

Снежана Петровић

ТУРЦИЗМИ У СРПСКОМ
ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ

На материјалу из рукописне збирке речи
Димитрија Чемерикића

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA
Monographs 16

Snežana Petrović

TURCISMS IN THE SERBIAN
SPEECH OF PRIZREN

Based on Material from the Lexicon Manuscript
by Dimitrije Čemerikić

BELGRADE
2012

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
Монографије 16

Снежана Петровић

ТУРЦИЗМИ У СРПСКОМ
ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ

На материјалу из рукописне збирке речи
Димитрија Чемерикића

БЕОГРАД
2012

ISBN 978-86-82873-24-2

Уредник серије:

проф. др Александар Лома,
дописни члан САНУ

Рецензенти:

проф. др Александар Лома, дописни члан САНУ
проф. др Слободан Реметић, редовни члан АНУРС
др Јасна Влајић-Поповић, научни саветник

Тираж: 500

Издавање ове књиге финансијски је помогло Министарство просвете
и науке Републике Србије

Издаје: Институт за српски језик САНУ

Компјутерска припрема: Давор Палчић

Ликовно решење корица: Лепосава Кнежевић

Штампа: Чигоја штампа, Београд

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41'373.45
811.163.41'282.3(497.115)

ПЕТРОВИЋ, Снежана, 1965–

Турцизми у српском призренском говору : на материјалу из рукописне збирке речи Димитрија Чемеркића / Снежана Петровић. — Београд : Институт за српски језик САНУ, 2012 (Београд : Чигоја штампа). — 424 стр. : факс. ; 24 см. — (Монографије / Институт за српски језик САНУ ; књ. 16)

На спор. насл. стр.: Turcisms in the Serbian Speech of Prizren : Based on Material from the Lexicon Manuscript by Dimitrije Čemerikić. — Тираж 500. — Напомене и библиографске референце уз текст. — Библиографија : стр. 365–376. Summary: Turcisms in the Serbian Speech of Prizren : Based on Material from the Lexicon Manuscript by Dimitrije Čemerikić. — Registar. ISBN 978-86-82873-35-8

1. Ств. насл. на упор. насл. стр.

а) Српски језик — Турцизми

б) Српски језик — Говори — Призрен

COBISS.SR-ID 189604108

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	7
I. УВОД	9
О НАСЛОВУ КЊИГЕ	9
ИСТОРИЈАТ ТЕМЕ	10
О ПРИЗРЕНУ	12
ДИЈАЛЕКТИ У КОНТАКТУ	15
О ТУРСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ	15
О СРПСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ	17
ЛЕКСИЧКА ГРАЂА	19
ЦИЉЕВИ РАДА	23
МЕТОДОЛОГИЈА И КОНЦЕПЦИЈА РЕЧНИКА	24
II. РЕЧНИК	29
III. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА	327
ФОНЕТИКА	328
Вокали	328
Консонанти	335
Непоштовање правила вокалне хармоније	342
Суфикси	343
МОРФОЛОГИЈА	350
СЕМАНТИКА	350
КАЛКОВИ И ПОЛУКАЛКОВИ	357
Калкови	357
Полукалкови	358
Глаголски полукалкови	359
Именски полукалкови	359
IV. ЗАКЉУЧАК	361
V. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ	367
VI. СКРАЋЕНИЦЕ	379
ЈЕЗИЦИ И ДИЈАЛЕКТИ	379
ГРАМАТИЧКЕ СКРАЋЕНИЦЕ	380
ОСТАЛЕ СКРАЋЕНИЦЕ	381
VII. SUMMARY	383
VIII. РЕГИСТАР	395
IX. О АУТОРУ	419
IX. ПРИЛОГ	421

ПРЕДГОВОР

Ова књига представља прерађену и допуњену верзију докторске дисертације под насловом *Турцизми у српском љризренском говору*, одбрањене на Филолошком факултету у Београду, 28. септембра 2006. године, пред комисијом у саставу: проф. др Анђелка Митровић (ментор), проф. др Слободан Реметић, проф. др Дарко Танасковић и проф. др Александар Лома. Процес претварања рукописа дисертације у рукопис књиге захтевао је бројне, иако не суштинске измене и концизнији техничко-методолошки приступ. Премда је ово већ друга књига која се темељи на Чемерикићевом рукопису (прва је студија С. Реметића *Српски љризренски говор I (гласови и облици)*, в. Реметић 1996), он у себи садржи материјал који би могао, и морао, бити предмет знатно ширих и свеобухватнијих истраживања. Стога је један од главних изазова који се пред мене постављао био ограничење захвата који ће омогућити да књига, и за аутора и за читаоце, буде савладива. Настojeћи да из Чемерикићевог материјала издвојим оно што је за ову студију значајно, свесна сам била да је то само кап из мора његове збирке. Уколико ће из те капи моћи да се, као у старој индијској пословици, барем наслути, ако не и потпуно сагледа, све богатство лексичког и цивилизацијског љризренског океана ова књига испуниће један важан циљ – скретање пажње стручне и научне јавности на део нашег и ширег балканског културно-историјског наслеђа које у многим димензијама није само далека и забораву препуштена прошлост.

За настанак ове књиге сваком члану комисије дугујем захвалност: проф. Анђелки Митровић, која је прихватила да буде ментор једној захтевној теми и стрпљиво прелазила све препреке на дугом путу до њеног завршетка; проф. Слободану Реметићу, који ме је упознао са рукописом Димитрија Чемерикића и тако ме увео у чаробни свет Призрена из прве половине XX века који је он већ био темељно дијалектолошки истражио; проф. Дарку Танасковићу, који ми је својим прецизним сагледавањем суштине проблема помогао да тему истраживања формулишем и сведем је на адекватну меру; проф. Александру Ломи, који ми је својим драгоценим примедбама и саветима помогао да проблеме са којима сам се током рада суочавала на најбољи начин решим.

Колегиницама из Етимолошког одсека Института за Српски језик САНУ, др Јасни Влајић-Поповић и др Марти Бјелетић, желим да изразим посебну, и стручну и људску захвалност, оне су сваку фазу у настајању ове књиге разумеле.

Срдачно се захваљујем Давору Палчићу који је имао стрпљења и помогао ми, превазилазећи оквире стручних послова око припреме књиге за штампу, да изађем на крај са сопственим захтевима.

Свима онима без чије подршке ове књиге не би ни било, породици и пријатељима, дугујем личне захвалнице исписане руком. Тако ће и они у овој студији стручног карактера моћи да препознају свој удео.

Београд, фебруара 2012.

Аутор

I. УВОД*

О НАСЛОВУ КЊИГЕ

Насловом *Турцизми у српском њризренском говору* одређен је предмет ове студије, а поднасловом *На материјалу из рукописне збирке речи Димитрија Чемериќића* дефинисана је лексичка грађа која чини њену основу. О детаљима везаним за ту грађу, затим о методологији, концепцији и циљевима рада биће речи касније у уводу, а почетку је потребно прецизније објаснити значење и употребу термина *турцизми*.¹ Проблем овог термилошког одређења има два основна аспекта: етимолошки и хронолошки.

Етимолошки аспект тиче се генетске раслојености лексике у самом турском језику. Осим речи аутохтоног порекла, саставни део лексичког фонда турског језика чине бројне позајмљенице из арапског, персијског, грчког, француског, италијанског, словенских и многих других језика. Посебно именоване сваке од ових група увело би значајну конфузију у етимолошка објашњења јер би било готово немогуће термилошки разграничити позајмљенице из оних језика са којима је српски био и у непосредном контакту — на пример оне грчког порекла позајмљене непосредно (*грецизме*) — од оних преузетих турским посредством. С друге стране, како директан контакт српског језика са арапским и новоперсијским није постојао, све речи крајњег арапског или персијског порекла преузете су посредством неког трећег језика. Најчешће је то био турски, али постоји и одређени број оваквих лексема преузетих преко италијанског или неког од других европских језика, па би и у том случају термин *арабизам* или *фарсизам* био недовољно прецизан.

* Ова књига је резултат рада на пројекту 178007: Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*, који у целини финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Дискусијом о адекватности термина *турцизам* почињу готово све студије које се баве позајмљеницама турског порекла, не само у српском, него и у другим језицима. О томе детаљније Петровић 1993а:71–72; Hazai/Kappler.

Утицај турског језика на друге балканске језике био је најинтензивнији у време Османског царства и највећи број позајмљеница из турског потиче управо из овог периода. Турски језик тога доба назива се *османски* или *османлијски језик* и представља једну од фаза у историјском развоју турског језика која је трајала од краја XIII до почетка XX века и на чијим је основама, уз значајне реформе, настао савремени турски језик.² Термин *џурски језик* означава језик којим се данас говори у Републици Турској, дакле стандардни, књижевни турски језик, као и све његове дијалекте који су се говорили или се говоре у тој земљи и ван ње. Стога се поставља питање да ли је адекватно, у хронолошком погледу, позајмљенице из периода *османског језика* именувати *џурцизмима*.

У овом раду се под термином *џурски језик* подразумева језик са којим је српски језик био у контакту у периоду од XIV до XX века. У складу са принципима етимолошких истраживања, у обзир је узета његова раслојеност на хронолошкој и дијалекатској равни, као и генетска разноликост лексике. Стога су у овој књизи као *џурцизми* означене све речи преузете из турског или преко турског језика без обзира на то ког су дубљег порекла. У књизи се нисмо детаљније бавили *џредосманским џурцизмима*³, речима позајмљеним у периоду пре доласка османских Турака на Балкан, које се, у оквиру турских језика, генетски разликују од *османских џурцизама*, и представљају део ширег српско-хрватског лексичког фонда. Разлог томе лежи у чињеници да су предмет ове студије турцизми из српског призренског говора, чије је преузимање последица непосредног контакта двају локалних говора.

ИСТОРИЈАТ ТЕМЕ

Проучавање турцизама у српско-хрватском језику има дугу традицију и значајне резултате. Свест о турцизмима као о посебном делу српског лексичког корпуса први пут се појављује у *Српском рјечнику* Вука Караџића из 1818. године, у коме су турцизми означени звездом. Отада па до 1993. године издато је близу 250 радова и лексикографских приручника који се баве овом темом (Петровић 1993а: 120–127)⁴, а број публикација изашлих до данас увећао је ту бројку

² Он се од османског језика суштински не разликује по структури него по великом утицају арапског и персијског језика у домену морфологије и синтаксе, а посебно, у области лексике.

³ О њима в. Адамовић 1969, Адамовић 1976. За периодизацију утицаја турских језика на балканске језике в. Петровић 1993а:72–73.

барем за још једну стотину. Како литература која проучава турцизме у српском језику не може бити посматрана изоловано од оне која се бави овим позајмљеницама у другим балканским језицима, разумљиво је зашто у овом прегледу није могуће дати исцрпан историјат теме, нити предочити све радове који се њоме баве, већ се он мора ограничити на указивање само на оне најрепрезентативније и за ову студију најбитније референце. У најважније речнике за проучавање етимологије турцизама у српском језику спадају Miklosich, Škaljić, Knežević и Skok.⁵ Поред лексикографских приручника написане су бројне студије и радови о турцизмима у српско-хрватском језику, од којих ћемо поменути само најзначајније. Турцизме са фонетског становишта разматрају Дмитриев, Schmaus 1995, Hazai 1961a, Adamović 1972–1973, Stachowski 1973, Petrović 2000a, а са морфолошког Miklosich 1890, Stachowski 1961, Schmaus 1961–1962. Највећи број прилога обрађује мање, селективне корпусе турцизама. Међу њима има оних који као грађу узимају речи ексцерпирани из дела појединих писаца или одређених лексикографских извора, затим оних који проучавају турцизме у оквиру термилошких или семантичких група, као и таквих који анализирају поједине, етимолошки занимљиве речи (Stachowski 1967, Стаховский 1967, Адамовић 1970, Адамовић 1973, Ђинђић 1974, Mollova 1982, Стојаковић 1985, Петровић 1995, Бјелетић 1995, Петровић 1996, Vajzović 1999, Петровић Т. 2000, Petrović 2003, Ђинђић М., и др.). Има и радова који се баве калковима и полукалковима са турског језика (Петровић 1999, Петровић 2001).⁶ Од новијих прилога проучавању турских творбених елемената у српском треба издвојити Радић 2001⁷ као и Vajzović 1997b.

Већина радова и студија објављених до 1993. године базира се на грађи из књижевног српско-хрватског језика и стандардних лексикографских извора. Деведесетих година прошлог века дошло је до померања интересовања ка проучавању турцизама из српско-хрват-

⁴ Детаљно о историјату пручавања турцизама у српскохрватском језику до 1993. године в. Петровић 1993а. За библиографију радова који се баве турским елементима у балканским језицима в. Tietze 1990.

⁵ Уп. такође и *Riječnik posuđenica iz turskoga jezika* из 2005. године (Nosić) који садржи 22.221 одредницу, али на нивоу етимолошке анализе остаје у оквирима компилације тумачења из већ постојећих приручника које, нажалост, није лако идентификовати с обзиром на то да речник не садржи списак коришћене литературе.

⁶ Тиме је дат мали допринос истраживању ове појаве у и ширем балканском контексту, уп. Papanagi 1908, Јашар-Настева 1962–1963, Petkova-Schick/Petrova 1985, Petkova-Schick 1992.

⁷ О овој студији в. Петровић 2002.

ских дијалеката. Важност сакупљања и анализе дијалекатске лексике за комплетирање корпуса не само српских, него и балканских турцизама није потребно посебно образлагати.⁸ На драгоценост тог материјала указује и то што се ова област истраживања данас сматра једном од најактуелнијих у оквиру балканске лексикологије и лексикографије (Соболев 2004а:62). Значајан допринос овој теми, као и методолошком приступу проучавања турцизама у оквиру мањих, географски заокружених корпуса дао је пољски лингвиста Стаховски (Stachowski 1992, Stachowski 1997, Stachowski 1999), а уп. и Петровић 1994а, Петровић 2000, Петровић 2007б; Петровић 2011; Соболев 2004а, Соболев 2004б.⁹

Ова истраживања значајна су за проучавање порекла турцизама у српском језику, а њихови резултати тек треба да нађу своје место у оквиру будућих етимолошких приручника српског језика.¹⁰

Пре него што пређемо на опис лексичке грађе и образложење концепције рада осврнућемо се укратко на историјске и етничке особености града Призрена, као и на основне карактеристике турског призренског говора што треба да послужи бољем разумевању нивоа и степена језичке интерференције чији се лексички ниво обрађује у овој студији.

О ПРИЗРЕНУ

О богатој и бурној историји Призрена сведоче бројни писани извори и културно-историјски споменици.¹¹ Град се у изворима први

⁸ Уп. на пример Зеленина 1991, Петровић 1994а, Петровић 2000.

⁹ Последња два прилога проучавају турцизме из више пунктова различитих дијалеката балканских језика. Уп. и Šaćirović 2003, као и Juraga 2010, Klararić 2001, Andrić 2003 који обрађују турцизме у хрватским дијалектима.

¹⁰ Стварањем нових држава распадом СФРЈ, дошло је до поделе српско-хрватског на српски, хрватски, босански и црногорски језик. С обзиром на то да је за проучавање турцизама са етимолошког становишта она ирелевантна, неки од радова који у наслову имају одређење *хрватски*, односно *босански језик* поменути су у оквиру студија о турцизмима у заједничком српско-хрватском корпусу. Социолингвистички аспект употребе лексике турског порекла и њена поновна ревитализација, посебно у босанском језику, остале су ван оквира нашег интересовања, па исцрпни подаци о новијој литератури која се бави овом темом нису наведени. За литературу о томе в. на пример Vajzović 1997а, Vajzović 2003, а о појави идеологизације турцизама још почетком осамдесетих година в. Танасковић 1983.

¹¹ Детаљне податке о историји Призрена, као и литературу дају Jusuf 5–12, Hafiz 1977а:61–65, Реметић 1996:333–338. Посебно о Призрену као културном центру за време Османског царства в. Kalesi 1962.

пут помиње 1019. године, а свој успон као трговачки и привредни центар доживљава у XIII и XIV веку у оквиру српске средњовековне државе. Турци га освајају 1455. године и у саставу Османског царства остаје све до I балканског рата и ослобођења 1912. године.¹² Након раздобља стагнације после турског освајања, почетком XVII века Призрен је поново средиште трговине и занатства у овом делу Балкана, по величини и значају одмах иза Скопља, и један је од ретких градова који је задржао свој средњовековни значај и под турском влашћу. Крајем XVII века долази до велике сеобе Срба са простора Косова и Метохије. То је био тежак период и за Призрен — етничка структура града значајно је измењена, а привредна делатност је готово замрла.¹³ После извесног успона у XVIII, Призрен ће тек у XIX веку доживети поновни привредни и културни процват. У попису из 1865. године помиње се број од 46.000 становника. У то време забележен је добар и толерантан однос Срба са турском властелом и културни просперитет који се, између осталог, огледа и у томе што је локални лист „Призрен“ издаван на турском и српском језику.

Иако на основу писаних извора није могуће дати прецизне податке о етничкој структури становништва током столећа¹⁴, може се са великом поузданошћу рећи да је још од XIV века Призрен познат као мултиетничка средина у којој је, поред Срба живела велика дубровачка колонија, помињу се и Албанци, Которани, Млечани, Саси, а често су у њој боравили и бројни грчки и италијански трговци. Од XV века досељавају се Турци, а од XVII века бележи се и значајнији прилив албанског становништва. Крајем XVIII века из Јањине је у Призрен дошло и сто четрдесет арумунских породица. После 1918. године економске и политичке прилике условиле су и промене у етничком саставу житеља Призрена: стални пораст броја Албанаца, а опадање броја Срба и Турака који су се, у неколико наврата, масовније иселјавали у Турску. Према неким проценама, деведесетих година прошлог века, Срби су чинили не више од 8% становника. Може се претпоставити да су због слабљења економске моћи овог града и друге, мање етничке заједнице у XX веку напуштале Призрен. У току и након ратних сукоба 1999. године из Призрена је отишао

¹² Од 1915. до 1918. године Призрен је био под бугарском окупацијом, а тај период је забележен као пример солидарности и узајамне помоћи локалног турског, српског и албанског становништва (Jusuf 10).

¹³ Поред Срба, град су напустиле и друге етничке групације, на пример албанско климентско католичко племе, Келменд, чији су се припадници населили у околини Сремске Митровице (Jusuf 8).

¹⁴ В. Зиројевић 1999:132.

највећи број Срба, али и припадника других народа. Према незваничним подацима ОЕБС-а из 2009. године, у Призрену живи нешто више од 120.000 становника. Поред Албанаца, који представљају већину, помињу се Бошњаци, Турци и Роми, док се за српско становништво наводи само да живи у селима у призренској општини. И поред овако „поједностављеног“ етничког састава већина извора наводи да је Призрен и данас познат широм Косова и Метохије као место толеранције и националне разноврсности.

Током готово шест векова заједничког живота у овом граду поменути народи остварили су значајан степен толеранције и добрих међуетничких односа — Призрен је био истицац као пример града национално хетерогеног али хомогеног по менталитету (Реметић 1996:337). То је, поред осталог, било условљено специфичним животом у урбаној средини и делатностима — претежно трговина и занатство — које захтевају одређени начин друштвеног понашања и комуникације. У таквим околностима Призрен се развио у једну мултилингвалну заједницу што се одразило на све локалне говоре. Током векова турски језик је у Призрену имао престижан, привилегован статус, био је *lingua franca* градског споразумевања.¹⁵ Зато не чуди што је као културно доминантан језик представљао извор лексичког позајмљивања. Такву улогу призренски турски говор задржао је и у XX веку пре свега стога што је најбројнија турска заједница на територији Косова и Метохије живела управо у Призрену, па је и утицај турског језика на локални српски говор био неупоредиво већи него у било ком другом српском граду (Реметић 1996:338). Чак и данас, упркос чињеници да Турци чине мање од 10% призренског становништва, турски у свакодневној комуникацији користе многи којима он није матерњи језик.

ДИЈАЛЕКТИ У КОНТАКТУ

Вишевековни заједнички живот различитих народа у Призрену довео је до тога да се локални говори развију на један особен начин.

¹⁵ Ово није ексклузивна особина Призрена, такву улогу је турски језик за време Османског царства имао у већини балканских градова. На пример, бугарски језик у XIX веку био је толико преплављен турцизмима да Вазов урбани бугарски говор назива *йолуџурски* (Friedman 2005:221). Интересантно је запажање да се и у скорије време, у доба етничких сукоба и тензија на простору Косова и Метохије 1999. године, турски у комуникацији користио у етнички неутралној функцији. У једном селу на југозападу ове области у којој живе Албанци и Горанци, две по вероисповести муслиманске, али етнички и језички различите групе, када би се

Овако дуготрајан период мултилингвизма и језичке интерференције јединствен је на српској језичкој мапи, поред осталог и због тога што је тај живи процес очуван до XX века, чиме је омогућено регистровање низа лингвистичких појава које се у другим областима могу само претпоставити или реконструисати на основу лексичког материјала. Захваљујући литератури о српском и турском призренском говору, затим збирци Димитрија Чемериџића и невеликом речнику турског призренског говора (Jusuf 160–184), истраживање турцизама у српском призренском говору представља „идеалну“ ситуацију за проучавање позајмљеница и процеса позајмљивања, који се може назвати (микро)дијалекти у контакту. Иако се у лингвистичкој литератури под термином *дијалекти у контакту*¹⁶, за разлику од термина *језици у контакту* који се односи на два различита језика, најчешће подразумева међусобни контакт двају дијалеката истог језика, сматрамо да предложени термин прецизније описује језички оквир у коме се сам процес позајмљивања одвијао, јер су у додиру били локални говори. Овде ћемо се осврнути на неке особине турског призренског говора које су од значаја за проучавање турцизама у локалном српском говору, као и на поједине карактеристике српског призренског говора и Чемериџићеве збирке.¹⁷

О ТУРСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ

Призренски турски говор, који се осим у Призрену говори и у оближњем селу Мамуши, спада у западнорумелијске дијалекте турског језика¹⁸, једну од седам група анадолско-румелијских дијалека-

непознати људи срели на улици, поздрављали би се турским *merhaba*, како би избегли етничку идентификацију коју би открило албанско *mirëdita* или горанско *dobar den* (id. 232–233).

¹⁶ Уп. на пример Trudgill.

¹⁷ О речима албанског порекла у српском призренском говору в. Петровић 2004.

¹⁸ Сам термин *румелијски дијалекти* потиче од турског административног назива за европске делове Османског царства — *Rumeli* — па се сходно томе, пре свега у лингвистичкој литератури на турском језику, појавио назив *Rumeli ağızları* „румелијски говори, дијалекти“. Под тим термином се не подразумевају говори свих турских народа који су живели или још увек живе на Балкану, попут Протобугара, Татара, Гагауза, Јурука и других, већ се он користи само за дијалекте који припадају османском турском језику и говоре се или су се говорили на територији европског дела Турске, Бугарске, Македоније, Србије (углавном Косова и Метохије), Грчке и Албаније. Често се као синоним користи и термин *балкански дијалекти*. Међутим, због вишезначности одређења *балкански* у лингвистичком контексту, који се не мора

та.¹⁹ Остали турски говори са подручја Косова и Метохије такође спадају у ову групу.²⁰ Проучавање румелијских дијалеката заузима запажено место у оквиру истраживања дијалектологије и историје турског језика.²¹ Иако интересовање за ову област почиње још у XIX веку, прве значајније студије на основу теренских истраживања даје пољски оријенталиста Ковалски у периоду између два светска рата (Kowalski 1926, Kowalski 1930, Kowalski 1933).²² Прави процват ова лингвистичка дисциплина доживљава после Другог светског рата, када су, у највећој мери под окриљем мађарске турколошке школе и руководством Ђ. Немета, савременим дијалектолошким методама описани бројни турски говори на територији Бугарске, Грчке, Македоније и, у мањој мери, Албаније. У најзначајније радове из овог периода спадају Eckmann 1941, Eckmann 1950, Eckmann 1960, Eckmann 1962a, Eckmann 1962b, Nemeth 1956, Nemeth 1961, Nemeth 1965, Hazai 1959, Hazai 1960, Kakuk 1958, Kakuk 1961, Kakuk 1972, Katona 1969, Mollova 1968, Mollova 1973–1974, Јашар-Настева 1970. Турски говори са подручја Косова и Метохије су у то време били на маргини интересовања како страних, тако и домаћих турколога. Седмдесетих година прошлог века појављује се неколико студија Н. Хафиза о турским говорима Приштине, Косовске Митровице, Вучитрна и Призрена (Hafiz 1977a, Hafiz 1977b, Hafiz 1979), а крајем осамдесетих и монографија С. Јусуфа *Призренски турски говор* (Jusuf), као и неколико прилога истог аутора (в. Jusuf 187–188).²³ Ма колико

односити само на турски језик, у раду је коришћен термин *румелијски дијалекти*. Детаљно о термилошким решењима и проблемима в. Тугјарски 1990:414–419.

¹⁹ Према подели коју даје Saferoğlu 239–260.

²⁰ Границу између источних и западних румелијских дијалеката установио је Немет и она иде кроз Бугарску, линијом Лом — Самоков — Ћустендил и на запад преко Македоније (Nemeth 1956:3–9). Ради се, разуме се, о грубој подели, док се говори из појединих, посебно македонских пунктова морају засебно разматрати и сврставати. О граници између источних и западних румелијских дијалеката в. још и Hazai 1961b, Jusuf 19–20.

²¹ Историјат ове лингвистичке дисциплине закључно са 1990. годином даје Тугјарски 1990.

²² Овде су наведени само неки од радова, за детаљне библиографске податке в. Тугјарски 1990:448–449. У скорије време појавио се и дијалекатски речник родског турског говора (Mollova 2003).

²³ Међутим, у периоду док је турска заједница још у значајнијем броју живела на тим просторима, нису спроведена систематска дијалектолошка истраживања на бази адекватног научног апарата, упркос томе што је још тридесетих година XX века Петар Скок указивао на значај проучавања турских говора са Косова и Метохије за етимолошка истраживања српско-хрватског језика (Skok 1937–1938: 166, 178–179). Иако је етничка слика тог подручја значајно промењена после 1999. године, постоји

малобројни у поређењу са студијама које описују друге турске говоре на Балкану ови радови су били од непроцењиве вредности за истраживање турцизама у српском призренском говору, а посебно књига С. Јусуфа, у којој је поред описа говора дат и мали речник. Без њих би се ова студија у многоме заснивала на хипотезама и реконструкцијама, како појединих особина призренског турског говора, тако и конкретних турских етимона.

Овде ћемо поменути најзначајније црте западнорумелијских дијалеката, којих по Немету (Németh 1956:12–20) има осам²⁴:

1. Изостанак вокалне хармоније код вишесложних речи, на месту стандардних *-i, -u, -i, -ü*, налази се увек *-i: dođru : dogri*.
2. Стандардни четвороваријантни суфикс прошлог неодређеног времена: *-miş, -muş, -miş, -müŝ* у западнорумелијском гласи *-miş*.
3. Тенденција да се вокал *i*, који се у стандардном језику налази у свим позицијама осим у почетном слогу, у западнорумелијским говорима замењује гласом *i: evimin : evimın*.
4. Делабијализација и замена, у појединим пунктовима, гласова *ö, ü* вокалима *o, u: dört : dort, üç : uç*.
5. Недоследност вокалне хармоније код двоваријантних суфикса типа плуралног *-lar, -ler* и др.: *babalar : babaler*.
6. Прелаз *ö > ü* у почетном слогу: *köprü : küpri*.
7. Очување вредности стосм. велара *g: ağaç : agaç*.
8. Стандардни презентски суфикс *-(i, u, i, ü)yor* гласи *-(a, e, i)y: uarıyor : uaruy*.²⁵

У призренском турском говору су регистроване све наведене особине, с тим што се извесно одступање уочава код плуралног суфикса који се у већини случајева, независно од правила вокалне хармоније, употребљава у варијанти *-lar* (Jusuf 87).

нада да ће се на пољу туркологије и проучавања локалних турских говора ситуација променити на боље. У Призрену је 2003. године основан Центар за истраживање балканске туркологије (Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi) под руководством проф. др Ниметулаха Хафиза и проф. др Тациде Хафиз, у чијој је организацији до сада одржано пет међународних конференција о балканској туркологији.

²⁴ Ове особине нису равномерно распоређене у свим пунктовима и на крају Неметове књиге налази се осам карата које дају егземпларни распоред наведених карактеристика у до тада описаним говорима.

²⁵ О још неким фонетским особинама које треба узети у разматрање као општезападнорумелијске в. Хазаи 1964.

Истовремено, поједине фонетске и морфолошке карактеристике одликују само овај говор, што је последица историјских околности и географског положаја Призрена.²⁶ Долазак Турака у овај град условио је особен развој њиховог матерњег језика, на који су утицали вишејезична средина, периферни положај у оквиру западнорумелијских дијалеката, удаљеност од културних центара Османске државе, као и одсуство директних веза са књижевним турским језиком у првој половини XX века, када он доживљава значајне и темељне промене (Jusuf 14–15). За ову студију су од највећег интереса следеће фонетске особине:

- Прелаз $g > c$ (Jusuf 56–57; Hafiz 1977a:78) и $k > \zeta$ (Jusuf 57–58; Hafiz 1977a:79) пред палаталним вокалима.
- Губљење гласа h у медијалној и финалној позицији и слабљење његове артикулације у иницијалној (Jusuf 62–64).
- Палатализација l пред веларним вокалима (Jusuf 59).
- Губљење интервокалног v (Hafiz 1977a:82; Jusuf 65).
- Очување стосм. η (Jusuf 61–62).

О СРПСКОМ ПРИЗРЕНСКОМ ГОВОРУ

О призренском српском говору постоји релевантна дијалектолошка литература. Поред неколико радова који се директно или индиректно баве овим говором²⁷, у *Српском дијалектолошком зборнику* 1996. године објављена је обимна студија С. Реметића, под насловом *Српски призренски говор I (гласови и облици)*. У њој је, поред прегледа историјског развоја, дата исцрпна акценатска, фонетска и морфолошка анализа српског говора Призрена. На основу ње аутор ове студије закључује да „данашњи призренски говор стоји на својеврсној средокраћи двају дијалекатских типова: косовско-ресавског и призренско-тимочког“ и да је „његова данашња слика превасходно одраз аутохтоног органског развоја уз нешто више трагова утицаја језика несловенских народа“ (Реметић 1996:538). Овај утицај се очитује и на морфолошком и на синтаксичком нивоу²⁸, али је посебно уочљив на фонетском. Као последице утицаја турског и/ли албанског језика на фонолошки систем овог говора (Реметић 1996:537–538) издваја следеће особине:

²⁶ Неке од ових особина потврђене су и у другим косовским говорима, док македонски показују мањи степен сличности са призренским говором.

²⁷ Уп. Живановић 1887, Ивић 1991б:5–108.

²⁸ Који, поред лексичког, није био предмет истраживања ове студије.

- присуство фонеме *ʔ* у позајмљеницама,
- декомпоновање вокалног *p > ʔp*,
- ненарушени статус фонеме *ʃ*,
- изједначавање сонаната *љ* у свим позицијама и *л* испред вокала предњег реда у корист *л'* и отврдњавање *л* испред вокала задњег реда на крају слога,
- свођење африката *ч* и *ћ* на *'ч*, односно *џ* и *ђ* на *'џ*,
- десоноризација финалних сугласника,
- нарушавање односа између сонаната *н* и *њ*.

Такође су, посредно, турски и албански допринели стабилности полугласа у овом говору, како у наглашеном, тако и у ненаглашеним слоговима. За овако широк утицај албанског и, што је за ову студију од превасходног значаја, турског језика пресудно је било позајмљивање великог броја речи из ових језика у српски говор. Нарочито је уплив турског језика у области лексике „толики да код читаоца Чемериџићеве збирке или слушаоца живог призренског говора понекад ствара утисак да пред собом има туђи језик 'изговорен на српски начин'“ (id. 535).

ЛЕКСИЧКА ГРАЂА

Лексички материјал који чини основу ове књиге ексцерпиран је из рукописне збирке Димитрија Чемериџића.²⁹ Она, према подацима наведеним на кутијама, садржи 15.561 листић, али се то, вероватно, односи на број одредница, док је број листића знатно већи.³⁰ Речи турског порекла представљају значајан део тог корпуса — речник турцизама који следи има 1677 одредница и преко 2700 лексема.

Димитрије Чемериџић, рођени Призренац, грађу за своју збирку сакупљао је у првој половини XX века. Стога је она лексички одраз једног старијег стања српског призренског говора у односу на савремени тренутак, а преко њега и самог града Призрена и ондашњег живота његових мештана. Поред тога што је у њу унео речи из свакодневног говора, у многим случајевима поткрепљене примерима, Чемериџић је за своју збирку ексцерпирао и писане изворе, на првом месту трговачке и занатске тефтере призренских породица. Са каквом преданошћу и љубављу је ова збирка рађена говори и то што се у рукопису може наћи мноштво информација о

²⁹ Детаљно о овој збирци Реметић 1996:339–342; в. такође и Петровић 2010.

³⁰ Уп. Реметић 1996:339.

обичајима житеља Призрена, јелима, одећи, занатима и читав низ других етнографских података. Са тог аспекта она пружа материјал и за етнолингвистичка истраживања, која ће остати ван оквира овог рада.³¹

Чемерикић је свој рукопис, као што се види из списка скраћеница прве књиге РСА стр. CVIII, предао Институту за српско-хрватски језик Српске академије наука и уметности 1950. године.³² Он се и данас налази у Институту за српски језик САНУ. Само је грађа на прва четири слова (А–Г) прекуцана на папир формата А4, док је остатак збирке у листићима, у истом облику у којем ју је Чемерикић предао. Листови папира, на којима су руком исписане речи, различитог су формата и квалитета — највише их је сасвим малих, величине 1/16 формата А4, али има одредница које заузимају и цео лист А4. Неке су писане мастилом, а неке обичном оловком чији су се трагови временом избрисали, што је у појединим случајевима отежало ишчитавање рукописа.

Чемерикић је збирку сакупљао са основним циљем да она буде саставни део корпуса РСА, па ју је, великим делом, прилагодио методологији лексикографске обраде тог речника. У том смислу се морају посматрати и извесни њени недостаци. На првом месту је облик инфинитива, који је он реконструисао, иако га у српском призренском говору нема. Глаголи се у том облику налазе само у наслову одредница, док у примерима није посведочен.³³ Ми смо задржали облик инфинитива у наслову одреднице да се не би поткрале нове грешке приликом реконструисања 3. лица једнине, али је, кад год се у рукопису нашао пример за употребу глагола, он и наведен у одредници. Значајне замерке овој збирци односе се на акценат, његов квалитет, квантитет и место (Реметић 1996:344–345). У Чемерикићевом рукопису је бележен краткосилазни акценат и дужине, што не одговара данашњем стању на терену. У нашем речнику је у том погледу из-

³¹ Посебно су, са етнографског и етнолингвистичког становишта занимљиви подаци који се налазе у рукопису s.vv. *авале, авлија, агда, агзълк, ајрија, акреј, ал љуџика, алва, Амберика, аришин, асас, аймаца, Айи-мегдан, аймеђул, ацилари, ашаш, ашик¹, ашик², аићер, ашуре, баклава, барбуџ, белег, бирјан, бирлен-бир, боја, босџан, бошча, бошчалък, гирбей, горабија, гумрија, далак, дарчин, дембељана, дизълк, долай, дуан (џиџи), ђелиндоне, екмеџија, елїезен, ечмеџик, зерде, зуљуфа, играџи, иљалък, јака, јакија, јуфка, кадаиф, казанџилък, кајмачина, калем, кајмајанија, карамфиљ, кобџа, кондура, круџа-оџи, лира, марџифал, мижде, џача, џеришан, реза, сандък, сељамедија, џилерџија, џим џимане, фалаке, фереџа, чекрк, черек, чизме.*

³² Могуће је да је део збирке накнадно допуњаван, уп. Реметић 1996 l.c.

³³ О томе в. Реметић 1996:340.

вршена следећа корекција: дужина нема, а знак за краткосилазни акценат (\grave{a}) замењен је ударним (\acute{a}); место акента није мењано. Речи којима у рукопису недостаје акценат нису накнадно акцентоване. Утврђено је да се у српском призренском говору акценат готово увек налази на пенултими (Реметић 1996 l.c.), сходно томе и у падешкој промени акценат се преноси на тај слог, нпр. *ájvan*, ген. *ájvána*. У рукопису се они некада наводе, а некада не, и да не би дошло до неуједначености, у самом речнику ти облици нису бележени. Затим, у рукопису се као засебне фонеме бележе *ч*, *ћ*, *џ* и *ђ*, што није у складу са поменутиим свођењем *ч* и *ћ* на *'ч*, односно *џ* и *ђ* на *'џ* у српском призренском говору. Такође, у Чемериџићевом материјалу нису нашле одраз ни следеће особине: изједначавање сонаната *љ* у свим позицијама и *л* испред вокала предњег реда у корист *л'* и отврдњавање *л* испред вокала задњег реда на крају слога, као ни нарушавање односа између сонаната *н* и *њ*. Речи у којима је дошло до оваквих промена у нашу грађу унете су у оригиналној графици. Глас *й* понекад је у рукопису бележен као *й̆*, што је доследно исправљено. У Чемериџићевој збирци постоји и одређени број речи у којима је бележен глас *х*, кога у призренском српском говору нема. То су, углавном речи које је он преузео из писаних извора, уз напомену да неки писари „етимолошки пишу речи дошле нам преко Турака иако их не изговарају тако“. Већина тих речи у рукопису је забележена и без овог гласа. Семантичке дефиниције су понекад скраћене или незнатно измењене на начин који не нарушава прецизност и валидност информације.

У наш материјал ушли су сви апелативи за које смо успели да дамо, или претпоставимо одговарајуће турско порекло. Ван њега је, углавном, остала бројна ономастичка грађа, топоними и микротопоними, осим када постоје адекватни апелативи под којима се, затим, они наводе. То се не односи на муслиманска имена, презимена и надимке, који су из рада изостављени, јер би њихова обрада захтевала посебан методолошки приступ. Такође, нису унете ни хибридне речи које представљају творбу од домаће основе и суфикса турског порекла, као ни присвојни придеви саграђени од турцизама уколико семантички нису дистинктивни, јер у етимолошком погледу не пружају значајне податке.

Чемериџићева збирка је у многим аспектима недовршена. Пре свега, она показује значајну диспропорцију грађе — почетна слова имају знатно више лексичког материјала, а како се иде ка крају тај број упадљиво опада. Истовремено је и ниво лексикографске обраде знатно слабији и непотпунији при крају него на почетку, код многих

речи недостају семантичке дефиниције и примери.³⁴ Када је то било могуће, значења су реконструисана поређењем, најпре са Елезовићевим речником, а потом и са другим приручницима (РСА, Škaljić, Skok). Чемерићијева збирка, као уосталом ни било која друга, не може да обухвати целокупан лексички материјал једног говора па самим тим ни овај корпус турцизама није лишен низа недостатака. Неких основних облика турцизама нема, док су забележене њихове изведенице, или се ти облици налазе у примерима под неким другим одредницама. У појединим случајевима, облици који се налазе под другим лемама у рукопису дати су у угластим заградама у речнику. Недостају следећи основни облици; *аба*, *ан*, *араба*, *ар* „штала“, *банда*, *бег*, *биџи*, *бичим*, *бурмуџија*, *дуван* (има *ду'ан*, али и *дуванџија*), *душман*, *ђуџи*, *зејџин*, *зеим* (s.v. *зијаметџи*), *језид/(џи)*, *лазум* / *љазъм* s.v. *неме љазъм*, *џаша*, *јазма* (*разјагмџиџи*), *џаксим* (*расџаксимџиџи*), *џаван*, *ђумлек*, *учкур*, *фуџо*, *чевре*, *чилаџи*, *шећер*. У турцизме којих у збирци нема, а очекивали бисмо да су их Призренци имали у свом говору, спадају на пример, *алаџи*, *бедем*, *бекрија*, *баксуз*, да поменемо само неке, те се стога не налазе ни у овом етимолошком речнику.

Неке речи у Чемерићијевом рукопису нису на адекватан начин лексикографски обрађене — најчешће им недостаје значење, примери, а поједине су забележене само на основу потврда из тефтера. У највећем броју случајева било је могуће реконструисати значење на основу потврда из Елезовићевог или Шкаљићевог речника. Међутим, код извесног малог броја речи недостатак семантичке дефиниције онемогућио је утврђивање њиховог порекла и свео га на ниво хипотетичке конструкције. Стога њих нема у речнику, али их бележимо овде: *збек*, *калемија*, *мендуџија*, *џејдосаџи се* и *ђиџџа*. Затим, у збирци постоје речи за које је у Шкаљићевом речнику дато турско порекло, док их већина других етимолошких приручника тумачи другачије. Најчешће се ради о позајмљеницама у турском и то онима грчког порекла. Лексеме *аргаџин*, *грџи*, *драгџман*, *кандџло*, *џихџије*, *самар*, *саџун*, *синђелџија*, *сџанак*, *џабор*, *џиџањ* и *џира* нису једине у нашем корпусу код којих постоји дилема око непосредног извора позајмљивања, али пошто је непосредни нетурски етимон за њих претпостављен код Skoka или у БЕР-у, оне су овде издвојене. На послетку, речи *џиринџиџи имрџ* „ринтати, с муком радити“, *сџџџи*, *сџџџи-оџи*, *сџџџи-оџи* т. „некаква зрнца горког укуса и растворљива у

³⁴ Да наведемо само један пример, s.v. *еџџен* на листићу, осим тако неакцентованог облика, не пише ништа друго. То је, очигледно, требало да послужи само као подсетник приликом коначног уобличавања, или прекуцавања речника.

води; служила за одбијање детета од дојења и за лечење шуљева“ и *шуџа* f. „болест; никакав човек“ у појединим етимолошким изворима протумачене су као турцизми. Међутим, наведени турски етимони нису посведочени у нама доступним турским лексикографским изворима, што веродостојност предложених етимологија доводи у питање. Сматрајући да њихово порекло заслужује да се истражи у посебним студијама, оне своје место нису нашле у овако конципираном речнику турцизама.

Речи из Чемериџићеве збирке требало је у целини да уђу у РСА. Међутим, чак ни све лексеме од А до Г, које се налазе на папиру, нису нашле место у овом речнику, а грађа која је остала на листићима скоро се уопште не помиње.³⁵ Већина унесених облика коригована је у погледу акцента у складу са правилима у стандардном српском језику, док облици са полугласом и вокалом *й* у потпуности изостају. Колики је пропуст то што овај материјал није интегрално ушао у РСА и колика је вредност ове збирке, моћи ће само да се наслути из корпуса турцизама који ће бити презентирани у овој књизи. Надамо се да ће то послужити и као подстицај да се приреди и објави, те на тај начин сачува од заборава и пропадања, ова јединствена и драгоценна збирка речи. Тиме би донекле била попуњена једна значајна празнина у српској дијалекатској лексикографији на коју је указао Павле Ивић: „израда речника са призренско-јужноморавског подручја Косова и Метохије који би био пандан речнику Глише Елезовића из косовско-ресавске области истог подручја“ (Ивић 1991а:220–221).

ЦИЉЕВИ РАДА

Основни циљ рада је да се у форми етимолошког речника презентује корпус турцизама у српском призренском говору из рукописне збирке Димитрија Чемериџића. Под тим се подразумева следеће:

- идентификовање свих речи преузетих преко турског језика,
- утврђивање што прецизнијег турског етимона који одговара позајмљеној речи по облику и значењу,
- навођење турских дијалекатских облика из призренског говора кад год су они посведочени у лексикографским изворима, као и

³⁵ Оваква недоследност у погледу уношења дијалекатског материјала у РСА не односи се само на Чемериџићеву рукописну збирку, сличан третман имају и потврде из Елезовићевог речника, о чему в. Петровић 1994а.

реконструкција турске дијалекатске форме која се може поуздано извршити,

— упућивање на најближе паралеле у другим балканским језицима³⁶,

— указивање на порекло турских етимона обрађених у етимолошкој литератури.

Други циљ рада је да на овај начин обрађени турцизми, уз допуне из других српских лексикографских извора, као одреднице уђу у *Етимолошки речник српског језика* (ЕРСЈ).

Трећи циљ рада је анализа специфичних, на првом месту фонетских, особина турцизама из призренског српског говора као одраз турске дијалекатске базе која је била извор позајмљивања, чиме би се могли отклонити извесни недостаци досадашњих проучавања турцизама у српско-хрватском језику.

Четврти циљ рада је да се на основу релевантног дијалекатског материјала из оба контактна језика реконструишу и они фонетски ликови турских речи који нису, или још увек нису, забележени, чиме ће се дати допринос и проучавању балканских турских дијалеката.

Напоследку, методолошки модел и извесне формалне законитости који ће се током истраживања утврдити могу послужити и приликом проучавања турцизама из суседних области одакле су локални турски говори одавно нестали не оставивши писаног трага.

МЕТОДОЛОГИЈА И КОНЦЕПЦИЈА РЕЧНИКА

О методологији проучавања турцизама у српском језику, а посебно о њиховој етимолошко-лексикографској обради, изречено је низ замерки. Овај проблем детаљно је анализиран у Петровић 1997, где су предложена и конкретна методолошка решења, која су потом примењена у изради ЕРСЈ. Два основна недостатка карактеристична за досадашња истраживања турцизама — неадекватност турских етимона преузетих из савременог турског језика и недостатак паралела из других балканских језика — у знатној су мери исправљена овим радом: кад год је то било потребно навођен је, потврђен у лексикографском извору или реконструисан, адекватан турски дијалекатски

³⁶ Проучавање турцизама у српском језику тесно је повезано са њиховим изучавањем у осталим балканским језицима. Улога турског језика као „заједничког балканског деноминатора“ (Balkan common denominator) (Friedman 2005:220) условила је потребу да се турцизми сагледавају у том оквиру, који превазилази границе савремених држава и језика.

етимон³⁷, а корпус паралела из балканских језика осетно је допуњен у односу на Скоков речник.

Концепција рада проистекла је из намере да се на најадекватнији начин презентује анализирани корпус турцизама из српског призренског говора. Након увода следи речник турцизама у коме су одреднице конципиране по флексибилном лексемном, а не гнездовном принципу.³⁸ Под тим се подразумева да се приликом организације одредница полази од турске речи као основне јединице, а не од основе, у етимолошком смислу, у ком би се случају све позајмљенице од етимолошки сродних турских речи нашле у оквиру једне леме. Овај речник се по методологији организације одредница разликује и од Скоковог и од Шкаљићевог речника. У првом су сви деривати, било да су последица турске или домаће творбе, смештени у оквиру једне одреднице, а у другом је примењен стриктни лексемни приступ, односно сваки турцизам представља посебну одредницу. У нашем речнику ће се у оквиру исте одреднице наћи само деривати са прозирним турским суфиксима који су се као творбене морфеме осамосталили и у српском језику. Међутим, ако су се сродне турске речи већ у самом турском језику формално или семантички осамосталиле, њихови рефлекси у српском језику биће обрађени у посебним одредницама.

У првом делу одреднице дата је потврда из Чемерицићеве збирке, са граматичким одређењем, значењем и примером, када су они посведочени у рукопису. Само изузетно се у првом делу одреднице наводи паралела из Елезовићевог речника и то уколико се ради о речи којој у рукопису недостаје и значење и пример, а није потврђена код Škaljića или Skoka.

У другом делу одреднице који почиње знаком ☐ дају се турски етимон и етимолошке референце. Ако је за облик турцизма пронађен адекватнији турски етимон, дијалекатска варијанта или реч потврђена у старијем облику, она се наводи прва, пре упућивања на етимолошке приручнике. У том случају пре тих извора стоји „уп.“ што означава да је турска реч другачија од предложене код, најчешће, Skoka и/ли Škaljića. Реконструисани турски дијалекатски облик наводи се са * или се коментар о његовом облику даје у петом делу одреднице.³⁹

³⁷ Улогу турских дијалеката у процесу позајмљивања на Балкану и значај указивања на турске дијалекатске облике посебно је истакао и аргументовао Tzitzilis 1997.

³⁸ Исти принцип примењен је и у ЕРСЈ, в. Петровић 1997:121–122.

³⁹ Западнорумелијски турски дијалекатски облици нису увек реконструисани, посебно не када је адекватна турска форма посведочена у DS или SDD.

Знаком ■ започиње трећи део одреднице, у коме се наводе паралеле из других балканских језика. Значења речи се у овом делу наводе само уколико се разликују од српских. Уколико има семантичких специфичности у односу на потврде из других балканских језика оне су коментарисане у петом делу одреднице. Због ограниченог простора у овако конципираној етимолошкој лемини навођење свих релевантних значења сваке паралеле из балканских језика одузело би превише простора, па би се могло поставити питање да ли је у том случају давање паралела методолошки оправдано. Сматрали смо да је корисније ипак забележити паралеле, а њихова се значења могу проверити у изворима из којих су преузете. Такође, свесни смо да речи које се на овај начин пореде припадају различитим језичким нивоима — дијалекатске лексеме пореде се са онима из стандардних језика, на пример. Међутим, формирање прецизних изоглоса подразумевало би ареално-лингвистички приступ што превазилази оквире етимолошког речника у класичном смислу, на чијим основним методолошким принципима почива и ова књига. Напослетку, не наводе се све дијалекатске форме из других балканских језика јер би то такође значајно повећало, и овако не мали, обим речника. Такав налаз и даље не би би потпун јер су нам многи радови и речници који доносе дијалекатски материјал из других балканских језика остали недоступни. Као извори за балканске паралеле консултовани су доступни и релевантни приручници бугарског, македонског, румунског, арумунског, новогрчког и албанског језика, од којих многи стандардни етимолошки приручници (БЕР, Ciorganescu) већ дају паралеле и из других балканских језика. У случају када се паралеле наводе из тих стандардних етимолошких извора који се налазе на списку литературе на њих се у одредници не реферише.⁴⁰ Такође су коришћене студије које обрађују турцизме у појединим језицима, за албански Boretzky 1975, Boretzky 1976, Dizdari, за македонски Јашар-Настева, за бугарски Grannes 1996⁴¹, Тодоров 1994, за новогрчки Tzitzilis 1997.⁴² Одређење *балкански турцизам*, у складу са општеприхваћеном праксом, односи се на речи које су, поред српског, потврђене у барем још два балканска језика, од којих макар једна потврда мора бити из несродног

⁴⁰ Таква пракса примењује се и приликом израде ЕРСЈ, в. ЕРСЈ 1:10.

⁴¹ Овде спада и Grannes A., Rå Hauge K., Süleymanoğlu H., *A Dictionary of Turkisms in Bulgarian*, Oslo, 2002, који нам је био недоступан.

⁴² Уп. такође и Rollet, који, међутим, има веома мали корпус стандардних и већ регистрованих турцизама из српско-хрватског, бугарског, румунског, грчког и мађарског језика. Паралеле из мађарског у нашем раду нису навођене јер, он не спада у балканске језике.

језика. То значи да реч посведочена у српском, бугарском и македонском није оквалификована као балкански турцизам.

Четврти део означен симболом ▽ садржи обавештење о пореклу турске речи, најчешће уз навођење етимона. На првом месту су консултовани релевантни приручници из ове области (Räsänen, Clauson, ЭСТЯ, Tietze, Eren, Stachowski 1998, Tzitzilis 1987), а тек уколико реч није у њима посведочена дају се подаци из секундарних приручника (Škaljić, БЕР). Речи персијског и арапског порекла дате су у латиничној транскрипцији, обично у облику преузетом из одговарајућег извора. У неким случајевима спроведено је уједначавање транскрипције. Транскрибовање досад незабележених арапских етимона усклађено је са оним примењеним у Шкаљићевом речнику. Навођење турског етимона није нужно у речницима турцизама, приручници из ове области разликују се, поред осталог и по томе да ли пружају податке, или не, о дубљем пореклу турских речи. Skok, Škaljić и БЕР, на пример, садрже овакве информације, док се Boretzky 1976 и Јашар-Настева задржавају само на регистровању турских етимона. Овај приступ прихваћен је и у ЕРСЈ стога што је то етимолошки речник српског језика, а порекло турских речи је предмет проучавања етимолошких речника турског језика.⁴³ У основним речницима који обрађују турцизме у српском језику већа пажња је била посвећена турским речима арапског и персијског порекла, често без упућивања на референтне приручнике, док је порекло изворно турских речи углавном остајало без икаквих коментара. Како из области етимологије турског језика постоји обимна релевантна литература, сматрали смо да би било корисно у овој студији указати и на порекло и међусобне везе аутохтоних речи, а и допунити већ постојећа тумачења турских речи алоглотског порекла упућивањем на релевантне изворе.⁴⁴

У петом делу, који почиње знаком Ⓢ, дају се фонетски, семантички и/ли морфолошки коментари, а ако дата реч није потврђена код Skoka или Škaljića то се изричито констатује. Код појединих речи наводи се податак о првом забележеном помену турцизма у писаним изворима.

⁴³ О томе в. Петровић 1977:122–123.

⁴⁴ Због концепције рада и недоступности литературе нисмо били у могућности да у тумачење порекла турских речи укључимо све релевантне референце из области турске етимологије. Као репрезентативни узорак, на основу кога се може стећи увид у ширину и обим ових истраживања, може послужити преглед библиографије за период 1994–1995 Stachowski M. 1997.

Оваква сегментација одредница проистекла је из методологије рада на ЕРСЈ⁴⁵, а проширена је четвртим и петим делом. Тиме се омогућава лакше ишчитавање речника, као и коришћење изложених података за различите врсте истраживања.

После речника следе завршна разматрања у којима је, најпре, дата анализа специфичних фонетских особина турцизама из српског призренског говора насталих као одраз турске дијалекатске базе. У оквиру тих разматрања налази се и одељак о најзаступљенијим семантичким групама које су формиране на основу речничког корпуса, као и осврт на морфологију, калкове и полукалкове са турског језика забележене у Чемериџићевом материјалу.

На крају књиге налази се Прилог од неколико скенираних листића из рукописне збирке Димитрија Чемериџића како би се читаоцима макар малим делом пружио увид у њихову разноликост по изгледу, нивоу лексикографске обраде речи и врсти информација које се са њих могу ишчитати. Посебно их занимљивима чини живописност ауторових интервенција које овој збирци дају и једну, за лингвистичке текстове данас ретку али драгоцену, личну димензију јединственог сведочанства о прошлим временима.

⁴⁵ О организацији грађе и структури одредница у овом речнику в. ОС XI–XXI и Бјелегић/Влајић-Поповић/Лома 1997.

II. РЕЧНИК

А

абаџија м. „кројач одеће домаћег кроја од грубог сукна — клашње“: Кому си река, Андреје абаџије ли? *абаџика* ф. „абацијина жена“, *абаџинин*, *абаџински*, *абаџинкин* адј., *абаџилџк* м. „абацијски занат“, *абаџиница* ф. „абацијска радња, дућан“. ☐ Од тур. *abacı* „id.“, дијал. **abaci*, уп. ЕРСЈ 1:34 s.v. *аба*¹; Skok 1:2; Škaljić 65. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аба*, *абаџија*, буг. (х)*абџа*, *абаџџија*, рум. (h)*abá*, *abagiu*, арум. *abǎ*, *abaǧi*, алб. *abá* / *abë*, *abaxhi*, нгр. αμπός. ▽ Од тур. *aba* које се углавном тумачи од ар. ‘*abā*’ „id.“ (Räsänen 1; Škaljić l.c.), другачије Tietze 1:70 од ар. *qabā* са преласком *q*- > ‘-’, и суф. -*ci*. ☑ За први помен в. Стаховский 1967:198.

абдал м. „глупак, будала, замлата“: Еј, ти, абдалу, глеј у работу, а не на сокак, адј. indecl. „луцкаст, будаласт“: От њега по абдал човека видеја ли си? ☐ Од тур. *abdal* „id.“ (ЕРСЈ 1:38; Skok 1:2–3; Škaljić 66). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *абдал* (Јашар-Настева 49), буг. *аб-д̀ал(ин)*, алб. *abdall* (Boretzky 1976:13). ▽ Од ар. *abdāl*, истог крајњег порекла као и етимон тур. *budala* > срп. *будала*, уп. Tietze 1:74.

абдес м. „исламски верски пропис да верници, пре сваке молитве, оперу водом лице, врат, уши, руке и ноге“, уз глаголе *узетџи*, *узимаџи*: Турци не клањаф док не узнеф абдес, *абдесана* ф. „врста умиваоника израђеног од дасака; нужник“: Смрди абдесана, ка да ће киша. ☐ Од тур. *abdest* „id.“, *abdes(t)hane* „id.“ (ЕРСЈ 1:38; Skok 1:3; Škaljić 66). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *авдес*, *абдесане*, *абдесана*, буг. *абд̀ес(м)*, рум. *abdés*, алб. *abdés(t)*, *avdés*. ▽ Од нперс. *ābdāst* (Stachowski 1998:25; Tietze 1:75). ☑ Израз *узетџи абдес* могуће полукалк према тур. *abdest almak* досл. *абдесџи узетџи*.

абер м. „глас, вест, одговор; измишљена, неистинита вест, потекла из рекла — казала оговарања, патка; фиг. појам“: Реко му, ама он ни абер се не учини; Ич абер нема за тој, *абериџија* м. „весник; особа којој се ставља у дужност да, погодним начином и без обавеза, испита

расположење родитеља који имају девојку за удају, да ли би били вољни да се спријатеље са неком породицом која има момка за женидбу [проводација]; човек који проноси абере“, *абериџика* f. „проводацика“: Грбини гу рекле абериџике санћи немаф време. ☐ Од тур. дијал. *aber* „id.“ поред *haber, haberci* „гласоноша“ (EPCJ 1:39–40), уп. и Skok 1:646; Škaljić 294–295. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *абер, абериџија*, буг. (х) *абѐр, хабѐрдџија*, рум. *haber, (h)abar*, арум. *hăbăre, habere*, алб. *haber*, нгр. *хаџлџари, хаџлџѐри*. ▼ Од ар. *ḥabar* (Tietze 2:220; Räsänen 151). ☑ О значењу „појам“ у изразу *немаџи абера* као полукалку од тур. *haber(im) var / yok* широко распрострањеног у балканским језицима в. Петровић 1999. Чемериџић напомиње да израз *немаџи време* код Срба у Призрену значи „немати материјалне, новчане могућности“; поред употребе у правом смислу, овај се израз употребљава и да се избегне позитиван одговор при разговорима о прошевини, нпр: девојачки родитељи, ако им се не допада момак, да не би негативно одговорили на понуду и тиме увредили момкове родитеље, употребиће тај израз, т.ј. као да нису у могућности да поднесу трошкове око спреме девојке и свадбе. Овај израз се може протумачити као калк са турског, како то чини Јашар-Настева 1962–63: 123–124 за мак. *време* „положај, могућност, средство“ одатле „паре“, изводећи га од тур. *vakit* „време; положај, могућност (када се ради о новцу)“: *Onun bu kadar para vermeye vakti yok*, посебно имајући у виду полукалк *вакаџи имаџи / немаџи* из Чемериџићеве збирке. Уп. још и мак.: Тој нема време „могућност, средство, толку пари да даде“. Калк има широку употребу у говорном македонском језику: *Немаме време сега да ја мажиме ќерката „Немаме време годинава да правиме свадба (куќа и сл.)“*. Уп. и мак. *време* п. (разг.) *немаме време* „нисмо у стању, немамо средстава, новаца; *немаме време да љавиме свадба* „немамо средстава да правимо свадбу“ (PMJ 83), као и буг. *имам си времето* (дијал.) „богат сам, имућан“ (РБЕ 2:414).

авџа f. „ваздух, свеж ваздух; поднебље, клима“: Отвори пенџеру да улегне мало аваја. Лимон и портокал несуд за овдешњу авају. ☐ Од тур. *hava* „id.“ (Skok 1:661; Škaljić 321). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ава* (Јашар-Настева 187), буг. *хавà*, арум. *avae*, алб. *(h)ava*. ▼ Од ар. *hawā* (Tietze 2:274; Räsänen 157).

авале n. indecl. „обичај муслимана у Призрену да им се жене крију од погледа страних и непознатих мушкараца; танак прозрчан вео који муслиманке спуштају преко лица кад иду по вароши; заклон од дасака у виду тарабе, широк и висок колико је потребно да суседима онемогући поглед у туђе двориште и гледање жена у њему; импровизирана завеса, заклон“: Буле у Сељаник пушџаф авале по

чаршије, ама кџд искачаф у поље, дизаф га и не се кријеф од мужи. ☐ Од тур. *havalá* „налог; препрека, преграда; место или објекат који има пред собом добар видик, који доминира околином“ (EPCJ 1:46; Skok 1:661; Škaljić 105, 322). ☐ Балкански турцизам, уп., буг. *хавалѐ* „товар, бреме“, рум. (*h*)*avalea* „налог; посао, терет; стрма падина брда“, арум. *havalé* „додијавање; кулук, тежак посао“, алб. *havale* „заклон од гледања; препуштање, преношење на друго; досада“, нгр. *χαβαλѐς* „терет“. ▽ Од ар. *hawāla* (Tietze 2:276). ☐ Семантичко подударане у призренском говору и албанском језику.

áван m. „тучана направа за туцање ситнијих тврђих предмета; дуванцијски алат за крижење дувана у листу ручном снагом“: Узни аван па стучи мицко карабибер. ☐ Од тур. *havan* „id.“ (EPCJ 1:46; Skok 1:661; Škaljić 322). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аван*, буг. *хаван*, рум. (*h*)*aván*, арум. *háváné*, *avané*, алб. (*h*)*aván*, нгр. *χαβάνι*. ▽ Од нперс. *hāvan*, *hāvang* (Stachowski 1998:78; Eren 174; Tietze 2:276).

авлија f. „бео и ситно чупав фабрични пешкир, дуг око три, а широк око пола метра, којим су се за време турске владавине покривале Српкиње, Цинцарке и Арнаутке римокатољкиње у народној ношњи кад су ишле по вароши“: Муж гу донеја и авлију. ☐ Од тур. дијал. *avli* „маљав“ Призрен (Jusuf 161), поред *havli* „маљав, паперјаст; убрус“, уп. EPCJ 1:239 s.v. *aḫl*; Skok 1:11; Škaljić 321–323. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *хавлија*, алб. *havllí*. ▽ Од тур. *hav* „фине длацице на вуненој или некој другој тканини“ и суф. *-li*. Порекло тур. *hav* није довољно јасно, тумачи се као позајмљеница из јерменског *haw* (Tietze 2:274; Eren 174) или персијског (Eren l.c.).

áга m. „господар, сопственик пољског добра; титула уз лична имена муслимана“, *агалари* pl.: Чифчије не даваф више ак агаларима, *агаларски* adj. и као презиме, *áгин*, *агѓнски* adj., *агинѓца* f. „агина жена“, *агалѓк* m. (pl. *агалѓце*) „посед, пољско добро што припада аги; агинско достојанство“: Агалѓце му отидоше на комар и на ракију. ☐ Од тур. *aḡa*, дијал. **aga* „id.“, *aḡalik* (EPCJ 1:57–58; уп. и Skok 1:12; Škaljić 72). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ага*, *агалак*, заст. и *а(г)алари*, буг. *ага*, *агалар*, *агалѓк*, рум. *agá*, *áḡá*, арум. *agá*, алб. *ага*, pl. *-llarë*, *agallëk*, нгр. *αḡás*. ▽ Вероватније домаћа реч (ЭСТЯ 1:70–71) него позајмљеница из монголског (Tietze 1:109). ☐ Облик *агалар* од тур. облика множине *agalar*. Уп. и *áга* „по варошима на Косову тако су звала деца оца, а по селима и задругама млађе жене старије мушкарце“ Косово (Елезовић I). У истом значењу реч је забележена и шире у Србији, Банату и Босни, в. EPCJ l.c.

áгда f. „средство које Српкиње у Призрену справљају и употребљавају за неговање, неку врсту масаже лица и чупање, скидање

маља са њега“. ☐ Од тур. *ağda*, дијал. **agda* „id.“ (EPCJ 1:59–60); уп. Škaljić 73, без овог значења. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *agda* „пекмез од грожђа, лубенице и другог воћа“, арум. *agdă*. ▽ Од ар. *‘aqīdā* (Tietze 1:110). ☐ Skok нема. Семантичка специјализација у Призрену у односу на значење „укувани, ушпиновани шећер“ наведено код Škaljića. Уп. *agda* f. „средство за скидање маља са лица“ Пљевља, БиХ, *agdiiti se impf.* „чистити лице од длака помоћу агде“ БиХ (EPCJ 1.c.).

агршак m. „дрвена направица у виду котура која се натиче на врх вретена да оно буде теже те да има више замаха кад се преде“: Тури агршак, по ласно ће ти иде. ☐ Од тур. *ağırşak*, дијал. **agirşak* „id.“, уп. EPCJ 1:61; Skok 1:13; Škaljić 73. ☐ Уп. алб. *agërshak*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:418–419; Eren 4; Tietze 1:111).

агзълк m. „од поводника на оглаву направљен шепут (омча) којим се завилочи коњ да би се њиме лакше владало те служи као врста узде“: Тому коњу прво намести агзълк па после га јаши, „предњи, косо засечен и челиком обложен део колевке на авану (направи за крижење дувана)“: Зарђан му је агзълк тому авану, „шепут направљен од конца приликом оснивања пређе“: Не стезај много тај агзълк за вратило. ☐ Од тур. (и дијал.) *ağzlık, agazlık* „корпа за њушку, каиш преконосник за коње; танко платно кроз које се процеђује млеко; писак, левак итд.“ (DS 76, 98–99; TSS), (EPCJ 1:58–59). ☐ Уп. мак. дијал. *агазлак* „дебео свилени конац који се извлачи из чауре“ Кратово (Јашар-Настева 79). ▽ Од тур. *ağiz* „уста; грлић, отвор, писак крчага; отвор, улаз; крај или почетак нечега; оштрица, сечиво“ и суф. *-lık*; *ağiz* је домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:81–83; Eren 4–5; Tietze 111–112). ☐ Škaljić нема; Skok 1:12 изводи потврде из Елезовићевог речника *agzълk, agazлак* m. „нека танка материја од памука или свиле којом муслиманске жене покривају главу, лице и уста кад изађу на улицу. До недавно су тамо агазлак носиле и наше жене“ од тур. *yagiz* „мрк“ што је погрешно с обзиром на то да је у турском потврђено значење *ağzlık, agazlık* „танко платно“. Елезовићево значење можда непосредно од *ağiz* „уста“ → „оно чиме се покривају уста, лице и глава“.

адеи m. „обичај, навика“: Поган адет има што пцује, *adeiia* adv., adj. indecl. „обично; обичан“: Прошле му ноге те почеја да иде адета, ка и други што идеф. ☐ Од тур. *adet* „id.“, *adeta* (EPCJ 1:64; Skok 1:9; Škaljić 69). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *adei*, буг. *adem*, рум. *adet, adétiu*, арум. *adéte*, алб. *adét*, нгр. *αντέτι*. ▽ У крајњој линији ар. порекла, од *‘adä(t)*. Tietze 1:100 је тумачи као непосредну позајмљеницу из персијског, за разлику од Škaljića и Skoka који је изводе директно из арапског.

аждаја f. „неман, ала; фиг. незаситост; ненасита особа или живинче“: Зинала му аждаја па само граби за себе. ☐ Од тур. дијал. *ajdaha* „id.“ (EPCJ 1:67–68); уп. Skok 1:80; Škaljić 108 који као етимоне наводе тур. облике *ejdaha*, *ejdeha*. ☐ У овом облику потврђена само још у мак. *аждаа*, *аждеј*. Ограничена је на северозападни део Балкана за разлику од облика *аждер*. У српском призренском говору потврђена су оба облика. ▽ Од старијег перс. облика *aždāhā* (Stachowski 1998:65, уп. и Tietze 1:700).

аждер m. „в. аждаја; фиг. ненасито чељаде које гледа где ће што зграбити да поједе и попије“: Ноћом идеф аждере да једеф децу. Доста море аждери, ће ти се узне на зло толико једење. ☐ Од тур. (заст.) *ajder*, *ejder* „змај“ (EPCJ 1:68; Skok 1:80; Škaljić 108). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аждер*, *аждра*, буг. *аждѐр*, *аждархà*, рум. *ajder*, даље и алб. *azhdërha*, *ezhdërha*, *eshtërha*, *exhderhaj* (Boretzky 1976:19, 49). ▽ Од нперс. *aždar* (Stachowski 1998:65; Tietze 1:700).

аза, **азја** m. „за турске владавине члан Административног Савета (Мецлис Идареа) у санџаку, мутесарифлуку (округу), кајмакамулуку, кази (срезу) и судија хајик — пресудитељ; за турске владавине махалски кмет и као такав одборник, члан суда политичке општине у вароши“: Иди Томе Аци Кољиному, он је азаја у Сарај. ☐ Од тур. *âza* „члан (организације, друштва)“ (EPCJ 1:69; Skok 1:78–79; Škaljić 106). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аза*, буг. *азà*, арум. *ăzáa*. ▽ Од ар. *ʾāzā* (Tietze 1:246; Škaljić l.c.).

азбашча f. „башта са цвећем“: Слегнаћу се у азбашчу, Узбраћу струк босиљка НП, „женски накит, носи се на глави уз празничну и свечану народну ношњу; кујунџијски рад од позлаћене срме, полукружан или чешће крушкастог облика“: Она не носи азбашчу теке носи лисје. ☐ Од тур. *has-bahçe* „дворска башта; назив царског врта у Цариграду“ (EPCJ 1:70; Skok 1:79; Škaljić 323). ☐ Уп. мак. *азбавча* (Јашар-Настева 46). ▽ Од тур. *has* „царски“ од ар. *ḥaṣṣ* (Tietze 2:268; Räsänen 156; EPCJ 1:222 s.v. *ac*²) и *bahçe* в. s.v. **бајшча**. ☐ Мотивисаност значења „женски накит“ није довољно јасна, на основу примера може се претпоставити веза са „дворска башта, са цвећем“.

азгън m. adj. indecl. „силник, пуштахија; смео, одважан, бесан, силовит, пуст“: Њино ги је царство, па можеф да биднаф азгън, *азгънџи се* impf. „постајати бесан, силовит, пуст; дизати главу непоштовањем закона“: Азгънија би се и ја, само да смејем, *азгънлък* m. „силовитост, бес, пуштахилук“, *џоазгънџи се* pf. „постати азгън“. ☐ Од тур. *azgın*, *azgınlık* „id.“ (EPCJ 1:71 s.v. *азгин*); уп. Skok 1:80; Škaljić 107. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *азган*, дијал. *азгън* (Јашар-Настева 177),

буг. *азгѣн*, арум. *azgîn*, алб. (*h*)*azgân*. ▽ Домаћа турска реч, од опште-турске глаголске основе *az-* „блудети; скретати с правога пута, грешити; бити развратан, безобразан, бесан“ (ЭСТЯ 1:94–96; Tietze 1:248).

аздисаџи pf. „посилити се, постати осيون; помамити се, узбеснети се у пренесеном значењу“: Јопет ће аздишеф они, Арнаути су, *аздисувџи* impf.: Е, синко мој, рано си почеја да аздисујеш. ☐ Од тур. *azdı*, дијал **azdi*, 3. sg. перфекта од *azmak* „помамити се, постати обестан“, уп. ЕРСЈ 1:72; Skok 1:80; Škaljić 107. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *azdica*, *аздисува*, буг. *аздџ(в)ам*, *аздџувам*, арум. *azdisësci*, алб. *azdisem*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:94–96; Tietze 1:245) заједничког порекла са етимомом **азгѣн**.

аз дур indecl. [interj.] „некадашња команда — мирно! у турској војсци“, *аз дур* : *селама дур* — у дечјим играма. ☐ Од тур. *hazır dur!*, нар. *hasdur!* досл. „стој спреман!“ (Škaljić 323). ☐ Овако само у српском. ▽ Турски етимон је синтагма прилога *hazır* „спреман“, в. **азр**, и *dur*, 2. sg. императива од *durmak* „стајати“, в. **дураџак**, **дурма**. ☑ Skok нема.

азна f. „благајна“: Море царску азну да имаја, на комар би му отишла, *уасниџи* (*се*) без значења. ☐ Од тур. дијал. *hazna* „id.“ (DS 2323), поред *hazne*, *hazine*, уп. Škaljić 323; Skok 1:662. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *хазна*, алб. *haznë*. ▽ Од ар. *hazīna* (Tietze 2:286; Räsänen 158). ☑ За први помен в. Стаховский 1967:204.

азнаџар m. „благајник, руководилац касе“: Спиру мифтара викаја азнатар за вергију. ☐ Од тур. *haznedar*, *hazinedar* „id.“ (Skok 1:662; Škaljić 323). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *хазнадарџ*, *хазнатарџ*, алб. *haznedar*, *haznatar*, *aznatar*, *aznadar* (Boretzky 1976:62). ▽ Од тур. *hazīna-dār* (Tietze 2:286), које је сложеница од *hazna*, *hazne* / *hazine* и *-dar* „који има, поседује“, перс. порекла. Варирање *-d-* : *-d̄-* које се јавља у српским (Skok, Škaljić lcc.), бугарским и албанским примерима можда је постојало још у турском, уп. нпр. тур. *serabdār* : *saraptār* „турски пехарник“ од нперс. *sārāb* + *-dar* (Stachowski 1998:97), иако је у турском варијанта *-dar* много чешћа. ☑ За први помен в. Стаховский 1967:204.

азр adj. indecl. „готов, спреман, приправан“: Јутре до пладне минтан ће ти бидне азр. ☐ Од тур. *hazır* „id.“ (Skok 1:662; Škaljić 324). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *хазџр*, арум. *hazîre*, алб. *hazër*, *azër* (Boretzky 1976:62), нгр. *χαξίρι*. ▽ Од ар. *hādīr* (Tietze 2:286; Räsänen 158).

азрџла indecl. [interj.] „буди готов, спреми се!“: Азрџла, съз Бога напред да пођемо по ручак после. ☐ Од тур. *hazır ola!* „id.“ (Skok 1:662;

Škaljić 325). ▣ Овако само у српском. ▽ Тур. *hazır ola!* је 3. sg. оптатива од *hazır olmak* „бити спреман, готов“, за порекло *hazır* в. *áзр*.
 Ⓚ Škaljić l.c. тврди, погрешно, да се ради о 2. sg. императива, док Скок наводи да се ради о оптативу.

áj-ýj adj. indecl. и adv. „ветропиро чељаде, детињаст, несталожен, неозбиљан“: Родила се зар тако ај-уј. ▣ Можда у вези са тур. *hayhu* „галама, бука; бескрајан, узалудан труд“ (Škaljić 300). ▣ Овако само у српском. ▽ Ономатопеја, из домаћих творбених средстава (Tietze 2:285, s.v. *hay u hu*). Ⓚ Скок нема. Семантички помак „галама, бука“ → „ветропироста особа“ можда преко придевске употребе *(x)aj(x)ýj-деије, особа.

ájai̯ m. „врста трема, најчешће под чардаком; врста ходника“: Да искочимо у ајат, по је ладовина. ▣ Од тур. дијал. *ayat* „трем, надстрешница“ (DS 408), пореад *hayat*, уп. Скок 3:560 s.v. *vájai̯*; Škaljić 299. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ajai̯* (Јашар-Настева 65), буг. (x)aj̯t, арум. *hăi̯ate*, алб. *haját, ajat* (Boretzky 1976:57) нгр. *χαγιάτι*; ▽ Од ар. *hā'it* (Tietze 2:280), са другачијим етимоном, ар. *hayāt* Eren 175–176. Ⓚ Добро потврђена реч широм српске језичке територије у облицима *ájai̯, vajai̯, xajai̯* у различитим значењима која делом зависе и од фонетске варијанте. О томе в. и Škaljić l.c.

ájван m. „животиња, стока; фиг. букван, тупан“: Зар за тога ајвана ће гу удадев? ▣ Од тур. *hayvan* „id.“ (Скок 1:650; Škaljić 301). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ajван* (Јашар-Настева 49), алб. *hajvan* (Boretzky 1976:58). ▽ Од ар. *ḥayawān* (Tietze 2:281); Räsänen 153 претпоставља персијско посредство.

ájвар m. „сирова икра; икра припремљена за јело“: Беше донеја јену голему рибу пуну ајвар. ▣ Од тур. *hayvar, havuar* „посољена икра“ (ЕРСЈ 1:77; Скок 1:650; Škaljić 301). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ajвар*, буг. *хайвѐр*, арум. *hăvyeár*, алб. *havjár*, нгр. *χαβιάρι*. ▽ Нејасног порекла, вероватно позајмљеница у турском из неизвесног извора (помињу се персијски и грчки), за детаљнију дискусију в. Eren 175; Snoј 225. Tietze 2:278 изводи непосредно од нгр. *χαβιάρι*. Ⓚ Занимљиво је да Чемерицић не бележи уобичајено и раширено значење „салата од млевених печених паприка“. Ова тур. реч ушла је и у друге европске језике, одакле је, највероватније преко немачког, позајмљена у облику *кавијар*.

ажáра, ажгарáја f. „подсмех, шега“: Чиниф ајгару сз онога амзу Младену кондурције, *ажгарáлк* m. „шегачење, шала, спрдање“: Душа и свет му је да задева другога, да чини ајгарáлк. ▣ Вероватно од тур. *yaugara* „галама, вика, дрека“ са дисимилаторним губљењем *j-* (ЕРСЈ

1:77). ▣ Овако само у српском. ▤ Недовољно јасно, могуће домаћа турска реч, потврђена још у чагатајском *jajkara* „id.“ (Räsänen 179). Eyuboğlu 740 је доводи у везу са тур. *yaumak* „простирати (ћилим, тепих), ширити (вести, гласине); дизати, усковитлати (прашину); изгонити на испашу; штампати; развијати (трупe)“ од општетурске глаголске основе *yaу-* (ЭСТЯ 4:76–77). Ⓢ Škaljić, Skok немају. Уп. тур. дијал. *haygara* „шаљивџија, шала“ Призрен (Jusuf 169) за коју се каже да је алб. порекла, за шта нисмо успели да нађемо потврду. Можда је тур. дијал. облик директан предложак за Чемерикићеве примере због испадања почетног *h-* и семантичке подударности.

ајде, *áj*, *ájð*, *ájī* interj.: Ајде да видиш, ако не верујеш. ☐ Од тур. *hayde!* *haydi!* „id.“ (Skok 1:649; Škaljić 299). ▣ Балкански турцизам, уп. и мак. *ajde* (Јашар-Настева 122), буг. *xà(u)de*, рум. *aide*, арум. *(h)aide*, алб. *haide*, нгр. *(χ)άιντε*. ▤ Вероватно домаћа реч (Tietze 2: 227 s.v. *hadi* I; Räsänen 152).

ајдук м. „крадљивац; животиња лопов; неуредан, подивљао, запуштен човек; неваљало, напуштено, самовољно дете“: Ајдук мачка беше тај којшиска: на очи ми украде мрву месо, „натегача“: Узни ајдук па извади мичко ракију, *ajdúče* п. dem., *ajdukéша* f., *ajdучина* „хајдуковање, крађа, пљачка; аугм. од *ajдук*“, *ajдучка ирџава*, *ajдучка чџима* чесма код манастира св. Тројице код Призрена. ☐ Можда од тур. дијал. *aydut* „разбојник, хајдук“ Призрен (Jusuf 161), поред *haydud*, *haydut*, уп. Škaljić 300, Skok 1:649–650; за значење „натеча“ в. ЕРСЈ 1:79–80, вероватније из мађарског. ▣ Балканска реч, уп. мак. *ajдуи(ин)* (Јашар-Настева 39, 208), буг. *хайдук*, рум. *hajduk*, алб. *haidút*. ▤ Тур. реч се тумачи из мађарског, посредством неког од балканских језика (Eren 176; Tietze 2:281). Мађ. етимон је *haydú* „војник“, *hajdúk* pl. *haydut* асс. sg., Škaljić наводи да је мађ. реч арапског порекла, док Skok тврди да је етник. Hadrovics 250–251 тумачи српску реч из мађарског. За етимологију мађ. речи в. EWU 3:512–513.

ајеп¹ interj. [part.] „не“: Ајеп, не било тако. ☐ Од тур. *hayır* „id.“ (Skok 1:648; Škaljić 297, оба s.v. *xàup*). ▣ Овако само у српском. ▤ Као реч ар. порекла, сродну са **ајеп²** тумачи Räsänen 152; Tietze 2:283 s.v. *hayr* III ову могућност наводи само као претпоставку, без коначног решења.

ајеп² м. „корист, добро, доброта“: Један ајеп сто зијана НПОсл. ☐ Од тур. *hayır* „id.“ (Skok 1:648; Škaljić 297, оба s.v. *xàup*). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *хайр*, арум. *hăire*, алб. *hair*, *hajër*, нгр. *χαίρι*. ▤ Од ар. *ḥayr* (Tietze 2:283 s.v. *hayr* I; Räsänen 152).

ајерлија adv., adj. indecl. „срећно, срећан“: Ајерлија човек је, што почне, иде му у напредак; f., m. „несретник, битанга, мангуп, добричина у фиг. смислу“: Има сина ајерлију ћи аман Боже. ☐ Од тур. дијал. *ayırlı* „користан“ Призрен (Jusuf 161), поред *hayırlı* „id.“, уп. Skok 1:648 s.v. *xàur*; Škaljić 298. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *хаурлија*, арум. *hairli*, алб. *ajrli*, *hajërli*, *hairli* (Boretzky 1976:57). ▽ Тур. реч је од *hayır* в. **ајер**² и тур. суфикс *-li* „са“.

ајерсьз m., adj. indecl. „несрећник, беспосличар, мангуп, битанга“: Микни ми се од главе, море ајерсьзу. ☐ Од тур. *hayırsız* „id.“ (Skok 1:648 s.v. *xàur*; Škaljić 298). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *хаур-сиз(ин)*, алб. *hairsys*. ▽ Тур реч је од *hayır* в. **ајер**² и тур. суфикс *-sız* „без“.

ајљк m., pl. *ајљце* „плата уопште, месечна плата“: Ајљк му је три напољона на месец, *ајљкчија* m., f. „особа под платом“. ☐ Од тур. *aylık* „месечно (плаћање)“, *aylıkçi* „најамник, који живи од месечне плате“ (EPCJ 1:81; Skok 1:17; Škaljić 77). ▣ Уп. мак. *ајлак*, *ајлакчија*, буг. *ајљк*, *ајљкчија*. ▽ Тур. реч је изведена од *ay* „месец“ и суфикса *-lık*, *-çi*. Тур. *ay* је домаћа реч (ЭСТЯ 1:98–99; Tietze 1:232).

ајљаз m., adj. indecl., pl. *ајљазе* „нерадник, беспосличар, скитница; незапослен, беспослен“: Не, мајко, ништа не работа, седи тако ајљаз, *ајљазљк* m. „скитарање, беспосличење“: Не ајљазљком, теке работом може да се стекне, мој брајко. ☐ Од тур. *haylaz* „id.“, *haylazlık* (EPCJ 1:80–81; Skok 1:17–18; Škaljić 300). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ајљаз*, *ајљазлак*, дијал. *аљаз* Кратово (Алексовски 1985:26), буг. *хайљаз(ин)*, *хайљаз(ин)*, арум. *hailéás*. ▽ Нејасног порекла (Tietze 2:282). Доводи се у везу са тур. *haylamak* „викањем подстицати коње и сл. на покрет“ које се тумачи као ономотопеја од *hay* interj. (Eyuboğlu 320). ☉ Домаће значење можда укрштањем са **ајљак**.

ајљак m., adj. indecl. „залудан, нерадник, беспослен: А, мори залудницо, не седи ајљак, но узми работу па работај; Седи ајљак, ништо не работа“. ☐ Од тур. дијал. *aylak* „незапослен, беспослен“ (DS 425) (EPCJ 1:82). ▣ Уп. мак. дијал. *аљак* Кратово (Алексовски 1985:26), буг. *ајљак*, *ајљак*. ▽ Од тур. *aylamak*, *aylanmak* „вртети се наоколо, тумарати“, које је домаћа реч, од општетурске глаголске основе *ayla-* (ЭСТЯ 1:109–110; Tietze 1:240). ☉ Skok нема ово, као ни Škaljić, али уп. id. 300 s.v. *xàjлаз*. Израз *ајљак седеџи* можда према тур. *aylak dirtak* „ленчарити, ништа не радити“ (DS:425).

ајнација m. „несигуран, непоуздан човек, врдалама“: Съз тога ајнацију не се фајај у работу, *ајнација* f. ☐ Од тур. *aynacı* „лупеж, варалица, забушант“ (TSS; SDD 1620), (EPCJ 1:83). ▣ Уп. мак. дијал.

ajnaçia Кукуш (Пеев 1988:18), буг. дијал. *ajnaçijia*, Самоков (БД 3:198), *ъйнъçий* Казанлик (id. 5:147). ▽ Тур. реч можда у вези са жаргонским *ауна* „лош, ружан“ уп. Tietze 1:241 s.v. *ауна* II које доводи у етимолошку везу са *ауна* „огледало“. Ⓚ Кнежевић 26, Stachowski 1992:14 као етимон наводе само тур. *аунаси* „онај који израђује огледала“. Škaljić нема овако; Skok 1:647 s.v. *хаин* од тур. *hain* „лопов“.

ajrûja f. „стари турски златник који су жене у Призрену употребљавале као накит — у нискама под грлом“: Продадо фанеле и чарапе што би сыплела, те учини још две ајрије. ☐ Од тур. *hayrije altini* „новац који је био у оптицају за време владавине султана Махмута II (1808–1839)“. ▣ Овако само у Призрену. ▽ Од тур. ЛИ *Hayri, Hayriye* ар. порекла (уп. Škaljić 300–301). Ⓚ Skok, Škaljić немају.

ajûa m., f. „скитница, беспосличар, нерадник, неваљалац“: Ајта, скита по въздн. ☐ Од тур. *hayta* „id.“ (EPCJ 1:84; Skok 1:18; Škaljić 301). ▣ Уп. мак. *ajûa*, буг. *хајта*. ▽ Нејасног порекла, с напоменом да се користи и у другим балканским језицима (Tietze 2:284–285).

ak¹ m. „право, правда“: Ак си имаја да му рекнеш тако, „за турске владавине део приноса у натури који су обрађивачи туђе земље давали њеним сопственицима“: Чифчије више не даваф агама ниан ак, „припадајући, законски део“: Свак узе свој ак, „погођена плата, најам, заслуга за одређено време“: Нашему калфе ак му је иљаду гроша на годину и јене чакшире; уз глагол *доћи*: „досадити, доакати, доћи главе“: Акибет, и тому арамије Русте Кабашу дођоше му до ака: обесише га. ☐ Од тур. *hak* „право, праведност, припадајући део“ (Skok 1:650; Škaljić 301). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ак* (Јашар-Настева 84), буг. *хак*, арум. *hache*, алб. *hakë*, нгр. *хаќи*. ▽ Од ар. *hakḳ* (Tietze 2:233). Ⓚ Израз *до ака доћи* вероватно полукалк према тур. *hakından gelmek* „савладати, победити; рашчистити с неким“ (TSS), уп. мак. *доаѓа до ак* „упропастити, уништити“ (Јашар-Настева 158).

ak² adj. indecl. „бео“ само у топонимији: Удриле преко Ак Бунар. ☐ Од тур. *ak* „id.“ (EPCJ 1:85 s.v. *ak¹*; Skok 1:69). ▣ Овако само у српском. ▽ Општетурска реч, могуће позајмљеница (ЭСТЯ 1:116–117; Tietze 1:122). Ⓚ Škaljić нема. Овај турцизам се среће углавном, у Призрену а и шире, у склопу топонимима: *Акхисар* (данас Прусац), *Ак-Паланка* (данас Бела Паланка) и може се третирати као чисто турско именовање. Једино потврда *акшаран* „риба клен, *Squalis cephalus*“ Смедерево (РСА) указује да се он могао користити и у апелативном контексту.

აკიბეი adv. „доиста, најзад“: Толике године викасмо: ће дође Србија, ће ни дође слободија, и акибет, дође ни. ☐ Од тур. дијал. *akibat* „чак, штавише“ (DS 150), (EPCJ 1:88). ☐ Овако само на Косову и Метохији. ▼ У крајњој линији ар. порекла, можда преко персијског (Tietze 1:125). ☉ Škaljić 78–79 само *აკიბეი* *xàjɾ*, чији је први део истог порекла као и само *აკიბეი*; Skok нема.

აკრეი m. „шкорпион“: Упецаја га бићи акреп, „сказалка на сату“: Турија му на саат нове акрепе, фиг. „ослабела и смршала особа“: Ослабеја, акреп се учинија. ☐ Од тур. *akrep* „id.“ (EPCJ 1:91–92; Skok 1:21–22; Škaljić 79). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *акреј*, буг. *აკრ*, алб. *акрѐп*. ▼ Од ар. *aqrāb* (Tietze 1:129–130; Eren 6). ☉ Значење „сказалка на сату“ преузето у турски из арапског, уп. Tietze l.c.

აკча, **აკича** f. „стари турски сребрни новац; новац уопште“. ☐ Од тур. *akçe* „id.“ (EPCJ 1:93; Skok 1:69; Škaljić 78, 102). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *акча* / *акче*, буг. *акче*, алб. *акче*. ▼ Домаћа турска реч од *ak* „бео“ в. **აკ**² (ЭСТЯ 1:120–121; Tietze 1:124).

აკшам m. „вече, мрак“: Ајде, мори, улазајте у кућу, акшам је веће, „четврта дневна молитва код муслимана; мера за време“: Викаја ли оца акшам?, *აკში* *მლკ* „вечера; вечера са седељком“: Отиша на акшамљк у Муса ефендије. ☐ Од тур. *akşam* „вече“, *akşamlik* „вечерњи (одело)“ (EPCJ 1:93–94; Skok 1:22; Škaljić 80). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *акшам*, буг. *აკში*, алб. *акшам*. ▼ Стара позајмљеница из иранских језика (ЭСТЯ 1:207; Eren 6–7; Tietze 1:120).

აკшами-сѐфа m. indecl. „баштенско цвеће ноћник, ноћурак“: От акшами-сѐфа семе имаш ли? ☐ Од тур. *akşam* в. **აკшам** и вероватно тур. дијал. *sefa* „веселје, радост“ Призрен (Jusuf 178), тако да би ова конструкција могла бити од тур. **akşamî sefa*, перс. изафет „вечерња радост“, уп. и тур. дијал. *akşam sabah (güzeli)* „врста цвећа“ (DS 162). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Од тур. *akşam* в. **აკшам** и *sefa* од ар. *šāfā* „ведрина, радост“, уп. Škaljić 553 s.v. *сѐфа* *хелдија*. ☉ Škaljić, Skok немају овако, уп. EPCJ 1:93–94.

აკъз interj. „мори девојко“: Учини ми акъз, тој жи ти здравље. ☐ Од срп. interj. *a* и тур. *kız* „девојка“; уп. Škaljić 410 s.v. *кизларага*; Skok 2:86 s.v. *кизлар-ага*. ☐ Турцизам *къз* у основном облику потврђен у српском само у Призрену, уп. буг. *къзà* „име једне карте за игру“, *къзъм* „дете, девојко моја“; на широј територији српског језика само у оквиру синтагме *кизлар-ага*, *крзлар-ага*, *казлар-ага* „надзорник султановог харема“. У том облику је балкански турцизам (Skok l.c.). ▼ За узв. *a* в. EPCJ 1:33–34; тур. *kız* је општетурска реч нејасног порекла (ЭСТЯ 6:190–191; Eren 241).

áĹ¹ m. „стање, материјално стање; фиг. беда, јад, невоља, зло, пропаст“: И за његов ал па је много мастраф што учинија за свадбу. ☐ Од тур. *hal* „id.“ (Skok 1:650; Škaljić 302–303; уп. ЕРСЈ 1:94–95 s.v. *al¹*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *al* (Јашар-Настева 106), буг. *xal*, рум. *hal*, арум. *hale*, алб. *hall*, нгр. *χάλι*. ▼ Од ар. *ḥāl* (Tietze 2:236; Räsänen 153).

áĹ² adj. indecl. „црвен“: Ал вуну више немамо, ваља да бојадишемо, *áĹ љуџиџка*, *áĹуџиџка* f. „алева паприка фабричке израде“: Купи и ал љуџиџку. ☐ Од тур. *al* „id.“ (ЕРСЈ 1:95; Skok 1:22–23; Škaljić 80–81). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *al*, буг. *al*, алб. *all*, нгр. *άλικοσ*. ▼ Тумачи се као укрштање алтајског корена *al* „државни печат“ (потврђен и у монголским језицима) и индоевропског корена, преко перс. *al* „врста дрвета из кога се добија црвена боја“ (ЭСТЯ 1:125–126).

áĹa¹ f. „тетка, стрина, али не као термин сродства; код Срба у Призрену, само у обраћању женама друге вере“: Ало, пошто су теј дрва? ☐ Од тур. *hala* „тетка по оцу“ (ЕРСЈ 1:97 s.v. *ala³*; Skok 1:23; Škaljić 303). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. дијал. *xala*, *ale*, алб. *hallë*. ▼ Од ар. *ḥāla*, преко нперс. *ḥāla* (Tietze 2:236; Räsänen 153).

áĹa² interj. за чуђење, изненађење: Ала застудело од ноћес, сал сече. ☐ Укрштањем срп. узвика *ала* и тур. *Allah!* ЕРСЈ 1:95–96 s.v. *ala¹*; уп. Škaljić 82, ЕРСЈ 1:114 s.v. *alax*. ☐ Уп. алб. *alla alla*. ▼ Тур. *Allah* ар. порекла (Tietze 156).

áĹá бин бериḥáĹĹ вёрсьн indecl. „израз за благостање, свако добро“: Ала бин бериḥáĹĹ вёрсьн, много ми се празът наша, много ми учинија. ☐ Од тур. *Allah bin bereket versin!* „Бог вам дао много (хиљаду) добра!“. За облик *бериḥáĹĹ* уп. тур. дијал. *bereçet* Призрен (Jusuf 161) в. *бериḥейĹĹ*. ☐ Уп. алб. *bereqāversën* (Boretzky 1976:25). ☐ Речници не региструју идентичан израз али уп. ЕРСЈ 1:114; Skok 1:24; Škaljić 83 s.v. *alaxversun*.

áĹaj m. „пук“: У Феризовић доша цеја алај суарије. ☐ Од тур. *alay* „id.“ (ЕРСЈ 1:103–104; Skok 1:24–25; Škaljić 83–84). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *alaj*, буг. *alaj*, рум. *alái*, арум. *alái-bei*. ▼ За дискусију о проблему порекла тур. речи в. ЭСТЯ 1:132–133; Egen 8; Tietze 1:144. Tietze је изводи из грчког, ЭСТЯ не нуди никакво друго решење. Реч је потврђена у турском, башкирском и чагатајском.

áĹal m., adj. indecl. „благослов; браво!“: Алал да му се паре, добру лубеницу ми даде. ☐ Од тур. дијал. *alal* „id.“ поред *halal* (ЕРСЈ 1:106; Skok 1:651; Škaljić 303–304). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *alal*, буг. *xalal*, рум. (*h*)*alál*, арум. *halál(e)*, алб. *hallall*, нгр. *χαλάλι*. ▼ Од

ар. *halāl* (Tietze 2:289; Räsänen 154). ☞ Škaljić l.c. наводи само тур. облик *helal*.

ала франга adv. „на европски начин, модерно“: И она почела да се носи а ла франга. ☞ Вероватно од тур. *alafranga* „id.“ (Škaljić 82). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *алафранга* (Јашар-Настева 38), буг. *алафранга*, алб. *allafranga* (Boretzky 1976:15). ▼ Од фр. *alla franca* „на француски начин“ (Eren 8; Tietze 1:139). ☞ Непосредни извор могао би бити и нгр. ἄλλα φράνκα (БЕР 1:8). Skok 2:599 s.v. *Паниџалеон* само помиње ову реч не дајући јој етимологију. БЕР буг. реч тумачи непосредно из новогрчког.

алач m. „дрндар“: Викале смо алача да ни издрнда памук за јоргане. ☞ Од тур. *hallaç* „id.“ (Škaljić 303). ☐ Уп. мак. *алач* (Јашар-Настева 72). ▼ Од ар. *hallāc* (Tietze 2:242). ☞ Skok нема.

алаџа f. „памучна или полусвилена тканина проткана цветовима или другим шарама“: Тејзи алаџе беја не ми се бегендисујеф, *алаџалија* adj. indecl. „што је од алаџа тканине“. ☞ Од тур. *alaca (kumaş)* „шарено платно“ (ЕРСЈ 1:115; Skok 1:24; Škaljić 81). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *алаџа*, буг. *алаџа*, рум. *alagea*, арум. *alǎǵe*, алб. *allaxhá*, нгр. ἀλατζός. ▼ Домаћа турска реч, од *ala* „шарен“ и суф. *-ca* (ЭСТЯ 1:129–130; Tietze 1:138). ☞ Облик *алаџалија* могуће домаћа креација од основне речи и суфикса тур. порекла *-лија*, потврђен само у Призрену; Škaljić и Skok немају тај облик.

алаџак m. indecl. „примање, потраживање“: Ја од њега имам алаџак, а не он од мене. ☞ Од тур. *alacak* „id.“ (ЕРСЈ 1:115–116; Skok 1:28; Škaljić 81). ☐ Овако само у српском. ▼ Домаћа турска реч, формално партицип футура од *almak* „узети“ (ЭСТЯ 1:127–128, уп. и Tietze 1:135–136).

алаџак-вереџек m. indecl. „примање — давање, потраживање — дуговање“: Којшије су истина, ама помеђу себе немаф много алаџак-вереџек. ☞ Од тур. *alacak-verecek* „id.“ (ЕРСЈ 1:115–116; Skok 1:28; Škaljić 81). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *алаџак-вереџек* (Јашар-Настева 71), буг. *алаџак(-вереджèк)*, алб. *allaxhakverexhek* (Boretzky 1976:15). ▼ За први део тур. синтагме в. **алаџак**, за други део в. **вереџек**.

алва (*кòс, ѿáен / ѿáн / ѿáна*) f. „врста посланице коју спремају саме домаћице“: Алва не ти се погодила дњњс, *алваџија* m. „мајстор који израђује и продаје алву; улични продавац алве, шећерлема и др.“: Бија је Пеливанов алваџија у Бејаград, *алваџиин*, *алваџииски* adj., *алваџиљк* m. „занимање алваџије“, *алваџиница* f. „посластичарница где се справља и продаје алва и др. посланице“. ☞ Од тур. дијал. *alva* Призрен (Jusuf

160), *halva*, поред *helva* „id.“, *halvacı*, *helvacı*, *helvacılık* (EPCJ 1:117); уп. и Skok 1:652; Škaljić 306. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *алва*, *алваџија*, буг. *халва̀*, *халвадожџија*, рум. (*h*)*alvǎ*, *halvagiu*, арум. *hǎlvǎ*, алб. *hallvë*, *halvaxhi*, нгр. *χαλβάς*, *χαλβατζής*. ▽ Од ар. *ḥalwā* (Tietze 2:243; Räsänen 154).

алва̀льк м. „напојница, част, у новцу или у натури (обично пиће) за нову одећу, обућу или неку пријатност, шегртима се даје у новцу кад донесу нову робу, а пријатељима у натури“: Даде им цеја металик алвалџк. ▣ Од тур. *halvalık*, *helvalık* (дијал. **alvalık*) „депарац“ (EPCJ 1:117–118; Skok 1:652; Škaljić 306). ▣ Уп. мак. *алвалак*, буг. *халвалџк*. ▽ Од тур. *alva*, *halva* в. **алва** и суф. *-lık*. ☞ Семантика је еволуирала од основног значења тур. речи „депарац“ → „напојница“ → „част“.

алдџриса̀џи рф. „уразумити, убедити“: Дрво мош ли да алдџришеш, е, тако и туј тврду главу, „обратити пажњу, придавати важност“: Реко му ама он не се ни алдџриса биле, *алдџрисува̀џи* (*ce*) *imprf.*: Њега па, кој га алдџрисуваја у чаршију, *неалдџрисан* *adj.* „коме се не поклања пажња; неразуман“: Он ка да неје алдџрисан. ▣ Од тур. *aldırmak* „обраћати пажњу, придавати значај“ (EPCJ 1:119). ▣ У српском је реч забележена само у Призрену; уп. и буг. дијал. *алдарџишем*, *алдарџисувам* „наговарати, обраћивати“ Самоков (БД 3:199). ▽ Тур. реч је у основи каузатив од *almak* „узети“ в. **алаџџџк**, мада семантички помак „наредити неком да узме“ → „обраћати пажњу“ на нивоу турског језика није до краја јасан (Tietze 1:147). ☞ Škaljić, Skok немају ово.

алис *adj. indecl.* „прави, исти; чист, непатворен“: Она је алис мати гу. ▣ Од тур. *halis* „id.“ (Skok 1:28; Škaljić 305). ▣ Уп. мак. *алис* (Јашар-Настева 109), буг. *халисџ*. ▽ Од ар. *ḥālīṣ* (Tietze 2:241).

алка¹ ф. „метални беоцуг“: На синџир пукла алка. ▣ Од тур. дијал. *alka* „обруч, прстен“ (DS 222), поред *halka*, EPCJ 1:126–127; уп. Skok 1:652; Škaljić 305. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *алка*, буг. *халка̀*, рум. *halcă*, арум. *hălcă*, алб. *halkë*, нгр. *χαλκάς*. ▽ Од ар. *ḥalka* (Tietze 2:241; Räsänen 154).

алка² ф. „тетка, само очева сестра“: У алке ли си била, мори Росо?, *алкин* *adj.*, *алкичиџ* м. „брат од тетке, само очеве сестре“, *алкичиџев* *adj.*, *алкичња* ф. „сестра од тетке, само очеве сестре“, *алкичњин* *adj.* ▣ Од тур. *hala* „тетка по оцу“ (EPCJ 1:97 s.v. *ала*³; Skok 1:23; Škaljić 303). ▣ Овако само у српском. ▽ Ар. порекла в. **ала**¹. ☞ Заврешетак *-ка* по аналогiji са *џеџика*.

аловиџ *adj.* „црвен“, *аловса̀џи* рф. „наруменити, накарминисати“: Бело лице не го белосала, Ал образи неје алосала. ▣ Од тур. *al* „id.“

(EPCJ 1:95; уп. Skok 1:22–23; Škaljić 80–81). ▣ У овом облику само са паралелом у буг. *алдсам, алдсвам* „бојити црвеном бојом“. ▽ За порекло тур. речи в. *ал²*. ☞ Облик *алосайи* је етимолошка фигура. Уп. на пример *алчик* adj. indecl. „затвореноцрвене боје“ Поцерина (РСА).

алтиџа f. „револвер са добошем у коме је шест лежишта за по један метак“: Узе алтију па отиде, *алтиџајлак* m. „id.“: Извади алтипатлак и данге, данге, данге, на место га уби. ☐ Од тур. дијал. *altıpatlak* „id.“ поред *altıpatlar* (DS 231) (EPCJ 1:134 s.v. *алтиџајлак*; уп. Skok 1:30; Škaljić 91, оба само *алтиџајлак*). ▣ Облик *алтиџајлак* је балкански турцизам, уп. мак. *алтиџајлак*, буг. *алтџамлак*, арум. *altıpatlár*, алб. *alltpatllare, alltpatllake* (Boretzky 1976:15); скраћени облик *алтиџа* забележен још само у алб. *allti, alltie* „id.“ (Boretzky l.c.), а у оквиру српског језика само на Косову и Метохији. ▽ Турска реч је сложеница од *alti* „шест“ и *patlamak* „пуцати“, одатле у српском калк *шестпојук*. Уп. и тур. дијал. облик *alti* „шест“ Призрен (Jusuf 160). Тур. *alti* је домаћа реч (Tietze 1:158; Eren 9; ЭСТЯ 1:141–142), *patlamak* је могуће ономатопеја (Eyuboğlu 551), а вероватно домаћа реч (Clouston 305; уп. и Räsänen 381).

алтиљук, алтиљк m. „стари турски метални новац од шест гроша“: Имаш ли да ми разбијеш јен алтиљк? ☐ Од тур. *altılık* „id.“ (EPCJ 1:134; Škaljić 90). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *алтџљк*, арум. *altılıc*. ▽ У основи тур. речи је *alti* „шест“, турског порекла (Eren 9; ЭСТЯ 1:141–142; Tietze 1:158), уп. *алтиџа*. ☞ Skok нема.

алтињ m. „злато; златан новац, дукат, златник“: Алтње гу удале њу, *алтињче* n. „dem.; употребљава се за тепање малој деци“, *алтињлија* adj. indecl. „боје злата“, ~ *илтињно* n. „врста платна боје злата што домаћице у Призрену чу за препокривање јоргана“: Ткаје алтњија платно, *алтињ-сарџи* adj. indecl. „златно жуте боје“, *алтињ-чело* n. „нарочито лепо чело у чељадета“: Па тој њено алтњ чело. ☐ Од тур. *altın* „злато; златан“ (EPCJ 1:133; Skok 1:26; Škaljić 91). ▣ Уп. мак. *алтиан, (ѿрсиен) алтианлија*, буг. *алтџн, алтџнлија*. ▽ Вероватно од *al* „црвен, сјајан“ в. *ал²* и *tın, ton* „бакар“ (ЭСТЯ 1:142–143; Eren 9–10; Tietze 1:159). Другачије Doerfer 1§ 26 од сттур. **alton*. ☞ Облик *алтињ-сарџи* према тур. *altın sarısı* „златасте боје“ (TSS).

алча m. „алатаст коњ“: Јен коњ му је алча, а други дорија. ☐ Највероватније од тур. *alca* „црвенкасте, кестењасте боје (о коњу)“ (EPCJ 1:135–136). ▣ Уп. мак. *алчо, алче*, буг. *алчѐ*. ▽ Турска реч од *al* „црвен“ в. *ал²*. ☞ Škaljić нема; уп. Skok 1:23 без турског предлошка.

алчак m., adj. indecl. „препредењак, варалица; непоштен“: Теј алчаце и кожу ће му одерев њему, ~ у *ѿаметѿ* „будала, глупак“: Остави га

њега, он је алчак у памет. ☐ Од тур. *alçak* „id.“ (EPCJ 1:136 s.v. *алчак*¹; Skok 1:26; Škaljić 86). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *алчак* (Јашар-Настева 107), буг. *алчак*, алб. *allçak* (Boretzky 1976:15; 173). ▽ Домаћа турска реч, од *al* (тур. *alt*) и суф. *-çak* (ЭСТЯ 1:143–144; Tietze 1:146). ☐ Код Скока нису забележене македонска и албанска паралела већ само потврде из БиХ, па ову реч он карактерише као „опћенит босанскохерцеговачки турцизам“ (Skok l.c.).

алџи-вереш m. indecl. „трговање, промет, куповина — продаја, погодба; фиг. однос“: Съз њи, съз теј Цигани, моја кућа неће да има алџи-вереш. ☐ Од тур. *alış-veriş* „id.“ (EPCJ 1:125–126; Skok 1:28; Škaljić 89). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *алашвереш*, *алаш-фереш*, *алашвереш*, буг. *алџи-верџи*, рум. *alışveriş*, арум. *alışverișe*, алб. дијал. *allëshveresh* (Boretzky 1976:193), нгр. ἄλισβερῖσι. ▽ Турска реч је копулативна сложеница од глаголских именица са суф. *-iş* од глагола *almak* „узети, купити“ и *vermek* „дати, продати“ уп. s.v. *алаџак*, *алаџак-верецек*, *верецек*.

ал бу һи conj. „међутим, али“: Река корсом да купи, ал бу һи не купија. ☐ Од тур. *halbuki* „id.“ (Škaljić 304 s.v. *халбукџи*). ☐ Овако само у српском. ▽ Од ар. *hāl* „стање“ в. *ал*¹, тур. показне заменице *bu* и свезе *ki* (Tietze 2:237–238). ☐ Skok нема.

ама conj. „али, па, ала“: Ама зна он, теке не казује. ☐ Од тур. *am(m)a*, *emta* честица за појачање (EPCJ 1:140 s.v. *амал*¹; Skok 1:32; Škaljić 91). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ама*, буг. *амà*, *ам̀и*, рум. *(a)ma*, арум. *áma*, *átea*, *amí*, *ma*, алб. *amá*, *ma*, нгр. ἀμή, ἀμέ, μά. ▽ Од ар. *āmmā* (Tietze 1:167).

амајлија f. без значења [„запис или чини који се носи уза се“], *амајлијаи* m. „онај који пише амајлије“. ☐ Од тур. *hamayh*, *hamail* „id.“ (EPCJ 1:140–141; Skok 1:653; Škaljić 307). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *амајлија*, буг. *хамайлија*, *амалија*, *аймалија*, рум. *hamaili*, алб. *hamaili*. ▽ Од ар. *hamā'il* (Tietze 2:244).

амакљк m. „лудост, глупост“: Млад је још, стра ми је да не учини никој амакљк. ☐ Од тур. *ahmaklık* „id.“ (EPCJ 1:243–244 s.v. *ахмак*; Skok 1:20; Škaljić 75). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *акмак*, буг. *ахмак*, рум. *actác*, нгр. αχμάκις. ▽ Од ар. *aḥmak* „id.“ (Tietze 1:119). ☐ Уп. и Mollova 1982:41.

амал, **амалин** m. „носач; фиг. погрда“: Погодија јенога амала да му носи воду, *амалов*, *амалски* adj., *амалисáи* impf. „преносити ствари за награду; ринтати, диринцити“: Амалише по чаршије колико за комаче леба, *амалљк* m. „амалско занимање; ринтање“. ☐ Од тур. *hamal*, *hamallık* „id.“ (EPCJ 1:141; Skok 1:653; Škaljić 306). ☐ Балкански

турцизам, уп. мак. *амал(ин)*, буг. *хам̀ал(ин)*, рум. *hamál / mahál, hamalíc*, арум. *h̃amal, h̃amálíke*, алб. *hamáll, ambál, hamallëk* нгр. *χαμίαλης*. ▽ Од ар. *hamtāl* сродног са етимомом тур. *hamaylı* в. *амајлија* (Mollova 1982:48–49; Tietze 2:247; Räsänen 154).

амам м. „јавно купатило“: Сопче ги је врућо ка амам, *амаџија* м. „сопственик или закупац јавног купатила; момак, послужитељ у хамаму“, *амаџијски* adj. ☐ Од тур. *hamat, hamatçı* „id.“ (Skok 1:653; Škaljić 307–308 оба s.v. *хам̄ам*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *амам* (Јашар-Настева 61), буг. *хам̀ам*, арум. *hamate*, алб. *(h)amat*, нгр. *χαμόμι*. ▽ Од ар. *hamtām* (Tietze 2:247; Räsänen 154).

амамџиџик м. „домаће купатило у кући турског стила“: Турске амамџиџе су по големе зе наше. ☐ Од тур. *hamatçik* „id.“ (Skok 1:653; Škaljić 307–308). ☐ Уп. мак. *амаџиџик* (Јашар-Настева 61). ▽ Од тур. *hamat* в. **амам** и дем. суфикса *-çik*.

аман, *ам̄ан* interj. „узвик за милост, опроштај, помоћ; чуђење, изненађење“: Аман, не дајте, изгоре ми дугања, *аман зам̄ан* „узвик за појачавање молбе“: Док ја зборе, нећеше да ме слушаш, ни да ме чујеш биле, а саге, аман зам̄ан, помогни ми, а? ☐ Од тур. *aman* „id.“ (EPCJ 1:142 s.v. *аман*¹; Skok 1:32; Škaljić 92). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аман*, дијал. *ам̄ан*, буг. *ам̄ан*, рум. *aman*, арум. *aman*, алб. *(h)atán*, нгр. *αμόν*. ▽ Од ар. *atān* „id.“ (Tietze 1:161–162). ☐ За *аман зам̄ан* уп. тур. изразе *aman zaman biletetek (dinletetek)* „не обазирати се ни на какве молбе, немати милости“, *amanı zamanı yok* „нема излаза, мора се“.

аманеџи м. „завештање; оно што се некоме повери на чување или да пренесе трећем лицу; за заклињање“: Остаљам ти у аманет да чуваш образ, а за друго како оћеш, *аманеџиџа* „завешталац, који је оставио какав аманет; штедиша који одваја од уста да би имао оставштину иза себе“; и f. „лице коме је поверено да чува нешто и лице које извршава остављени му аманет, старатељ“: Дај гу њојзи и не брини, знам гу, аманетчија је она. ☐ Од тур. дијал. *amanat* поред *emanet* „id.“, *emanetçi* (EPCJ 1:143; Skok 1:33; Škaljić 92). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аманеџи*, *еманеџи*, буг. *аманет*, рум. *amanet, emanet*, арум. *amanéte*, алб. *amanét*, нгр. *αμανέτι, αμανότι, εμανέτι*. ▽ Од ар. *atānā* „id.“ (Tietze 1:714).

амбар м. „складиште за жито у зрну“: Амбаре ги су пуне жито, *амбарче* n. dem. ☐ Од тур. *ambar* „id.“ (EPCJ 1:144 s.v. *амбар*¹; Skok 1:33; Škaljić 92–93). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *амбар*, буг. *(x)амбар*, рум. *(h)ambár*, арум. *ambáre, h̃ambáre*, алб. *(h)ambár*, нгр.

αμπάρι. ▽ Од. нперс. *ambar* „id.“ (Stachowski 1998:28; Eren 11; Tietze 1:163). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:203.

амбербој adj. indecl. „љубичаст, љубичасте боје“: Амбербој минтан да обучеш, *амбербој боја* f. „љубичаста боја, купована у бакалницама, у груменчићима, употребљавана и као мастило за писање“: Забраи да купим амбербој боју, такође *амберуј* m. „некакав балсам који је за турске владавине купован по бакалницама, употребљава се као лек противу трбобоље код мале деце, блажег је дејства од балсма; врста ликера добављаног из Италије“: Дај му амберуј, једњк ће му прође. ☐ Од тур. *amberbuu* „id.“ (EPCJ 1:146 s.v. *амбербуј*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *амберибој*, буг. *амбер-бой*, рум. *ambribói*. ▽ Иста реч као тур. *anberbu / amberbuu* „са мирисом амбера“ + суф. *-î* (Tietze 1:173). Порекло тур. речи је од нперс. *'anbar-būy* „id.“ (Tietze l.c.); први део ове сложенице је ар. порекла док је други од нперс. *buj* „мирис“. ☞ До преласка тур. финалног *-buu* у наше *-бој* вероватно је дошло преосмишљавањем према *боја*. Škaljić 93 има само *амбербџ*, *амбербџ* „биљка *Contourea moschata* (*Amberboa moschata*)“. Skok нема. Уп. за другачију боју: *амбрасџ* „који има боју амбре: Тако могу бити јагоде: ... беличасте или жућкасте (амбрасе, кајсијасте)“ (РСА). За значење „врста ликера“ уп. тур. *amberiye* „ликер лепог мириса“ које Тице изводи од ар. (сиријског) дијал. *'anbarīya* „id.“ (Tietze 1:174). Уп. Škaljić 93, Skok нема.

анасон m. „анис; додаје се препеченици и добија се мастика; користи се као лек за децу против трбобоље“: Свари му два-три зрна анасон па му дај да попије, *анасонлија* f. „ракија печена уз додатке анасона, мастика“. ☐ Од тур. *anason* „анис“, *anasonlı* (EPCJ 1:155–156; Skok 1:40). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *анасон*, буг. *анасџн*, рум., арум., алб. *anasón*. ▽ Тур. реч пре из нгр. *ἀνασόνι* (БЕР 1:11), него преко ар. *anīsūn* из стгр. (Tietze 1:173). ☞ Škaljić нема.

анка f. „госпођа, при обраћању муслиманкама“: Анко, имаш ли мућеницу? или, ако не разуме српски, онда турски: Анко, вар ми ајран? ☐ Хипокористична изведеница од окрњене основе турцизма *ханума* в. **анџма** (од тур. *hanım* „id.“) и деминутивног суфикса *-ка* (EPCJ 1:167; Škaljić 311). ▣ Овако само још мак. *анка* „ханума“. ▽ В. **анџма**. ☞ Skok нема.

***ан** m., **ански** adj.: Анске врата беу затворена, те не могасмо да улегнемо, *анција* m. „сопственик, закупац хана“, *анциљк* „ханцијско занимање“. ☐ Од. тур. *han, hancı, hancılık* „id.“ (Skok 1:654; Škaljić 309–310 оба s.v. *xân*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ан* (Јашар-Настева 61), буг. *хан, ханджџија*, рум. *han*, алб. *han, hanxhi*, нгр. *χάνι*,

χαντζής. ▽ Од нперс. *hān* „кућа“ (Tietze 2:248, s.v. *han* II; Stachowski 1998:76). Ⓚ Иста нперс. реч у српском, преко турског као суфикс *-ана*.

антиерија f. „празнична женска хаљина; од свилене тканине: *Шам куџнија*; има рукаве и досеже до половине листова; рукави, предње ивице и углови пешеви су извезени свиленим концем (*биџме*, *биџме*); преко ње иде појас, а преко овога бошча. Код Срба у Призрену спада у невестинску опрему и добија је од своје куће“: Сандина антиерија врло гу је лепа, *антиериџе* n. dem., *антиерија чејкенлија* f. „на њој су пришивене тканине зване *аре*; она спада у невестинску опрему, њоме свекар дарује невесту... и она се венчава у овој спреми“: Обуци антиерију чепкенлију, светога ни су дњњс. ☐ Од тур. дијал. *anteri* „(широка) горња хаљина; врста прслука и сл.“, поред *entari* (EPCJ 1:169; Skok 1:46; Škaljić 95). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *антиерија*, буг. *антерија*, рум. *anteriu*, арум. *antiriŭ*, алб. *anteri*, нгр. *ἀντερία*. ▽ Од ар. *‘antari* (Tietze 1:182).

антиџика m. „стари предмет од вредности; реткост“: Батин саат ти је антика па га чувамо и ако не работа, „добричина у негативном смислу“: Што антику сина има, чувај Боже!; adj. indecl., adv. „добар фин, повољан“: Антика си очистија и бојадисаја кондуре. ☐ У првом значењу од ит. *antico* „стар“, можда преко тур. *antika* „стари предмет“; у значењу „добричина у негативном смислу“ можда у вези са тур. *antikali* колок. „необичан, смешан, ексцентричан“ (Redhouse) в. Tietze 1:183. ▣ Уп. мак. дијал. *антиџика* adj. „човек со големи способности“ Вакав (Алексовски 1985:26); буг. дијал. *антика* m., f., „живописна, особена личност“ (БД 2:69). ▽ Тур. *antika* од ит. *antico* (Tietze l.c.). Ⓚ Škaljić, Skok немају.

анџма f. „муслиманка из отмене породице, чиновничка жена, госпођа“: У Сељаник анџме почеле да идеф откријене. ☐ Од тур. *hanım* „id.“ (Škaljić 311; уп. EPCJ 1:167). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *анама* (Јашар-Настева 187), буг. *ханџма*, *ханџма*, *анџма*, алб. *hanëm*, *anëm* (Boretzky 1976:59), нгр. *χανούμισσα* (Miklosich 1:307). ▽ Тур. *hanım* од *han* двојако се тумачи: као повратна позајмљеница од нпер. *hān* (Stachowski 1998:76) или из сттур. *han* (Tietze 2:251 s.v. *hanım*). Персијска реч се тумачи из старотурског *хаџан* > *хџан*, могуће преко монголског *qayan* (Doerfer III § 1161).

анџмина рука f. „украсна биљка и цвет *орлови нокџи*, *Lonicera*“: И анџмину руку сџм посејала. ☐ Полукалк од тур. *hanımelı* биљка *Lonicera* (Caprifoliaceae) (TBAS 129). ▣ Уп. мак. *анамска рака* (Јашар-Настева 149), буг. *ханџмска рука*, *аномџли*, *анџмџли* (Димитрова-Тодорова 1981:52; БЕР 1:12 без етимолошког решења). ▽ Тур. реч је иза-

фетска конструкција од *hanım* „госпођа, жена“, в. *аньма* и *el* „рука“ (Tietze 2:251). ☞ Уп. и буг. *кадџнска рука*.

а̇и м. „лек у виду пилуле“: Узима по три апа на дџн. ☞ Од тур. *hap* „id.“ (Skok 1:654; Škaljić 311). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *а̇и* (Јашар-Настева 54), буг. *х̇апъ*, рум. *hap*, алб. *hap* (Boretzky 1976:59). ▼ Од ар. *ḥabb* „зрно, бобица“ (Tietze 2:221).

а̇ианс̇з adv. „неочекивано, изненада“: Синоћ ни стиже Мита апанс̇з. ☞ Од тур. *apansız* „id.“ (ЕРСЈ 1:174 s.v. *а̇ианс̇з*; Skok 1:48). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *а̇ианс̇ас*, буг. *а̇панс̇з*, арум. *áransîz*, алб. *apansës*. ▼ Тур. реч је апсолутни суперлатив од *ansız* „изненада“, уп. Ђинђић 1974:116; тур. *ansız* је од *an* „свест, разум“, које је домаћа реч, од тур. *an* (ЭСТЯ 1:153–154) и суф. *-sız* (Tietze 1:186; 182). ☞ Škaljić нема.

а̇ис м. „затвор; затвореник“: У апс — кџд оџеш, од апс — кџд пуштиф, adj. indecl. „ухапшен, затворен“, *а̇ис̇и̇и̇и̇и̇* impf. „хапсити“: Апсише га два три пут, *а̇ис̇ана* f. „затвор; посебан простор у учионицама српских старовремских школа подешен за кажњавање немирних ученика“, *а̇ис̇ански* adj., *а̇ис̇аник* м. „затвореник“, *а̇ис̇анџи̇ја* „чувар затвореника; затвореник“, *а̇ис̇анџи̇ика* f. „женски надзорник над затвореницама; затвореница“, *уа̇ис̇и̇и̇и̇и̇* impf. „ставити у затвор“. ☞ Од тур. *haps*, *hapis* „id.“, *hapsâne*, *hapishane* (Skok 1:654; Škaljić 311); уп. Boretzky 1976:59. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *а̇ис*, *а̇исана* (Јашар-Настева 63), буг. *хан̇уз*, *хан̇з*, арум. *hapse*, *hapseane*, алб. *haps*, нгр. *χάψι*. ▼ Од ар. *ḥabs* (Tietze 2:223; Räsänen 155). ☞ За облик *а̇исаник* уп. алб. *hapsane* „id.“ и тур. *hapsen* „id.“; у алб. такође и *hapsanxhi* „чувар затвора“ (Boretzky l.c.).

а̇рабат̇и adj. indecl. „разбацан, неупотребљив, запуштен, необрађен (земља)“: Вуј годину лојзе ми остаде арабат, *арабат̇и̇ја* м., f. „рушевина; запуштена, неуредна особа“: Ћор Зефа неје више арабатија, микнале му косе, обричиле га омиле, па га обукле у нове аљине, *арабат̇и̇љк* м. „запуштеност, неуредност“. ☞ Од тур. *harabat* „рушевине“, *harabatî*, дијал. *arabati* „беспосличар, неуредна особа“ (DS 292), *harabatîlik* „аљкавост, неуредност“, уп. Skok 1:655; Škaljić 311–312. ☐ Балкански турцизам, уп. арум. *hârabe*, алб. *harabe* (Boretzky 1976:59). ▼ Од ар. *ḥarābāt* pl. од *ḥarābā* „id.“, *harabatî* је поименичени ар. придев (Räsänen 155; Tietze 2:254).

арабаци̇ја м. „кириција са својим колима; возач кочијаш“: Кола не су његове, он је само арабација, *арабаци̇љк* „арабацијско занимање“. ☞ Од тур. *arabacı* „id.“, *arabacılık* (ЕРСЈ 1:182–183; Skok 1:52; Škaljić 96). ☐ Облик *араба* је балкански турцизам, уп. мак. *араба*, буг. *араба̀*

/ *раба̀*, *арабадџилѝк*, рум. (*h*)*arabá*, *roabă*, арум. *arăbă*, алб. *arabá*, нгр. ἀραμπῆς. ▽ Нејасно. Најчешће се тумачи као позајмљеница из арапског, али и као домаћа реч. За детаљну дискусију о етимологији ове речи в. ЭСТЯ 1:164–165; Eren 14; Tietze 1:190.

Араби́стан м. „Арабија“: Отуд однекуд, од Арабистана доша нов конзул, *Арабисџанлиџа* „Арабљанин“. ☒ Од тур. *Arabistan* (Škaljić 96). ☐ Овако само у српском. ▽ Тур. реч је вероватније преко персијског (Tietze 1:190) него директно из арапског (Škaljić l.c.). ☞ Skok нема.

аравани́ја ф. „врста нафиловане торте од брашна, масла, јаја и шећера; пече се у тепсији под сачем, прелива се шербетом“: Мицко ми се припекла арабанија. ☞ Према рукопису није јасно да ли реч гласи *арабанија* или *араванија*. По месту у списку поређаном азбучним редом требало би да буде друга варијанта, али је преко *v* откуцано *b*, и у примеру је *-b-*, као и код Елезовића; в. *равани́ја*.

арáла ф. „велика врећа у којој се пакује вуна, памук и сл.“: Напуни аралу, добро гу наби, па саши. ☒ Од тур. дијал. *haral*, *aral* поред стандардног *harar* „id.“; овај облик са дисимилацијом *p -p > p - l* можда је у позајмљен са том гласовном променом из турског, уп. тур. дијал. *aral* „велика врећа“ област Чанакале (DS:295), за облике са *h*-в. Tietze 2:256; уп. Škaljić 313–314; Skok 1:656 оба s.v. *xarāp*. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *xarāpъ*, *xarāлъ*, алб. *harár*, *hanar*. ▽ Од ар. *ġirār* „id.“ (Tietze l.c.), нар. *ġarārā* (Škaljić 314).

арáлѝк м. „узан простор између двеју зграда, отворен на обе стране, служи као ходник, ако је са једне стране затворен служи као остава за старе ствари“: Проша зар проз аралѝк па искочија на сокак, „размак, међупростор“: Пошто сџплетеш шару, остави аралѝк колико јен прс, па тџд почни другу, „слободан простор“: Има аралѝк још и за мутвак, „време, рок“: Ће ти платим, бре брате, ама дај ми аралѝк да учиним паре па да ти платим. ☒ Од тур. *aralık* „id.“ (EPCJ 1:184–185; Skok 1:53; Škaljić 96). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аралак*, буг. *аралѝк*, рум. *aralık*, арум. *arălike* / *arălike*, алб. *arallëk*, нгр. ἀραλίκι. ▽ Тур. реч је апстрактом од *ara* „растојање, размак“, које је домаћа реч, и суфикса *-lık* (ЭСТЯ 1:162–164; Tietze 1:189).

áрам м., adj. [indecl.] „што није алал, неправедно, незаконито стечено“: Арам му и катран било мојему деверу. ☒ Од тур. *haram* „све што је по исламу недозвољено; грешно, забрањено“ (Skok 1:656; Škaljić 312–313). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *арам* (Јашар-Настева 34), буг. *xarām*, арум. *harame*, алб. (*h*)*arát*, нгр. χαράμι. ▽ Од ар. *ḥarām* (Tietze 2:255; Räsänen 155).

арамі́ја м. „разбојник, плѝчкаш“: Арамија, ка и отац му, Рамадан Заскок, што бија, *арамі́лѝк* „разбојништво, крађа, отимачина“. ☒ Од

тур. *harami* „разбојник“, *haramilik*, уп. Skok 1:656; Škaljić 313. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *арамија* (Јашар-Настева 99), буг. *харамија*, арум. *harami*, алб. *harami* (Boretzky 1976:60). ▽ Од ар. *ḥarāmī* (Tietze 2:255; Räsänen 155), уп. *арам*. ☞ За први помен в. Стаховский 1967:204.

аранија f. „калаисани бакарни суд од 50 и више литара запремине; на горњој ивици су две металне дршке; нешто је плићи од казана (бакарача), служи за кување сапуна, пекмеза — речелја, рубља, за машћење пређе, хватање кишнице и купање деце“: Араније гу се обушила јена ручка. ☐ Од тур. дијал. *arani* „(велики) котао“ (DS 298) поред *harani* (DS 2285), (EPCJ 1:186; Škaljić 313). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *аранија*, буг. *харанија*, рум. *arămie* „бакарни котао“, алб. *harani* „велики бакарни котао“, нгр. *χαράνιον*. ▽ Од нперс. *harānī* (Egen 172) или од топ. у области *Harran* (Tietze 2:256). ☞ Погрешно Skok 3:104 s.v. *рәм*² изводи из румунског где је вероватно дошло до укрштања са *aramă* „бакар“ < лат. *aeramen*.

арбија f. „пушчана шипка за набијање пуњења или чишћење цеви“: Искршија арбију. ☐ Од тур. *harbi* „id.“ (EPCJ 1:189; Skok 1:657; Škaljić 314). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *арбија*, буг. *харбија*, рум. *arbiu*, арум. *arbiu*, *hârbie*, алб. *harbi*, нгр. *χαρμί*. ▽ Од ар. *ḥarbi* (Tietze 2:257) или *ḥarbā* (Räsänen 155).

аргован m. „јоргован“: Аргован почеја да ни цафта. ☐ Од тур. дијал. *argovan* „id.“ Призрен (Jusuf 161), поред *ergavan* / *ergivan* „Cercis siliquastrum“ уп. Skok 1:783; Škaljić 373 оба s.v. *јоргован*. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *аргаван*, *аргафан*, *аргован*, *аргаан*, *арган*, рум. *iergovan*, алб. *argavan*, поред *ergavan*, *arkivan*, *jargavan*, *orgovan* (Boretzky 1976:48). ▽ Од нперс. *argavān* „id.“ (Tietze 1:733; Stachowski 1998:67).

аре n. indecl. „тешка свилена тканина у разним бојама коришћена за женску одећу“: Што неси обукла и димије од аре? ☐ Од тур. *hare*, *hara* „врста свилене тканине“ (Škaljić 311). ▣ Овако само у српском. ▽ Од нперс. *ḥārā* „мермер“ (Tietze 2:258). ☞ Skok нема.

арем m. „женска чељад једног мухамеданца; просторија у којој је смештен арем“: Не улазај у арем док не чукнеш на врата, *аремљак* „посебна зграда или одељење у кући где живи арем“: У турске аремљце кој смеја да улегне? ☐ Од тур. *harem*, *haremlik* „id.“ (Skok 1:656; Škaljić 315). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *арем*, *аремлак* (Јашар-Настева 187, 62), буг. *харем*, арум. *hareme*, алб. *harém*, нгр. *χαρέμι*. ▽ Од ар. *ḥarām* „забрањен (простор)“ (Tietze 2:259), истог крајњег порекла као *арам*.

арз'овал м. „молба, тужба, жалба“ са глаголима *меїнаїи* и *їу-риїи*: Два арзовала съм турија доськ; У тој време помогоше ли ти арзовале што ги беше метнаја? ☐ Од тур. *arzuhal / arzihal* „представка о стању ствари“ (EPCJ 1:200 s.v. *арзухал*; Skok 1:65; Škaljić 100). ☐ Балкански турцизам, са испадањем почетног *h-*, као и са преласком *-h-* > *-в-*, и *-о-*, *-и-* > *-у-* уп. мак. *арзовал*, буг. *харзов'ал*, рум. (*h*)*arzov'ál*, арум. *arzuval'e*, такође алб. *arzu(h)áll*, нгр. *άρζουχάλλι*. ▼ Перс. изафет од ар. *'ard* и *hāl* (Škaljić l.c.; Eyuboğlu 41).

арка f. „леђа код човека; део кошуље или хаљетка који покрива леђа; заштита, протекција“: Умре му отац, остаде без арке. ☐ Од тур. *arka* „id.“ (EPCJ 1:203; Skok 1:60; Škaljić 97). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *арка*, буг. дијал. *арка̀*, рум. *arcá*, алб. *arka* „заштита“ (Boretzky 1976:17). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:174–175; Tietze 1:196). ☐ Чемерикић напомиње да Срби у Призрену често користе тур. пословицу: *Vay bana arka*. „тешко мени, досл. мојим леђима“.

Арнауїиин м. „Албанац“: Арнаути јопет почеле да не мирујеф, *Арнауїи f.*, *Арнауїлџк м.*, *Арнауїиїија f.* реј., coll./sing. ☐ Од тур. *Arna(v)ut* (EPCJ 1:209–210; Skok 1:55; Škaljić 98). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *арн(а)ўт(ин)*, рум. *arnăut*. ▼ Од гр. Ἀρναβίτης поред Ἀρβανίτης (Vasmer 1944:47), уп. Tietze 1:199. ☐ За први помен в. Стаховский 1967:198.

арїџрисаїи pf. „повисити, повећати (нпр. цену); претећи, преостати“: Те ти бидне доста за две кошуљи и још ће ти арїџрише. ☐ Од тур. *artırmak* „повећати, повисити, понудити више (на лицитацији)“ (EPCJ 1:215–216 s.v. *арїа¹*; Škaljić 99). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *арїџариса*, *арїџерис(ув)а*, *арїиис(ув)а*, буг. *артїс(в)ам*, *артџрд'осам*, рум. *atırdisi*, *artirisí*, *artorosí*, *arturisi*, арум. *artir(i)sésucu*, *atârdisésucu*. ▼ Домаћа турска реч, каузатив од *artmak* „повећати се, преостајати, претичати“ (ЭСТЯ 1:181–182; Tietze 1:203). ☐ Skok 1:64 има само проблематичан пример, уп. EPCJ 1:215 s.v. *арїа²*.

арч м. „трошак; материјал потребан да се нешто изради; новчана средства, новац“: Немаја съм арч ни за пут, те продадо саат, *арчїиїи (се) impf.* „трошити“: У тој време по не арчесмо зе съге, *изарчїиїи (се) pf.* „потрошити, похарцити“, *арчлїја adj. indecl.* „што је скупо, што изазива велики трошак; што има нечистоће, уродице (жито)“. ☐ Од тур. *harç* „трошак“, дијал. „нечистоћа у житу“ (DS 2287), *harçlı* (EPCJ 1:219–220; Skok 1:656; Škaljić 312). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. (*x*)*арч*, *арч*, *арчлїја*, буг. (*x*)*арч*, (*x*)*арчлїя*, рум. *hârgiuri*, арум. *hârg'e*, алб. *harxh*, нгр. *χαρτζιλίκι*. ▼ Од ар. *harç* (Tietze 2:257; Räsänen 155). ☐ Облик *ашлџк* „трошак, цепарац“ могуће контаминат од тур. *harçlık*

„(новац) за трошак“ и *aşlık* „намирнице, јело“ уп. *aşluk*, *aşlyk* „свакодневни трошак за јело и пиће“ (ЕРСЈ 1:254). Детаљно о формалним и семантичким варијантама у бугарском језику и дијалектима које воде порекло од овог и сродних турских етимона Борисова 2007.

арџија м. „момак, слуга који обавља послове у ару, коњушар“: Рекни арџије да напоји коње. ☐ Од тур. (и дијал., заст.) *ahar*, *aar*, *ahur* и тур. суф. *-ci* (ЕРСЈ 1:242–243 s.v. *axar*; уп. и Skok 1:15; Škaljić 74, који немају овај облик). ☐ Основни облик *ap*, *axar* је балкански турцизам в. ЕРСЈ 1.с. ▼ Од нперс. *āhūr* „јасле“ (Stachowski 1998:27; Eren 6; Tietze 1:117).

аршин м. „стара мера за дужину“: Доста ће ти бидне ако узнеш четири аршина. ☐ Од тур. *arşın* „id.“ (ЕРСЈ 1:221; Skok 1:63; Škaljić 99). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аршин*, буг. *аршин*, рум. *arşin* алб. *arshin*. ▼ Од нперс. *arš* „id.“ (ЭСТЯ 1:183–184; Stachowski 1988: 28–29; Tietze 1:201).

ас карамфиљ м. „врста карамфила чији су цветови на посебним петелјкама“: У башчу имам сал ас карамфиљ, друге чешите немам. ☐ Од тур. *has* „посебан, нарочит; чист, непатворен“ и *карамфиљ* (ЕРСЈ 1:221–222 s.v. *ac¹*). ☐ Као назив за цвет само у Призрену. ▼ Ар. порекла (Räsänen 156). ☐ Као назив за цвет није потврђен у турском, али ни у суседним језицима, могуће и да је домаћа творевина од два турцизма, уп. *аз-бисер* Врање (РСА); Семантичка мотивација можда од тур. значења „посебан“. Škaljić 316; Skok 1:658 без овог значења.

асас, асасин м. „ноћни чувар чаршије“: Рано је, асас још не чукаја једанајес. ☐ Од тур. *asas* „id.“ (ЕРСЈ 1:223; Skok 1:659; Škaljić 100, 316). ☐ Само у српском. ▼ Од ар. *‘asās* (Škaljić 1.с.).

асија м. „одметник“: Асија бија толко време, сџ се теслим учинија. ☐ Од тур. *âsi* „силник, бунтовник“ (ЕРСЈ 1:224 s.v. *acu*; Skok 1:66; Škaljić 101). ☐ Уп. мак. *асија*, буг. *асија*; можда балкански турцизам, уп. алб. дијал. (госкијски) *hasi* „устанак“ < тур. *asi* „бунтовник“ Чамрија (Boretzky 1976:200). ▼ Од ар. *‘asī* (Tietze 1:209).

аслан м. „лав; фиг. младо особито лепо, кршно, наочито чељаде“: Има два сина, два аслана, *асланка* f. ☐ Од тур. *aslan*, *arşlan* „лав“ (ЕРСЈ 1:213–214; уп. Skok 1:63; Škaljić 99, оба без другог значења). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *арслан*, буг. *а(р)слан*, рум. *aslán*, арум. *а(р)slán*, алб. *asllán*, нгр. *ασλάνι*. ▼ Вероватно домаћа реч недовољно јасне етимологије у оквиру саме турске језичке групе, за детаљну дискусију в. ЭСТЯ 1:177–179; Eren 20–23; Tietze 1:200–201. ☐ О турском *arşlan*, *aslan* и његовим западно и источнословенским рефлексима в Stieber 1978.

асли, *асли* adj. indecl., adv. „исти, прави, непатворен; заиста, поуздано“: Мита је асли деда Младен. ☐ Од тур. *aslı* „главни, темељни“ (EPCJ 1:226–227; Skok 1:66; Škaljić 101). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *асли*, буг. дијал. *аслѝ*, арум. *aslı*, алб. *asli*. ▽ Од ар. *aṣlī* (Tietze 1:201).

асреѝ m. и adj. indecl. „тужна жеља за оним што се нема (поглавито кад је реч о породу); жељан, потребит, оскудан“: У асрет ги се добило тој јединче њима. ☐ Од тур. дијал. *asret* Призрен (Jusuf 161), поред *hasret* „,id.“, уп. Škaljić 317. ☐ Уп. алб. (и дијал.) *hasret* „,id.“ Прешево (Boretzky 1976:61, 178). ▽ Од ар. *ḥasra* (Tietze 2:267; Räsänen 156). ☐ Skok нема, уп. *асреѝ* adj. indecl. „оскудан, жељан“ (Косово, Елезовић I).

астѝар m. „постава на одећи; материјал, тканина која се употребљава за поставу“: Испепаја ти се астар на минтан. ☐ Од тур. *astar* „,id.“ (EPCJ 1:230; Skok 1:67; Škaljić 101–102). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *астѝар*, буг. (*x*)*actap*, рум. *astár*, арум. *astáre*, алб. *astár*, нгр. *астѝари*. ▽ Порекло тур. речи различито се тумачи: од нперс. *āstar*, *astar* „,id.“ (Stachowski 1998:29; Eren 23; Tietze 1:212), од ар. *āstār* pl. од *sitr* „застор“ (Škaljić l.c.), од гр. *ιστόριον* „разбој“ (*Ανδριώτης* 38).

асъл adv. и adj. indecl. „добар, честит, солидан, уредан“: Свака његова работа му је асъл работа. ☐ Вероватније од тур. *asil* „,id.“, *asil*, него од *hasil* „добит(ак), корист, резултат, произведен, урађен, стечен“, дијал. „вредан, способан, вешт“ (DS 2299), уп. EPCJ 1:231–232 s.v. *асул*, али и **асли**, као и Skok 1:66; Škaljić 317. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *асол*, *асолен*, *асолно*, буг. *асален*, *асолен*, *асълен*, алб. *asëll*, *hasëll* (Boretzky 1976:17). ▽ Ар. порекла (Tietze 1:211). ☐ У значењу „добар, солидан“ можда у вези са тур. *asil* „главни, основни“ в. **асли**, посебно ако се има у виду тур. дијал. *aselsuz* „неваспитан“ (DS 341), уп. буг. *асъл* adv. „управо, тачно“ и алб. *asëll* „урођен, изворан, исправан, тачан“ (Çabej II 93).

атѝ m. „ждребац, неуштројен коњ, јахаћи коњ добре пасмине“: Съз туђога ата — у каљиште, *атѝларѝ* n. pl., *атѝкиња* f. „кобила добре пасмине, бедивија, ждребица; фиг. или бошкачки: лепа, допадљива женска особа“, *атѝлија* m. „војник, коњаник“: Грдан атлија доша синоћ у кьшлу. ☐ Од тур. *at* „,id.“, *atlı*, *atlar* (EPCJ 1:232–233; Skok 1:73; Škaljić 104). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *атѝ*, *атѝлија*, буг. *ат*, *атлија*, рум. (*h*)*at*, *атлиу*, арум. (*h*)*at*, алб. *at*, нгр. *ати*. Тур. облик плурала преузет и у алб. *atllarë* (Boretzky 1975:237). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:197–198; Eren 24; Tietze 1:219). ☐ Код Чемерикића је забележен и израз *играѝи атѝларѝ* „заигравати коња“ s.v. *играѝи* што

може бити полукалк од тур. *atlar oynatmak* „поигравати на коњу, пропињати се; показивати вештине“ (TSS).

аџаја f. „штета, несрећа“: Нашла га атаја, изгорела му дугања, *аџајан* adj. „несташан, немиран, који греша, чини штету, зао“: Смири се, море ти, атајнику атајни, *аџајник* m. „немирко, несташко, злоћа“, *аџајниџа* f., *аџајниче* n. ☞ Од тур. *hata* „(по)грешка, грех, злочин“ (EPCJ 1:233; Skok 1:73–74). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџалија*, буг. *хата̀*, *хата̀лија*, арум. *hătae*, *hatali*, алб. *hatá*, нгр. *χατᾶσ*. ▼ Од ар. *ḥatā'* (Tietze 2:271; Räsänen 157). ☉ Škaljić нема. Облик *аџаја* са домаћим проширењем *-ја* као у *одаја*.

аџлаз, *аџлас* m. „свилена сјајна и глатка тканина од које су израђиване димије и женски минтани и којом су препокривани јоргани“: Тај чешит атлазе немам. ☞ Од тур. *atlas / atlaz* „id.“ (EPCJ 1:235; Škaljić 104). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџлаз*, *аџлас*, буг. *атла̀з*, рум. *atláz*, арум. *atláze*, алб. *atlás*, нгр. *ατλάζι*. ▼ Преко ар. *atlas* гр. порекла (Tietze 1:224). ☉ Skok нема, уп. и *аџла̀з* m. „id“ (Косово, Елезовић II 495); уп. и Stachowski 1992:18.

аџмаџа f. „врста птице грабљивице из рода сокола која се употребљава за лов“: Атаџа лови и зајце, а не сал јаребице и препелице. ☞ Од тур. *atmaca* „id.“ (EPCJ 1:236; Skok 1:20; Škaljić 105). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџмаџа*, буг. *атмадџа̀*, арум. *астаџеа̀је*, *аџмаџеа̀је*. ▼ Домаћа турска реч (Tietze 1:225).

Аџ-меџдан „некадашње коњско тркалиште призренских турака, данас део Призрена“. ☞ Од тур. *at meydanı* „хиподром“ (EPCJ 1:236; Skok 1:73; Škaljić 105). ☐ Уп. буг. *атмејданъ*, топ. *Ат меџдан*. ▼ За порекло в. *аџ* и *меџдан*.

аџула f. „четвртаста дрвена греда која се хоризонтално узиђује у равни зидова од ћерпича или камена“. ☞ Од тур. *hatıl* „id.“ (EPCJ 1:237–238; Skok 1:75; Škaljić 321). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџал*, *-џли*, буг. *хатџ̀љ*, алб. *hátulla*. ▼ Eren 174 тумачи од ар. *ḥatīl*, док Tietze 2:272 оставља без етимолошког решења.

аџџџ m. „љубав, наклоност; воља, расположење; пристрасност, протекција“: Остаде ми аџџџ на њега што нећаше да ми помогне; У тој време Турцима се и судило по аџџџу а некмали друго, *аџџџџ* m., adj. indecl. „особа која нерадо чини услуге; непредусретљив, непредузимљив, неуредан“: Аџџџџ је и за себе и за кућу она, *аџџџџџа* m. „љубазан, предусретљив човек; фиг. у супротном значењу; пристрасан човек“, *аџџџџџка* f. „id.“. ☞ Од тур. *hatır* „id.“ (Skok 1:661; Škaljić 319–320). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџџџџ* (Јашар-Настева 106), буг. *хатџ̀р*, рум. *hatîr*, алб. *hatër*, нгр. *χατίρι*. ▼ Од ар. *ḥāṭir* (Tietze

2:272; Räsänen 157). ☞ Облици са суфиксима *-сыз*, *-ција*, *-цика* могуће домаће творбе. Уп. и *âjîyar* т. „памћење, воља, осећање, љубав“ Косово (Елезовић I 7). У РСА са истим значењем: *âjîyar*, *âjîyarliv*, *âjîyer*, *âjîyеран*, *âjîyерисаиши* све Црна Гора. О овим и сродним облицима, као и о придеву *безајйрен* в. Петровић 2010.

âферим *interj.* „узвик за похвалу, одобравање: браво!, тако је!“: Аферим да му је њему за тај реч. ☞ Од тур. дијал. и колок. *aferim*, поред *aferin* „id.“ (ЕРСЈ 1:240–241; Skok 1:11; Škaljić 72). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аферим*, *аферин*, буг. *àферим*, рум. *aferim*, арум. *âferim*, алб. *aferim*, нгр. *áферим*. ▼ Од нперс. *aferin*, *âfarin* „id.“ (Stachowski 1998:26; Tietze 1:104). ☞ Изузев у македонском, где постоје *аферим* и *аферин*, све балканске и српске потврде одговарају тур. дијал. *aferim*, односно показују рефлекс финалног *-m*.

афија т., *афије* п. „ухода, потказивач, шпијун“: Од њега ваља добро да се чуваш, он је владикин афија. ☞ Од тур. *hafıye* „id.“ (Škaljić 297). ☐ Уп. алб. *hafie* (Boretzky 1976:57). ▼ Од ар. *hafıyyü* (Škaljić l.c.). ☞ Skok нема, уп. *афија* т. „потајник“ Косово (Елезовић II 495).

âфиф *adj. indecl.* „слаб, лако ломљив; нежног здравља; слабог материјално стања; несигуран човек“: Афиф човек неје за работе де игра глава. ☞ Од тур. *hafif* „id.“ (Škaljić 296). ☐ Уп. мак. *афиф* (Јашар-Настева 187). ▼ Од ар. *hafif* (Tietze 2:229; Räsänen 152). ☞ Skok нема, уп. и *афиф* *adj.* „слаб, лако ломљив“ Косово (Елезовић II 495).

афјетџола *indecl.* [*interj.*] „пријатно! (при обеду)“: Афјетола, ручаш ли? ☞ Од тур. *afiyetola!* „id.“ (ЕРСЈ 1:241; Škaljić 72). ☐ Овако само у српском. ▼ Тур. реч је синтагма од *afiyet* „здравље“, ар. порекла, можда преко персијског (Tietze 1:105) и *ola* 3. sg. оптаива од *olmak* „бити“ које је домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:185–188 s.v. *bol*-). ☞ Skok нема.

âфъз т. „духовно лице код муслимана (као код православних ђакон)“: У Ибраим афъза. ☞ Од тур. *hafız* „id.“ (Skok 1:647; Škaljić 297). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *афъз* (Јашар-Настева 34), алб. *hafëz* (Boretzky 1976:57). ▼ Од ар. *hafız* (Tietze 2:229; Räsänen 152).

âчък *adj. indecl.* „отворен, светао: за боју; за место, где има доста простора, одакле је добар видик; за особу: разборит, окретан, отворене нарави“: Остарела съм, неје веће за мене да носим ачък боје; На ачък место ги беше кућа; Девојче гу, врло гу је ачък. ☞ Од тур. *açık* „id.“ (ЕРСЈ 1:245; Skok 1:7; Škaljić 68–69). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ачик*, буг. *ачик*, алб. *açik*. ▼ Домаћа турска реч, deverbal од *açmak* „отворити“, од општетурске глаголске основе *aç*- (ЭСТЯ 1:209–210; Tietze 1:92–93). ☞ За значење „светао (за боју)“ в. Петровић 2001.

аџ карњна adv. „наште срце“: Дооди свако јутро, локне га ач карњна по јено стодрамче ракију, па иде на работу. ☒ Од тур. *aç karnına* „id.“ (EPCJ 1:246). ☐ Овако само на Косову и Метохији. ▼ Први део тур. синтагме је *aç* „гладан“ (у етимолошкој вези са етимомом **аџџк**, за порекло в. Tietze 1:91) и *karn* „стомак“, које је домаћа реч са двојаким тумачењем у оквиру турске и, шире, алтајске групе (ЭСТЯ 5:321–323). ☉ Škaljić, Skok немају, уп. и *ачкарњна* „наште срце“ Косово (Елезовић II 496).

аџа m. „стриц, чика“: Аџа ми купија музику, *аџовци*, *аџоџци* pl. „стричеви; мушки крвни сродници у опсегу једне разгранате породице за друге или братства“: Одвоија се од аџоџце, узеја ак, па искочија на сам себе. ☒ Од тур. дијал. *аса* „стриц, старији брат“ (DS 35), *асо* Призрен (Jusuf 160), EPCJ 1:247. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *аџо*, буг. *адџо*, алб. *ахџ*. ▼ Недовољно јасно. Tietze 1:90 изводи тур. дијал. *асо* од *аџа* „рођак“, без етимолошког решења ове речи. Škaljić 71 претпоставља да се ради о домаћем хипокористичком од *амиџа*, слично Boretzky 1976:16, 18 за алб. *ахџе*, *ахџ*. ☉ Skok нема. Када се иза ове речи налази лично име, онда нема падешку промену. Преко алб. *михџ* (Boretzky 1976:93) од тур. *атиса*: *миџ* m. indecl., *миџа* m. „чика, стрич, арб. хипокористички од *амиџа*; реч употребљавају наши људи из чаршије према старијим иноверцима“.

аџаџи adv., adj. indecl. „чудновато; чудноват, чудан“: Беше аџаџи, ама сџк се по аџаџи учинија. ☒ Од тур. *асаџир* „id.“ (EPCJ 1:248; Škaljić 70; уп. Skok 1:10, без турског етимона). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџаџи*, буг. *адџаџи*, алб. *ахџаџи* (Boretzky 1976:18). ▼ Од ар. *‘ağāib* (Tietze 1:83).

аџамџа adj. „млад, неук, неискусан, невешт (о људима или коњима)“: Била сам аџамија кџд ме удадоше, *аџамџк* m. „неукост, неискуство, младост — лудост, глупост“. ☒ Од тур. *асати* „id.“, поред *асети*, *асетилик* (EPCJ 1:248–249; Skok 1:10–11; Škaljić 70). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџамија*, *аџамџк*, буг. *адџемџа*, *адџемџк*, рум. *аџе(а)џи*, арум. *аџамџче*, алб. *ахџати*, нгр. *ατζαμής*. ▼ Од ар. *‘ağātī* „странац који слабо зна арапски, варварин“ примењено на Персијанце, од *Асет* „Персија“ (Tietze 1:85).

аџеле n. indecl. „хитња, журба, нестрпљење“: Уфатило га беше аџеле те отиде сам да га потражи, са глаголима *чинџи*, *учинџи* „журити, хитати“: Сџз туј работу не чини аџеле, по арно да почекаш миџко. ☒ Од тур. *аџеле* „id.“ (EPCJ 1:249; Škaljić 71). ☐ Уп. мак. *аџеле* (Јашар-Настева 119). ▼ Од ар. *‘ağälä* (Tietze 1:84). ☉ Израз *(у)чинџи* *аџеле* „журити“ је полукалк према тур. *аџеле еџек* „id.“. Skok нема.

Аџем, *Aџемисџан* m. „Персија“: Бија митесариф тамо нигде у Аџем, *аџемски ѿојас* „зимски женски појас за домаћу ношњу, од fine, танке вуне“: Аџемске појасе ретко се наодиф саге. ☐ Од тур. *Aџет* „Персијанац, сваки не-Арапин“ (ЕРСЈ 1:248; Skok 1:10; Škaljić 70). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *адџемски*, рум. *Agét*. ▽ Ар. порекла (Tietze 1:85), в. *аџамџа*.

аџи m. indecl. „титула која се даје хаџијама и иде уз лично име“: За Аџи Ванку Мачкину, *аџиски* adj., *аџилари* m. pl. од *аџи*: Аџилари ће поодив у понедјаник, *аџџа* m. „хришћанин, поклоник гробу Христову; мусл. који је посетио Меку и Медину“, *аџџка* f. „жена која је била на хаџилуку; хаџијина жена“, *аџџљк* m. „посета Христовом гробу или Меки и Медини за муслимане“, *аџџџо* n. „id.“: Отиде на аџисто и остаде тамо јадник. ☐ Од тур. *haci* „id.“, *hacılık* (Skok 1:646–647; Škaljić 296). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџџа*, *аџџџво* (Јашар-Настева 208), буг. *хадџџа*, *хадџџљк*, рум. *agiū*, *agia*, арум. *hagi*, *hăgillike*, алб. *haxhi*, *haxhillëk* нгр. *χατζής*, *χατζηλίκι*. ▽ Од ар. *ḥaǧǧī* (Räsänen 152), *ḥaccin* (Tietze 2:224). ☑ Облик *аџџџо* вероватно од **хаџџџџо*.

аџџба партикула за исказивање радозналости, недоумице: Од говеда човек бива ли, аџџба; Наоди ли се, аџџба, иљач од бастре. ☐ Од тур. *acaba* „id.“ (ЕРСЈ 1:248; Škaljić 71; Skok 1:10 без тур. етимона). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџџба*, буг. *адџџба*, *адџџеба*, арум. *ăǧeaba*, *hăǧibă*. ▽ Од ар. *ʾaǧǧbā*, Tietze 1:82–83 претпоставља персијско посредство.

аџџаш m. „биљка мак (чаура се зове *шишка*)“: Нестреќњица, напијанила дете ашашом. ☐ Од тур. *haşhaş* „id.“ (ЕРСЈ 1:251–252). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *(x)ашџаш*, арум. *aşás*, алб. *hashásh*. ▽ Од ар. *ḥašḥāš* (Räsänen 157; Tietze 2:269). ☑ Škaljić 319 само облик *(x)ашџџџ*; уп. и Skok 1:68 s.v. *ашџџџин* без потврде *ашџџџ* „id.“ Косово (Елезовић I).

аџџџ m. „пиљак, јагњећа чашична кост којом се деца играју“: Тарадисаја сџм четири аџџџа. ☐ Од тур. *aşık* „id.“ (ЕРСЈ 1:253). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџџџ*, буг. *ашџџџ*, рум. *arşic*, арум. *aşic*, алб. *ashik*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:216–217; Tietze 1:216). ☑ Škaljić нема, Skok 1:69–70 даје погрешан етимон, исти као за **аџџџ**².

аџџџ² m., adj. indecl. „драган, љубавник; заљубљен“: Учини се аџџџ, заћоре се у њу, па тој, *аџџџџџа* m. „драган, љубавник“, *аџџџџџка* f. ☐ Од тур. *âşık* „id.“ (ЕРСЈ 1:252–253; Skok 1:69–70; Škaljić 102–103). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аџџџџџ*, буг. *ашџџџџџ*, алб. *a(r)shik*, нгр. *ασήκης*, *ασήκισσα*. ▽ Од ар. *ʾāşig* (Tietze 1:216). ☑ Че-

мерикић напомиње да код муслимана у Призрену ова реч значи „перверзни љубавник који има дилбера“

ашљк м. „трошак, цепарац“: Дава му по кој метелик, колико да има за ашљк. ☐ Вероватно контаминат од тур. *aşlık* „наимрнице, јело“, дијал. *aşluk*, в. *ашчџја*, и *harçlık* „новац за трошак“, в. *арч* (ЕРСЈ 1:254).

ашћер м. „војник; војска“, *ашћерџја* ф. „војнички позив“: Мучан живот је и тај ашћерија. ☐ Од тур. *asker, askeriye* „id.“ (ЕРСЈ 1:225; Skok 1:66; Škaljić 101). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *аскер*, буг. *аскѐр*, рум. *ascher*, арум. *askére*, алб. *asqér*, нгр. *аскѐри*. ▽ Од ар. *‘askar* „id.“ (Tietze 1:210) које је од лат. *exercitus* (Skok l.c.).

ашуре ф. pl. indecl. „дервишки десетодневни пост са задушницама последњег дана; задушнице које означеног дана држе муслимани недервиши о којима деле за душу посласицу *ашуре*“, „посластица од ујармљене пшенице скуване у води и заслађене шећером“: Колико пут би ми Муса Шезаде праћаја по саан ашуре. ☐ Од тур. *aşure* „муслимански празник; посласица која се тог дана служи“ (ЕРСЈ 1:256; Škaljić 104). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ашуре*, буг. *ашурѐ*, алб. *ashùreja*. ▽ Преко арапског, у крајњој линији хебр. порекла (Tietze 1:219). ☐ Skok нема, уп. и *ашуре* „као неке мусл. задушнице“ Косово (Елезовић II 496).

ашчија м. „кувар, сопственик јавне кухиње где се готове и продају јела“: Поручија Јовану ашчија да га чека, *ашчиџин*, *ашчијски* adj., *ашчијка* ф. „куварица; домаћица у кући која се ангажује на породичним свечаностима са пуно званица“, *ашчиљк* м. „ашчиски занат“, *ашчинџица* ф. „јавна кухиња, радња у којој се готове и служе јела за новац“. ☐ Од тур. *aşçı*, поред *ahçı, aşçılık* (ЕРСЈ 1:256–257; Skok 1:69; Škaljić 102). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ахчија*, *акчија*, *ашчија*, буг. *ахчија*, *ашчија*, рум. *ahci-báşa*, арум. *ahčí(ў)*, *ahčilike*, алб. *ahçi / akçi, akçillëk*. ▽ Домаћа реч, од општетурског *āş* „храна“ (ЭСТЯ 1:210–212; Tietze 1:215, 214).

Б

баба м. „отац; деда; таст“: Однеја бабе ручак на дугању, „дервиш, чешће њихов старешина“: Баба ги је он дервишима, *бабаларџи* м. pl.: Бабаларима ги се саге пос, ашуре ги су. ☐ Од тур. *baba* „id.“ (ЕРСЈ 2:34–35 s.v. бабо; Skok 1:82–83, уп. и 1:85 s.v. *бáча*; Škaljić 109). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. заст. *баба* (Јашар-Настева 88), буг. *баба*, рум. *baba*, алб. *baba, baballarë* (Boretzky 1976:19; 198), нгр. *μπαμπάς*.

▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:10–13; Tietze 1: 252). Ⓢ Облик *бабалари* према тур. pl. *babalar*. У алб. дијалекатским потврдама облик за једину је и *bab* а за множину *baballarë*. Уп. Бјелетић 1995:206.

баба̀љк m. „очевина, дедовина“: И кућа и лојзе му су бабаљк. ☐ Од тур. *babalık* „очинство; таст, свекар“ (ЕРСЈ 2:34–35 s.v. *бабо*; уп. Skok 1:82–83 слично; Škaljić 109 нема ово значење). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бабалок* „тазбина; очевина; лоша наследна особина“ (Јашар-Настева 88), буг. *бабалџк* „таст“, рум. *babalic* „старији човек“, алб. и дијал. *baballëk*, *baballak* (Boretzky 1976:19; 148; 173). ▼ Од тур. *baba* „отац“ и суф. *-lık* (Tietze 1:253), уп. **ба̀ба**. Ⓢ Семантички помак „очинство“ → „очевина“ ограничен на српски и македонски; уп. тур. дијал. *babalık* (II) „новац који младожења даје невестином оцу на свадби, откупнина“ (DS:451).

баба̀џан m., *баба̀џанка* f. и adj. indecl. „крупан, крепак, снажан“: Де си купија туј бабаџан тикву? ☐ Од тур. дијал. *babacan* „id.“ (DS:447–448), (ЕРСЈ 2:30–31). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бабаџан* (Јашар-Настева 53), буг. *бабаџан*, алб. *babaxhan*, *babagjan* (Boretzky 1976:19, 173, 198). ▼ Од тур. *baba* „отац“ и нперс. *cān* (Tietze 1:253). Ⓢ Уп. Skok 1:82–83, који нема *бабаџан*; Škaljić нема. Уп. и Budziszewska 1983:22.

баг̀рџак m. „двострука или трострука тканина ширине око 20 cm, дужине око 2 m која служи за обавијање колевке да дете не би испало“: Не колебај колепку док не вржем багрџак. ☐ Од тур. дијал. *bağirdak*, *bagirdak* „каиш који се обавија око колевке да дете не би из ње испало и др.“ (DS:478–9), (ЕРСЈ 2:53). ☐ Само у Призрену. ▼ Вероватно домаћа реч у вези са општетурскиом основом *ba:g* „спајање, повезивање“ (ЭСТЯ 2:13–17; Tietze 1:261), у савременом турском има облик *bağıldak*. Ⓢ Skok, Škaljić немају.

бада̀на f. „четка на дужем држаљу или од крпа импровизирана направа за кречење“: Нашејзи бадане гу се искршило држало, *баданиса̀иши* (ce) (im)pf. „кречити“: Боли ме рука, не могу да баданишем, *баданисува̀иши* (ce) impf. „id.“: Де се баданисује на вај студ?, *избаданиса̀иши* pf. „окречити“, *џребаданиса̀иши*, *џребаданисува̀иши* impf. „поново кречити“. ☐ Од тур. *badana* „id.“ (ЕРСЈ 2:61; Skok 1:86). ☐ Уп. мак. *бадана* (Јашар-Настева 56), буг. *ба̀дана*. ▼ Од ар. *biṭāna* „постава, подлога“ (Tietze 1:256). Другачије Skok l.c. од ит. *patina*. Ⓢ Škaljić нема, уп. Menges 1969/70:66.

ба̀дем m. „бадемово дрво и плод“: Бадеме ми донело дете от Сељаник. ☐ Од тур. *badem* „id.“ (ЕРСЈ 2:66; Skok 1:87; Škaljić 110). ☐

Балкански турцизам, уп. мак. *бадем* (Јашар-Настева 43), буг. *бадем*, рум. *badim*, алб. *badem*, *badam*, *madem*, *bajame* (Boretzky 1976:19). ▽ Од нперс. *bādām* „id.“ (Tietze 1:256).

бадем јаџи m. indecl. „некакав лек који се у Призрену куповао у бакалницама и давао деци против болова у стомаку“: Дадо му бадем-јаги и умири се дете. ☐ Од тур. *badem yađi* (дијал. **badem yađi*) „бадемово уље“ (EPCJ 2:66). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Неодређени изафет од *badem* и *yađ* „уље“, в. s.vv. **бадем** и **јаџија**. ☉ Skok, Škaljić немају ово.

бадијава adj. indecl., adv. „узалудан, узалуд; бесплатно, у бестење“; уз глагол *седеџи* „беспосличити, ништа не радити“: Сву лето седеја бадијава, немаја работу, *бадијавџија* m. „нерадник, беспосличар; готован, који живи на туђ рачун“: Од њега ли, од тога бадијавџије ли искаш алвалк?, *бадијавџика* f., *забадијава* adv. ☐ Од тур. дијал. *badiyava* „id.“ Призрен (Jusuf 161), поред *bedava* (EPCJ 2:58–59; уп. Skok 1:87; Škaljić 110). ▣ Балкански турцизам, уобичајени облик у срп. *бадава*; уп. мак. *бадијава* (Јашар-Настева 72), буг. *бадева*, *бади(х)ава*, алб. и дијал. *badihava*, *badjavá*, *badiavá*, *bajdava*, *bajtava* (Boretzky 1976:19; 148; 173). ▽ Од тур. *badihava* < нперс. *bād-havā* < *bād* „ветар“ (уп. **баџа**) и ар. *hava* „време“ (Tietze 1:257), уп. **авја**. ☉ За конструкције са сличним значењем уз *веџар* уп. срп. *говориџи* у *веџар*, буг. *на вџаџа*, *за тоя џо духа*, нем. *aus der Luft greifen* „измислити“ (БЕР 1:25; Skok l.c.).

баждарана f. „трошаринска станица (и део града)“: Идите на баждарану па измерите. ☐ Од тур. *bajdar*, поред *bacdar* „сакупљач пореза, цариник“ и суф. тур. порекла *-ана*, могуће домаћа творба (EPCJ 2:72–73). ▣ У овом облику потврђено само у Призрену; облик *баждар* је балкански турцизам, уп. буг. *баждар*, алб. *bazhdar*, *baxhdar* (Boretzky 1976:23). ▽ Тур. *bacdar* од нперс. *bağ-dār* „id.“ (Stachowski 1998:32; Tietze 1:255). Прелаз *-c-* > *-j-* још у турском уп. тур. дијал. *baji* поред *baceu*, *baci*, *baso* „сестра“ (DS 457). Тур. реч није крајњег персијског, већ вероватно монголског порекла и у облику *bācī* ушла је у персијски, уп. ЭСТЯ 2:24–25; Eren 31–32; Tietze 1:255; по пореклу исто што и срп. *баџанак*. ☉ Skok 1:126; Škaljić 127 немају овај облик.

бајаџи adj. indecl., adv. „обилан, приличан, читав; прилично, доста; као, тобоже“: Жена му је онако, бајаџи, неје ка друге јабанџике што дизаф нос; Рече бајаџи да дође, ама ете још га нема. ☐ Од тур. дијал. *bayagi* „id.“ Призрен (Jusuf 161), поред *bayađi*, (EPCJ 2:81–82; уп. Skok 1:93; Škaljić 113). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *баџи*, алб.

bajagi, bajegi (Boretzky 1976:20). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:30–32; Tietze 1:295).

бајалдисаџи (*ce*) pf. „клонути, онесвестити се, малаксати, заморити се“: Има да бајалдише док искочи на Дрвенград; Бајалдисало се, више се не може. ☐ Од тур. *bayıldı* (дијал. **bayıldı*) 3. sg. перфекта од *bayılmak* „id.“ (EPCJ 2:125–126 s.v. *балдисаџи*; уп. Škaljić 113). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *балдиса*, *бајалдис(ув)а* (Budziszewska 1983:23), буг. *бajлдис(в)ам*, алб. *bajëlldis, bajalldis* (Boretzky 1976:20). ▽ Могуће домаћа турска реч, в. Tietze 1:296. ☒ Skok нема.

бајаџи adj. indecl. „што није свеже, устајало“: Да изедемо прво бајат леба; Што ти је, море, те си тако бајат?, *обајаџиџи* pf. „постати бајат, изгубити свежину“: Да изедемо питу док не обајати сьсвем. ☐ Од тур. *bayat* „id.“ (EPCJ 2:83; Skok 1:93; Škaljić 113). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бајаџи* (Јашар-Настева 109), буг. *бајат*, арум. *băiate*, алб. *baját*, нгр. *μπαϊάτικος*. ▽ Од ар. *bā'it* (Tietze 1:295; Eren 44).

бајмак m., adj. indecl. „кривоногo чeљаде, са ногама у „о“: Тому бајмаку зајец може да протрчи проз ноге. Призрен (Чемерикић), „коњ који при ходу заплиће коленима задњих ногу; човек у кога су ноге извијене“ ib. (РСА), *бајмаклија* adj. indecl. „онај који има криве ноге“ ib. (Чемерикић). ☐ Вероватно у вези са тур. дијал. *таумак* „id.“ (DS 314), можда преко алб. *bajmak* „кривоног; (крава) кривог хода“ (Boretzky 1976:20), поред *rajmák* „id.“ (Dizdari 741–742), (EPCJ 2:87–88). ☐ Само у Призрену и у албанском. ▽ Домаћа турска реч, у вези са глаголском основом **тау-* „кривити (се) у страну“ (ЭСТЯ 7:16–18). ☒ Boretzky l.c. алб. реч тумачи од тур. *paytak, -ği, *baytak* „кривоног“ наводећи паралеле за прелаз почетног тур. *p-* у алб. *b-*, за шта нема потребе уколико се узме у обзир тур. дијал. *раумак* „са телесним недостатком (о руци или нози)“ (DS 3415). Ова тур. реч може се довести у везу са туркменским и татарским дијал. *раупак* које се тумачи као сложеница од *рау* „нога“ (иранског порекла) и *бағ* (турског порекла) (ЭСТЯ 7:18), али и са тур. *таумак*, уз промену *m- > p-, b-* у оквиру турске језичке групе, уп. *тиңар : пинар : бунар* „бунар“ (Eren 332). С обзиром на то да овде треба претпоставити етимолошко тур. *m-* а не *p-*, вероватније је да је алтернација *m- : b-* аутохтоно турска особина (уп. *бумбашир, бунар*). Облици са *b-* потврђени су у карачајевско-балкарском, јакутском и татарским дијалектима (ЭСТЯ l.c.). Карачајевско-балкарски језик је до 1941. године био заједнички језик Карачајаца и Балкара, а након тога подељен је у два самостална књижевна језика. Припада кипчачкој групи зап. хунске гране турске језичке породице и говори се у карачајевско-черкеској области.

Постоји стога могућност да су ову реч, баш у облику **bajmak*, проширили Черкези који су до 1999. године живели на Косову и Метохији. В. Петровић 2004:161.

бајрак м. „застава, црвени бајрак; жупа, кнежина од 20–30, па и више села која је имала заједничку заставу, а њени становници Арнаути заједничког вођу — Бајрактара; посебна јединица башибозука образована од Арнаута са територије једног бајрака и под командом свог бајрактара“: И Острозупски бајрак беше отиша у Црнољевски богаз, *бајраче* п. дем., *бајрачићи* coll. ☞ Од тур. *bayrak* „застава; предводник“ (ЕРСЈ 2:206–207 s.v. *барјак*; Skok 1:94; Škaljić 113–114). ☐ У основном значењу балкански турцизам, уп. мак. *бајрак*, *барјак* (Јашар-Настева 81; 198), буг. *барјак*, *бајраќ*, *бајрајак*, рум. *bairác*, арум. *bairáche*, алб. *bajrák*, нгр. *μπαϊράκι*. ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:33–34; Tietze 1:297; Eren 44–45).

бајраќтар м. „код Арнаута: старешина жупе зване *бајрак*; командант војничке јединице у борбама у којима учествује његов бајрак“: Суоречкому бајрактару Рам Блаце, *бајраќтарски* adj., ~ *кућа* f. „кућа бајрактара; породица у бајраку којој припада вођство, бајрактарство“: Узела га на бесу бајрактарска кућа. ☞ Од тур. *bayraktar* „стегагоноша, командант одређене војне формације“ (ЕРСЈ 2:207–208; Skok 1:94; Škaljić 113–114). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *барјактар* (Јашар-Настева 198), буг. *бајраќтар*, рум. *bairactár*, арум. *bairahtár*, алб. *bajraktar* такође „старешина барјака; носилац барјака у сватовима“ (Boretzky 1976:20), нгр. *μπαϊρακτάρης*. ▼ Тур. реч је сложеница од домаћег *bayrak* в. **бајрак** и суф. *-dār* „онај који држи, носи“ перс. порекла (Tietze 1:297). ☞ Код Чемерицића и *Бајрак Џамија*, *Бајракли Џамија* име џамије у Призрену.

Бајрам м. „муслимански празник“: Променија се ка Турци према Бајрам — рекне се у Призрену за Србина када у невреме обуче празничну одећу, као што то мухамеданци чине у очи Бајрама. ☞ Од тур. *bayram* „id.“ (ЕРСЈ 2:88–89; Skok 1:94; Škaljić 114–115). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бајрам*, буг. *бајрамъ*, рум. *bairám*, арум. *bairame*, алб. *bajram* (Boretzky 1976:20), нгр. *μπαϊράμι(ον)*. ▼ Турска реч по једнима домаћег порекла, а по другима позајмљеница из неког од иранских језика, за дискусију в. ЭСТЯ 2:35–36; Eren 45; Tietze 1:297.

бајрамљак м. „дар“, само у песми: Ђуљ Ђулија под ђуља заспала, ђуљ се рони на лице гу пада, будеше гу њојна стара мајка, дик се дик се ћеро Ђуљ Ђулијо, тебе идеф девет бајрамљак, тебе ваљаф девет бошчалка. ☞ Од тур. *bayramlık* „оно што се односи на бајрам (одело, поклон и сл.)“ (ЕРСЈ 2:88–89; Škaljić 114–115). ☐ Уп. алб. *bayramllëk* (Boretzky

1976:20; 173). ▽ Од тур. *bayram* в. **бајрам** и суфикса *-lik*. ☉ Skok 1:94 нема овај облик.

ба̀кал, *бака̀лин*, *бакалџија* т. „трговац шпецерајем“: У Арсе Аљуша бакалина има масло дрвено, *бака̀лски* адј., *бака̀лка* ф. „бакалинова жена“, *бакалџица*, *бакалџиница* ф. „бакалска радња“: Риста мона Милкин остаја без сермије, па затворија бакалџиницу, *бака̀лџк* т. „бакалско занимање; бакалска роба“. ☐ Од тур. *bakkal* „id.“, *bakkallık* (ЕРСЈ 2:96–97; Skok 1:95; Škaljić 115). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бакал(ин)*, *бакаллак* (Јашар-Настева 73), буг. *бака̀лин*, *бака̀лџк*, рум. *băcâln*, арум. *băcâl*, *băcâlîke*, алб. *bakáll*, *bakallëk*, нгр. *μπακάλης*. ▽ Од ар. *baqqāl* (Tietze 1:267).

ба̀кла ф. „боб“: Рекните што ћете за ручак, оћете ли да ви зготвим баклу? ☐ Од тур. *bakla* „id.“ (ЕРСЈ 2:106; Skok 1:96; Škaljić 116). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бакла* (Јашар-Настева 45), буг. *бак̀ла*, арум. *băclă*, алб. *baklla*, *baklë* (Boretzky 1976:21). ▽ Од ар. *bāqlā'* (Tietze 1:267).

бак̀ла̀ва ф. „врста послестице са орасима“: Баклава не ми се погодила, беше гу препека фурниџа, враг да га изеде. ☐ Од тур. *baklava* „id.“ (ЕРСЈ 2:106; Skok 1:96; Škaljić 116). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *баклава* (Јашар-Настева 91), буг. *бак̀ла̀ва̀*, рум. *baclavă*, арум. *băclăvâie*, *băclăvă*, алб. *bakllava* (Boretzky 1976:21), *bakllavë*, нгр. *μπακλαβάς*. ▽ Неизвесног крајњег порекла в. Eren 34; Tietze 1:268.

ба̀крач т. „бакарни суд највише до 50 l; на горњој ивици утврђена је полукружна метална ручица са шарнирима на крајевима“: Обеси бакрач на веригу. ☐ Од тур. *bakraç* „бакарни суд“ (ЕРСЈ 2:109–110; Skok 1:96 s.v. *ба̀кар*; Škaljić 116). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бакрач* (Јашар-Настева 68), буг. *бак̀ра̀ч*, арум. *bărkăçe*, алб. *bakrăç*, нгр. *μπακράτσι*. ▽ Домаћа турска реч од *bakır* „бакар“ в. **ба̀кѝр** и суф. *-aç* (ЭСТЯ 2:45–47; Tietze 1:268; Eren 34). ☉ За први помен турцизма в. Стаховский 1967:198.

ба̀кишиш т. „дар, поклон, напојница“: Ја ће идем у Стамбола града, Да донесем голема бакшиша НП. ☐ Од тур. заст. и дијал. *bakşış* „id.“ Призрен (Jusuf), Битољ (DS 495), (Stachowski 1998:33) поред *bahşış*, (ЕРСЈ 2:113; уп. Skok 1:97; Škaljić 117). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ба̀кишиш* (Јашар-Настева 136), буг. *ба̀кишиш*, рум. *bacşış*, арум. *băhçîşe*, алб. *bakçîsh*, *bakshîsh*, нгр. *μπαξίσι*, *μπαχτοίσι*. ▽ Од нперс. *bāḫšeš* (Stachowski 1998:33–34; Tietze 1:264). ☉ На основу примера из Призрена и Битоља могло би се помислити да је промена у турским локалним говорима настала под утицајем српског, односно македонског, међутим тур. потврде из 18. века (в. Stachowski l.c.) указују да се

она одиграла најпре у турском, а да је потом реч као таква позајмљена у остале балканске језике. Срп. облик *башиши* БиХ (РСА) дозвољава да је тур. предложак гласио *bahşiş* > **бахшиши* > *башиши*.

баќър м. „бакар; судови од бакра“: У бугарско време (т.ј. за буг. окупације 1915–1918. г) дори и баќър ни однесоше теј пци Бугари, *баќърљив* адј. „бакарни суд коме је скинут калај, некалајисани бакарни суд“, *баќърън*. ☐ Од тур. *bakır* „id.“ (EPCJ 2:99–100; Skok 1:96; Škaljić 115–116). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бакар* (Јашар-Настева 56), буг. *баќър*, арум. *băcîre*, алб. *bakër*, нгр. *μπακίρι*, *μπακρί*. ▼ За дискусију о пореклу, домаћа реч или позајмљеница из неког од иранских језика, в. ЭСТЯ 2:45–47; Tietze 1:266.

бал кабаги f. indecl. „врста тикве дугуљастог облика црвенкасте коре споља, има и доста шећера“: Купија сџм бал кабаги за речелъ. ☐ Од тур. дијал. *balkabađi* (**balkabagi*) „врста дугуљасте тикве“ (DS:507), (EPCJ 2:129–130). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *балка*, *балкабак* (Јашар-Настева 45), буг. *балка*, алб. *ballkabak* (Boretzky 1976:21). ▼ Неодређени изафет од *bal* „мед“ и *kabak* „тиква“ (Tietze 1:268–269); *bal* је потврђено скоро у свим турским језицима и сматра се старом позајмљеницом, по једнима из индоевропских језика, сродном са срп. *мед*. Промена *m*- > *b*- догодила се у раној фази развоја турских језика када је почетно *m* било веома слабо заступљено (ЭСТЯ 2:47). По другима је позајмљеница из неког од далекоисточних језика, кинеског или јапанског, за дискусију в. Eren 34–35, уп. и Tietze l.c. Тур. *kabak* је изворно турска реч, од *kab* „id.“ (ЭСТЯ 5:162–163; Eren 199). ☐ Skok, Škaljić немају.

балгџм м. „шлајм“: Удави га балгџм, нефез не може да узне. ☐ Од тур. *balgam* „id.“ (EPCJ 2:125; Škaljić 118). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *балгџм* (Јашар-Настева 184), буг. *балгџмъ*, алб. *ballgam*, *ballgëtm* (Boretzky 1976:21). ▼ Позајмљеница из арапског, у крајњој линији од гр. *φλέγμα* (Tietze 1:271). ☐ Skok 1:101 без турског етимона.

балџк-јаги м. indecl. „рибље уље“: Давај му по мицко балџк-јаги да пије. ☐ Од тур. *balık yađı* (дијал. **balık yađı*) „id.“ (EPCJ 2:133; уп. Škaljić 119) ☐ Овако само у српском. ▼ Неодређени изафет од *balık* „риба“ и *yađ* „уље“; *balık* је вероватно домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:59–60; Eren 36; Tietze 1:271); за *yađ* в. *јаглицја*. ☐ Škaljić l.c. има само облик *балукџаг*; Skok 1:102–103 s.v. *балушка* без непосредног етимона.

балџк-оџи м. indecl. „некаква осушена трава која је у Призрену купована по бакалницама и употребљавана за риболов; туцањем иситњена и помешана са црвима бацана је у оближње реке да потрује рибе

које су потом хватане“: Њему што му ваља презиво кџд има балџк-оти, па рибе колико оџеш. ☐ Од тур. *balık otu* (дијал. **balık otı*) „id.“ (EPCJ 2:133; уп. Škaljić 119). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *балџкџ-оту*, алб. *ballkót*. ▽ Неодређени изафет од *balık* „риба“ и *ot* „трава“; за порекло тур. *balık* в. ЭСТЯ 2:59–60; Eren 36; Tietze 1:271; за *ot* в. *оџлука̀на*. ☐ Skok 1:102–103 s.v *балушка* без непосредног етимона; Škaljić l.c. само облик *бџлукоџ*.

бџмбадијава adv. „у бесцење, цабе“, са глаголом *седеџи* „бити потпуно без посла“: Сал седи тако бамбадијава. ☐ Од тур. дијал **bat-badiyava*, поред *bambedava* в. s.v. **бадија̀ва** (EPCJ 2:139; уп. Skok 1:87; Škaljić 119). ☐ Уп. мак. *банбадијава* (Јашар-Настева 119), буг. дијал. *ба̀ бџдиха̀ва̀*, Елен (БД 7:10), *бам-бадеџџ* Плевен (БД 6:157), *бамбад-л’евџ* Ихтиман (БД 3:37). ▽ Тур. реч је апсолутни суперлатив од *ba-diyava*.

бамња f. (s.v. *џава*) само у примеру: јело од ... паприка, ... бамње ... ☐ Од тур. *batya* „бамиа, *Hibiscus esculentis*“ (EPCJ 2:142; Skok 1:104; Škaljić 119–120). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бамја* (Јашар-Настева 45), буг. *ба̀мя*, рум. *batя*, алб. *batje*, *batjë*, *bâte* (Boretzky 1976:21). ▽ Неизвесно да ли је тур. реч арапског или персијског порекла (Tietze 1:275).

ба̀нга m., f. „хрома особа“, **ба̀нгав** adj. „хром“: Ако те уфатим, мори, банго бангава, ђе видиш кому си извадила лакрдију. ☐ Вероватно назализацијом од срп. *багав* adj. „који болује од баге, хром“ које је од тур. и дијал. *baga*, *bağa* „оток на грлу; отекина на телу, тумор; оток на ногама животиња“ (Петровић 1998; EPCJ 2:43–44 s.v. *бага*¹), можда и укрштањем са ромским *rango* / *bango* „крив, повијен; укошен, нагнут; хром, сакат; грбав; погрешан, неправедан“ (Москов 1995:320), (EPCJ 2:148–149); Врло је вероватна и могућност укрштања ових двеју сазвучних речи, посебно када се има у виду експресивизација облика у српским дијалектима, уп. Петровић l.c., ОС 8 s.v. *багир*, као и то да се и назализовани и неназализовани облици односе и на коње и на људе, те не стоји Московљева констатација да се тур. *baga*, *bağa* односи само на коње и говеда, уп. тур. дијал. *bağalı* „човек коме је избила болест на грлу“ (SDD 151; DS 473). Исти је случај и са буг. *багаџв*. ☐ Облик *банга(в)* има директне паралеле само у буг. *ба̀нго*, *па̀нго* „id.“, *бангѐя* „хром човек“, *бангиа* (Москов l.c.). ▽ Тур. *baga*, *bağa* је домаћа реч и доводи се у везу са *bağa* „жаба, корњача“, као и са *bakanaк*, односно глаголском основном *baka*, од **bak* „оток на доњим деловима ногу код животиња“ (ЭСТЯ 2:43–45, 40–42; Tietze 1:259). Семантички развој „жаба“ → „разне врсте болести, пре свега

отеклине на врату и другим деловима тела“ може се сматрати регуларним и то не само у турским језицима. Тумачећи порекло буг. *багаџ* Москов 1995:319 претпоставља као вероватнију могућност да се у том случају не ради о позајмљеници из османског турског, већ из предосманског периода, тачније из печенешко-куманског (односно кипчатског), што се не треба сасвим искључити, али он у своје разматрање није укључио обиман српски дијалекатски материјал. Он поткрепљује своју тезу и анализом фонетских варијаната тур. *baga*, *bağa* у оквиру турске језичке групе (Москов 1995:318). Ромско *bango*, *rango* изводи се најчешће од стинд., а ово од санскр. *paṅgú-* (EPCJ l.c.). ☞ Škaljić нема. Skok 1:88–89 срп. *бангав* изводи од ромс. *rango* „хром“; другачије Кнежевић 42 од тур. *bükme* „савити“. Уп. и БЕР 1:24 без решења.

бандација m. „музичар, члан банде“: Ђођа Ђунков, бандација. ☐ Можда непосредно од тур. *bandacı* (дијал. **bandacı*) „id.“ (EPCJ 2:149–150). ☐ Уп. буг. *бандадџија*. ▼ Од ит. *banda* „id.“ (Tietze 1:276), у крајњој линији од фр. *bande* „чета“ (EPCJ l.c.). ☞ БЕР 1:31 за буг. реч претпоставља нгр. посредство, од нгр. *μάντα* што се не може искључити ни у случају срп. речи. Škaljić 120 има само *банда*, Skok нема.

барабар adj. indecl., adv. „подједнак; подједнако, заједно“: Не иди барабар сз мене, остани мало натраг, *барабарџи* (*се*) impf. „изједначавати; огледати се, упоређивати се“: Барабарим поле да сџијем скутачу; Чуло један, и ти да се барабариш сз мене, *избарабарџи* pf. „изједначити“. ☐ Од тур. дијал. *barabar* „id.“ Призрен (Jusuf 161; DS 523–524), поред *beraber*, (ERSJ 2:182–183; уп. Skok 1:110; Škaljić 120). ☐ Балкански турцизам уп. мак. *барабар* (Јашар-Настева 119), буг. *барабар*, *барабаря се*, рум. *barabar*, *bărăbăr*, арум. *băra-băra*, алб. *barabar* (Boretzky 1976:21). ▼ Од нперс. *bārābār* (Stachowski 1998:35–36; Tietze 1:316). ☞ Поред потврда у анадољским дијалектима ова реч у облику *barabar* забележена је и на територији бивше Југославије (DS l.c.). Уп. и Stachowski 1965a:168.

барбуџ m. „хазарна игра уз помоћ двеју коцкица; стари турски златан новац који Српкиње употребљавају за накит уз домаће рухо“: Он и кућу даја на барбут; Камо мори, да ти видим барбуте што си купила, *барбуџе* n. dem., *барбуџићу* coll. ☐ Од тур. *barbut* „врста друштвене игре“ (ERSJ 2:196; Škaljić 120). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *барбуџ* (Јашар-Настева 98), буг. *барбут* заст. „врста старе монете“, рум. *barbut* „хазарна ига“, *barbută* „стари турски сребрни новац“, алб. *barbut*, нгр. *μπαρμπούτι*. ▼ Порекло турске речи није извесно (Tietze

1:280), мада га Škaljić изводи од нперс. *bār-bed* „ружна добит“. ☞ Škaljić l.c. има само назив за игру; Skok нема.

баре, *барем* adv. „бар; само“: Баре да не отиде да га тражи; Да рече барем ћи ће да иде. ☐ Од тур. дијал. *bare(m)* „id.“ Призрен (Jusuf 161), анадолски дијалекти (DS 506), поред *barı, bari(m)* (ERSJ 2:176; уп. Skok 1:109; Škaljić 120). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *bare(m), барим* (Јашар-Настева 231), буг. *бар, баре(м), барим*, рум. *barem(i), barim*, арум. *barim*, алб. *bari, bari, bare(m)* (Boretzky 1976:22), нгр. *μπάρεμος, μπάρε μου*. ▽ Од нперс. *bārī* „id.“ (Stachowski 1998:98; Tietze 1:281–282). ☞ Да је усамљена на тур. дијалекатском терену, потврда из Призрена могла би се сматрати утицајем српског говора, но потврде из Анадолије остављају могућност и да се овакви тур. облици тумаче као примарни. За први помен в. Стаховский 1967:198.

баскија m. (s.v. *клинац*), *баскиче* n. dem. „клинчић, ексерчић“: Удри му два-три баскичета па ће држи. ☐ Од тур. дијал. *baski* „ексер“ Призрен (Jusuf 161), поред *baskı* (DS 542), (ERSJ 2:223–224; уп. Škaljić 121; Skok 1:116–117). ☐ Уп. мак. *баскија* „жиока“, буг. *баскија* „даска, предмет за притискање“, алб. *baski* „летва; велики ескер; клин“ (Boretzky 1976:22, 149). ▽ Домаћа реч од општетурске основе *bas-* (ЭСТЯ 2:74–78; Tietze 1:287). Значење „ексер“ потврђено само у турском призренском говору, што је можда утицај локалног срп. говора, али се може протумачити и скраћивањем синтагме *baskı ekser* (*баскы äксәр*) „ексер са великом главом“ (Радлов 4:1534). Значење „даска, жиока, гвоздена алатка за равнање и обликовање, грубо отесано танко стабло (обично за ограду њива и ливада) и др.“ забележено у анадолским дијалектима (DS l.c.), док у савременом језику ова реч има значења „преса, притисак, принуда, штампање, тираж, поруб, кочница, набијач, отисак“. Ни Škaljić ни Skok не дају значење турске речи *baskı*. У значењу „ексер, клин“ само у српском и албанском.

басма f. „танка памучна тканина са шарама штампаним притиском, а не утканим“: Тај басма оће да се лешише кд се пере. ☐ Од тур. *basma* „id.“ (ERSJ 2:225 s.v. *басма*²; Skok 1:116–117; Škaljić 121–122). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *басма* (Јашар-Настева 79), буг. *басма*, рум. *basma*, арум. *băsmă*, алб. *basme, basme, basëm, basma* (Boretzky 1976:22, 149). ▽ Глаголска именица од *basmak* „штампати, притиснути“ (Tietze 1:284), в. *бас̣тис̣а̣т̣и̣и* (*се*).

бас̣тис̣а̣т̣и̣и (*се*) pf. „изненада опколити и напасти ради пљачке или преметачине; притиснути силом и заузети; узаптити по сили закона; притиснути“: Беу га бастисале, ама ништо му не могле зарар да учиниф; Бастисала се и Цветку Аци Јакиному кућа, *бас̣тис̣ув̣а̣т̣и̣и* (*се*) impf.:

Поазгњија се па бастисује Рисјанску (читај Српску) земљу. ☐ Од тур. *basti* (дијал. **basti*) 3. sg. перфекта од *basmak* „савладати, притиснути, изненада напасти, препастити“ (ERSJ 2:229–230; уп. Skok 1:116–117; Škaljić 122). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бастѿица* (Јашар-Настева 111), буг. *бастѿиц(е)ам*, арум. *băstisire*, алб. *bastis, bastisje, bastis* (Boretzky 1976:22). ▽ Домаћа реч од општетурске основе *bas-* (ЭСТЯ 2:74–78; Tietze 1:284).

бастѿира f. „пламењача, болест која напада винову лозу, бостан, мак и нека поврћа“: Ациба, има ли лек тејзи бастре?, *бастѿиралѿија* adj. indecl. „што је нападнуто од бастре“: Купила бастралија лубеницу. ☐ Од тур. (и дијал.) *basra, balsira, basira* „id.“ (DS 540–541, 545), (ERSJ 2:226–227; уп. Skok 1:104 s.v. *баљѿемез*; Škaljić 118 s.v. *бѿлсара*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *балсара, басра, бастѿира* (Јашар-Настева 54), буг. *балсарѿ*, нгр. *μλѿστρα*. ▽ Од ар. *batra* (Tietze 1:287 s.v. *basra*). ☐ Српски призренски облик може се извести непосредно од тур. дијал. *basra* уметањем *-ѿ-* у консонантску групу *-ср-*, уп. *мѿсѿираф*; о тој особини призренског српског говора в. Реметић 1996:438.

бѿѿи m. „срећа, судбина“: Немадо бат да га стрѿфим у чаршију. ☐ Од тур. *baht* „id.“ (ERSJ 2:263; Skok 1:92; Škaljić 112–113). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. заст./дијал. *бахт*, алб. *baht*, даље мак. *баѿлија* (Јашар-Настева 110). ▽ Од нперс. *bāxt* (Stachowski 1998:34; Tietze 1:264).

бѿѿак¹, *бѿѿѿк* m., adj. indecl. „непоштењак, варалица, лупеж; непоштен, утајен, пропао“: Извади га на сељамет тај батак ортак му, *баѿѿакчија*, *баѿѿѿкчија* m., f. „варалица, непоштењак“, *баѿѿакчика*, *баѿѿѿкчика* f., *баѿѿѿкчиљк*, *баѿѿѿкчиљк* m. „превара, инћарење, непоштење“: И што зарадија, зарадија батакчиљком. ☐ Од тур. *batak* „id.“, *batakçı, batakçılık* (ERSJ 2:234–235; Skok 1:121–122; Škaljić 125). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *баѿѿак(чија)*, дијал. *баѿѿѿкчиљѿци* pl., *баѿѿѿкчилак* (Budziszewska 1983:25), буг. *батѿк*, *батакчѿљк*, дијал. *батакчије*, *батакчиљк* Странца (ead. l.c.), арум. *batác, bătác*, алб. *batak* (Boretzky 1976:22). ▽ Домаћа турска реч од основе глагола *batmak* са основним значењем „потопити (се), пропасти“ (ЭСТЯ 2:78–80; Tietze 1:292, 294) истог крајњег порекла као и етимон *бѿѿак²*. Семантички развој „мочвара, глиб, [низија]“ → „непоштењак, варалица“, настао још у турском језику, уобичајен је и очекиван, уп. нпр. срп. *алчак¹* и *алчак²* (EPCJ 1:136).

бѿѿак², *бѿѿѿк* m., adj. indecl. „мочвара, глиб; подводан, мочваран“: Беше запаја у јен батак сѿ све коња; Лојзе оће оцедно а не батѿк место. ☐ Од тур. *batak* „id.“ (ERSJ 2:235; Skok 1:121–122). ☐ Балкански тур-

цизам, уп. мак. *баџак* „блато“ (Јашар-Настева 58), буг. *батак* „id.“, *батакљк* „мочвара“, рум. *batác* „id.“, алб. *batak* „бара“ (Boretzky 1976:22), нгр. *μπατάκι* „блато“. ▽ Домаћа турска реч од основе глагола *batmak*, в. *баџак*¹, уп. и *баџлак*. Ⓢ *Škaljić* 125 нема ово значење.

баџал adj. indecl. „покварен, напуштен, необрађен (за земљу), порушен неупотребљив“: Вуј годину лојзе ми остаде батал, „несразмерно велик, незграпан“: Теј чарапе ће су батал за њојну ногу. ☐ Од тур. дијал. *batal* „безвредан, неупотребљив; огроман“ (DS:568), поред *battal* „покварен, уништен“ (ERSJ 2:235–236; уп. Skok 1:122; *Škaljić* 125; Stachowski 1992:21). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *баџал* „напуштен“ (Јашар-Настева 109), буг. *батал* „id.“, рум. *batal* „ушкопљен ован, јарац итд.“, арум. *bătalcu* „крупан (стасом)“, алб. *batal* „необрађен“, нгр. *μπατάλικος* „(пре)дебео, тром, ружан“. ▽ Од ар. *batṭāl* (Tietze 1:294).

баџал-бојлија m., adj. indecl. „несразмерно, врло високо чељаде“: Де нађоше туј батал-бојлија младонавесту. ☐ Од тур. *bat(t)al boylu* (дијал. **boyli*), уп. дијал. *batal* „огроман“ (ERSJ 2:235–236 s.v. *баџал*; уп. *Škaljić* 125 s.v. *баџал бџ*; уп. и Stachowski 1992:21). ☐ Овако само у српском. ▽ Турска синтагма је од *ba(t)tal* „огроман“ в. *баџал* и *boy* „стас“ + суфикс *-lu*, дијал. *-li* (в. Jusuf 50) в. *бџ*. Ⓢ Skok нема ово.

баџарисаџи (се), *баџьрисаџи* (се) pf. „проневерити, утајити, присвојити, упропастити (се)“: Батарисаја паре јенејзи сиротице, па побега у Љумь; Батарисаја се сьз тај врашки комор његов, *баџарисуваџи* (се), *баџьрисуваџи* (се) impf.: Тако научија да батарисује туђо, па ськ оће да батарише ак и тема јетимима братанчићама својема. ☐ Од тур. *batırmak* „id.“ (ERSJ 2:242; Skok 1:121–122; *Škaljić* 126). ☐ Уп. даље алб. *batërdis*, *badërdis* (Boretzky 1976:23), од тур. *batırđı* 3.sg. перфекта глагола *batırmak*. ▽ Домаћа турска реч, каузатив од *batmak* уп. *баџиу-саџи* (се) (ЭСТЯ 2:78–80; Tietze 1:293).

баџисаџи (се) pf. „пропасти материјално и морално; потонути, утонути; умрети, угинути; изгубити се, ишчезнути“: Млозина отишле у Амбекику па батисале тамо, *баџисуваџи* impf.: И други батисувале, па нека батишем и ја у моју трговину. ☐ Од тур. *batmak* „id.“ (ERSJ 2:246; Skok 1:121–122; *Škaljić* 126). ☐ Балкански турцизам уп. мак. *баџиса* (Јашар-Настева 170), буг. *батис(в)ам*, алб. *batis* (Boretzky 1976:23). ▽ Домаћа турска реч од основе глагола *batmak* (ЭСТЯ 2:78–80; Tietze 1:292). Ⓢ Рефлекси тур. *batmak* у балканским језицима могуће и од *battu* 3. sg. перфекта.

ба̑џлак, *bȃjľk* т. „блато, глиб“: Купија санћи ливаду, а оно било батлак да се удавиш. ☞ Од тур. дијал. *batlak* „тршчар, мочварно земљиште; напуштено место“ (DS 568–569), „блато“ Призрен (Jusuſ), (ERSJ 2:247; уп. Stachowski 1992:21). ☐ Уп. буг. дијал. *batľak* т. „густо, тврдо блато“ околина Софије (БД 1:242; 2:70), Самоков (id. 3:202), „мочвара“ Ихтиман (id. 3:38), „бара са прљавом и муљевитом водом“ Пирдоп (id. 4:89). ▼ Изворно турска реч од основе глагола *batmak*, уп. **ба̑џак**². ☛ Škaljić нема; Skok 1:121–122 срп. *ба̑џлак* изводи по закону хапологије, од тур. *bataklik*.

ба̑џа f. „димњак; четвртаст отвор на крову грађевине који има настрешницу, служи за осветљавање тавана, за одвод дима и као пролаз за кров; на закровљеним чаршијама прозор са поклопцима на шарнир, подешеним да се са земље могу дизати и спуштати помоћу конопца“: Провука се проз баџу па искочија на ћерамиде; Врне, затвори баџу. ☞ Од тур. *baca* „id.“ (ERSJ 2:273–274; Skok 1:88; Škaljić 110). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *баџа* (Јашар-Настева 64), буг. *баџа*, алб. *baxhë, baxhá*, нгр. *μπάντσας*, рум. са суфиксалним проширењем *bageacă, bajacă*. ▼ Од нперс. *bāca* „велики прозор“, изворно *bādcāh* „прозор“, сложеница од *bād* „ветар, ваздух“ (в. *баџиџа*) и *cāh* „место“ (Tietze 1:255; Eren 31).

ба̑џак т. *ба̑џаџе* pl. „цела нога“: Глеј коликове му су његове баџаџе; „несразмерно велики корак“: Не учини ни пе-шес баџака и стиже га. ☞ Од тур. *basak* „id.“ (ERSJ 2:274; Skok 1:88; Škaljić 111). ☐ Уп. буг. *баџак*. ▼ Порекло тур. речи није довољно јасно. Најчешће се доводи у везу са нперс. *rāṣa < rā(y)* „нога“. За детаљну дискусију в. ЭСТЯ 2:25–26; Eren 31; Tietze 1:255. ☛ У рукопису и *Баџакџа Чеџма* f. једна јавна чесма у Призрену.

ба̑џанак т. „пашеног“: За ортака узеја баџанака. ☞ Од тур. *basanak* „id.“ (ERSJ 2:274; Skok 1:88; Škaljić 111). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *баџанак* (Јашар-Настева 88), буг. *баџанак*, арум. *bîginac*, мегленорум. *băginac, bădzănac, bădzinac*, алб. *baxhanak* (Beoretzky 1976:23), нгр. *μβατζανάκης*. ▼ Домаћа турска реч, највероватније од основе *baca* и *-(a)nak* (ЭСТЯ 2:24–25; Eren 31; Tietze 1:255). ☛ Сродна реч са срп. *џашеног* које је ранија позајмљеница из неког од турских језика из предосманског периода.

ба̑џи т. „почасно место, прочеље за совром“: Голем чес ми учинише, турише ме у баџи. ☞ Од тур. *baş* „глава; главни“ (ERSJ 2:275–276; уп. Skok 1:117–118; Škaljić 122). ☐ У основном значењу „глава; главни“ балкански је турцизам, в. EPCJ l.c. ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ

2:85–88; Eren 41–42; Tietze 1:288–289). ☞ Skok и Škaljić немају ово значење.

ба̀ша м. без значења, само у поређењу са „девер“. ☐ Од тур. дијал. *başa* „старији брат“ (DS 549), (ERSJ 2:276–277; уп. Skok 1:117–118; Škaljić 122). ☐ Уп. буг. *башѝца* „старији брат, супруг“, алб. *bashë* „девер“ (Boretzky 1976:23). ▽ У вези са тур. *baş(a)* (ЭСТЯ 2:85–88; Eren 41–42; Tietze 1:288–289); дијал. значење „старији брат“ сматра се укрштеним са *paşa*. Boretzky l.c. алб. облик повезује са алб. *бахханак* и изводи од тур. *basanak*.

башибџук, **башибџук** м. „нередовне војне трупе, врста добровољаца састављених од Турака и Арбанаса; сваки појединац у тим јединицама“: Почеше да дизаф и башибозук, *башибозу̀чки* adj. ☐ Од тур. *başibozuk* „id.“ (ERSJ 2:278; Skok 1:118; Škaljić 123–124). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *башибозук*, буг. *башѝбозук*, рум. *baş(i)buzuc*, алб. *bashibozuk*, *bashibuzuk* (Boretzky 1976:22). ▽ Сложеница од *baş* „глава“, са посвојним суф. 3. sg. *-i* и *bozuk* „покварен, растројен“ (Tietze 1:291). ☞ Завршетак *-лук* у *башибозлук* домаће је преосмишљавање према суфиксу *-лук*.

ба̀шка adj. indecl., adv. „други, засебан; засебно, одвојено“: Башка адете имаф они; Јена кућа су, ама живиф башка јен од другога, *на̀башка* adv. „одвојено“. ☐ Од тур. *başka* „id.“ (ERSJ 2:279–280; Skok 1:119; Škaljić 124). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *башка* (Јашар-Настева 119), буг. *башѝка*, рум. *başca* „осим“, алб. *bashka* (Boretzky 1976:22). ▽ Изворно турска реч у етимолошкој вези са *baş* „глава“ (ЭСТЯ 2:92–93; Tietze 1:291).

ба̀шча f. „градина, башта са цвећем; њива где се гаји поврће“: Нагрдиле ми башчу теј проклетњице кокошке, *башѝчица* n. dem., *башѝчице*, *башѝчџџ* м. „повртарски производи“: Отишла да купи башчџџ за ручек, *башѝчеџија* „баштован; пиљар“, *башѝчеџџџ* „повртарско и пиљарско занимање“, *башѝчеџиџица* f. „продавница повртарских производа“. ☐ Од тур. *bahçe*, *bağçe* „id.“, *bahçesi*, *bahçecilik* (ERSJ 2:281–282; Skok 1:118–119; Škaljić 123). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бавча* (Јашар-Настева 44), буг. *бахча*, *бафча*, арум. *bahçe*, алб. *bahçë*, дијал. *ба̀ча*, *ба̀шта*, *bashçe* (Boretzky 1976:22), нгр. *μπαχτζές*, *μπαξές*. ▽ Од нперс. *bāğça* „id.“ (Tietze 1:260; Eren 33; Stachowski 1998:33). ☞ За фонетску промену *bahçe* > *башча* уп. *бошча* < *bohçe* и алб. *bashçe* (Boretzky 1976:22). Облик *башча* је вероватно хиперкорекција према домаћим речима са *хч/кч/ч* од *шч*, в. ЕРСЈ l.c.

башичеванџија, **башичованџија** м. „повртар; пиљар, продавац повртарских производа“: Бија прво башчеванџија па после продаваја дуан на

Баждарану, *башчеванџиљк*, *башчованџиљк* „повртарско и пиљарско занимање“, *башчеванџиница*, *башчованџиница* f. „продавница повртарских производа“. ☐ Од тур. *bahçıvan* и суф. *-ci* (ERSJ 2:284–285; Skok 1:118–119; Škaljić 123). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бавчован*, *бавчанџија* (Јашар-Настева 35), дијал. *башчаванџи(ј)а* (Budzi-szewska 1983:25), буг. *бахчеванин*, *бахчевандџија*, алб. *bahçevan*, *bahçevanxhi* (Boretzky 1976:20), нгр. *πλαχτσεβάνος*, *πλαξεβάνης*. ▽ Од нперс. *bāğčivān* (Tietze 1:263; Stachowski 1998:97; Eren 34), изведено од *bāğça* „врт“. ☑ Суфикс *-ci* могао је бити преузет директно из турског у оквиру непотврђеног дијал. **bahçıvanci* или накнадно додат као домаће образовање.

ба̇шчауш m. „чин наредника у некадашњој турској војсци и жандармерији“: Имер чауш биднаја башчауш. ☐ Од тур. *baş çauş* „id.“, досл. *главни чауш* (Skok 1:300, 117–118; Škaljić 123). ☐ Уп. мак. *башчауш* (Јашар-Настева 219). ▽ За порекло тур. речи в. s.vv. *ба̇ш*, *ча̇уш*.

бе̇ана, *бе̇јана* f. „мана, порок, замерка, недостатак, психички и физички“: Тејзи девојке мош ли да гу нађеш беану?, *бе̇анљив* adj. „што је са маном, недостатком“: Ћор Лаза купија беанљивога коња. ☐ Од тур. дијал. *beuane* „мана“ Призрен (Hafiz 77), *bayane* „изговор“ ib. (Jusuf 161), поред *bahana* (DS 487), *bahane*, *behane* „мана; изговор“ (Redhouse), в. EPCJ 3:17–18. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бехане*, *беане* (Јашар-Настева 106:30), алб. *behone* (Boretzky 1976:24). ▽ Од нперс. *bahāna* (Tietze 1:262). ☑ Skok 1:128 под исту одредницу ставља *беана* „мана“ и *бејан* „јава“. Škaljić нема ово. Истог крајњег (персијског) порекла, преко тур. *tahana* је срп. *мана* уп. Škaljić 440; ову реч, из арапског, изводи Skok 2:354.

бе̇бе n. „одојче“: У, да је далеко, де било тој, бевету да се дава ракија; „зеница“: Боли га око веј два-три дња, почело ништо да му се пушћа на бебе, *бе̇бење* dem., *бе̇йче*. ☐ Можда од тур. *bebe(k)* „беба, лутка“, *gözbebeği* „зеница“ (EPCJ 3:18–19). ☐ Уп. мак. дијал. *бебе* „зеница“ (?) (Видоески 1968:81), алб. *bebe* „беба“, *bebya e syrit* „зеница“. ▽ Домаћа турска реч са широко потврђеним значењем „зеница“ поред „дете“ (ЭСТЯ 2:95–96; Tietze 1:300). ☑ Могуће је и да је значење „зеница“ домаћа креација, уп. *де̇йење* n. „зеница ока (када се у њега гледа види се људски лик)“ Алексиначко Поморавље (Богдановић 1987: 291). Škaljić, Skok немају значење „зеница“.

бегендиса̇йи (се) pf. „изабрати, заволети, допасти се“: Бегендисале једно другога; Ако ти се бегендише, узни га, *бегендисува̇йи* (се) impf.: Бегендисујемо мараме и мафесе за свадбу; Нојзи, госпође, не гу се

бегендисувало да работа у голему кућу, па одвоила мужа од браћу. ☐ Од старијег и дијал. тур. **begendi* поред *beğendi* 3. sg. перфекта од *beğenmek* „id.“ (ERSJ 3:24–26 s.v. *бегенисаиши*); уп. Skok 1:133; Škaljić 129–130. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *бегендисвам*, алб. *begëndis* (Boretzky 1976:23), нгр. *μπεγεντῶ, μπεγεντίζω*. ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:101; Tietze 1:305).

беглѐри m. pl. од *бег* [s.v. *беглѐрски*], *беглѐрски* adj.: Работа по беглерске куће, *беглѐрка* f. „бегова жена“. ☐ Од тур. (заст. и дијал.) *begler* pl. од дијал. *beg* поред *beu* „бег“ (EPCJ 3:26). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *беглер(ка)* (Јашар-Настева 215); алб. *beglerë* (Boretzky 1976:24). ▼ Тур. *beg / beu* је домаћа реч (ЭСТЯ 2:97–101; Tietze 1:304–305). ☑ У једнини, *бег*, широко је потврђен балкански турцизам, уп. EPCJ l.c.; такође Skok 1:132; Škaljić 129–130; Стаховский 1965:63–64 који немају ове облике.

бѐдељ m. „заменик, пуномоћник: код власти на скуповима, на кулуку; човек који иде у војску уместо другог; који уз награду иде на хаџилук одакле свом властодавцу доноси хаџијско знамење, шал и ахмедију, те овај постаје прави хаџија“: На ангарију ће пратим бедеља, *бедељија* f. „новчана награда заменику, *бедељу*“: Бедељија му је двесте гроша. ☐ Од тур. *bedel* „id.“ (ERSJ 3:32–33; Skok 1:131; Škaljić 128). ☐ Балкански турцизам уп. мак. *бедел* (Јашар-Настева 84), буг. *бедел*, алб. *bedel* (Boretzky 1976:23). ▼ Од ар. *bādāl* (Tietze 1:302).

бедељаӣ m. „откуп за неслужење војске“: Бедељат сџм платија, *бедељаӣ-и-асџерије* m. indecl. „службени назив за војну јединицу у некадашњој Турској“. ☐ Од тур. *bedel* (в. **бѐдељ**), старији облик *bedelāt* ар. pl., у изафетској синтагми (персијски изафет) са *askerî* „војни“ досл. *замена за војску*, уп. *bedeli askerî* „порез који су плаћали немуслимане као замену за неслужење војске“ (EPCJ 3: 32–33 s.v. *бедел*). ☐ Уп. мак. *бедели-аскерие* „врста војног пореза“ (Јашар-Настева 85). ▼ За порекло в. **бѐдељ** и **аскер**. ☑ Изворно значење турске синтагме било би ближе домаћем „откуп за неслужење војске“, како је то и македонском. Друго значење можда од „војна јединица састављена од бедеља“. Уп. Skok 1:131; Škaljić 128 који немају ове облике.

бѐзбѐли adv. „заиста, дакако, може бити, очевидно, дабоме“: Безбѐли ће је тако, како ти викаш. ☐ Од тур. *besbelli* „id.“ (ERSJ 3:49–50; Skok 1:136; Škaljić 140–141). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *безбѐли*, *безбѐјли* (Јашар-Настева 217), буг. *бѐзбѐли*, алб. *besbeli* (Dizdari 98). ▼ Тур. реч је апсолутни суперлатив од *belli*, уп. *бѐли*.

бејан *m. indecl., adj. indecl.* „јава, видело; јаван, видан“: Што имам да кријем, бејан ми је моја работа, *обеанијџи* *pf.* „открити, показати се, изаћи на видело“: Обеани му ти ако оћеш, *обејанијџи (се)* „показати се у правој светлости, истерати на чистину; показати се као истина“, *обејандисајџи* „обелоданити, изнети на видело“. ☐ Од тур. *beyan* „id.“ (ЕРСЈ 3:61–62; Skok 1:128; Škaljić 132); реч по пореклу различита од **бејана**. ☐ Овако само у српском. ▼ Од ар. *bayān* (Tietze 1:326). ☑ Облик *обејандисајџи* је саграђен по угледу на глаголе пореклом од тур. 3. *sg.* перфекта, уп. *сиљдџисајџи*, где је *-дисајџи* схваћено као суфикс.

бејане *indecl.* само као: *шејане* — *бејане* „погрешка, кривица, мана зачкољица“: Гледав да му нађеф шејане-бејане, па да га макнев од место. ☐ Вероватно редупликација у вези са **бејана** „мана“, формално укрштено са **бејан** „јава“. Очекивано би било *бејане-шејане*, али је могуће да је дошло до инверзије у локалном говору (ЕРСЈ 3:17 *s.v.* *беана*). ☑ Skok 1:128, Škaljić немају овај израз. Уп. и тур. *ayan-beyan* које је у вези са **бејан** „јава“ (Tietze 1:326).

бејуде *adv.* „ништа, узалуд, бадава, цабе“: Бејуде се мучи, ништо не ће може да учини. ☐ Од тур. *beyhude* „бескористан, узалудан; узалуд“ (ЕРСЈ 3:63). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Од нперс. *bayhūda, bihūda* (Tietze 1:327). ☑ Истог крајњег порекла као и речи наведене у следећим речницима: Škaljić 132; Skok 1:133, оба *s.v.* *бехујџи*, без овог значења и облика.

бекаја *f.* „остатак дуга; грех, морални дуг“: Има он (или она) своје бекаје, док не исцера три јордана не ће умре НПосл. ☐ Од тур. *bekaya* „id.“ (ЕРСЈ 3:64; Skok 1:96 *s.v.* *бәкјја*; Škaljić 133). ☐ Уп. алб. *bekaje* (Boretzky 1976:24). ▼ Од ар. *bäqāyā* (Tietze 1:266 *s.v.* *bakaya*).

бекџашџија *m.* „име дервишког реда; припадник тог реда“: Дервиши бекташије су друго, а ноктације па друго, *бекџашџиски* *adj.* ☐ Од тур. *Bektaşî, Bektaşîye* „id.“ (ЕРСЈ 3:71 *s.v.* *бекџаш*; Škaljić 134). ☐ Уп. алб. *bektaşi* (Boretzky 1976: 24). ▼ Тур. реч је придев, од ЛИ имена *Bektaş*, по Хаџи Бекташу, оснивачу овог дервишког реда из 13. века (Tietze 1:307). Именица *бекџаш* је балкански турцазам, док је рефлекс придева српско–албанска изоглоса. ☑ Skok нема, уп. *бекџашџија* *m.* „припадник дервишког реда бекташија“ Косово (Елезовић II 499).

бекчија, *бегчија* *m.* „чувар поља, чувар“: Бекчије плаћаф ак рефенски. ☐ Од тур. *bekçi* „id.“ (ЕРСЈ 3:72; Skok 1:134; Škaljić 133). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бекчија* (Јашар-Настева 73), буг. *бекчија*, алб. *bekçi, bekshi*. ▼ Домаћа турска реч од *bek* „посматрач“ пореклом

од општетурског *bek / berk* (ЭСТЯ 2:116–120; Tietze 1:307). Реч је широко потврђена у анадољским дијалектима в. DS 600–601.

беледија f. „политичка општинска управа; зграда у којој је смештена управа“: Дугања прва до беледије. ☐ Од тур. *belediye* „id.“ (ЕРСЈ 3:88; Skok 1:136; Škaljić 134). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *беледија*, алб. *beledije* (Boretzky 1976:24). ▼ Од ар. *bälädiyyä* (Tietze 1:309).

белѐнзик m. „наруквица, женски накит“: Изгубила обџва белензика. ☐ Од тур. *bilezik* „id.“ (ЕРСЈ 3:92–93; Skok 1:136; Škaljić 134). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *белезик*, *белезук*, алб. *belezik*, *belenxike*, *bylezik*, *bilizyk* (Boretzky 1976:24). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:143–145; Tietze 1:344). ☐ Stachowski 1973:44 облик *белѐнзука* наведен код Škaljića тумачи од тур. дијал. **belenzük*, док Skok l.c. сматра да је –н- секундарно убачено пред денталом.

бѐли adv. „баш, ваљда, доиста“: Бели ће му рекнем, па што бидне нека бидне, adj. indecl. „истинит“: Виде ли како му све његове лакрдије искочише бели? ☐ Од тур. *belli* „id.“, дијал. *beli* (ЕРСЈ 3:96–97; Skok 1:136; Škaljić 135). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. дијал. *белли* Странджа (БД 1:67), алб. *beli*, *belli* (Boretzky 1976:24). ▼ Највероватније домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:108–111; Tietze 1:322). ☐ Уп. *бѐзбелли*.

бељаја f. „несрећа, напаст, зло, беда, белај; расправа, свађа; враг, ђаво“: Бељаја те нашла, да би ли те нашла (женска клетва); Дигнала се јена бељаја помеђу њи, ће рекнеш побихе се, *бељајни* adj. „несрећни; врашки, ђаволски“, *бељајник* m. „штеточина, несрећник, мангуп, ђаво“, *бељајница* f., *бељајниче* n. pl. *бељајничийи* coll., *бељаљк* m. „несрећа, беда“, *бељаџија* „штеточина, несрећник; свађалица, кавгаџија“, *бељаџика* f. ☐ Од тур. *belâ* „id.“, *belâlt*, *belâlık* (ERSJ 3:74–75; Skok 1:135; Škaljić 134). ☐ Балкански турцизам уп. мак. *беља*, *белај* (Јашар-Настева 102), буг. *беља*, рум. *beleá*, арум. *bileauă*, алб. *bela*, *belaxhi*, *belaçi* (Boretzky 1976:24), нгр. *μπελιάς*, *μπελάς*. ▼ Од ар. *bälâ* (Tietze 1:308). ☐ Облици са –џија су могуће домаћа творба.

бембеја adj., *бембѐле* pl. „сасвим бео“: Обелеја, бембеја се учинија, ка воденичар. ☐ Вероватно укрштањем тур. *bembeyaz*, уп. тур. дијал. *bembez* „избледеле боје“ (DS 625) и домаћег придева *бео* (ЕРСЈ 3:138). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Тур. реч је апсолутни суперлатив од *beyaz* „бео“ које је од ар. *bäyâd* (Tietze 1:326). ☐ Као основа за укрштање послужио је дијал. призренски облик *беја* „бео“ (Реметић 1996:420). Уп. *бѐмбѐо* adj. „сасвим бео“ Косово (Елезовић II 499), уп. и *сòл беја* m. indecl. „ситна кухињска со за разлику од крупне морске соли“. Уп. и ЕРСЈ 3:137.

бѐнг, **бѐнк** т. „младеж, природни или вештачки; белег, ознака, заштитна марка“: На сваку врећу тури бенг; На образ турила бенк. ☐ Од тур. дијал. *benk, beğ, beng* „id.“ (DS 628), поред стандардног *ben* (EPCJ 3:138 s.v. *ben*; Петровић 2005:89–91). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ben* [m.?] „брадавица“, *бенка, бемка* f. „младеж, пега; овца са црним тачкама по глави, брадавица“ (Јашар-Настева 86), *бенкалив, бенкалија, бенкичав* adj. „који има младеже, пегав“, *б’анка* f. „мала израслина на кожи“, *бенка* „црна пега на људској кожи“ Егејска Македонија (Пеев 1999:112); буг. *бѐнка* „природна тамна пега на телу“, дијал. *бѐмкљ, бѐнкљ* „црна брадавица на људском телу“ Свиштов (БД 3:294), *бѐмкљ* „младеж“ Плевен (id. 6:158), *бѐнга* „мала тамна мрља на кожи плаве особе, пега“, *бѐнгаф* adj. „онај ко има младеже по лицу, пегав“ Костур (id. 8:209), *бѐнка* f. „ситни светлуцави метлни кружићи које девојке и невесте лепе на чело и зулуфима за украс“ Родопи (id. 5:156), *бѐмгљ* f. и pl. „пега на лицу или телу (природна или вештачка)“ околина Солуна (Вачева-Хотева/Керемиџчиева), *бенкѓсан* adj. „са младежима (*бенки*) по лицу“ Родопи (БД 2:129), рум. *béngă* n. „црна пега; вештачки младеж; мала пега, мрља“, молд. *benchi, zbenghi; shengi, benic*, нгр. дијал. *пѐνγα* „младеж“ Суфлион (Κυρανούδης). ▼ Тур. облици су од општетурског корена, који се у сртур. бележи као *теп* и има паралеле у већини језика шире турске језичке групе (Eren 47; ЭСТЯ 7:51–53). Прелаз *m* > *b*- одиграо се у турском језику и његовим дијалектима, па се старији турски облик ове речи најчешће наводи као *беј* (Tietze 1:312). ☐ За детаљну дискусију о пореклу различитих облика у српском и другим балканским језицима в. Петровић l.c. Škaljić има *бенчићи* које се упућује на *бен*, али те одреднице нема у речнику; уп. и Skok 1:137 где се не наводи ниједна балканска паралела.

бѐнѝ т. „брана на води, устава“: Муса ефендина воденица не работа, еструја гу се бент. ☐ Од тур. *bent* „id.“ (EPCJ 3:147; Skok 1:137; Škaljić 137). ☐ Уп. буг. *бѐнт*. ▼ Од нперс. *band* (Eren 47; Tietze 1:313).

бератѝлија т. „човек са султановим бератом у бившој Турској“. ☐ Од тур. *beratli* (дијал. *beratli*) „id.“ (EPCJ 3:158–159 s.v. *beratli*; Škaljić 137). ☐ Облик *berat* је балкански турцизам, уп. мак. *бератѝ* (Јашар-Настева 34, 83), алб. *berat, barat* (Boretzky 1976:25). ▼ У крајњој линији од ар. *barā’a(t)*, или преко нперс. *barāt* (Tietze 1:316) или непосредно из арапског (Škaljić l.c.). ☐ Skok 2:295 s.v. *-лија* без етимологије.

бѐрбатѝ adj. indecl. „прљав, нечист, пропао“: Искалјаја се, бербат се учинија. ☐ Од тур. *berbat* „id.“ (EPCJ 3:159; Skok 1:130 s.v. *bêd*;

Škaljić 138). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бербаѝ* (Јашар-Настева 35), буг. *берба̑т*, алб. *berbat*, *bërbat* (Boretzky 1976:25). ▽ Од нперс. *bar bād* (Tietze 1:316–317).

бербер, *берберин* м. „брица и фризер“: Бричи се у Мурата бербера, *берберче* п. дем., *берберски* adj., *берберљк* м. „берберски занат“, *берберница* f. „берберска радња“. ☐ Од тур. *berber* „id.“ (ЕРСЈ 3:159–160; Skok 1:111 s.v. *bārba*; Škaljić 138). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бербер* (Јашар-Настева 73), буг. *бербер(ин)*, *берберлик* Странджа (БД 1:67), арум. *birbér* (Budziszewska 1983:26), алб. *berber*, нгр. *μπερ(μ)πέρης*. ▽ У крајњој линији од ит. *barbiere* (Tietze 1:317), евентуално персијским посредством (Skok l.c.; Škaljić l.c.). ☉ За први помен в. Стаховский 1967:199.

берибет м. „обиље, благодат“: Једо, куме, доста, Бог да поможе, Бог да тури берибет, „летица, усеви“: У Подриму берибет је ка најбоље, „плодови пољског рада“, „благодатна киша“: Бш у време паде берибет, се те повратише коломбоћи, „напредак у животу, срећа“: Ајер не видеја, берибет немаја да Бог да (клетва), *берибетѝн* adj., *берибетлија* adj. indecl. „што носи берибет, срећан, обилан издашан“. ☐ Од тур. *bereket* „id.“, *bereketli* (ЕРСЈ 3:167–169; уп. Skok 1:139; Škaljić 138–139). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *берикетѝ* (Јашар-Настева 47), буг. *берекет*, алб. *bereqet*, дијал. *beriqet*, *beriqetë* (Boretzky 1976:25, 198), арум. *birikéte*, рум. *bereché*, нгр. *μπερικέτι* (Budziszewska 1983:27). ▽ Од ар. *bārākā(t)* (Tietze 1:318).

бериѝт версѝн indecl. „израз за изјаву захвалности“: Бериѝт версѝн, здраво да га носиш. ☐ Од тур. *bereket versin* „на здравље, Бог вам дао добро“ (ЕРСЈ 3:167; Škaljić 138–139). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *берикаѝт версѝн* Кукуш (Пеев 1988), буг. дијал. *берекет’ версѝ* Хасково (БД 5:61), *берек’атверсам* Софија (id. 1:70), *берикет’ верс’ѝн* Тројан (id. 4:191), алб. *bereqātversën* (Boretzky 1976:25). ▽ Тур. синтагма је од *bereket* в. **берибетѝ** и *versin* 3. sg. imp. од *vertek* „дати“, в. **верѝја**.

беѝнар м. „момак“: Беѝнар је, још неје жеѝет. ☐ Од тур. *bekâr* „id.“ (ЕРСЈ 3:193–195; Skok 1:130; Škaljić 127). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бекар* (Јашар-Настева 35), буг. *бекя̀р(ин)*, рум. *becher*, арум. *bichiar*, алб. *beqar* (Boretzky 1976:25), нгр. *μλεκιαρίς*. ▽ Од нперс. *ba-kār* (Tietze 1:307). ☉ Код Скока погрешно стоји да је тур. реч арапског порекла, а не персијског, како је и код Шкаљића. За проблем њеног порекла в. Рачева 1971:461–462.

беш бир јерде [у игри *ѡавле*]. ☐ Од тур. *beş bir yerde* досл. једном ѡеѡ, израз у игри *ѡавле*, уп. **беѡшљк**, в. ЕРСЈ 3:207–208 s.v. *беш*¹.

беѡшљк, *беѡшлук* м. „стари турски новац од пет гроша“: Дава му два бешљка, а он тражеше три. ☐ Од тур. *beşlik* (дијал. **beşlik*) „id.“ (ЕРСЈ 3:213; уп. Skok 1:142 s.v. *беѡшлија*; Škaljić 140). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бешлик*, *бешлак* (Јашар-Настева 114), буг. *бешлик*, рум. *beşlic*, алб. *beşllëk* (Boretzky 1976:25). ▽ Од тур. *beş* „пет“, које је домаћа реч (ЭСТЯ 2:126–127; Tietze 1:323; Egen 48) и суфикса *-lik*. ☉ Чемерикић напомиње да облик са суфиксом *-лук* употребљавају само образовани људи док народ користи лик са суфиксом *-љк*.

биѡбер м. „зачин (чешће као *карабибер*)“: Никој пут била Ката бибер на пиљафа, а сѡга је Ката замрзната НПосл. ☐ Од тур. *biber* „id.“ (ЕРСЈ 3:220–221; Škaljić 141; Skok 2:601 s.v. *ѡѡар*). ▣ Уп. алб. *biber*, *byber* (Boretzky 1976:26). ▽ Тур. реч највероватније од нгр. *пѡѡри* (Egen 52; Tietze 1:335). ☉ Облици на *ѡ-*, у српском и другим језицима (уп буг. *пипѡр* БЕР 5:246–248) преко нгр. или неког од романских језика (лат. *pipër*), уп. Skok l.c.; Škaljić l.c. тур. *biber* изводи од нперс. *bābārī*.

бидѡјетѡ м. „првостепени суд у бившој Турској“: ☐ Скраћено од тур. *bidayet mahkemesi* „id.“ (ЕРСЈ 3:232). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Тур. *bidayet* „почетак“ од ар. *bidāya* (Tietze 1:337), за други део в. *мехѡема*. ☉ Skok, Škaljić немају.

биѡкме, *биѡкме* п. „свилена, сребрна или златна жица, добијена увртањем уједно по неколико тањих жица“: На ногавицу ми се рашило биѡкме. ☐ Од тур. *bükme* „id.“ (Škaljić 150–151; Skok 1:226 оба s.v. *бѡћма*). ▣ Уп. мак. *букме* (Јашар-Настева 180). ▽ Глаголска именица, односно скраћени инфинитив од *bükmek* „упрести“ које је домаћа реч од општетурске глаголске основе *bük-* у основном значењу „савијати“ (ЭСТЯ 2:290–293; Tietze 1:404).

биѡле adv. „чак, заправо, штавише“: Ја биле несѡм ни бија тамо. ☐ Од тур. *bile* „id.“ (ЕРСЈ 3:252; Skok 1:149; Škaljić 143). ▣ Балкански турцизам, уп. мак дијал. *биле*, *билим* (Budziszewska 1983:28), буг. *билѡ*, арум. *bilé* (ead. 1983:27), алб. *bile*. ▽ Општетурска реч (ЭСТЯ 2:140–143; Tietze 1:343).

биѡлетѡ м. „возна карта“: Сѡк ѡу, сам да извадим билет. ☐ Могуће непосредно од тур. *bilet* „id.“ (ЕРСЈ 3:252–253). ▣ Иако је изворно француско порекло неспорно, језик из кога је непосредно позајмљена ова реч различито се тумачи у појединим балканским језицима: буг. *билѡт* преко руског или немачког (БЕР 1:47–48), рум. *bilet* преко тур-

ског (Cioranescu 81). ▽ Тур. реч се тумачи као непосредна позај-мљеница из италијанског, у крајњој линији од фр. *billet* (Tietze 1:344).
 Ⓚ Škaljić, Skok немају.

биљбиљ м. „славуј“: Биљбиљ ми поје, пужа ми цџфте, Мој ми га драги нема НП, *Биљбиљдере* име потеса на јужној ивици Призрена где су виногради и воћњаци. ☐ Од тур. дијал. *bilbil* „id.“ (DS 690), поред *bülbül*, уп. Skok 1:233 s.v. *булбул*; Škaljić 153. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *билбил*, *бил'бил'* (Јашар-Настева 50), буг. *билбюл* (Menges 1969–1970:58), алб. *bylbyl*, *bilbil* (Boretzky 1976:30). ▽ Од нперс. *bulbul* „id.“ (Stachowski 1998:38; Tietze 1:405); другачије Škaljić l.c. од ар. *bulūg*. Ⓚ Микротопоним *Биљбиљдере* од тур. *bülbül / bilbil dere* досл. *долина славуја*, исто што и београдски мтоп. *Булбудер*.

биљур м. „кристал“: У руке гу игла од биљура НП. ☐ Од тур. *billur* „id.“ (EPCJ 3:263–264; Skok 1:139 s.v. *берил*; Škaljić 143). ☐ Балкански турцизам, уп. и мак. *биљур* (Јашар-Настева 69), буг. *биљур*, алб. *bilur*. ▽ Порекло турске речи различито се тумачи: од нперс. *billūr* „id.“ од санскр. *vaidūrya* „врста камена провидног као стакло“ (Tietze 1:345); непосредно од гр. βήρυλλος у крајњој линији од истог санскр. етимона (Skok l.c.); непосредно из ит. *berillo* (истог грчког, односно санскритског порекла) (БЕР 1:48); од ар. *billūr* (Škaljić l.c.).

бимбашија м. „чин мајора у турској војсци“: У његову кућу седи бимбашија, *Бимбашина чеџма* име чесме у Призрену. ☐ Од тур. *binbaşı* (дијал. **binbaşı*) „id.“ (EPCJ 3:265–266; Skok 1:151; Škaljić 143). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бинбаџа*, *бинбаџија* (Јашар-Настева 216, 81), дијал. *бимбаџија* (Budziszewska 1983:28), буг. *бимбаџија*, рум. *binbaşa*, арум. *bimbaşî* (ead. 28), алб. *binbashi*, *bimbash*, *bymbashi* (Boretzky 1976:26). ▽ Тур. реч је сложеница од *bin* „хиљаду“ које је вероватно домаћа турска реч, али је могуће њено тумачење и као ране позајмљенице из кинеског (ЭСТЯ 6:67–69; Egen 54; Tietze 1:347) и *baş*, в. *баџ*.

бинџа ф. „грађевина већих размера него обичне зграде“: Голема бинаја искочи Угарова чкола. ☐ Од тур. *bina* „зграда“ (EPCJ 3:267–268; Skok 1:151; Škaljić 143). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бина* (Јашар-Настева 62), буг. *бинџа*, рум. *bina*. арум. *binae*, алб. *bina* (Boretzky 1976:26), нгр. *μινιάς*. ▽ Од. ар. *binā* (Tietze 1:347). Ⓚ Наставак *-ја* као код *одаја*.

бин бериџаџ *вџрсын* indecl.: На голем зор беја за паре и он ми може, бин бериџаџ вџрсын да му је. в. *ала бин бериџаџ вџрсын*, *бериџеџ*.

бинек м. „јахаћи коњ“: За у Св. Марка сџм погодија јенога бинека. ☐ Од тур. *binek* „id.“ (EPCJ 3:271; Skok 1:151 s.v. *бињџак*; Škaljić 144).

▣ Балкански турцизам уп. мак. дијал. *бенѐк* (Пеев 1988), буг. дијал. *бинѐк* Странца, Софија (БД 1:67; 242), Пирдоп (id. 4:90), арум. *binес*, алб. *binek* (Boretzky 1976:26). ▽ Домаћа турска реч од основе глагола *binmek* „узјахати, попети се“ (ЭСТЯ 7:63–66; Tietze 1:347).

бинеџија м. „(добар) јахач“: Голем бинеџија искочи тој Мусино копиле. ☐ Од тур. *binici* „id.“ (ЕРСЈ 3:272–273; Skok 1:151; Škaljić 144).

▣ Балкански турцизам, уп. буг. *бинедџија*, алб. *binxhi* (Boretzky 1976:27). ▽ Од тур. *bini* (в. **бџинек**) и суфикса *-ci*.

бџинљк м. „стаклени суд бокаста облика; мањи је сав оплетен пружем, већи само до половине, на горњој ивици су две ручице“: Бинљце су омијене. ☐ Од тур. дијал. *binlik* „id.“ Призрен (Jusuf 162), (DS 697), поред *binlik* (ERSJ 3:267 s.v. *бин*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бинлак* (Јашар-Настева 114), буг. *бинљик*, *бинљик*, алб. *binllëk*, *binlluk* (Boretzky 1976:26). ▽ Од тур. *bin* „хиљаду“ (в. **бџмбаџија**) и суф. *-lik*. ☉ Škaljić 144 нема ово значење; уп. Skok 1:151 s.v. *бџмбаша*.

бџир „број један“. ☐ Од тур. *bir* „id.“ (ЕРСЈ 3:276–277; Skok 1:155; Škaljić 144). ▣ Уп. буг. дијал. *бир* „један; одједном; чим“ Родопи (БД 2:129). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:146–148; Tietze 1:349–350).

бџир-ваќаџи, *бџир-ваќџи* м. „давнина, вајкада“: Ка њина кућа што била прва још од бир-ваќа; У бир-ваќџи било наше царсто. ☐ Од тур. *bir vakit*, уп. *bir vaktiler* „id.“, дијал. *vakit* Призрен (Jusuf 184), (ЕРСЈ 3:291). ▣ Уп. буг. дијал. *бирваќџит*, *бирваќџици* Дедеагач (БД 5:224). ▽ Од тур. *bir* (в. **бџир**) и *vakit / vakt* „време“ (в. **ваќаџи**), уп. Tietze 1:350. ☉ Skok 1:155; Škaljić 145 само *бирваќџиље* (*бџир-ваќџиље*); уп. *бџир ваќаџи* adv. „некад, од давнина“ Косово (Елезовић II 500).

бџирда adv. „никад више (у негативним реченицама), још једаред (у позитивним)“: Како учини тџбе, бирда ракију не гу тури у уста. ☐ Од тур. *bir daha*, дијал. *bir-da* „id.“ Адакале (Németh 1956:17), (ЕРСЈ 3:292). ▣ Уп. мак. дијал. *бџирдаа* Кукуш (Пеев 1988), *бџир-дае* Кратово (Алексовски 1985:28), буг. *бирџ да*, *бџирџ даха*. ▽ Од тур. *bir* „један“ (в. **бџир**) и *daha* „још“, турског порекла (Tietze 1:546–546; уп. и ЭСТЯ 3:109–110) које самостално није потврђено у српском језику, уп. *дабешџер*, *абешџер* (ЕРСЈ 1:41). ☉ Уп. Skok 1:155 s.v. *бџир*³, где се помиње *бџирда* adv. „више никада“ Косово (Елезовић II 500), али не и њен турски етимон. Škaljić 144–145 нема.

бџиринџи, *биринџи* indecl. „први“: За кондуре биринџи мајстор је Риста Кикмир, *биринџија* м., adj. [indecl.] „првак; први“: Береф се еснафске биринџије. ☐ Од тур. *birinci* „id.“ (ЕРСЈ 3:294; Skok 1:155; Škaljić 145). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *биринџија* (Јашар-Настева

113), буг. дијал. *биринџи* Ихтиман (БД 3:40), *биринџи* Странџа (id. 1:67), алб. *birinxhi* (Dizdari 107). ▽ Редни број од тур. *bir* в. **бѝр**, уп. Tietze 1:354.

бѝрјан m. „врста јела: мрсан — јагњетина (овчетина), спанаћ, пиринач, маст, изузетно и риба (само куљба)“: За ручак смо имале бирјан. ☐ Од тур. дијал. *büryan* „врста јела од меса и пиринча спремљеног у тепсији“, поред дијал. *biran* (DS 697, 830), (EPCJ 3:295). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бирјан* (Јашар-Настева 91), алб. *birjan*, *birjam* (Boretzky 1976:27; 193). ▽ Од нперс. *biryān* „месо печено на роштиљу или у рерни“ (Tietze 1:407). ☉ У неким језицима — српски, македонски, док бугарски само *пирјан* (БЕР 5:257) — постоје дублете *б- / њ-*, што је случај као код речи *бусија*, *џусија*; ради се о различитим хронолошким слојевима и дијалекатским основама позајмљивања, уп. Škaljić 518–519, Skok 2:662 оба s.v. *џирјан*; Škaljić има само облик на *њ-*, док Skok има једну потврду *бирјане* из Елезовићевог речника без објашњења. DS l.c. напомиње да је реч забележена код досељеника из Румелије.

бѝрлен-бѝр m. indecl. „витешка игра, играју је засебно играчи подељени по полу и узрасту, налик на *џуруле кобиле*“: Ајде да играмо бирлен-бир. ☐ Вероватно у вези са тур. *birdirbir* „врста игре у којој се играчи међусобно прескачу, труле кобиле“; *-н-* / *-м-* би се могле објаснити дисимилацијом од тур. другог *-р-*, а *-л-* уместо *-д-* евентуално албанским посредством, уп. алб. *bindërbîn* „игра труле кобиле“ Скадар (Dizdari 105), (EPCJ 3:297). ▣ Вероватно у вези са тур. *bir* „један“ (в. **бѝр**); Tietze 1:352 претпоставља да име долази од брзалице коју играчи изговарају. Да је он у праву сведочи и опис игре коју даје Чемерикић на основу кога се види да игра има шест фигура од којих свака има своје име које играчи изговарају док прескачу један другог. Прва је *бирлен-бир*, затим следе: *ићи комѝир*, *џриџа кайтарница*, *Мара џеџељуша*, *беш*, *џурам фес*, из чега се јасно види да је, осим код четврте, у основи број, у три случаја преузет из турског, док је једном (*џриџа*) преведен. ☉ За *билимбѝр*, *биримбир* „део народне драмске игре која се у Бујановцу изводи трећег дана Ускрса; један мушкарац сагне главу, а други га прескачу; свакога потом други прескачу“ Врање (Златановић) као етимон се наводи тур. *birim* „један од њих“ што је мало вероватно. Škaljić, Skok немају.

бѝр-џаман adv. „потпуно, у реду“: Његова работа му је бир-таман. ☐ Вероватно од тур. *bir* в. **бѝр** и *taman* в. **џаман** (EPCJ 3:302). ▣ Овако само на Косову и Метохији. ☉ Škaljić нема ову реч; Skok 1:155 само помиње *бѝр-џаман* adv. „у потпуности“ Косово (Елезовић II

500), без тумачења. С обзиром на то да овај израз није потврђен у турском могуће је да је домаћа креација. С друге стране реч *бир* није била у широј употреби, тако да постоји и могућност контаминације.

биџевџа adj. indecl., adv. „читав, цео; исцела“: Месо купија јен битевџа черек. ☐ Од тур. и дијал. *bitevi* „цео, потпун, из једног дела“ Призрен (Jusuf 162), (DS 709), (EPCJ 3:323–324; уп. Skok 1:163). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *биџивџа* Кукуш (Пеев 1988), буг. *битивџа*, *битювџа*, алб. *bitevi* (Boretzky 1976:27), нгр. дијал. βιδι-βιδκους Суфлион (Κυρανούδης). ▼ Домаћа турска реч, сродна са тур. *bütün* (в. **бүйүйн**) (ЭСТЯ 2:302–304; Tietze 1:358). ☐ Škaljić 146 има само значење „врста копља израђеног од једног комада метала“. Уп. *бизбиџевџа* adj. „цео целцат“ Косово (Елезовић I 45; II 500) од тур. апсол. суперлатива *bisbitevi*, уп. алб. *bizbitevi* (Boretzky l.c.).

биџка n. [f.] „вашка“: Нашла сџм гу у главу јену битку. ☐ Од тур. *bit* „id.“ (EPCJ 3:341). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:151–152; Tietze 1:357). ☐ У српском најчешће у склоповима *биџ-џазар* в. Skok 1:163, уп. буг. *бит-назар* (БЕР 1:51); *џаџабиџа* Stachowski 1992.

биџ-оџи m. indecl. „лек против ушију“: Узни мицко бит-оти па га намажи. ☐ Од тур. дијал. **bit oti*, поред *bit otu* „id.“ (EPCJ 3:343; Skok 1:163). ☐ Само на Косову и Метохији. ▼ Неодређени изафет од тур. *bit* в. **биџка** и *ot* „трава“ в. **оџлукана**. ☐ Уп. и *биџоџи* „трава против вашију“ Косово (Елезовић II 501). Škaljić нема; уп. буг. *битонка* „врста ливадског цвећа од кога праве чај“ (БЕР 1:51, без етимологије).

биџи adv. „можда, вероватно“: Биџи ће се обрне време. ☐ Од тур. дијал. *belçi* „id.“ Призрен (Jusuf 161), поред *belki*, можда укрштањем са домаћим *биће* (*да*) (EPCJ 3:126–127, s.v. *белџим*). ☐ Овако само на Косову и Метохији. ▼ Од ар.-перс. *bāl + ki* „id.“ (Tietze 1:310–311). ☐ У српском, а и шире на Балкану, уобичајено је *белк(џ)и* (Škaljić 134; Skok 1:135; БЕР 1:41). Уп. и *биџи* „можда, вероватно“ Косово (Елезовић I 47).

бичакчија m. „занатлија који израђује и продаје ножеве, бритве, маказе“: Даја беше Манету бичакчије, *бичакчијски* adj., *бичакчиљк* m. „ножарско занимање“. ☐ Од тур. дијал. *biçak* „нож“ Призрен (Jusuf 162), одатле дијал. *biçakçi*, *biçakçilik*, поред *biçak* (EPCJ 3:350–351; уп. Skok 1:145–146; Škaljić 141). ☐ Уп. мак. *бичакчија* (Јашар-Настева 73), алб. *biçak* (Boretzky 1976:26; 174). ▼ Домаћа турска реч од *biçmek* „сећи“, које је од општетурске глаголске основе *biç-* (ЭСТЯ 2:158–161; Eren 50; Tietze 1:331).

бичимлија adj. indecl. „лепога кроја кад је реч о каквом хаљетку или обући“: Врло гу је бичимлија Сандина антерија. ☐ Од тур. *biçimli* „id.“ (EPCJ 3:351 s.v. *бичим*; уп. Škaljić 141). ☐ Непотврђени бесуфиксни облик **бичим*, код Шкаљића *биџум*, балкански је турцизам, в. EPCJ I.c. ▼ Од тур. *biçim* „крој“ које је домаћа реч истог крајњег порекла као *biçak* в. **бичакчија** (Tietze 1:336) и суф. *-li*. ☑ Уп. и *биџим* т. „крој“ Косово (Елезовић II 501); Skok 1:145–146 нема овај облик.

биџимсџ adj. indecl. „лошег кроја“: Јаке су, ама биџимсџ кондуре. ☐ Од тур. *biçimsiz* „id.“ (EPCJ 3:351 s.v. *бичим*; уп. Skok 1:145–146). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *бичимсџс* (Budziszewska 1983:27), буг. *бичимсџџ*, алб. *biçimsiz*, *biçimsëz*, *biçimsyz* (Boretzky 1976:26). ▼ Од тур. *biçim* „крој“ и суф. *-siz*; в. **бичимлија**. ☑ Škaljić нема овај облик.

бичкија f. „обућарска алатка, врста ножа за кројење“: Наостри бичкију. ☐ Од тур. *biçki* „id.“ (EPCJ 3:352; Skok 1:145–146; Škaljić 141). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бичкија* (Јашар-Настева 74), буг. *бичкија*, рум. *beschie*, *bişchie*, *başchie*. ▼ Домаћа турска реч истог порекла као *biçak* в. **бичакчија** (Tietze 1:331).

биљџик¹ т. „чета, гомила; стадо“: Диза се башибозук на биљџице; Горанима толико биљџика стоку што опљачкале Љумани. ☐ Од тур. дијал. *bülük* „id.“ Призрен (Jusuf 162), поред *böyük*, уп. Skok 1:234 s.v. *булик*, Škaljić 153, оба без тур. дијал. облика. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *булук* (Јашар-Настева 49, 80), буг. *билџок*, *бюлџок*, *булџокъ*, рум. *buluc*, алб. *bylyk*, *byllyk* (Boretzky 1976:29, 175), нгр. *μπουλούκι*. ▼ Домаћа реч од турске глаголске основе *böl-* чије је примарно значење „(по)делити“ (ЭСТЯ 2:214–217; Tietze 381). Уп. и сртур. *bülük* (Stachowski 1965b:77–78).

биљџик² т. „пунолетство, зрелост“: И тој последњо девојче му улегло у биљџик. ☐ Од тур. дијал. *bülük* „id.“ (DS 821–822), поред *bülüğ*. ☐ Уп. алб. *bylyk* (Boretzky 1976:30, 150). ▼ Од ар. *bulūğ* „сазревање“ (Tietze 1:394). ☑ Škaljić нема, уп. Skok 1:234 са тумачењем да је реч резултат контаминације тур. *bölük* „чета, стадо“ и *bülüğ* „пунолетство“, а ради се, заправо о две различите хомонимне позајмљенице. За ово значење Елезовић напомиње да је контаминација са тур. *bülüğ* „пубертет, полна зрелост“ (Елезовић I 65). У том значењу се употребљава са глаголом *ући*, уп. тур. *bülüğa ertek* „сазрети“, досл. *досегнути до пубертета* (TSS).

биљџбаша, **биљџбаша**, **биљџбашчија**, **биљџбашчија** т. „командир чете, старшина биљџика“: Биљџбаша је у суарије. ☐ Од тур. дијал

**bülükbaşı* „id.“, поред *bölükbaşı*. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *буљукъ-башия*, рум. *bulubaşa*, алб. *bylykbash*, *bilibash*, *mbyllybash* (Boretzky 1976:30). ▽ Неодређени изафет од тур. *bülük* (в. *бүљүк¹*) и *baş* „глава, старешина“ (в. *бау*). ☉ Уп. Skok 1:234, Škaljić 153, оба без овог облика.

бүљүк-емин, *bülük-emin* т. „лице које је водило послове око новчаног и материјалног снабдевања чете *бүљүка*“: Бүљүк-емин бија у војску. ☐ Од тур. дијал. *bülük emini* „id.“, поред *bölük emini*. ▣ Овако само у српском. ▽ Неодређени изафет од тур. *bülük* (в. *бүљүк¹*) и *emin* „начелник, управитељ“ (в. *емин*). ☉ Уп. Skok 1:773 s.v. *јемин¹*; Škaljić нема овај облик.

бүтјин adj. indecl. „све“: Бүтјин свет беше искочија да гледа како бесиф Аци Русту Кабаша. ☐ Од тур. *bütün* „id.“ (Skok 1:246; уп. Škaljić 156). ▣ Уп. алб. *bytyn*, *bitin* (Boretzky 1976:30). ▽ Домаћа турска реч сродна са етимомом турцизма *битевџа* (ЭСТЯ 2:302–304; Tietze 1:408).

бүтјин-бүтјине adv. „сасвим“: Пропаја, сирома, бүтјин-бүтјине: асрет је за јено комаче леба. ☐ Од тур. *bütün bütüne* „id.“, уп. Škaljić 156. ▣ Овако само у српском. ▽ В. *бүтјин*. ☉ Skok 1:246 нема овако, уп. *битјин* *битјине* Косово (Елезовић II 500).

богаз т. „клисуре, теснац, ждрело; слепа улица“: Сал што улегосмо у Црнољевски богаз, „грло, врат“: Рипи и уфати га за богаз да га удави, но, на Бога, притрчаше мужи те га одбранише, „неприлика, тешка ситуација, недаћа“: Добро је и жив проз какве богазе проодија јадник. ☐ Од тур. дијал. *bogas* „id.“ Призрен (Jusuf 162), поред *boğaz*, уп. Skok 1:181; Škaljić 146. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *богаз* (Јашар-Настева 58), буг. *боаз*, *богаз*, рум. *boaz*, *bogaz*, алб. *bugas*, нгр. *μπουγάζι*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:167–169; Eren 56; Tietze 1:365).

боза f. „пиће са мало алкохола; раније од проса, сада и од курузног брашна“: Да попијемо по једну бозу, *бозација* т. „занатлија који прави и продаје бозу; продавац бозе по варошким улицама“, *бозацијски* adj., *бозациљк* т. „бозацијско занимање“, *бозациница* f. „дућан, радња у којој се справља и продаје боза“. ☐ Од тур. *boza* „id.“, дијал. **bozaci* поред *bozaci*, уп. Skok 1:246 s.v. *буза²*; Škaljić 149. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *боза* (Јашар-Настева 35), буг. *боза*, *буза*, рум. *boză*, алб. *bozë* (Boretzky 1976:28), нгр. *вποζάς*. ▽ Нејасног порекла. У крајњој линији вероватно позајмљеница из неког од иранских језика. ЭСТЯ 2:173–175 наводи дискусију о пореклу ове речи, широко потврђене у готово свим турским језицима, сматрајући да уобичајено извођење из нперс. *bīza* „биљка *Hirse Miliun*“ које први наводи Локоч, хронолошки не одговара. У неким персијским извори-

ма сматра се чак позајмљеницом из арапског. Уп. и Tietze 1:377 који, ипак, на прво место ставља могућност позајмљивања из персијског.

бџгун м., adj. „неваљалац, покварењак; покварен, неисправан; фиг. килав човек“: За тога бџгуна ич да не ми збориш; Толико године што бија бџгун и акибет умре од тој, *бџгунљк* „метеж, буна; стање килавости“. ☞ Од тур. и дијал. *bozgun* „расејан, разбацан; слабашан, лошег здравља“ (DS:751), уп. Škaljić 150; Skok 1:194. ☐ Уп. буг. *бџгунъ*. ▼ Домаћа турска реч од глаголске основе *boz-*, у основном значењу „кварити, прљати“ и суф. *-gun* за грађење *nomen actionis* (Tietze 1:378), уп. *бџзда*, *бџдисајџи* (*се*).

бџзда м., adj. indecl. „лош човек, покварењак; рђав, лош“: Остај га, Бога ти, не ли га знаш што бџзда је; Бџзда му његова работа. ☞ Вероватно домаћа креација од *бџдисајџи* (*се*) и *бџдџван*. ☞ Уп. Škaljić 150; Skok 1:194 који немају овакав облик.

бџдисајџи (*се*) рф. „покварити“: Узни, бџдиши и тој ако можеш; Бџдисало се, пустиња, *бџдисувајџи* (*се*) impf.: Бџдисује што узне у руке; И нама би се бџдисуваја расол ако пролет почне рано. ☞ Од тур. *bozdu* (дијал. **bozdi*) 3. sg. перфекта од *bozmak* „id.“, уп. Škaljić 150. ☐ Уп. буг. *бџдисамъ*, *бџдисвамъ*. ▼ Домаћа реч, од општетурске глаголске основе *roz-* (ЭСТЯ 6:113–115; Tietze 1:377). ☞ Skok 1:194 нема овај облик.

бџдџван м. [adj. indecl.] „буздован“: У старо време све съз бџдоване што се биле, „неотесан човек; недотупаван, глуп“: За тога Младеновога бџдована ли ми казујеш? ☞ Од тур. *bozdoğan* „id.“, уп. Skok 1:246; Škaljić 157. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *буздован*, *буздоган* (Јашар-Настева 80), најближе призренском облику стоји буг. *бџдџган*, поред *буздоган*, рум. *buzduğan*, даље алб. *pustován*. ▼ Вероватно домаћа турска реч у вези са глаголском основном *boz-* в. *бџдисајџи* (*се*) (Tietze 1:378). ☞ У овом говору би се очекивало *-z-* < тур. *-ğ-* (старије и дијал. *-g-*), које је и очувано у називу за врсту крушака в. *бџдџванка*. Можда је *-в-* због избегавања хијата након испадања *-х-*, уп. шире срп. *буздохан*. За први помен в. Стаховский 1967:200.

бџдџванка, *бџдоганка* ф. „врста крупних крушака облика бџдована; слатких, ароматичних, сочних са танком и меком кором“: Бџдованка тражи место, она неће свут. ☞ Од тур. дијал. *bozdoğan*, *bozdiğan* *armudu*, *bozdurğan* „врста слатких, жутих, летњих крушака“ (DS:750). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Домаћа турска реч, од *bozdoğan* „буздован“ мотивисана сличним обликом крушке и *буздована*, уп. Tietze 1:378. ☞ Skok и Škaljić немају ово.

бој m. „узраст, стас; висина људског узраста као мера за дужину, висину и дубину“: Барабарите се, да видимо кој је поголем у бој, „спрат код грађевина“: Кућа на два боја, *бојлија* m., f., adj. [indecl.] „стасито чељаде; стасит“: ☐ Од тур. *boy* „id.“, дијал. **boyli*, поред *boyli*, уп. Skok 1:182; Škaljić 147. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бој* (Јашар-Настева 53), буг. *бой*, *бойлија*, рум. *boiu*, арум. *boe*, алб. *bojë*, нгр. *μπόγι*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:176–178; Tietze 1:374–375).

боја f. „фарба; средство за бојење; боја (маст) за обућу“, са глаголом *йуриџи*: Турила ли си боју на дајка Митине кондуре?, „црна боја којом удате Српкиње и Цинцарке у Призрену обавезно бојадишу своју косу; један од српских свадбарских обичаја када се девојци пред венчање свечано обоји коса у црно; сав материјал од кога се справља боја, а који, по обичају, шаље свекар будућој снахи“: Мати је у кућу, тура боју; Гудини пратиле да не викаф на боју, са глаголима *извадиџи* и *искочиџи* „раскринкати, изобличити, извикати“: А му искочи боја отиде у беја свет и не врати се више, *бојаџија* m. „занатлија који се бави бојењем пређе“, *бојаџика* f. „бојацијина жена“, *бојаџиски* adj., *бојаџилџк* m. „бојацијски занат“, *бојаџиница* f. „бојацијска радња“. ☐ Од тур. *boya* „id.“, дијал. **boyaci*, **boyacilik*, поред *boyaci*, *boyacilik*, уп. Škaljić 146–147; Skok 1:182. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *боја* (Јашар-Настева 56), буг. *боя*, *бојадџија*, рум. *boia*, *boia(n)giu*, арум. *buiană*, *buiagi*, алб. *bojë*, нгр. *μπογιά*, *μποιατζής*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:178–180, Tietze 1:375). ☉ За свадбени обичај уп. тур. дијал. *boya gecesı* „забава која се приређује у невестиној кући ради бојења косе“, *boya günü* „вече, два дана пре *kına gecesı* када се припрема боја за невесту“ (DS:744), Skok, Škaljić немају ово значење. За први помен в. Стаховский 1967:199.

бојадисџи (се) pf. „бојити; намазати обућу машћу; поцрвенети у лицу“: Гапа бојација ми бојадисаја, *бојадисувџи* (се) impf.: Сал што бемо почеле да бојадисујемо јајца. ☐ Од тур. дијал. **boyadi*, поред *boyadi*, 3. sg. перфекта од *boyatak* „id.“, уп. Škaljić 146–147; Skok 1:182. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бојадисува* (Јашар-Настева 56), буг. *бојадис(в)ам*, алб. *bojadis* (Dizdari 110). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:178–180; Tietze 1:375), уп. **боја**.

бој-бој indecl. „када је већи број нечије деце једно другом до увета“: Што је деца, све бој-бој. ☐ Од тур. *boy boy* „различитих величина“ (Redhouse). ☐ Овако само у Призрену. ▽ Домаћа турска реч в. **бој**. ☉ Skok 1:182, Škaljić 146 немају ово.

бол adv. „доста, довољно“: Паре имаш бол, а друго не ти ваља. ☐ Од тур. *bol* „id.“ (Skok 1:185; Škaljić 147). ☐ Балкански турцизам, уп.

мак. *бол* (Јашар-Настева 109), буг. *бòл*, рум. *bolbol*, алб. *boll* (Boretzky 1976:27). ▽ Општетурска реч, неизвесног крајњег порекла, по некима позајмљена из персијског (ЭСТЯ 2:184–186; Eren 57; Tietze 1:367). Ⓚ Чемерикић напомиње у рукопису да је реч по пореклу албанска и да је користе углавном људи који су у контакту са њима, досељеници са села или људи из чаршије. Премда је реч недвосмислено турског порекла, може се размишљати и о евентуалном албанском посредству у овом случају.

борија f. „војничка труба“: Борија свира, време је да легнемо. ☐ Од тур. дијал. *bori* „id.“ (DS 740), уп. и Jusuf 162 у значењу „цев“, поред *boru*, уп. Skok 1:189; Škaljić 148. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *борија* (Budziszewska 1983:30), буг. *борија*, *бурија*, рум. *burluiu*, арум. *burie*, алб. *buri*, *bori*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:194–196; Eren 58; Tietze 1:372). За старији тур. облик *bory*, *bori* в. Stachowski 1965b:75–76.

борозан m. „војничка труба“: Сал што засвири борозан, они потрчаше да узнеф пушке, „трубач“: Бија је борозан у војску. ☐ Од тур. *boruzan*, *borazan* „id.“ (Skok 1:190; Škaljić 148). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *борозан* (Јашар-Настева 81), алб. *borozan*, *buruzan*, *borizan*, *burizân* (Boretzky 1976:28). ▽ Турска сложеница од *boru* „труба“ (в. **борија**) и нперс. *-zan* „онај који свира“ (Eren 57; Tietze 1:372).

борч, **борџ** m., adj. „дуг“: Још ми има борч, *борчлија*, *борџлија* m., f., adj. [indecl.] „дужник; дужан и обавезан“: Задужила ме, учинила ме борчлију. ☐ Од тур. *borç* „id.“, дијал. **borçli* поред *borçlu*, уп. Skok 1:189; Stachowski 1992:23. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *борџ*, *борчлија* (Јашар-Настева 156, 105), буг. *борч*, алб. *borç*, *borxhë*, *borxhli*, нгр. *μπόρτζι*. ▽ Општетурска стара позајмљеница, по некима из согдијског (ЭСТЯ 2:196–197; Eren 58; Tietze 1:371). Ⓚ Škaljić 148 само *борчлија*.

бостан m. „њива где се гаје лубенице и диње; лубенице и диње као плод“: Отиша у бостан; Купија бастралија бостан, *бостанљк* „потес на коме су њиве са дињама и лубеницама“, *бостанџија* „произвођач и продавац бостана“, *бостанџијски* adj., *бостанџиљк* m. „производња и продаја бостана“. ☐ Од тур. *bostan* „id.“, *bostanlık*, дијал. **bostanci*, **bostancılık* поред *bostanci*, *bostancılık*, уп. Skok 1:191; Škaljić 148. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бостан* (Јашар-Настева 45), буг. *бостан*, рум. *bostán*, арум. *bustane*, алб. *bostán*, нгр. *μποστάκι*. ▽ Од нперс. *bostān*, *bustān* (Stachowski 1998:37; Tietze 1:373).

бодича f. „кончана прегача, део женске ношње домаћег кроја; комад платна у који се увијају и носе разне ствари у првом реду

одећа“: Иди опаши бошчу; Събери аљине и уви у бошчу, *бошч'аљк* т. „невестин дар младожењи, његовима, часницима на свадби; вереничин дар веренику при брачном испиту; куму приликом крштења детета; дар својте полазнику на хаџилук“: Снаа Митина обеле образ: свакому донесе по бошч'аљк и ако је јабанџика. ☐ Од тур. *bohça* „id.“, *bohçalık* (Skok 1:193; Škaljić 149). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *бохча*, рум. *bogsea*, *bocsea*, алб. *bóhçe*. ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:250–252; Eren 56–57; Tietze 1:365). ☐ У призренском турском је забележен облик *boça* (Jusuf 162), уп. алб. *boçe* (Boretzky 1976: 27).

бракѝисаѝи (се) рф. „оканити (се)“: Брактисале ги, не ги досађаф више; Брактисаја се, не пије више. ☐ Од тур. дијал. **brakti* Призрен (Jusuf 162), поред *birakti* 3. sg. од дијал. *braktak* поред *biraktak* „id.“, уп. Skok 1:197. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *брактис(ав)ам*, арум. *brăhtisire*, алб. *braktis*. ▼ Домаћа турска реч, чије порекло, пре свега морфолошки, није довољно разјашњено (ЭСТЯ 2:307–308; Tietze 1:333). ☐ Škaljić нема. Jusuf l.c. има само *brak* 2. sg. императива, али се на основу тога може реконструисати и инфинитив и перфекатски облик.

бубрек т. „бубрег“: Купија и говецке бубреце. ☐ Можда од тур. дијал. *bübrek* „id.“ Призрен (Jusuf 163), поред *böbrek*, уп. Skok 1:224; Škaljić 150. ☐ Балкански турцизам уп. мак. *бубрег* (Јашар-Настева 86), буг. *бубрек*, *бубрег*, рум. *buberic*, алб. *bubrek*, *bybrek*, *bubreq* (Boretzky 1976:30), гр. дијал. *bubur'ek'* (Соболев 2004а:83). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:205–207; Eren 60–61; Tietze 1:379). Уп. и сртур. *bübrig*, *bübrek* (Stachowski 1965b:77). ☐ На основу цсл. *бубрѣкѣ* и фонетских варијанти у српско-хрватском са различитим рефлексима јата, вероватно се, у већини случајева, ради о предосманској позајмљеници (уп. Адамовић 1969: 289–290). Неки облици, као што је то случај са наведеним призренским, могу се тумачити као рецентније, тј. османске позајмљенице, пре свега на основу подударности фонетског лика са турским дијалекатским предлошком. Уп. и Стаховский 1967:199.

будала т., f., adj. indecl. [„глупан“]: Тражи по будалу од себе, *будалица* f., *будалче* п., *будалѝио* п. „будалаштина, глупост, лудост“, *будал'аљк* т. „id.“: Прокопса от својега будал'аљка. ☐ Од тур. *budala* „id.“, *budalalık* (Škaljić 151; Skok 1:2–3 s.v. *абд'ал*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *будала* (Јашар-Настева 107), буг. *будала*, рум. *budala*, алб. *budalla*, *budallallëk* (Boretzky 1976:28), нгр. *μπουναλάς*. ▼ Од ар. *budalā'* (Tietze 1:403 s.v. *büdelâ*). ☐ За први помен в. Стаховский 1967:199.

бузлија f. „врста ситнијих јабука које нису за јело док не стану; стасане оне добијају боју леда и постану прозрочне да се у њима може назрети кућица са семенкама“: Јабука бузлија. ☐ Вероватно од тур. дијал. **buzli* „залеђен, леден“, поред *buzlu*. ☐ Овако само у српском, уп. *бузлија* f. „ледењача, вр. јабуке“ Метохија, *буслија* „id.“: Чуо сам да и у Пећи има оваквих јабука. Босна (РСА) ▼ Од тур. *buz* „лед“ које је домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:238–239; Eren 65; Tietze 1:403) и суф. *-li*. ☐ Škaljić 157 има само *буз гиби!* interj., Skok нема.

бујрун interj. „изволи(те), заповедај(те); у Призрену: прођи(те)“: Бујрун кноћи на вечеру, „на здравље!“: Да си жиф, бујрун. ☐ Од тур. и дијал. *бурун* „id.“ Призрен (Jusuf 163) 2. pl. императива од *бууртак*, уп. Skok 1:230; Škaljić 152. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бујрун*, *бујрунуз* (Јашар-Настева 113), алб. *bujrun*, *bujrum*, *byrum* и др. (Boretzky 1976:29). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:245–247; Tietze 1:402).

бујумбаг, **бујумбак** m. „шал за обавијање врата“: Вржите бујумбаге, за надвор је сечко. ☐ Од тур. *boyunbağı* „id.“, уп. Škaljić 152. ☐ Уп. алб. *bujumbak*, *bijunba*, *berumbak* (Boretzky 1976:29). ▼ Неодређени изафет од тур. *boyun* „врат“ и *bağ* „веза, оно што се везује“. Обе речи су турског порекла (ЭСТЯ 2:13–17; 180–182, Tietze 1:376). ☐ Skok нема, уп. *бујумбаге* n. indecl. „машна, кравата“ Косово (Елезовић II 502). Изафетски вокал сачуван само у примеру *бојунбаги* n. indecl. „id.“ Враће (РСА). Могуће албанско посредство у Призрену.

букаџје f. „окови за окивање људи; средство, од гвожђа или конопаца за сапињање коња или копитара“: Туриле му букаџје и на руке и на ноге. ☐ Од тур. дијал. **bukagi* „id.“ поред *bukađi*, уп. Skok 1:232; Škaljić 153. ☐ Уп. алб. *bukagi* (Boretzky 1976:29). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:248–250; Tietze 1:390).

бумбашир m. „повереник, пуномоћник, изасланик“. ☐ Од тур. *mübaşir* „id.“ (Skok 2:473, Škaljić 468 оба s.v. *мубашир*). ☐ Овако само у српском, уп. рум. *tumbaşir*, алб. *mubashir*. ▼ Од ар. *mubāşir* (Škaljić l.c.). ☐ Промена *мубашир* > *бумбашир* одиграла се, могуће, у српском, мада в. *муслиман* : *бусурман* за које Skok 2:487–488 каже да су одраз варијантности у турском језику; уп. и **бајмак**. Аналогна колебања почетног *m-* : *b-* постоје у турским језицима и последица су старих дијалекатских особина (уп. нпр. ЭСТЯ 2:238 s.v. *buz* „лед“ : *muz* „id.“, id. 6:16–18 s.v. *таутак*, 51–53 s.v. *теп* „младеж“ и сл.). Са већом извесношћу може се сматрати да су се промене видљиве у балканским језицима одиграле још у турском када се ради о изворно турским речима.

бунар м. [„јама из које се вади вода“]: Изгуби се, ка у бунар да пропаде, *бунарски* адј., *бунарџија* м. „мајстор који израђује и поправља бунаре“, *бунарџиски* адј., *бунарџилџк* м. „бунарџиски занат“. ☐ Од тур. и дијал. *binar* „id.“ Призрен (Jusuf 162; DS 791–792), поред *pinar*, *ripnar*, уп. Skok 1:236; Škaljić 154, Стаховский 1965:64–65. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бунар* (Јашар-Настева 58), буг. *бунар*, алб. *binár*. ▼ Домаћа турска реч (Tietze 1:332; Eren 332); стандардни облик је *pinar*, у дијалектима се јавља *binar*, *biṇar*, *biṇar*, а у сртур. и код Кашгарлија забележен је у облику *tiṇar*. За историјски развој тур. *pinar* в. Stachowski 1994. ☐ За први помен в. Стаховский 1967:199.

бунгур м. „прекрупа од кукуруза“: Сандо, дај биволице бунгур, *бунгур сџџун* „домаћи сапун од лоја и цеђа“: Доста каловина ми остала од бунгур сапуна. ☐ Од тур. *bulgur* „id.“ поред *burgul* (Skok 1:233; Škaljić 154). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бунгур*, *булгур* (Јашар-Настева 90), буг. *булгур*, рум. *bulgúr*, алб. *bullgur* (Boretzky 1976:29). ▼ Недовољно јасног порекла, налази се и у арапском али се тумачи као позајмљеница из турског (Tietze 1:393; Eren 63). ☐ Облик *бунгур* настао је дисимилацијом тур. *l-r* > срп. *n-p*, уп. Stachowski 1973:185–186.

бурџија ф. „сврдао“: Узни бурџију па проврти, *бурџиче* п. dem., *бурџичићи* coll. ☐ Од тур. дијал. **burgi* „id.“, сртур. *burgy*, *burgi* (Stachowski 1965b:77), поред *burgu*, уп. Skok 1:240; Škaljić 155. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бурџија* (Јашар-Настева 74), буг. *бурџија*, рум. *burghiu*, алб. *burgī*. ▼ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *bur-* (ЭСТЯ 2:264–267; Tietze 1:398). Истог крајњег порекла као **бурма**.

бурма ф. „славина“: Тури бурму на кацу да оточимо вино, „метални суд са славинам у коме је вода за умивање и прање руку“: Сипи воду у бурму, „завртањ, шраф“: Јена бурма по ће држи каинац, „веренички или венчани прстен“: Бурму не носи на руку, ка да неје жењет, *бурмали* адј. indecl. „завојит, на завојцу, са навојима, на завртањ“, *бурмалија*, *Бурмали Цамија* име једне цамије у Призрену. ☐ Од тур. *burma* „id.“, дијал. **burmalı* поред *burmalı*, уп. Skok 1:241–242; Škaljić 155. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бурма* (Јашар-Настева 74), буг. *бурма*, рум. *burma*, алб. *burmë*. ▼ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *bur-* (ЭСТЯ 2:264–267, Tietze 1:398). Истог крајњег порекла као **бурџија**.

бурнуш м. „бурмут“: Бурнут не пијем; Теза Мара шмркала бурнут, *бурнушана* ф. „радионица, фабрика бурмута“, *бурнушчија* м. „мајстор који израђује бурмут“, *бурмуџиски* адј. од *бурмуџија* [кога нема у

рукопису]. ☐ Од тур. дијал. *burnut* „id.“ (DS 804), поред *buruntu*, уп. Skok 1:242; Škaljić 155. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *бурмуџи*, *бурнооџи* (Јашар-Настева 101), буг. *бурнџут*, *бурмџут*, алб. *burnot*. ▼ Изафетска конструкција од *burun* „нос“ и *ot* „трава“; *burun* је домаћа реч и изводи се од глаголске основе *bur-* „њушити“ (ЭСТЯ 2:269–271; Eren 64; Tietze 1:399–400); *ot* је такође реч турског порекла (ЭСТЯ 1:481–483; Eren 310).

В

ва̀де n. indecl. „рок, термин“: Ваде му је до Митровдан. ☐ Од тур. *vade* „id.“ (Skok 3:557 s.v. *váda*², Škaljić 636). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ваде* (Јашар-Настева 59), буг. *ва(а)дè*, рум. *vadea*, алб. *vadé*. ▼ Од ар. *wa'dä* (Räsänen 525).

ва̀ј interj. „јао“ само у тур. пословици: Вај бана арка „јао моја леђа, тешко мојим леђима; каже се када некоме треба подршка, ослонац“. ☐ Од тур. *vay* „id.“ (Skok 3:559–560; Škaljić 636). ☐ Балкански турцизам уп. мак. *вај*, *вај* (Јашар-Настева 123), буг. *ва̀й*, алб. *vaj* (Boretzky 1976:137). ▼ Од нперс. *vāy* (Stachowski 1998:235). ☐ Узвик *(а)вај* није у свим потврдама турског порекла, већ се тумачи и као реч индоевропског порекла, уп. Skok l.c.

ва̀каџи, **ва̀кџи** m. „време“: Ајде, девојко, остаљај плетиво, вакџ је да се руча, „доба дана“: Наш, пустиња, саат не работа, па не знамо кој вакџ је, „некада“: У вакџ њима кућа била врло богата; са глаголима *имаџи* и *немаџи*: „бити/не бити у материјалној могућности“: Немаја сџк вакџ да праћам дете на науке. ☐ Од тур. дијал. *vakit* „id.“ Призрен (Jusuf 184), поред *vakit*, уп. Skok 3:560; Škaljić 636–637. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *вакаџи* (Јашар-Настева 59), буг. *вакџт*, арум. *vahte*, алб. *vaht*, *vakt*. ▼ Од ар. *waqt* (Räsänen 525–526). ☐ Израз *вакаџи имаџи* / *немаџи* „бити у материјалној могућности“ је вероватно полукалк према тур. *vakti olma(ma)mak* „id.“. За потпуни калк *имаџи* / *немаџи времена* в. **а̀бер**.

ва̀кија f. „прилика, згода“: Искочи ми вакија те испрати Милану мицко црешње далбастеје. ☐ Од тур. *vaki* „id.“ (TSS). ☐ Уп. алб. *vaki*, *vaqi* (Boretzky 1976:137). ▼ Од ар. *wāqī* (Räsänen 525). ☐ Skok 3:560 без турског етимона, уп. **ва̀кија** f. „догађај, случај“ Косово (Елезовић I). Škaljić нема.

ва̀киџиле adv. „својевремено, на време, одавно, некад“: Вактиле не била оваква скупиња. ☐ Од тур. *vakti(y)le* „id.“ (Skok 3:560; Škaljić

636–637). ▣ Овако само у српском. ▽ Од тур. *vakit, vakit, -ti* и пост-позиције *-ile*, в. *вакайи*. ☞ Уп. *бѣр-вакайи*.

ваќѣф м. „задужбина“: Терзиски мос је ваќѣф, наградија га ђаковѣчки терзиски еснаф, *ваќѣфски* adj. ▣ Од тур. *vakıf* „id.“ (Skok 3:560–561; Škaljić 637 оба s.v. *ваќуф*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ваќаф* (Јашар-Настева 83), буг. *ваќѣф*, рум. *vacuf*, алб. *vakóf*, нгр. βακούφι. ▽ Од ар. *waqf* (Räsänen 525).

вала в. *сѣрѣи*

валија м. „гувернер, управник вилајета“, *валиљк* „покрајина под управом једнога валије; сама та управа и њено седиште“: Док бија Призрен валиљк, биле смо по раат зе после. ▣ Од тур. *vali* „id.“, дијал. **valilik* поред *valilik*, уп. Skok 3:561; Škaljić 638. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *валија* (Јашар-Настева 34), рум. *valiu*, алб. *vali*. ▽ Од ар. *wālī*, у крајњој линији истог порекла као и *вилдјет*, в. Räsänen 526.

вајѣор м. „пароброд“: У Селѣник седосмо на вапор па право у Свету Гору. ▣ Можда преко тур. дијал. *vapor* „id.“ Призрен (Jusuif 184) поред *varur*. ▣ Уп. мак. *вајѣур* (Јашар-Настева 38), буг. *вапѣр*, нгр. βαπόρι (Symeonidis 1997:122). ▽ Тур. реч италијанског порекла (Euuboğlu 707), док језик из кога су речи непосредно преузете у балканске језике, због идентичних фонетских ликова остаје споран. Јашар-Настева l.c. тумачи македонску реч из турског, БЕР 1:118 бугарску реч тумачи као позајмљеницу из новогрчког, док Skok 3:690 s.v. *жвѣмѣиѣиѣи* за *вајѣор* м. „пароброд“ Косово (Елезовић II 502) каже да је преузета непосредно из италијанског. ☞ Škaljić нема.

ваќрак м. „имитација танких златних листића за украшавање разних предмета“: Кад китимо здравицу, турамо у варак, *вараклија* adj. indecl. „што има на себи варак“: Јабука вараклија; Вараклија рогови, *вараклисѣиѣи* pf., impf.[?] „ставити варак као украс“: Ја ће вараклишем цвеће, а ти вараклиши здравицу, *вараклисѣѣиѣи* impf. У собу је, вараклисује јабуке. ▣ Од тур. *varak* „id.“, дијал. **varakli* поред *varakli*, уп. Skok 3:566; Škaljić 638. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *варак* (Јашар-Настева 56), дијал. *вѣрѣклија* „позлаћено, нешто лепо“ Струмица (Пеев 1988:219), буг. *варѣк*, алб. *varák*, нгр. βαράκι. ▽ Од ар. *wārāq* (Räsänen 526).

васѣја м. „старатељ, тутор“: Нама ни бија васија дајка Јован. ▣ Од тур. *vasi* „id.“ (Škaljić 638; Skok 3:568). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *васѣја*, алб. *vasi* (Boretzky 1976: 137). ▽ Од ар. *waṣīyu* (Škaljić l.c.).

вѣзме f. pl. indecl. „фишеклија; фиг. законита жена“. ▣ Од тур. *vezne* „благајна, каса; вага; фишеклија“ (Škaljić 641). ▣ Балкански

турцизам, уп. мак. *везме* (Јашар-Настева 206), буг. *везни*, *везна*, *везне*, алб. *vezne*, *vizine*, *vezme* (Boretzky 1976:138), нгр. βεζνές. ▽ Од ар. *wāznā* (Räsänen 527). ☞ Skok нема. Значење „законита жена“ само у Призрену.

вергија f. „порез, државне дажбине“: Вергија му је голема. ☞ Од тур. *vergi* „id.“ (Skok 3:577–578; Škaljić 640). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *вергија* (Јашар-Настева 85), буг. *вергија*, алб. *vergi*. ▽ Домаћа турска реч, од основе глагола *vermek* „дати“ (ЭСТЯ 2:114–116).

верем m. „туберкулоза“: Верем га убија, да би ли га убија (женска клетва), *веремлија* m., f., adj. indecl. „туберкулозан (човек)“: Дава ли се таква девојка јенуму веремлије? ☞ Од тур. *verem* „id.“, *veremli* (Skok 3:577; Škaljić 640). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *верем*, *веремлија* (Јашар-Настева 52), буг. *верем*, алб. *verem* (Boretzky 1976:138), нгр. βερέμης. ▽ Од ар. *wārēm* (Räsänen 527).

верем њамук m. „врста памучног конца за ткање платна за женске кошуље (искључиво за рукаве) и женске летње појасе уз домаћу ношњу: Од верем памука верем да добијеш док га уработаш“, *веремлија* adj. indecl. „што је од *верем-њамука*“. ☞ Вероватно укрштањем тур. *verev* „укосо (често као кројачки израз)“ и дијал. „унакрсан, дворедан“ (SDD 1445) и *verem* „туберкулоза“ уп. примере у којима се ове две речи напоредо употребљавају. ▣ У овом облику и значењу само у српском. ▽ Тур. *verem* ар. порекла док се *verev* изједначава са *verep* и тумачи као реч персијског порекла в. Eyyuboğlu 709. ☞ Уп. Škaljić 640 s.vv. *веревија*, *вѐрем*, Skok 3:577 s.vv. *вѐрем*, *верѐв*, БЕР 1:135. Уп. и пример из Призрена s.v. **вѐрем** „туберкулоза“: Док уработаш веремлија платно, верем има да те уфати. Уп. и *верѐм њлájино* n. „платно саткано од најтањих нити“: Туберкулозу да добије док уради ту тканину Приштина (Вукићевић 1996:270), *вѐрен*-платно „фино платно изаткано од бељеног памука“ Врање (Златановић), *верем-њамук*, *верен-њамук* m. „id.“ Врање (РСА); такође *виривија* f. „име некакве шаре у везу“ Косово (Елезовић I 81), *вѐревија* „врста шаре, веза у облику плетенице“ Н. Пазар, „врста славонског плетеног веза“ Сарајево, „мећава, вејавица“ Левач (РСА).

вересија f. „кредит“, *вересије* adv.: када су млади људи почињали да тргују исписивали су на радњи: Дњнс за паре, јутре вересије, *вересијски* adj. ☞ Од тур. *veresi*, *veresiye* „id.“ (Skok 3:577; Škaljić 640). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *вересија* (Јашар-Настева 72), буг. *вересија*, рум. *veresie*, арум. *virise*, алб. *veresi(e)*, нгр. βερεσιές. ▽ Домаћа турска реч од основе глагола *vermek* „дати“ в. **вергија**. Облик *veresiye* је датив од именице *veresi* из синтагме *veresiye vermek / almak* „продати /

купити на кредит“. ☞ Некада се, по народној етимологији, ова реч повезује са домаћим *вера* преосмишљавањем од „куповина на повеће“, уп. Škaljić l.c.

верѐцек m. indecl. „дуговање, давање“: Има ли верецек, ваде му је Митровдњн; често као: *алаџак-верецек*“. ☞ Од тур. *verecек* „id.“ (Red-house). ☐ У осталим балканским језицима само као *alacak* -(*verecек*) уп. ЕРСЈ 1:115–116. ▽ Домаћа турска реч, формално партицип футура од глагола *verтек* „дати“ в. *верџџа*, *вересџа*. ☞ Уп. Skok 1:28 s.v. *алиши-верџиш*, Škaljić нема ово.

весвѐса f. „душевни немир, непокојство, уображење, страх, ђуд“: Нема, нема теке гу дође весвеса па почне да плаче, *весвеселиџа* m., f., adj. indecl. „особа која има весвесу; ђудљива особа“: А наша попадија, мало ли била весвеселија? ☞ Од тур. *vesvese* „id.“, *vesveseli* (Skok 3:582; Škaljić 641). ☐ Skok l.c. наводи да се ради о балканском турцизму, међутим паралела је потврђена само у алб. *vesvese* (Boretzky 1976: 138). ▽ Од ар. *wāswāsā* (Škaljić l.c.). ☞ Уп. и *несвеселиџа* m., f. „душевно оболела особа, која није при чистој свести“ Пирот (Живковић), затим *несвѐса* „подозривост, сумња, стрепња, непокојство; меланхолија“ БиХ, Жумберк, „несвестица, несвест“ БиХ, *несвесѐли* adj. „неповерљив, подозрив; меланхоличан, потиштен, сулуд, суманут“ Босна (РСА).

већил, *вѐћил* m. „пуномоћник, заступник“: *већил-наме* n. indecl. „пуномоћје“, *дѐсџоџи вѐћили* m. „свештеник, епископски пуномоћник, намесник при Идаре Меџлису (Управном савету вилајета или мутесарифлука)“. ☞ Од тур. дијал. *veçil* „id.“ Призрен (Jusuf 184) поред *vekil*, уп. Skok 3:571; Škaljić 639. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *векил* (Јашар-Настева 84), буг. *векил(ин)*, рум. *vechil*, арум. *vichil'u*, алб. *veçill*, нгр. βεκίλης. ▽ Од ар. *wākīl* (Škaljić l.c.).

видѐло n. „врста финије коже за обућу“: Добија сџм добро видело. ☞ Вероватно од тур. *vedela*, *videle* „id.“ Skok 3:586, можда и/ли преко нгр. βιδέλο „теле, телеће месо“ (БЕР 1:143; Symeonidis 1997:122). ☐ Уп. буг. *видело*. ▽ Од итал. *vittelo* „теле“; уп. и вен. *vedelo*, **videlo* (Symeonidis l.c.). ☞ Škaljić нема.

вилаџеџи m. „административна област у Турској на чијем челу је био валија“, *вилаџеџи* m. „id.“; родни крај, завичај“, *вилаџеџиски* adj., *вилаџеџиџиџа* m., *вилаџеџиџа* „земљак, човек из истог краја“, *вилаџеџиџика* f. ☞ Од тур. *vilâyet* „id.“ (Skok 3:561 s.v. *валаџа*; Škaljić 641). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *вилаџеџи*, *вилаџеџиџа* (Јашар-Настева 83, 222), буг. *вилаџет*, рум. *vilaiet*, алб. *vilajët*, нгр. βιλαιέτι. ▽ Од ар. *wilāyā* (Räsänen 527). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:210.

вѝран adj. indecl. „пуст, опустео“: Утепа се работаћи тој лојзе, е виран му останало. ☐ Од тур. *viran* „id.“, уп. Škaljić 641; Skok 3:596. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. и дијал. *виран* Кратово (Алексовски 1985:28; Јашар-Настева 59), буг. *виран*, рум. *viran*, арум. *virane*, алб. *virane*, *verán*. ▽ Од нперс. *virāni* (Stachowski 1998:237). ☑ Уп. и *виранлък* т. „пусто место“ Косово (Елезовић II 503) од тур. дијал. **viranlık*, поред *viranelik*.

вираниџа f. „пустолина, пустиња“: Забиле се у туј виранију ка Цигани. ☐ Од тур. *virani* „id.“, уп. Škaljić 641. ☐ Уп. алб. *virane* „напуштено земљиште“ (Boretzky 1976:138). ▽ Истог порекла као етимон речи **вѝран**. ☑ Skok 3:596 без оваквог облика.

Г

гáваз, *gávas* т. „наоружан човек као телохранитељ и пратилац страних дипломата и конзула и чувар њихове имовине“: Владика пратија Петка гаваз да те вика. ☐ Од тур. *kavas* „id.“ (Петровић 2008; уп. Skok 2:66–67; Škaljić 402 оба s.v. *kāvāz*). ☐ Балкански турцизам; са променом *k- > g-* уп. мак. *гаваз*, *гавазин* (Јашар-Настева 34, 81), буг. *гавазин*, алб. *gavas* (Boretzky 1976:53), такође буг. *каваз(ин)*, рум. *savaz*. ▽ Од ар. *qawwās* (Räsänen 242). ☑ Промена *k- > g-* могла се одиграти и у турским дијалектима.

гáз т. „гас“, *газана* f. „магацин у Призрену у коме су држане веће количине петролеума и шпиритуса“: Газ још не ли стига у газану? ☐ Можда преко тур. *gaz* „id.“ (TSS). ▽ Од енгл. *gas* (Tietze 2:110) ☑ Због подударности са турским и ареалне ограничености на Косово и Метохију, уп. *газ-борија* „справа за распаљивање ђумура“ Косово (Елезовић I), облици са *-з* дозвољавају да се претпостави тур. посредство; *газана* је могуће и домаћа творба, мада уп. тур. *gazhane* „место где се складишти и чува гас“. Škaljić нема; Skok 1:554 не прецизира из ког језика су облици *гас* : *газ*; БЕР 1:224 буг. *гàз* тумачи из француског.

гáзей т. „невоља, патња, мука“: Добро је и жива веселница што газепе претурила преко главе. ☐ Од тур. дијал. *gazep* „id.“ (DS 1954) поред *gazap*, уп. Skok 1:557; Škaljić 290. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *газей* (Јашар-Настева 106), буг. *газен*, алб. *gazep*, нгр. γαζέπ. ▽ Од ар. *ḡadab* (Tietze 2:110; Räsänen 148).

газџѝа f. „новине“: Газете ти су ка магаре — што натовариш тој носи. ☐ Вероватно преко тур. *gazeta*, поред *gazete* уп. Škaljić 290. ☐ Уп. мак. *газџѝа* (Јашар-Настева 38), буг. *газџѝа*. ▽ Од ит. *gazetta* (Tietze 2:110). ☑ Различито се тумачи непосредни извор ове речи у

балканским језицима, док као крајњи сви наводе италијански: Skok 1:557 не означава га као турцизам, већ као интернационализам, Јашар-Настева л.с. тумачи га као турцизам, а БЕР 1:224 као позајмљеницу из руског.

гајле п. „брига“: А ти, што береш гајле за другога?, *гајлелија* адј. indecl. „брижан, забринут“: Што ти је, море човеку, те си тако гајлелија од сабајле? ☐ Од тур. дијал. *gayle* „id.“ Призрен (Jusuf 169) поред *gaile*, *gayleli*, уп. Skok 1:544; Škaljić 288. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *гајле*, *гајлелија* (Јашар-Настева 102), буг. *гајлè*, арум. *gaile*, алб. *gaile*. ▼ Од ар. *gā'ila* (Tietze 2:93).

гајрећ м. „напор, труд; помоћ; душевна храброст у стрпљивом подношењу бола, туге, недаће“: Голем гајрет је док се топови извучеф горе на каљају, *гајрећчија*, *гајрећија* т., адј. indecl. „стрпљиво, издржљиво, душевно снажно, храбро, предузимљиво чељаде“: Гајретчија човек толико муке претури преко главе и не се даде, *гајрећчика*, *гајрећика* ф. ☐ Од тур. *gayret* „id.“ (Skok 1:544; Škaljić 288). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *гајрећ* (Јашар-Настева 105), алб. *gairret*, *gahiret*, нгр. *καίρέτι*. ▼ Од ар. *gayra* (Tietze 2:108; Räsänen 147). ☐ Облик *гајре(ћ)чија* вероватно домаћа творба.

гајтан т. „свилена, памучна или срмена врпца разне дебљине, добивена упредањем више жица уједно“: Шкодрани носиф на чакшире и по пе(т)-шес гајтана. ☐ Највероватније од тур. *gaytan* „id.“ (Skok 1:544–545; Škaljić 288–289). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *гајтан* (Јашар-Настева 79), буг. *гајтан*, рум. *găitan*, арум. *găitane*, алб. *gaitan*, нгр. *γαϊτόνι*, *γαετόνι*. ▼ Спорног крајњег порекла: Skok л.с. сматра да је тур. реч из грчког, крајњег италијанског порекла, Škaljić претпоставља арапско посредство, док БЕР 1:225 бугарску реч изводи директно из новогрчког, а ову из латинског. Stachowski 1992:39 сматра да се ради о директној позајмљеници из арапског, грчког порекла.

галáма ф. „ларма, вика, бука“: Иди види што је тај галама у Папа-Чаршију? ☐ Можда метатезом од тур. *ağlama* „плач, кукњава“, дијал. **aglama* (Škaljić 289). ☐ Уп. само алб. *gallamë*, *gallamaxhi*, које може бити и позајмљеница из српског. ▼ Скраћени инфинитив, односно глаголска именица од *ağlamak* „плакати“ које је домаћа реч и тумачи се као деноминал од општетурске именице *а:ғ(т)* „плач“ (ЭСТЯ 1:79–81), уп. и Tietze 1:112. ☐ Skok 1:545 без етимолошког решења.

галиба adv. „можда, вероватно, као да, по свему“: Галиба бија па се вратија. ☐ Од тур. *galiba* „id.“ (Skok 1:545 s.v. *галáма*; Škaljić 289). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *галиба* (Јашар-Настева 34), буг. *галиба*, алб. *galiba* (Boretzky 1976:52). ▼ Од ар. *gāliban* (Tietze 2:96).

га́мсьз n., adj. indecl. „немаран, неосетљив, флегматичан“: Ајде, море, гамсьзу, дизај се, ваља да се работа, *гамсьска* f. ☐ Од тур. *gamsız* „,id.“ (Redhouse). ☐ Само у Призрену. ▼ Од тур. и дијал. *gam* „брига“ и суф. *-sız*. Тур. реч је од ар. *ğam* (Tietze 2:97–98; Räsänen 148). ☒ Skok, Škaljić немају.

га́ни adv. „доста, обилно“: Башчеџије немаф гајле за кишу: јаз ги носи гани воду да вадиф колико оџеф своје башче, *ганиљк* m. „богатство, изобилје“. ☐ Од тур. и дијал. *gani* „,id.“ Призрен (Jusuf 169), уп. Skok 1:551; Škaljić 289. ☐ Уп. алб. *gani* (Boretzky 1976:52). ▼ Од ар. *ġanī* (Tietze 2:99 s.v. *gani* II). ☒ Облик *ганиљк* можда домаћа творба или од тур. дијал. **ganilik*.

гарамеџ m. „брига, невоља; фиг. главобоља“: Мицка деца су голем гарамет. ☐ Од тур. дијал. *garamet* „клевета; бол, туга патња“ (DS 1920), уп. Knežević 129. ☐ Уп. алб. *garamet, garramet* (Boretzky 1976:53). ▼ Од ар. *ġarāma* „казна, глоба“ (Tietze 2:100). ☒ Škaljić, Skok немају.

гарга́ра f. „испирање уста и ждрела грготањем“: Ни гаргара не могаше да му помогне. ☐ Можда од тур. *gargara* „,id.“ (Škaljić 289). ☐ Уп. буг. *garġara*, алб. *gargara, garagarë, gargare, gargaris* (Boretzky 1976:53). ▼ Од ар. *ġarġara* (Tietze 2:102), где се одбацује веза са нгр. *γαρῦάρα, γαρῦαρίξω* „грготати“, како се тумачи тур. дијал. *gargaris, ġarġaris* (Tzitzilis 1987:34). Škaljić тур. реч изводи од ар. *gargarä* гр. порекла, а БЕР 1:302 од гр. *γαρῦάρα*. Као грецизам у турском жаргону тумачи је и Petrou 2008:177. ☒ Skok нема. Могуће да се ради о оно-матопеји, уп. и *гргаља, ġarġara* „течност за испирање грла“ БиХ (РСА), затим и *грга̀ло* „испирање уста и ждрела“, „врста дечије играчке направљене од орахове љуске и каменчића, која при окретању производи нарочите звуке“ Врање (РСА).

гарипа m., f. „велико, развијено и незграпно чељаде“: Куку, што гарипа ги беше младанавеста! ☐ Вероватно од тур. *garip* „странац, луталица, чудак“, уп. Skok 1:553; Škaljić 290 оба у значењу „странац, туђин; убог, необичан“. ☐ Уп. можда алб. *garib* „ситни занатлија“ (Boretzky 1976:53). ▼ Од ар. *ġarīb* (Tietze 2:102–103 s.v. *garib / garip* II), уп. Räsänen 148.

гирбеџ, *gürbeti, ġurbeti* m. „печалба“: Он, све гирбетом што извадија децу на сељамет, *гирбеџки, ġurbetġki* adj., *гирбетчија, ġurbetġġija, гурбетчија, ġurbetġġija, гирбечија, ġurbetġġija, гурбечија* m. „печалбар“, *гирбетчијски, ġurbetġġiski, гурбетчијски, ġurbetġġiski, гирбечиски, ġurbetġġiski, гурбечиски* adj. ☐ Од тур. *gurbet* „,id.“, *gurbetçi* (Skok 1:635 s.v. *гурбе*; Škaljić 293 s.v. *ġurbeti*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *гурбетџ, гурбетчија* (Ја-

шар-Настева 106), буг. *гурбѐт*, арум. *curbete*, алб. *gyrbet*, *gërbet* (Boretzky 1976:53, 153), поред *kurbét*, *kurbát*. ▽ Од ар. *gūrba* (Tietze 2:195). ☞ У локалном турском говору можда је дошло до промене *gurbet* > **gürbet*.

гòлсуз, **гòлсус** adj. indecl. „чељаде одевено тако да на горњем делу тела има само кошуљу и поврх ње какав хаљетак без рукава“: На тај кијамет пушћа по надвору голсус дете. ☞ Вероватно од тур. дијал. *kolsuz* „јелек, прслук“ (DS 2911) поред стандардног значења „без рукава“ (Петровић 2008). ☐ У овом облику и значењу само у српском, уп. и *кòлсуз-ка̀рпуз* m. (од тур. *kolsuz* „без рукава“ и *karpuzi* „боје лубенице“). Уп. и *гòлсуз* „хаљина од модре чохе дуга до појаса, а без рукава. Спреда се преклапа на другој страни и с три дугмета закопчава“ Косово Поље (РСА). ▽ Од тур. *kol* „рука, рукав“ и суф. *-suz*. Тур. *kol* је општетурска реч (ЭСТЯ 6:37–43). ☞ За прелаз тур. *k-* > *г-* уп. *гáвас* < *kavas*, *гумрѝја* < *kumri*; можда и преосмишљавањем према *гòја гòлсуз*, *гòла гòлсуз*, *гòл гòлсуз* adj. „потпуно го, наг“ Призрен (Чемерикић), детаљније Петровић l.c.

гораби́ја f. „врста слатких колачића“: Горабија је једно, а шећер-пара је на друго. ☞ Од тур. *gurabiye* „id.“ (Skok 1:635; Škaljić 292–293). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *гурабија* (Јашар-Настева 91), буг. *гураби́я*, алб. *gurabí*; такође буг. *кораби́я*. ▽ Од ар. *gūrābīya* „id.“ (Tietze 2:194–195). Škaljić изводи од ар. *gurāb* „врана“, али то није довољно убедљиво, подједнако неуверљиво је и извођење од ар. *qirābī* „оно што се носи у торби“ Škaljić l.c.

грна̀џа f. „кларинет“: Ђођа бандација свира у грнату, *грна̀џаџа* m. „свирач на кларинету“. ☞ Од тур. дијал. *girnata* „id.“ (DS 2061). ☐ Уп. можда буг. *кърне* које БЕР 3:214 изводи од *кларне* < нгр. *κλαρινέττο* < ит. *clarinetto*. ▽ Тур. облик је из народног говора, док се стандардно *klarnet* изводи из фр. *clarinette* (TSe).

гумрѝја f. „птица из рода голуба, гугутка; фиг. наочито и мило женско чељаде, нарочито оно са лепом главом и љупким говором“, *гумрѝче* n. dem.: Да ми је да уфатим две-три гумричети, па да ги турим у кафез, *гумричи́ћу* coll. ☞ Од тур. *kumri* „id.“ дијал. **kumri*, уп. и дијал. *gumra* „id.“ (DS 2195), (Петровић 2008), уп. Škaljić 424–425; Skok 2:233 оба s.v. *к̀умрија*. ☐ Балкански турцизам. У свим језицима потврђена са *к-*, уп. мак. *кумрија* (Јашар-Настева 34, 207), буг. *к̀умра*, *кумри́я*, алб. *kumri*. ▽ Вероватно од нперс. *qumrī* „врста голуба“ (Eren 267), док је Škaljić l.c. и Еубоғлу 446 изводе од ар. *qumriyā* „грлица“. ☞ Исту особину, озвучавања почетног *к-* показују *гòлсуз* и *гáвас*.

гунгула f. „галама, вика, бука, гужва“: Посвадише се, те се направи голема гунгула. ☐ Од тур. *gulgule* „id.“, уп. Skok 1:633. ☐ Уп. алб. *gulgule, gurgule, gyrgyle* (Boretzky 1976:53). ▼ Турска реч се различито тумачи, углавном у секундарним приручницима. Škaljić 292 тур. *sulgule* изводи из персијског, тако и Redhouse. TSe је одређује као позајмљеницу из арапског, док Skok l.c. каже да се ради о онома-топеји. ☐ У српском је дошло до дисимилације $n - l < l - l$, као у **бунгур**.

гурумлија f. „трњина, биљка и плод“: Нестасана гурумлија једе ли се, ациба? ☐ Можда у вези са тур. дијал. *güren* „дрењина“ (DS 2235–2236; TBAS 125). ☐ Само у Призрену. ▼ Од гр. *κράνο* (Tietze 2:156 s.v. *giran* II).

Д

да̀бетер adj. indecl., adv. „још гори; још горе“: Он је дабетер зета отац што му бија. ☐ Од тур. дијал. **da(a)beter* уп. *da, daa = daha* Призрен (Jusuf 166), поред *dahabeter* „id.“, уп. Škaljić 204. ☐ Уп. мак. дијал. *да̀бетѐр* Мушково (Алексовски 1985:29), *дамбетер* [без значења] (Јашар-Настева 36). ▼ Од тур. *daha* „још, више“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 3:122–124, 109–110; Tietze 1:547) и *beter* „гори“ перс. порекла (Tietze 1:325). ☐ Skok нема ово, уп. 1:142 s.v. *бѐш*, уп. и **бурда**. Уп. и **да̀бетер** „најгори“ Врање (Златановић), Лесковац (Митровић), Сарајево, Врање (РСА), *а̀бетер* „лош човек“ (ЕРСЈ 1:41).

да̀ва, **да̀вија** f. „гужба, жалба, парница“: За туј работу чаре ти је сал давија, *да̀вијати се* impf. „тужити се, парничити се“: Давијаф се око очевине. ☐ Од тур. *dava* „id.“ (Skok 1:384; Škaljić 207). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *да̀ва*, *да̀вија* (Јашар-Настева 34, 84), буг. *да̀ва*, *да̀вија*, рум. *dava*, алб. *dava, davë* (Boretzky 1976:40). ▼ Од ар. *da'wā* (Tietze 1:567). ☐ За први помен в. Стаховский 1967:201.

даврандиса̀ти (се) pf. „истрајати, одупрети се; навалити, на-срнути“: У тој време не било льсно да се даврандише на онога даију Јована Маниташа, *даврандисува̀ти* impf.: По ће льсно да даврандисује у болес младиња зета стари. ☐ Од тур. *davrandi* (дијал. **davrandi*) 3. sg. перфекта од *davranmak* „id.“ (Škaljić 208; Skok 1:385). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *даврандис(е)ам се*, алб. *davrandis* (Boretzky 1976:40). ▼ Тур. глагол недовољно јасног порекла. Могуће је да се ради о укрштању два хомоформна глагола, али и о евентуалној позајмљеници из персијског (ЭСТЯ 3:112–114; Tietze 1:568).

дагдисаџи се pf. „растурити се, распршити се: Видосмо ли пудара ми се дагдисасмо кут који и тако побегосмо. Не идите тако у куп, те се дагдишите по два по три.“. ☐ Свакако у вези са тур. *dağılmak, dağınmak* „id.“, али би по облику била директна позајмљеница од дијал. **dagdi* 3. sg. перфекта непотврђене глаголске основе од **dağmak / *dagmak*. ☐ Уп. алб. *dagëndis* „растурити се, распршити се“ које је директно позајмљено од 3. sg. перфекта глагола *dağınmak* (Boretzky 1976:38), можда и буг. *раздагади́свам* „одуговлачити, растављати“ које се доводи у везу са тур. *dağıtmak* (БЕР 6:152). ▼ Домаћа турска реч. За рефлексивне облике *dağılmak, dağınmak* као и за каузатив *dağıtmak* реконструирани се основа *dağ-* о чијем постојању можда сведочи тур. дијал. *dah etmek* „истерати, избацити“ (DS 1329), као и овај призренски турцизам; детаљно о пореклу ових глагола ЭСТЯ 3:119–120; Tietze 1:545–546. ☑ Уп. **д’арма д’аганьк**.

даглару¹, *дагларе* m. pl. са глаголима *уфайиџи* и *отиџи* „побећи, одлутати“: А видосмо деврију ми уфатисмо дагларе кут кој; Уфати дагларе, изгуби се; Кој зна где у дагларе отиша; Дагларе да уфатиш (врста грдње непослушном детету). ☐ Вероватно у вези са тур. *dağlara düşmek* (досл. *иасџи у џланине*) „тумарати, скитати“ (TSS) „живети усамљено и повучено, далеко од људи услед велике туге“ (TSe). ☐ Само у Призрену. ▼ Тур. *dağlar* pl. од *dağ* „планина“, које је домаћа реч (ЭСТЯ 3:117–119; Tietze 545). ☑ Skok, Škaljić немају. У Чемерицићевом рукопису стоји напомена да је ово плурал од *даг* „планина, шума“.

даглару², *дагларе* m. pl. са глаголима *доодити*, *уфайиџи* и *фаћаџи* „добити наступе неуравнотежености“: Доодиф му даглари, фаћа га; Къд га уфатиф теј његове дагларе, от њега беж далеко; Ки да смирија мало, дагларе по не га фаћаф сьге. ☐ Највероватније реч турског порекла. Могуће је да се ради о укрштању облика **даглару¹** и барем две хомонимне турске речи: *dağ* pl. *dağlar* фиг. „бол, страдање, јади (љубавни)“ (TSS, TSe), уп. *dağlı* „тужан, уцвељен“ (ibid.) перс. порекла (Tietze 1:545), различито по пореклу од тур. *dağ* „планина“, етимона од **даглару¹**. Или тур. основе *dağ-* (уп. **дагдисаџи се**) потврђене у *dağılım* „психичко растројство, делење личности“ (TSS), *dağınık* „расејан, неуравнотежен“. Уп. такође и *dağdağalı* фиг. „немиран, непокојан, брижан“ (TSS, Redhouse) коју Tietze 1:545 s.v. *dağdağa* само у значењу „бука“ тумачи као позајмљеницу из арапског *dağdağa*. Такође је могуће да је реч **даглару** настала укрштањем са **д’алга** „душевни немир“, од pl. **далгаларе* са преласком -лг- > -гл- : **даглараре*, затим хаплоглогијом > *дагларе*. Посебно ако се има у виду да је реч **д’алга** забележена и са глаголом *уфайиџи*: Тако је он, кад га уфати далга Косово (Елезовић I). Уп. и **д’арма д’аганьк**. ☐ Само у Призрену.

Ⓚ Уп. Skok 1:377 s.v. *д̀алга*; Škaljić 206 *д̀алдисаџи* који немају ова значења ни облике.

даиџа т. „јунак, витез“: За тога даиџу Перу Симића на далеко се знало, *даиџски* adj., *даиџљк* т. „јунаштво, витештво“. ☐ Од тур. дијал. **dayi*, поред *dayi* „јунак, храбар“ (DS 1388), *dayılık* (дијал. **dayilik*), (Петровић 2010; уп. Skok 1:374–375; Škaljić 204). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *даиџа*, алб. *dai*, *dahi*, *dajllare* (Boretzky 1976:38). ▽ Општетурска реч са недовољно јасним етимолошким тумачењем у оквиру саме турске језичке групе (ЭСТЯ 3:127–129; Tietze 1:570), истог крајњег порекла као *д̀аџа*. Ⓚ Српски, можда и албански, облици са -х- настали су највероватније хиперкорекцијом изворног *даиџа*, можда аналогичом са *сџахиџа*, *сџахилук* : *дахиџа*, *дахилук*. Не може се искључити ни евентуално укрштање са тур. *dahi* „изузетан човек, геније“. Од тога је пореклом рум. *dahiu* „оштроуман, лукав“ (Cioganescu 274), које Скок погрешно ставља у одредницу са нашим *дахиџа*. У значењу „јунак, витез“ у српском само на Косову и Метохији и у том случају је непосредна позајмљеница из народног тур. језика, за разлику од „силник, тиранин“ коју дају Škaljić и Skok. Реч се у овом последњем значењу усталила почетком XIX в. због тиранске власти јаничарских старешина, *дахиџа*, у Србији и представља, по свему судећи, независну позајмљеницу из области административне управе. Значење „јаничарски старешина“ први пут је у турском забележено у XVII в. као назив за главног официра јаничара у Алжиру (ЭСТЯ I.c., Tietze I.c.). Поред *dayi* „јунак“ у турским дијалектима посведочено је и значење блиско значењу „силник, пустахиџа“: *dayılanmak* „насилно се понашати; разметати се“ (DS I.c.). Детаљније Петровић I.c.

даиџре f. „музички инструмент“: Добре даиџре купиџа, *даиџреџиџа* т. „који удара у даиџре“, *даиџреџиџа* f. „жена која удара у даиџре; супруга даиџреџиџе“. ☐ Од тур. *daire* „id.“, *daireci* (Skok 1:375; Škaljić 205); уп. тур. дијал. *dayre* Призрен (Jusuf 166). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *даиџре*, рум. *daerea*, *dairea*, алб. *daire*, *dahirexhi* (Boretzky 1976:38). ▽ Од ар. *dā'irā* могуће персијским посредством (Tietze 1:548).

д̀аџа т. „ујак; синови брата и сестре“: Даџо, дома ли је ујна Нава?, *д̀аџка*, *д̀аџче* dem., *даџковци* „pl. од *даџка*; тако се зову синови брата и његове сестре“, *даџкичић* „брат од ујака“, *даџкичићи* coll., *даџкичиња* f. „сестра од ујака“. ☐ Од тур. *dayi* „id.“, дијал. *dayo* Призрен (Jusuf), уп. Skok 1:375; Škaljić 204–205. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *даџко*, *даџче* (Јашар-Настева 88), буг. *д̀аџо*, *д̀аџчо*, алб. *dai*, *dajë*, *daj* (Boretzky 1976:38). ▽ Општетурска реч са недовољно јасним етимолошким тумачењем у оквиру саме турске језичке групе (ЭСТЯ 3:127–129; Tietze

1:570), истог крајњег порекла као *даија*. ☞ Деминутиви на *-ка*, *-че*, домаћа су творба са паралелама и у другим балканско-словенским језицима. Уп. и алб. *dajko* као непосредна позајмљеница из српског или македонског (Boretzky l.c.).

дајак м. „батина, мачуга, тојага; фиг. батине, батинање, туча“: Видиш ли тај дајак? Тебе те чека ако ме не слушаш; Сваки дан једе дајак, и јопет памет не му дооди. ☐ Од тур. *dayak* „id.“ (Skok 1:375), уп. и Škaljić 205 у сличном значењу. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дајк*, *дајек*, алб. *dajak* (Boretzky 1976:39). ▽ Домаћа реч, *nomen instrumenti* од општетурске глаголске основе *daya-* (ЭСТЯ 3:125–127; Tietze 1:569). ☞ Израз *изеде дајак* полукалк је од тур. *dayak yetek* „добити батине“.

дајандисаџи (*се*) *impf.* „издржавати, сносити (*се*); бити довољно, потрајати, стизати; сустати; физички попустити; дотрајати“: Брго му дајандисаше теј нове кондуре. ☐ Од тур. дијал. **dayandi* 3. sg. перфекта, поред *dayandi* од *dayanmak* „id.“, уп. Škaljić 205; Skok 1:375. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дајандисува* (Јашар-Настева 111), буг. *дајандис(в)ам*, арум. *dānisire*, алб. *dajandis* (Boretzky 1976:39), нгр. *νταγαντίζω*. ▽ Домаћа реч, рефлексив од општетурске глаголске основе *daya-* (ЭСТЯ 3:125–127; Tietze 1:569), уп. **дајак**.

дајма *adv.* „стално, непрекидно“: Дајма му иде крф на нос. ☐ Од тур. *daima*, *dayima* „id.“, уп. Skok 1:375; Škaljić 205. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *даима* (Јашар-Настева 116), буг. *дајма*, арум. *dáima*, алб. *daíma*. ▽ У крајњој линији од ар. *dā'ima*, можда персијским посредством (Tietze 1:548).

дакика *f.* „минут, трен“: Јену дакику биле не може да затвори уста, да заћути. ☐ Од тур. *dakika* „id.“, уп. Skok 1:389; Škaljić 209 оба s.v. *декика*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дакика*, *декика* (Јашар-Настева 59), буг. *дакика*, *декика*, алб. *dakikë*, *dekik(a)* (Boretzky 1976:39). ▽ Од ар. *dāqīqa* (Tietze 1:549).

далавѐра *f.* „довијање, сналажење у пословим; смицалица, подвала“: Искочија на пазар па гледа има ли де каква далавера за њега, *далавераџија*, *далавериџија* м. „човек који чини далавере“, *далавериџика*, *далавериџика* *f.* ☐ Од тур. и дијал. *dalavera* „id.“ Призрен (Jusuf 166), поред *dalavere*, дијал. **dalaveraci*, поред *dalavereci*, *dalaveraci*, уп. Stachowski 1992:32; Škaljić 206. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *далавера* (Јашар-Настева 106), буг. *далавѐра*, *далавѐр(а)дџија*, алб. *dallavere*, *dallaver(ë)*, *dallaveraxhi* (Boretzky 1976:39). ▽ Недовољно јасне етимологије. По једнима осамостаљена редупликација од тур. *alavere* „преношење из руке у руку, препродаја, трговачка трансакција, збрка“: *alavere dalavere* (Tietze 1:144), по другима позајмљеница

из италијанског, од ит. *dar(e)-avere* (БЕР 1:314), или од ит. *il dare e l'avere* (TSe). ☞ Skok нема.

д^алак, д^ал^ьк м. „слезина; обољење слезине“: На касапницу узни и јен далак за мачку. ☐ Од тур. и дијал. *dalak* „id.“ (Skok 1:376; Škaljić 206). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *далак* (Јашар-Настева 52), буг. *далак*, рум. *dalac*, арум. *dalacǎ*, нгр. дијал. *dal'akas* (Соболев 2004а:83). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:137–138; Tietze 1:550).

далбас^ти^јја f. „врста трешње (биљка и плод) у Призрену и околини; добра, крупна, укусна, ружичасто - жућкасте боје, танке опне и не подноси дужи транспорт“: Дај му коју далбаст^ију да окваси уста. ☐ Вероватно поименичено од тур. дијал. **dal basti* (досл. „гране се повиле“) 3. sg. перфекта, поред *dal basti* од *dal(lari) basmak* „имати пуно плодова тако да се гране од њих повијају“ (TSe), уп. БЕР 1:315. ☐ Уп. буг. *далбаст^ти^јка* „врста трешње“. ▽ Од тур. *dal* „грана“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 3:130–131; Tietze 1:549–550) и *basmak* „притискати, повијати се“ в. *б^асма*, *бас^ти^су^аи^ти* (се). ☞ Škaljić, Skok немају.

д^алга f. „вал, талас“: Къд идосмо за Свету Гору, јена далга биле не се диже, а на враћање далге ли беу? Целе куће!, „повремени душевни немир, душевна борба, наступ“: Къд видиш да га фаћа далга, остај га, не га задевај, *далгал^ија* м., f., adj. indecl. „челјаде кога море далге, које има наступе, ћудљиво, напрасито; пун валова, валовит“: ☐ Од тур. *dalga* „id.“, дијал. **dalgali*, поред *dalgali*, уп. Skok 1:377. ☐ У значењу „талас“ балкански је турцизам, уп. мак. *далга* (Јашар-Настева 58), буг. *далга*, арум. *dalgǎ*, алб. *dallgë* (Boretzky 1976:39). ▽ Домаћа турска реч Tietze 1:552 (сттур. *talğag* „вејавица, мећава“). ☞ Škaljić 206 само *далга* „талас“. Уп. *дагл^ари*².

далдис^аи^ти се pf. „занети се у послу, удубити се у мисли; одати се (чему), посветити се“: Што си се далдисаја, бре, што мислиш, ђемије ли ти пропаднале?, *далдисув^аи^ти се* impf.: Често би се далдисуваја у тој његово писување и въздн не би се дизаја од место, *далдисан* adj. „занет; одан нечему (послу, пићу и сл.)“: ☐ Од тур. дијал. **daldi* 3. sg. перфекта, поред *daldi* од *dalmak* „id.“, уп. Skok 1:377. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *далдисува* (Јашар-Настева 111), буг. *далдис(в)ам*, алб. *dalldis*, *dallëdi* (Boretzky 1976:39). ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *dal-* у основном значењу „свијати (се), тонуту у мисли, замислити се, посустајати“ (ЭСТЯ 3:133–134; Tietze 1:550); различитог порекла од *dalga* „талас“ в. **д^алга**. ☞ Škaljić нема.

д^амар м. „жила, крвни суд; фиг. жица нпр. у камену, водена и сл.“: На ноге су му дамари ка конопци; Донесе ми јена кола камењ све дамар по њега, *дамарл^ија* adj. indecl. „што је са видним и јако израженим

крвним судовима; пун жица, пругаст“. ☐ Од тур. *damar* „id.“, дијал. **damarli* поред *damarli*, уп. Skok 1:378. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дамар* (Јашар-Настева 86), буг. *дамар*, *дамарлија*, алб. *damar* (Boretzky 1976:39), нгр. *νταμόρι*. ▼ Домаћа турска реч, по једном од тумачења у вези са тур. *damla* „капља“ (в. *дámла*) (ЭСТЯ 3:143–144; Tietze 1:554–555; Eren 105). ☑ Škaljić нема.

дамáска f. „тканина дамаст, штоф за намештај“. ☐ Можда од тур. *damasko* „id.“ (Redhouse). ☐ Уп. буг. *дамáска* које се тумачи као позајмљеница од нгр. *δαμάσκο* (БЕР 1:317). ▼ Било да је позајмљеница из турског или грчког пореклом је од ит. *damasco*, имена града *Дамаск* (Tietze 1:555; БЕР 1.c.). У крајњој линији истог порекла као *димискија*, само италијанским посредством и у другачијем значењу. ☑ Škaljić, Skok немају овако.

дámка f. „ознака, марка жиг; белега, ожиљак; мрља, тачка; фиг. љага“. Познаћеш гу по дамке на десни образ, *дамка-дámка* adj. indecl. „пун мрља, пега, прљав, тачкаст“. За минтан купила дамка-дамка басму, *дамкалија* adj. indecl. „пун белега, мрља, пега, тачкица; фиг. пун мрља у моралном погледу“, *дамкосáиши* pf. „обележити жигосати; и у моралном погледу“. Узни па дамкоши теј арале, *дамкосувáиши* impf.: Дамкосује денгове коже за у Сељаник, *дамкóсан* adj. ☐ Од тур. *damga* „id.“, дијал. **damgali* поред *damgali*, уп. Škaljić 204 s.v. *дагма*; Skok 1:378. ☐ Балкански турцизам, у македонском, бугарском, арумунском и албанском потврђени су облици са -к-: мак. *дамка*, буг. *дámка*, *дámкосам*, поред *дámга*, арум. *damcá*, алб. *damkë*, *damkos*, поред *dangë* (Boretzky 1976:40), уп. такође рум. *dangă*. ▼ Домаћа турска реч (Tietze 1:555); Skok и Škaljić 1.c.c. тур. реч изводе из персијског. ☑ Глаголи *дамкос(ув)áиши* су домаћа деноминална творба.

дámла f. „капља, парализа“. Не удри више, е дамла те удрила, да те удри (народна клетва), *дамлосáиши* pf. „учинити да неко буде погођен капљом; ударити кога врло јако и онеспособити га“. Сал јенпут га удари и дамлоса га, ђутурум га учини, ~ се „шлогирати се“. Анка Ванкин Јован се дамлосаја, да је далеко, *дамлосувáиши се* impf.: Други пут му је како се тај ђића дамлосује, дај Боже, ськ да извуче главу, *дамлóсан* adj., *дамлосáник* m. „особа погођена шлогом“, *дамлосаница* f., *дамлосаниче* n. ☐ Од тур. *damla* „id.“ (Skok 1:379). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дамла* (Јашар-Настева 52), буг. *дамлà*, рум. *dambla*, арум. *dámblă*, алб. *dam(b)lla*, нгр. *νταμπλάς*, *δαμ(π)λάς*. ▼ Домаћа турска реч, могуће девербал од *damlatmak* „тећи, цурити, капљати“ (ЭСТЯ 3:139–140; Tietze 1:556). ☑ Škaljić нема. Глаголи *дамлос(ув)áиши* су деноминали, уп. *дámка*.

đàra f. „тежина паковања какве робе“. ☒ Од тур. *dara* „id.“ (Skok 1:381). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *đara* (Јашар-Настева 78), буг. *đara*, рум. *dara*, алб. *dare, dar* (Boretzky 1976:40). ▽ У крајњој линији од ар. *ṭarḥ* Tietze 1:561, који сматра тур. реч непосредном позајмљеницом од ит. *tara*. Skok l.c. и Ciorganescu 276 је тумаче непосредно из арапског. Међутим, због колебања почетног *ṭi-* : *ḍ-* можда треба претпоставити грчко посредство, уп. нгр. *τάρá, τάρá* где је ова особина условљена специфичностима грчке фонетике, као што то предлаже БЕР 1:320. ☉ Škaljić нема.

đàрма даганьк adv. „сасвим растурен, у нереду“: На дугању му је све дарма даганьк. ☒ Од тур. *darmadağınık* „id.“ (Redhouse). ☐ Уп. мак. *дармадан* (Јашар-Настева 120), буг. *дармадаана, дармадан, драмадана* (БЕР 1:321) који су од тур. облика *darmadağan* као и срп. *дармадан* (Škaljić 206), даље алб. *dardagan* од тур. *dardağan* (Boretzky 1976:409), *daramadake* од истог тур. етимона (Dizdari 195). Сви наведени турски етимони су сродни и представљају различите творбене облике од исте глаголске основе. ▽ Тур. реч се различито тумачи. По једнима је сложеница од тур. **darma* (глаголска основа *dar-* / *tar-* + *ma*) и *dağın* (од глаголске основе *dağ-* / *dağ-*). Оба глагола су истог или блиског значења „растурати, разбацати, расејати“ те би у том случају сложеница била по типу тур. *karmakarışık* < *karma* „помешан“ и *karışık* „id.“; тако ЭСТЯ 3:150–151; Москов 1964:189. Tietze 1:564 тумачи је као редупликацију од тур. *dağınık* по типу *besbelli*, мада помиње и модел *karmakarışık* па није довољно јасно за који од два типа творбе се опредељује. Уп. и тур. *dardağan, dardağan* „разбацан“ које је, највероватније, домаћа реч и објашњава се као редупликација од непотврђеног *dağan*, сродног са *dağın, dağınık* (Tietze 1:563), али се тумачи и од нперс. *dārdāgin* „болан, болно“ (Stachowski 1998:55) што је мање вероватно. ☉ И у српском је тур. *darmadağınık* доживљена као спој две речи и писана раздвојено. Први део сложенице би био сродан са *дагдисаји се*, уп. и *даглару², дәрмар*. Skok и Škaljić немају овако.

дәрмар m. „неред, разбацаност“: Посвадише се и побихе, дармар се учини. ☒ Вероватно од тур. *tarmar, tarumar* „id.“ Škaljić 206, са променом тур. *t-* > срп. *ḍ-*. Могуће и укрштање са *дар-*, као у **дәрма даганьк**, које је у вези са тур. *dar-* као у: *darmadağınık, darmadağan, dardağan* „растурен, разбацан, у нереду“ које су, вероватније, турске речи (ЭСТЯ 3:150–151; Tietze 1:562–564) него позајмљенице из нперс. (Stachowski 1998:55). Јашар-Настева 26 ову реч тумачи као редупликацију. Проблем је што ни *дар* у српском, нити *дар* у турском нису самостално потврђени да би послужили као основа за редупликацију. Пошто се ради о српској речи, потврђеној још само у македонском (за

које Јашар-Настева л.с. каже да је највероватније позајмљено из српског) могуће је да је то домаћа творба, скраћени облик од *дармадан*, *дардаган*, *дарма даганьк* и сл. а по творбеном моделу редупликација. Тако је *-м-* у, на пример, *дармадан* или *дарма даганьк*, могло бити схваћено као почетак редупликације, која је потом скраћена (контрахована) од *-мадан*, *-мадаганьк* > *-мар* а према почетном *дар-*. О творбеном моделу редупликација у српском и турском в. Петровић 1993б. ▣ Уп. мак. *дармар* (Јашар-Настева л.с.). ▽ Тур. *tarmar*, *tarumar* одређује се као учена реч (Redhouse) и тумачи из перс. *tār-u mār* (Škaljić л.с.). Тур. *dar-* као у: *darmadağınık*, *darmadağan*, *dardağan*, у вези је са глаголским основама *dar-* / *tar-*, односно *dağ-*, *darğ-* које имају значења „разилазити (се), расејати (се), распадати (се) и сл.“ (ЭСТЯ 3:119–120, 150–151; Tietze 1:545–546, 563–564); уп. и *дагдисаџи се*, *даглари*². ЭСТЯ 3:151 допушта могућност реконструкције именице **dar* на основу сложеница типа *dardağan*.

дарчин м. „цимет“. ☐ Од тур. дијал. *darçin* „id.“ (DS 1369) поред *tarçin*, уп. Skok 1:381; Škaljić 601 s.v. *тѡрчин*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *дарчин* (Јашар-Настева 91), буг. *дарчин*, алб. *darçin*, *dalçin*. ▽ Од нперс. *dārçīn* < *dār* „дрво“ и *çīn* „Кина“, досл. *кинеско дрво* (Tietze 1:563).

дарчин-јаги м. indecl. „циметово уље“. ☐ Од тур. дијал. *darçin yağı* (уп. Jusuf 182), поред стандардног *yağı*, уп. **дарчин**. ▣ Овако само у Призрену. ▽ Неодређени изафет од *darçin* (в. **дарчин**) и *yağ*, *yağ* в. *јаглицја*.

дауџија м. „тужилац; особа склона парничењу, тужакању“: Он је мој дауџија, па нека збори што има, *дауџика* ф. ☐ Од тур. *davacı* „id.“ (Skok 1:384; Škaljić 208). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *даваџија* (Јашар-Настева 84, 221), буг. *давадџија*, *давадџијка*, алб. *davxhi*, *davçi* (Boretzky 1976:40). ▽ Од *dava* (в. **дава**) и суф. *-си*. ☉ Skok л.с. сматра овај облик, као и облик *давуџија*, домаћом творбом насталом од акузатива именице *дава* у склопу *чиниџи даву*. У осталим балканским језицима није дошло до промене *-а-* > *-у-*.

дебој м. „војно складиште“: Наши узеше Синан-пашину цамију и учинише гу дебој, „затвор, притвор“: Дадоше му двајес године и докле искочи о(д) дебој вшке ће га изедеф, *дебојски* adj. ☐ Од тур. *debbo*, *deppo* „војно складиште“ (Redhouse). ▣ Уп. алб. *debójë*, *tebojë* „слагалиште, складиште оружја“ (Boretzky 1976:40). ▽ Од тур. *depo* „id.“, од фр. *dépot* (Eren 106–197; Tietze 1:591), са прелазом *-р-* > *-б-* и геминацијом. Финално *-у* је реконструисани (хиперкоректни) номинатив од косих падежа: *debbo-ya* dat., *dabbo-yu* асс. > *debbo-a* dat.,

debboy-u асс. > *debboy* ном. ☉ Škaljić, Skok немају, уп. и *dēbōj* м. „војно слагалиште“ Косово (Елезовић II 505).

дѣбре-ѿоѿрак м. indecl. „некаква жуто-црвена земља која је растворена у води употребљавана за бојадисање незастртих дрвених подова“. ☐ Први део нејасан, други од тур. *toprak* „земља“ (Škaljić 620; Skok 3:483 s.v. *ѿоѿрак*). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Тур. *toprak* је домаћа реч (Eren 412). ☉ Škaljić, Skok немају овако.

деваја-миск м. „некакав препарат, миришљав, слadak и густ као сулц, купован по бакалницама; његова мешавина са бадемовим уљем употребљавана је као народни лек за лакше избацивање слузи при назебима“: За балгъм добро је да му даваш бадем-јаги и деваја-миск по три ложичице на дѣн. ☐ Од тур. *devaimisk* „врста старинског лека; посласлица пријатног мириса“ (TSe). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Персијски изафет од *deva* „лек“ и *misk* „мошус“ обе ар. порекла (Tietze 1:601–602). ☉ Skok, Škaljić немају.

дѣвер м. „орган јавне безбедности као пратилац“: Дадосе ми јенога девера, јенога заптију и испратише га сѿргѿн. ☐ У вези са *дѣвр²*, *дѣврѿја*, могуће домаћа творба. ☐ У овом облику и значењу само у Призрену.

дѣве роган м. „лак, кожа добивена прерадом камиље коже за израду обуће“: Деве роган ка што бија тај напрешњи, мучно се наоди сѿге, adj. indecl. „израђен од лак коже, лакован“. ☐ Од тур. *deve rogan(i/i)* „камиља кожа“ (Redhouse). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Од домаће турске речи *deve* „камила“ (ЭСТЯ 3:313–315; Eren 110–111; Tietze 1:602) и *rogan* в. *роган*. Турска синтагма може бити безсуфиксни или неодређени изафет. ☉ Škaljić, Skok немају.

дѣветѿ м. „влада“. ☐ Од тур. *devlet* „држава, царство; срећа, благостање“ (Skok 1:399; Škaljić 215). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *девлѣт* „главешина, човек на утицајном положају“, рум. *devlét*, нгр. *втоублѣт*. ▼ Од ар. *däwlä(t)* (Tietze 1:602–603). ☉ Уп. *дѣвлетѿ*. У рукопису нема примера из народног говора, само из писаних извора. Уп. и *дѣвлѣѿлија* „узвишен, пречасни“ БиХ (РСА), *дѣвѿлија*, *дѣвѿлика* f. „богат и срећан човек“ Врање (Златановић).

дѣвр¹ м. indecl. „преокрет, промена“: Полько, бре, ..., дошѿе јенпут и дѣвр, ѿе се обрне работа, овако не може довед да траје, adj. indecl. „несталан, променљив, само уз *дѣвр дуња*“. ☐ Од тур. *devr, devir* „обртање, кружење, кретање, обилазак, епоха, период“, у изразу *дѣвр дуња* од тур. *devr* и *dunya* „свет“ можда по аналогiji са конструкцијом *devr-i âlem*, уп. Škaljić 215. ☐ Уп. алб. *devër* у изразу *e boni devër dynjan* (Boretzky 1976:42). ▼ Од ар. *dawr* (Tietze 1:603). ☉ Уп. *дѣвер*,

дѣвр², **дѣврѣја**, уп. Skok 1:398 s.v. *девер²*, као и *дѣвер* т. у изразу Еј, ђиди, девер дуња Косово (Елезовић I).

дѣвр² т. indecl. са глаголом *чинити*: „патролирати у циљу осигурања јавне безбедности; претраживати, трагати; испретурати, испремештати“: Тај пут кд дође Љума, дѣврѣје чинеу дѣвр свут по граду. ☐ Полукалк од тур. *devretmek* „id.“, уп. Skok 1:398, Škaljić 214–215 слично, али без овог значења. ☐ Овако само у српском. ▼ Од тур. *devr* в. **дѣвр¹**, **дѣвер** и *etmek* „чинити“. ☐ Уп. и *дѣвер* „претурити, претрести“ у изразу: Целу кућу девер учинијо Косово (Елезовић I), *дѣвр* само уз глагол *учинити* „претражити, испретурати све“ Врање (РСА).

дѣврѣја f. „патрoла, потерно одељење војске или жандармерије“: Дѣврѣја му уфатила качак пијење. ☐ Од тур. *devriye* „id.“ (Skok 1:398 s.v. *девер²*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *devrie* (Јашар-Настева 81), алб. *devrije, devrie, devri* (Boretzky 1976:42). ▼ Од ар. *dawriya* (Tietze 1:605), сродно са **дѣвр¹**, **дѣвр²**, **дѣвер**. ☐ Škaljić нема овако.

дегѣнек т. „батина; туча“: Ако узнем један дегенек па те избијем, брго ће ти дође памет. ☐ Од сртур. *degenek* „id.“, поред *değenek* (Стаховский 1965:65–66); уп. Skok 1:389; Škaljić 209. ☐ Уп. буг. *дегенекъ*, даље мађ. *dögönyek* (ЭСТЯ 3:176). ▼ Вероватно домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:175–176); Tietze 1:576–577 предлаже извођење од гр. δεκα-νίκι, премда се ова грчка реч тумачи и као позајмљеница из турског, в. ЭСТЯ I.c.

дегрмија f. „комад тканине разне врсте исечен у облику квадрата“: Де ми је, мори, моја дегрмија?, adj. „што је квадратног облика (пре свега за тканину)“: Донеси ми туј мараму дегрмију. ☐ Од тур. дијал. *degirmi, değrim, değirme* „id.“ (DS 1400, 1401, 1404), поред *değirmi*. ☐ Уп. алб. *degermi, degërmī*, дијал. *degërmī* Прешево (Boretzky 1976:40, 176). ▼ Домаћа турска реч од глаголске основе *degir-*, сродно са савр. тур. *devirmek* „оборити, преврнути“, *değirmen* „mlin“ (ЭСТЯ 3:178; Tietze 1:577). Основно значење тур. речи, као придева и као именице, јесте „округао; круг“. Значење „квадратног облика, на коцке“ потврђено је само у дијалектима. ☐ Фонетски облик претпоставља дијал. **degirmi* и прелазак тур. *-ir-* > срп. *-p-*, на шта би могао указивати алб. облик; може се допустити и евентуално алб. посредство. Škaljić, Skok немају, уп. и **дегрмија** f. и adj. indecl. „квадратног облика“ Косово (Елезовић II 505).

дежмѣкас adj. „пуначак, дебео, а кратак“: Тако је дежмекас откако га знам. ☐ Можда од тур. *deştek* „великог стомака, пуначак“ (Skok 1:399; Škaljić 216). Код овог тумачења остаје нејасан прелаз тур. *-şm-* > срп. *-жм-*. ☐ Само у српском. ▼ Могуће домаћа турска

реч у вези са тур. *deşmek* „пробушити, расецати“ од општетурске глаголске основе *deş-*. Деноминали углавном имају значење „рупа, пукотина, удубљење“ из кога се, по принципу енантосемије, могло развити и турско дијалекатско значење. ☞ Уп. и облик *дѣжмењасѝ* „,id.“ Хрв. Крајина (РСА) који као да указује на могућ домаћи предлог-жак, или евентуално укрштање са турском речју (можда **дѣжвењасѝ* „налик на омањи дрвени суд звани *дижва*, *дијежва*“ < псл. **dēži*, *-ъве* поред **dēža*, уп. Skok 1:411 s.v. *диџа*).

дѣли adj. indecl. „бесан, луд, само као надимак“, *делија* „смео, храбар, неустрашив“: Делија човек беше бија и тај Ђурђе Сивгар, т. „јунак“: Кој смеја да искочи на пут оному Маниташкому делије Фанде?, *делиљк* „лудост; храброст, јунаштво“. ☐ Од тур. *deli* „,id.“, дијал. **delihk*, поред *delilik*, уп. Skok 1:390; Škaljić 209–210. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *делија* (Јашар-Настева 166), буг. *дели*, *делија*, рум. *deliu*, арум. *deli*, алб. *deli* „храбар, елитни војник у турској војсци“ (Boretzky 1976:41). ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе **del-* (ЭСТЯ 3:214–217; Tietze 1:584). ☞ Skok l.c. погрешно турску реч изводи из арапског.

деликанлија т. „млад момак узавреле, плахе крви“: С тога деликанлију Петруша не се почнувај, съз њега на крај не мош да искочиш. ☐ Од тур. дијал. **dalikanli* „,id.“, поред *delikanli*, уп. Skok 1:390; Škaljić 210. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *деликанлија* (Јашар-Настева 198), буг. *дели канлија*, алб. *delikanlli* (Boretzky 1976:41). ▽ Турска реч је сложеница од *deli* и *kan* „крв“ + суф. *-li*. За порекло *deli* в. *дѣли*, тур. *kan* је домаћа реч (ЭСТЯ 5:251; Eren 205).

делиџала f., т. „чељаде лудаија, лудија“: Ете га иде и тај делипала Арса. ☐ Вероватно од тур. дијал. *delibalak* adj. „неискусан, лакомислен (млад човек)“ (DS 1410). ☐ Уп. мак. дијал. *делиџала* „разуздан“ Дебарско (Андоноски 1951:93). ▽ Тур. реч је сложеница чији је први део *deli* (в. *дѣли*), а други вероватно тур. дијал. *balak* „назив за младунчад: бивола, зеца, медведа, мачке“ (DS 497–498) с обзиром на то да се значење придева *delibalak* односи пре свега на младе особе. Тур. *balak* се тумачи као домаћа реч од општетурског *bala* „дете, младунче животиње“ (ЭСТЯ 2:47–49; Eren 35) или као позајмљеница од нгр. дијал. *παλλάκ* „робусно дете, младунче животиње“ (Tietze 1:269). ☞ Прелаз тур. *-b-* > срп. *-й-* можда посредно показује могућност позајмљивања из грчког.

дѣмбељ, *дѣнбељ* adj. indecl., т. „лењ; ленштина“: Тој детиште се такој дембељ и родило, *дембељајка*, *денбељајка*, *дембељка*, *денбељка* f., *дембељуша*, *денбељуша*; *дембељана*, *денбељана* „место где се

лењствује; лењивица; ленствовање“, *дембељисајџи*, *денбељисајџи* рф. „ленствовати, беспосличити“: Учиниле се целе мужине, ама работе не узимаф у руке, теке дембељишеф тако по въздън, *дембељисувајџи*, *денбељисувајџи* impf. ☐ Од тур. дијал. *dembel*, *denbel* „id.“ Призрен (Jusuf 167), уп. Stachowski 1965:168, поред *tembel*, *tenbel*, *tembelhane*, уп. Skok 1:390; Škaljić 210–211. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дембел* (Јашар-Настева 107), буг. *дембел(ин)*, рум. *tembel*, алб. *dembel*, нгр. *ντεμπέλς*. ▽ Од нперс. *tanbal* (Stachowski 1998:220).

дѐмбел-јаз, *дѐнбел-јаз* m. indecl. „позно, бабино, михољско лето“: Лањски дембел-јаз искочи кишовит, те не могоасмо да поработамо по надвору. ☐ Свакако од турцизма **дѐмбел** и тур. *yaz* „лето“. ☐ Овако само у Призрену. ▽ У турском није забележена оваква констуркција; за *михољско лејџо* користи се *pastırma yazı*. Могуће да се ради о домаћој, локалној творби, али је тур. *yaz* посведочено у Призрену само у оквиру турцизма *јазљк*, док самосталне потврде нема у српском призренском говору, а ни шире. За порекло в. **дѐмбел**, а за *yaz* в. *јазљк*.

дѐме n. „свежањ сена или сламе“: Да узнем два демета траву што носиф Циганке. ☐ Од тур. *demet* „id.“ (Skok 1:391; Škaljić 211). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *демѐт*, *демѐк*, алб. *demet* (Boretzky 1976:41). ▽ Од гр. *δεμότι* (Eren 108; Tietze 1:586). У тур. дијалектима забележен је и облик *deme* „мали бакарни крчаг за чување путера“ истог порекла као и *demet*. Могуће је да се, аналогно, испадање финалног *-t* одиграло још у турским народним говорима.

демѐк part. „па, дакле, као да, уосталом“: Ти демек неси мйштерија за теј коже. ☐ Од тур. *demek* „id.“ (Škaljić 211). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *демек* (Јашар-Настева 231), буг. *демѐк*, алб. *demek* (Boretzky 1976:41), арум. *demec*. ▽ Домаћа турска реч од глагола *demek* „рећи“ (ЭСТЯ 3:221–224; Tietze 1:571). ☐ Skok 1:391 без српско-хрватских примера.

демирџија m. „ковач“: Секиру однеси Рамушу демирџије да гу ископа и да гу наостри, *демирџијски* adj., *демирџиљк* m. „ковачки занат“. ☐ Од тур. *demirci* „id.“, дијал. **demircilik*, поред *demircilik*, уп. Skok 1:391; Škaljić 211. ☐ Уп. мак. *демирџија* (Јашар-Настева 56, 73), буг. *демирџија*, даље алб. *demir*, *demiroxhak* „врста пећи“ (Boretzky 1976:41). ▽ Тур. реч је од *demir* „гвожђе“ и суф. *-ci*. Тур. *demir* је домаћа реч (ЭСТЯ 3:188–190; Tietze 1:587).

дѐнг, *дѐнк* m. „дењаќ, свежањ, бала робе зашивена и запакована“: Теј денгове искочише ли на број? ☐ Од тур. *deng*, *denk* „id.“ (Skok 1:391; Škaljić 211). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *денк* (Јашар-Настева 70), буг. *денк*, рум. *tenghiu*, арум. *tenghe*, алб. *deng*, *denk*, нгр.

теγγί. ▽ Недовољно јасног порекла, тумачи се најчешће као стара позајмљеница из кинеског или неког од иранских језика. За детаљну дискусију в. ЭСТЯ 3:191–194; Tietze 1:587–588.

дѐрвиш м. „припадник дервишког реда; у Призрену: Бекташије, Кадирије, Ноктације, Руфайје; Саидије, Синаније, Халветије“ Ајде да искочимо до Кури-чешме да гледамо дервише како се бодеш, „запуштено, неуредно, чудно обучено чељаде“: Запустија се, дервиш се учинија, „тако се зове стабљика барске биљке рогоз на чијем је врху још незрели плод у виду клипа (због дервишке капе)“: Отиша да бере дервише, *дѐрвишина* augm. и реј. ☐ Од тур. *derviş* „припадник дервишког реда“ (Skok 1:393, Škaljić 213–214, оба имају само прво значење). ☐ У значењу „припадник дервишког реда“ балкански је турцизам, уп. мак. *дѐрвиш* (Јашар-Настева 35), буг. *дѐрвиш(ин)*, арум. *dirviş*, алб. *dervish* (Boretzky 1976:42), нгр. *ντερβίσης, δερβίσης*; за ботаничко значење уп. буг. *дѐрвишко пѝшче* „биљка дивљи (лапад) ливадско зеље, штавињак (Rumex)“ (БЕР 1:344), мак. *дѐрвишка, дѐрвичка* „врста јабуке“ (Јашар-Настева 43). ▽ Од нперс. *dārviš* (Stachowski 1998:58; Tietze 1:597).

дѐрѐце п. indecl. „стање, степен“: Он ме дотера на вој дѐреце, е Бок му платија. ☐ Од тур. *derece* „id.“ (Skok 1:392; Škaljić 212). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *дѐрѐце* (Budziszewska 1983:43), буг. *дѐреджѐ*, алб. *derexhé* (Boretzky 1976:41). ▽ Од ар. *dārāġā* (Tietze 1:593).

дѐрман м. „лек, пут; спас, излаз“: Не ли сѝм ти река ћи њему нема дерман, ћи ће изгуби ред? ☐ Од тур. *derman* „id.“ (Skok 1:393; Škaljić 212–213). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дѐрман*, алб. *derman* (Boretzky 1976:41). ▽ Од нперс. *darmān* (Tietze 1:595).

дѐрс м. „савет, поука, придика“: Ни теј очеве дѐрсове не могау да учиниш да му дође памет. ☐ Од тур. *ders* „id.“ (Škaljić 213). ☐ Уп. алб. *ders* (Dizdari 207). ▽ Од ар. *dārs* (Tietze 1:596). ☐ Skok нема.

дѐрѝ м. „невоља, брига, туга“: От кога дерт, од тога и дерман НПосл, *дѐрѝлија* adj. indecl. „брижан, тужан, жалостан“, *дѐрѝувáѝи* impf. „патити, јадиковати“: Дертуваше, дертуваше, па през време, прође гу и тој дертување њојно. ☐ Од тур. *dert* „id.“, *dertli* (Skok 1:393; Škaljić 213). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дѐрд* (Јашар-Настева 104), дијал. *дѐрѝ* (Budziszewska 1983:43), буг. *дѐрт*, алб. *dert, -di*. ▽ Од нперс. *dārd* (Stachowski 1998:58; Tietze 1:593).

дѐрѝ-ѝар indecl. „у барбуту, табли, две четворке“: Метнаја си дерт-ѝар. ☐ Од тур. израза *dörtcihar* „дупло четири у игри тавле“, са првим делом од дијал. *dert* „четири“ Призрен (Jusuf 167), уп. Škaljić

224 s.v. *dōrīciḫāḥ*. ▣ Уп. мак. *дорџар* (Јашар-Настева 98). ▽ Тур. реч је сложеница од домаћег *dört* „четири“ (ЭСТЯ 3:284–286; Tietze 1:654) и *sihar, çar, çahar, çehar* „четири“, од нперс. *čār, çahar* „id.“ (Stachowski 1998:44–45 s.v. *čardak*; Tietze 1:476). ☞ За разлику од македонског и Шкаљићевог примера, призренски читује рефлекс тур. дијал. облика *dert* : *dört*. Прелаз *ç-* > *c-* одиграо се, највероватније, још у турском иако облик **car* није потврђен.

дѐсџур adv. „слободно, одобрено; довољно, обилно“: Имаш ме у руке, па ти је дестур да чиниш што оћеш сџ мене. ▣ Од тур. *destur* „дозвола“ interj. „слободно! пажња!“, уп. Skok 1:397; Škaljić 214 само узвик *děsīūr* „дозвољено је!“. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *десџур* (Јашар-Настева 35, 117), буг. *děstur*, алб. *destur* (Boretzky 1976:42). ▽ Од нперс. *dāstur* (Stachowski 1998:59; Tietze 1:600).

дѐфа f. „пут, крат“. ▣ Од тур. *defa* „id.“ (Redhouse). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Од ар. *dafa/ dufa* (Tietze 1:574). ☞ Skok, Škaljić немају

дѐба f. „врста свилене тканине“: Све је на њега лепо, све дѐба и кадифа. ▣ Од тур. *diba* „id.“ (Skok 1:399; Škaljić 216). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *дѐба*, рум. *diba*, алб. *dibā* (Boretzky 1976:42), в. и нгр. *dibafos* (Tietze 1:612). ▽ Од нперс. *dibā* (Tietze l.c.) где се наводи Мејерова претпоставка да је перс. реч пореклом од ове грчке речи.

дѐбек, дѐбек m. „врста авана за туцање пржене кафе“. ▣ Од тур. *dibek* „id.“, дијал. *dübek* (DS 1616), уп. Škaljić 216. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *дѐбек* (Јашар-Настева 68), буг. *дѐбек*, алб. *dybek* (Boretzky 1976:45). ▽ Egen 111 објашњава је као домаћу турску реч од *dövmek* „ударати“, Tietze 1:612 сматра да њено порекло није довољно јасно. ☞ Потврде из Призрена показују можда дијалекатске фонетске дублете, уп. и албански пример. Skok нема.

дѐ-беш, дѐ-беш indecl. „две петице на коцкама у барбуту“. ▣ Од тур. *dübeş* „id.“, уп. Škaljić 225 s.v. *дѐбеш*. ▣ Уп. мак. *дѐбеш* (Јашар-Настева 98). ▽ Од нперс. *du* „два“ и тур. *beş* „пет“ (в. *бѐшљк*), досл. „два (пута) пет“ (Tietze 1:667–668). ☞ Македонски пример и Шкаљићева потврда рефлектују прелаз тур. *-ü-* у срп. и мак. *-y-*, мада се прелаз могао десити и на нивоу тур. дијалеката. Призренска потврда одговара турском предлошку.

дѐбидѐз, дѐбидѐс adj. indecl., adv. „прави, потпуни; потпуно, савсим“: Тај син му дѐбидѐз будала; Губеше се у памет мало-помало док не се изгуби дѐбидѐс. ▣ Од тур. дијал. *dibidüz* „id.“, такође и *dibiduz, dübüdüz* (DS 1479), поред *düpdüz, düpedüz*, уп. Škaljić 216. ▣ Уп. мак. *дѐбидѐз* (Јашар-Настева 217), буг. *дѐбидѐз, дѐбидѐс*. ▽ Тур. реч је апсолутни

суперлатив од тур. *düz* (в. *düz*) (Tietze 1:674); уп. *бѣзбѣли*. ☞ Буг. *дибидюз* заједно са Чемерицићевим потврдама рефлектују тур. дијал. облик. Он се, као вероватнији етимон, не може искључити ни у случају стандардног српског облика, као ни македонског и другог бугарског. Skok нема.

дѣв, *düf* m. „горостасна мушка особа, џин“: Висок, крупан, личан, ка јен диф. ☞ Од тур. *div* „id.“ (Skok 1:409; Škaljić 220). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *див* (Јашар-Настева 53), буг. *див*, алб. *dif*. ▼ Од нперс. *dīv* (Tietze 1:630). Перс. реч изворно је значила „(небески) бог“, да би у зороастризму променила значење у „демон“. Она је на индоевропском нивоу сродна са лат. *deus*, ие. **deiuos* (Skok l.c.), вероватно и са слов. придевом **divъ* „дивљи“. ☞ БЕР 1:384 буг. *див* тумачи као домаћу реч.

дѣван m. indecl. са глаголима *сѣаѣти* и *седеѣти* „стајати пред ким мирно (за људе, псе или мачке)“: Отац му чита вакелу, а он седи пред њега диван, са истим глаголима за псе и мачке: „молити, шенити“. ☞ Полукалк од тур. *divan durmak* „id.“, уп. Skok 1:410; Škaljić 220. ☐ Уп. мак. *сѣои диван* (Јашар-Настева 157), буг. *стоя диван чапраз* „стајати мирно поред неког са прекрштеним рукама“. ▼ Тур. *divan* од нперс. *diwān* (Stachowski 1998:60–61; Tietze 1:631), док је *durmak* „ста(ја)ти“ домаћа турска реч в. *дураѣак*, *дѣрма*.

диванѣна f. „врста балкона, покривеног чардака са јастуцима и миндерлуцима“: Диванана ги је ка соба. ☞ Од тур. *divanhane* „широк ходник, трем, гостинска соба“ (Skok 1:410; Škaljić 220). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *диванхане* (Јашар-Настева 65), буг. *диванѣ*, алб. *divanhane* (Boretzky 1976:43). ▼ Од тур. *divan* (в. *дѣван*) и *-hane* перс. порекла. Сложеница можда још у перс. уп. Stachowski 1998:61.

диванѣја m., f. „луцкасто, дивље, неприступачно чељаде“: У, што гу беше диванија тој девојче. ☞ Од тур. *divane* „луд, суманут“ (Skok 1:409 s.v. *düv*; Škaljić 220). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *диванѣ*, алб. *divané* (Boretzky 1976:43). ▼ Персијског порекла, у вези са *div* (в. *дѣв*) (Stachowski 1998:61; Tietze 1:631).

дѣвиѣ m. „прибор за писање од бронзе или другог метала“: Извади дивит и једњчѣс ми написа амајлију. ☞ Од тур. *divit* „id.“ (Skok 1:410; Škaljić 220–221). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дивиѣ* (Јашар-Настева 74), буг. *дивѣт*, алб. *divit*. ▼ У крајњој линији ар. порекла, преко нперс. *davāt* (Tietze 1:601).

дивзѣга f. „подвезица, свилена или памучна пантљика са малом кићанком на крају“: Маро, дај ми теј нове дизбаге. ☞ Од тур. *diz bağı* „id.“, дијал. **diz bagi*. ☐ Уп. алб. *dizëbaq* (Boretzky 1976:43), *dizbaq*

(Dizdari 219). ▽ Неодређени изафет од тур. *diz* „колено“ (уп. **дѝзльк**) и *bağ* „веза, (под)везица“. Обе речи су турског порекла, за *diz* в. ЭСТЯ 3:336–337; Tietze 1:633; Eren 115–116, а за *bağ* ЭСТЯ 2:13–17; Tietze 1:259; Eren 32–33; уп. и Петровић 1998.

дѝзга f. „чохана пантљика око 2 цм ширине за придржавање женске прегаче“: На нову скутачу ваљаф и нове дизге; pl. „трегери који држе панталоне“: За Велигдн ће ти сѝшијем јене нове дизге. ☐ Од тур. дијал. *dizge* „плетен женски појас четири, пет сантиметара ширине“ (DS 1531), поред „подвезица“; уп. Škaljić 221 само у значењу „подвезица за чарапе“; Skok 1:411 само у значењу „ивица, крај“. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *dizgija* „подвезица, трака на женској капи“, алб. *dizgje* pl. „подвезица, трегери за панталоне“, *dizgë* (Boretzky 1976:43). ▽ Домаћа турска реч у вези са *diz* „колено“ в. **дѝзбѝга**, од глаголске основе *diz-* „слагати, низати; постављати у ред“ (Eren 116; Tietze 1:633). ☉ Од основног значења речи *diz* „колено“ централно је постало, по свему судећи „подвезица“, односно „оно што повезује, држи“ па одатле вероватно значења „трегери, појас, трака и сл.“.

дѝзгин m. „каишеви од узде“; са глаголима *даѝи*, *ѝусѝиѝи* „пустити коме, не држати у стези“: Одамно гу зборим: не пушћај, мори девојко, дизгине тому детету, ама нафиље ми је зборење. ☐ Од тур. *dizgin* „id.“ (Skok 1:411; Škaljić 221); *даѝи*, *ѝусѝиѝи* *дѝзгин* је полукалк од тур. *dizginleri (ele) vermek / gevşetmek* (TSS). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *дѝзгини* (Јашар-Настева 48–49), буг. *дѝзгѝни*, рум. *disghin, desghin*, алб. *dizgjin, dyzgjin*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:220–221; Eren 116; Tietze 1:633–634).

дѝзльк m. „чохане или сукнене доколенице; доколенице од црвене чохе које су облачене грабљивицама коришћеним за лов или петловима“: Теј дизльце не ми се бегендисујеф. ☐ Вероватно од тур. дијал. **dizluk*, поред *dizlik* „доколенице“, дијал. *dizluk, dizlük* „кецеља, панталоне, кратке, до колена, доњи веш“ (DS 1532), уп. Škaljić 221; Skok 1:411. ▣ Уп. алб. *tizllëk* „кратке панталоне“ (Boretzky 1976:132). ▽ Тур. реч је од *diz* „колено“ (в. **дѝзбѝга**) и суф. *-luk* (Tietze 1:634).

дѝк adj. indecl., adv. „усправан; усправно“: Дајма бија тако дик; Дигни дик тај страник па га напуни воду. ☐ Од тур. *dik* „id.“, уп. Škaljić 216, који има само *дѝкли*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *дик* (Јашар-Настева 119), буг. *дѝк*, алб. *dik* (Boretzky 1976:42). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:224–226; Tietze 1:614). ☉ Skok нема. Уп. можда и *дѝк* adj. „поносан, горд“ Лесковац (Митровић), за које није извесно да ли је сродно са потврдом из Призрена или са домаћим *дика* „понос“ чије

је етимолошко тумачење проблематично (уп. Skok 1:400) Уп. и ЭССЯ 5:29 где се s.v. **dikъjъ* „диваљ“ ставља буг. *дик* „усправан, прав“.

ди̇ка̇и̇ м. „пажња“; са глаголом (у)чинити̇и (се) „обраћати пажњу, бити марљив, настојати, залагати се“: Чини дикат да не ти прегори тај погача, *дика̇и̇ли̇ја*, *дика̇и̇чи̇ја*, *дика̇чи̇ја* adj. indecl. „марљив; спреман да се заузме за нешто“, *дика̇и̇чи̇ка*, *дика̇чи̇ка* f. ☐ Од тур. *dikkat* „id.“; уп. Škaljić 216 који нема све облике; (у)чинити̇и (се) *дика̇и̇* је полукалк од тур. *dikkat etmek*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дика̇и̇*, *дика̇и̇ ст̇и̇ори* (Јашар-Настева 107, 151), буг. *дик̇ат*, *стори дикат*, алб. *dikat* (Boretzky 1976:42). ▽ Од ар. *diqqa(t)* (Tietze 1:616). ☑ Skok нема, уп. и *дик̇и̇* м. „пажња“, *дика̇и̇ли̇ја* adj. indecl. „пажљив“ Косово (Елезовић II 506). Облици са суфиксима *-ли̇ја*, *-чи̇ја* могуће домаћа творба.

ди̇ки̇и̇ м. „начин шивења, шивење“: И по дикишу се види ћи тај минтан правија мајстор човек. ☐ Од тур. *dikiş* „id.“ (Skok 1:400; Škaljić 216). ☐ Уп. мак. *дики̇и̇* (Јашар-Настева 79), буг. *дики̇и̇ш*. ▽ Домаћа турска реч, девербал од општетурског глагола *dikmek* „шити“ (ЭСТЯ 3:227–228; Tietze 1:615).

дилиндиса̇и̇ти̇ (се) pf. „изнети на видело, обелоданити [разобличити (се)]“: Његове мизевирљце га дилиндисаше њега, те видосмо што мостра шовек беше бија; Поруга се и роди копиле те се сама дилиндиса каква је. ☐ Вероватно од тур. *dillendi* 3. sg. перфекта од *dillennemek* „постати предмет оговарања“ (TSS), дијал. *dillemek* „бити против, клеветати; ширити лоше вести; са завишћу говорити о некоме или о нечијем богатству, имовном стању; грдити, пребацивати коме; жарко желети“ (DS 1496). ☐ Уп. алб. *delendis* „наговорити кога брбљањем“, *delendisem* „препирати се“ (Boretzky 1976:41). ▽ Домаћа турска реч, деноминал од *dil* „језик“ (Tietze 1:619), за порекло тур. *dil* в. и ЭСТЯ 3:228–230; Eren 112. ☑ За срп. *дили-* < тур. *dille-* уп. **дилинци̇ја**. Skok, Škaljić немају.

дилинци̇ја adj. indecl., м. „који стално нешто тражи, просјачи, извољева“: Успе ли ти се на главу, тај дилинција не ће те пуштити све док му не учиниш, *дилинци̇ка* f., *дилинци̇ил̇к* м. „стално извољевање, просјачење“ ☐ Од тур. *dilenci* „id.“; дијал. **dilencilik*, поред *dilencilik*, уп. Skok 1:404; Škaljić 218 оба s.v. *дил̇енци̇ја*. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дилиндџи̇ја*, *дилиндџи̇е*, алб. *dilinchi*, *delenchi* (Boretzky 1976:41), арум. *dilingi*. ▽ Домаћа турска реч од глагола *dilennemek* „просити, молити“ од *dilemek* „id.“ (Tietze 1:618; ЭСТЯ 3:231–233). ☑ Пада у очи подударност облика *дили-*, поред *дилен-* у балканским језицима.

ди̇льбер adj. indecl., adv. „наочит, леп, љубак, диван; лепо, дивно“: Врло је диљбер вај басма за димије, м. „леп дечак или младић,

љубавник старијег човека“: Пободоше се отимаћи јен другому диљбера. ☐ Од тур. *dilber* „id.“ (Skok 1:404; Škaljić 217–218). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дилбер* (Јашар-Настева 104), буг. *дилбѐр*, алб. *dylbër*. ▼ Од нперс. *dilbar*, *delbär*, сложенице од *dil* „срце“ и *bar* „који носи, држи“ (Tietze 1:618; Stachowski 1998:60).

димџје f. pl. „део женске ношње са широким, набраним нога-вицама“, *димџце* dem. „доње женске гаће испод димија“: Дајка Милановому девојчету шијџф димице и јелече за Велигдџн. ☐ Од тур. *dimi* „id.“ (Skok 1:405; Škaljić 218). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *димџја*, рум. *dimie*, алб. *dimí*. ▼ Од нгр. *δίμιτο* (Tietze 1:620–621; Eren 114).

диџчик m. „кундак од пушке; туча кундаком“: Добро и остаде жиџ, колико диџчика изеја сирома. ☐ Од тур. *dipçik* „кундак“, ~ *darbesi* „ударац кундаком“, ~ *le vurmak* „ударити“ (TSS). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *динџик*, *динџук*, алб. *dipxhik*, *dimxhik*, *dumxhik*, *dimçik* (Boretzky 1976:43). ▼ Домаћа турска реч, од *dip* / *dib* „дно, основа, корен“ и деминутивног суф. *-çik* (Tietze 1:624; ЭСТЯ 3:317–319). ☐ Škaljić, Skok немају, уп. и *диџчик* „id.“ Косово (Елезовић I). Турски етимон преузет је у основном облику у дијалектима: *диџ* adv. „управо; веома сасвим“ Врање (Златановић), Момина Клисуре, Ресава (РСА), *диџ*, *диџџиен* „id.“ Пирот (Живковић), Каменица код Ниша (Јовановић 2004), *диџ* „сасвим; превише; никако“ Лесковац (Митровић), *диџџелен* „начисто, скроз, уопште“ Лужница (Ћирић 1983).

диџрек m. „греда, подупирач, стуб“: Вај скапан диџрек ваља да се микне и да се тури нов, „шара на домаћим тканинама“: И вај други диџрек ми је готоф, „човек ослонац“: Домаћин је диџрек у кућу, „међу школском децом: слаба оцена, јединица“: Из рачун учитељ му даде диџрек и отера га на место, *диџрече* n. dem., *диџреџџи* coll., *диџреклџја* adj. indecl. „што на себи има шаре - диџреке“, *диџреклџја џлаџно* n. „врста платна са шарама“, *диџреклџја дукаџ* m. „врста дуката коришћеног за накит“. ☐ Од тур. *direk* „id.“, *direkli* (Skok 1:407–408; Škaljić 219). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *диџрек* (Јашар-Настева 63), буг. *диџрѐк*, рум. *dirc*, алб. *dirék*, нгр. втерѐки. ▼ Домаћа реч, од општетурске глаголске основе *di-re-* „подупирати, стајати, усправљати“ (ЭСТЯ 3:237–240; Tietze 1:625).

диџриџја, *диџриџја*, *диџриџја* f. „алатка од челика за стругање; код кујунџија — троугласта турџија“: Вај диџриџја се истуџила. ☐ Од тур. дијал. *dürpi* „id.“ Призрен (Jusuf 168), поред *törpü*, уп. Skok 3:527; Škaljić 625 оба s.v. *џурџија*. ☐ Уп. мак. *џурџија* (Јашар-Настева 24). ▼ Домаћа турска реч (Räsänen 495; Clauson 533). ☐ Српски облици

ūurpūija и сл. воде порекло од тур. *törpü* које је у дијал. могло гласити **türpi*.

дѳрпѳин, *dürpīin* m. „дурбин“: Како тури дѳрпин на очи, опази ги де су. ☐ Од тур. *dürbin* „id.“ поред *durbin*, *dürbün*, уп. Škaljić 228–229; Skok 1:461. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дурбѳин*, рум. *dulbun*, алб. *dylbī*, *dyrbī*. ▼ Од нперс. *dūr-bīn* досл. *далекозор* (Tietze 1:661, 674). ☐ Стандардни срп. облик пореклом од тур. *durbin*.

ду-се, *dü-cé* indecl. „две тројке у тавли или барбуту“: Ти си метнаја дѳ-се, а ја дерт-цар. ☐ Од тур. *düse* „id.“ (Škaljić 229). ☐ Уп. мак. *душе* (Јашар-Настева 98). ▼ Перс. порекла од *du* „два“ и *se* „три“ (Tietze 1:676).

дѳшек, *düšek*, *düşek* m. „постеља у виду широког мадраца која се простире по поду“: Изнесите дѳшеце на слунце. ☐ Од тур. дијал. *düşek* „id.“ Призрен (Jusuf 168), поред *döšek*, уп. Škaljić 229; Skok 1:461. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *душек* (Јашар-Настева 67), буг. *дѳшек*, арум. *dušic*, алб. *düşék*. ▼ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *döşe-* / *düşe-* у основном значењу „простирати, застирати (постељу, под и сл.)“ (ЭСТЯ 3:333–335; Tietze 1:655); уп. **душема**, **душекљк**. Уп. и сртур. *düşek* Stachowski 1965b:79. ☐ Уп. и *düşek* „постеља“ Косово (Елезовић II 509), које Skok l.c. нема. Српске, а и остале балканске потврде одражавају старији и/ли дијалекатски облик тур. речи. За први помен в. Стаховский 1967:202

душекљк, *düşeklĭk*, *düşeklĭk* m. „велики орман у зиду у спаваћим собама у којима се преко дана држе душеци и постељина“: Ајде дизајте дѳшеце и турајте у дѳшекљк. ☐ Од тур. дијал. **düşeklik*, поред *döşeklik* „id.“ (TSS). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дѳшекљк* „платно за душек“, *дѳшекљк* „душек“, алб. *dysheklĭk*, *dysheklĭk*, *dysheklĭk*, *dysheklĭk* (Boretzky 1976:46). ▼ Тур. реч од *düşek*, *döšek* и суф. *-lik*, уп. **дѳшек**, **душема**. У турским дијалектима није забележен облик са овим суфиксом, али се на основу позајмљеница може реконструисати.

душема, *düşema* f. „прекривач од две поле спојен чипком од свиле и памука разних боја, за покривање колевке; прекривач за покривање сандука са невестинском спремом и даровима; кончани убрус којим невеста брише ноге младожењиним укућанима пошто их у прву среду увече по венчању опере; врста бошче у коју се увијају невестине ствари кад она, с времена на време, иде у свој род у госте; под од дасака по собама и двоосовним колима“: Пошто успијеш девојче, узни дѳшему па покри колевку; А дѳшему за ноге туристе ли у сандѳк?; Бата узеја штице и погодија мајстора да тури дѳшему у дољку собу. ☐

Од тур. дијал. **düşete*, поред *döşete* „id.“, уп. Škaljić 229; Skok 1:461, оба s.v. *душема*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *душеме* (Јашар-Настева 85), буг. *дюшемè*, рум. *deşutea*, *duşetea*, алб. *dusheté*, *disheté* (Boretzky 1976:46), у свим језицима у значењу „под од дасака, у кући или на колима“. ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *döse-* / *düşe-* у основном значењу „простирати, застирати (постељу, под и сл.)“ (ЭСТЯ 3:333–335; Tietze 1:655); уп. *дџшек*, *дишџеклџк*. ☞ Тур. дијал. облик се може реконструисати, како на основу балканских потврда турцизама тако и на основу аналогije са дијал. *düşek* в. *дџшек*.

дџгме п. „дугме“: Уши ли му теј две дџгмети на пантолоне, *düğ-mence* dem., *düğmihu* coll. ▣ Од тур. дијал. **düğme*, поред *düğte* „id.“, уп. Skok 1:454; Škaljić 226. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *дугме* (Јашар-Настева 25), буг. *дјугмè*, *дџгмè*, *дјоимè*, *дјумè*, *дугмè*, *догмè*, алб. *dugme*, *dugme* (Boretzky 1976:45). ▽ Tietze 1:669 тумачи тур. *düğte* као домаћу реч од *tüğte*; тако и Clauson 482; слично Lokotsch 43. Škaljić l.c. као позајмљеницу из нперс. *tukte* „id.“.

дџз, *дџс* adj. indecl., adv. „раван, гладак; равно“: Њему јен табан од ноге му је дџз, ~ *черга* „код мутавџија врста черге без шара у природној боји кострети“: Какву чергу оћеш: бојама ели дџз? ▣ Од тур. *düz* „раван, гладак, једнобојан“, уп. Škaljić 230; Skok 1:463. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *дјоз*, алб. *dyz*, *dyst* (Boretzky 1976:46). ▽ Домаћа реч, општетурска именица и придев (ЭСТЯ 3:309–313; Tietze 1:680).

дџзгџн adj. indecl. „исправан, раван“: Одовде па све до Муштуиште пут ти је дџзгџн. ▣ Од тур. *düzgün* „id.“, уп. Skok 1:463. ▣ Овако само на Косову и Метохији, уп. *дџзгџн* adj. indecl. „id.“ Косово (Елезовић II 509). ▽ Домаћа реч, девербал од општетурске глаголске основе *düz-* „поравнати, исправити“ (ЭСТЯ 3:312; Tietze 1:682), уп. *дџз*, *дџзду-сџџи* (ce). ☞ Škaljić нема.

дџздисџџи (ce) pf. „удесити, уредити; направити ред у кући; изравнати; сравнити; дотерати, улепшати“: И тај моја бундица ваља да се даде да се дџздише мало, *дџздисувџџи* (ce) impf. „id.“: Двор се јадва диздисуваше от силно ђубре што беше не нанеја тај врашки поток. ▣ Од тур. дијал. *düzdi* 3. sg. перфекта, поред *düzdü*, од *düzmek* „id.“ (Stachowski 1992:35). ▣ Уп. мак. *дюздиса* (Јашар-Настева 111), буг. *дјоз-дџс(в)ам*. ▽ Домаћа реч, од општетурске глаголске основе *düz-* (ЭСТЯ 3:309–313, Tietze 1:681), уп. *дџз*, *дџзгџн*, *дџзлџк*, *дџзџџабан*. ☞ Skok и Škaljić немају. Уп. *дюздџшем* pf. „удесити се, дотерати се“, *дюздџсџјем* impf., *дюздџсан* adj. Пирот (Живковић), Лесковац (Митровић), *дур-дџшем* pf. „уредити, дотерати“ Лесковац (Митровић).

дйзльк м. „равнина, равница“: Купија кућу у Левишу, оће да живује у дйзльк, не може више вика, да крши снагу по Пантелије, Поткалаје. ☐ Од тур. *düzlük* „id.“ (TSS), дијал. **düzlük*. ☐ Овако само у Призрену. ▼ Домаћа турска реч од *düz* „раван; равно“ и суф. *-lük*, в. **дүз**. ☑ Skok, Škaljić немају.

дйзтабан, *düstāban* м., adj. indecl. „особа са равним табанима; који има равне табане“: Јован Баша бија дйзтабан ка и син му, *düstābanliĵa*, *düstābanliĵa* f., м., adj. indecl. ☐ Од тур. *düztaban* „id.“, уп. Škaljić 229 s.v. *düstāban*; Skok 1:463. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *düstābanliĵa* (Јашар-Настева 43), буг. *дјузтабан*, *дјустабан*, алб. *dyztaban*, *dystaban* (Bortezky 1976:47). ▼ Тур. реч од *düz* (в. **дүз**) и *taban* (в. **табан**).

дймен м. „кормило на чамцу или на лађи“: У Солун јене каице имау дймене, а јене ги па немау, фиг. „место са кога се управља или одлучује“: Док беше на дймен, њему не могаше на лопату да се принесе, *дйменџија* фиг. „нестално, превртљиво чељаде“, *дйменџика* f. ☐ Од тур. *dümen* „id.“, *dümençi*, уп. Škaljić 227 s.v. *дүмен*; Skok 3:470–471 s.v. *тймјун*; Skok и Škaljić немају значење „нестално, превртљиво чељаде“. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дјумен*, алб. *dymén*. ▼ Од вен. *timon* (Tietze 1:672). ☑ За први помен в. Стаховский 1967:202.

дйнме п. „потурчени Јеврејин“. ☐ Од тур. дијал. **dünme*, поред *dönme* „преобраћеник из једне вере у другу“, уп. од исте основе дијал. *dünek* „несталан“, *dünüm*, *dünüş*, поред стандардних *dönek*, *dönüm*, *dönüş* уп. Jusuf 168; Skok 1:458 s.v. *дунум*. ☐ Уп. алб. *dynme* (Bortezky 1976:46). ▼ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *dön-* „враћати (се), окретати (се)“ (ЭСТЯ 3:276–278; Tietze 1:653). ☑ Škaljić нема.

дй-шеш м. indecl. „дупла шестица у барбуту или тавли“: Рђаво му идеше: јенпут биле не могаше да метне ни дй-се, ни дй-беш, ни па дй-шеш. ☐ Од тур. *düşeş* „id.“ (Škaljić 229; Skok 1:450). ☐ Уп. мак. *душеш* (Јашар-Настева 98). ▼ Перс. порекла, од *du* „два“ и *şaş* „шест“ (Tietze 1:678).

дйвлей м. „живот без брига и патње, обиље, благостање“: У довлет се беше родила, у довлет се и удаде. ☐ Од тур. *devlet* „id.“, уп. Skok 1:399; Škaljić 215. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *довлей* (Јашар-Настева 107), буг. *довлет* у изразу *на довлет държа* „секирати се за некога“, алб. *dovlet*, *davlet*, *daulet* (Bortezky 1976:40). ▼ Ар. порекла в. **дйвлей**.

дограма f. у примеру: Тој што ти викаш дограма ми ги викамо копа-ница, *дограмаџија* м. „столар“: Руке му се осушиле оному дограмаџије

Лазе што ти награде тако тај сандџк, *дограмаџиџски* adj., *дограмаџиџка* f. „столарева жена“, *дограмаџиниџа* f. „столарска радионица“, *дограмаџиџљк* m. „столарски занат“. ☐ Од тур. *doğrama* (дијал. **dograma*) „тесарски рад, предмети столарске израде“, *doğramacı*, *doğramacılık*, уп. Škaljić 222; Skok 1:422 s.v. *doğram*, само облик *дограмаџиџа*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дограма*, *дограмаџиџа* (Јашар-Настева 190), буг. *дограма̀*, *дограма̀дџиџа*, рум. *digramae*, *digramagi*, алб. *dogramaxhi* (Boretzky 1976:43). ▼ Домаћа реч од основе општетурског глагола *doğra-* „резати, ломити на делове“ (ЭСТЯ 3:248–249; Tietze 1:635).

дојдисаџиџи (се) pf. *дојдисуваџиџи* (се) impf. „заситити (се)“: Јену алу мош ли да дојдишеш? ☐ Од тур. дијал. **doydi* 3. sg. перфекта, поред *doydu*, од *doymak* „id.“ (TSS). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *doy-* „наједати се, засићивати се“ (ЭСТЯ 3:251–252; Tietze 1:647–648). ☐ Уп. од исте тур. гл. основе: *дойиџе* adv. „довољно, колико је потребно да се буде сит“: Немају да једу доинџе Косово (Елезовић I), Параћин, Тупижница (РСА), *дојиџе* adv. „довољно“ Лесковац (Митровић), мак. *дојунџе* „id.“ од тур. *doyunce* (Јашар-Настева 118), поред потврђеног *doyunca* (герундиј на *-(y)unca* од глагола *doymak* (Tietze 1:648), уп. Skok 1:422; буг. *доймаџак* „гладан, незасит човек“ (БЕР 1:407), где се буг. реч изводи од тур. **doymazcik* < *doymaz* и суф. *-cik*. Она се може извести и од герундија на *-acak*, *doymasak*.

докума f. „памучна тканина фабричке израде“. ☐ Од тур. *dokuma* „тканина“ (TSS). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Домаћа турска реч од глагола *dokumak* „ткати, ударати“, у чијој је основи опште-турска глаголска основа *doğa-* / *toğ-* (ЭСТЯ 3:253–255; Tietze 1:638). ☐ Škaljić, Skok немају.

долај m. „направа за пржење кафе“: Ти узни долап те испржи каву, а ја ће однесем лебове на фурни, „постројење за наводњавање“: За воду у башчу не брине: дњом, ноњом, долап му работа, „мањи плакар у зиду; дрвени орман“: И кава и шећер су у долап у кућу, „коло које покреће воденични камен“. ☐ Од тур. *dolap* „id.“ Skok 1:423; Škaljić 222 само друго и треће значење. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *долај* (Јашар-Настева 65), буг. *долан*, рум. *dolap*, алб. *dollap*, нгр. *δουλάπι*. ▼ Од нперс. *dūlāb*, *dolāb* (Stachowski 1998:61–62; Tietze 1:639; Eren 117–118). Skok l.c. турску реч изводи из арапског, што није исправно, јер је ар. реч такође позајмљеница из персијског; нперс. *dolāb* (Tietze l.c., Eren l.c.) *dūlāb* (Stachowski l.c.) има готово сва наведена значења, потврђена и у турском и у Призрену.

дòлаш adj. indecl., adv. „нетачан, погрешан; погрешно“: Къд да превидимо његову рачуницу, а она испаде долаш. ☐ Вероватно од тур. *dolaş* „заврнут, уврнут“ (TSS). ☐ Уп. можда алб. *dallash* „свађа, кавга“ које се изводи од тур. *dalaş* (Boretzky 1976:39) и које је према Tietze 1:551 другачијег порекла од тур. *dolaş*. ▽ Домаћа турска реч од *dolaşmak* „тумарати, заобилазити, кружити, замрсити се“. Према ЭСТЯ 3:259–260 од општетурске глаголске основе *dola-* „увијати, обмотавати, вртети, враћати се, тумарати и сл.“, а према Tietze 1: 640 од *tolğaş-*. ☉ Škaljić, Skok немају, уп. и *далаш* adj. indecl. и adv. „криви пут, странпутице“ Косово (Елезовић I).

долдурма f. „сладолед“: Дај му кој мангър за долдурму, *долдурмаџија* m. „који прави и продаје сладолед“. ☐ Од тур. *dondurma* „id.“, дијал. **dondurmaci*, поред *dondurmacı*, уп. Skok 1:426; Škaljić 224 оба s.v. *дòндурма*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дòндурмаџија* (Јашар-Настева 73), буг. *дòндурма*, алб. *dolldërma*, *dondurma*, *dordullma* (Boretzky 1976:44). ▽ Домаћа турска реч од *dondurmak* „заледити“ од општетурске глаголске основе *доң-* / *тоң-* „мрзнути (се)“ (ЭСТЯ 3:265–267; Tietze 1:645). ☉ Промена *n – r > l – r* вероватно у српском, односно, албанском. У тур. призренском говору забележено је *dondorma* (Jusuf 167).

домазлак, *домазлџк*, *домџлак* m. „домаћа животиња која се чува за запат; домаћа животиња сопствене производње; домаћа животиња једне породице, двојице људи или више њих“: Домазлџк му је голем па има и што да закоље за зиму, и што да му остане; Теј две кокошчети што ни донесе Тотка остаисмо за домазлџк. ☐ Од тур. дијал. *domazlık*, *damazlık* „запат, животиња или биљка за размножавање“ (DS 1550, 1350), поред *damızlık*, *damuzlık*, уп. Skok 1:425; Škaljić 223. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *домазлак* (Јашар-Настева 48), буг. *домазлџк*, *дамазлџк*, алб. *damazllëk* (Boretzky 1976:39). ▽ Тур. *damızlık*, *damuzlık* „квасац, бачија, запат“ Tietze 1:556 тумачи као домаће речи, од глагола *tamuz-* / *tamiz-* каузатива од *damlamak* „капљати“. За његово порекло уп. ЭСТЯ 3:139–140; Tietze 1:554. Уп. **дàмла**. ☉ Прелаз *-o-* > *-a-* у слов. језицима тумачи се као укрштање са домаћим *дом* (Skok l.c.; БЕР 1:411). Тур. дијал. облик, међутим, допушта да се претпостави позајмљивање већ измењеног фонетског лика. Чемерикић напомиње да фонетску варијанту *домазлџк* најчешће употребљавају Срби из Призрена, али и из околних села.

домуз-бàли f. „врста крупније рибе из Скадарског језера, с једне стране беле, а с друге стране тамније боје, по спољашњости масне, са много икре и посебно укусног меса“. ☐ Од тур. *domuz balık* „id.“

(Redhouse). ▣ Овако само у српском. ▽ Тур. реч од *domuz* „свиња“ и *balık* „риба“ (уп. *баљк-јаџи*). Тур. *domuz* је вероватно домаћа реч (Tietze 1:646; Clauson 427); тумачи се и као позајмљеница из кинеског Tietze l.c. Ⓢ Уп. Skok 1:426; Škaljić нема. Уп. и *дџмузбџ* м. „јесетра, Асипенсер стурio; свиња“ ЦГ (РСА).

дџр, *дџра*, *дџоро* adj. „кестењасте боје“: Тај дор коњ ће му липче, *дџорија* м.: Његовому дорије не се наоди тако лсно чифт, *дџорџи*. ☐ Од тур. и дијал. *dor*, *dori* „id.“ (DS 1563), *dor(u) at*, уп. Škaljić 224; Skok 1:426–427. ▣ Балкански турцизам ја само придев, уп. мак. *дџорија* (Јашар-Настева 48), буг. *дџрест*, *дџорија*, *дџр*, алб. *dori* (Boretzky 1976:44). ▽ Домаћа реч, од општетурског *dor* „браон-црвенкасте боје“ (ЭСТЯ 3:268–269; Tietze 1:647). Ⓢ Срп. *дџорџи* могуће и домаћа творба. Турски дијалекатски облик вероватно **dori*.

дџрам м. „јединица мере за тежину; тегови за вагу“, *дванајесџи-иџолдџрамче* п. „тег за мерење тежине од дванаест и по драма на ваги“, *сџиодџрамче* „блехани суд од 100 драма течности“. ☐ Можда од тур. *diret*, *dirhem* „id.“ (Skok 1:430 s.v. *дрџзма*; Škaljić 225). ▣ Уп. буг. *дрџм*, алб. *dirhem*, *derhem*, *dërhëm*, *drem*, *drehem*, *drehme* (Boretzky 1976:43). ▽ У крајњој линији гр. порекла од *δραχμή*. Језик из кога је непосредно реч преузета у турски не може се са извесношћу одредити. Tietze 1:626 изводи тур. реч из персијског, ову пак из арапске, која је грчког порекла. Ⓢ БЕР 1:420 буг. реч изводи од гр. *δράμι* < *δραχμή*. За алб. облик *drehe* Boretzky l.c. каже да је настао укрштањем са гр. *δραχμή*.

дџуан м. „биљка дуван; дуван за пушење“, ~ *џиџи* „пушити“: Што не пије вино и ракију, што не пије два(н) ни бурнута; Пије дуан кришом од оца, *дуанџија*, *дуванџија* м. „узгајивач и произвођач дувана; мајстор који крижа и продаје дуван; пушач“, *дуанџиниџа* f. „радња где се крижа и продаје дуван; после ослобођења од Турака: продавница монополских дуванских прерађевина, цигарет папира и шибица“. ☐ Од тур. *duhan* „id.“ (Skok 1:454, Škaljić 226). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *дуван* (Јашар-Настева 47, 101), буг. *духан*, алб. *duhan*, *duhanxhi* (Boretzky 1976:45). ▽ Од ар. *duḥān* (Tietze 1:658). Ⓢ Израз *џиџи дџуан* је калк од тур. *tütün*, *çigara içmek* „пушити“, уп. Skok l.c., Јашар-Настева 146. Уп. и мак. *џие цигари*, алб. *pi duhan*, нгр. *πίνω τσιγάρο* (Hazai/Kappler 668).

дџу-бџара indecl. „две двојке у барбуту и табли“, *дџубџара* f. фиг. „сплетка, превара“: Грешија си ако си мислеја ћи ја не осећам чија је тај дубара, *дџубарџк* м. „сплеткарење, подваљивање“, *дџубараџија* „сплеткарош“, *дџубараџиски* adj., adv. ☐ Од тур. *dubara* „id.“ (Skok

1:450; Škaljić 225). ▣ Уп. мак *дубара* (Јашар-Настева 98, 107), буг. *дубара*. ▽ Од нперс. *du-bāra* / *dō-bāra* „два пута, дупло два у игри тавле“ (Tietze 1:657).

дувар м. само у примеру из тефтера [„зид“], *дуварни* adj. „који има везе са дуваром, зидни“. ▣ Од тур. *duvar* „id.“ (Skok 1:463; Škaljić 230). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *дувар* (Јашар-Настева 63), буг. *дубар*, алб. *duvar* (Boretzky 1976:45). ▽ Од нперс. *divār* (Stachowski 1998:62–63; Tietze 1:631). Ⓢ За први помен в. Стаховский 1967:202.

дузина f. „туце“: За Сандину свадбу ваља да узнеш две-три дузине ракиске чаше. ▣ Вероватно од тур. *düzine* „id.“ (Škaljić 230). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *дузина* (Јашар-Настева 38, 77), буг. *дузина*, алб. *duzinë*. ▽ Од ит. *dozzina* „id.“ (Tietze 1:682), уп. ит. дијал. облик *duzzina* (БЕР 1:444). Ⓢ Skok нема ово, уп. и *дузена* f. „омот од дванаест комада какве робе“ Косово (Елезовић II 508). БЕР l.c. изводи бугарску реч непосредно из нгр. *ντουζίνα*.

дулум м. „стара турска мера за површину од 1500 квадратних корака“. ▣ Од тур. дијал. *dölüm* „врста мере од четрдесет аршина ширине и дужине; мера за дужину од четрдесет стопа“ (DS 1579), поред *dönüm*, уп. Skok 1:458; Škaljić 228, оба s.v. *дунум*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *дулум*, *дол'ум*, *донум* „100 m²“ (Јашар-Настева 77, 180), буг. *дюлюмъ*, алб. *дунут*, *дylут*, *дëнум*, *дунит* „1000 m²“ (Boretzky 1976:46). ▽ Домаћа турска реч, Tietze 1:653 изводи је од глагола *dönmek* „окретати се, вртети се, враћати се“, у вези са земљорадничком терминологијом. Ⓢ Призренско *дулум*, као и остали примери из балканских језика, дозвољавају претпоставку да је постојало више тур. дијал. облика — **dülüm*, *dünüm* Призрен (Jusuf 168) поред *dölüm*, *dönüm*.

дунићерин м. „старински столар, тесар“. ▣ Од тур. *dülger* „id.“ (Skok 1:458; Škaljić 227). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *дулгѐр(ин)*, рум. *dulgher*, алб. *dylger*. ▽ Од нперс. *dūrgār* „id.“, од *durūd* „дрво“ и *-gar* „онај који ради, обрађује“ (Stachowski 1998:63; Tietze 1:674; Eren 126).

дурацак м. „дубак“: Мицко је још тој дете за дурацак. ▣ Од тур. *duracak* досл. за *сћајање*, уп. Škaljić 228. ▣ Само у српском. ▽ Партицип футура од *durmak* „стајати“ које је домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:296–301; Tietze 1:660). Ⓢ Skok нема, уп. и *дурцак* „дубак“ Косово (Елезовић I).

дурма adv. „непрекидно“: Дурма га држи тај проклета надворица. ▣ Од тур. *durma* „id.“ (Tietze 1:662). ▣ Овако само у српском. ▽ По облику турска реч је императив од глагола *durmatmak* негатива од

durmak (в. *дураца̀к*), и досл. значи „не стој!; не стајање“ а може бити и глаголска именица од *durmak* „стајати“ уп. Tietze l.c. ☉ Škaljić 229 само *дурмадан*; Skok нема.

дућан м. „радња“, *дућански* адј., *дућанче* п. дем.: Забија се у тој дућанче ка у кафес, *дућанчићи* coll. ☐ Од тур. дијал. *düçan* „id.“ Призрен (Jusuf 167), поред *dükân*, уп. Skok 1:451–452; Škaljić 225–226. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *дуќан* (Јашар-Настева 71), буг. *дукян*, рум. *dughiană*, арум. *duchiane*, алб. *duqân*, нгр. *втоуќáвн*. ▼ У крајњој линији од ар. *dukkân* (Tietze 1:670), који сматра да је преузета непосредно од нперс. *dukân*.

душмански адј., adv. од *душман* [кога нема у рукопису]: Кој има невољу и од змије тражи лек, и на душманске врата чука. Ретко га бије, ама кџд га избије, избије га душмански. ☐ Од тур. дијал. *duşman* „id.“ Призрен (Jusuf 167), поред *düşman*, уп. Skok 1:462; Škaljić 229–230. ☐ Именица је балкански турцизам, уп. мак. *душман(ин)* (Јашар-Настева 88), буг. *душман(ин)*, рум., арум. *duşatan*, алб. *dushman*, *dushmën*. ▼ Од нперс. *duštān* „лоших мисли, лошег карактера“ (Stachowski 1998:63–64; Tietze 1:678; Eren 126–127).

Ђ

ђа part. само у примерима: Само се премеће на дишек ђа тамо, ђа тамо. Место га не фаћа, ђа тамо, ђа тамо. ☐ Од тур. *gâh gâh* „повремено, час... час“ (Skok 1:477; Škaljić 246). ☐ Овако само у српском. ▼ Перс. порекла (Skok, Škaljić l.c.).

ђар м. „део мутавцијског разбоја; дренов штап дужине 1 m чији су крајеви тупо зашиљени; на њега је намотана потка те има улогу чунка на домаћем ручном разбоју“. ☐ Вероватно у вези са тур. дијал. *sağ, çağ* „пљосната даска или метални витао на ткачком стану“, *sağ, çağ, са, ца* „штапови постављени на товарним колима са стране да не би испадао товар, рачvasti штапови на дну таљига (кола) која служе за превоз летине“ (DS 841–843), уп. и *çağ* „игла за чарапе, кука на врху вретена за сукање и упредање вуне“ (DS 1033). ☐ Уп. буг. *дџак*² „дуг гладак прут који служи као чунак на мутавцијском разбоју“ (БЕР 1:353 од тур. *sağ* „игла за плетење, жбица на колском точку“). ▼ Домаће турске речи (Tietze 1:412). ☉ Škaljić 246 *ђах* „део мутапчијског стана: дрвена, обично дренова шипка на коју се намотава пређа, дужине око 55 cm, а дебљине око 1 cm“ објашњава као скраћени облик од *тџерђах* „занатлијски сто; оквир од летава на којем кожари разапињу кожу“ што је мало вероватно. Skok нема. Варијантност фи-

налног гласа у српским и бугарској потврди могуће рефлекси недовољно јасног тур. *-ğ*. Можда и као додаток једносложној речи. Као рефлекс тур. *c-* очекивало би се срп. *ц-*. Уп. можда срп. *ћ-* < тур. *c-* s.v. *ћџврек*. Код речи из занатске терминологије предност над фонетским подударностима и закономерностима има чињеница да се ради о релији која је са новом технологијом преузета из страног језика, уп. Petrović 2003. Овде је пут могао ићи из мутавцијске у ткачку терминологију, што потврђују и друге српске дијалекатске потврде. Уп. и *царка* f. „тањи штапићи на врховима зашиљени, служе за намотавање конца којим се тка“ Пирот (Јовановић 1989:114), *цакље* pl. „дрвене направа коју ткаље употребљавају уместо совелке кад ткају пртене ћилимове или поњаве“ Врање (Златановић), *ћаов* m. „чунак на разбоју“ Расина (РСА), *ца* Ниш (Николић 1955), *ца* „мутавцијска алатка, њоме се протиње конач у основу приликом ткања“ Лесковац (Митровић).

ћаур m. „неверник, увредљива реч за Србе; надимак“: За њи ми несмо људи, ми смо ћаури. ☐ Од тур. дијал. *caur* „id.“ Призрен (Jusuf 57); уп. и нар. *gâvur*, дијал. *gavur eleğçisi* „немуслиман“ (DS 1942), поред *kâfir*; уп. Stachowski 1965:169; Stachowski 1963b:84–85; Skok 2:65 s.v. *kâur*; Škaljić 246–247 који изводе од тур. *gâur*, *gâvur*. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *гяур*, алб. *xhaurr* (Boretzky 1976:140). ▼ Недовољно јасно, тумачи се од ар. *kâfir* „неверник“ (Skok l.c.; БЕР 1:309), или од нперс. *gebr* (Tietze 2:107; Škaljić l.c.). ☐ Варијанте *ћаур* : *каурин* могле би бити одраз различите турске базе из којих су позајмљене. О историјату облика *kâfir*, *gâvur* и сл. у писаним и лексикографским изворима у османском језику в. Hazai 2001.

ћџбра f. само у мутавцијском тефтеру, [„врећа од кострети за тимарење коња“]. ☐ Од тур. *gebre* „id.“ (Škaljić 247; Skok 1:477). ☐ Само у српском. ▼ Од арапске дијалекатске (Египат) речи у значењу „памучна тканина која се носи лети“ чији се облик не наводи, већ се само пореди са сиријским дијал. *kabra* „чврстина платна“ (Tietze 2:113). Као реч нејасног порекла одређује је Eren 150; Eyuboğlu 271–272 је изводи од ит. *capra* што није убедљиво. ☐ Уп. *ћџбрам* impf., *ћџбрим* „глачам ћџбром ужад у ужарској радионици“ Врање (Златановић), *ћџбре* n. „алат за брисање ужади“ Лесковац (грађа ЕРСЈ), *ћџбрелија* m. „направа у виду грабуља без зубаца којом се чисти пећ од жара“ Пирот (РСА).

ћџврек m. „врста пецива“: Крста ни донеја ћџвреце от Скопље. ☐ Од тур. дијал. *cevrek* „id.“ Призрен (Jusuf 163), поред *gevrek*, уп. Skok 1:479; Škaljić 250. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џеврек* (Јашар-На-

стева 90), буг. *геврѝк*, алб. *gjevrek* (Boretzky 1976:55), нгр. *ҕкеѳрѝк* (ЭСТЯ 3:9). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:7–9; Tietze 2:141 s.v. *gjevrek* I).

ђелина f. „млада, невеста“: Узеја сьм ђелину, Свако јутро плачљиву НП. ☐ Од тур. дијал. *celin* „id.“ Призрен (Jusuf 163), поред *gelin*. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. дијал. *гелина* Родопи (БД 2:143), алб. *gjelinë* (Boretzky 1976:54). ▽ Домаћа турска реч у вези са глаголском основом *gel-* „доћи“ (ЭСТЯ 3:16–18; Eren 152; Tietze 2:124–125). ☑ Škaljić, Skok немају.

ђелиндоне f. pl. indecl. „заушке“: Разболело ми се дете од ђелиндоне, да је далеко. ☐ Можда у вези са тур. дијал. *gelincik* „назив за разне врсте болести: туберкулоза, туберкулоза костију, срчано обољење, црвени ветар, чмичак, упала лимфних жлезда, шкрофуле, отекина, чир на лицу“ (DS 1979–1980). ☐ Уп. буг. *гелинджѝ* „црвени ветар“, *гелинджѝк* „чир на људском телу“. ▽ Можда сродно са тур. *gelincik* „ласица, твор, кртица; пољски мак, анемона“ које је у вези са тур. *gelin* в. **ђелина**. ☑ Прелаз тур. *g-* > *c-* могуће још на дијалекатском нивоу уп. **ђелина**. Најближе српском стоји тур. дијал. значење „упала (вратних) лимфних жлезда“.

ђель заман, *ђеч заман* без значења. ☐ Од тур. дијал. *cel* 2. sg. императива Призрен (Jusuf 163), поред *gel*, од *gelmek* „доћи“ и *ceç* 2. sg. императива „прођи; касно“ id. (ibid.), поред *geç* од *geçmek* „проћи“ и *zaman*, *zeman*; уп. Skok 1:477–478. ☐ Овако само на Косову и Метохији, уп. *ђѝл земан* *ђѝл земан* „кад тад, временом“ Косово (Елезовић II 509). ▽ Глаголи *gelmek* и *geçmek* су домаће турске речи (ЭСТЯ 3: 14–16, 32–34), док је *zeman*, *zaman* ар. порекла. ☑ Уп. Škaljić 248 без овог израза. У Чемерикићевој збирци нема самостално забележене речи *заман*.

ђемѝја f. „брод, лађа“: Што си се замислија толико, санђи ти пропднале ђемије у море, *ђемѝѝја* m. „лађар, бродар“. ☐ Од тур. дијал. *semi* „id.“ Призрен (Jusuf 163), поред *gemi*, *gemici*, уп. Skok 1:478; Škaljić 248. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ђемѝја* (Јашар-Настева 203), буг. *гемѝја*, алб. *gjemí*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:37–39; Eren 153; Tietze 2:127).

ђене, *ђене* „ипак“: Ђене, ђене работа иде; „којекако, може“: За бурмут ђене, ђене, ама за дуан ич неје муштерија. ☐ Од тур. дијал. *sene* „id.“ Призрен (Jusuf 163), поред нар. *gene*, стандардно *yine*, уп. Skok 1:478; Škaljić 249. ☐ Уп. алб. *gjene* (Boretzky 1976:54). ▽ Домаће турске речи. Није извесно да ли су тур. *gene* и *yine* истог порекла или хетерогени синоними; за дискусију о томе в. ЭСТЯ 4:114–115.

ђердан м. „на мушким белим кратким чарапама око чланака [?]“. ☐ Од тур. *gerdan* „врат“, (дијал. **cerdan*), уп. Skok 1:478–479; Škaljić 249. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ђердан* (Јашар-Настева 203), буг. *gerðan*, рум. *gherdan*, *ghiordan*, алб. *gjerdán*. ▼ Од нперс. *gärdän* (Stachowski 1998:71–72; Eren 154; Tietze 2:133).

ђердек м. „ложница“. ☐ Од тур. дијал. *cerdek* „id.“ Призрен (Jusuf 163), поред *gerdek*, уп. Skok 1:479; Škaljić 249. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *gerðek*, алб. *gjerdhék*. ▼ Од нперс. *girdek* (Tietze 2:133), поред *girdak* „id.“ (Eren 154). Другачије Škaljić l.c. од тур. *germek* „растезати“.

ђерђеф f. само у примеру из песме: На крило гу ђерђеф од мерцана, на ђерђефу сарајефско платно. ☐ Од тур. дијал. *cercef* „оквир за везење“ Призрен (Jusuf 163), поред *gergef*, уп. Skok 1:479; Škaljić 249. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ђерђеф* (Јашар-Настева 74), буг. *gergëf*, рум. *gherghef*, алб. *gjergjef* (Boretzky 1976:54). ▼ Од нперс. *kārgāh* (Eren 154).

ђериз м. indecl. „канал за одвођење фекалија и нечистоће“. ☐ Од тур. *geriz* „id.“ (дијал. **ceriz*), уп. Skok 1:479; Škaljić 249. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ђериз* (Јашар-Настева 66), буг. *gerùz*, арум. *ghiriz*, алб. *gjeris*, *-zi*, нгр. *γκερίζι*, *γκίρίζι*. ▼ Од нперс. *kārīz* (Tietze 2:136 s.v. *geriz* I).

ђефшек adj. indecl. „мек, лабав; фиг. (за људе) слабуњав; нерасположен“: Тврдо ти је плетиво, плети по ђефшек. ☐ Од тур. *gevşek* „лабав, млитав; мек; безвољан, тром“, уп. Škaljić 250. ☐ Уп. буг. *гевшек*. ▼ Домаћа турска реч, од основе глагола *gevşetmek* „ослабити, олабавити, смекшати“ (ЭСТЯ 3:9–10). ☑ Skok нема.

ђечрдисаџи pf. *ђечрдисуваџи* impf. без значења и примера. ☐ Вероватно од тур. *geçirdi* 3. sg. перфекта од *geçirmek* „превести, испратити, провести“. ☐ Само у Призрену. ▼ Домаћа реч, каузатив од *geçmek* „прећи и сл.“, од општетурске основе *geç-* (ЭСТЯ 3:32–34; Tietze 2:114–115). ☑ Škaljić, Skok немају.

ђириџ саџун м. „сапун за прање рубља донет са Крита“: Купила съм два калпа ђирит сапун. ☐ Од тур. *Girit* „Крит“ и дијал. *sapun*, уп. Škaljić 251. ☐ Овако само у српском, уп. мак. дијал. *Girit*, *G'erit* „Крит“ (Stachowski 2003:284), алб. *Gjirit* „id.“ (Dizdari 308–309). ▼ *Girit* је турски назив за острво Крит. ☑ Skok нема.

ђоџ, *ђок*, *ђогаџи*, *ђогаџ* м. „коњ длаке беле боје“. ☐ Од тур. дијал. *sok*, *-gi* „id.“ Призрен (Jusuf 164), поред *gök* и *at* „коњ“; уп. Skok 1:481; Škaljić 251–252. ☐ Уп. алб. *gjok*, *gjog* (Boretzky 1976:55). ▼ Тур. *gök* је домаћа реч са основним значењем „небо; плава боја;

зелена боја; сива боја и др.“ (ЭСТЯ 3:66–68; Tietze 2:169). Као десигнат за читав спектар боја, од сиве, преко плаве и зелене, до жуте, јавља се у готово свим турским језицима. У савременом турском језику се користи као именица у значењу „небо“, док се као ознака за боју јавља углавном у дијалектима. О српском *ђогаи*, као и о синтагми *зелен коњ* као потенцијалном калку од тур. *gök at* в. Ивић М. 1995:86–101; Рачева 2003.

ђувез [без значења], *ђувезлија* adj. „ружичаст“. ☐ Од тур. *güvez* „id.“, *güvezli* (Skok 1:484; Škaljić 259). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ђувез* (Јашар-Настева 57), буг. *ђувез*, *гевез*, рум. *ghiviziu*, алб. *gjuves*, *gjuvezi* (Boretzky 1976:56). ▽ Tietze 2:218 тумачи у од тур. *üvez*, а почетно *g-* објашњава се као последица грчког утицаја. Ова реч се можда може довести у везу и са општетурским *gök* в. **ђог**. Дијалекатско значење *güvez*, *güvezi* „боја између зелене и љубичасте“ (DS 2241) представља спону са тур. *gök*. Такође и облици *gövezi*, *göğezi*, *gögli*, *gönezi*, *gövet* „тамно црвене боје; плаве (небеско плаве) боје“ (DS 2170) говоре у прилог оваквом тумачењу. Ови придеви су у вези са глаголима *göğermek* „озеленети; помодрети од удараца“ (DS 2128–2130), *gügermek*, *gügermek* „зазеленети (о усевима)“ (DS 2126), *güvermek* „поцрнети у лицу од умора“ (DS 2241). Глаголска основа настала је проширењем *-ar* од *gök* (ЭСТЯ 3:68).

ђувенда f. само у примеру: А, мори, ђувендо. ☐ Од тур. дијал. *güvende* „жена лаког морала“, уп. Skok 1:484; Škaljić 259. ☐ Уп. буг. *гивендија*, *гевендија*, *ђовендија*. ▽ Од нперс. *goyanda* (Eren 167).

ђуџуљк m. „дечје јелече које се закопчава са стране; љигавче [портикла]“. ☐ Од тур. дијал. **cügüslük* уп. *cügüs* Призрен (Jusuf 164), поред *gögüslük* (Петровић 2000:806); уп. Кнежевић 115. ☐ Уп. буг. *ђослуќ*, *ђислуќ*, *ђоислуќ* „горња мушка сукнена одећа“, *ђ’усл’уќ*, *ђ’услиќ*, *ђисл’уќ* (Петровић l.c.). ▽ Од *gögüs* в. **ђуќс** и суф. *-lik*. ☐ Škaljić, Skok немају, уп. и **ђуѓуслуќ** m. „врста хаљинице од платна која се облачила малој деци да се не би испрљала од хране“ Косово (Елезовић I).

ђуѓум m. „велики бакарни суд за воду“: Узни ђугуме и донеси воду, *ђуѓумче* n. dem., *ђуѓумчићи* coll. ☐ Од тур. дијал. *gügüm* „id.“ (DS 2216), поред *güğüm*, уп. Skok 1:482. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ђуѓум* (Јашар-Настева 68), буг. *ђоѓюм*, *ђюм*, алб. *gjugjym*, *ђјум*, *ђигум* (Boretzky 1976:56), нгр. *ќќюуќќюуќќ*. ▽ Од нгр. *ќоуќоуќќюуќќ* „id.“, преко византијског облика *ќоуќоуќќюуќќ* од лат. *cucuta* (Tietze 2:200; уп. и Eren 165). ☐ Škaljić 254 без етимона; Skok l.c. облике *ђюм* и сл. тумачи од *ђоѓюм* путем хаплоглогије, али се они могу објаснити и као

одраз различитих турских дијалекатских предлогака (уп. БЕР 1:308). Уп. и *цуџумка* f. „велика земљана посуда у којој се чува зимница“ Лужница (Ђирић 1983).

ђуђ-агаџ m. „део мутавцијског разбоја на коме леже нити; мотка дужине колико је разбој широк, крајевима сицимом везана за по један пачалк“. ☐ Вероватно у вези са тур. дијал. *güce* „алат (двоструки, у пару) којим се отварају рупе за пролаз чунка (приликом ткања)“ (DS 2207), такође и *güci* „брдо на ткачком стану“ (TSS) и тур. *ağaç* „дрво; штап“. Дијал. облик би био **cüci*, *cüci*. ☐ Овако само у српском, уп. *ђуџијагаџ* m. „дугачко дрво на мутавцијском разбоју које држи нити“ Пирот (РСА), *џиџијагаџ* (*ђуђијагаџ*) „обло дрво зависно од распона разбоја“ Пирот (Јовановић 1989:114), *ђуџије* f. pl. „нити од козје длаке, кострети на разбоју“ Пирот (РСА). ▼ Порекло тур. *güce*, *güci* нејасно; *ağaç* је домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:71–73; Tietze 1:109).

ђузбојаџија m. „мађионичар; варалица“: У Маси (?) ан дошли пеливани и јен џузбојаџија, *ђузбојаџиљк* „опсенарство“. ☐ Од тур. дијал. *göz boyacı*, *göz bayıcı* „id.“ (DS 2175–2176), поред *gözbağıcı*, тако Skok 1:482 s.v. *ђозлуџи*; Škaljić 253 s.v. *ђозбајаџија*. ☐ Уп. буг. *ђозбојадџија*. ▼ Nomen agentis од *göz boyamak* „обманути, завести“ и суф. -*ıcı*. Срп. *ђуз-* одговарало би тур. дијал. **güz*, **cüz* које није посведочено; уп. алб. *gjuzlëk* „наочари“ (Boretzky 1976:56) са истом фонетском променом. Порекло тур. *boyamak*, *boyacı* није сасвим јасно. Није извесно да ли се ради о глаголу *boyamak* „фарбати“, зато што се на основу варирања облика у дијалектима може повезати и са основом *bağ-* „очарати, заводити“, тако ЭСТЯ 3:62, уп. и Tietze 2:183. С обзиром на тур. *büyücü* „чаробњак, варалица“ које је пореклом од општетур. *bükü* „вештина, магија, чаробњаштво“ (ЭСТЯ 2:293–294) може се помишљати и на процес народне етимологије, који је довео до мешања трију основа: *boya-*, *bağ-* и *büy-*, при чему би овај последњи облик могао бити примаран. БЕР 1:306 буг. облик изводи такође од *göz bağıcı*. Срп. *ђоз-баџија* из Босне (Skok l.c.) било би од тур. дијал. *göz bayıcı* или од *göz bağıcı*.

ђукс m. „груди, прса“: Боли га џукс. ☐ Од тур. дијал. *cüks*, *cügüs* Призрен (Jusuf 164), поред *göğüs* (Петровић 2000:806). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *g'ús*, *g'ús'u(t)* (Stachowski 2003:284), буг. *г'юус*, *г'юис*, дијал. *г'ус*, алб. *gjuks*, *gjoks*, *xhyks*, *xhys* (Boretzky 1976:55). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:54–55; Tietze 2:169). ☐ Škaljić, Skok немају.

ђуљ m. „ружа; епитет уз женско име; мушки надимак“, *ђуљ баџица* f. „ружичњак“. ☐ От тур. дијал. *cül* „id.“ Призрен (Jusuf 164),

поред *gül*, уп. Skok 1:482–483; Škaljić 254. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *џул* (Јашар-Настева 46), буг. *џол*, алб. *gjul*. ▽ Од нперс. *gul* (Stachowski 1998:73; Tietze 2:201).

ђуљсуј м. [„ружина водица“]. ▣ Од тур. *gül suyu* „id.“ (Skok 1:482–483; Škaljić 256). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *џолсую*, такође и *џолова вода*, као полукалк од истог тур. предложка (БЕР 1:308), алб. *gjylsy*, *-hi* (Dizdari 315). ▽ Неодређени изафет од тур. *gül* (дијал. *ciil* в. **ђуљ**) и *su* „вода“ које је домаћа турска реч (ЭСТЯ 7:325–327).

ђуљ алма ф. „јабука будимка“. ▣ Од тур. дијал. *ciil* „ружа“, поред *gül* и *alma* „јабука“. ▽ За порекло тур. *gül* в. **ђуљ**, а *alma* је опште-турска реч (савр. *elma*). За дискусију о пореклу ове речи и могућностима објашњења као позајмљенице из индоевропских језика в. ЭСТЯ 1:138; Tietze 1:157. Ⓢ Skok 1:482–483; Škaljić 256 немају ово.

ђумрук м. „царина; варошка трошарина“, *ђумручина*, *ђумрукчиница*, *ђумрукчиница*, *ђумрукана* ф. [вероватно „зграда царине“]. ▣ Од тур. *gümrük* „id.“ (Skok 2:233 s.v. *кумерекъ*; Škaljić 257); уп. и БЕР 1:308. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *џумрук* (Јашар-Настева 37), буг. *џумрук*, *џумрукчија*, рум. *giumruc*, арум. *џимбруче*, алб. *gjumruk*, *xhumruk*, *gjumrukçi* (Boretzky 1976:56). ▽ У крајњој линији од лат. *commercium*, преко гр. (византијског) *κομμερκίων*, *κομμερκίων* (Tietze 2:206; Eren 166).

ђунунлија м. „добровољац“: Максут Рамин се писаја џунунлија. ▣ Од тур. дијал. *cünül* „осећање“ Призрен (Jusuf 164), поред *gönül* и суф. *-lül*, уп. Skok 1:483; Škaljić 252 s.v. *ђонлије*. ▣ Уп. алб. *gjongul*, *gjongël* (Boretzky 1976:55), *gjongulí* (Dizdari 311). ▽ Домаћа турска реч. За дискусију о етимолошком објашњењу у оквиру турске језичке групе в. Eren 162–163; ЭСТЯ 3:75–77; Tietze 2:173–174. Ⓢ Призренски пример, осим тур. дијалекатских особина показује и промену тур. *-ll-* > срп. *-нл-*, као код *бенлук* < *bellük*, *бонлук* < *bolluk* (Stachowski 1973:180). Албанске потврде су очигледно рефлекс другачије турске дијалекатске базе.

ђурулџија ф. „вика, дрека, галама“: Ћути, не дизај џурулџију, ће чујеф којшије. ▣ Од тур. *gürültü* „id.“ (дијал. **cürültili*), уп. Skok 1:483; Škaljić 258. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *џурљуџија*, *џурулџија* (Јашар-Настева 198, 203), буг. *џорюлтџија*, *џорюнтџија*, алб. *gjyryllti* (Boretzky 1976:56). ▽ Вероватно домаћа турска реч, од глагола *gürlemek* „грмети, галамити“ у вези са општетурским *gür* / *kür* (ЭСТЯ 3:106–107); као ономотопеју из домаћих средстава тумачи је и Tietze 2:216.

ђуџка f. „дем. од *ђуџ* (задњица, гузица)“, *ђуџлук*, *ђоџлук* m. „абацијски и терзијски израз за део чакшира који покрива задњицу; код мутавџија: четвртасто парче тканине од кострети, једним крајем закачено за задњи део самара и пуштено да пада низ коњске сапи, штити од кише и снега задњи део коњских леђа и крста“: Гузица му не стада у ђутлук. ☐ Од тур. *göt* „id.“, *götlük* „id.“ (DS 2165), уп. Skok 1:482; Škaljić 252–253. Тур. дијал. облик могао би гласити **çüt*. ☐ Овако само у српском. ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:84–86; Tietze 2:179). ☑ Наставак *-ка* у српском због женског рода.

ђуџурум adj. indecl. „узет, непомичан, неспособан за кретање од болести или од пића“: Напија се - ђуџурум се учинија. ☐ Од тур. дијал. *çütürüm* „id.“ Призрен (Jusuf 164), поред *kötürüm*, уп. Skok 1:484; Škaljić 258–259 са погрешним тур. етимомом *götürüm*. ☐ Уп. алб. *gjutrym*, *gjutryrim*, *xhytrym* (Boretzky 1976:56). ▼ Нејасно.

Е

евенка f. без значења [„грожђе обешено ради сушења и чувања за зиму“]. ☐ Од тур. и дијал. *hevenk* „id.“ (Skok 1:498; Škaljić 272). ☐ Овако само у српском. ▼ Од нперс. *āvāng* „уже на коме се у сушари каче гроздови“ (Stachowski 1998:80–81; Tietze 2:301).

еглендисаџи (*се*) impf. „забављати се разговором“: Къд ме бендише, нека се село еглендише НПосл, *еглендисуваџи*. ☐ Од тур. дијал. *eglendi* 3. sg. перфекта од *eglenmek* „id.“ (DS 1673), поред *eglenmek*, уп. Skok 1:487; Škaljić 264. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *еглендисвам*, *еглендиша*, рум. *eglendisi*, алб. *eglendis*, *eglendisem*, *englendisem*, *englentisem* (Boretzky 1976:47), нгр. γλέντι. ▼ Рефлексив од *eğlemek* / *eglemek* „забављати“, који је вероватно домаћа турска реч, ограничене распрострањености (Tietze 1:696).

егленце n. „забава, дангуба“. ☐ Од тур. дијал. **eglence*, поред *eğlence* „id.“, уп. Skok 1:487; Škaljić 263. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *еглендџе*, рум. *eglingea*, алб. *eglenxhé*, *englexhé* (Boretzky 1976:47), нгр. (ε)γλεντζές. ▼ Од гл. основе *eglen-*, в. **еглендисаџи** (*се*).

едџџсџ m., adj. без значења: Не сџм знаја што едепсџ човек је Лаза самарџија., *едџџсџзлџ* m. „безобразлџ, бестидност“: Едепсџ човек је, ама ете сџз тај његов едепсџзлџ па прооди. ☐ Од тур. *edepsiz* „id.“ (дијал. **edepsiz*), *edepsizlik* (дијал. **edepsizlik*), уп. Skok 1:486; Škaljić 262. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *едџџсџз(ин)*, *едџџсџзлџ*, арум. *edepsîz*, *edepsîzliche*, алб. *edepsës* (Boretzky 1976:47). ▼ Од *edeb* / *edep* „васпитање, учтивост“ ар. порекла и суфикса *-siz* и *-lik* (Tietze 1:688).

екмек саквз т. само у примеру из тефтера [„врста хлеба“], *екмеџија*, *екмечија* „пекар који спрема и продаје хлеб“: Ми печемо леба на Криту екмеџију, *екмеџиница*, *екмечиница* f. без значења [пекара], *екмеџилк*, *екмечилк* т. ☐ Од тур. *ектек* „id.“, *ектекџи*, *ектекџилик*, уп. Skok 1:488; Škaljić 265; уп. **саквз**. ☐ Облици са суфиксима *-џија* / *-чија* балкански је турцизам, уп. буг. *екмекџија*, *екмекџијница*, алб. *ектехи* (Dizdari 249). ▽ Недовољно јасног порекла. Могуће рана позајмљеница у турским језицима. Tietze 1:750 тумачи је из асирског. Није општетурска реч, ЭСТЯ 1:254–257 је карактерише као међутурску, тј. ону која је потврђена у барем две турске језичке групе. Најстарији забезвени облик је *ертек*, док је најраспрострањенији *еттек*. Облик *ектек* потврђен је само у три југозападна и четири северо-западна језика. Најстарија потврда датира из друге половине XVII века. Објашњавајући могућности настанка овог облика ЭСТЯ l.c. помишља и на процес народне етимологије, односно повезивања са *ектек* „сејати“ због сазвучности и семантичке блискости.

ексер т. без значења, само са примером из протокола мутавџијског еснафа. ☐ Од тур. *ekser* „клинац, чавао“ (Skok 1:488; Škaljić 266). ☐ Уп. буг. *ексџер*. ▽ Нејасног порекла. Забележена само у турском. Паралелно постоје облици са *-n-*: *енсери*, *енсер* мада такво читање није поуздано (Tietze 1:727). Egen 131 без решења, допушта повезивање са *ексен* „осовина точка“ < гр. ὀξόβη „осовина“, што је мало вероватно.

џксик, *јексик* adj. indecl., adv. „који је у недовољној количини; нетачан (мера); који недостаје; кратак; нетачно; мањак“. ☐ Од тур. *ексик* „id.“ (Skok 1:488; Škaljić 266). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ексик*, алб. *ексик*, *ексиџ*, *есик* (Boretzky 1976:47). ▽ Домаћа турска реч, од општетурске глеголске основе *екси-* у основном значењу „умањивати“ (ЭСТЯ 1:257–258; Tietze 1:703–704).

елверисаџи, *елверисаџи* impf. само у примерима: Безбели му ељверише што га купија; А пошто би ти ељверисало тебе? ☐ Од тур. *елвермек* „пристајати, бити прикладно“ (Škaljić 267). ☐ Овако само у српском, уп. *елверџисаџи* „бити угодно, подносити“ Косово (Елезовић I 173), *елвџерисаџи се* „допадати се, одговарати жељама, конвенирати“, *елвџерисаџи се* „бити угодан, драг, милити се“ БиХ (РСА); уп. алб. *елверџис*, *елвџерис* (Dizdari 252). ▽ Од *el* „рука“ и *вермек* „дати“ (Tietze 1:713) који овај израз упоређује са нперс. *dast dādan* истог значења. ☐ Skok нема.

елиси ђорун, *лисиђорун* indecl. само у примеру: Елисиђорун ти било. ☐ Вероватно у вези са тур. *елин(in) кџрџи* „врста псовке, грдње;

умукни, завежи; одбрусити нешто као одговор на узнемиравање и досађивање; ружан неразумљив“ (TSS; TSe). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Тур. израз се двојачко тумачи, од *ölinün gûru* или од *ehlinin gûru*; други део је од нперс. *gûr* „гробље“ па се изворно значење може протумачити као „видећеш шта ћу на твом (или породичном) гробу све урадити“ (Tietze 1:711). Српски облик претпостављао би тур. дијал. **elisi* уместо *elinin* где је завршетак можда преосмишљен заменом генитивног наставка присвојним суфиксом за 3. sg.

елџезен, *eljezen* m. „врста чешљања невесте за дан њенога венчања: пуно танких плетеница које висе низ рамена; сам чин плетења елпезена“: Била съм на елпезен у Нате Гудине. ▣ Вероватно од тур. дијал. *elpeze* „сноп, свежањ“ (DS 1727), уп. и *yelpaze* „лепеза“. ▣ Уп. буг. *елпезе* „веза осушеног дувана“, ретко „лепеза“, алб. *elbaze*, *elbeze* „лепеза“ (Boretzky 1976:47), *elpazé* (Dizdari 251–252). ▽ Од тур. *yel* „ветар“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 4:174:176) и *paze* од нперс. *bezîn* „који дува“ (Škaljić 267; БЕР 1:493). Ⓢ Уп. Skok 2:289 само у значењу „лепеза“.

елџаћ adj. indecl. „прљав, каљав, осрамоћен, обешчашћен“. ▣ Од тур. *helâk* „убиство, уништење“ (Skok 1:663; Škaljić 326). ▣ Уп. алб. *helaq*, *halaq* „прљав“ (Boretzky 1976:58). ▽ Од ар. *halâk* (Tietze 2:289).

елбетте adv. „свакако, на сваки начин, де, па, ама“. ▣ Од тур. *elbette*, *elbet* „id.“ (Skok 1:488; Škaljić 266). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *елбете*, арум. *elbete*, алб. *elbete* (Boretzky 1976:47). ▽ Од ар. *älbätt(ä)* (Tietze 1:707).

елмаз m., adj. indecl. „драги камен, дијамант, брилијант; направа за сечење стакла код стаклоресца; реч за тепање вољеној особи; од драгог камења, украшен драгим камењем; мио, драг“. ▣ Од тур. *elmas* „драги камен, дијамант“, уп. и *elmasım!* „од милоште у обраћању“ (TSe), уп. Skok 1:8–9 s.v. *адмананџ*; Škaljić 90. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *елмаз*, *алмаз*, алб. *elmas*, *elmas*, *lmâz* (Boretzky 1976:48). ▽ Од ар. *al-mâs*, грчког порекла (Tietze 1:712).

ем-ем conj. „и ... и“: Оздол иде млад на коња, Ем млад, ем личан НП. ▣ Од тур. дијал. *em* (Stachowski 1998:78–79), поред *hem ... hem* „id.“, уп. Skok 1:664; Škaljić 326, оба s.v. *хџем*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *em*, рум. *hem-hem* (Budziszewska 1983:53), буг. (*x*)*em*, алб. *hem-hem*. ▽ Од нперс. *ham* (Tietze 2:291; Stachowski l.c.). Ⓢ Чемерикић напомиње да и Турци у Призрену имају ову реч у познатој изреци *Ем фукара*, *ем сићи бијјук* „буд је сиромах, туд је и са великим пенисом“.

ѐмзик м. „славина“: Тај чешма у Мареш има пет емзика, „носац на крчагу, ђугуму, стакленој боци, чутурици“: На емзик пије воду. ☐ Од тур. и дијал. *emzik* „сисак на ибрику, чајнику, тестији“ (DS 1742). ☐ Уп. буг. *emzik*. ▼ Домаћа турска реч у вези са глаголом *emtek* „сисати; мусти; цедити“, од општетурске основе *em-* (ЭСТЯ 1:271–272); уп. и Tietze 1:719 који наводи мишљење да се ради о позајмљеници из чагатајског у турски. ☐ Škaljić, Skok немају.

емин м. без значења [„заклетва“ или „чиновник коме је нешто предато у надзор“]. ☐ Од тур. *emin* „id.“ Škaljić 368; Skok 1:773. ☐ Због непоузданог значења не могу се утврдити балканске паралеле. ▼ Од ар. *amīn* (Tietze 1:716).

ѐмљаћ м. „непокретно добро, имање“. ☐ Од тур. *emlāk* „id.“, уп. Skok 2:423 s.v. *млѧћ*; Škaljić 473 s.v. *мѧлк*. ☐ Уп. буг. *емљак*. ▼ Од ар. *amlāk*, pl. од *milk* (Tietze 1:717).

емшерија м. [„земљак, пријатељ“], *емшерика* f., *емшериче* n., *емшерилѧк* м. ☐ Од тур. *hemşeri*, *hemşehri* „id.“, *hemşehrilik* (Skok 1:664; Škaljić 327). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *емшерија*, алб. *emsheri*, *hemsheri* (Boretzky 1976:63). ▼ Од нперс. *ham-šahrī* од *hem* „сам“ (в. **ѐм** - **ѐм**) и *šehar* „град“ (Tietze 2:294).

емѧр м. „наредба, заповест“. ☐ Од тур. и дијал. *emir* „id.“ (Boretzky 1975:169), *emr*, *emir*, уп. Skok 1:491; Škaljić 267, оба s.v. *ѐмер*. ☐ Уп. алб. *emer*, *emër* (Boretzky 1976:48). ▼ Од ар. *äm̄r* (Tietze 1:718).

енѧиштиѧ п. „напрстак; у Призрену и мера за количину семена свилене бубе“: Турила съм три енгишта семе да изведем бубе. ☐ Од тур. дијал. *engište* „id.“ Призрен (Jusuf 168), уп. и тур. дијал. *engişdene*, *engiş*, *engiç* „напрстак“ (DS 1756). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Од нперс. *anguştān*, *anguştāna* „id.“ (Tietze 1:725).

ѐндек м. „ров, јендек, јарак“. ☐ Од тур. *hendek* „id.“ (Skok 1:664; Škaljić 327, оба s.v. *хѧндек*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ендек* (Јашар-Настева 59), буг. *хендѧк*, рум. *hindic*, алб. *hendek*, нгр. *χαντάκι*. ▼ Од ар. *ḥandaq*, крајњег перс. порекла (Tietze 2:249).

енфије п. „бурмут; део бурмута колико може да се узме између прста ради шмркања“: Дај ми да шмркнем јено енфије. ☐ Од тур. *enfıye* „бурмут“ (Skok 1:492; Škaljić 269). ☐ Уп. мак. *енфие*, *емфие* (Јашар-Настева 101), буг. *енфиѧ*, *емфийѧ*. ▼ Од ар. *ānf* „нос“ (Tietze 1:724).

ѧй-јек indecl. „две јединице у барбуту“. ☐ Од тур. *heryek* „id.“ (Škaljić 327 s.v. *хѧйјек*). ☐ Уп. мак. *ѧйјек* (Јашар-Настева 98). ▼ Од

тур. *her* „све, скупа“ које је домаћа турска реч и нперс. *yek* „један“ (Tietze 2:296; Räsänen 158). ☞ Skok нема.

ейџен без значења и примера., можда исто што и *ейџен* adv. „(понекад појачано са *дибидус*) сасвим, преко сваке мере“ Врање (РСА), *ейџем* „велики; сасвим“ id. (Златановић; РСА), *ейџен* adj. „прав, истинит“ Лесковац (Митровић). ☐ Од тур. дијал. *epten* „потпуно, сасвим, до краја“ (DS 1764), поред *hepten*. ☐ Уп. буг. *ептџен*, *хептџен*. ▼ Домаћа турска реч, од *her*, аблатив *hepten* (Tietze 2:295). ☞ Škaljić, Skok немају.

ербај adj. indecl. „способан, вешт, вредан, препреден“: По ербап је од брата. ☐ Од тур. *erbar* „id.“, поред *erbab* (Skok 1:493; Škaljić 269). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ербај* (Јашар-Настева 34), буг. *ербап(ин)*, алб. *erbab* (Dizdari 254). ▼ Од ар. *ärbāb* (Tietze 1:731–732).

ерендија f. „ренде“. ☐ Од тур. дијал. *erende* „id.“ (DS 1766), поред *rende*, уп. Skok 1:493; Škaljić 270. ☐ Балкански турцизам у облику *ренде*, уп. и буг. *ерендџе*. ▼ Од нперс. *rändä* (Stachowski 1998: 171–172).

ерзак m. [„храна, јело“]. ☐ Од тур. *erzak* „id.“ (Skok 1:495; Škaljić 270). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ерзак*, алб. *erzák* (Dizdari 255–256). ▼ Од ар. *ärzāq* (Tietze 1:737).

есај, *јесај* m. „рачун“, у изразу *измиџи есај* „платити дуг, рачун“, *есайџи* impf. „рачунати“: Есапим, есапим, ама есап не ми искача, *неесайен* adj. „неурачунат (у рачуну, радњи)“, *есайџија* m. „рачунџија“: Наш Јован је голем есапџија, ка Чифутин, *џреесайџи* (се) pf. „про-рачунати; обрачунати се“, *џрехесайџи*. ☐ Од тур. *hesap* „id.“, *hesapçı* (Skok 1:665; Škaljić 328, оба s.v. *хџџаб*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *есај* (Јашар-Настева 72, 107), буг. *хесан*, арум. *isăpe*, алб. *hesap* (Dizdari 383–384), поред *isap*. ▼ Од ар. *hisāb* (Tietze 2:319 s.v. *hisab*). ☞ За први помен в. Стаховски 1967:202. Израз *есај измиџи* је полукалк од тур. *hesabı temizlemek* „id.“, досл. *оџраџи*, *умиџи рачун* (TSe).

ескин, *ешкин* m. „врста хода код коња“. ☐ Од тур. *eşkin* „id.“ (Škaljić 272). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ешкин*, алб. *eshqin*, *shqim* (Dizdari 974). ▼ Домаћа турска реч, од *eşmek* „галопирати“ (ЭСТЯ 1:316; Tietze 748). ☞ Skok нема, уп. и *ешкин* m. „који трчи, хитар, брзоног (коњ); нарочита врста коњског хода“ Косово (Елезовић I).

есмер adj. indecl. „смеђ, кад је реч о човеку, жени или детету (мрк, гарав, црномањаст); затвореније боје но обично кад је реч о пшеници или брашну“ : На кога искочи есмер овој дете кџд ни отац, ни мати му несу есмер? ☐ Од тур. *esmer* „id.“ (Skok 1:495; Škaljić 271). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *есмер* (Јашар-Настева 109), буг. *есмер*,

арум. *ismer*, алб. *esmér*. ▽ Од ар. *äsmär* (Tietze 1:742). ☞ Значење „затвореније боје но обично кад је реч о пшеници или брашну“ потврђено још у арапском.

еснаф, *јеснав* м. „удружење занатлија истог рода; ~ човек „домаћин, поштен човек“, *еснафлија* „занатлија, припадник неког еснафа“, *еснаф* - *ћаја* „заједнички старешина свих еснафа у једном месту, који је расправљао еснафске размирице“. ☐ Од тур. *esnaf* „id.“ (Skok 1:495; Škaljić 271). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *еснаф* (Јашар-Настева 72), буг. *еснаф*, алб. *esnaf* и „солидан, поштен човек“ (Boretzky 1976:48). ▽ Од ар. *äṣnāf* (Tietze 1:743). ☞ Синтагма *еснаф човек* „поштен човек“ и у Елезовић I; Boretzky l.c. сматра да је ово значење у албанском настало укрштањем са тур. *insaf* „праведност, правичност“, уп. **инсаф**; *еснаф* - *ћаја* од тур. *esnaf* и дијал. *çaya* „надзорник, настојник“, поред *kāhуа*, *kehaya* > срп. *hexája* (Škaljić 186; Skok 1:348).

есџаџ м. „све покретности којима се тргује, роба“. ☐ Од тур. *esrab*, *esvab* „одећа, роба, ствари“ (Skok 1:495; Škaljić 271). ☐ Уп. мак. *есџаџ* (Јашар-Настева 71). ▽ Од ар. *äsbāb* (Tietze 1:745).

есџафурла без значења и примера. ☐ Од тур. *estağfurullah* „израз понизности и захвалности, као одговор на захваљивање, нема на чему, досл. молим од Алаха опрост“, уп. Škaljić 271 s.v. *есџафурлалāх!* без турског етимона. ☐ Уп. алб. *estakfurullah*, *estakfirillah*, *estakfërillah*, *estakfurlah*, *stakfurillah* (Boretzky 1976:48). ▽ Ар. порекла (Škaljić l.c.). ☞ Skok нема.

еџим м. „лекар“: Удала се за Турчина, За Турчина, за еџима НП. ☐ Од тур. *hekim* „id.“ (Skok 1:663; Škaljić 325, оба s.v. *хеџим*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *еџимбаши* (Јашар-Настева 176), буг. *хеким(ин)*, алб. *heqim*. ▽ Од ар. *ḥakīm* (Tietze 2:233).

ефендија м. „господин“: Садик ефендија Агаларски, *ефендиин* adj. ☐ Од тур. *efendi* „id.“ (Skok 1:486; Škaljić 262–263). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ефендија* (Јашар-Настева 37), буг. *ефенди*, *ефендија*, алб. *efendi*, *efëni* (Boretzky 1976:47). ▽ Од нгр. *ἑφέντης* (Tietze 1:690).

ефџар м. indecl. „циљ, намера“. ☐ Од тур. *efkâr* „id.“ (Skok 1:514 s.v. *фиџар*; Škaljić 262). ☐ Уп. алб. *efqâr* (Dizdari 246). ▽ Од ар. *äfkâr* (Tietze 1:691).

еџель м. „самртни час“: Еџель му зар доша да умре на Велигдн. ☐ Од тур. *ecel* „id.“ (Skok 1:486; Škaljić 262). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *еџел* (Јашар-Настева 107), буг. *еджџел*, *еџџель*, алб. *exhel*, *egjel*, *xhel* (Boretzky 1976:49). ▽ Од ар. *äğal* (Tietze 1:686).

еџаџија м. „апотекар“: Апове купи на Николаћа еџаџију, *еџаџиница* ф. „апотека“. ☐ Од тур. *eczacı* „id.“ (Škaljić 262; уп. Skok 1:499 s.v. *evzāḡiḡa*). ☐ Уп. алб. *ezarxhi* (Boretzky 1976:49); мак. и буг. само *евза* „каписла, муниција“. ▼ Тур. реч од *ecza* „лекови“, ар. порекла (Tietze 1:687) и суф. -*ci*.

ешек м. „магарац; мушки надимак“: Море, ешеку ни једњн, не бесни зе ће те кажем матере, *ешекљк* „магарећи посао“. ☐ Од тур. *eşek* „магарац“ (Skok 1:495; Škaljić 271–272). ☐ Уп. мак. *ешек* (Јашар-Настева 49), буг. *ешек* „тврдоглав“, *ешекчија*. ▼ Општетурска реч недовољно јасне етимологије. Тумачи се као позајмљеница из јерменског или монголског, али и као домаћа реч; за детаљну дискусију в. Eren 138–140; ЭСТЯ 1:317–318; Tietze 1:746.

ешк м., *ешкиле* „полет, узлет“. ☐ Од тур. *aşk* „љубав“, уп. *ашик*² (Škaljić 271 s.v. *ешак*; Skok 1:69–70 s.v. *ашик*). ☐ Уп. алб. *eshk* (Boretzky 1976:48). ▼ Ар. порекла, сродна са *ашик*² (Tietze 1:218). ☐ Облик *ешкиле* можда од тур. *aşk* и постпозиције *ile* „с љубављу“, у ком случају није именица.

ешкија [f.] „кријумчарени дуван“. ☐ Од тур. *eşkiya* „одметник, хајдук“ (Škaljić 272). ☐ Уп. алб. *eshkija* (Dizdari 258). ▼ Од ар. *äşqiya* (Tietze 1:747). ☐ Семантички помак „одметник“ → „кријумчарена роба“ можда у српском. Skok нема.

3

зџбиџ м. „официр у турској војсци“: Тај забит је Анадолија. ☐ Од тур. *zabit* „id.“ (Skok 3:643–644 s.v. *zāḡiḡi*; Škaljić 643). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *зџбиџ* (Budziszewska 1983:173), буг. *зџбит(ин)*, рум. *zabít*, мегленорум. *zābit* (ead. *ibid.*) алб. *zabit*. ▼ Од ар. *dābit* (Škaljić, Skok 1.cc.).

зџбун adj. indecl. „слабуњав, слаб, мршав; цинцарско презиме“: Још от зимус све је тако забун. ☐ Од тур. дијал. и арх. *zabun* „id.“ Призрен (Jusuf 183), поред *zebun*, уп. Skok 3:640; Škaljić 643. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *зџбун* (Јашар-Настева 93), алб. *zabun* (Boretzky 1976:143), арум. *zābun*, нгр. ζαμπουνικός. ▼ Од нперс. *zabūn* (Stachowski 1998:245).

зџвал м. без значења и примера, можда исто што и *зџвал* м. „погибао, штета“ Косово (Елезовић II). ☐ Вероватно од тур. *zeval* „уништење, пропаст“ (Škaljić 648). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *зџвал* (Јашар-Настева 34), буг. *зџвал*, алб. *zavall* (Boretzky 1976:144).

▼ Од ар. *zāwāl* (Škaljić; БЕР 1:572). ☞ Вокализам *-a-* можда под утицајем *завалија*. Skok нема.

завалија м., adj. без значења и примера, можда исто што и *завалија*, *завалџа* м., f. „онај који заслужује сажаљење, јадник, несрећник“ Пирот (Живковић), *завалија*, *заваличе* dem. „невољник“ Лесковац (Митровић). ☐ Од тур. *zavallı* „id.“ (Škaljić 648; Stachowski 1992:66). ▣ Уп. мак. *завалија* (Јашар-Настева 106), буг. *завалија*, алб. *zavall*. ▼ Од тур. *zeval* в. *завал* и суфикса *-li*. ☞ Skok нема.

загар м., *загаре* п. „ловачки пас“: Његов загар не чини. ☐ Свакако у вези са тур. дијал. *zagar* „id.“ Призрен (Jusuf 183; SDD 1564), поред *zağar*, уп. Škaljić 644. ▣ Уп. мак. *загар* (Јашар-Настева 49), буг. *загар*, *загър*, *зогар*, арум. *zǎğar*, алб. *zagar*, *zār* (Boretzky 1976:143), нгр. ζαγάρι, ζαγαρός. ▼ Већина аутора сматра да се ради о балканском турцизму. Порекло саме турске речи није довољно јасно. Изводи се из мађарског, затим из кавкаских језика и сл. За детаљну дискусију в. Eren 465. Skok 2:547 s.v. *ògar* претпоставља да је цела група сродних речи, којима припада и ова, из праиндоевропског супстрата. Албански рефлекси подразумевају две различите турске дијалекатске базе: *zagar* и *zağar* > *zār*.

заира f. само у примеру: Стра ме ће останемо вуј годину без заире [„храна“]. ☐ Од тур. *zahire* „id.“ (Skok 3:641; Škaljić 644). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *зајре* (Јашар-Настева 63), буг. *заире*, рум. *zahará*, *zahirea*, *zahreá*, *zahereá*, алб. *zahír*. ▼ Од ар. *dāhīrā* (Škaljić, Skok 1.cc.). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:210.

замбак, *зџмбак* м. „крин“: Замбак почеја да цафта. ☐ Од тур. *zambak* „id.“ (Skok 3:641; Škaljić 646). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *замбак* (Јашар-Настева 34, 46), буг. *замбак*, алб. *zambak*, *zamak*, *zëmbak*, *zumbak* (Boretzky 1976:143), нгр. ζαμπάκι. ▼ Од нперс. *zambak* (Stachowski 1998:242).

замет м. „труд, рад, напор, замор, патња“: Ако не ти је замет учини ми тој, ка брата те молим, *заметлија* adj. indecl. „тегобан, тежак“. ☐ Од тур. *zahmet* „id.“, *zahmetli* (Skok 3:641–642; Škaljić 645). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *захмет*, арум. *zahmèt*, алб. *zahmèt*. ▼ Од ар. *zahmā(t)* (Skok, Škaljić 1.cc.).

занай м. „занимање“: Јован алка-Ванкин променија до сџ три заната, *занайлија*. ☐ Од тур. дијал. *zanat* „id.“ Призрен (Jusuf 183), сртур. *zanat* (Stachowski 1965b:51–52), поред *zanaat*, *sana(a)t*, уп. Skok 3:642; Škaljić 646 који као етимон наводе само тур. *sanat*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *занает*, *занаят*, *занайлија* (Јашар-Настева 72, 196, 209), буг. *занаят*, *заня̀т*, *заная̀тие*, арум. *zǎnate*, алб. *zanat*,

zanāt (Boretzky 1976:143). ▽ Од ар. *šanaʿ* (Škaljić, Skok I.с.). ☞ Реч *занайлија* је вероватно домаћа, а не турска творба, али уп. *sanatlı* „уметнички“. У значењу „занатлија“ у турском се користи *sanatçı*. Срп. *занай* као и алб. *zanat* рефлектују тур. облик *zanat*, док су остале балканске паралеле пореклом од *zanaat*. За први помен в. Стаховский 1967:210.

зайи [м.] „строгост, стега“: Све съз запт што га држимо, ама не слуша, па не слуша, *зайиисдйи* pf. „зачепити, запушити; притиснути; добити тврду столицу; тешко дисати“: Заптиши шише, бурило, кацу, *зайиисувдйи* impf. „id: заузимати силом или законски“: По арно да продадем чифлџк зе да ми га записујеф Арнаути. ☞ Од тур. *zapt* „id.“ (Skok 3:643–644; Škaljić 646–647). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *зайи чини*, *зайиуја* (Јашар-Настева 153; 84), буг. *зант*, *зантџе*, *зантџа*, алб. *zapt*, *zaptie*, *zapti* (Boretzky 1976:144). ▽ Ар. порекла, уп. **зџби** (Skok, Škaljić I.с.). ☞ Српски глаголи су домаћа деноминална творба, тур. глагол гласи *zaptetmek* од кога је полукалк мак. *зайи чини*.

зайиуја м. „жандарм“: Угар кџ бија у Бејаград, био је заптија. ☞ Од тур. *zaptiye* „id.“ (Skok 3:643–644; Škaljić 646–647). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *зайиуја* (Јашар-Настева 153; 84), буг. *зантџе*, *зантџа*, алб. *zaptie*, *zapti* (Boretzky 1976:144). ▽ Ар. порекла, уп. **зџби**, **зџи** (Skok, Škaljić I.с.).

зар м. „коцка за игру, са странама обележеним од 1 до 6“. ☞ Од тур. *zar* „id.“ (Skok 3:644; Škaljić 647). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *зар* (Јашар-Настева 94), буг. *зар*, рум., алб. *zar*, нгр. ζάρι. ▽ Ар. порекла (Skok I.с.). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:210.

зарар м. „штета; губитак у трговини“: Сима Дрматов имаја вуј годину голем зарар на кашкаваљ, *зарарйи* impf. „трпети, претрпети губитак у трговини“: Човек ћари на једно а зарари на друго, таква је трговина, *зарари касабџе* „досл. касапска штета, врста пореза који су плаћали хришћани што су само они клали свиње“. ☞ Од тур. *zarar* „id.“ (Skok 3:644; Škaljić 647). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *зарар* (Јашар-Настева 34, 72), буг. *зарар*, алб. *zarar* (Boretzky 1976:144), арум. *zărăre*. ▽ Од ар. *darar* (Skok, Škaljić I.с.). ☞ Други део у *зарари касабџе* од тур. *kasar* в. **касџин**, уп. нпр. *zarari lahm* „државна субвенција на цену меса за јаничаре“.

зарзавџ [м.] „поврће, зелен, башчелџк“, као рл. „згода, направа“: Камо да видиш тај зарзават, *зарзавџчија* „продавац поврћа и зелени, пиљар“, *зарзавџчиница* f. „пиљарница, продавница поврћа и зелени“. ☞ Од тур. дијал. **zarzavat*, *zarzavatçı* „id.“ Призрен (Jusuf

183), поред *zerzevat*, уп. Skok 3:651; Škaljić 652 оба s.v. *zerzēvāī*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *zarzavai* (Јашар-Настева 44), буг. *zarzavāt*, *zarzavatčija*, арум. *zārzāvate*, *zārzāvāci*, алб. *zarzavat*, *zerzavat*, *zerzevat*, *zarzavatçi* (Boretzky 1976:144). ▽ Од нперс. *sābzivat*, ар. pl. од *sābzi*, *sābzā* (Stachowski 1998:183).

зарф м. „нарочити суд од разноврсног метала и разнолике израде, служи да се у њега стави филџан вреле кафе да би од врелине заштитио руку; коверат“. ☐ Од тур. *zarf* „id.“ (Skok 3:644; Škaljić 647). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *zarф*, рум. *zarf*, алб. *zarfë*, *zalfë*, нгр. ζάρφι. ▽ Од ар. *zarf* (Skok, Škaljić l.c.).

зевзек м. без значења и примера [„обешењак, шалјивчина“], *zevzèklyk* без значења и примера. ☐ Од тур. *zevzek* „id.“, *zevzeklik* (Skok 3:652–653; Škaljić 652). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *zevzek* (Јашар-Настева 107), буг. *zevzèk*, *zevzeklik*, рум. *zevzéc*, арум. *zevzéc*, алб. *zevzek* (Boretzky 1976:145), нгр. ζευζέκης. ▽ Вероватно домаћа турска реч, уп. Lokotsch 172.

зеер м. „отров; страховита љутина“: По арно зеер да попијем зе да живим под ћеркину срамоту. ☐ Од тур. *zeher*, *zehir* „id.“ (Skok 3:648; Škaljić 649–650). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *zeep* (Јашар-Настева 184), буг. *zехир*, алб. *zeher*, *zehër*, *xehër* (Boretzky 1976:144). ▽ Од нперс. *zahr* (Stachowski 1998:246).

зејџиња ф. „врста крушке зелене боје, крупнија, сочна, има слаб мирис на зејтин“. ☐ Домаћа творба од тур. *zeytin* „маслина, дрво и плод“, уп. *zeytuni* „маслинасто зелена боја“, уп. Skok 3:648; Škaljić 650; Stachowski 1992:66. ▣ Као рефлекс тур. *zeytin* балкански је турцизам, у наведеном облику и значењу само у српском. ▽ Од ар. *zäytün* (Eren 468). ☉ Речи *zeјџин* нема у рукопису као засебне одреднице.

земберек м. „опруга, федер на цепном часовнику“: Пуче ми земберек на саат па га дадо аци Селиму саатчије да тури нов. ☐ Од тур. *zemberek* „id.“ (Skok 3:655 s.v. *зимбелџек*; Škaljić 651). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *зимбереки*, буг. *земберек*, рум. *zimbiric*, арум. *zumbăreke* (Budziszewska 1983:176), алб. *zemberëk*. ▽ Од нперс. *zambarak* (Stachowski 1998:247–248; Eren 467).

зембил м. „врста ручне корпе исплетене од рогоза, четвртастог облика, горе отворена, са две ручице одозго“. ☐ Од тур. *zembil* „id.“ (Skok 3:649; Škaljić 651). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *зембил* (Јашар-Настева 70), буг. *зимбил*, рум. *zimbil*, *zamboale*, алб. *zimbile*, нгр. ζεμπίλι. ▽ Персијског или арапског порекла (Eren 467). Škaljić изводи из нперс. *zānbil* „корпа од палмовог лишћа“, док Lokotsch 171, Tietze 1958:259 и Skok l.c. сматрају да је од ар. *zanbil* „корпа“.

зeнгџије f. „стрепен, узенгија“: На самар немам зенгије. ☐ Од тур. дијал. *zengü* „id.“, *zengi* „дрвени штап постављен испод воденичног жлеба“ (Stachowski 1992:67), поред *üzengi*, уп. Škaljić 635 s.v. *узенђије*; Skok 3:554 s.v. *узенђија*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *зенгиа*, *узенгија* (Јашар-Настева 76), буг. *зeнгџија*, *изeнгџија*, арум. *zǎngie*, алб. *zengji*, *zingji*, *zenji*, *uzengji*, *uzenxhi*, *uzengji* (Boretzky 1976:142). ▽ Домаћа турска реч (Eren 430–431; ЭСТЯ 1:623–625). ☐ Облик *зенгија* БЕР 1:635 тумачи испадањем турског вокала у бугарском, што је могуће, али турски дијалекатски облик и паралелизам у балканским језицима дозвољавају и могућност да је непосредни турски етимон био без почетног вокала.

зeнгин adj. indecl. „богат, имућан“: От Кукли бега по зенгин човека не било у Призрен у тој време. ☐ Од тур. *zengin* „id.“ (Skok 3:650; Škaljić 651). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *зeнгин* (Budziszewska 1983:175), буг. *зeнгџин*, алб. *zenjin*. ▽ Од нперс. *sangin* „тежак“ (Eren 467–468).

зeрдав adj. без значења и примера, упућује на значење „куна“ код Вука. ☐ Од тур. *zerdava*, *zerdeva* „куна“, уп. Škaljić 652. ☐ Уп. буг. *зeрдàв*, *зeрдàва*. ▽ Перс. порекла, у вези са нперс. *zard* „жут“, због боје крзна, уп. *зeрдè* (БЕР 1:636). ☐ Skok нема.

зeрде f. „пиринач куван са шећером коме се додаје шафран да буде жут“. ☐ Од тур. *zerde* „id.“ (Skok 3:651, Škaljić 652). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *зeрдè*, алб. *zerde* (Boretzky 1976:144). ▽ Од нперс. *zard* „жут“ (Eren 468).

зeрделија f. [„ситна и слатка кајсија са горким језгром“]. ☐ Од тур. дијал. *zerdeli* „id.“, поред *zerdali*, уп. Skok 3:651; Škaljić 651–652. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *зeрделија*, *зeрзелија* (Јашар-Настева 44), буг. *зeрделија*, рум. *zarzără*, *zarzălă*, алб. *zerdellí*, нгр. ζαρζαλοῦ, ζερζαλον. ▽ Од нперс. *zardālū* < *zard* „жут“ и *ālū* „шљива“ (Eren 468; Stachowski 1998:249).

зeфк m. „веселе, уживање“. ☐ Од тур. *zevk* „id.“ (Skok 3:652; Škaljić 652, оба s.v. *зeвaк*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *зeфк* (Јашар-Настева 109), буг. *зeвк*, рум. *zefchiu*, арум. *zefche*, алб. *zevk*, нгр. ζεῖκτ. ▽ Од ар. *dāwq* (Skok, Škaljić l.c.).

зијамеџ m. само у примеру: Могло се дати на уживање једном истом лицу више тимара и то се звало *зеамеџ*, а уживалац се у овом случају звао *зеим* или *зеим сахиби*. ☐ Од тур. *ziamet*, *zeamet* „феуд, посед“ (Škaljić 652–653). ☐ Овако само у српском. ▽ Од ар. *zāā mā* (Škaljić l.c.). ☐ Skok нема.

зи́јан m. indecl. „штета, губитак у трговини“: Не, шућур, од њи зијан немамо, *зијани́и* pf. „штетити, изгубити у трговини“: Сима Чемериќин зијанија млого на кашкавал. ☐ Од тур. *ziyan* „id.“ (Skok 3:654; Škaljić 653). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ziјan* (Јашар-Настева 72), буг. *зијан*, арум. *ziane*, алб. *zijan, zianë* (Boretzky 1976:145). ▽ Од нперс. *ziyān* (Stachowski 1998:254–255).

зијан̄һар m. „штеточина“: Боже што ми даде таквога зијан̄һара си-на?, *зијан̄һарка* f. ☐ Од тур. *ziyankâr* „id.“ (Skok 3:654; Škaljić 653). ☐ Овако само у српском. ▽ Од нперс. *ziyānkār* „id.“ (Stachowski 1998:255).

зијафет̄и [m.] без значења [„гозба“]. ☐ Од тур. *ziyafet* „id.“ (Skok 3:654; Škaljić 653). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *зијафет̄и* (Јашар-Настева 103), буг. *зијафет*, рум. *ziafet*, гр. ζιαφέτι, алб. *zijafet, ziafet* (Boretzky 1976:145). ▽ Од ар. *ḍiyāfä* (Škaljić, Skok l.cc.).

зи́фтӣ, зив̄ӣ m. „смола добијена дестилацијом четинарског дрвета или каменог угља; густа, горка материја која се таложи у муштики и чибуку приликом пушења“. ☐ Од тур. *zift* „id.“ (Skok 3:654; Škaljić 653). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *зи́фтӣ* (Јашар-Настева 56), буг. *зифт*, алб. *zjaft*. ▽ Од ар. *zift* (Škaljić, Skok l.cc.). ☐ Варијанта *зив̄ӣ* забележена је само у тефтерима.

зи́љифа f. „део косе које удате жене у Призрену спуштају низ лице до доње ивице ушију; девојке тога немају“, *зулџфа* „код Срба у Призрену носе их само жене; после прве брачне ноћи специјална фризура *елџезен* се расплете и зулџи исеку“. ☐ Од тур. и дијал. *zülüf* „id.“ Призрен (Jusuf 184), уп. Skok 3:305 s.v. *сòлуџе*; Škaljić 569–570 s.v. *сòлуџ*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *зулџи* (Јашар-Настева 96), буг. *зулџ*, рум. *zuluf*, алб. *zylyfë, zullufe* (Dizdari 1164–1165), нгр. τσουλοῦφι. ▽ Од нперс. *zulf* „id.“ (Stachowski 1998:258–259).

золот̄ӣа f. „стари турски новац од 30 пара чаршијских“: Прави од гроша золоту „претрпети штету“ НПосл. ☐ Од тур. *zolota* „id.“ (Skok 3:657 s.v. *злат̄ӣо*; Škaljić 655). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *зòлота, зòлата* „три четвртине оке“, алб. *zollotë* (Boretzky 1976:145), гр. ζολότα. ▽ Словенског, вероватно руског порекла, од *злоты* (Stachowski 1979:369; БЕР 1:653).

зòр m. „мука, невоља, страх; сила, силом“: Слуша, ама све със зор, са глаголом *да̄ӣи* „заплашити, запети из све снаге“, *назòр* adv. „на силу, силом“, са глаголом *бӣӣи* „бити на невољи, муци“, *зòром* „силом“, *зорлија* m. „силовит, обесан“. ☐ Од тур. *zor* „id.“, дијал. **zorli*, поред *zorlu*, уп. Skok 3:660; Škaljić 655. ☐ Балкански турцизам, уп.

мак. *зор* (Јашар-Настева 103), буг. *зор*, рум. *zor*, алб. *zorr*, нгр. *зџри*. ▽ Од нперс. *zor*, *zūr* „id.“ (Stachowski 1998:255–257).

зџрлен [adv.] само у примеру: Ако га узнеш съз добро послушаће те, ама ако оћеш зорлен неће те послушати ни за Бога. ☐ Од тур. *zor ile*, дијал. *zorlen* „силом“ (Јашар-Настева 120; БЕР 1:654; Stachowski 1998:67); уп. Skok 3:660; Škaljić 655 који има само *зџрзџрџле*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *зорле(н)* (Јашар-Настева l.c.), буг. *зџрлен*, алб. *zorile* (Dizdari 1162). ▽ Од *zor* (в. *зџр*) и, по једнима постпозицијом *ile* (Stachowski; Јашар-Настева l. cc.), а по другима арапским *-len* (БЕР l.c.).

зулум m. „насиље, неправедно свирепо дело“: Зулум кантар нема НПосл. ☐ Од тур. *zulüm* „id.“ (Skok 3:665; Škaljić 656). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *зулум* (Јашар-Настева 102), буг. *зулум*, рум. *zulum*, арум. *zulúte*, алб. *zullúm*. ▽ Од ар. *zulm* (Škaljić, Skok l.cc.).

зулумћар [m.] само из писаних извора [„тиранин“]. ☐ Од тур. *zulümķâr* „id.“ (Skok 3:665; Škaljić 656). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *зулумћар* (Јашар-Настева 103), буг. *зулумћар*, алб. *zullumķar*, *zallumķar*, *zollumķar* (Boretzky 1976:145). ▽ Од тур. *zulüm* и суф. перс. порекла *-ķâr* „који чини“ (Škaljić l.c.).

зунџа m. „будала, замлата“. ☐ Вероватно у вези са тур. жарг. *zonta* „неуљудан, невоспитан“ (Eren 471). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Од гр. *ζωντόβολο* „будаласт, прост човек“ (Eren l.c.).

зџмба m. „справа за пробијање танких предмета, обично коже, зумба“: Узни зџмбу па прошупљи рупе овде, „особа рошава по лицу; мушки надимак“: Кој, тај зџмба ли ти рече?, *зџмбџче* n. dem. ☐ Од тур. *zimba* „id.“ (Skok 3:665; Škaljić 656). ▣ Овако само у српском. ▽ Перс. порекла (Skok, Škaljić l.cc.).

зџндан m. „тамница, затвор“: Што сте се затвориле ка у зџндан, што не искочите мицко надвор? ☐ Од тур. дијал. *zindan* „id.“ Призрен (Jusuф 183), поред *zindan*, уп. Skok 3:655; Škaljić 654. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *зџндан*, арум. *zîndane*, алб. *zindan*. ▽ Од нперс. *zindān* (Stachowski 1998:49).

зџџи m. indecl. без значења и примера, можда исто што и *зџџи* m. indecl. само у примеру: Зџт ми је кад ми неко тако збори. Косово (Елезовић II 513). ☐ Вероватно од тур. *zit* „супротан, противан“ (TSS, TSe), уп. БЕР 1:670. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *зџт*, алб. *zët* „мржња, одвратност“ (Boretzky 1976:145). ▽ Ар. порекла (БЕР l.c.). ☐ Škaljić 655 s.v. *zpij*, изводи од тур. *zrt*, *zrd*; Skok нема.

И

ибраимија само у примеру из тефтера: 2,5 лакта ибраимија по 10 гроша. ☐ Вероватно од тур. ЛИ *Ibrahim*, уп. Škaljić 338 само као ЛИ. ☐ Овако само у Призрену. ▼ Од ар. ЛИ *Ibrāhīm* од хебр. *Abraham*, *Avram* (Škaljić l.c.).

ибреџ m. indecl. „пример, углед“: От њега ли узимаш ибрет, од тога нестрекњика ли? ☐ Од тур. *ibret* „id.“ (Skok 1:704; Škaljić 338). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ибрџетъ*, арум. *ibrete*, алб. *ibret* (Boretzky 1976:65). ▼ Од ар. *ibra(t)* (Tietze 2:363).

ибрик m. „суд за воду са дршком и сиском, бакарни, калаисани“, *ибриџе* n. dem. ☐ Од тур. *ibrik* „id.“ (Skok 1:704; Škaljić 338–339). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ибрик* (Јашар-Настева 68), буг. *ибриџ*, рум. *ibric*, алб. *brik*. ▼ Од ар. *ibrīq* „id.“, перс. порекла (Tietze 2:363).

ибриџим m. „упредени свилени конач за вез добијен упредањем више свилених жица уједно“. ☐ Од тур. *ibrişim* „id.“ (Skok 1:704; Škaljić 339). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ибриџим* (Јашар-Настева 79), буг. *ибриџим*, *бриџим*, алб. *(i)brishim*, *(i)bërshim* (Boretzky 1976:66). ▼ Од нперс. *äbrīšām* „свила“ (Stachowski 1998:87; Eren 187), истог крајњег порекла као *бариџун* в. Petrović 2000b.

игбал m. „срећа, срећан случај“: Немадо игбал да га видим док бе у Бејаград, *игбалија* adj. indecl. „срећан“: Он беше по игбалија од мене, уби два зајца, а ја ни чафку не уби. ☐ Од тур. дијал. *igbal* „id.“ Призрен (Jusuf 170), поред *ikbal*, *ikballı*, уп. Skok 1:710; Škaljić 341. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *игбал*, *игбаллија* (Јашар-Настева 103), буг. *игбал*, алб. *igball*, *ikballë* (Boretzky 1976:66). ▼ Од ар. *ikbāl* (Tietze 2:377).

игдам, (*икдам*) m. „осуда на смрт“. ☐ Од тур. *i'dam* „id.“ (Red-house). ☐ Уп. алб. *idâm* (Dizdari 409). ▼ Од ар. *i'dām* (Tietze 2:368). ☐ Арапски глас *ajn* [ʔ] у турском је изговаран као цезура, а у српски се рефлектовало најчешће као *x*, затим као *-k-*, док је ово пример његове супституције гласом *-z-*. Skok, Škaljić немају.

игрмиљк [m.] пример само из писаних извора [„турски дукаат“]. ☐ Вероватно од тур. дијал. *igirmi* „id.“ (DS 2508), поред *yirmi*, *yigirmi*, уп. Skok 1:622–623 s.v. *грмиљук*; Škaljić 371 s.v. *југирмиљук*, који дају само тур. *yirmi* као етимон. ☐ Уп. мак. *ирмилок*, *ирмилик*, *јирмилок* (Јашар-Настева 75), буг. *ирмилиџ*, *ермилиџ*. ▼ Домаћа турска реч недовољно јасног крајњег порекла (ЭСТЯ 4:201–202; Eren 454–455). ☐

Само српске потврде рефлектују очувано тур. *-g-* као одраз старијег стања задржаног у западнорумелијским дијалектима.

идаре *n. indecl.* са глаголом *чинити* „задовољавати се, излазити на крај са оним што се има, сналазити се у економском погледу“: А ви како сте, што чините, како живите? Богу фала, чинимо идаре, искачамо на крај никако. ☐ Полукалк од тур. *idare etmek* „id.“, уп. Skok 1:709; Škaljić 340. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сѝори* / *чини идаре* (Јашар-Настева 152), буг. *не ме струва идаре* „нисам могао од тога да се прехраним“, алб. *idare* (Boretzky 1976:66). ▽ Од ар. *idāra* (Tietze 2:368).

идаре меџлис *m.* „административни савет, управни одбор поједине покрајине у бившој Турској“. ☐ Од тур. *idare* „управа, начелство“, в. **идаре** и *meclis* „савет, одбор“ в. **меџлис**, уп. Skok 1:709; Škaljić 340. ☐ Уп. алб. *mexhlizi-idare* (Dizdari 653). ▽ Неодређени изафет *idare meclisi*; обе речи су ар. порекла (Škaljić l.c.).

измеџ *m. indecl.* „служење, послуживање, служба; нега, дво-рење“: Нама чини измет јена Циганка, *измечија*, *измеџчија m.*, *измеџика*, *измеџичика f.* ☐ Од тур. *hizmet* „id.“ (Skok 1:670 s.v. *(x)izmeџ*; Škaljić 332 s.v. *хизмеџ*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *измеџ*, *измеџчија* (Јашар-Настева 34, 30), буг. *хизмет*, рум. *hizmet*, арум. *huzmete*, алб. *(h)uzmēt*, нгр. *χοῦσέτι*. ▽ Од ар. *ḥidma(t)* (Tietze 2:314).

измеџар *m.* „слуга“, *измеџарка f.*: Море да просим за леба а туђа измеџарка не бивам. ☐ Од тур. *hizmetkâr* „id.“ (Skok 1:670 s.v. *(x)izmeџ*; Škaljić 331–332 s.v. *хизмеџ*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *измеџар* (Јашар-Настева 30), буг. *хизмеџарин*, арум. *huzmichiar*, алб. *huzmeqâr*. ▽ Сложеница арапско-персијског порекла, од *ḥidmatkâr* (Tietze 2:314).

измир *m.* примери из тефтера „врста памучног платна пореклом из Измира“. ☐ Од тур. назива града на егејској обали *İzmir* град Смирна. ☐ Овако само у Призрену. У другим балканским језицима посведочено као топоним. ▽ Од нгр. топ. *Σμόρνη* (Tietze 2:434) ☐ Skok, Škaljić немају.

изън *m.* „дозвола, допуштење“: За моје работе од тебе изън не тражим. ☐ Од тур. дијал. *izin* „id.“ Призрен (Jusuf 171), поред *izin*, уп. Skok 1:740; Škaljić 355. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *изин* (Јашар-Настева 34), буг. *изин*, алб. *izën*, *izëm*, *izen*, *izë* (Boretzky 1976:68). ▽ Од ар. *izn* (Tietze 2:435). ☐ Албанска и српска потврда рефлектују дијалекатски фонетски лик турске речи.

ијан *m.*, *ијана f.* „сумњиво потраживање“. ☐ Вероватно у вези са срп. *ијанеџ* *m.* „издаја, превара“ БиХ, „онај који је тврдоглав, своје-глав“ Косово, *ијанеџица f.* Херцеговина (РСА) од тур. *hyanet* „издаја, превара“, *ihanet* „id.“ (TSS). Мање вероватно у вези са *ијана f.*

„помоћ, прилог намењен за добротворне сврхе“ од тур. *iane* „id.“ Škaljić 342. ▣ Уп. алб. *hinajét* (Dizdari 390). ▽ Тур. *hiyanet* је од ар. *hiyāna(t)* (Tietze 2:320–321), а *iana* од ар. *iānā* (Škaljić l.c.). ☉ Skok нема. Губљење иницијалног *x*- могуће још у турском, као и прелаз, у том случају почетног, *i > i* што је такође одлика призренског турског говора (Jusuf 31–32).

икрар m. indecl. „за турске владавине реч дата пред властима, саслушање, изјава, исказ“: Даја сџм икрар у суд. ☐ Од тур. *ikrar* „id.“ (Škaljić 342). ▣ Уп. алб. *ikrār* (Dizdari 412). ▽ Од ар. *iḳrār* (Tietze 2:381). ☉ Skok нема, уп. и *икрâp* m. „изјава“ Косово (Елезовић II 514).

иле n. indecl. „превара, подвала“: У мене нема иле, *илеџија* m. „преварант“, *илеџика* f. ☐ Од тур. *hile* „id.“, *hileci*, уп. Skok 1:666 s.v. (*x*)*illa*; Škaljić 330 s.v. *xilla*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *иле* (Јашар-Настева 34), буг. *хиллѐ*, арум. *hiliate*, алб. *hille*, *hillë*. ▽ Од ар. *hīlā*, можда преко нперс. *hīlāt* (Tietze 2:316).

илет̄ m. indecl. „телесна или душевна мана“: Што илет гу наодиш твојејзи жене кџд гу више нећеш?, *илет̄лија* adj. „особа са маном“. ☐ Од тур. *illet* „болест, слабост, физички недостатак“, *illetli* (TSS). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *илет̄*, *илет̄лија* (Јашар-Настева 52), алб. *ilet* „епилепсија“ (Boretzky 1976:66). ▽ Од ар. *illa* (Tietze 2:389). ☉ Уп. Skok 1:666 s.v. (*x*)*illa* где он *ил̄ет̄иан* adj. „шантав“ Косово смешта, погрешно, под ту одредницу. Škaljić нема.

илџака [f.] само у поређењу са примером: А знаш ли ти болан, да никакве *илаке* (?) нејмаш у босанској земљи. ☐ Вероватно од старијег тур. *ilāka* „веза, наклоност, интерес“ (Stachowski 1963b:82), поред *alāka*, уп. Škaljić 343 само као административни термин „део у мери (сеоском пашњаку, утрини) који припада поједином сеоском имању“. ▣ Уп. алб. *ilaka*, *alaka* „наклоност, веза, сродство“ (Boretzky 1976:14, 190). ▽ Од ар. *ilāka* (Tietze 2:382). ☉ Skok нема, уп. и *илџака* Немам ја ту никакву иљаку Косово (Елезовић I 230; II 514).

илџалџк m. „женски накит од нанизанога ситног лажног бисера или, ређе, од белих ђинђува, у виду вреже са ситним окцима, ширине око три, а дужине око 70 цм. Доња ивица му је у виду троугластих зубаца о којима висе црвени мерџани, а испод ових дукатићи. Носи се на глави уз невестинске хаљине турскога кроја. Намешта се преко феса [...]. У Призрену га носе Српкиње док се ките (а то је десетак година од удаје) у свима свечаним приликама. У последње време се овај накит губи“. ☐ Од тур. дијал. *hīlal* „златна ниска које жене стављају на чело“ (DS 2384), уп. Škaljić 330 *xīlāl* „чачкалица од кости, с једне стране шиљаста (за чишћење зуба), а с друге у облику

лопатице (за чишћење ушне шкољке)“ од истог тур. етимона. ▣ Уп. даље алб. *hillall* „млад месец између 1. и 2. дана“ (Boretzky 1976:63). ▽ У вези са тур. *hilâl* „млад месец; чачкалица од слонове кости“, *hilâli*, од ар. *ḥilāl* (Tietze 2:316). ☞ Skok нема, уп. и *иљалук* Иљал'к су на црној траци нанизане беле и црне ђинђуве са лажним дукатићима Призрен (РСА), *илâлџк* „у Вучитрну читав прибор накита, који се, чини се, меће око тепелука на глави“ Косово (Елезовић I).

иљам т. „пресуда, судско решење“. ▣ Од тур. *ilâm* „id.“ (Skok 1:715; Škaljić 343). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *иљам* (Јашар-Настева 84), буг. *иљам*, рум. *ilam*, арум. *il'ame*, алб. *ilam* (Boretzky 1976:66). ▽ Од ар. *ilām* (Tietze 2:382).

иљач т. „лек; решење, излаз из невоље и неприлике“: Ећим му даја два иљача да пије; Къд ви жене не мирујеф помеђу себе, само јен иљач има: да се оделите. ▣ Од тур. *ilâç* „id.“ (Skok 1:714; Škaljić 343). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *иљач* (Јашар-Настева 34, 54), буг. *иљач*, *иљџач*, алб. *ilaç*. ▽ Од ар. *ilāç* (Tietze 2:382).

иљми абер, *иљме абер* т. само у тефтеру. ▣ Од тур. *ilmühaber* „писмена потврда, уверење, признаница“ (Škaljić 344). ▣ Уп. алб. *ilmihabér* (Dizdari 416). ▽ Персијски изафет од тур. *ilm / ilim* (уп. *иљам*) и *haber* (в. *абер*) обе ар. порекла. ☞ Уп. Skok 1:715 s.v. *иљам*.

иљџизам, *иљџизам*, *инџизам* т. [„закуп државне десетине, врта пореза“]. ▣ Од тур. *iltizam* „закуп, подршка“ (Škaljić 344). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *илџизамдџија* „скупљач годишњег пореза“, алб. *iltisam* (Boretzky 1976:66). ▽ Од ар. *iltizām* (Tietze 2:390). ☞ Skok нема.

иљман т. „вера, веровање, закон“: Иман му његов! ▣ Од тур. *iman* „id.“ (Skok 1:715; Škaljić 345). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *иман*, арум. *imane*, алб. *iman* (Boretzky 1976:66). ▽ Од ар. *imān* (Tietze 2:391).

имансџ т., adj. indecl. „немилосрдан, немилостив“: От њега ли, од тога имансџа ли чекаш да ти помогне? ▣ Од тур. *imansız* „id.“, уп. Škaljić 346 само у значењу „безвџерац“; Skok 1:715. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *имансуз* (Јашар-Настева 110), буг. *имансџ*, арум. *imansız*. ▽ Од тур. *iman* (в. *иљман*) и суф. *-sız*. ☞ Значење „немилосрдан, немилостив“ само у српском.

имдаџ, *имдаџ* т. „помоћ“: Како те слуша снаа Маро? Слуша, да је жива, ка што Бог заповеда, чини ми имдат колко може. ▣ Од тур. *imdat* „id.“, уп. Skok 1:723; Škaljić 347. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *имдаџ* (Јашар-Настева 84, 107), буг. *имдàт*, алб. *imdat* (Boretzky 1976:67). ▽ Од ар. *imdād* (Tietze 2:392).

имза f. „потпис“: Без имзе сенет не чини. ☐ Од тур. *imza* „id.“ (Škaljić 346). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *имза* (Јашар-Настева 74), буг. *имза, емза*, алб. *imzā* (Boretzky 1976:67). ▼ Од ар. *imḏā'* (Tietze 2:394–395). ☑ Skok нема, уп. и *имза* f. „потпис“ Косово (Елезовић II 515).

инаџи m. „пркос“: Он без његовога ината не може да живи, такъв се родија, *инаџиџи се* impf. „пркосити, препирати се, свађати се“: Теј две јетрве не мирујеф, свеједно се инатиф помеђу себе, *инаџилџк* m. „тврдоглавост“. ☐ Од тур. *inat* „id.“, дијал. *inatçı* „пркосан“ Призрен (Jusuf 170), уп. Skok 1:723; Škaljić 346. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *инаџи, инаџи* (Јашар-Настева 34, 155), буг. *инат*, алб., *inat*, нгр. *iváci*, даље арум. *ināgi*. ▼ Од ар. *inād* (Tietze 2:395). ☑ Облик *инаџилџк* је можда локална творба од дијал. *inatçı*.

инџилиз(с) m., adj. „енглески“, *инџилиски, инџилиски* adj. „id.“, *Инџилиз* m. „Енглеz“. ☐ Од тур. *ingiliz* „id.“ (Redhouse). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *инџилизџози* (Јашар-Настева 55), буг. *инџилизин*, алб. *ingliz, hingliz* (Boretzky 1976:67). ▼ Вероватно од ит. *Inglese*, од фр. *anglais* (Tietze 2:399). ☑ Škaljić, Skok немају.

инсан m. „човек“: Што се љутиш на тој магаре, стока је, није инсан па да разабера. ☐ Од тур. *insan* „id.“ (Skok 1:725; Škaljić 347). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *инсан* (Јашар-Настева 105), буг. *инсан*, алб. *insan*. ▼ Од ар. *insān* (Tietze 2:401).

инсаф m. „сажаљење, осећање, срце, душа“: Тај човек ни за стоку нема инсаф, *инсафсџ* adj. indecl. „човек без осећања, милости, бездушан човек“. ☐ Од тур. *insaf* „id.“, *insafsız* (Skok 1:725; Škaljić 347). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *инсаф*, арум. *insafe, isafe*, алб. *insaf* (Boretzky 1976:67). ▼ Од ар. *insāf* (Tietze 2:401).

инџјаги m. „средство за чишћење (стомака)“: Дај му мичко инџјаги па ће га протури. ☐ Од тур. *Hint yağı* досл. *индијско уље*, дијал. *yağı* уп. *yağlı* „мастан“ Призрен (Jusuf 182), уп. Skok 1:745 s.v. *jağ*; Škaljić 331 s.v. *xind-jağ*. ☐ Уп. мак. *инџјаги* (Јашар-Настева 55). ▼ Неодређени изафет од *Hint* „Индија“ и *yağ* „уље“ (в. *јагљја*), уп. Tietze 2:317. ☑ Очуван вокал из изафетске конструкције, што није случај код Шкаљићевог примера.

инџе adj. indecl. „танак“. ☐ Од тур. *ince* „id.“ (Škaljić 347). ☐ Уп. буг. *Индже* само у ономастичким потврдама (БЕР 2:77). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:364–365; Tietze 2:396). ☑ Skok нема.

инџир¹ [m.] само у тефтеру: (платих) ђумрук 4 *инџир*. ☐ Можда од тур. *incir* „смоква“ (Škaljić 347); уп. и Skok 1:724. ☐ Уп. буг. *инџирка* „смоква“. ▼ Перс. порекла (БЕР 2:77; Škaljić l.c.; Eyuboğlu 348).

и̇нцир² т. „украсна биљка и шиб и његов цвет бела бобица, бисерак. Код Срба у Призрену младожења је на дан венчања, поред рузмарина, морао бити окићен и овим цветом. Њиме је морао бити закићен и позивар као и буклија коју он носи идући од куће до куће“. ☒ Вероватно од тур. *inci çiçeği* „ђурђевак, досл. бисер цвеће“ (TBAS 143) због белих цветова, бобица, укрштено са тур. *incir* в. **и̇нцир¹**. ☐ Уп. мак. *и̇нцирчичеги* (Јашар-Настева 46). ▼ Тур. *inci* „бисер“ је општетурска реч пореклом из кинеског (Egen 190–191; Tietze 2:397). ☉ Сам Чемеикић ову биљку назива *бисерак*, а она се још именује као *бисер*, *бисери*, *бисерни цвијет* (Симоновић 137). Иста биљка на Косову и Метохији носи назив и *седеф-чичеги* (Елезовић II 214) што чини вероватнијим објашњење њеног порекла од тур. *inci* „бисер“; Škaljić нема ово, уп. 347 *и̇нцу-коријен*, Skok нема.

и̇нцирка ф. „врста крушке, мала, слатка, на кисела, осећа се мало мирис на стеницу“. ☒ Вероватно од тур. *incir* „смоква“ в. **и̇нцир¹**, уп. Skok 1:724; Škaljić 347. ☐ Уп. буг. *индџирка* „врста дивље, жуте, ране крушке која расте на њивама“. ▼ В. **и̇нцир¹**. ☉ Уп. *и̇нцирача*, *и̇нцирица*, *и̇нцирка* „врста крушке“ Ужице, Вук (РСА).

ираде п. „владарска наредба у бившој турској царевини“. ☒ Од тур. *irade* „id.“ (Skok 1:728; Škaljić 348). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ирадѐ*, алб. *irade* (Boretzky 1976:67), арум. *irade*. ▼ Од ар. *irāda* (Tietze 2:405).

ирам т. „вунена простирка за кревет, шарена“. ☒ Од тур. дијал. *iram* „id.“ (DS 2546), поред *ihram*, уп. Škaljić 342. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ихрам*, *ирам*, алб. *hiram* (Boretzky 1976:63). ▼ Од ар. *ihram* (Tietze 2:374). ☉ Skok нема.

и̇риџи т. „на мутавцијском разбоју две обле и дебље хоризонталне гредице преко којих при ткању клизе основа и ткање, они одговарају вратилима на домаћем ручном разбоју“. ☒ Од тур. дијал. *irit* „горња и доња греда на разбоју“ (DS 2552), уп. БЕР 2:85. ☐ Уп. буг. [мак.] *и̇рит* „дрво које повезује ноге на ткачком разбоју“ Тетово (БЕР I.c.). ▼ Нејасног порекла, можда у вези са општетурским *iri* „крупан, огроман“ (ЭСТЯ 1:371–372). ☉ Škaljić, Skok немају, уп. и **и̇риџи** т. „некаква направа у мутавциници“ Косово (Елезовић I), Расина, Пирот (РСА).

и̇се п. „део, тал у каквој заједничкој имовини; удео, учешће у каквому послу нематеријалне природе“: Акибет се погодише: две исети њему, а јено исе брату му. ☒ Од тур. *hisse* „id.“ (Skok 1:669 s.v. (*x*)*úce*; Škaljić 331 s.v. *xúce*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *исѐ*, *хисѐ*, *есѐ*, алб. *hisé* (Boretzky 1976:64). ▼ Од ар. *hišša* (Tietze 2:320).

(Boretzky 1976:66). ▽ Од ар. *iqtidā'* (Tietze 2:381). Ⓚ Прелаз *-кӣ-* > *-сӣ-* вероватно локална, домаћа промена, уп. **ис̣тӣџач**.

ис̣тӣџач м. „потреба, нужда“: За паре немам истијач. ☐ Од тур. *iḥtiyaç* „id.“ (Knežević 158). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ис̣тӣџач*, *их̣тӣџаџ*, *иф̣тӣџач* (Јашар-Настева 189), буг. *их̣тяч*, алб. *iftijāç*, *iftijaxh* (Boretzky 1976:66). ▽ Од ар. *iḥtiyāğ* (Tietze 2:375–376). Ⓚ Škaljić, Skok немају, уп. и *ис̣тӣџач* м. „id.“ Косово (Елезовић II 515)

ис̣тӣџндак м. indecl. „службени испит, саслушање“: Не може да се суди без истиндак. ☐ Од тур. *istintak* „id.“ (Skok 1:733; Škaljić 352). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ис̣тӣџин̣џак* (Јашар-Настева 84), буг. *истиндак*, *истиндакт*, алб. *istintak*, *istindak*, *instindak* (Boretzky 1976:67). ▽ Од ар. *istintāq* (Škaljić, Skok l.c.).

ис̣тӣџфа f. „оставка“. ☐ Од тур. *istifa* „id.“ (Knežević 158). ▣ Уп. алб. *istifa* (Boretzky 1976:67). ▽ Од ар. *isti'fā'* „id.“ (Tietze 2:419). Ⓚ Škaljić, Skok немају, уп. и *ис̣тӣџфа* indecl. „оставка (са *да̣тӣи* или *учи-ни̣тӣи*)“ Косово (Елезовић II 516).

и̣ћи-бир „комбинација јединице и двојке у барбуту“. ☐ Од тур. дијал. *içi* „два“ Призрен (Jusuf 170), поред *iki* и *bir* „један“. ▣ Овако само у Призрену. ▽ Тур. *iki* је домаћа реч (ЭСТЯ 2:337–339; Tietze 2:377–379), за *bir* в. **б̣ур**. Ⓚ Škaljić, Skok немају.

и̣ћи јузл̣џа adj. indecl., м., f. „дволичан; именица и надимак“. ☐ Од тур. *iki yüzlü* „id.“ уп. дијал. *içi* и *yüz* „лице“ и суф. *-lū*, дијал. **içiyüzli*. ▣ Овако само у Призрену. ▽ За порекло тур. *iki* в. **и̣ћи-бир**; тур. *yüz* је домаћа реч (ЭСТЯ 4:259–260).

и̣ћил̣ак, **и̣ћил̣ьк**, **и̣ћил̣ук** само у тефтеру [„врста новца“]. ☐ Од тур. *ikilik* „id.“, дијал. **içilik*. ▣ Уп. мак. *икилик* (Јашар-Настева 114). ▽ Од тур. *iki* (в. **и̣ћи-бир**) и суф. *-lik*.

и̣ћинд̣џа f. „поподневна, трећа по реду муслиманска молитва; доба дана када се обавља та молитва“: Вељче доша тако јен саат пред и̣ћиндију. ☐ Од тур. *ikindi* „id.; други“, дијал. **içindi*, уп. Skok 1:708–709; Škaljić 339–340. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *икиндија* (Јашар-Настева 60), буг. *икинд̣џа*, рум. *chindie*, алб. *içindi*, *içindie*, *ikindi* (Boretzky 1976:67). ▽ Домаћа турска реч (Tietze 2:379), в. **и̣ћи-бир**.

и̣ћинци само у тефтеру. ☐ Од тур. дијал. *içinci* „други“ Призрен (Jusuf 170), поред *ikinci*. ▣ Овако само у Призрену. ▽ Редни број од тур. *iki*, в. **и̣ћи-бир**.

и̣ћме̣џ, **и̣ћме̣џ** м., adj. indecl. „чудо; чудан“: И̣ћмет ми што га нема да дође. ☐ Од тур. *hikmet* „мудрост, скривени смисао“, уп. Skok

1:666; Škaljić 329, оба s.v. *xüħmeñ*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *икмеñ* (Јашар-Настева 187), алб. *hyqmet* (Dizdari 401–402). ▽ Од ар. *ħikma(t)* (Tietze 2:315).

ифти̇ар m. „прекид дневнога поста за време рамазанског поста и почетак обедовања“. ▣ Од тур. *iftar* „id.“ (Skok 1:709; Škaljić 341). ▣ Уп. алб. *iftar* (Boretzky 1976:66). ▽ Од ар. *iftār* (Tietze 2:371).

ифти̇ура f. „интрига, клевета“: Несъм крив, душмани ми турише ифтиру да от Бога нађеф. ▣ Од тур. *iftira* „id.“ (Škaljić 341). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ифти̇ура*, *ифти̇урија* (Јашар-Настева 107), буг. *ифтир̀а*, *ифт̀ра*, *ифт̀р̀о*, *ифт̀р̀а*, алб. *iftirá* (Dizdari 411). ▽ Од ар. *iftirā'* (Tietze 2:371). Ⓢ Skok нема, уп. и *ифти̇ура* „id.“ Косово (Елезовић II 516).

ихти̇убар m. indecl. „почаст, поштовање“: Голем ихтибар ми учинише..., *ихти̇убар̀ија* f. ▣ Од тур. *itibar*, *i'tibar* „id.“, уп. Škaljić 353; Skok 1:713–714. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ихти̇убаре* „врста пореза“ (Јашар-Настева 85), буг. *ихтиб̀ар* „почаст“, арум. *ihtibare*, алб. *itibar* (Boretzky 1976:67). ▽ Од ар. *i'tibār* (Tietze 2:430). Ⓢ Арапски глас *aj̇n* [ʔ] у турском је изговаран као цезура, а у српском је могао бити замењен са -х-, -к- уп. *игдам*. Оба призренска облика су необична јер имају -х-.

ицазет̇и m. само у протоколу мутавцијског еснафа: иђазет ... смо собрале , *ицазет̇иске љаре* f. pl. „потичу од прилога које калфе и мајстори по положеном испиту дају еснафској каси, висина није одређена, према могућности или по вољи“. ▣ Од тур. *icazet* „диплома, дозвола“, уп. Škaljić 340 s.v. *ицазет̇инама* f. „диплома о завршеним теолошким наукама“. ▣ Уп. алб. *ixhazét* (Dizdari 431). ▽ Од ар. *iğāza(t)* (Tietze 2:364). Ⓢ Skok 1:469 s.v. *ицаз* нема ово значење нити етимон.

иц̇ерка f. „по собама четвртасто удубљење у зиду изнад долапа; служи за оставку разних ситних ствари; нема заклопца“: Плетиво тури у ицерку. ▣ Од тур. дијал. *hücre*, *hüçüre*, *höcere* „мали сандук, мали орман без поклопца за остављање разних ситница“ (DS 2427, 2448), поред *hücre* „хелија, соба“, уп. Škaljić 335 s.v. *hüðžera*; Skok 1:693 s.v. (x)и̇ц̇ера. ▣ Уп. алб. *huxhere* „фиока, удубљење“, *ixhë* (Boretzky 1976:65). ▽ Од ар. *ħuğra* (Tietze 2:339–340).

иш̇ала interj. „даће Бог“: Ишала ће не огреје слунце от Србије. ▣ Од тур. дијал. *işalla(h)* „id.“ Призрен (Jusuf 171), поред *işallah*, уп. Skok 1:725; Škaljić 347–348. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ишала* (Јашар-Настева 124), буг. *ишала(x)*, алб. *ishalla* (Boretzky 1976:67). ▽ Од ар. реченице *in şā'a Allāh* „ако Бог хоће“ (Tietze 2:402).

ишџреџ m. indecl. „знак“: Не збори, кажи му със ишарет. ☐ Од тур. *işaret* „id.“ (Skok 1:735; Škaljić 352). ☐ Уп. алб. *isharet, ishare, shjaret* (Boretzky 1976:67). ▼ Од ар. *išāra(t)* (Tietze 2:425).

ишчија m. „радник, надничар“: ... даја Ђође две беле (мецедије), а ишчијама по јен черек. ☐ Од тур. *işçi* „id.“ (Škaljić 352). ☐ Уп. буг. *ишчија*. ▼ Од тур. *iş* „посао“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 1:395–396; Tietze 2:423–425) и суф. *-çi*. ☒ Skok нема.

Й

џмрендисаџи се pf. без значења упоређено са „зальубити се“ код Вука. ☐ Вероватно од тур. *imrendi* 3. sg. перфекта од *imrenmek* „жудети, чезнути за нечим“, уп. Skok 1:491 s.v. *емрџенисаџи се*. ☐ Уп. мак. *имрендиса* „жудети, завидети“ (Јашар-Настева 111), буг. *имрендис(у)вам, емрџендишувам*. ▼ Можда домаћа турска реч (Tietze 2:393–394). ☒ Škaljić нема.

џртија f. „покривач; арњеви“: Покри тај сандџк със џртију. ☐ Од тур. дијал. *ürti* „id.“ Призрен (Jusuf 184), поред *örtü*, уп. Škaljić 633; Skok 3:548, оба s.v. *џртија*. ☐ Уп. алб. *yrti* (Dizdari 1134). ▼ Домаћа турска реч, од основе глагола *örtmek* „покри(ва)ти“ (ЭСТЯ 1:551–552).

џсти m. „ажија, вишак вредности, између горњих и доњих пара“. ☐ Од тур. *üst* „id.“, уп. Skok 3:549 s.v. *џстисаџи*. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *юстѐ*, алб. *yst* „додатак у новцу приликом размене / купопродаје; покривач“ (Boretzky 1976:142). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:638–639). ☒ Škaljić 633 има само *џстиун* m. „дијакритички знак у арапском писму који означава вокал е“ и *џстисаџи* impf. „навалывати, нестрпљиво и упорно нешто тражити; устати, скочити.

џтија f. „пегла“: Дај ми туј по голему џтију, *џџтија* „обућарска метална алатка са дршком за глачање ивице ђона штикле“. ☐ Од тур. дијал. *üti* „id.“ Призрен (Jusuf 184), поред *ütü*, уп. Skok 3:551; Škaljić 634, оба s.v. *џтија*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џтија* (Јашар-Настева 74), буг. *ютия*, алб. *yti, uti, ylti, ulti* (Boretzky 1976:142). ▼ Домаћа турска реч, у вези са *ütme* „палити“ (ЭСТЯ 1:640–641). ☒ За први помен в. Стаховский 1967:210.

џћимаџ m. [„власт“]. ☐ Од тур. *hükümet, hükümet* „id.“ (Škaljić 335 s.v. *хџћум*; Skok 1:692 s.v. *хџћум*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џћумаџ* (Јашар-Настева 187), буг. *хиџоџум* (Grannes 65), арум. *huchimate*, алб. *hyqumet, hyçumet, hyqamet* (Boretzky 1976:65). ▼ Од ар. *ħukūma* (Tietze 2:340–341).

йџейт м. само из тештера, вероватно исто што и *уџейт* м. „кадијска исправа, уверење“. ☐ Од тур. *hüccet* „id.“ (Škaljić 335; Skok 1:693, оба s.v. *хуџейт*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *уџейт* (Јашар-Настева 83), алб. *uxhet, huxhet* (Boretzky 1976:65). ▼ Од ар. *ḥuǧǧa(t)* (Tietze 2:339).

йшйр м. „десетак од приноса у натури; ујам, награда за мливо“. ☐ Од тур. *üşür* „id.“, поред *öşür, öşür*, уп. Škaljić 634 s.v. *ушур*; Skok 3:551 s.v. *ушур*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ушур* (Јашар-Настева 84), рум. *uşur*, алб. *yshyr, ushur* (Boretzky 1976:142, 136). ▼ Од ар. *‘uṣr* (Škaljić l.c.).

Ј

јабанџија м. „странац“: Доша је нов учитељ јабанџија, *јабанџика* f., *јабанџилък* м. „странствовање, живот у туђини“. ☐ Од тур. *yabancı* „id.“, *yabancılık*, дијал. **yabancı*, **yabancılık*, уп. Skok 1:742; Škaljić 356. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јабанџија* (Јашар-Настева 178), буг. *јабандџија*, рум. *iabangiu*, алб. (*j*)*abanxhi*. ▼ Од *yaban* „туђина“ од нперс. *yābān* (Eren 437; Stachowski 1998: 237–239) и суф. *-ci*. Eren l.c. сматра да је тур. *yaban* од *biyābān* (стперс. *viyāpan*) „необрађен, напуштен; пустиња“, а да је перс. облик *yābān* позајмљеница из турског.

јаваш adj. indecl. „мек дуван, који није љут“: Не могу да пијем јаваш дуан, „млитав, попустљив човек; болешљив“: Не ваља ти, ћерко, што си тако јаваш према децама. ☐ Од тур. *yavaş* „id.“ (Skok 1:762; Škaljić 364–365). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јаваш* (Јашар-Настева 120), буг. *јаваш*, рум. *iavaş*, алб. *javash*. ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 4:51–53).

јавер м. „ордонанс, пратилац“: Дође јавер да га вика у Сарај. ☐ Од тур. *yaver* „id.“ (Skok 1:762; Škaljić 365). ☐ Уп. алб. *javer, aver, laver* (Boretzky 1976:70). ▼ Перс. порекла (Škaljić l.c.).

јаврија м. „младунац код птица“: Пушти тој врапче, видиш јаврија је, још не може да лети, фиг. „дете које још не разазнаје све око себе“: Не зна оно што оћеш од њега, још је јаврија. ☐ Од тур. дијал. *yavri* „id.“ Призрен (Jusuf 183), поред *yavru*, уп. Škaljić 365. ☐ Уп. мак. *јаврија* (Јашар-Настева 50). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 4:53). ☐ Skok нема.

јаглија adj. indecl. „масан“, *јаглија сирење* n. indecl. „масан и мек бели сир који справљају и продају у радњама Турци млекари у Призрену“: Купи и мицко јаглија сирење. ☐ Од тур. дијал. *yagli* „id.“ Призрен (Jusuf 182), поред *yaglı*, уп. Škaljić 358; Skok 1:745. ☐ Уп.

мак. *јаглија сирење, јаглија ѿнер* (Јашар-Настева 91). ▽ Од тур. *yag / yağ* „маст“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 4:58) и суф. *-li*.

јазаџи т. без значења, само са примером из народне песме [„писар“]. ☐ Од тур. *yazıcı* „id.“ (Škaljić 365), уп. и Skok 1:764 који нема овај облик. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *јазаџија* (Јашар-Настева 84), буг. *јзадџија*, арум. *îazagi*, као оним и алб. *Jazexhiu Sylejman* (Dizdari 450 s.v. *jazi*). ▽ Од тур. *yazi* „писмо, писање“ које је домаћа реч од глагола *yazmak* „писати“ (ЭСТЯ 4:70–71) и суф. *-ci*.

јазуја ф. „страна на новчићу на којој се налази исписан текст; деџа игра *џура - јазуја* [писмо - глава]“. ☐ Од тур. дијал. *yazi* „id.“ Призрен (Jusuf 183), поред *yazi*, уп. Skok 1:764; Škaljić 365. ▣ Уп. алб. *jazi* (Boretzky 1976:70). ▽ Домаћа турска реч, в. **јазаџи**.

јазљк т. „летњи јелек, прслук, за разлику од зимског званог јелек“. ☐ Од тур. и дијал. *yazlık* „летња одећа; место на коме се лети седи, балкон, вајат“ (Redhouse; SDD 1500–1501). ▣ Уп. буг. *јазљк* „надстрешница, трем“ (Grannes 208). ▽ Од тур. *yaz* „лето“ које је домаћа реч (Eren 446–448; ЭСТЯ 4:71, 74) и суф. *-lik*. ☞ Skok, Škaljić немају. Уп. *јазлук* „отворени део зграде, обично избачен преко спољашњег зида у виду трема, доклат, покривена тераса или трем, веранда“ Херцеговина, „затворена тераса или трем“ Босна, „уздигнути део трема“ Неготинска крајина (РСА) од тур. *yazlık* „летњиковац“.

јазък т. „срам, срамота“: Зар си се јопет напија, јазък те било? ☐ Од тур. *yazık* „id.“ (Skok 1:764–765; Škaljić 365). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *јазък, јазак* (Јашар-Настева 124), буг. *јазък* (Grannes 68), алб. *jazëk, yazik* (Boretzky 1976:70). ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *yaz-* „грешити“ (ЭСТЯ 4:72–73).

јаж т. „перо, опруга, федер“. ☐ Од тур. *yay* „id.“ (Skok 1:749). ▣ Уп. мак. *јаж* (Јашар-Настева 86), буг. *јај* (Grannes 158). ▽ Општетурска реч недовољно јасног порекла (ЭСТЯ 4:74–75). ☞ Škaljić нема.

јака ф. „оковратник, крагна на мушким и женским кошуљама украшен чипком и ђинђувама“, *јакарче* п. „врста копорана од вранога сукна, са рукавима до лаката; по дужини досеже до кукова а на леђима има капуљачу. Носе га сељаци из околине Призрена, варошани га не носе“. ☐ Од тур. *yaka* „оковратник“, уп. Skok 1:749–750; Škaljić 359, који немају *јакарче*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *јака, фака за јака* (Јашар-Настева 25, 156), буг. *јакà*, рум. *iasă*, алб. *jakë*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 4:82–84; Eren 440). ☞ Skok l.c. погрешно изводи тур. реч из арапског. Уп. *за јаку ухвaйиџи (зграбиџи, дочейаџи, иччейаџи)* „довести у тешку, безизлазну ситуацију; лишити слободе, ухапсити“ књиж., *никад (неће имаџи) две (џри) јаке за враџом*

„никад неће ништа стећи“ НПосл, Вук, Загреб, Београд, Бачка (РСА), такође *jàka* у изразима: Не да Бог две јаке за врат, тур. *Iqi jaqasi bir jere gelmez*, Уфатит некога за јаку (шчепати), тур. *Jakadan tutmak* Косово (Елезовић II 517), *јакарче* п. „сукнени огртач [црни] с рукавима, гуњче“ Сретечка жупа (РСА).

јакија f. „народни лек за лечење назеба, прелома костију, угнућа и сл.; мелем за лечење убоја код радне стоке“: Ако ти се убија коњ, тури му јену јакију. ☐ Од тур. *yaki*, (дијал. **yaki*) „мелем, облог који се ставља на платно па се затим тиме завије болно место“ (Skok 1:750; Škaljić 359). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јакија* (Јашар-Настева 55), буг. *јакія*, алб. *јакі*. ▼ Вероватно домаћа турска реч, можда у вези са *yaka* „закрпа, појас“ (ЭСТЯ 4:82–84).

јала [interj.] само у примеру: ... у даном моменту, мамур коњу, сабљу напоље, па јала у непријатеља ☐ Од тур. *yallah!* „хајде!, дођи!“ (Skok 1:751; Škaljić 359). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *јал(л)а*, алб. *jallá* (Dizdari 438–439). ▼ Од *ya Allah!*, ар. порекла (Škaljić, Skok 1.с.с.); уп. *алá*².

јаланџија, **јалњџија** т. „лажов“: Ако ти река тај јалњџија веруј ћи није истина, **јаланџика**, **јалњџика** f., **јаланџиче**, **јалњџиче** п. ☐ Од тур. дијал. *yalançı* „id.“ Призрен (Jusuf 182), поред *yalançı*, уп. Skok 1:751; Škaljić 359–360. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. **јаланџија** (Јашар-Настева 221), буг. *јаландџија*, алб. *јаланџи* (Boretzky 1976:68). ▼ Од тур. *yalan* „лаж“ које је вероватно домаћа реч (ЭСТЯ 4:91–92) и суф. *-ci*.

јаланџи (**јалњџи**) **сáрма** f. „две врсте сарме у Призрену: а) од киселог купуса, са свим састојцима, али без меса; б) и са месом, али се сарме не завијају, већ се надев прво метне у тенџеру, па се преко њега поређају листови киселог купуса“. ☐ Од тур. *yalançı* (в. **јаланџија**) и **сáрма** (в.), могуће према тур. *yalançı dolma* „пуњено поврће, паприка, патлиџан или листови купуса без млевеног меса, досл. *лажна сарма*“ (Škaljić 359–360); уп. и Skok 1:751 без овакве потврде. ☐ Уп. алб. *jallanxhidóllëm* (Dizdari 439).

јалдез само у тефтеру: 1 чифт чаше јалдез за 8 гроша. ☐ Од тур. *yaldız* „позлата, позлаћен“ (Škaljić 360; Skok 1:751). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *јалдџџ*, алб. *jaldyze*, *alldyze*, *alldysy* (Boretzky 1976:68). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 4:94).

јалија f. „речна обала, простор поред реке“. ☐ Од тур. *yali* „id.“, (дијал. **yali*), уп. Skok 1:709–710 s.v. *игало*; Škaljić 360. ☐ Уп. алб. *jalli*, *jali* (Boretzky 1976:68). ▼ Од нгр. γιάλι (Eren 441; ЭСТЯ 4:103).

jân m. „дугачак и узан вунени ћилим који служи за застирање миндерлука у гостинским собама. Домаће је ручне израде, обично црвене боје а тка се са локалним шарама у више боја и везивањем чворова као у персијских ћилимова. Тка се на мутавџијском разбоју“. ☐ Од тур. дијал. *yap* „ћилим за седење, простирка“ (Stachowski 1992:40). ☐ Овако само у српском. ▼ Домаћа турска реч у вези са тур. *yap* „страна, бок“ (ЭСТЯ 4:113–114). ☐ Уп. и Skok 1:753, Škaljić нема, уп. id. 360–361 s.v. *jamčik* m. „грубо ћебе са дугим ресама које се ставља преко седла“. Уп. и *jân* m. „врста застирача за миндерлук“ Косово (Елезовић I), *jan* „врста пиротског ћилима, дугачког, а узаног, који се употребљава као простирка испред кревета, застирач за миндерлуке и сл.“ Пирот (Живковић), „седиште, диван“ Пирот (РСА).

jangıja f. „пожар“: Чујеш ли пуцаф пушке, да није јангија? ☐ Од тур. дијал. *yangi* „ватра“ Призрен (Jusuf 182), поред *yangi*, *yangin*, уп. Skok 1:753; Škaljić 361. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *yangънъ*, рум. *iangin*, алб. *jangi* (Dizdari 441). ▼ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *yap-* „горети“ и суф. *-gin* (ЭСТЯ 4:112–113).

jangliš adj. indecl., adv. „нетачан, погрешан; нетачно“: Јанглиш му испаде његова рачуница те не могаше ништо да учини, *јанглашлак* само у тефтеру. ☐ Од тур. дијал. (и арх.) *yangliš* Призрен (Jusuf 182), поред *yanliš*, уп. Škaljić 361; Skok 1:753 оба s.v. *janliš*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јанглаш*, *јанлаш* (Јашар-Настева 197, 120), буг. дијал. *јенглиш сџм*, *јанглиш* (Grannes 68), мегленорум. *iāngliš* (Budziszewska 1983:68), алб. *jangllësh*, *jangllish* (Boretzky 1976:69). ▼ Домаћа реч, од општетурске глаголске основе *yaŋıl-* „(по)грешити“ (ЭСТЯ 4:120–121). Потврде у свим балканским језицима рефлектују очување гласа *-ŋ-* и као *-ng-*, о томе више Петровић 2005; Петровић 2011. ☐ Облик *јанглашлак* могуће домаћа творба.

janıja f. „паприкаш“: За ручак имамо јанију. ☐ Од тур. *yahni* „id.“ (Skok 1:748; Škaljić 359). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јавнија*, *јанииче* (Јашар-Настева 89), буг. *јхнѝя*, рум. *iahnie*, алб. *jahni* (Boretzky 1976:68). ▼ Од нперс. *yahni* „куван, сервиран“ (Eren 440).

janhesecija m. „џепарош“: Къд бе у Сељаник јен јанћесеџија ми украде саат у Покријену чаршију. ☐ Од тур. *yankesici*, *yankeseci* „id.“ (Skok 1:753; Škaljić 361). ☐ Уп. мак. *јанкесеџија* (Јашар-Настева 107), буг. *јанћеседџија*. ▼ Од тур. *yap* „страна, бок“ в. **jân** и *kesici* nomen agentis од *kesmek* „сећи“ које је домаћа турска реч (ЭСТЯ 5:55–57).

janıncı f. „врста покровца“. ☐ Од тур. и дијал. *yapınca* „id.“ (Stachowski 1973:86), *yapınca* (SDD 1481); уп. Skok 1:755 s.v. *janıncı*; Škaljić 362. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јайанџак* (Јашар-Настева

93), буг. *јпанџџак*, *јпанча*, рум. *ipingea*, алб. *јаранхе* (Boretzky 1976:69), нгр. *γιαπουντζές*. ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *уар-*, *уарп-* „покривати (се)“ и суф. *-са / -џа* (ЭСТЯ 4:127–129). Тур. *уартак* „радити“ и *уартак* „покривати“ тумаче се на два начина, као хомоними, али и као семантичко гранање једне исте основе. ☞ За први помен в. Стаховский 1967:204.

јайџа f. „грађевина; грађа“. ☐ Од тур. дијал. *уарп* „id.“ Призрен (Jusuf 183), поред *уарп*, уп. Skok 1:755; Škaljić 362. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *јанџа*, алб. *јарп*. ▽ Домаћа реч, од општетурске глаголске основе *уар-* „радити, правити“ и суф. *-и / -и* (ЭСТЯ 4:126–127).

јайма adj. indecl. „вештачки направљен“: Како продадоше Падримске лојза, мејанеције све јапма ракију што продаваф. ☐ Од тур. *уарта* „id.“ (Skok 1:755 s.v. *јайија*). ☐ Уп. буг. *јамма*. ▽ Домаћа реч, глаголска именица, од *уартак* в. **јайџа**. ☞ Škaljić нема.

јарадисаџи pf. „пријати, повољно утицати“: Снаје гу јарадисале те се огоила, а Цинету ич не му јарадисале. ☐ Од тур. *уарадп* (дијал. **уарадп*) 3. sg. перфекта од *уаратак* „вредети, бити од користи“. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *јарадисва*, алб. *јарадис* (Dizdari 444). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 4:137–139). ☞ Skok нема овако, уп. *јарандисаџи* pf. „створити“ Косово (Елезовић I). Уп. и *арандисаџи*, *арандисаџи* impf. „пријати, годити“ од истог турског етимона (Škaljić 96).

јарамаз m. „битанга, покварењак“: Уфатија се със ... јарамаза Боду па пије ли пије. ☐ Од тур. *уаратам* „id.“ (Skok 1:757–758; Škaljić 362). ☐ Уп. алб. *јаратам*, *аратам* (Boretzky 1976:69). ▽ Облик *уаратам* је поменичен 3. sg. негатива аориста од *уаратак* за чије порекло в. **јарадисаџи**.

јарандисаџи pf. „пријати“: Апове не му јарандисаја, *јарандисуваџи*. ☐ Од тур. *уарандп* (дијал. **уарандп*) 3. sg. перфекта од *уаратак* „угађати, удовољити“. ☐ Овако само у Призрену. ▽ Домаћа турска реч, рефлексив / пасив од *уаратак* в. **јарадисаџи**. ☞ Skok, Škaljić немају.

јарџм-џуџине f. pl. „плитке ципеле“. ☐ Први део синтагме од тур. *уарџм* „пола, половина“ (Кнежевић 165). ☐ Овако само у српском, уп. *јарџм џуџине* f. pl. „плитке ципеле“ Косово (Елезовић II 517), *јарам* adj. indecl. само у изр. *јарам џуџине* „плитке ципеле“ Врање (РСА). ▽ Тур. *уарџм* је домаћа реч, од основе општетурског глагола *уџр-* „расецати, делилити на два дела“ и суф. *-м* (ЭСТЯ 4:147). ☞ Škaljić, Skok немају.

јаслија adj. indecl. „у жалости за умрлом својтом“: Мара је јаслија за брата гу Милана, *јаслиљк* m. само у примеру: иструла јаслиљк. ☐ Од

тур. *yasli* „id.“ (дијал. **yasli*), уп. Skok 1:758. ▣ Овако само у српском. ▽ Од *yas* „жалост“ и суф. *-li*. Вероватно домаћа турска реч, мада се тумачи и као позајмљеница из арапског (ЭСТЯ 4:150; Eren 442). ☞ Škaljić нема. Реч *исџрула* из примера можда је исто што *ейшагфи-руллах!* „Боже сачувај!“ (Škaljić 271).

јасмин м. без примера и значења. ▣ Од тур. *yasemin* „биљка *Jasminium*“ (Skok 1:759; Škaljić 363–364). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *јасмин* (Јашар-Настева 35), алб. *jasemin* (Boretzky 1976:69). ▽ Од нперс. *yāsāmīn* (Stachowski 1998:241).

јастџак, **јастџџк**, **јастџук** м. „узглавље; непокретан четвртасти трупца изнад предње осовине кола, а испод трупца званог *чеврма*, *ојлен*“: Ниско ми је, дај ми још јен јастџк под главу, *јастџџче* п. dem. ▣ Од тур. и дијал. *yastık* „узглавље; широка и дебела даска између осовине и сандука на колима“ (SDD 1490), уп. Skok 1:760; Škaljić 364 само у значењу „узглавље“. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *јастџак*, *јастџок*, *јастџук* „узглавље; део на колима“ (Јашар-Настева 67, 86), буг. *јастџк*, алб. *јастџџк*. ▽ Домаћа реч, вероватно у вези са општетурским *yaslamak* „ослањати“, а мање вероватно метатеза од **yatsık* < *yatmak* „лећи“ (ЭСТЯ 4:154–155; Eren 443). ☞ Skok l.c. сматра да је значење „дрво на осовини“ семантички помак у српском.

јасџк м. без значења, *јасакчија* [„пратилац“], *јасџкчија*. ▣ Од тур. *yasak* „забрана; забрањено“, *yasakçı* „послужитељ, стражар, чувар“ (Skok 1:758; Škaljić 363). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *јасакчија* (Јашар-Настева 81), буг. *јасџк*, *јасакчија*, алб. *јасак*, *јесак* (Boretzky 1976:69). ▽ Од тур. *yasak* „забрана“ и суф. *-çı*. Тур. реч је девербал од основе глагола *yasamak* „доводити у ред, уређивати, исправљати“ и суф. *-k*. Овај глагол тумачи се двојако, као домаћа реч и као позајмљеница из монголског, чему у прилог говори релативно касно датирање у турским писаним споменицима, одсуство у чувашком и јакутском, као и деривати карактеристични за монголски. Облик *yasak* се такође изводи из монголског (ЭСТЯ 4:150–152). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:204.

јатџаган м. без значења и примера [„дуга, крива сабља“]. ▣ Од тур. дијал *yatagan* „id.“, поред *yatağan*, уп. Skok 1:762; Škaljić 364. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *јатџаган* (Јашар-Настева 80), буг. *јатаган*, рум. *iatagán*, арум. *ȳiatăgane*, алб. *jatagán*, нгр. *γιαταγάκι*. ▽ Вероватно домаћа реч, могуће у вези са општетурском глаголском основом *yat-* „лежати; заузимати место, живети; сагнути се у знак покорности; утихнути, престати радити, ликвидирати“ (ЭСТЯ

4:156–158); уп. тур. дијал. *yatağan* „животиња која спава у збијеној групи; човек који воли да лежи, лењивац“ (SDD 1492).

јаџак м. „постеља; место где неко почива“. ☐ Од тур. *yatak* „id.“ (Skok 1:762; Škaljić 364). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *јтак*, рум. *iatac*, алб. *jatak* (Boretzky 1976:69). ▼ Домаћа реч, од опште-турске глаголске основе *yat-* „лежати; заузимати место и др.“ и суф. *-ak* (ЭСТЯ 4:156–158).

Јаудија м. „Јеврејин“: У Призрен нема Јаудије, *јаудија* м. „ци-ција“: Зар от аци Васиља Чифучета, от тога Јаудије, чекаш добро, *Јаудика* ф., *Јаудиче* п., ☐ Од тур. *Yahudi* „id.“ (Skok 1:322 s.v. *Чифуџи*; Škaljić 367). ☐ Уп. алб. *jahudi*, *haudi*, *jahudije*, *haudie* (Boretzky 1976:68). ▼ Ар. порекла (Škaljić, Skok l.c.). ☑ За први помен в. Стаховский 1967: 204.

јаџџа [ф.] без значења, само из тефтера [„табла са натписом, цедуља“]. ☐ Од тур. *yafza* „id.“ (Skok 1:745; Škaljić 357). ☐ Уп. алб. *jafië* (Boretzky 1976:68). ▼ Од нперс. *yāfza* „признаница“ (Eren 437).

јаџџа ф. „вечерња, пета и последња муслиманска молитва; доба дана када се обавља ова молитва“: Бџ пред јаџџу припуцаше пушке. ☐ Од тур. дијал. *yatsi* „id.“ Призрен (Jusuf 183), поред *yatsi*, уп. Skok 1:743; Škaljić 357. ☐ Уп. мак. *јаџџа*, *јаџџа* (Јашар-Настева 60). ▼ Домаћа реч, од опште-турске глаголске основе *yat-* и суф. *-si* (ЭСТЯ 4:156–158), уп. **јаџџак**.

јџга ф. „турпија“. ☐ Од тур. *eğe* „id.“, дијал. **ege*, уп. Skok 1:486 s.v. *ège*; Škaljić 367. ☐ Уп буг. *егџ*. ▼ Домаћа турска реч (Eren 130; Tietze 1:694).

јџдек м. „ствар која се држи или носи приправна за употребу; резервно јахаће, теглеће или товарно грло; дебео конопац“. ☐ Од тур. *yedek* „id.“ (Skok 1:768; Škaljić 366). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *едек*, алб. *yedek* (Boretzky 1976:70). ▼ Домаћа турска реч, у вези са глаголом *yedmek / yetmek* „водити на повоцу“ (ЭСТЯ 1:387–388).

јџџџа ф. „женско чељаде језит“: Знаш гу стрину ти Пану, знаш што је језитка била она. ☐ Од тур. *yezit* „окрутан, суров (човек)“ (Škaljić 371). ☐ Уп. алб. *jezit* (Boretzky 1976:70). ▼ Ар. порекла, од личног имена *Yezid*, по омајадском халифи Језиду I познатог по округности према Мухамедовом унуку Хусеину. (Škaljić l.c.). ☑ Skok нема.

јек и дџ indecl. „комбинација један и два у барбуту и табли“. ☐ Од тур. *yek i dü* „id.“, уп. Škaljić 367, који има само *јек* „један“. ☐ Овако само у Призрену; уп. буг. *ек* „један у игри са коцкама“. ▼ Перс.

порекла, од *yek* „један“ в. *ey-jek* и *dü* „два“ в. *dü-šеш, ду-бара*. ☞ Skok нема.

јелек м. „део мушке и женске одеће, прслук; прслук којим свекар дарује невесту за венчање, обично од кадифе, најчешће зелен, богато извезен, облачи се преко доламе“. ☐ Од тур. *yelek* „id.“ (Skok 1:771; Škaljić 367). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *елџек*, рум. *ilic*, алб. *jelék*, нгр. *γελέκι*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 4:178–179).

јеменија ф., *јеменије* пл. „врста меке и лаке мушке обуће од жуте или црвене коже које носе старије особе и муслиманске хоџе“. Објаве ноге у јену јеменију НПосл, *јеменија* м. „мајстор који израђује и продаје јеменије“, *јеменика* ф., *јемениљк* м. indecl. „јеменијски занат“. Рисјани (читај Срби) не работаф јемениљк, „крај Призрена у коме су јеменијске радње“, *јемениница* ф. „радња у којој се израђују и продају јеменије“. ☐ Од тур. *yemeni* „id.“, *yemenici*, *yemenicilik*, уп. Skok 1:773; Škaljić 368. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јемени* (Јашар-Настева 34), буг. *еменија*, рум. *iminei*, алб. *yemeni* (Boretzky 1976:70). ▽ Ар. порекла, од топ. *Yemen*.

Јемии-џазар м. „трг за воће и поврће“. ☐ Од тур. *yemiş* „воће“ и *pazar*, в. *џазар* (Skok 1:773; Stachowski 1992:42); Škaljić 368 само *јемиичија* м. „трговац воћем и поврћем“. ☐ Уп. буг. *емии*, *јемии*. ▽ Домаћа реч, највероватније у вези са општетурским глаголом *yemek* „јести“, мада порекло суфикса *-miş* није до краја јасно (Eren 451–452; ЭСТЯ 1:334–335).

јенђа ф. „јетрва; надимак“. Јенђе, да замесим ли лебове? ☐ Од тур. *yenge* „id.“ (Skok 1:773; Škaljić 368–369). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јенџа* (Јашар-Настева 88), буг. *енџе*, алб. *jengjë* (Dizdari 452), *jênxh* (Boretzky 1976:70). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 4:189–190).

јетим м. „сироче, особа без мајке, оца или обоје“. Седи сиром у ћуше ка јетим, *јетимче* п. dem., *јетимчићи* coll. ☐ Од тур. *yetim* „id.“ (Skok 1:779; Škaljić 370). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јетим* (Јашар-Настева 34), буг. *етим*, алб. *jetim*. ▽ Од ар. *yātim* (Škaljić l.c.).

јолџија м. „путник“. Къд је Мита јолџија? У понеђаник здравље. ☐ Од тур. дијал. *yolci* „id.“ Призрен (Jusuf 183), поред *yolcu*, уп. Skok 1:782–783; Škaljić 372. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јолџија* (Јашар-Настева 89), буг. *јолџија*, алб. *jollxhi* (Boretzky 1976:70). ▽ Од тур. *yol* „пут“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 4:217–219) и суф. *-ci*.

јорган м. [„прекривач напуњен памуком и проштепан“]: Отвори јуклук па извади дишеци и јоргане, *јорганче* п. dem., *јорганчићи* coll., *јорганишије* м. augm., *јорганџија* м. „мајстор који израђује јоргане“, *јорганџиљк* „јорганџијски занат“. У нас Рисјани не работаф јорганџиљк,

јорганџиница f. „јорганџијска радња“. ☐ Од тур. *yorgan* „id.“, *yorganci*, *yorgancılık*, уп. Skok 1:783; Škaljić 373. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јорган* (Јашар-Настева 67), буг. *јоргџан*, рум. *iorgan*, *iorgangiu*, алб. *jorgán*, *jergán*. ▼ Домаћа реч недовољно јасног морфолошког развоја у оквиру турске језичке групе (ЭСТЯ 4:226).

јордам m. без значења [„охолост“], *јордамџија* se impf. „држати се гордо, поносно“, *јордамџија* m. „човек који се горди, поноси“: Брат му беше по јордамџија, *јордамџика* f. ☐ Од тур. *yordam* „id.“, *yordamci* (Skok 1:783; Škaljić 373). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. [мак.] *јордамство* Тиквеш (БЕР 2:107), алб. *jerdam*, *jerdëm* (Boretzky 1976:70). ▼ Вероватно домаћа реч, можда у вези са *yormak* „тумачити, предсказивати, допуштати“, уп. тур. дијал. *yordam* „поредак, правило, принцип, дисциплина; традиција, обичај“ (SDD 1539) са семантичким помаком → „гордост“.

јуварла adj. indecl. само у тефтеру: железно јуварла по 3:20 гроша. [„округао“]. ☐ Можда у вези са тур. *yuvarlak* „округао“, уп. Škaljić 375 s.v. *јувалаци* pl. t. „кувани колачићи од меса са пиринчем и белим луком“. ☐ Овако само у Призрену. ▼ Домаћа реч, од општетурске глаголске основе *yuv-*, *yuvarla-* „котрљати (се), вртети“; може се тумачити као девербал од те основе и суфикса *-k* или као дериват од именице *yubar* и суф. *-lak* (ЭСТЯ 4:237–238). ☐ Skok нема.

јузбашија m. „капетан, командир у турској војсци“: Мустафа Татар је јузбашија. ☐ Од тур. *yüzbaşı* „id.“ (дијал. **yüzbaşı*), уп. Skok 1:788; Škaljić 375. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *јузбашија* (Јашар-Настева 81), буг. *јузбашија*, рум. *iuzbaşa*, алб. *jyzbásh*. ▼ Неодређени изафет од тур. *yüz* „сто“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 4:260), в. *јузлук* и *баš* в. *баиш*.

јузлук, *јузљк* m. „сребро, сребрна монета“. ☐ Од тур. *yüzlük*, дијал. **yüzlük* „стотка; новчаница од сто лира“. ☐ Уп. мак. *јузлук* (Јашар-Настева 114), буг. *јузлукъ*. ▼ Од тур. *yüz* „сто“ в. *јузбашија* и суф. *-lük*. ☐ Skok, Škaljić немају.

јуклук m. „велики орман у зиду са преклопцима у коме се преко дана држи постељина, пошто се у Призрену спава већином на поду“. ☐ Од тур. *yüklük* „id.“ (Skok 1:785; Škaljić 374). ☐ Уп. буг. *јуклук*. ▼ Домаћа турска реч, од *yük* „товар, терет, бремене“ (ЭСТЯ 4:262–263) и суф. *-lük*.

јумбасма f. „тања фабричка вунена тканина са штампаним шарамма“, adj. indecl.: Од тетке ти јумбасма димије, *јун* m. „id.“ потврда само из тефтера, *јум-димије* f. pl. „димије од јумбасме“. ☐ Од тур. *yün* „вуна“ и *басма* в. *басма*, за *дими* в. *димије*, уп. Skok 1:785; Škaljić 374

само *јунбасма*. ▣ Уп. мак. *јун басма* (Јашар-Настева 79). ▽ Тур. *yün* је домаћа реч (ЭСТЯ 4:267–268).

јурија f. „неограђен простор“. ▣ Вероватно са протетским *j-* од тур. дијал. *ürü* „место на пољу на коме стока лежи, спава“ (SDD 1435), поред *örü* „пашњак; врх, узвисина, поље, отворен простор, обронак“ (ЭСТЯ 1:542–543), (Петровић 2007). ▣ Уп. буг. дијал. *јурије* „одређена област“ Родопи (БД 2:177), *юрѝа, јуриѝа, јуриѝе* (Петровић 2007: 352–353). ▽ Тур. *örü / ürü* је домаћа реч сродна са општетурским *ör* „врх, узвишење“, *ör-* „подизати се, стајати; ићи на пашу (о стоци)“ (ЭСТЯ 1.с.). ▣ Уп. *Škaljić* 633 *урија* „пашњак, ливада, мера (особито близу реке)“, ЕРСЈ 1:201 s.v. *аруја*² „неплодно, обично пространо земљиште“. Мање вероватно од тур. *yürü, yürümek* „ићи, кретати се, напасти“ (Skok 1:786–787). Тур. дијал. облик био би **üri* уп. и Stachowski 1973:52. О овој и евентуалним сродним речима и хомонимима детаљније Петровић 2007.

јурнек m. „узор, образац, мустра, предмет који служи као углед“: Јурнек немала теке сама извадила из главе туј грању за чарапе. ▣ Од тур. дијал. **ürnek*, поред *örnek* „id.“ са протетским *j-*, уп. *Škaljić* 633; Skok 3:547 оба s.v. *јурнек*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *урнек, јурнек* (Јашар-Настева 79), буг. *јурнеќъ*, арум. *uirnesă*, алб. *урнек, урнек, јурнек, urnek* (Boretzky 1976:142). ▽ Општетурска реч, могуће позајмљеница из јерменског (ЭСТЯ 1:549–550). ▣ Све балканске потврде рефлектују непотврђени дијалекатски фонетски лик турске речи.

јуфка f. „тесто, резанци“. ▣ Од тур. *yufka* „id.“ (Skok 1:784; *Škaljić* 373). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *јуфка* (Јашар-Настева 90), буг. *јуфка*, рум. *efca*, алб. *јуфк, јуфек*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 4:241–242). *Škaljić* 1.с. погрешно од ар. *ufqa* „танка кожаца“.

К

ка̇, ка̇, ка̇ f. „гласови за опонашање грохотног смеха“: Сал што му реко он не ли ће ти удрити у јен сме ка, ка, ка. ▣ Од тур. *kahkaha* „id.“ (*Škaljić* 381; Петровић 1994a:428). ▣ Овако само у српском. ▽ Од ар. *qahqaha* (*Škaljić* 1.с.). ▣ Skok нема, уп. и *ка-ка-ка* „тако се изражава грохотан смех“ Косово (Елезовић II 521)

ка̇ба adj. indecl. „за ствари: дебео, који нема финоће, лошег квалитета“. ▣ Од тур. *kaba* „id.“ (Skok 2:9; *Škaljić* 376). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *каба* (Јашар-Настева 109), буг. *каба̇*, алб. *kaba* (Boretzky 1976:71), нгр. *ка̇пáткoс*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 5:158).

кабадаија м. [„силник, грубијан“], само у примеру: кабадаија човек. ☐ Од тур. *kabadayı* „id.“ (Skok 2:9, 1:374–375 s.v. *daxija*; Škaljić 376). ☐ Уп. буг. *кабадаија*, *кабадахија*. ▼ За порекло в. **ка̀ба** и **даија**.

кабајет м., adj. indecl. „кривица; крив“: Къд си учинија тај кабајет, а ти барем ћути, *кабајетлија* „кривац; крив“, *кабајетчија*, *кабајетчија* м., *кабајетчица*, *кабајетчица* f. ☐ Од тур. дијал. *kabat* „id.“ Призрен (Jusuf 171), поред *kabahat*, *kabahatli*, уп. Skok 2:8; Škaljić 376. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кабааџ*, *кабаеџ*, *кабааџлија*, *кабаеџлија* (Јашар-Настева 105), буг. *кабахат*, арум. *sabaete*, алб. *habahát*. ▼ Од ар. *qabāha* (Škaljić l.c.). ☑ Српски облици са суф. *-чија*, *-чија* вероватно су домаћа творба.

каби́ле п. „род по крви, сој, племе“: Чемериковци и Дрнатовци су јено кабиле. ☐ Од тур. *kabile* „id.“ (Skok 2:9; Škaljić 377). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кабиле* (Јашар-Настева 87), алб. *kabile* (Boretzky 1976:71). ▼ Од ар. *qabilā* (Škaljić l.c.).

каби́ль adj. indecl. „способан, могућ“: Тај рсзъ каби́ль је и тој да учини. ☐ Од тур. *kabil* „id.“ (Skok 2:9; Škaljić 377). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кабил* (Јашар-Настева 34, 162), буг. *каби́л*, арум. *caḃile*, алб. *kabil* (Boretzky 1976:71). ▼ Од ар. *qābil* (Škaljić l.c.).

кабу́л без значења, са примером који није из локалног говора, *кабулиџи* рф. „примити, прихватити“. ☐ Од тур. *kabul* „прихватање, пристанак“ (Skok 2:9; Škaljić 377). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кабул*, *кабули* (Јашар-Настева 34, 112), буг. *кабу́л*, *кабу́ља*, арум. *caḃule*, алб. *kabul*. ▼ Од ар. *qabūl* (Räsänen 216).

кабуџи́ без м. „дебљи американ“. ☐ Можда од тур. *kabuk* „чврст, тврд“ и *bez* „платно“ или у вези са *ħabūџија*, *кабуџија* f. од *Kābe örtüsü* „досл. ħабенски покривач“ (Škaljić 183). ☐ Овако само у српском. ▼ Тур. *kabuk* можда у вези са *kabık* „кора, кожа“ што је домаћа реч (ЭСТЯ 5:168–169; уп. и Räsänen 215), као и *örtü* „покривач“ (ЭСТЯ 1:551–552) док је *Kābe* топоним ар. порекла. ☑ Skok нема.

ка̀ва f. „кафа“: Прођи да попијемо по јену кау, „радња у којој се кува и продаје кафа (у Призрену су те радње држали само Турци)“, *кавеџија*, *кафеџија* м. ☐ Од тур. дијал. *kave* „id.“ Призрен (Jusuf 172), поред *kahve*, **kavecı*, уп. Skok 2:14; Škaljić 381. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кафе*, *каве* (Јашар-Настева 92), буг. *кахвè*, *кафè*, рум. *café*, *cafea*, алб. *kafé*, нгр. *кафэ́с*. ▼ Од ар. *qahwā* „вино; кафа“ (Räsänen 221; уп. и БЕР 2:281).

ка̀вал м. indecl. (?) „дрвена свирала са писком, са шест или осам рупа, пастирска“. ☐ Од тур. *kaval* „id.“ (Skok 2:67; Škaljić 402). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кавал*, буг. *кава̀л*, рум. *caval*, алб. *kavall*

(Boretzky 1976:78). ▽ Домаћа турска реч, образована помоћу суфикса *-(a)l* од коренске основе *ḵav / ḵov* „шупаљ (предмет)“ (ЭСТЯ 5:171). ☞ О речи *кавал* „каналѿ између оцака са расадом поврћа“, од истог турског етимона в. Петровић 2005.

ка̀веренѿи, *каверенѿија* adj. indecl. „браон боје“: Млого је капаньк тај кавернѿија басма. ☐ Од тур. *kahverengi* „id.“ (Stachowski 1992:46). ☐ Уп. буг. *кавѣренѿиен*, *кафѣренѿиен*. ▽ Неодређени изафет од *kahve* в. **ка̀ва** и *renk*, -*gi* в. **рѣнг**. ☞ Škaljić нема; уп. Skok 2:14.

каврѿиса̀ѿи (im)pf. „(про)пржити месо да би могло стајати још дан, два“. ☐ Од тур. *kavurdu*, дијал. **kavurdi* 3. sg. перфекта од *kavurtak* „id.“, уп. Skok 2:66 s.v. *ка̀урма*; Škaljić 403 s.v. *ка̀вуриса̀ѿи*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал *каурѿиса*, *каварѿисам* (Budzi-szewska 1983:82), буг. *кавѣрдѿис(в)ам*, алб. *kavardis*, нгр. *ка̀вурѿѿѿѿ*. ▽ Домаћа турска реч, могуће транзитивни облик глаголске основе *kav-* / *kağ-* (ЭСТЯ 5:175–177).

ка̀да f. хипокор. од **ка̀дѿна**. ☐ Уп. и тур. дијал. *kada* „тетка, (старија) сестра, (старији) брат, пријатељ“ (DS 2587).

ка̀даѿив, *ка̀даѿиф* m. „врста слаткиша“. ☐ Од тур. *kadayif* „id.“ (Skok 2:13; Škaljić 378). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ка̀даѿиф* (Јашар-Настева 34), буг. *ка̀даѿиф*, *ка̀дѿиф*, рум. *cadaif*, *cataif*, арум. *сăдăife*, нгр. *ка̀вдаѿѿѿ*, алб. *kadaif* (Boretzky 1976:71). ▽ Од ар. *qatā'if* (Škaljić l.c.).

ка̀дѿја m. „муслимански првосвештеник“: Аѿи Рустем Шпорта је кадија. ☐ Од тур. *kadı* „id.“ (Skok 2:13; Škaljić 378). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ка̀дѿја* (Јашар-Настева 34), буг. *ка̀дѿја*, рум. *cadiu*, арум. *cadí*, алб. *kadí*. ▽ Од ар. *qādī* (Škaljić l.c.). ☞ Тур. дијал. облик вероватно **kadī*.

ка̀дѿљѿк m. „административна јединица под влашћу једног кадије“. ☐ Од тур. *kadılık* „id.“ (Skok 2:13; Škaljić 378–379). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ка̀дилак*, *ка̀дилѿк* (Јашар-Настева 83, 179), буг. *ка̀дилѿк*, *ка̀дѿљѿк*, *ка̀делѿк*, арум. *catiluc̣he*, алб. *kadillek*. ▽ Од тур. *kadı* в. **ка̀дѿја** и суф. *-lık*.

ка̀дѿна f. „угледна муслиманка, госпођа“: Наместила се ка ка̀дѿна. ☐ Од тур. *kadın* „id.“ (Skok 2:13; Škaljić 379). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ка̀дѿна*, рум. *cadîna*, алб. *kadënë*. ▽ Пореклом из согдијског (Räsänen 157).

ка̀за f. „срез у бившој Турској“. ☐ Од тур. *kaza* „id.“ (Škaljić 403; Skok 2:68). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *каза* (Јашар-Настева 83),

буг. *казà*, рум. *cazà*, арум. *cîzǎ*, нгр. *καζᾱς*, алб. *kaza* (Boretzky 1976:78). ▽ Од ар. *qadā*, сродно са етимомом *кадиџа* (Škaljić l.c.).

ка̀аз, *казас* м. „занатлија који израђује дугмад и кићанке од свиле“. ☐ Од тур. *kazaz* „id.“ (Skok 2:70; Škaljić 404). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *казàс(ин)*, алб. *kazaz* „сукнар“ (Boretzky 1976:78), нгр. *καζᾱζις*. ▽ Персијског порекла, у турски позајмљена преко арапског (БЕР 2:138).

ка̀зан м. „уређај за печење ракије; велики бакарни котао, преко 50 литара који на горњој ивици има утврђене металне ручице, нешто дубљи од *араније*“: Ракију печем на два казана, *казàнче* п. dem., *казанџија* м. „занатлија који прави, поправља и продаје казане и друге калаисане судове“, *казанџиљк* „казанџијски занат; крај Призрена где су груписане казанџијске радње (у Призреном се овим занатом баве углавном Цинцари, ретко Срби и Турци)“, *казанџиниџа* f. „казанџијска радња“. ☐ Од тур. *kazan* „id.“, *kazancı*, *kazancılık* (Skok 2:69; Škaljić 403–404). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *казан* (Јашар-Настева 68), буг. *казàн*, *казандџија*, *казандџилџк*, рум. *căzan*, алб. *kazan*, *kazanxhi*, нгр. *καζᾱνι*. ▽ Вероватно домаћа реч, од општетурске глаголске основе *kaz-* / *kas-* „рити, резати“ (ЭСТЯ 5:186–188; Eren 223–224). Менгес је тумачи као позајмљеницу из древних семитских језика (ЭСТЯ l.c.).

казандиса̀џи (*се*) рф. „зарадити, користити, добити“: Сима Аца Томин казандиса лепе паре на кашкавал, *казандисувàџи* (*се*) impf.: Къд има аљш-вериш па се и казандисује, ама къд је ћесапљк не се казандисује ни за леба, а камо ли за што друго. ☐ Од тур. *kazandı* (дијал. **kazandı*) 3. sg. перфекта од *kazanmak* „id.“ (уп. Skok 2:69 s.v. *kàzan*¹; Škaljić 404). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *казандисува* (Јашар-Настева 76), буг. *казандис(в)ам*, арум. *căzânsescu*, нгр. *καζᾱντι*, алб. *kazandis* (Boretzky 1976:78). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 5:188–189). ☉ Skok смешта *казàндиса̀џи* s.v. *kàzan*¹, међутим, није сасвим извесно да су турски глагол и именица истог порекла, уп. ЭСТЯ 5:187–188.

ка̀ик м. „чамац“. ☐ Од тур. *kaуik* „id.“ (Skok 2:14; Škaljić 382). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *ка̀ик*, рум. *caic*, арум. *căica*, алб. *kajik*, *kaike*, нгр. *καίκι*. ▽ Домаћа реч, вероватно од општетурске глаголске основе *кау-* (савр. *каутак* „клизити“) и суф. *-ik* (ЭСТЯ 5: 212–213; Eren 221–222).

ка̀иљ adj. indecl. „вољан, рад“: Каиљ сьм да ти помогнем, ама не могу. ☐ Од тур. *kail* „id.“ (Škaljić 382; Skok 2:14–15). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *каил* (Јашар-Настева 34), буг. *ка̀ил*, арум. *căile*, алб. *kail*. ▽ Од ар. *qā'il* (Škaljić l.c.).

ка̋и̋и̋ м. „овера, виза“: Идем у сарај да учиним тескеру каит, *кај-диса̋и̋и̋* рф. „визирати, оверити“: Идем да кајдишем тескеру. ☞ Од тур. *kaıt, kayd* „id.“ (Škaljić 385 s.vv. *k̇ājī, k̇ājīīīīīīīīīī*; Skok 2:16). ☞ Балкански турцизам, уп. мак. *кајде* (Јашар-Настева 34), буг. *каит*, рум. *caíd*, арум. *caĩde*, алб. *кајде, kaid* (Boretzky 1976:72). ▼ Од ар. *qayd* (Škaljić l.c.). ☞ Облик *кајдиса̋и̋и̋* могуће домаћа творба од тур. облика *кауд*, или под утицајем *каудетек* „записати, оверити“.

кајде f. само у примеру: Узни друге кајде, са глаголима *й̋рави̋и̋и̋* и *на̋й̋рави̋и̋и̋*: „напи(ја)ти се“: Направија ги кајде. ☞ Можда у вези са тур. дијал. *кауда, kayde* „музика, мелодија, забава“ (DS 2698). ☞ У овом значењу само у Призрену, уп. буг. *кайд̇исвам¹, кайд̇исвам²* (БЕР 2:145) ▼ Нејасно.

ка̋јма f. „папирна новчаница“: ☞ Од тур. *kaıme* (Skok 2:17; Škaljić 382). ☞ Балкански турцизам, уп. буг. *кайм̇е*, рум. *caımeà*, алб. *кајте* (Dizdari 476), нгр. *ка̋їме̋с*. ▼ Од ар. *qā'imā* (Škaljić l.c.).

ка̋јмак м. „скоруп са куваног млека; не соли се нити се једе слан, већ се као посланица служи зашећерен у свечаним приликама“, *кајмачина* f. „врста посланице са јајима, шећером, и овчијим млеком“: Кајмачина не ми се погодила дњњс. ☞ Од тур. *каймак* „id.“ (Skok 2:16; Škaljić 383–384). ☞ Балкански турцизам, уп. мак. *каймак* (Јашар-Настева 91), буг. *кайм̇ак*, рум. *caımács*, арум. *caĩmács*, алб. *кајмак*, нгр. *ка̋їма̋к*. ▼ Домаћа реч, девербал од општетурске глаголске основе која се различито идентификује, детаљно ЭСТЯ 5:200–201.

ка̋јме̋кам м. „срески начелник у бившој Турској“: Доша нов кајмекам. ☞ Од тур. *каймакат* „id.“ (Skok 2:16–17; Škaljić 384). ☞ Балкански турцизам, уп. мак. *кајмакам* (Јашар-Настева 82), буг. *кајмака̋м(ин)*, рум. *caımăcăt*, арум. *caĩmăcăt*, алб. *кајтека̋т*, нгр. *ка̋їма̋ка̋м̇с, ка̋їме̋ка̋м̇с*. ▼ Од ар. *qā'im* и *māqām* (Räsänen 222).

ка̋кма f. само у тефтеру: 5 теста какме, можда исто што и *ка̋кма* „позлаћена жица, нит за вез“ Ниш (РСА). ☞ Од тур. *kakma* „гравирани, утиснут, гравура“: ☞ Уп. буг. *какма̋* „уокрасна срма“. ▼ Еуубоғлу 362 је тумачи као домаћу реч, од *кактак* „притискати, укуцавати, гравирати“ о чему в. ЭСТЯ 5:221–222. ☞ Škaljić, Skok немају.

ка̋кӳла f. само у тефтеру: 50 драма каколе, можда исто што и *ка̋кула* „биљка кардамон *Eletaria Cardamomum* (користи се за справљање дроге *Fruetus Cardamomi*)“ (РСА). ☞ Од тур. *kakule* „биљка кардамон, *Eletaria Cardamomum*“ (Škaljić 385). ☞ Балкански турцизам, уп. буг. *какула, каколе*, нгр. *ка̋коӳле̋с*. ▼ Од ар. *qāqullā* (Räsänen 224). ☞ Skok нема. Чемерицић није сигуран око значења ове речи, али напо-

миње да „ће бити да је плод (зрна?) неког ваневропског дрвета употребљаван за лек“.

калаба̀љк *m., adj. indecl.* [„мноштво, гомила; бројно“]. ☐ Од тур. *kalabalık* „id.“ (Škaljić 385; уп. Skok 1:545 s.v. *galáma*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *калабалӓк* (Јашар-Настева 177), буг. *калабалџк*, рум. *calabalic*, арум. *călăbălîke* алб. *kalaballëk*, нгр. *καλαμπάλικι*. ▽ Недовољно јасно. Räsänen 224, Škaljić l.c. од ар. *galäbä* „премоћ; победа“, док Еуубоғлу 363 сматра да се ради о домаћој турској речи.

ка̀лај *m.* „метал, сребрнасто сјајан и мек, који се добро кује и развучи у танке листиће“, *калаиса̀ши (се)* *pf.* „покрити калајем бакарни суд“: Носи туј тепсију у Маде калајџије да гу калаише, *калаисува̀ши (се)* *impf.*: Тенцере ваља често да се калаисујеф, *калајџија* *m.*, *калајџиљк* „калајџијски занат; крај Призрена у коме су калајџијске радње“, *калајџиница* *f.* „калајџијска радња у којој се израђују и калаишу бакарни судови“. ☐ Од тур. *kalay* „id.“, *kalaycı*, *kalaycılık* (Skok 2:18; Škaljić 385–386). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *калај*, *калајџија* (Јашар-Настева 56, 73), рум. *călăiu*, арум. *călăi*, алб. *kalláj*, нгр. *καλάϊ*. ▽ Lokotsch 82 ову реч изводи преко арапског, од малајског топонима *Kala*, *Qualah*. О том и другим, мање вероватним решењима в. ЭСТЯ 5:230–231.

калан к̀усур *m.* „остатак“. ☐ Од тур. *kalan kusur* „id.“ (Škaljić 386). ☐ Уп. буг. *калан-кусур*. ▽ Тур. *kalan* је партицип презента од *kalmak* „остати“ — „који остаје“, домаћег глагола од општетурске глаголске основе *kāl-* (ЭСТЯ 5:226–228); за *kusur* в. **к̀усур**. ☐ Skok нема, уп. и *кал̄ан к̀усур* „што је остало, заостали кусур“ Косово (Елезовић I), *каламкусур* „иситњен остатак од неке мере“ Лесковац (Митровић).

кала̀иљија *adj. indecl.* „напола и начетворо скалупљена говеђа кожа“. ☐ Од тур. *kalıplı* „укалупљен, моделиран“, уп. Škaljić 389; Skok 2:23, оба без овог облика и значења. ☐ Уп. буг. *калџлија* „четвртаст, у облику калуца“; само *калуј* је балкански турцизам в. Skok l.c. ▽ Од тур. *kalır* в. **ка̀љџи** и суф. *-li*. ☐ Семантички помак је вероватно последица специјализације значења у оквиру кожарског заната.

кала̀уз *m.* „путовођа; предводник (човек или кола) који су на челу, који предњачи кад се у групи иде по невремену, који прти пут кад се иде преко негаженог снега“. ☐ Од тур. дијал. *kalavus*, *-zi* „id.“ Призрен (Јусуф 171), поред *kılavuz*, уп. Skok 2:19–20; Škaljić 386. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *калавуз*, *калауз* (Јашар-Настева 81), буг.

калауз, рум. *călăuz*, алб. *kallauz* (Boretzky 1976:829), нгр. *καλαούζις*.
 ▽ Домаћа турска реч, могуће у вези са *kol* „рука“ (ЭСТЯ 6:123–124).
 ☞ За први помен в. Стаховский 1967:204.

калаџојне п. „назив једнога плеса са много грациозних покрета. Обично се игра четворо, а може и по више пари. Парове образују мушкарац и женско чељаде. Парови укрсте веће марамике и сваки играч се држи за крај марамике и тако плешу. Тек пред крај играчи пуштају марамике и ухвате се у коло те тако даље плешу“. ☐ Од тур. *kılıçoynu* „плес са сабљама; сабљарство“ (Redhouse). ☐ Уп. алб. *këllëç* „id.“ (Boretzky 1976:79), у осталим балканским језицима потврђен је само рефлекс од тур. *kılıç* „сабља“. ▽ Неодређени изафет од тур. *kılıç* „сабља“ и *oynu* „игра, плес“. Обе речи су турског порекла (ЭСТЯ 6:212–214, 1:435–437). ☞ Чемериќић на листићу напомиње да је реч „вероватно од тур. *кљџџ ојну* „игра јатаганом, мада овога [јатагана] нема“. Škaljić 419 s.v. *кљлч*; Skok 2:204, немају назив за игру; уп. и *калџч* т. „врста призренске народне игре“, *калџџџна* f. „врста козовске народне игре“ (РСА).

калдрџма f. [„каменом поплочани пут“], *калдрџџџа* т. „мајстор који гради калдрму“, *калдрџџџљк* „калдрџџџџски занат“: Петко работа калдрџџџљк. ☐ Од тур. *kaldırım* „id.“, *kaldırımci*, *kaldırımçılık* (Skok 2:20; Škaljić 387). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *калдрма* (Јашар-Настева 61), буг. *калџдрџм*, рум. *căldărîm*, *căldărîmgiu*, алб. *kall dram*, *kalldrëm*. ▽ Вероватно домаћа реч, девербал од глагола *kaldırmak* „дизати, вући“ (Eyuboğlu 365; Räsänen 22; уп. БЕР 2:162); другачије, од гр. *καλὸς δρόμος* Škaljić l.c. ☞ За први помен в. Стаховский 1967:205.

кале п. „град, тврђава“. ☐ Од тур. *kale* „id.“, уп. Skok 2:21 s.v. *калимајдан*; Stachowski 1992:43. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кале* (Јашар-Настева 62), буг. *калџ*, алб. *kala*, *kalé*. ▽ Од ар. *qal'a* (Skok l.c.; БЕР 2:162). ☞ Škaljić нема; уп. *калџџџа*.

калем т. „перо од трске; забелешка, запис; писаљка за ђачке таблице за писање“. Не могу да напишем уроку, изгубија сџм калем, „дев од трске или од дебље хартије и улепљена лепилом од брашна и воде; цилиндричка направа на коју је намотан конац“. Да намотам још два-три калеме па сџм готова, „младица за калемљење воћа, пелцер“, *калем ђумур* „врста дрвеног угља; струк [?]“; као adj. [indecl.] „калемљен“, *калемџџџи* (се) impf. „насађивати калем са једне биљке на другу“. Тај наша јабука ваља да се калемџџџи. ☐ Од тур. *kalem* „id.“ (Skok 2:18 s.v. *калам*; Škaljić 387). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *калем* (Јашар-Настева 74, 44), буг. *калџм*, алб. *kallet*. ▽ Углавном се тумачи као позајмљеница из арапског, у крајњој линији гр. порекла (Škaljić, Skok

l.c.; БЕР 2:163–164), уп. и Tietze 1955:221; Tzitzilis 1987:51. ☞ Облик *калем ђумур* можда од тур. *kömür kalem* „угљен за цртање“, дијал. *çütür* в. *ђумур*.

калемђарка f. „врста мараме“: Шамија калемђарка. ☞ Од тур. *kaletkâr* „ручно сликана марама“ (БЕР 2:164). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *калемкјар*, арум. *calimkêră, calimkére*, алб. *kalemqare* (Boretzky 1976:73). ▽ Од *kalem* и суф. *-kâr* перс. порекла; можда је и као цела реч преузета из персијског, с обзиром на то да је овај арабизам гр. порекла и тамо потврђен, в. БЕР l.c. ☞ Skok 2:18; Škaljić 387 немају овако.

калкан m. „део зида од таванског пода до врха“. ☞ Од тур. *kalkan* „штит, заклон“ (Skok 2:21–22; Škaljić 388). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *калкан* (Јашар-Настева 80), буг. *калкан*, рум. *calcán*, алб. *kallkán*. ▽ Највероватније позајмљеница из монголског (ЭСТЯ 5:233–234).

ка̀лѝ adj. indecl. „за новац: лажан; за човека: неваљао, безвредан; за текстил: лошег квалитета“. ☞ Од тур. *kalp* „id.“ (Skok 2:22; Škaljić 388). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *калп*, рум. *calp*, арум. *calpu*, алб. *kallp* (Boretzky 1976:74), нгр. *κόλπης*. ▽ Од ар. *qalb* (Škaljić l.c.).

ка̀лѝазан m., adj. „глупан, пропалица; пропао, нерадник, лажов“: Тога калпазана ли си погодија за калфу, *ѝрока̀лѝазаниѝи* pf. ☞ Од тур. *kalpazan* „id.“ (Skok 2:22; Škaljić 388–389). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ка̀лѝазан* (Јашар-Настева 36, 107), буг. *ка̀лпаза̀нка*, *ка̀лпазанлѝк*, рум. *calpuzán*, арум. *călpăzán*, нгр. *καλπουζάνος*, алб. *kallpazan* (Boretzky 1976:74). ▽ Од нперс. *galbzän* (Stachowski 1998:91). Први део ове сложенице је исти као тур. *kalp* в. *ка̀лѝ*.

ка̀лѝак m. „врста капе“: Самур калпак на ђељаву главу НП. ☞ Од тур. *kalpak* „id.“ (Skok 2:22–23; Škaljić 388). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ка̀лѝак* (Јашар-Настева 94), буг. *ка̀лпак*, рум. *calpac*, арум. *călpăke*, алб. *kalpák*, нгр. *καλπάκι*. ▽ Општетурска реч, недовољно јасног порекла (ЭСТЯ 5:234–236; Egen 203). ☞ Срп. *клобук* и адекватне паралеле у балканским и европским језицима сродне су са овим речима и представљају предосманску позајмљеницу из неког од турских језика, могуће аварског, уп. Skok l.c.; БЕР 2:175.

ка̀лѝфа, *ка̀лѝва* m. само у примерима из тефтера [„шегрт“]. ☞ Од тур. *kalfa* „id.“ (Skok 2:20–21; Škaljić 387–388). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ка̀лѝфа* (Јашар-Настева 43), буг. *ка̀лѝфа*, рум., арум. *calfă*, алб. *kalfë*, нгр. *κάλφας*. ▽ Од ар. *ḥalīfa* „наследник“ (Egen 202).

ка̀лѝина f., *ка̀лѝинке* pl. „назувци који обухватају цело стопало до чланка ноге; од сукна или исплетене вуне“. ☞ Од тур. *kalçın* „id.“

(Skok 1:670 s.v. *хлѧча*; Škaljić 386). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *калѧин*, алб. *kallçina*, *kallçi* (Boretzky 1976:74). ▼ Од ит. *calzino*, дем. од *calzo* (БЕР 2:178).

кальѧ м. „метална направа за вруће пеглање фесова“ Тури тај фес на кальп, глеј какав се учинија, „комад сапуна правилног облика“: Купи ми два кальпа ћирит сапун, „дрвена алатка (направа) за израду обуће“: За твоју ногу немам кальпче, *кальѧчија* „занатлија који пегла фесове међући их на нарочите калупе“, *кальѧчиница* f. „радња у којој се пеглају фесови“. ☐ Од тур. *kalır*, *kalır* „модел, облик“, *kalırçı* (Skok 2:23; Škaljić 389). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *калај*, *калајчија* (Јашар-Настева 73, 177), буг. *каљп*, рум. *calăp*, *calăpăciu*, арум. *călure*, алб. *kallur*, *kallër*, нгр. *калоути*. ▼ У крајњој линији од грчког, ар. посредством Еубоѧлу 366. ☉ За први помен в. Стаховский 1967:205.

каљаја f. „тврђава, град; део Призрена“, *каљајски* adj. ☐ Од тур. *kale* в. **каље**, можда албанским посредством, уп. алб. *kala*, *kale* (Boretzky 1976:73), (Skok 2:21). ☉ Škaljić нема овако.

кама f. „нож, оштар са обе стране и зашиљен“: Милан кальпчија уби Турчина със каму. ☐ Од тур. *kama* „id.“ (Skok 2:24; Škaljić 389). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кама* (Јашар-Настева 80), буг. *камà*, арум. *сáтă*, нгр. *кѧма*, алб. *katë* (Boretzky 1976:74). ▼ Домаћа турска реч (Eren 203–204; в. и Räsänen 228).

камиш м. „чибук“: Снао, запали ми камиш. ☐ Од тур. *kamış* „трска, цев од трске“ (Skok 2:27; Škaljić 390). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *камиш* (Јашар-Настева 47), буг. *камѧш*, *камѧш*, рум. *самѧș*, алб. *katish*. ▼ Домаћа турска реч (Eren 204–205; ЭСТЯ 5:249–250).

кана, **кѧна** f. „кана, боја за косу добијена од лишћа кане“, *кана-ћаба* без значења, само из тефтера, [„у групи је са лекаријама“]. ☐ Од тур. *kına* „id.“ (Skok 2:29; Škaljić 410–411). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кана*, *кѧна* (Јашар-Настева 96), буг. *кѧна*, рум. *сăпă*, алб. *këna*, *këpë*, *kâpë* (Boretzky 1976:79), нгр. *кѧѧс*. ▼ Од ар. *ћинпă* (Škaljić l.c.; Еубоѧлу 406). ☉ Облик *кана* налази се само у тефтерима.

каѧа чичек м. „лепи човек“. ☐ Од тур. *kına çiçeği* „биљка *Balsamina hortensis*“ (Škaljić 420 s.v. *кѧначич*; Skok 2:29). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *каѧачичеги* (Јашар-Настева 47), буг. *канà-чичè*, *канà чичèк*, арум. *санаѧике* (Budziszewska 1983:75). ▼ Неодређени изафет од тур. *kına* в. **кана** и *çiçek* в. **чичек**¹.

кандисаѧи pf. „пристати“: Къд му реко да идемо зајно он кандиса, *кандисуваѧи* impf.: Давам му три франге за лојзе, ама он не кандисује. ☐ Од тур. *kandı* (дијал. **kandı*) 3. sg. перфекта од *kanmak* „id.“ (Škaljić

391; Skok 2:33). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кандисува* (Јашар-Настева 112), буг. *кандис(в)ам*, арум. *čāndisèsču*, алб. *kandis* (Boretzky 1976:75). ▤ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *kān-* (ЭСТЯ 5:251–252).

кандѝрисаѝти pf. „приволети, задобити пристанак“: Дебела глава је он, не мош га кандѝришеш, *кандѝрисуваѝти* impf.: Кандѝрисуј га колико оћеш, неће га кандѝришеш. ▣ Од тур. *kandırmak* „id.“ (Škaljić 391; Skok 2:33 s.v. *kāndīsaiṭi*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *кандерисуе* Кратово (Алексовски 1985:35), *кандардисува* (Јашар-Настева 112), буг. *кандарис(в)ам*, *кандѝрдис(в)ам*, арум. *čāndārsésču*. ▤ Домаћа турска реч, каузатив од *кантак* в. *кандѝсаѝти*.

кѝнѝар m. „вага на озиб која се састоји из две металне полуге са два неједнака крака“, *кѝнѝарче* n. dem.: Узни кантарче па измери, *кѝнѝарѝѝја* m. „човек који рукује кантаром“, *кѝнѝарѝѝка* f., *кѝнѝарѝѝљк* m. „кантарѝѝско занимање“. ▣ Од тур. *kantar* „id.“, *kantarci*, *kantarcılık* (Skok 2:35; Škaljić 392). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кѝнѝар* (Јашар-Настева 78), буг. *кантѝр*, рум. *cîntăr*, арум. *cîntăre*, *čāntăre*, алб. *kantar* (Boretzky 1976:74), нгр. *καντάρι*. ▤ У крајњој линији од лат. *centenerium*. У турском највероватније позајмљено директно од ар. *qinṭār* а ово од гр. *κεντηνάριον* (Eren 207). Ⓢ За први помен в. Стаховский 1967:205. Алб. *kandar* и арум. *cîndare* тумаче се преко нгр. *καντάρι* (БЕР 2:208–209; Skok l.c.).

кѝнца f. „нокти код птица и животиња; чакља; гвоздена направа за затварање једнокрилних врата изнутра“. ▣ Од тур. *канса* „кука“ (Skok 2:33; Škaljić 391); у значењу „канца“ можда укрштено са *ѝѝнца*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *канѝа* (Јашар-Настева 87), буг. *кѝндѝжа*, рум., арум. *sange*, алб. *kanxhë* (Boretzky 1976:75), нгр. *κάντζα*, *γάντζα*. ▤ Од ит. (вен.) *ganzo* „кука“ (Eren 206). Ⓢ Значење „канца“ посведочено још у бугарском, албанском и румунском.

кѝѝак m. без значења, са примерима само из тефтера [„поклопац“]. ▣ Од тур. *карак* „поклопац“ (Skok 2:39; Škaljić 392). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *каѝак* (Јашар-Настева 66), буг. *каѝак*, рум. *sarác*, арум. *šārāke*, алб. *karák*, нгр. *καράκι*. ▤ Домаћа реч, од општетурске глаголске основе *кар-* „покри(ва)ти“ и суф. *-ак* (ЭСТЯ 5:363–364).

каѝакѝја f. „[суд са заклопцем]; пушка“. ▣ Од тур. *каракѝ* „поклопљен, са поклопцем“ (Skok 2:39; Škaljić 392–393). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *капакѝја*, *капакѝѝ*, алб. *karaklli* „покривач, огртач“ (Boretzky 1976:75). ▤ Од тур. *карак* в. *каѝак* и суф. *-ли*.

кай̑ама f. „јагњетина кувана са спанаћем, црним луком и машћу; прелива се киселим млеком“. ☞ Од тур. *karata* „id.“ (Skok 2:40; Škaljić 393). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кайама* (Јашар-Настева 90), буг. *капамà*, рум. *сарата́*, арум. *с̑ар̑ата̑*, алб. *karata* (Boretzky 1976:75), нгр. *καλαμῆς*. ▼ Домаћа турска реч, од *karatak* „затворити“ (ЭСТЯ 5:263–264), уп. **ка̑й̑ак**. Као назив за јело још у турском, због начина спремања у поклопљеном суду.

кай̑амајан̑ија f. „јело од говедине, белог лука у главицама, бибер, алеве паприке, црног лука, сирћета“. ☞ Од тур. *karata* и *yahni*, уп. Skok 2:40; Škaljić 393 који немају ово. ☐ Овако само у српском. ▼ За порекло в. **кай̑ама** и **јан̑ија**.

кай̑ан̑к adj. „затворене боје“: Тај мафез је много капан̑к за тебе. ☞ Од тур. *karanik* „затворен, мрачан, покривен“ (Redhouse). ☐ Уп. алб. *karanik* (Dizdari 497). ▼ Домаћа турска реч, у вези са глаголом *karatak* „затворити“ (ЭСТЯ 5:263–264). С обзиром на то да у турском није шире потврђено значење „таман (за боју)“, могуће је да се ради о локалном семантичком калку у српском, детаљније Петровић 2001:36–38.

кай̑ела f. „шешир“. ☞ Можда од тур. *kapela* „id.“ (Redhouse); Budziszewska 1983:76 тумачи балканске потврде од нгр. *καπέλλο*. ☐ Уп. буг. *ка̀пела*, нгр. *καπέλλ(α)*, рум., арум. *сарѐла̑*, алб. *kapell*, *kapellë*. ▼ Тур. реч од ит. *cappello* (Devereux 1983:322). БЕР 2:215–216 балканске потврде тумачи као позајмљенице из грчког. С обзиром на унификован фонетски лик не може се веродостојно утврдити непосредни извор позајмљивања у сваком појединачном случају. ☞ Škaljić, Skok немају.

ка̑й̑ик m. „некакав новац из осамдесетих година XIX века“. ☞ Вероватно од тур. *karik* „копејка, стоти део рубље“ (Redhouse). ☐ Уп. буг. *ка̀пик*, арум. *с̑ар̑ис*, алб. *karik*, нгр. *καρίκι*. ▼ Вероватно из руског (TSe). ☞ БЕР 2:217 буг. реч тумачи као позајмљеницу из грчког, а ову пак, из турског.

ка̑й̑ис̑ъз, **ка̑й̑ис̑аз**, **ка̑й̑ис̑ус**, **ка̑й̑са̑з** m. „врста конопца који служи за затварање пуне костретне вреће; на горњој ивици такве вреће је изванредан број рупа кроз које је провучен капис̑з чијим затезањем се врећа затвара“. ☞ Вероватно од тур. *karisiz* „без врата, поклопца; беспослен“, дијал. **karisiz*, уп. тур. дијал. *kari* Призрен (Jusuf 171) са семантичком специјализацијом у ужарски термин. ☐ У значењу као у Призрену само на Косову и Метохији, уп. **ка̑й̑ис̑ъз** „врста ужета“, поред „беспосличар“ Косово (Елезовић II 521) ▼ Од тур. *kari* „врата“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 5:274–275; Eren 208–209) и суф. *-siz*. ☞ Уп.

Skok 2:41; Škaljić нема. Чемерикић напомиње да се у говору користи само први облик.

кайицик м., *кайициче* п. dem. без значења, у примеру: Не ли држиш на памет тој мицко капициче у св. Николу де смо се провукувале? ☐ Од тур. дијал. *karıcik* „мала врата“ Призрен (Jusuf 171), поред *karıcik*, уп. Skok 2:41; Škaljić 393. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кайицик* (Јашар-Настева 64), буг. *канаджик* „врата на огради између суседних кућа“, алб. *karıxhik* (Boretzky 1976:75). ▼ Од тур. *karı* „врата“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 5:274–275; Eren 208–209) и деминутивног суф. -*cik*.

кайлаисаџи pf. „пресвући аљетак новом материјом“: Купија сџм басму да каплаишем минтан; *кайлаисаџи (се)* уз лице и образ: „поцрвенети, зажарити се у лицу“: Реко ли гу тој, лице гу се теке каплаиса от срам, *кайлаисуваџи се impf.* ☐ Од тур. *kaplamak* „id.“ (Skok 2:39 s.v. *каџак*; Škaljić 393). ☐ Уп. алб. *kapllais* (Boretzky 1976:75), *kaplladis*, *kapllatis* (Dizdari 499–450). ▼ Домаћа турска реч од глаголске основе *kar-* као у *катак* уп. *каџак*, *каџама*, *каџанџк*.

каџис adj. indecl. „који има затвор“. ☐ Од тур. *kabız*, *kabızlık* „id.“ (Škaljić 403 s.v. *каџвз*; Skok 2:43). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *каџс* (Јашар-Настева 52), буг. *капс*, *каџбус*, *капус*, алб. *kaps*, *kapsllëk* (Boretzky 1976:75). ▼ Од ар. *qabḍ* (Škaljić l.c.).

каџисол м. „каписла“: Пушку имам, а капсоле немам, *каџисолача* f. „пушка капислара“: Има сал јену капсолачу. ☐ Од тур. *kapsol* „id.“ (TSS). ☐ Уп. алб. *kapsollije* (Dizdari 501). ▼ Од фр. *capsule* (Eyuboğlu 375). ☐ Škaljić, Skok немају, уп. и *каџсол* м. „id.“, *каџисолача* f. „врста дугачке пушке предњаче, која се палила капислом што се метала на фаљу, капислара; бошк. женски полни орган“ Косово (Елезовић I).

карабибер м. „бибер, црни бибер“. ☐ Од тур. *karabiber* „id.“, уп. Skok 2:46. ☐ Овако само на Косову и Метохији и јужној Србији. ▼ Од тур. *kara* „црн“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 5:286–287) и *biber* уп. *бибер*. ☐ Škaljić нема овако, уп. и *карабибџер* м. „бибер, црни бибер“ Косово (Елезовић I).

кара-бџа f. „раствор зелене галице у води као средство за бојење коже у црно“. ☐ Од тур. *kara boya* „id.“ (Skok 2:46; Škaljić 394). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *карабоја* (Јашар-Настева 56), алб. *karaboј*, *karaboјë* (Boretzky 1976:76). ▼ Од тур. *kara* в. **карабибер** и *boya* в. **бџа**.

караване f. pl. „врста чакшира са широким туром и ногавицама налик на ужичке пеленгире, само дуже, досежу до ножних чланака; израђиване су од врсте црног сатена, носила су их обично деца“: За

цркву обучи нове караване. ☐ Вероватно од тур. дијал. *karavana* „шалваре, широке панталоне“, *kiravana* „шалваре од абе, грубог домаћег платна“ (DS 2653, 2817). ☐ Балкански турцизам или балканска реч, уп. буг. *каравани*, *караване* „панталоне од платна без ногавица; врста летњих панталона“, рум. *cărăvâne*, *caravani* „врста панталона, горе широких са тесним ногавицама“. ▽ Недовољно јасног порекла, тур. дијал. *kiravana* Tietze 1957:14 изводи од бугарске или румунске речи за коју каже да је од ромског *karavana* „id.“, али он нема тур. дијал. облик *karavana*. БЕР 2:229 буг. реч изводи од буг. *каравана* „плитак метални суд, тигањ за печење“ које тумачи од тур. *karavana* „врста брода“ < ит. *caravella*. ☐ Škaljić, Skok немају. Чемерикић напомиње да је овај назив „можда по вароши *Корофан* где је рађена ова тканина“.

Карадак м. „Црна Гора“: Дошла отуд од Карадак, *Карадаклија*, *Карадаглија* „Црногорац“: Он је Карадаклија, неје овдешњ. ☐ Од тур. *Kara dağ*, дијал. **Karadak*, уп. тур. дијал. *dak*, *-gi* „планина“ Призрен (Jusuf 166), (Петровић 2009:148; уп. Škaljić 394, Skok 2:46). ☐ Уп. алб. *karadák* „id.“ (Dizdari 504–505), *karadake* „пиштољ са шест метака“, *karadaklli* „врста оружја“ (Boretzky 1976:76). ▽ Од тур. *kara* в. **карабибер** и *dağ* „планина“ в. *даглири*¹.

карадауџија м. „појачано значење речи *дауџија*“: Знао га ја добро: дауџија је он и карадауџија. ☐ Од тур. *kara* „црн“, в. **карабибер** и *davacı* „тужитељ“ в. *дава*. ☐ Овако само у Призрену.

карадүзен м. „турски музички инструмент сличан тамбури“. ☐ Од тур. *kara düzen* „id.“ (Skok 2:46; Škaljić 395). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кара-дүзен* (Јашар-Настева 101), алб. *karadyzen*, *karadyzën*, *karadyze* (Boretzky 1976:76). ▽ Од тур. *kara* в. **карабибер** и *düzen* „поредак; механизам, уређај; хармонија; акорд“, партицип презента од *düzmek* „уређивати, правити“ које је домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:309–313; Tietze 1:680–682).

карађуз м. без значења [„црноок“]. ☐ Од тур. *karagöz* „позориште сенки, лик у том позоришту“, досл. *црно око*, дијал. **karaciüz*, уп. Škaljić 395; Skok 2:46. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *караџоз* (Јашар-Настева 87), буг. *карагьòз*, рум. *caraghiós*, арум. *caragiós*, нгр. *καραγκιόζις*, алб. *karagjoz* (Boretzky 1976:76). Само у српском, бугарском и македонском је забележено значење „црноок“. ▽ Од тур. *kara* в. **карабибер** и *göz* „око“ које је домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:60–63). У призренском турском говору није забележене реч **ciüz*, али се она, сходно фонетским особинама тог турског говора може реконструисати, уп. *ciüya* < *göya*, *ciüre* < *göre*, *ciük* < *gök*.

кара̀кол м. „жандармеријска станица, гранична караула; патрола у служби јавне безбедности“: Имер чауш је на каракол у Шадрван. ☐ Од тур. *karakol* „id.“ (Skok 2:46; Škaljić 395). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *каракол* (Јашар-Настева 81), буг. *карако̀л*, *караку̀л*, нгр. *ка̀р̀ако̀ли*, алб. *karakoll* (Boretzky 1976:76). ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *kara-* „гледати, посматрати“ која је могуће позајмљеница из монголског; објашњење да се ради о тур. *kara* „црн“ и *kol* „војска“ али и „рука“ (тако Škaljić l.c.) последица је народне етимологије (ЭСТЯ 5:290–291). Старији тур. облик *karağol* (Eyuboğlu 376). ☑ Истог крајњег порекла као срп. *караула* од тур. *karavul*.

карако̀нцу̀ла ф. само у примеру: Ћути зе ће дође карако̀нцу̀ла да те изеде. ☐ Од тур. *karakoncolos* „id.“ (Skok 2:46; Škaljić 395). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *карако̀ндџо(л)*, *карако̀ндџул*, алб. *karkanxholl* (Boretzky 1976:77). ▽ Од нгр. *καρκάνζολος* (Tietze 1955:224), уп. и БЕР 2:234. Грчки почетак је у турском преосмишљен према *kara* „црн“.

ка̀ракуш м., adj. indecl. „болест срашћивања костију у скочним зглобовима једнокопитара - шпат“. ☐ Од тур. *karakuş* „id.“, досл. *црна ијица* (Škaljić 395). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *караку̀ш*, алб. *karakush* (Boretzky 1976:76). ▽ Од тур. *kara* в. **карабу̀бер** и *kuş* „птица“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 6:180–182). ☑ Skok нема.

кара̀мфиљ, **кара̀нфиљ** м. „цвет карамфил; зачин каранфилић“: Карамфиљ ми неће да џфта. ☐ Од тур. *karanfıl* „id.“ (Skok 2:22 s.v. *кало̀йер*; Škaljić 396). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *каранфил* (Јашар-Настева 46), буг. *карамф̀ил*, *каранф̀ил*, рум. *saramfilă*, *saramfilă*, арум. *saranfıl*, алб. *karanfıl*, *karamfıl* (Boretzky 1976:76). ▽ У крајњој линији вероватно од гр. *καρυόφιλλον*, преко нперс. *kārānfil* из ар. *qaranful*, уп. и гр. *καρούμφοул* (Räsänen 236; БЕР 2:238; Škaljić l.c.). ☑ За први помен в. Стаховский 1967:205.

карасе́вда м. без значења, вероватно исто што и *карасе́вдах* м. „велика љубавна патња“ Врање (Златановић). ☐ Од тур. *karasevda* „id.“ (Škaljić 397). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *карасевда* (Јашар-Настева 57), алб. *karasevdá* (Dizdari 509). ▽ Од тур. *kara* в. **карабу̀бер** и *sevda(h)* в. **севда**. ☑ Skok нема.

кара̀ца м. „во црне длаке“. ☐ Од тур. *karaca*, вероватније у значењу „црне боје“ него „дивокоза“, уп. Skok 2:46. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *караца* (Јашар-Настева 129), алб. *karāxh*, *-a* „во, крава црне боје“ Дреница, Прешево (Boretzky 1976:159, 180, 76), евентуално и буг. *карадџејка* „врста црне шљиве, мала воденица“, тајни језик *карадџа* „воз; зао дух; биљке *Erodium cicutarium* и *Helleborus*

odorus“. ▽ Домаћа турска реч од *kara* в. **карабѝбер** и суф. *-ca*, као у *alaca*. ☞ Škaljić нема. За фитониме уп. тур. *karaca* от *Helleborus orientalis* (TBAS 154).

карда-кани, *кардаш кани* само из тѣфтера: 2 кардаш кани 1/2 драм. ☞ Од тур. *kardeşkanı, kardaşkanı* „биљка Orobanchaceae“, досл. *браѝска крв* (TBAS 38). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Неодређени изафет од тур. *kardeş* „брат“ и *kan* „крв“. Обе речи су турског порекла (ЭСТЯ 5:321–323, 251; Eren 212, 205). ☞ Најчешћи домаћи назив за биљке из ове породице је (*c*)водњача, *воловод*. Пошто се она користила у народној медицини (ветерини) могуће је да је купована у продавницама, као што се из Чемерикијевог примера види. Škaljić 397; Skok 2:50 s.v. *kàrdāsh* без назива за биљку.

ка̀рма-ка̀ршиьк adv. без значења и примера [„измешано, испретурано“]. ☞ Од тур. *karmakarışık* „id.“ (Skok 2:51–52; Škaljić 397–398). ▣ Уп. буг. *кармакарашиьк, кармакарашиьк*. ▽ Од тур. *karma* и *karışık* оба „помешано, испретурано“, које су домаће речи, међусобно сродне, од заједничке глаголске основе *kār-* „мешати, растварати“ (ЭСТЯ 5:285–286). ☞ Уп. **ка̀ршиьк**.

ка̀ршиоѝ т. „баштенско дрво са белим лоптастим цветовима без мириса“: У нашу башчу има два картопа. ☞ Од тур. *kartopu* „биљка *Viburnum opulus*“, досл. *снежна лойѝа* (TBAS 118–119), уп. Skok 2:54. ▣ Уп. мак. *карѝоѝ* (Јашар-Настева 46), буг. *картòн, картопи*. ▽ Неодређени изафет од тур. *kar* „снег“ и *top* „лопта“. Обе речи су турског порекла, за *kar* в. ЭСТЯ 5:284–285; Eren 210, а за *top* в. **ѝоѝ**. ☞ Škaljić нема.

ка̀рши adv. „преко пута“: ... мамура што седи карши од нас, *ка̀ршиѝја* „id.“: Каршиѝја од Прдљине мутафчинице, *ка̀рши-ка̀ршиѝја* adv. „id.“. ☞ Од тур. дијал. *karşi* „id.“ Призрен (Jusuf 171), поред *karşı, karşı karşıya*, уп. Skok 2:53–54. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *карши, карши карши* (Јашар-Настева 117), буг. *каршѝ*, арум. *carşí*, нгр. *ка̀рсі́*, алб. *karshi* (Boretzky 1976:77). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 5:326–327). ☞ Škaljić нема.

ка̀ршиљк т. „предусретљивост, излажење у сусрет“: Нећаше да ми искочи у каршиљк, „излаз, одговор“: Тај копиљ за све што ти наоди каршиљк, „писмено, као документ“. ☞ Од тур. дијал. **karşılık*, поред *karşılık* „id.“, уп. Skok 2:53–54; Škaljić 398. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *каршилок* (Јашар-Настева 178), буг. *каршиљк*, алб. *karshillëk* (Boretzky 1976:77). ▽ Од тур. *karşı* в. **ка̀рши** и суф. *-lık*.

ка̀ршиьк т. „хлеб без квасца од пшеничног и кукурузног брашна; месе га и продају у пекари“: Купи му јен каршыьк па нека иде у лојзе. ☞

Од тур. *karışık* „помешан“ (Škaljić 397; Skok 2:51–52). ▣ Уп. буг. *карашиџк*, *карашиџк*. ▼ Домаћа турска реч од *karışmak* „мешати се“, рефлексив од глаголске основе *kar-* уп. *ка̀рма-ка̀рџиџк*.

ка̀с ген. *ка̀сџа* м. „намера“: Што је право - право: да имаја кас да му учини ђедер — немаја. ▣ Од тур. *kasıt*, *-stı*, *kasd* „id.“, уп. Skok 2:57; Škaljić 399. ▣ Уп. алб. *kast* (Boretzky 1976:77). ▼ Од ар. *qaşd* (Räsänen 240).

касаветџ м. „брига“. ▣ Од тур. *kasavet* „id.“ (Skok 2:57; Škaljić 398). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *касаветџ* (Јашар-Настева 102), буг. *касавет*, рум. *casabert*, алб. *kasavët*. ▼ Од ар. *qasāwä(t)* (Škaljić l.c.).

касавџин м. само из тефтера [„месар“]. ▣ Од тур. *kasap* „id.“ (Skok 2:56; Škaljić 398). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *касавџ* (Јашар-Настева 73), буг. *касавџин*, рум. *casap*, алб. *kasár*, нгр. *каσάπης*. ▼ Од ар. *qaşşáb* (Egen 215).

каснџа ф. без значења, само у примеру из тефтера: 90 драма каснију (некаква лекарија). ▣ Вероватно од тур. и дијал. *kasnı* „биљка *Ferula szowitsiana*, *Umbelliferae*“ (ТВАС 161), „биљна смола“ (ТСС) „мирисна биљка крупних листова чија се ољуштена стабљика једе“ (DS 2676). ▣ Овако само у Призрену. ▼ Нејасног порекла. Ⓢ Због недостатка семантичке дефиниције у српском није јасно које се од турских значења може односити на ову позајмљеницу. Биљке из ове породице у српском се често именују као *девесиљ*, *дивљи коморач*. Из корена ових биљки добија се смола *јуџироклек*, *азаниљ-смола*, *ђавоља смола* (Симоновић 196). Дијалекатски облик би био **kasni*. Skok, Škaljić немају.

ка̀сџиле adv. „намерно, навалице, с предумишљајем“: Кастиле несџм оћаја да му идем на ноге. ▣ Од тур. **kast ile*, *kasdiyle* „id.“, уп. Skok 2:57; Škaljić 399. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *касџиле*, *касџилен* (Јашар-Настева 120), буг. *ка̀сџиле*, арум. *castílea*, *castíli*, алб. *kastile* (Boretzky 1976:77). ▼ Од тур. *kasıt*, *kasd* (в. *ка̀с*) и постпозиције *ile* „са“.

ка̀џи м. „спрат; слој, струк; једно комплетно одело“: Пите од четири ката, *двока̀џиан*, *двока̀џиџн* adj. „на два спрата; двострук“, *двока̀џинџа* f. „зграда на два спрата“. ▣ Од тур. *kat* „id.“ (Skok 2:60; Škaljić 400). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ка̀џи* (Јашар-Настева 64), буг. *кат*, рум. *cat*, алб. *kat*. ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 5:335–336).

ка̀џана ф. „велика мазга коришћена за пренос брдске артиљерије; стасита, наочита и лепа женска особа“. ▣ Вероватно од тур. *katana* „id.“ (БЕР 2:267–268). ▣ Уп. мак. *ка̀џана* (Јашар-Настева 48),

буг. *kàтана, kàтина*. ▽ Од мађ. *katona* „војник“ (Egen 200). ☞ Skok 2:61 српске потврде изводи директно из мађарског. Због фонетског лика, као и због семантике вероватније је турско посредство. Škaljić нема; уп. Hadrovics 299–300.

ка̀тиљ м., адј. indecl. „зликовац, злочинац, крвник, убица; крволочан, суров“: От њега по катиљ човека наша наија тџд немала, *ка̀тиљька* f. „немилосрдно, свирепо женско чељаде или животиња“, *ка̀тиљьѣша* „,id.“. ☞ Од тур. (и дијал.) *katil* „,id.“, Призрен (Jusuf 171), (Skok 2:62; Škaljić 400). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ка̀тил* (Јашар-Настева 107), буг. *катил(ин)*, алб. *katill*. ▽ Од ар. *qātil* (Eyuboğlu 385; Škaljić l.c.).

ка̀тииса̀џи pf. „наставити, продужити“: Катиши тој јелече, видиш окрачало ти, *ка̀тиисува̀џи* impf.: Катисује ми минтан. ☞ Од тур. *katmak* „додавати, спајати; терати“ (TSS), можда од *kattı* 3. sg. перфекта. ▣ Овако само на Косову и Метохији. уп. *ка̀тииса̀џи* „,id.“ Сиринићка жупа, Призрен, ~ *се* „прикључити се, придружити се“ ib. (PCA). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 5:336–337). ☞ Škaljić, Skok немају.

ка̀џиран м. само из тефтера [„црна и густа течност од борове смоле“], *ка̀џирана̀џа* f. „суд у коме рабације држе катран за подмазивање осовина на колима“, *ка̀џиран са̀џун* м., *ка̀џиранџија* „човек који израђује катран“. ☞ Од тур. *katran* „,id.“, *katrancı* (Skok 2:63; Škaljić 400–401). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ка̀џиран* (Јашар-Настева 56), буг. *катр̀ан*, рум. *catr̀an*, арум. *càtr̀ane*, нгр. *κατράνι*, алб. *katran* (Boretzky 1976:78). ▽ Од ар. *qatrān* (Räsänen 242).

ка̀џук м. „дервишка капа“. ☞ Од тур. *kavuk* „чалма, покривач за главу“ (Skok 2:65; Škaljić 401). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *ка̀џук*, *ка̀џк*, рум. *cauc*, алб. *kaúk*, *kavukë*, нгр. *καβούκι*. ▽ Нејасног порекла. Eyuboğlu 387 изводи од лат. *cavo* што није сигурно, исправније је повезати их са општетурском основом *kav-* као код *kaval* в. Петровић 2005. Škaljić, Skok l.c. и БЕР 2:126 сматрају да је ова реч турског порекла.

ка̀џул м. „опклада; [гаранција]“: Давам ти гу със каул, *ка̀џулѝџи се* pf. „кладити се“. ☞ Од тур. *kavil*, *-vli*, *kavl* „,id.“, дијал. *kaul* (Јашар-Настева 107; БЕР 2:127), уп. Skok 2:65; Škaljić 401. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *каул* (Јашар-Настева l.c.), буг. *ка(в)ул*, арум. *càule*. алб. *kaull*, нгр. *καβούλι*. ▽ Од ар. *qawl* (Škaljić, Skok l.c.).

ка̀џурин м. без значења [„неверник“]. ☞ Вероватно од сртур. *kâvur* „,id.“ (Stachowski 1965:169, уп. и Stachowski 1963b:84–85) губљењем интервокалног *-v-*, мање вероватно контаминацијом два синонимна турска облика *kâfir* „,id.“ и *gâvur* „,id.“, уп. Skok 2:65; Škaljić

401. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *каурин* (Јашар-Настева 31), буг. *ка̀урин*, алб. *ка̀ур(р)*. ▽ Тур. *kâfir* је од ар. *kāfir*, док се *gâvur* тумачи као дијалекатска варијанта од *kâfir* (в. *џаур*), али и као позајмљеница из персијског (Skok l.c.; БЕР 2:127). Ⓢ Облик *каур(ин)* у балканским језицима тумачи се као рефлекс непотврђеног тур. дијал. **kaur*, **kavur* (БЕР l.c.), затим као контаминација тур. *kâfir* и *gâvur* (Boretzky 1976:78; Skok l.c.) или од тур. *gâur* (Škaljić l.c.). Вероватно је да је турски дијалекатски облик гласио **kaur* стога што је губљење интервокалног *-v-*, посебно између вокала *a* и *y*, једна од одлика и призренског турског говора, уп. *дауџија*, *каурма*, *џаур* и сл., уп. Jusuf 65; Hafiz 1977a:82. Старији турски облик који наводи Stachowski 1965 l.c. чини се најближим овој варијанти турцизма, посебно стога што је облик *џокауриџи се* забележен још почетком XVI века (Stachowski 1973:15). За *кау-* < тур. **kavu-*, *gâvu-* уп. *каурма*, *каук*. Уп. *џафур*. О историјату облика *kâfir*, *gâvur* и сл. у писаним и лексикографским изворима у османском језику в. Hazai 2001.

каурма f. „јело од исецканог свињског дроба, шкембета, чварака, црног лука, празилука, алеве паприке и бибера, све заједно добро испржено па остављено да се охлади; служи се хладно или подгрејано“. ☐ Од тур. *kavurma* „id.“ (Skok 2:66; Škaljić 403). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кавурма* (Јашар-Настева 89), буг. *кавурма*, *кавр̀ма*, рум. *cavúrma*, арум. *căvrămă*, нгр. *каβουρμάς*, алб. *kaurma* (Boretzky 1976:78). ▽ Домаћа реч, глаголска именица од *kavurmak* „пржити“, од општетуруске глаголске основе *kavur-* (ЭСТЯ 5:175–177), в. *кавр̀дџаџи*.

кафез m. „крлетка; дрвене решетке којима су некада биле преграђене православне цркве у Призрену и тако подељене на ’мушку’ и ’женску’ цркву; дрвена решетка на прозорима зграда да се не би видело унутра“. ☐ Од тур. *kafes* „id.“ (Skok 2:68; Škaljić 380). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кавез*, *кафез* (Јашар-Настева 50), буг. *кафез*, рум. *cafás*, арум. *căfasă*, алб. *kafáz*, *kafés*, нгр. *каφάσι*. ▽ Арапског (Räsänen 219) или перс. порекла (Škaljić l.c.; БЕР 2:282).

кафеџна f. „за Турске владавине локал у коме су се кувала и служила само безалкохолна пића: црна кафа, чај, шербет; држали су их искључиво Турци“. ☐ Од тур. *kahvehane* „id.“ (Skok 2:14; Škaljić 381). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кафеане* (Јашар-Настева 62), алб. *kafehane*, *kafeane* (Boretzky 1976:72). ▽ Од тур. *kahve* в. *ка̀ва* и суф. *-hane*. Ⓢ Буг. *кафана*, *кафан* тумачи се као позајмљеница из српског (БЕР 2:281).

кафѿиан м. „крпа, комадић разноврсних тканина, осталог од кројења који женска деца употребљавају за прављење лутака и игру“, *кафѿиане* пл. „игра женске деце“: Сандо, ајде да играмо кафтане, *кафѿианче* п. дем., *кафѿианчићи* coll., *кафѿианлија* adj. indecl. „врста платна код којег је основа од белог, танког памука, уведеног у ретко брдо, док је потка од врло танког памука (*скѿдѿрски ѿамук*) разних боја; од њега су израђиване бошче, чаршафи, канавци којима се покривају само тестије с водом“. ☒ Од тур. *kaftan* „врста дугачког горњег дела одеће“ (Skok 2:14; Škaljić 380). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кафѿиан* (Јашар-Настева 93), буг. *кафтѿан*, рум. *caftán*, арум. *caftáne*, алб. *kaftán*, нгр. *καφτάνι*. ▼ Перс. порекла (Eyubođlu 360).

каѿчак м., adj. indecl. „хајдук, пљачкаш; кријумчарен“. ☒ Од тур. *kaçak* „одметник“, *kaçak mal* „кријумчарена роба“, уп. Skok 2:11; Škaljić 377. ☐ Балкански турцизам уп. арум. *saçeas*, алб. *kaçak*, нгр. *κατσακίς*. ▼ Домаћа реч, од основе глагола *каçтак* „бежати; цурети“, од општетурске глаголске основе *каç-* (ЭСТЯ 5:340–342).

кашаѿија ф. „метална справа са зупцима као помоћно средство при тимарењу коња; чешагија“. ☒ Од тур. дијал. *kaşagi* „id.“ Призрен (Jusuf 171), поред *kaşagi*, уп. Skok 1:314 s.v *чешаѿија*; Škaljić 399. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кашаѿија* (Јашар-Настева 49), алб. *kashagji*, *kashagi* (Boretzky 1976:77). ▼ Домаћа турска реч, од глаголске основе *каşa-* (Eren 216).

кашкѿвал м. „сир качкаваљ“. ☒ Од тур. *kaşkaval* „id.“ (Skok 2:11; Škaljić 378). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *кашкѿвал*, рум. *caşcavál*, арум. *caşcávál*, нгр. *κασκαβάλλ*, алб. *kashkavall* (Boretzky 1976:77). ▼ Од итал. *caciocavallo* (Eren 217). ☕ БЕР 2:300 бугарску и остале балканске речи тумачи од грчког, за разлику од свих осталих извора.

кеѿче п. „мала, полулоптаста капа од уваљане вуне; носе је Арнаути у околини Призрена, а до 1912. и Срби“. ☒ Од тур. *keçe* „id.“ (Skok 2:72; Škaljić 404–405). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кече* (Јашар-Настева 206), буг. *кечѿ*, арум. *keçe*, нгр. *κετσές*, рум. *chesea*. ▼ Нејасног порекла, за дискусију и литературу в. Eren 225.

кијѿмеѿи м. „велика непогода, олуја, међава; ужас“: Немој да грејеш гузицу зе кијамет ће остане по траг НПосл (веровање да ће се зима повратити ако се леђа окрену ватри). ☒ Од тур. *kiyamet* „id.“ (Skok 2:78; Škaljić 408). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кијѿмеѿи* (Јашар-Настева 103), алб. *kijamet*, *kjamet*, *qamet* (Boretzky 1976:80). ▼ Од ар. *qiyāta(t)* (Räsänen 262). ☕ Skok l.c. погрешно у одредницу смешта буг. *кѿамет* „цена“ које је од тур. *kiyuet* „id.“, уп. срп. *киѿмеѿи* „id.“.

кијафет [m.] без значења и примера [„одећа“]. ☐ Од тур. *kiyafet* „,id.“ (Skok 2:78; Škaljić 408). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *кѣѣфет*, рум. *caifet*, алб. *qafët*. ▼ Од ар. *qiyāfä(t)* (Räsänen 261).

киризим m. „суво грожђе које је као такво доношено на трг са стране“. ☐ Вероватно од тур. *kuru üzüm* „,id.“, дијал. *kuri* „сув“ Призрен (Jusuf 173), поред *kuru* „,id.“ и *üzüm* „грожђе“. Глас *-u-* у *кир* може бити одраз тур. дијал. промене, палатализације *-u-* > *-ü-* и постојања **küri*, уп. у истом тур. говору *düri* < *duru*, *ümüt* < *umut* (Jusuf 33). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Обе речи су турског порекла, за *kuru* в. ЭСТЯ 6:154–155, а за *üzüm* Еген 431; ЭСТЯ 1:625. ☐ Прелазак *u* > *ü*, карактеристичан за локални турски говор, огледа се и у следећим потврдама турцизама: **кѣбе**, **кѣвет**. Код Чемерицића постоји и *Kürüzüm* надимак као презиме из протокола мутавцијског еснафа из 1903. године, што може бити посредна потврда за фонетски развој код горњег апелатива. Skok, Škaljić немају.

кисмет m. без значења и примера [„судбина“], **кисметлија**. ☐ Од тур. *kismet* „,id.“, *kismetli* (Skok 2:85; Škaljić 409). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *касмет*, *кѣсмет*, *крсмет*, *касметлија* (Јашар-Настева 103, 225), буг. *кѣсмѣт*, *касмѣт*, *кисмѣт*, *кѣрсмѣт*, арум. *cîsméte*, нгр. *кѣсмѣт*, алб. *kësmet*, *kismet*, *kyismet*, *kesmet* (Boretzky 1976:79). ▼ Од ар. *qismä(t)* (Škaljić l.c.). ☐ БЕР 3:231–232 за овакав српски али и бугарске облике са *-u-* претпоставља тур. дијал. *kismet*.

киѣер m. „кокице“: Сокол не продава китер, **киѣерка** f. „,id.“, **киѣерѣија** m. „лице које пече и продаје китер“. ☐ Вероватно од тур. дијал. *kitir* „,id.“ (DS 2847), уп. и *kitir* „леблебије“ (DS 2887), уп. Škaljić 194 s.v. *ћиѣир*. ☐ Овако само у српском. ▼ Нејасног порекла. ☐ Skok нема. Уп. *киѣер*, *киѣерка* „,id.“ Пљевља, Сарајево, *киѣир*, *киѣира* БиХ, Хрватска (РСА).

кѣбе n. „засвођени кров у виду куполе, кубе“: Света Петка има пет кѣбета, **кѣбелија** adj. [indecl.] „са кубетом, грађевина која има кубе“: Наша нова црква је кѣбелија. ☐ Од тур. *kubbe* „,id.“, *kubbeli*, уп. Skok 2:218; Škaljić 421. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кубе* (Јашар-Настева 64), буг. *кубѣ*, *кубелија*, рум. *cubeá*, арум. *cubé*, алб. *kubé*, нгр. *куѣпѣс*. ▼ Од ар. *qubbä* (Škaljić l.c.). ☐ Српски облик могао је настати од тур. дијал. **kübbe* уп. **киризим**.

кѣвет m. „моћ, снага“: Срце оће ама снага неће, кѣвет нема, **кѣветлија** adj. [indecl.] „физички снажан; материјално богат“. ☐ Од тур. *kuvvet* „,id.“, *kuvvetli*, уп. Skok 2:249; Škaljić 429. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кувет* (Јашар-Настева 107), буг. *кувѣт*, алб. *kuvët*,

kyvét (Boretzky 1976:83). ▽ Од ар. *quwwä(t)* (Škaljić l.c.). ❶ Српски облик могуће од тур. дијал. **küvvét* уп. **кирџизим**, као и алб. *kyvet*.

кџиџик бојлија adj. indecl. „чељаде мало растом“. ❷ Од тур. *küçük boylu* „id.“ (дијал. **boyli*), уп. Skok 2:221 s.v. *кџучук* само као оним. ❸ Први део је балкански турцизам, уп. буг. *киџџик*, *кџџџик*, алб. *kuçuk*, *kiçuk* (Boretzky 1976:83). ▽ Тур. *küçük* можда перс. порекла (Eyuboğlu 455), за *boyli* в. **бџј**. ❹ Škaljić нема.

клубодан, *клубодан* m. „конац за везове од памучне или свилене жице упредене са срменом жицом“. ❷ Од тур. *kılabdan*, *kılabtan* „id.“ (Skok 2:102; Škaljić 410). ❸ Балкански турцизам, уп. буг. *клубадан*, *клубодан*, *клубодан*, рум. *cîlabudan*, арум. *glabudañ*, алб. *kllapedan* (Dizdari 541–542). ▽ Вероватно од ар. *qullāb* „справа за увртање жице или конца“ (Škaljić l.c.).

кџодош m. „подводач“. ❷ Од тур. *kodoş* „id.“ (Škaljić 411). ❸ Балкански турцизам, уп. мак. *кџодош* (Јашар-Настева 107), буг. *кодџош*, рум. *codóş*, арум. *codóşŭ*, *codóşŭ*, алб. *kodosh*, *kadosh* (Boretzky 1976:80). ▽ Од јерм. *kotoş* (Egen 249). ❹ Skok нема. Код ове речи забележена је семантичка разлика између Србије с једне, и Босне и Херцеговине и Црне Горе с друге стране: *кџодош* „проводација, посредник при женидби БиХ, ЦГ, „смутљивац, сплеткар“ Левач, Врање, *кџодошџиџи* „проводацисати“ Скадар, „оговарати, сплеткарити“ Левач (РСА).

којнак m. „кликери; већи кликер којим се у игри гађају кликери“; pl. „игра кликера; коњак“: Мито, ајде да играмо којнаце, *којначе* n. dem. „игра кликера, у pl.“. ❷ Вероватно од тур. дијал. *коунак* „кликер“ Призрен (Jusuф 172), „грудна кост (овчја) као пиљак, ашик“ (DS 2942). Мање вероватно као последица народне етимологије, укрштањем тур. *оунак* (*ketiği*) и *коњ*, тако за мак. *којнак* Јашар-Настева 164. ❸ Уп. мак. *којнак* „велики орах или камен који се баца у игри“ (Јашар-Настева 99), буг. *којнак*, *кајнак*. ▽ Можда у вези са општетурским *коу* „овца“ с обзиром на турско дијал. значење, уп. ЭСТЯ 6:24–26; Egen 254–255. ❹ С обзиром на то да се јавља као синоним за *ојнак* можда је дошло до извесног семантичког укрштања, а да је изворно значење било „овчја (јагњећа) кост“ уп. **ашик**¹. Škaljić, Skok немају. БЕР 2:147, 529 изводи буг. речи од тур. дијал. *каунак* „камен на справи за вршидбу“ (SDD 858). Уп. и *којнак* „орак којим се гађа у купу ораха“ Врање, Пирот, Тимок, Књажевац, *кџоњак* „id.“ Левач, Темнић, Купиновац, Књажевац, „омањи округао белутак (ситна јабука, шљива и сл.) који се у дечјој игри градичкања баца увис и дочекује“ Левач и Темнић (РСА).

којшии, *којшија*, *коњишија* т. „сусед“: Риста ... ни је којшија, *којшика*, *коњишика* ф.: Којшика ни је једна Латинка (читај Арнаутка римокатоликиња), *којшиче* п., *којшиљк* т. „суседство“. ☐ Од тур. дијал. *kouşi* „id.“ Призрен (Jusuf 172), **kouşilik*, *konşu* (DS 2918), поред *komşu*, уп. Skok 136–137; Škaljić 413–414. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *комишија* (Јашар-Настева 105), буг. *комишия*, алб. *kôjshi*, *komshi*, *kompshi* (Boretzky 1976:81). ▽ Домаћа турска реч чија се изворна форма *konşi* тумачи као девербал са суф. *-i* / *-u* од *konus-* „преноћити заједно с неким за време пута, привремено или трајно се настанити“ (ЭСТЯ 6:66–68; Eren 250–251). ☑ Тур. дијал. облик са *-u* свакако је секундаран а постојање рефлекса оваквог фонетског лика само у албанском и српском говори о његовој ограниченој распрострањености. О овој појави уп. и Boretzky 1975:196–197.

кџокџ, *кокџ* т., adj. indecl. „сиромаш човек, без пребијене паре; сиромашан, оскудан у новцу“: От тога кокоза ли нађе да искаш паре у зајем? ☐ Од тур. *kokoz* „id.“ (Škaljić 412). ☐ Овако само у српском. ▽ Нејасног порекла (Eren 249), турска реч се одређује као жаргонска. ☑ Skok нема, уп. и *kokџ* „сиромаш, го“ Косово (Елезовић I).

кокџна ф. „лепотица, госпођа“. ☐ Можда преко тур. *kokona* „госпођа (хришћанка, Гркиња); жена склона гиздању“ (Redhouse). ☐ Уп. мак. дијал. *кокџна*, *кукџна* (Budziszewska 1983:94), буг. *кокџна* „госпођа, гркиња“, рум. *socoană*, *sicoană*, арум. *cisón*, алб. *kokonë* „лутка, вољена жена“ (Dizdari 544). ▽ Од гр. *kokóna* (Eren 249). Порекло грчке речи није довољно јасно; БЕР 2:536 је изводи од ит. *coccone* „чаура, лутка“, а Ерен из румунског. У српском се може тумачити и као грецизам, како то за све наведене потврде чини БЕР I.с. ☑ Škaljić, Skok немају, уп. и *кокџна* „госпођа, дама обучена ала франга“ Косово (Елезовић I). Budziszewska I.с. речи из балканских језика одређује такође као грецизме.

кџлан т. „мутаваџијска рукотворина, пантљика од ужарије, шаку широка, којом се самар притеже уз коњска леђа; у Призрену и ешерпа која на крајевима има по једну току крушкаста облика са кумацима за закопчавање; опасују је преко доламе невесте и жене које се ките (десет година после удаје)“. ☐ Од тур. *kolan* „id.“ (Skok 2:123; Škaljić 412). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *колан* (Јашар-Настева 93), буг. *колан*, рум. *colan*, алб. *kollán*. ▽ Општетурска реч, вероватно домаћег порекла (ЭСТЯ 6:47–49; Eren 249–250).

колкџма ф. без значења и примера [„мастионица,,], *колкџмче* п. dem. ☐ Вероватно од тур. *kumkuma* „крчаг, тестија, суд“, уп. и дијал. *kulkula* „id.“ (DS 2996), *kunkula* „id.“ (id. 3002), уп. Skok 2:231; Škaljić

424. ▣ Уп. буг. *конкѹма* „бакарни суд“, *кункѹма*, *кункѹна* „лимена посуда за гас“. ▽ Од ар. *qimqim* (Škaljić l.c.; Еуубоғлу 446). Ⓢ Уп. и *кѹнкула* „старинска турска мастионица“ Косово (Елезовић I). За дисимилацију *m - m > л - м* уп. Stachowski 1973:186.

колѹйѹа f. „пита савијача“: Колпита не ми се погодила дњњс. ☐ Вероватно укрштањем са тур. *kolböregi* „врста бурека (пите) од кора савијених у круг“ (SDD 952) и срп. *ѹйѹа* (Skok 2:665–666), или од тур. *kolpide* (Јашар-Настева 90). ▣ Уп. буг. *кòлпита*, *колбурèзи* (БЕР 2:562, 549) где се тур. дијал. облик *kolbureg* само реконструирше, мак. *колѹйѹа*, *колѹиде* (Јашар-Настева l.c.). ▽ Први део нејасан, можда у вези са *kol* „рука“, в. **кòлчак**; *börek* је домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:219; Tietze 1:381); *pide* од гр. *πίτα* (Eren 333). Ⓢ Škaljić, Skok немају, уп. и *кòл-ѹйѹа* „пита код које се коре савијају у коло“ Косово (Елезовић I), *кòлѹйѹа* „id.“ Пирот (Живковић), Лесковац (Митровић).

кòлчак m. „парче тканине облика врло развученог четвороугаоника које се пришива на лактовима минтана или на коленима чакшира, некад и на новој одећи“: Промени ми обѹдва колчака. ☐ Од тур. (и дијал.) *kolçak* „id.“ (Skok 2:122–123; Škaljić 413). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *колчàк*, рум. *colceag*, алб. *kollçakë* (Boretzky 1976:80). ▽ Домаћа турска реч, од *kol* „рука“ и суф. *-çak* (ЭСТЯ 6:41).

колѹија m. „финансијски стражар“: Колчије врвиф на све стране, немаш да пренесеш ништо без ђумрук. ☐ Од тур. *kolcu* „чувар, стражар“ (дијал. **kolci*), уп. Skok 2:50 s.v. *карàула*; Škaljić 413. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *колѹија* (Јашар-Настева 81), алб. *kollxhi*, *kollëxhi* (Boretzky 1976:81). ▽ Домаћа турска реч од *kol* „патрола, војска“ која је сродна са *kol* „рука“ (ЭСТЯ 6:37–43) и суф. *-cu*. Уп. **карàкол**.

кòмор m. „коцкање у новац“: От комор кој видеја ајер море?, *коморѹија* „коцкар“, *играѹи комар* impf. „коцкати се“. ☐ Од тур. дијал. *котор* „id.“ Призрен (Jusuf 172), поред *kumar*, уп. Škaljić 413. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *комар* (Јашар-Настева 97), буг. *комàр*, арум. *cumară*, алб. *kumar* (Boretzky 1976:82). ▽ Од ар. *qimār* (Škaljić l.c.). Ⓢ Skok нема, уп. и *комòр* „хазардна игра“, *комòрѹија* „коцкар“ Косово (Елезовић I), *комàр* Лесковац (Митровић), Пирот (РСА). Јашар-Настева l.c. наводи и тур. облик *котар*.

кòнак m. „мера за растојање од дана хода; преноћиште; зграде по нашим манастирима са одељењима за становање; кућа богатијег и отменијег света; зграда у којој су за турске владавине била државна надлештва“: Идите на конак право куд кума Томе. ☐ Од тур. *konak* „id.“ (Skok 2:136–137; Škaljić 414). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *конак* (Јашар-Настева 61), буг. *конàк*, рум. *sonac*, арум. *sunake*, алб. *konák*,

нгр. *ковѝки*. ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *kōn-*, рефлексива од *kou-* „ставити“ (ЭСТЯ 6:55–56). Ⓢ Уп. *кондисѝти*. За први помен в. Стаховский 1967:205.

кондисѝти pf. „доћи на конак, заноћити“: У Селѝаник не знам де да кондисем, „слетети, спустити се“: Аѝа Душан, јен туђ голуб кондиса на наше ћеремиде, *кондисувѝти* impf.: У Скопље Призренци кондисујеф у Младена. ☐ Од тур. дијал. **kondi* (поред *kondu*), 3. sg. перфекта од *kontak* „id.“, уп. Skok 2:136–137; Škaljić 414. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кондисува* (Јашар-Настева 112), буг. *кондисвам*, арум. *condisi*, алб. *kondis*. ▽ Домаћа турска реч, формално рефлексив од *kou-* „ставити“ (ЭСТЯ 6:55–56). Ⓢ Уп. *кѝнак*.

кондѝра f. „ѝипела (плитка)“: Убила га кондура, рану му напраила, „обичај скидања обуће пре уласка у собу и окретање и уређивање гостинске обуће пред собним вратима“, *кондуриѝја* m. „обућар“, *кондуриѝница* f. „обућарска радња“, *кондуриѝљк* m. „обућарски занат“. ☐ Од тур. дијал. *konduira* „id.“ (DS 2916), поред *kundura*, *kunduraci*, уп. Skok 2:234; Škaljić 425. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кондура* (Јашар-Настева 95), буг. *кондѝр*, рум. *condur*, алб. *kondure*, нгр. *кѝунтѝра*. ▽ Тумачи се као греѝизам (Škaljić l.c.) али је ни Tietze 1955 ни Tzitzilis 1987 не наводе.

кѝонѝ m. „сара од чизме“: Јен кѝонѝ беше ѝене-ђене, а тај други ич не чинеше. ☐ Од тур. *konç* „id.“ (Škaljić 414). ▣ Уп. буг. *конѝж*, *конѝ*. ▽ Општетурска реч, највероватније позајмљена из неког од татарских језика (ЭСТЯ 6:57–58; Eren 251). Ⓢ Skok нема.

коѝѝран m. „мушки хаљетак; од сукна је, најчешће белог, са рукавима, а закопчавача се на преклоп; по ивицама је обрубљен гајтаном“. ☐ Вероватно од тур. дијал. *koparan* „краћи горњи део одеће са разрезаним и подвртним рукавима (на чепкен) од белог грубљег платна, опшивен гајтанима“ (DS 2920) (БЕР 2:609–610). ▣ Уп. буг. *копаран*, рум. дијал. *soporan*, арум. *cipăran*. ▽ Нејасног крајњег порекла, можда у вези са ит. *sapperone*, фр. *chaperon* > ит. *ciaperone* „кабаница са капуљачом“ (Skok 2:149) или са тур. *demir koparan* „врста кратког горњег дела униформе“ (БЕР l.c.). Ⓢ Skok l.c. све српско-хрватске потврде изводи од италијанског, али је етимон фонетски несаобразан нашим речима. Вероватније је да је, посебно у источним крајевима, ова реч преузета непосредно из турског.

кѝѝук m. „човек који нема ништа, пуки сиромах“. ☐ Од тур. *koruk* „id.“ (Skok 2:150). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *коѝук* (Јашар-Настева 108), буг. *коѝук*, *канѝук*, алб. *koruk* (Boretzky 1976:81). ▽ Вероватно домаћа турска реч у вези са *kortak* „кидати (се), пуцати,

отпасти, стиснути (се)“ од општетурске глаголске основе *kor-* (ЭСТЯ 6:68–69). ☞ Škaljić нема.

ко̀йча f. „поред уобичајеног значења у Призрену значи и стари турски сребрни новац“. ☞ Можда од тур. *korça* „id.“ (Skok 2:146; Škaljić 415) или директно од мађ. *karocs, karcs* (Hadrovics 321–322). ☐ Балканска реч, уп. мак. *којче* (Јашар-Настева 25), буг. *копче*, рум. *sórcă*, арум. *sirčaiă*, алб. *корџе*, нгр. *κόπιτσα*. ▼ Вероватно од мађ. *karocs* „id.“ (Eren 251–252). За другачија тумачења уп. Skok l.c.

ко̀рка f. „страх“, само као pl. *кòрке*, са глаголом *изесѝти* „до-трајати“: Кондуре ти изеле корке, „плашити се“: Што корке изедосмо док дођосмо, са глаголом *фа̀наѝти* „плашити се“: Ја ич не фа̀нам корке кџд идем но̀хом проз Арасте. ☞ Од тур. *korku* „id.“, уп. и тур. дијал. *korko* „страшило“ Призрен (Jusuf 172), уп. Škaljić 416 s.v. *кòркија*. ☐ Овако само у српском, уп. буг. *коркàк* „плашљивац“, *коркулџк* „страшило“. ▼ Домаћа турска реч од *korkmak* „плашити се“ (ЭСТЯ 6:79–80). ☞ Skok нема.

кос алва f. „бела алва са орасима“. ☞ Од тур. дијал. *kos* „орак“ Призрен (Jusuf 172), поред *koz* и тур. дијал. *alva* в. *áлва*, уп. Škaljić 416–417. ☐ Овако само у српском. ▼ Тур. *koz* је вероватно стара, општетурска позајмљеница из персијског (Eren 255).

ко̀фа f. „дрвени или метални суд са ручицама за захватање, ношење и држање воде; садржина тог суда“: Извади две-три ко̀фе воду да покропимо цвеће. ☞ Од тур. дијал. *kofa* „id.“ Призрен (Jusuf 172; DS 2899), поред *kova, koga*, уп. Skok 2:117 s.v. *кòба*; Škaljić 417. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ко̀фа*, рум. *cofă*, арум. *cuvă*, алб. *kovë* (Boretzky 1976:81). ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 6:12–13). ☞ Мање вероватно да је српска реч од ит. *coffa* „кошница“ < ар. *quffa* „id.“ за које се сматра да је од гр. *κόφινος* (БЕР 2: 681). Слично и Skok l.c. само преко турског.

ко̀ца, *ко̀ца* adv. „прилично, доста“: Дете гу ко̀ца пораснало. ☞ Од тур. *koca* „id.“ (Skok 2:119; Škaljić 411). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ко̀ца* (Јашар-Настева 118), буг. *кодџà, кодџе*, алб. *ко̀хна, го̀хна* (Boretzky 1976:81). ▼ Од нперс. *hoğa* (Räsänen 274).

ко̀цаба̀ша, *ко̀цаба̀шија* m. „сеоски и варошки кмет“: Анђелко Секула је ко̀цаба̀шија у нашу маалу. ☞ Од тур. *kocabaşı* „id.“ (Skok 2:119; Škaljić 411). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ко̀цаба̀шија* (Јашар-Настева 216), буг. *кодџаба̀шиј, кодџаба̀шија*, алб. *ко̀хhabash, ко̀хhobash* (Boretzky 1976:81). ▼ Неодређени изафет од *koca* в. *ко̀ца* и *baş* в. *ба̀ш*.

ко̀цамѝѝти adv., adj. indecl. „прилично, доста; приличан, читав“: Има ко̀цамити време што не бија у нас. ☞ Од тур. *koca* в. *ко̀ца*, домаћег

ми 1. sg. dat. од личне заменице *ја* и *џи* 1. sg. dat. од личне заменице *џи*. са недовољно јасним завршетком који је у функцији појачавања основног значења (БЕР 2:517). ▣ Уп. мак. *коџамџи* (Јашар-Настева 164), буг. *кодџамџи*, рум. *cogeamite*, alb. *koxhamidi* (Dizdari 558). ☞ Skok, Škaljić немају.

крдисаџи pf. „потрошити, страћити, упропастити, прокоцкати, поломити“: Толико паре сџм крдисала гледаћи болнога мужа, „добити, зарадити“: Ђођа Вржимаче на комор крдисаја теј паре што купија отељ Централ. ☐ Од тур. *kirdi* (дијал. **kirdi*) 3. sg. перфекта од *kirma* „ломити, уништити, трошити, смањити“, уп. Skok 2:187; Škaljić 418. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *кърдис(в)ам*, *кардис(в)ам*, алб. *kërdi*, *kerdi*, *kërdis* (Boretzky 1976:79). ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *kir-* (ЭСТЯ 6:227). ☞ Значење „добити, зарадити“ можда у вези са тур. *kirma* „куповати уз попуст“.

крџме f. pl. „шишке“. ☐ Од тур. *kirkma* „id.“ (Skok 2:204; Škaljić 419). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *крџма* (Јашар-Настева 96), буг. *крџма*, *кърџма*, арум. *сърџте*, алб. *kërkma* (Boretzky 1976:79). ▽ Од *kirkmak* „поткресати, шишати“ што је домаћа турска реч од општетурске глаголске основе *kirk-*, *intensivum* од *kir-* уп. **крдисаџи**.

крџ оџозлија f. „женски надимак“: ...зато што је имала обичај да повезује главу већим бројем отога, а не само једним, како то раде Српкиње у Призрену. ☐ Од тур. *kirk* „четрдесет; мноштво, велики број“ и *оџоз*; уп. Škaljić 418–419. ▣ Овако само у Призрену. ▽ Тур. *kirk* је домаћа реч, могуће девербал од *kirma* „ломити“. Значење „мноштво, велики број“ рано је посведочено и сматра се примарним, широко је посведочено у турском фолклору и говорном језику (ЭСТЯ 6:235–236).

крџма¹ f. „чипка“. ☐ Вероватно од тур. *kirma* „фалта, набор, плисе“ (Redhouse). ▣ Уп. буг. (тајни језик кројача) *кърма* „ивица на одећи направљена притискањем врућом пеглом; врста украса по ивицама хаљине“ (БЕР 3:212). ▽ Глаголска именица од тур. *kirma* „ломити, савијати, преламати“ в. **крдисаџи**. ☞ Škaljić 420 има *крма* „плетеница од гајтана“ од тур. *кута*; Skok нема.

крџма² f. „ловачка пушка преламача“: Учитељ Мане купија крму, adj. indecl. „оно што је на преламаче“. ☐ Од тур. *kirma* „id.“ (Skok 2:187). ▣ Уп. буг. *кърма*. ▽ Домаћа турска реч, истог порекла као **крџма¹**. ☞ Škaljić нема.

крџмез, *крмаз*, *крмъз* m. indecl. „груменчићи куповани у бакалници од чијег је раствора добијана црвена боја коришћена за бојење косе, јаја и сл.“: Турила ли си крмез у боју? ☐ Од тур. *kirmiz* „id.“ (Skok 1:618 s.v. *гримъз*; Škaljić 420). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *крмез*

(Јашар-Настева 55), буг. *кърмиз*, рум. *cărmiz*, алб. *kërmës, -zi*. ▽ Од ар. *qirmiz*, у крајњој линији из санскрта, сродно са *црвен* (Skok l.c.). ☞ Облик *гримиз* се тумачи као непосредна позајмљеница из далмато-романског или панонско-романског в. Račeva 2000.

кудрет-алва f. само у примеру из тефтера: 130 драма кудрет-алва (помиње се међу лекаријама). ☒ Од тур. *kudret helvası* „мана, небесни хлеб“ (TSS). ☐ Овако само у Призрену. ▽ Од тур. *kudret* „снага, сила“, од ар. *qudrä(t)*, уп. Škaljić 422; БЕР 3:76, в. **алва**. ☞ Škaljić, Skok немају овако.

кујумџија, **кујунџија** m. [„занатлија који који израђује филигранске предмете од злата и сребра“] у примеру: Риста Деспотов је кујунџија, **кујумџика**, **кујунџика** f., **кујумџиница**, **кујунџиница** „радња у којој се израђују и продају кујунџијски радови“, **кујунџиљк** m. „кујунџијски занат; крај у Призрену где су кујунџијске радње“: Све кујунџинице су у кујунџиљк. ☒ Од тур. *kuymutcu* (дијал. **kuymutci*) „id.“, *kuymutculuk*, уп. Skok 2:225; Škaljić 422–423. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. **кујунџија** (Јашар-Настева 73), буг. *кујомџија*, алб. *kujunxhi*. ▽ Домаћа турска реч од *кујум* и суф. *-cu*. Тур. *кујум* је девербал од општетурске глаголске основе *куј-* „лити, сипати (и метал)“ (Eren 271–271; ЭСТЯ 6:109–111).

кула f. без значења, са примером из тефтера: Дервиш бег за чифлак и за кулу ... 15000 гроша. ☒ Од тур. *kule* „горањ“ (Skok 2:229; Škaljić 423). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. **кула** (Јашар-Настева 62), буг. **кула**, рум., арум. *culă*, алб. *kullë*, нгр. *κοῦλα*. ▽ Од ар. *qullä* (Räsänen 224). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:205.

куламбара f. „чељаде које се умиљава да би за себе извукло какву корист“; m. „женскарош“. ☒ Од тур. *gulâmpare* „хомосексуалац“ (Škaljić 423). ☐ Уп. алб. *kullanpará* (Dizdari 562). ▽ Од нперс. *gulâmbāre*, од ар. *gulām* „младић“ и нперс. *bare* „пријатељ, љубавник“ (Škaljić l.c.). ☞ Skok нема.

кулашас adj. „пепељаст, сиво-смеђ“: Тај кулашас коњ се клоца. ☒ Од турцизма **кулаш**, од тур. *kula at* „коњ жућкасто-риђе боје“ (Skok 2:230; Škaljić 423). ☐ Уп. буг. *кулаш*, *кулашес(т)*, алб. *kullash* (Dizdari 561–562). ▽ Тур. *kula* је домаћа реч и објашњава се као део заједничког алтајског (и монголског) наслеђа (ЭСТЯ 6:121–122). ☞ Српски облик је од **кулашаст** које Скок тумачи од **кулашаст**. БЕР 3:117 бугарске речи тумачи као позајмљенице из српског.

кумџања f. „дружина, друштво; друштво које је за време турске владавине подигло и експлоатисало железничке пруге“. ☒ Вероватно од тур. *кумџану* „компанија, трговачко, индустријско друштво“ (TSS).

▣ Овако само на Косову и Метохији, уп. *кумѿ̀ниѿа* f. „некада железничка управа и друштво“ Косово (Елезовић II). ▽ Од ит. *compagnia* (Devereux 1983:324). ☞ *Škaljić* нема; Skok 2:235 s.v. *кунѿ̀ан* нема овакав пример; уп. и БЕР 2:575 s.v. *компаниѿа* непосредно од нгр. *κομπάνια*.

кѿ̀рбан m. без значења у примеру: На курбан српске железнице. [„празник“] ☞ Од тур. *kurban* „жртва, жртвена животиња“ (Skok 2:242; *Škaljić* 426). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *курбан* (Јашар-Настева 105), буг. *курбан*, рум. *curbân*, арум. *curbâne*, алб. *kurbân*, нгр. *κουρβάνι*. ▽ Од ар. *qurbân* (Räsänen 302; Eyubođlu 447). ☞ Значење „празник“ скраћено од *kurban bayramı* „курбански празник“.

кѿ̀рдѿ̀ль m. без значења, само у примеру из тефтера: 1 топљ кѿ̀рдѿ̀ль, вероватно исто што и *кѿ̀рђелиѿа*, *кѿ̀рђѿ̀ла* f. „уска пантљика за украшавање женских хаљетака“ (РСА), *кѿ̀рдѿ̀ль* m., *кѿ̀рдѿ̀ла* f. „id.“ (*Škaljić* 426). ☞ Можда од тур. дијал. *kurdeľa* „машна“ Призрен (Jusuф 173), поред *kordele*, уп. *Škaljić* l.c. ▣ Уп. мак. *курделка* (Јашар-Настева 38), али и буг. *кордѿ̀ла*, *кордѿ̀ля*, рум. *cordelă*, алб. *kordela*, који се тумаче од нгр. *κορδέλλα* (БЕР 2:631). ▽ Од ит. *cordella* (Devereux 1983:324). ☞ Облици са -у- су, вероватније, преузети преко турског, а сви су крајњег италијанског порекла. Уп. Skok 2:153 s.v. *кѿ̀рда*.

курдисаѿ̀и pf. без значења и примера, можда „навити (сат)“. ☞ Од тур. *kurdu* (дијал. **kurdi*) 3. sg. перфекта од *kurmak* „id.“, уп. Skok 2:242; *Škaljić* 426. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *курдисува* (Јашар-Настева 112), буг. *курдисвам*, арум. *curdisescu*, алб. *kurdís*, нгр. *κο(υ)ρδίζω*. ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *kur-* (ЭСТЯ 6:156–157).

кѿ̀рна f. „камени или дрвени валов пред чесмом или бунаром“: Коња напој на курну. ☞ Од тур. *kurna* „id.“ (*Škaljić* 426). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *курна* (Јашар-Настева 34), буг. *кѿ̀рна*, алб. *kurnë*. ▽ Нејасног порекла, тумачи се као позајмљеница из грчког, арапског, јерменског, курдског; за детаљну дискусију и литературу в. Eren 268. ☞ Skok нема, уп. и *кѿ̀рна* „лавабо у хамаму“ Косово (Елезовић I).

курѿ̀алисаѿ̀и (се) pf. „спасити, ослободити, избавити“: Да могу да га курталишем, курталисaja би га жи ми деца, *курѿ̀алисуваѿ̀и* (се) impf.: Курталисуваја би се ја да имам паре. ☞ Од тур. *kurtulmak* „спасити“, *kurtarmak* „спасити се“ (Skok 2:244; *Škaljić* 427). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *курѿ̀улица* (Јашар-Настева 177), буг. *курту̀ли(с)ам* (се), *курто̀лисвам* (се), арум. *curturisescu*, алб. *kurtalis* (Boretzky 1976: 83). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 6:177–179).

кускун т. само у примеру из тефтера: Благој Неделков узе кускун, Дервиш узе 2 јужа њ кокан њ кускун њ сѝѝѝм. [„појас од коже којим се причвршћује самар, подрепњак“]. ☐ Од тур. *kuskun* „id.“ (Skok 2:246; Škaljić 427). ☐ Балкански турцизам, уп буг. *кускун*, арум. *cuscune*, нгр. *κουσκούνη*, алб. *kuskun* (Boretzky 1976:83). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 6:182–183; Eren 270).

кустѝисаѝѝи рф. „пустити боју при прању“: Опери чарапе у млаку воду да не кустишеф, *кустѝисувѝѝѝи* impf.: Тај вуница кустисује. ☐ Од тур. *kustu* (дијал. **kusti*) 3. sg. перфекта од *kusmak* „повраћати, излазити, појављивати се (на фарбаном или чишћеним стварима)“ (TSS). ☐ Овако само у Призрену. ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *kus-* „чупати; бледети (о боји)“ (ЭСТЯ 6:174–175). ☑ Ова дијалекатска потврда турцизма сведочи о очуваности изворне семантике код непотврђеног турског дијалекатског глагола.

кусур т. „вишак новца који продавац враћа купцу; мана, недостатак; више, неколико више од броја који се каже“: Па имаће тријес и кусур године, са глаголом *гледаѝѝи*: „опростити, не замерити“: Прошћевајте, прегостисмо ве, ама кусур не гледајте, *искусуриѝѝи* рф. ☐ Од тур. (и дијал.) *kusur* „id.“ (Skok 2:247; Škaljić 428). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кусур* (Јашар-Настева 53), буг. *кусур*, рум. *cusur*, арум. *cusure*, алб. *kusur*, нгр. *κουσούρι*. ▽ Од ар. *qisur* (Škaljić l.c.). ☑ Израз *кусур не гледаѝѝи* „опростити“ је полукалк од тур. *kusura baktamak* „id.“.

куѝѝѝја ф. „врста сандучића или суда од дрвета, хартије или метала за паковање; садржина једне кутије; кутија за дуван“: Напуни ми вуј кутију дуан, „стара мера за жито; мера за извесну количину воде приликом расподеле за наводњавање“, *куѝѝѝче* п. dem. ☐ Од тур. дијал. **kuti* „id.“, *kutu*, сртур. *kuty*, *chutti* (Stachowski 1965b:82–83), уп. Skok 2:248; Škaljić 428. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *куѝѝѝја* (Јашар-Настева 70), буг. *куѝѝѝја*, алб. *kutí*, нгр. *κουτί*. ▽ Од нгр. *κουτί* (Škaljić l.c.; БЕР 3:157). ☑ Поједини извори ову реч тумаче као грецизам, уп. БЕР l.c. За значење „стара мера за жито“ могуће да се ради о укрштању турцизма *куѝѝѝја* и позајмљенице из балканског латинитета *куѝѝѝал*, *куѝѝѝао* „мера за вино и другу течност“ (Skok 2:248). Уп. такође тур. дијал. *kutu* „мера од пола килограма“ (DS 3017–3018). За први помен в. Стаховский 1967:205.

куѝѝѝѝја ф. „фабричка тканина чија је основа од памука а потка од свиле, ишарана пругасто у више боја“: Антерија од куѝѝѝѝје. ☐ Од тур. *kutniye* „id.“ (Škaljić 428). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *куѝѝѝѝја*, *куѝѝѝѝѝе*, мак. *куѝѝѝѝѝја* Охрид, Струга, рум., арум. *cutnie*, алб. *kutni*

(Dizdari 573). ▽ Од ар. *quṭniyyū* (Škaljić 1.c.). Ⓢ Skok 1:405 s.v. *димитије* без етимологије.

кушак м. без значења само у примерима из тештера: Кушаци француски ћошали од 1 комат. [„појас“]. ☒ Од тур. *kuşak* „id.“ (Skok 2:247; Škaljić 428). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кушак* (Јашар-Настева 63), буг. *кушак*, рум. *cuşak*, алб. *kushak* (Boretzky 1976:83). ▽ Можда домаћа турска реч, у вези са глаголском основом *kur-* (Eyuboğlu 452); ЭСТЯ s.v. *kur-* не наводи ову именицу као могућу изведеницу од те основе.

кџарџма ф. без значења и примера, вероватно исто што и *кџарџма* „врста јела са пирганим месом“ Косово (Елезовић II 524). ☒ Од тур. *kızartma* „id.“ (Škaljić 421 s.v. *кџарџма*). ▣ Овако само у српском. ▽ Од *kızartmak* „пржити, пећи; учинити, натерати да нешто или неко поцрвени“, које је домаћа реч, каузатив, од општетурске основе *kizar-* „црвенети“ (ЭСТЯ 6:187–189). Ⓢ Skok нема.

кџзгън adj. indecl. „љут, озлојеђен, бесан“: Остај га не га задевај много је кџзгън, думан је. ☒ Од тур. *kızgın* „id.“ (Redhouse). ▣ Овако само у Призрену, али уп. буг. *кџзгън* „покварен (о храни)“. ▽ Домаћа турска реч, девербал са суф. *-gın* од *kızmak* „љутити се, беснети; усијати се“, од општетурске основе *kız-*; сродно са етимонима речи *кџарџма*, *кџдисџи* (*се*) в. ЭСТЯ 6:189.

кџдисџи (*се*) рф. „наљутити (*се*), озлоједити (*се*)“: Ја кџд оћу Крсту могу да га кџдишем, *кџдисуваџи* (*се*) impf.: Кџдисује се само кџд чује њејно име. ☒ Од тур. *kızdı* (дијал. **kızdı*) 3. sg. перфекта од *kızmak* „id.“ (Redhouse). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *кџдисвам* (*се*), алб. *kësdis* (Dizdari 536). ▽ Домаћа реч од општетурске основе *kız-* (ЭСТЯ 6:189), уп. *кџарџма*, *кџзгън*. Ⓢ Škaljić, Skok немају, уп. и *кџдисџи* рф. „наљутити се, планути“ Косово (Елезовић II 524).

кџљк м. „спољни изглед“, *кџљкџија* м., ф., adj. indecl. „стасит, витак“. ☒ Од тур. *kılık* „id.“, *kılıklı* (Redhouse). ▣ Овако само на Косову и Метохији, уп. *кџљк* „id.“ Косово (Елезовић I). ▽ Домаћа реч, општетурско *kılık* од основе *kil-* „радити“ (ЭСТЯ 6:211–212).

кџџија м., ф. „фиг. циција“: Како да не, иматни су они, теке кџџије: што купујеф све кришом, нећеф никој да ги зна што имаф, „Циганин“. ☒ Од тур. *Kıptı* „Копт, Циганин“ (Redhouse). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Позајмљеница из арапског од истоветног етнонима. Ⓢ Значење „циција“ мотивисано је, могуће, тиме што се у Египту Копти сматрају великим тврдицама.

кџскан м. indecl. „завист, љубомора“: Кџскан је на мене, *кџсканџи* (*Петко*) м., ф. „завидљивац“: Виде ли што кџсканџи Петко је она?,

кѣсканџија т. „љубоморан, завидљив човек“: Мане је кѣсканџија и љути се што си однеја Санду у кафеану, *кѣсканџика* ф. ☐ Од тур. *kiskan* „id.“, *kiskanı* (Skok 2:86). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *касқанџија*, *касқанџика* (Јашар-Настева 25, 208), буг. *кѣскѣндџија*, *кѣскѣндџијка*, алб. *këskan* (Boretzky 1976:79). ▼ Домаћа реч од општетурског *kis* / *kis-* „шкрт; редак; скупочен, вредан“. У значењу „завист, љубомора“ допушта се укрштање са хомонимским гнездом *kiskan-* / *kizgan-* (*кысқан-* / *кызган-*) које је у вези са *kız* „жар, врелина“ (ЭСТЯ 6:248–249), уп. *кызарџма*. ☑ Škaljić нема.

кѣшла ф. „касарна“: Суариска кѣшла је празна. ☐ Од тур. *kışla* „id.“ (Skok 2:212; Škaljić 420). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кришла* (Јашар-Настева 62), буг. *кѣшла*, арум. *caşlă*, алб. *këshla*. ▼ Домаћа реч, од општетурског *kış* „зима“, а у вези са глаголом *kışlamak* „проводити зиму“ (ЭСТЯ 6:253–254). Глаголско значење очувано је и у турцизмима балканских језика, уп. нпр. буг. *кѣшла* „зимовник за овце“ (БЕР 3:238–239).

Л

лагѣм т. „ходник, ров, саобраћајница под земљом“: У каљају има пуне лагѣме цепана (?). ☐ Од тур. дијал. *lagım* „id.“ Призрен (Jusuf 173), поред *lağım*, уп. Skok 2:261; Škaljić 430. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *лагам* (Јашар-Настева 59), буг. *лагѣм*, рум. *lagım*, арум. *lăgame*, алб. *lagëm*, *lagám*, нгр. *λαγούμι*. ▼ Различита су тумачења порекла ове речи: Räsänen 314 изводи од перс.-ар. *luğm*, *lağam* (које је од ит. *laguna*), а Lokotsch 102 од гр. *λαγών*, уп. и БЕР 3:272.

лагѣџи т. „надимак“: Съз њу не зборим, вади ми лагѣпе. ☐ Од тур. дијал. *lağır* „id.“ (DS 3058) и **lagır*, поред *lağar*, *lâkap*, уп. Skok 2:259; Škaljić 430. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *лагаб* (Јашар-Настева 87), алб. *llagar*, *lagar*, *galap* (Boretzky 1976:83). ▼ Од ар. *laqab* (Škaljić l.c.).

лакрдџија ф. „реч; неповољне гласине; објашњавање, љутња, свађа; разговор; изрека, пословица“, *лакрдисаџији* рф. „разговарати“: Пушти мене, ја да лакрдишем съз њу, *лакрдисуваџији* impf. ☐ Од тур. дијал. *lakırdı* „id.“ Призрен (Jusuf 173), поред *lakırdı*, уп. Skok 2:264; Škaljić 431. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *лакрдџија* (Јашар-Настева 268), буг. *лакърџија*, алб. *lakërdí*, нгр. *λακριδιόν*, *λακερδιόν*. ▼ Тумачи се од тур. основе *lakır-* „брбљати“ (Eren 278). Skok l.c. је тумачи као ономатопеју *lak-* и пореди са гр. *λαλῶ* „говорити“ и срп. *лајаџији*.

ламба f. „лампа“: Иди упали ламбу, *ламбѹче* n. dem. ☐ Можда преко тур. и дијал. *lambda* „id.“ Призрен (Jusuf 173), уп. Škaljić 432; Skok 2:265–266 који реч тумачи као грецизам. ☐ Балкански турцизам или грецизам, уп. буг. *ламба*, рум., арум., *lambda*, алб. *llambë*. ▽ Од гр. λάμπα.

лаѿа f. „парче чисте крпе на коју је намазан народни лек против црног пришта“: Турај му свејено вруће лапе, ће му прође. ☐ Од тур. *lapa* „облог, каша“ (Skok 2:269). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *лаѿа* (Јашар-Настева 268), буг. *лапа*, рум. *лапа*, арум. *лапа*, алб. *lapë*, нгр. λαπάς. ▽ Нејасно. Можда од ит. *parpa* (Eyuboğlu 464); или од ит. *lappa* (TSe). ☐ Škaljić нема.

ластѿика f. „ластиш“: Путине на ластику. ☐ Од тур. *lastik* „id.“ (Škaljić 432). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ластик*, *ластика*, арум. *lastic*, *lastica*, нгр. λάστικο(v), алб. *llastik*, *lastikë* (Boretzky 1976:86). ▽ Од фр. *élastique*, лат. *elasticus*, од гр. ἐλαστικός (БЕР 3:319). ☐ Skok нема, уп. 1:632 s.v. *гѿма*; уп. и *ластѿика* „id.; каљаче“ Косово (Елезовић II 525).

леблебија, *еблебија*, *јебљебија* f. „врста грашка који се пржи на посебан начин и једе као посланица или мезе уз ракију; надимак, уп. *науѿ*“: Децама донеја кѿрѿѿим и леблебију. ☐ Од тур. *leblebi* „id.“ (Skok 2:280; Škaljić 432). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *леблебија* (Јашар-Настева 196), буг. *леблебија*, арум. *niblibie*, *niblibigi*, алб. *leblebi*. ▽ Вероватно од нперс. *lablabī* „кувана репа која се једе са белим луком и сурутком“ (Eren 280). Другачије Eyuboğlu 465 од ар. *leblāb* „египатски пасуљ“.

леѿен m. „плитак калаисани бакарни суд округла облика, лавор“: Снао, донеси ибрик и леѿен да посипеш па да вечерамо. ☐ Од тур. дијал. *legen* „id.“ Призрен (Jusuf 173), поред *leġen*, уп. Skok 2:285–286; Škaljić 433. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *леѿен* (Јашар-Настева 195), буг. *леѿен*, рум. *lighean*, арум. *leene*, алб. *lëġen*, *lëġen*. ▽ Различито се тумачи порекло ове речи: од нперс. *lagan* „бакарни лавор, лавабо за прање руку“ (Eren 280) или од гр. λακάνη (БЕР 3:342; Eyuboğlu 465). Крајње грчко порекло дају и Lokotsch 102 и Stachowski 1998:105 с тим што први наводи арапски као посредник, док Стаховски сматра да је реч позајмљена преко нперс. *läġän* < гр. λακάνη. У грчком је потврђена и повратна позајмљеница λεγένη.

леѿетѿ m. „укус, слат“: Једем, ама лезет не осећам, *леѿетѿлија* adj. indecl. „укусан“: Мара готви по лезетлија манѿе зе сестра гу Санда, *леѿетѿсѿз* „неукусан“: Нешто је лезетсѿз овај бирјан. ☐ Од тур. *lezzet* „id.“, *lezzetli*, *lezzetsiz* (Skok 2:292; Škaljić 434). ☐ Балкански турцизам,

уп. мак. *лезеѝ*, *лезеѝлија* (Јашар-Настева 90), буг. *лезѝт*, *лезѝтлија*, арум. *lizete*, алб. *lezét*. ▽ Од ар. *läddä(t)* (Eyuboğlu 466; Škaljić l.c.).

лелија f. „тканина“: 213 лакта 3/8 лелија. ☐ Можда од етнонима и adj. *Lehli* „Пољак, пољски“ (Redhouse). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Нејасно. ☞ Уп. и Skok 2:287; Škaljić нема.

лѐнђер m. „плића калаисана бакарна чинија са широким ободом; за кољиво“. ☐ Од тур. *lenger* „сидро, велика бакарна посуда, сахан“, уп. Skok 1:45 s.v. *анкора*; Škaljić 434. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *лѐнђер*, нгр. *λεγγέρι*, алб. *lengjer* (Boretzky 1976:84). ▽ Од нперс. *langar (längär)* „сидро“ али и „врста посуде, место где се сиротињи дели храна“ што допушта да је реч још из персијског позајмљена у оба значења (Eren 280).

лѐйе, *лѐйѐ* interj. „одговара нашем *чујем*; Срби га употребљавају у комуникацији са Турцима и Арнаутима код којих је у редовној употреби; међу Србима се ретко чује“. ☐ Од тур. дијал. *leppe* „молим“ Призрен (Jusuf 173), *lepe* „id.“ Македонија, Видин (Boretzky 1976:217), поред *leppi*, *lebbeyke*, уп. Škaljić 434. ▣ Уп. алб. *lepe* (Boretzky 1976:84). ▽ Од ар. *labayyak, läbäyk* „на услузи“ (Škaljić l.c.). ☞ Skok 2:288 без етимолошког решења.

лѐћа f. „мрља, флека“: Откуд ти тај лећа на фермене?, *лећелија* adj. indecl. „који се лако мрља“, *лећисаѝи* pf., *лећисуваѝи* impf. ☐ Од тур. дијал. *leçe* „id.“ Призрен (Jusuf 173), поред *leke*, *lekeli*, уп. Skok 2:281; Škaljić 432. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *леке* (Јашар-Настева 156), буг. *лекѐ*, рум. *lichea*, алб. *leké, leçe*, нгр. *лекѐс*. ▽ Од нперс. *läkkä* (Stachovski 1998:105–106; Eren 280).

лива f. „бригада у турској војсци“. ☐ Од тур. *liva* „id.“ (Redhouse). ▣ Уп буг. *лива*, такође алб. *livá* (Dizdari 589). ▽ Од ар. *liwā* „id.“. ☞ Škaljić, Skok немају.

лимон m. „плод биљке лимун“, *лимонлија* adj. indecl. „што има боју лимуна“: Да купим, да купим, Јену туру злато, Да везем, да везем, Чевер лимонлија НП. ☐ Вероватно преко тур. *limon* „id.“, *limonlu*, дијал. **limonli*, уп. Škaljić 435. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *лимон*, *лимонлија* (Јашар-Настева 43), буг. *лимон*, *лимонлија*, рум. *lămîie*, арум. *limón'e, limóna*, алб. *limon* (Boretzky 1976:85). ▽ Од нперс. *līmīn* „id.“, можда арапским посредством (Eren 281–282). ☞ Интернационална реч, која је у европске језике ушла различитим путевима па није увек лако утврдити непосредни извор позајмљивања. Облици са вокализмом *-o-*, као што је овде случај, највероватније су преузети преко турског, уп. Skok 2:287–288 који своје потврде, углавном са запада српско-хрватске територије, изводи од ит. *limone*. У турском се

као ознака за боју чешће користи *limonî* иако је и у бугарском и македонском реч са суфиксом *-ли* посведочена у истом значењу као у Призрену.

лимон табџајџија m., adj. indecl. „пробирач [?]“. ☞ Вероватно од тур. *limon* в. **лимон** и тур. *tabiyatlı* в. **табџајџи**.

лимонџија f. „лимунада, освежавајуће пиће од воде, лимунова сока и шећера“: Дај му да попије јену лимонату, бићи ће му љкне. ☞ Од тур. *limonata* „id.“ (Redhouse). ☐ Уп. буг. *лимонџа*. ▼ Од ит. *limonata* (БЕР 3:407). ☞ Облици са *-нд-*, *лимунада* преко италијанског или грчког. Škaljić, Skok немају овако, уп. и *лимонџија* „id.“ Косово (Елезовић II 525).

лимонџоз m. „лимунов прашак за прављење јела од свежег и киселог купуса“. ☞ Од тур. *limon tozu* „id.“ (Škaljić 435). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *лимонџоз* (Јашар-Настева 36), буг. *лимонџозу*, *лимонџузу*, арум. *limóntus*, нгр. *лимонџоз*, алб. *limontoz*, *limontos* (Boretzky 1976:85). ▼ За *limon* в. **лимон**, за *toz* в. **џоз-шећер**. ☞ Skok нема, уп. и *лимонџоз* „лимунова со“ Косово (Елезовић II 525). Boretzky l.c. и БЕР 3:408 као тур. етимон наводе *limun tuzu*.

лира f. „турски златник“: Пошто купи лојзе? Јену лиру. ☞ Од тур. *lira* „id.“ (Redhouse). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *лира* (Јашар-Настева 75), буг. *лира*, алб. *lirë* (Dizdari 589). ▼ Од ит. *lira* (Eyuboğlu 466). ☞ Škaljić, Skok немају, уп. и *лира* „id.“ Косово (Елезовић I).

локџија f. „кафана“. ☞ Вероватно преко тур. *lokanta* „id.“ (Redhouse). ☐ Уп. мак. *локџија* (Јашар-Настева 38), буг. *локџа*, арум. *locántă*. ▼ Од ит. *locanda* (Egen 283). ☞ У балканским језицима ово може бити и грецизам, посебно са *-нд-*, уп. буг. *локџа*, рум. *locándă*, алб. *lokandë* (БЕР 3:461). Škaljić нема; Skok 2:314 без Елезовићеве потврде: *локџија* „id.“ Косово (Елезовић I) и потврда са истока српско-хрватске језичке територије који су ушли преко турског.

локмаџија m. „изелица, готован, муфташ“. ☞ Од тур. *lokması* „id.“ (Stachowski 1992:48). ☐ Уп. алб. *llokmaxhi* „паразит, лењивац“ (Boretzky 1976:86). ▼ Од ар. *luqma* (Räsänen 318). ☞ Škaljić 435 само *локма* „залогaj“, Skok 2:314 нема, уп. и *локмаџија* „id.“ Косово (Елезовић II 525), *локмаџија* „онај који из јела узима најбоље комаде меса; који радо иде у госте и једе на туђ рачун; изелица“ Пирот (Живковић). Boretzky l.c. наводи само значење „уштипак“ за тур. *lokması*.

локма-шећер m. „ратлук“: Купи јену кутију локма-шећер. ☞ Укрштањем од тур. *локма* „залогaj, парче“ (Škaljić 435, Skok 2:314) и *lokut*

„ратлук“ в. *локум* и *шећер*. ▣ Овако само у Призрену; *локма* је балкански турцизам у значењу „залогај“, уп. и мак. *локма* (Јашар-Настева 90), буг. *локма*. ▤ Од ар. *lukta* „залогај, парче“ (Räsänen 318).

локум т. „врста ситних колача од теста с квасцем четвртастог облика“. ▣ Од тур. (и дијал.) *lokum* „ратлук“, скраћено од *rahatlokum* (Skok 2:315; Škaljić 435). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *локум* (Јашар-Настева 91), буг. *локум*, рум. *lucumă*, алб. *llokum*, *llukum*, *llakum* (Boretzky 1976:86), нгр. *лоукоумѝс*. ▤ Тур. *rahatlokum* од старијег и ученог *rahatülhukum*, уп. и *lâtilokum* све од ар. *rāḥatulḥulqūm* (или *rāḥat alḥulqūm*) „id.“ досл. *наслада грла*, уп. Škaljić l.c. Ⓢ До декомпозиције ове синтагматске конструкције дошло је још у турском, тако што је одбачен већ познати арабизам *rahat* „задовољство, спокојство“.

лонџа f. „скуп, договор, збор“. ▣ Можда од тур. *lonca* „еснафско удружење занатлија“ (Skok 2:318 s.v. *лоџа*, уп. и 2:24 s.v. *камара*; Škaljić 435–436). ▣ Балканска реч, уп. мак. *лонџа* „скуп, саветовање; еснафско удружење“ (Јашар-Настева 72), буг. *лџџа*, арум. *lōng(i)e*, алб. *llonxhë*. ▤ Углавном се тумачи од ит. *loggia* „наткривена тераса, масонска ложа“ (БЕР 3:468, где се буг. реч тумачи као грецизам од нгр. *λότζα*; Devereux 1983:325); другачије Еyuboğlu 467 од шпанског (сефардског) *lonja* „скуп, састајалиште“.

лустраџија т. „улични чистач обуће“: Бија је лустрација у Феризовић. ▣ Од тур. *lustraci*, *lostraci* „id.“ (дијал. **lustraci*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *lustradžija* (Stachowski 2003:293), буг. *лустраџија*, алб. *llustraxhi*, *lustraxhi* (Boretzky 1976:86). Уп. и нгр. *лоџстро* „id.“ које такође може бити посредник у преношењу италијанске речи на Балкану. ▤ Од ит. *lustro* „средство за чишћење обуће, боја“ (БЕР 3:525; Devereux 1983:325). Ⓢ Škaljić, Skok немају, уп. и *лустраџија* „чистач ципела“ Косово (Елезовић II 526).

Љ

љаље п. indecl. „лала“: Љаље брго проџфџаф. ▣ Од тур. *lâle* „id.“ (Skok 2:264; Škaljić 431). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *лале* (Јашар-Настева 46), буг. *лалѐ*, рум. *lale*, арум. *lală*, *lalee*, алб. *lalë*, нгр. *λαλές*. ▤ Од нперс. *lālā* (Stachowski 1998:105). Ⓢ За први помен в. Стаховски 1967:206.

љаљџица f. „врста грожђа, више за вино него стоно“: За у кацу узо три товара све чисту љаљџицу. ▣ Вероватно у вези са срп. *љал* т. „који је боје рубина, румен, ружичаст“ (РСА), од тур. *lâl* „id.;

рубин“ (Škaljić 431; Skok 2:264), уп. *љаљак* т. „врста ситног, слатког грождја ружичасте боје“ Косово (Елезовић I). Уп. можда и тур. дијал. *yaula balığı* „пастрмка, досл. шарена риба“ (SDD 1498). Мање вероватно у вези са тур. *yaula* „пашњак на висоравни, летња испаша за стоку“, уп. *љајла* ф. „пашњак, суват“ (Елезовић I; РСА), *љаљница* Сирињка жупа (РСА), мак. [срп.] *љајља* „id.“ Тетово (Skok 2:335); такође *љаљак* т. „врста биљке чији се задебљали подземни део, облика дугуљастог ораха, употребљава за јело“ ЦГ, Вук, (РСА). Тур. *yaula* налази се у саставу многих фитонима: *yaula çayı*, *yaula çiçeği*, *yaula otu*, *yaula salebi* и сл. (TBAS 282–283) па може представљати део непотврђеног **yaula üzümü*, уп. Skok l.c. У том случају дошло је до асимилације *j - љ > љ - љ* на домаћем терену, уп. *јелен > љелен*, којим путем би било добијено **љаља > dem. љаљница*, *љаљак* т. ▣ Овако само у српском. ▽ Тур. *lâl* је од нперс. *laʿl* (Räsänen 314). Тур. *yaula* је домаћа реч, дериват од општетурске глаголске основе *yāula-* „проводити лето“, које је деноминал од општетурског *yaу* „лето“ (ЭСТЯ 4:74–79; Egen 446).

љајиџ т. „украсна биљка драгољуб“. ▣ Можда од тур. *lâtife* „нежан, пријатан“, *Lâtif* мушко име, уп. Skok 2:274; Škaljić 432. ▣ Уп. буг. [мак.] *латив* Тетово (БЕР 3:322). ▽ Од ар. *latīf* (Škaljić l.c.). Ⓚ Како у турском није потврђен ботанички назив, нити је у српским говорима забележен турцизам *лајиџ(а)* у изворном значењу, ово етимолошко објашњење остаје на нивоу претпоставке. О могућем укрштању назива *лајиџ* и *лајијнка*, као и о вези са буг. *алтџнка* в. Skok l.c.; БЕР l.c., id. 1:9.

љаур, *љахур* т. само у примерима из тефтера, *љаурџ* „врста вунене тканине, јумбасме, ишаране источњачким шарама; отворених је боја, али преовлађује зелена; нека врста кашмира; употребљава се за израду женских димија за свечане прилике“, *љаурлија* ф., adj. „што је од тканине љаур“. ▣ Од тур. *lâhurî*, *Lahur şalı* „од лахура, лахурски шал“, уп. Škaljić 431 s.v. *lâxūr*. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. [мак.] *лахур*, *лаур* Прилеп (БЕР 3:328), алб. *lahur*, *lahuri* (Boretzky 1976:84); уп. и нгр. *λαχούρι* који БЕР наводи као могући етимон турске речи, као и гр. облик *λαχοῦρη* који по Бернару одражава тур. палатално -*â-* (БЕР l.c.). Исти извор пореди и рум. *lăor* „кудеља од лана или конопље“ које је према Ciorganescu 464 нејасног порекла. ▽ Од индијског топонима *Lahor*, *Lahur* где је израђиван овај материјал. Ⓚ Skok нема, уп. и *љаур* т. „врста свилене материје“ Косово (Елезовић II 526).

М

ма̀ла, *mála*, *махала* f. „махала“: Само скита по мале; Од ракије по маале спије, *ма̀лац*, *ма̀лац* m. „становник једне махале“; *ма̀лка*, *ма̀лка* f., *варошма̀лац* m. „становник Варош Маале (дела Призрена)“; *варошма̀лка* f., *варошма̀лче* n. ☐ Од тур. дијал. *maale* „id.“ (DS 3097), *male* Призрен (Jusuf 174), поред *mahalle*, уп. Škaljić 439–440; Skok 2:354. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *маала* (Јашар-Настева 189), буг. *махала*, рум. *mahalá*, алб. *mahallë*, нгр. μαχαλλᾶς. ▼ Од ар. *māhallā* (Škaljić l.c.).

ма̀ви adj. indecl. „отворено плава боја“: Мави басма много се лећисује пустиња. ☐ Од тур. *mavi* „id.“ (Škaljić 449; Skok 2:393). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мавија* (Јашар-Настева 57), буг. *ма̀ви*, алб. *maví*, нгр. μαβῆς. ▼ Недовољно јасног порекла; Skok је повезује са *мавез*, *ма̀фез*; Škaljić l.c., Еyубоғлу 477, Stachowski 1965:206 изводе од ар. *ma'ī* „боје воде“. ☐ За први помен в. Стаховский 1967:206.

ма̀газа f. само у примеру из тефтера [„складиште“]. ☐ Од тур. *mağaza* (дијал. **magaza*) „id.“ (Škaljić 439; Skok 2:352). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ма̀газа*, рум. *magaza*, арум. *măgáză*, алб. *magaze* (Boretzky 1976:86); уп. и нгр. μαγαζί од којег је вероватно алб. *magazí*. ▼ У крајњој линији ар. порекла, од *maḡāzin*. Из арапског се ова реч проширила, највероватније преко италијанског, у многе европске језике. Поред арапског, као непосредни извор позајмљивања у турски наводи се и фр. *magasin* (Škaljić l.c.; Еyубоғлу 470). ☐ Са-времене облици *магазин*, *магаџин* преко италијанског, односно немачког.

ма̀гбул adj. indecl. без значења и примера [„погодан“]. ☐ Од тур. дијал. *magbul* „id.“ Призрен (Jusuf 174), поред *makbul*, уп. Škaljić 439; Skok 2:352. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *магбул* (Јашар-Настева 109), буг. *макбул*, алб. *magbull* (Boretzky 1976:86). ▼ Од ар. *maqbul* (Еyубоғлу 472; Škaljić l.c.).

ма̀гдо̀нац m. „першун“. ☐ Од тур. дијал. *magdonos* „id.“ Призрен (Jusuf 174), поред *mağdanos*, *maydanos*, *maydanos*, уп. Škaljić 443; Skok 2:353. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *магданòз*, алб. *magdanos*. ▼ Од нгр. μακεδονῆσι. Уп. и народно μαϊντανός, μαϊδανός од чега БЕР 3:615 изводи буг. облик *майданоз*, док Egen 290 грчке речи тумачи из турског. ☐ Варирање тур. -g- > -ğ- > -y- можда према моделу: *beg* : *beğ* : *bey*.

маден, *мадем* т. „рудник, мајдан; фиг. место где влада обиље“: У њега наша маден да глође коску. ☐ Од тур. *maden* „id.“ (Škaljić 443; Skok 2:357, оба s.v. *мајдан*). ☐ Балкански турцизам, уп. и мак. *мадем*, *маден* (Јашар-Настева 31), буг. *мадѐн*, рум. *madem*, арум. *madéne*, алб. *madém*. ▽ Од ар. *ma'dān* (Škaljić l.c.; Еyубоғлу 470). ☐ Чемерикићеве потврде чине заједнички корпус истоветног рефлекса тур. *maden*, док је облик *мајдан* карактеристичан само за српско-хрватски; и мак. *мајдан* тумачи се као позајмљеница из српског (Јашар-Настева l.c.).

мазала *interj.* „чувај Боже!“: Мазала ако му чује отац. ☐ Од тур. *maazallah* „id.“ (Redhouse). ☐ Уп. алб. *māzallah*, *mezallah* (Boretzky 1976:89). ▽ Од ар. *ma'āzallāh*. ☐ Škaljić, Skok немају, уп. и *māzala* *мазала* „id.“ Косово (Елезовић II).

мазбаџа *f.* *фиг.* „велико, гломазно, незграпно, неугледно женско чељаде“: Што младаневеста ги беше - ка мазбата. ☐ Вероватно *фиг.* од тур. *mazbata* „протокол, записник“ уп. срп. *мазбаџа* „писмени извештај опширног садржаја“ (Škaljić 449), па одатле → „нешто опширно, велико“, уп. Skok 2:435 s.v. *миздрок*. ☐ У овом значењу само у Призрену, уп. буг. *мазбатà*, *мазмата* „писмени извештај“, алб. *mazbátë* „id.“ (Dizdari 630). ▽ Од ар. *madbata* (Škaljić l.c.).

мазгала *f.* „пушкарница како на утврђењима, тако и на арнаутским кућама, удешеним за борбу“: ☐ Од тур. *mazgal* „id.“ (Škaljić 449; Skok 2:394). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мазгал* (Јашар-Настева 64), буг. *мазгàл*, *мъзгàл*, рум. *măzgal*, алб. *madzgallë*. ▽ Нејасно. Еyубоғлу 478 изводи од грчког, али ово ни Tietze 1955, ни Tzitzilis 1987 немају у инвентару грецизама.

мазија *f.* „шишарка неког дрвета које не расте код нас, а коју жене у Призрену, уз још неке артикле, употребљавају за бојење косе у црно“: ☐ Од тур. *mazi* „id.“, дијал. **mazi* (уп. Škaljić 450; Skok 2:394). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *мазија*, алб. *mazi*. ▽ Од нперс. *māzī* (Stachowski 1998:109).

мајасиљ т. „шуљеви; екцеми, разне упорне хроничне кожне болести и др.“: Цаке искочија мајасиљ на образ. ☐ Од тур. *mayasil* „id.“ (Škaljić 442; Skok 2:357). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мајасил*, *мајасол* (Јашар-Настева 52), буг. *маясъл*, *маесъл*, *маасиљ*, алб. *mayasill* (Boretzky 1976:87). ▽ Ар. порекла, са недовољно јасним етимомом. Најчешће се изводи од ар. *mā yāsīl* досл. *оно што шече*, али и од *bāwāsīr* „хемороиди“ уп. Škaljić l.c.

мајеш *adj.* *indecl.* „накисео“: Мајеш јабука. ☐ Вероватно од тур. *mayhoş* „id.“ (Škaljić 443 s.v. *мајхош*; Skok 2:358 s.v. *мајош*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мајош* „накиселе јабуке“ (Јашар-Настева

43), буг. *майхошъ*, алб. *majhosh* (Boretzky 1976:87). ▽ Од нперс. *māya-hōš* (Räsänen 322).

мајмун м. „мајмун; погрдна реч за људе“: Кој ти река? Тај Василев мајмун ли? ☐ Од тур. *маутин* „id.“ (Škaljić 443; Skok 2: 357–358 s.v. *мајемуља*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мајмун* (Јашар-Настева 51), буг. *мајмун*, *мајмуна*, арум. *мајтун*, алб. *мајтун*, *маитун* (Boretzky 1976:87). ▽ Тумачи се од нперс. *маитун* (Räsänen 323), или од ар. *маитун* (БЕР 3:616–617; Škaljić l.c.). БЕР за арапску реч каже да је из персијског, првобитно табуизирани назив за нечисту силу. ☉ За први помен в. Стаховский 1967:206.

мајтај м. „шала, исмевање“: Кажи ми истина ли је ели чиниш мајтап?, *мајтајчија* „шаљивчина“. ☐ Од тур. *мајтап* „id.“ (Skok 2:358). ☐ Уп. мак. *мајтај* (Јашар-Настева 107), буг. *мајтан*. ▽ Од нперс. *мајтаб* „месечина“ (Eren 291). ☉ Škaljić нема.

маказија adj. [indecl.] „који има шару у виду отворених маказа“. ☐ Од тур. *макас* „маказе“ и суф. *-лија*, уп. Škaljić 443; Skok 2:359–360 само *маказе*. ☐ Овако само у Призрену. Именица *маказе* је балкански турцизам, уп. мак. *макази* (Јашар-Настева 86), буг. *маказ*, рум. *маказ*, алб. *макас*. ▽ Од ар. *мақаз* (Räsänen 323; Škaljić l.c.; БЕР 619).

макара f. „дрвени ваљак за намотавање конца; калем конца који се купује у трговини; катурача за дизање терета“: Имаш ли коју празну макару? ☐ Од тур. *макара* „id.“ (Škaljić 443; Skok 2:359). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *макара* (Јашар-Настева 79), буг. *макара*, арум. *макара*, алб. *макара*, нгр. *макара*. ▽ Од ар. *макара*, дијал. *макара* Сирија; у турски је најпре позајмљено као *макара*, уп. дијал. *макара*, *макара*, *макара* „id.“ (DS 491), а потом је променом *b-* > *m-* добијено *макара* (Eren 286).

макина, *машина* f. „машина за шивење, терзијска, кондурциска; машина уопште“: Однела съм вуну да ми се ишчешља на макину, „жељезница“: Ми а на стацион, а макина отиде. ☐ Можда од тур. дијал. *макина* „машина“ Призрен (Jusuf 174), поред *макина*. ☐ Уп. мак. *макина* (Јашар-Настева 38), буг. *макина*. ▽ Од ит. *машина* „id.“ (Devereux 1983:406). ☉ Непосредни извор позајмљивања могао је бити и нгр. *макина*. Уп. Skok 2:395, Škaljić нема.

максуз, *максус* adv. „нарочито, навластито“: Максус пратија човека да се распита. ☐ Од тур. дијал. *максус* „свесно, намерно“ (DS 3107), поред *максус*, уп. Škaljić 442; Skok 2:356. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *максуз*, *максус* (Јашар-Настева 120, 199), буг. *максус*,

māxus, арум. *taxus*, алб. *maksus, maksuz* (Boretzky 1976:87). ▽ Од ар. *maḥṣūṣ* (Eyuboğlu 471; Škaljić l.c.).

м̇ал м. „материјално добро“: Мој мал је тој. ☐ Од тур. *mal* „id.“ (Škaljić 444; Skok 2:361). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мал* (Јашар-Настева 71), буг. *мал*, арум. *mal*, алб. *mall*. ▽ Од ар. *māl* (Škaljić l.c.; Eyuboğlu 472).

м̇ал м̇ид̇ир, *māl mūdīri* м. „шеф финансија у кази (срезу)“ ☐ Од тур. *mal müdürü* (дијал. **müdürü*) „id.“, уп. Skok 2:361. ☐ Уп. алб. *mallmyddir* (Dizdari 680 s.v. *mydir*). ▽ За порекло в. **м̇ал** и **м̇ид̇ир**. ☐ Škaljić нема

малебија f. без значења. ☐ Вероватно од тур. дијал. *malebi* „врста сутлијаша“ Призрен (Jusuḥ 174), поред *muhallebi, mahallebi*, уп. Škaljić 469 s.v. *мухалѐбија*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *малебие* (Јашар-Настева 91), буг. *маалеби, малеби, мухалебие*, алб. *muhalebi* (Boretzky 1976:94). ▽ Од ар. *muḥallābiyy* (Räsänen 343; Škaljić l.c.; Eyuboğlu 470). ☐ Skok нема.

мамудија, *maḥmudiya* f. „стари турски златан новац који наше жене носе као накит“: Санда учинила паре да купи јену мамудију. ☐ Од тур. *maḥmudiye* „id.“ (Škaljić 441; Skok 2:356). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *махмудија, мамудија*, рум. *maḥmudea*, арум. *maḥmudé*, нгр. *μαḥμοḥζι*, алб. *maḥmudie* (Boretzky 1976:87). ▽ Од придева саграђеног по ар. моделу, *maḥmūdīyyā*, од ЛИ *Maḥmūd* према имену султана Махмуда II од ар. ЛИ *Maḥmūd*, уп. Моллова 1964:536. ☐ Облик *махмудија* посведочен само у тефтеру.

мангър, *maṅgur, maṅgar* м. „стари турски бакарни новац“: Дај ми китер за јен мангър; *маṅг̀ре* pl. „новац уопште“. ☐ Од тур. *maṅgir* „id.“ (Škaljić 445; Skok 2:369). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мангар* (Јашар-Настева 75), буг. *маṅг̀р, маṅг̀ра*, рум. *maṅgăr*, арум. *maṅgăra*, нгр. *μαḥκοḥριος*, алб. *maṅgër, maṅgra* (Boretzky 1976:88). ▽ Можда позајмљеница из монголског (Škaljić l.c.; Eyuboğlu 474). ☐ БЕР 3:640–64 се, тумачећи облик *маṅг̀ра*, приклања објашњењу Московског домаћег пореклу ове речи од тур. **maṅg-ur-a*.

мансур м. „леденица, ледена свећа која се ствара смрзавањем воде која цури са неке висине вертикално; фиг. слине које цуре из носа“: Обриши детету теј мансуру. ☐ Можда у вези са тур. *masura* „калем, цевчица за конац, цев уопште“, *masır, masıra*, тако БЕР 4:129 тумачи буг. дијал. *мис̀ур* „леденица“. Уп. и Skok 2:459 s.v. *мис̀ур*. ☐ У значењу „леденица“ само још у бугарском. У значењу „калем, цев“ балкански је турцизам. ▽ Ар. порекла (Räsänen 329). ☐ Уп. Škaljić

467 само срп. *mõcǔr* „шупљи дрвени ваљчић на који се намотава ко-нац или жица“.

манца f. [„јело“] само у примеру: Од једне маслинке манца не бива, *манцаљк* m. без значења. ☐ Од тур. *manca* „id.“ (Skok 2:369). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *mànca* (Budziszewska 1983:105–106), буг. *màндџа*, арум. *mánĝe*. ▽ Од ит. *mangia* „id.“ (Eren 286). ☐ Škaljić нема. Облик *манцаљк* је вероватно домаћа творба.

мараз m. „туберкулоза“: Наш Душан умреја од мараз, *маразлија* indecl. „туберкулозан; надимак“: За тога маразлију ли се удава црна ама? ☐ Од тур. *maraz* „болест“ (Škaljić 446; Skok 2:376). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мараз* (Јашар-Настева 52), буг. *maràz*, рум., арум. *máraz*, алб. *maráz*, нгр. *μαράζης*. ▽ Од ар. *marad* (Räsänen 328; Škaljić l.c.; Eyuboğlu 475).

марам f. „пешкир који служи за брисање после умивања, домаће или фабричке израде“: За Миту извади чисту мараму, *марамче* n. dem., *марамчићи* coll. ☐ Од тур. дијал. *marama* „id.“ (DS 3127), поред *mahrata*, уп. Škaljić 441; Skok 2:356. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *марама* (Јашар-Настева 94), буг. *махрама*, рум. *maramă*, поред *naframă*, алб. *maramë*. ▽ Од ар. дијал. *maqrame* „id.“ Сирија (Eren 285). Skok погрешно од ар. *mahrata* „забрањен“ сродног са *арем*.

марифет m. без значења [„способан, вешт“], *марифетлија* само у примеру: За арчење паре од њега по марифетлију човека у век несъм видеја. ☐ Од тур. *marifet* „id.“, *marifetli* (Škaljić 446; Skok 2:377). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *маривеџи*, *марифеџи* (Јашар-Настева 107, 110), буг. *марифет*, рум. *marafet*, арум. *marafete* (Budziszewska 1983:107), алб. *marifët*. ▽ Од ар. *ma'rifä(t)* (Räsänen 328; Škaljić l.c.; Eyuboğlu 475).

мартифал m. indecl. „врачање уочи православног празника Ђурђевдана да се види шта је коме судбина одредила“: Речи које изговара врачара: Мартипал, мартипал, ђиме дџшти бу игбал (тур. ... чија је ово срећа). ☐ Од тур. дијал. *martifal* „гатка“ Призрен (Jusuf 174), *martival*, *martival*, *martufal*, *martoĝa* „празна прича, лаж, измишљотина; шала“ (DS 3130), *martaval* „лаж, измишљотина“ (TSS). ☐ Уп. буг. *мартифа* „народни обичај“ (БЕР 3:674, без тумачења), *мартавал* „празне приче“ (ibid. 673), дијал. *мартовал* „ђурђевдански обичај код муслимана“ Родопи (*Традиционална народна духовна и социјалнонормативна култура*, Етнографски институт с музеј при БАН, Софија 1994; 109). ▽ Нејасно. Räsänen 329 само помиње *martaval* „брбљање“ без решења. ☐ Уп. и тур. *martaval atmak / okumak* „испредати лажи, измишљотине, говорити неразумљиво“ што је веро-

ватно у вези са брзим и неразумљивим изговарањем током поменутог ђурђевданског обичаја. Ово није права позајмљеница пошто се ради о речи употребљеној у оквиру формулаичне реченице на турском језику, у дијалекатској варијанти. Облик *марџифал* разликује се од примера у коме се наводи само *марџиџал*. РСА као етимон српске речи *манџафа* наводи грч. μαρτεύομαι „прорицати“. То би се пре могло односити на турску реч, стога што одговара по значењу али не и формално. Такође, не наводи се ни у релевантним речницима грецизама у турским анадолским говорима. У облику *манџафа* реч је посведочена у делима српске књижевности везаним за јужну и југоисточну Србију. О овом обичају у приповетци Б. Станковића *Ђурђевдан* в. Ђинђић 1972:44–45, а детаљније са етнографског становишта Златановић 1982 и Zlatanović 1978.

марџолоз т. без значења [„припадник посебног рода војске која се састојала од мештана, пешака и коњаника чија је дужност била да чувају пограничне кланце и прилазе“]. ☐ Од тур. *martoloz* „id.“ (Škaljić 447; Skok 2:380). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *марџолоз* (Јашар-Настева 81), алб. *martallóz* (Dizdari 619). ▽ Од гр. ἀμαρτωλός „грешник, преступник“ (Räsänen 329), ὄρματωλός „оружаник“, укрштено са првим Skok 1.с.

масал т. без значења и примера, вероватно исто што и *масâl* „бајка за децу невероватна прича о вилама вештицама“ Косово Елезовић I) ☐ Од тур. *masal* „id.“ (Skok 2:381). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *macâl*, алб. *masalle* (Dizdari 620). ▽ Од ар. *maṭal* (Räsänen 329). ☉ Škaljić нема.

масати т. без значења, вероватно „оцило“, *масатиџиџи* impf., *на-масатиџиџи* (се) pf.: Узни па намасати тој ношче. ☐ Од тур. *masat* „id.“ (Škaljić 447; Skok 2:381). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *macam*, рум. *masát*, арум. *másat*, нгр. μασάτο, алб. *masat* (Boretzky 1976:88). ▽ Можда од ар. *mišhad* (БЕР 3:677; Škaljić 1.с.).

маскара f. „шала; исмевање“, *маскариџи се* pf. „шалити се“: Маскарим се жи ми здравље, *маскариџа* т. „шаливција, духовит човек“, *маскариџика* f., *маскараљк* т. „брука, срамота“: Голем маскаралк искочи од теј работе. ☐ Од тур. *maskara* „id.“, *maskaralık* (Škaljić 447; Skok 2:381). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *маскара* (Јашар-Настева 108), буг. *маскара*, рум. *măscară*, арум. *măscără*, алб. *maskarâ*, нгр. μασκαράς. ▽ Од ар. *māšharā* (Räsänen 329; Škaljić 1.с.; Eyuboğlu 476). ☉ Облик *маскариџа* је могуће домаћа творба.

маслаџи т. без значења и примера, [„прибор, састојци неког јела; интерес, добро“]. ☐ Од тур. *maslahat* „посао, дело“ (Škaljić 447;

Skok 2:382). ▣ Балкански туцизам, уп. мак. *маслааџи* (Јашар-Настева 187), дијал. *маславàџи* pl. „нешто што је неко учинио на штету другога“ Тополовић (Алексовски 1985:38), буг. *маслаџт*, *маслахџт*, арум. *măslate*, алб. *masllahat*, *maslahat* (Boretzky 1976:88). ▽ Од ар. *maşlahā(t)* (Räsänen 329; Škaljić l.c.).

масџџраф, *масраф* m. „трошак“: Голем маџџраф учини за свадбу. ▣ Од тур. *masraf* „id.“ (Škaljić 447; Skok 2:384). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *масраф*, *масџџраф* (Јашар-Насрева 34, 197), буг. *масрџф*, алб. *masraf*, *mastraf* (Boretzky 1976:88). ▽ Од ар. *maşraf* (Eyuboğlu 476; Škaljić l.c.).

маџџраџаз, *маџџраџас* m. „џамбас, црноберзијанац“, *маџџраџазлџк* „џамбаско занимање, црноберзијанчење“. ▣ Од тур. *matrabaz*, *matrapaz*, *madrabaz* „id.“, *madrabazlık*, уп. Skok 2:391; БЕР 3:688. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *маџџраџаз* „препродавац“ Талашманци (Алексовски 1985:38), буг. *матрапàз*, *матрапàзлџк*, алб. *matrapaz*, *matrapas* (Boretzky 1976:89). ▽ Перс. порекла (Skok, БЕР l.c.). ☞ Škaljić нема. Тур. облик *matrapaz* наводи само БЕР где се прелаз *-b- > -p-* тумачи као промена у оквиру турског језика.

маџф m. indecl. „сатирање, уништавање“. ▣ Од тур. *mahv*, *mahiv* „id.“ (Škaljić 442; Skok 2:351). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *маџф* (Јашар-Настева 34), буг. *маџф-ослунџ*, алб. *tav* (Dizdari 626). ▽ Од ар. *maḥw* (Eyuboğlu 471; Škaljić l.c.). ☞ Буг. конструкција је од тур. *mahv olsun* 3. sg. imper. од *mahvolmak* „бити уништен“.

маџфез, *маџфес* m. „танка повезача у разним бојама и са шарама (гранама) којим Српкиње у Призрену повезују главу; носе га само удате жене уз народну ношњу, док девојке носе *сељбен*“: Исцпаја ми се маџфез; Још носи црн маџфес. ▣ Нејасно. Исто што и тур. дијал. *mafes* „id.“ Призрен (Jusuf 174). Škaljić 449 изводи од тур. *tavi bez* досл. *џлави без*. Skok 2:393 s.v. *mâvi* сматра да српски облик *маџфез* „памук особите боје, црвени мусулин за бошче“ не води порекло од тур. *tavi* „плав“ али не даје друго објашњење. За облик *маџфез* „марама којом жене повезују главу“ Косово (Елезовић I) упућује на Елезовићево објашњење од ар. *mahfez*, што би одговарало тур. *mahfaza* „футрола“. Призренски турски облик могао је бити позајмљен и из српског у коме је претходно дошло до евентуалне промене *tavi bez > мавез*, *маџфез*. Чињеница да се у српском за ову врсту платна или мараме нигде експлицитно не наводи да је плаве боје, већ да је „разних боја, са шарама, црвена и сл.“ не иде у прилог тумачењу од тур. *tavi*. ▣ Овако само у српском.

маџун т. „пекмез од воћа; лек“. ☐ Од тур. *macun* „id.“ (Škaljić 438; Skok 2:350). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *маџун* (Јашар-Настева 91), буг. *маџун*, рум. *magiun*, нгр. *μαντσούνι*, алб. *maxhunë* (Boretzky 1976:89). ▽ Од ар. *ma'ğūn* (Räsänen 320; Eyuboğlu 469; Škaljić l.c.).

маша ф. „гвоздена направа у виду штипаљке којом се са огњишта ваде жеравице; направа за гашење свећа на полијелејима и високим чирацима у цркви“, *машице* пл. „мала маша, употребљава се у собама“, *машиче* п. дем. ☐ Од тур. *maşa* „id.“ (Škaljić 447; Skok 2:385). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *маша* (Јашар-Настева 67), буг. *маша*, алб. *masha*, *mashë*, нгр. *μασιό*. ▽ Од нперс. *māšā* (Stachowski 1998:108).

машала интерј. у примеру: да није урока!. ☐ Од тур. дијал. *maşala(h)* „id.“ Призрен (Jusuf 174), поред *maşallah*, уп. Škaljić 448; Skok 2:385. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *машала* (Јашар-Настева 124), буг. *машал(а)*, арум. *maşala*, нгр. *μασαλλάς*, алб. *mashalla(h)* (Boretzky 1976:88). ▽ Од ар. *mā šā'allāh* „оно што Бог хоће“ (Škaljić l.c.; Eyuboğlu 476).

маша̀ла без значења само стоји „на грађевини“. ☐ Можда у вези са *машала* ф. „бакља, зубља“ (РСА) од тур. *meşale* „id.“ (Škaljić 447; Skok 2:385). ☐ Због нејасног значења не могу се одредити балканске паралеле; у значењу „бакља“ балкански је турцизам (Skok l.c.). ▽ Од ар. *māša'lā* (Räsänen 330; Škaljić l.c.).

меана, *мејана*, *механа* ф. „крчма“, *мејанџија*, *мејанеџија*, *механеџија* т. *мејанџика*, *мејанеџика* ф., *мејанџиница*, *мејанеџиница*, *мејанџиљ[к]*, *мејанеџиљк* т. „механџијско занимање“. ☐ Од тур. дијал. *meūāne* (Stachowski 1998:113), поред *meyhane*, *meyhaneşi*, *meyhaneçilik*, уп. Škaljić 454; Skok 2:400. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *меана*, *меанџија* (Јашар-Настева 62, 73), буг. *механà*, *меанà*, *механ(е)џија*, *механџилџк*, арум. *tihéne*, *mianéé*, *tiengîu*, *tehendži*, алб. *mejhane*, *tehanë*, *mejhan(e)xhi*, *tehanexhi* (Boretzky 1976:90). ▽ Од нперс. *māy-xāne* (Stachowski l.c.). ☉ Облик *механа* посведочен само у писаним изворима.

меариф комисиџни т. „просветна комисија“, *меариф-мидџр* „просветни инспектор у некадањој Европској Турској“. ☐ Од тур. *maarif komisyonu* (дијал. **komisyoni*) „id.“ и *müdür* в. *müdüp*, уп. Škaljić 450 само *меáриф* „просвета“ и *меáриф-сандук* „школски фонд“ за који даје тур. етимон *tearif* који није у том облику посведочен у турским изворима. ☐ Овако само у српском. ▽ Неодређени изафет од

maarif (од ар. *māʾrif* Škaljić l.c.) и *komisyon* од фр. *commission*. ☞ Skok нема.

мевлевија м. „мухамедански ред дервиша турнера“. ☐ Од тур. *Mevlevî* „id.“ (Škaljić 462). ☐ Уп. алб. *mevlevi* (Dizdari 651). ▽ Од ЛИ *Māwlawiyyu*, ар. порекла (Škaljić l.c.). ☞ Skok нема.

мегдан м. „простор, ширина; погодан, добар положај; бојиште, место где се људи боре; видело, јава“: Све што чује, тај гола гузица једњк трчи да га изнесе на мегдан. А пре, а после, и тај работа ће искочи на мегдан чаре нема, фиг: Дај му мало мегдан, *мегданлија* adj. indecl. „што има простора, ширине; што је на погодном, добром положају“. ☐ Од тур. *meydan* „id.“ (Škaljić 454; Skok 2:400). Срп. -з- од тур. -у- тумачи се као хиперкорекција по аналогiji са, на пример, *bey* : *beg* > *bej* : *beg* (уп. Моллова 1964:536), с тим што се у случају тур. *beg*, *beğ*, *bey* ради о домаћој турској речи и етимолошком -g које је историјским развојем дало -у, а у случају тур. *meydan* глас -g- није етимолошки, нити је посведочен у неком од дијалеката. Поред српског, глас -з- потврђен је још у бугарском, македонском, арумунском и албанском, а у свим тим језицима постоје и дублети са -j-. Таква распрострањеност облика са неетимолошким -з- може сведочити о заједничком посреднику, старијем турском облику који Stachowski 1963:159–160 наводи као **megdan* или о евентуално раширеном конвергентном процесу у балканским језицима. Menges 1969–1970:71 сматра да су облици са -з- секундарни, односно, да је до хиперкорекције дошло у балканским језицима у које је ова реч позајмљена. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мегдан*, *мејдан* (Јашар-Настева 61), буг. *мегдан*, *мејдан*, рум. *meidan*, *maidan*, арум. *migdane*, *măidane*, нгр. *мејнта̀ни*, алб. *mejdan*, *megdan* (Boretzky 1976:90). ▽ Турска реч двојачко се тумачи, као позајмљеница од ар. *māydān* (Škaljić l.c.) или од нперс. *meydan* (Моллова 1964; Skok l.c.). У другом случају претпоставља се арапско посредство. За литературу уп. БЕР 3:705–706. ☞ Изрази *искочиџи* на мегдан и *даџи* мегдан су вероватно полукалкови од тур. *meydana çıkmak* „изаћи на видело, појавити се, постави јасно“ и *meydan(a) vermek* „пружити прилику, дати могућност, повод“. За паралеле полукалкова од тур. *meydana çıkmak* и *meydan(a) vermek* у другим балканским језицима без српских потврда в. Petkova-Schick / Petrova 1985.

мегерем adv. „пошто, дакле, канда, као да“: Чини се мегерем ти не знаш за тој? ☐ Од тур. *meger*, *meğer* „id.“, уп. Skok 2:359 s.v. *màkap*¹; Škaljić 452 s.v. *међер*. ☐ Уп. буг. *мегер*, можда и алб. *megjër* (Dizdari 632–633). ▽ Од нперс. *mägär* (Stachowski 1998:109). ☞ Српски завршетак -ем можда по аналогiji са *барем*.

медрѐса f. „врста турске богословије“. ☐ Од тур. *medrese* „id.“ (Škaljić 451–452; Skok 2:397). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *медреса* (Јашар-Настева 62), буг. *медресѐ*, алб. *medresë* (Boretzky 1976: 88). ▽ Од ар. *mādrāsā* (Räsänen 332).

мезарљѝк m. „гробље“: Лојзе му је бѝш уз мезарљѝк нс Скѝдрски пут. ☐ Од тур. *mezarlık* „id.“ (Škaljić 462; Skok 2:417). ☐ Уп. буг. *мезарљѝк*, даље алб. *mezarxhi* (Dizdari 645). ▽ Од *mezar* „гроб“ од ар. *māzār* и суф. *-lık* (Škaljić l.c.).

мејлем m. „општи назив за лекове и масти којима се мажу ране, опекотине и друга обољења“: Тури му благ мејлем јенѝс ље му прође. ☐ Од тур. **mehlem, melhem, merhem* „id.“, уп. Škaljić 453; Skok 2:400. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мејлем* (Јашар-Настева 189), буг. *мелѝм, мелѝм, мејѝм*, арум. *meglete*, алб. *melhem, mehlem, meglem, mejlem, melem* (Boretzky 21976:90). ▽ Преко ар. *mārhām* од гр. μάλαγμα (Стаховский 1967:206; БЕР 3:773–774). Еyubođlu 481–482 погрешно повезује турску реч и арапски етимон са ар. кореном [rhm]. ☐ За српски призренски облик примарно би било тур. **mehlem* које се може извести на основу турских транскрибованих текстова из XVI в.: *mellechēm* (Стаховский l.c.), мада се *-j-* убацује најчешће када треба да се избегне хијат као у случају *мејана* < *mehana*, уп. Јашар-Настева 189. Овде би посреди могла бити тежња да се очува затворена структура слога. Другачије у случају *мејѝејѝѝја*.

мејѝејѝѝја m. „човек који је свршио школе“: Нови забити све су мејтеплије, adj. indecl. „образован“: Види се да је мејтеплија човек. ☐ Од тур. дијал. **meytep* „школа“, уп. *mitep* „id.“ Призрен (Jusuf 174) и суф. *-li*, поред *mektepli*. Непотврђени турски дијал. облик **meytep* може се са приличном извесношћу претпоставити имајући у виду облик турцизма, као и етимолошки сродан облик *meytup* „писмо“, поред *mektup*. Облик *mitep* се регуларно изводи од **meytep* на основу уочене особине монофтонгизације дифтонга у турском призренском говору, односно прелазу дифтонга *ey* > *i*, уп. *lilek* < *leylek*, *pinir* < *peynir*, *midan* < *meudan* (Jusuf 43). Реконструкција турског дијал. облика је условна, могуће да је он постојао у турском дијалекту, стога што Јусуф, нижући примере који осликавају ову особину турског призренског говора, наводи облике *mitep*, *meytep* < *mektep* али се у речнику појављује само *mitep*. Уп. Škaljić 455; Skok 2:403. ☐ Уп. алб. *mejtep* (Boretzky 1976:90). Паралеле облика *мекѝејѝѝ* потврђене су у буг. *мектѝб, мектѝн*, арум. *mectepë*, алб. *mektep*, овако још у мак. *мекѝејѝѝја* (Јашар-Настева 222). ▽ Од ар. *māktāb* (Räsänen 333; Škaljić l.c.; Еyubođlu 479).

мекам т. „арија, мелодија“: Туј песму сѐм слушаја, ама да ме убијеш мекам не могу да гу погодим, *мекамлија* adj. indecl. „који има леп мекам“. ☐ Од тур. *tekat, takat* „id.“, уп. Škaljić 455; Skok 2:402–403. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *макам, мекам* (Јашар-Настева 99), буг. *ма̀кам, мек̀ам*, арум. *micate*, алб. *tekat* (Boretzky 1976:90). ▽ Од ар. *māqāt* „id.“ (Škaljić l.c.).

мелезѝнче п. „дете родитеља разних народности“: Пантина ћерка узела Турчина (удала се) и родила јено мелезанче. ☐ Од тур. *melez* „id.“ (Škaljić 456; Skok 2:404). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мелез* (Јашар-Настева 34), буг. *м̀елез*, рум. *melez*, алб. *meleze*. ▽ Од ар. *mäläs* (Škaljić l.c.).

ме́ме п. indecl. „у дечјем говору дојка, млеко из женске дојке“: Не плачи, ете, иде ти мати да ти даде меме. ☐ Од тур. *mete* „id.“. ☐ Уп. буг. *мем̀е*. ▽ Домаћа турска реч, ономотопеја (тепање) из дечјег језика (ЭСТЯ 7:61–63). Другачије Еyubođlu 479 од лат. *matra*. ☉ Škaljić нема.

мемишѝна ф. „нужник, Срби у Призрену је употребљавају за јавни нужник, док нужник по кућама зову ћенеф“: Мемишана је туј до воденице иза кујунциљк. ☐ Од тур. *temiřhane* „id.“ (Škaljić 457) ☐ Уп. алб. *temiřhane* (?) (Dizdari 639). ▽ Од ар. *māmsā* и *-hane* суфикса перс. порекла (Škaljić l.c.; Еyubođlu 479). ☉ Skok нема, уп. и *мемишѝна* „id.“ Косово (Елезовић II 528).

мемлећетѝ т. „родни крај, завичај“: Вука га мемлећет па доша да умре дома, *мемлећетлија*. ☐ Од тур. *memleket* „id.“, *memleketli*, уп. Škaljić 457; Skok 2:404–405. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мемлекеѝ* (Јашар-Настева 107), буг. *мемлек̀ет*, рум. *memlechet*, алб. *memleqet, menleçet* (Boretzky 1976:90). ▽ Од ар. *māmlākā(t)* (Räsänen 333).

мемур т. без значења и примера [„службеник“]. ☐ Од тур. *temur* „id.“ (Škaljić 457; Skok 2:405). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мемур(ин)* (Јашар-Настева 83), буг. *мем̀ур*, алб. *temur, mehmir* (Boretzky 1976:90). ▽ Од ар. *mā'mūr* (Škaljić l.c.; Еyubođlu 479–480).

менгѝле ф. pl. „справа за стезање“: Тој неће да се стегне без менгеле. ☐ Од тур. *tengene* „id.“, уп. дијал. *tengelez* „реза на вратима; алатка са четири ногаре (зупца) за чешљање кудеље и раздвајање ланених влакана“ (DS 3162), уп. Škaljić 457; Skok 2:405. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *менгеме, менгѝме* (Јашар-Настева 194), буг. *м̀енгеме, менгене, менгеля*, рум. *tenghinea*, арум. *minçiné*, алб. *tengjene, tengene* (Boretzky 1976:91). ▽ Од гр. *μάγγανον* „преса“ (Skok l.c.; БЕР 3:733–734); за тур. дијал. облик в. Tzitzilis 1987:83; другачије, од ит. *tangana* (Räsänen 334). ☉ Варирање консонанта у последњем сло-

гу у српском, као и у бугарском, вероватно је последица домаће промене, асимилације $n - n > n - л$.

мѐндиз, *мендис* т. „инжињер“: Мендизи мериф нов пут од Суореке за Ђаф Дуље. ☐ Од тур. *mühendis* „id.“ (Škaljić 470 s.v. *muxēndis*; Skok 2:405). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *мендѝз(ин)*, алб. *mendis*, *muhendis*, *muhendis* (Boretzky 1976:96). ▽ Од ар. *mühāndis* (Škaljić l.c.). ☐ До елизије вокала можда је дошло још у тур. дијалекту **mendis* < *mühendis*, уп. у призренском турском говору *malif* < *muhālif*, *marebe* < *muharebe*, *malebi* < *muhalebi* (Jusuf 43).

менђуша ф. „ободац, минђуша“: Изгубила сџм јену менђушу. ☐ Од тур. *mengüş* „id.“ (Škaljić 457; Skok 2:405). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *менђуша* (Јашар-Настева 164), буг. *менђуш*, *менђош(a)*, арум. *minçiuşe*. ▽ Перс. порекла (Škaljić, Skok l.c.).

мерак т. „љубав, жеља“: Мерак ми је да гу видим, „туга, жалост“: Остаде ми мерак што не отидо у Дечане, *мераклија* т., adj. „љубитељ“: По сџм мераклија за вино зе за ракију. ☐ Од тур. *terak* „id.“, *teraklı* (Škaljić 458–459; Skok 2:406–407). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мерак*, *мераклија* (Јашар-Настева 104, 110), буг. *мерак*, *мераклија*, арум. *mirake*, нгр. *меракки*, *мераклија*, алб. *terak*, *terakli*, *teraklli* (Boretzky 1976:91). ▽ Од ар. *mārāqī* (Räsänen 334).

меремет т. „оправка“: Много је арабат аџа Ђођина кућа, голем меремет ће му ваља, фиг. „батине, туча“: Куку тебе ако ти чује отац, јопет ће бидне меремет, *мереметииии* (*ce*) impf. „поправљати; тући“: Мереметим га и мереметим, сестро, ама не слуша па не слуша, *измереметииии* pf. „id.“. ☐ Од тур. *merem(m)et* „оправка“ (Škaljić 460; Skok 3:127 s.v. *рѐмѐиѝиѝи*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мерамет* (Јашар-Настева 107), буг. *меремет*, рум. *meremet*, алб. *merahmet*, нгр. *мереметѝѝѝѝ*. ▽ Од ар. *mārāmmā(t)* (Škaljić l.c.).

мермер-шај т. „танак шифон“: ☐ Од тур. *mermerşahi* „танак бели муслин“ (TSS). ☐ Уп. алб. *mermér* у примеру *dimiq mermerit* које се изводи од тур. *mermer*, скраћеног од *mermerşahi* (Dizdari 646). ▽ Од тур. *mermer* „мермер; врста белог танког платна“ (преко арапског, крајњег гр. порекла, уп. Škaljić 460; БЕР 3:749; непосредно од гр. *μάρμαρος* Räsänen 335), и *şahi* „краљевски; врста платна“, од нперс. *šāhi* (Stachowski 1998:203). ☐ Уп. *шеј*. Skok, Škaljić немају.

мертѝек т. „мотка уопште; мотка за млаћење ораха, кестена и сл.; мотка за подупирање“: ☐ Од тур. *mertek* „id.“ (Škaljić 460; Skok 409–410). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мертѝек* (Јашар-Настева 270), буг. *мертѝек*, рум. *mărtăk*. ▽ Нејасног порекла, за евентуалну везу са јерм. *mardak* и релевантну литературу в. Eren 293.

мерџан *m.* „корал, обично црвен, за израду женских накита“: За белензик узни ситан мерџан, а теј крупне мерџане остаи за перишан, *мерџанка* *f.* „пастрмка“: Мерџанка пада често у нашу реку. ☐ Од тур. *mercân* „id.“ (Škaljić 459; Skok 2:407). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мерџан*, *мерџанка*, *мерџан-балџи* „охридска пастрмка; врста речне рибе, црвенперка“ (Јашар-Настева 551), буг. *мерџан*, рум. *mărgăa(n)*, алб. *merxhân* (Dizdari 647–648), нгр. *μερτσάνι*; ▼ Ар. порекла, од *mārgān* „корал“, највероватије од арамејске речи за „бисер“, уп. БЕР 3:744–745, као и стгр. *μάργαρον*, *μαργαρίτης*, стинд. *mañjara* „бисер“; вероватно се ради о старој позајмљеници из неиндоевропског извора. ☑ Назив за врсту рибе у српском и македонском вероватно од тур. *mercân*, *mercân balığı* „врста морске рибе која живи у Црном и Средоземном мору и у Атлантском океану *Pagrus pagrus*“, уп. Škaljić l.c.; такође и алб. *peshkmerxhansh* „врста рибе“ (Dizdari l.c.).

месџариф *m.* „трошак“: Што ти ваља да чиниш тај месариф сџ у овој време. ☐ Од тур. *masarîf* „id.“ (Redhouse). ☐ Овако само на Косову и Метохији, уп. и *mesârif* „id.“ Косово (Елезовић II 529). ▼ Од ар. *māšārîf* „трошкови, расходи“ *pl.* од *mašraf* „трошак“. ☑ Облик ар. једине је балкански турцизам, преко тур. *masraf* потврђен у срп. *масраф* (Škaljić 447), *масџрџф* Косово (Skok 2:384), мак. *масраф* (Јашар-Настева 34), буг. *масраф*, алб. *masraf*, *mastraf* (Boretzky 1976:88).

месџије *f. pl. indecl.* „врста обуће од танке коже са врло танким ђоновима које Турци носе у редовној обући и у којима клањају“: ☐ Од тур. *mest* „id.“ (Škaljić 461; Skok 2:414, оба *s.v. mësîva*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *месџиви*, *месџири* (Јашар-Настева 95), буг. *мест*, рум. *mest*, *meș*, арум. *mestră*, алб. *mesté* (Dizdari 649), нгр. *μέστι*. ▼ Тумачи се од нперс. *mes* „кожа“ (Skok l.c.; БЕР 3:760), уп. Räsänen 336 који наводи низ паралела из турских језика у значењу „чизма, татарска кожна чизма и сл.“. ☑ Призренски облик би подразумевао **месџија* *sg.*, уп. *mësîe* *pl.* „id.“ (Елезовић II).

меџелик, *меџалик* *m.* „турски метални новац; новац уопште“: Купи јабуке за јен метелик; Де ми су метелице да купим лојзе. ☐ Од тур. *metelik* „id.“ (Škaljić 461). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *меџелик*, *меџалик* (Јашар-Настева 75), буг. *металик*, арум. *mitilic*, алб. *metelik* (Boretzky 1976:92). ▼ Од фр. *métallique*, гр. порекла (Eyuboğlu 483; БЕР 3:765). ☑ Skok нема.

меџаре *n.* само из тештера без значења: ...за еснафе за меџаре сас коња..., *меџареџија* *m.* ☐ Од тур. *tek(k)âre* „товарна животиња“, *tek-kâreci*, уп. *меџара* *f.* „кириџијски товарни коњ, комора, роба коју

кириције, односно коморције преносе на коњима“ (Škaljić 450–451; уп. Skok 2:396). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *мекарè, мекерè*, алб. *meqàre* (Dizdari 642), нгр. *мекерéс*. ▽ Од ар. *mukārī* (Škaljić l.c.; БЕР 3:721).

мећик м. „чунак код разбоја“: Тури црвено још два-три мећика. ▣ Од тур. *mekik* „id.“ (Škaljić 455; Skok 2:396). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *мекìк*, алб. *meqík* (Dizdari 642). ▽ Од нперс. *mākik, mākuk* (Stachowski 1998:109; Eren 291).

мехџема, мешџема ф. без значења и примера [„суд, суђење“]. ▣ Од тур. *mehkeme* „id.“ (Škaljić 453; Skok 2:415). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *мехкемè, мехкемьò*, арум. *mehkéte*, алб. *mehqete, meqete, mehçete* (Boretzky 1976:90). ▽ Од ар. *maḥkāmā* (Räsänen 332; Škaljić l.c.).

меџидија, меџидија ф. „ковани турски новац; турски орден установљен од султана Абдул Меџида“: Дадо му две беле меџидије, *меџид, меџиџи* м. „id.“, *меџидик, меџидикос* м. ▣ Од тур. *Mecidiye* „id.“, уп. Škaljić 452; Skok 2:398. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *меџидија* (Јашар-Настева 75), буг. *меджидиè, меджидија*, арум. *méǵidie*, рум. *megidie*, алб. *texhidí* (Dizdari 652). ▽ Од придева саграђеног по ар. моделу, ар. *māǵīdīyūyā*, од ЛИ *Mecid* султана Абдул-Меџида < ар. ЛИ *Māǵīd*. Ⓢ Облици *меџид, меџиџи* можда преко албанског.

меџлис м. без значења и примера [„друштво, седница“]. ▣ Од тур. *meclis* „id.“ (Škaljić 452; Skok 2:398). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *меджлис*, арум. *miǵilise*, алб. *texhlis, texhliz* (Boretzky 1976:92). ▽ Од ар. *māǵlis* (Räsänen 331).

миде п. indecl. „желудац, стомак“: Дете ти иструло миде што тако бега надвор. ▣ Од тур. *mide* „id.“ (Škaljić 463; Skok 2:419). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *миде* (Јашар-Настева 87), алб. *mide* (Boretzky 1976:92). ▽ Од ар. *mīdā* (Räsänen 338; Eyuboǵlu 484).

мижде, мижде п. indecl. „радосна вест, пријатан, повољан глас“: Митка први донесе мижде ћи Мита доша, „награда оном који први донесе мижде“: Маро, дај мижде, доша ти брат, *миждеџија, миждеџија* м. „лице које прво донесе некеме какву радосну вест“: Кој ви бија миждеџија?, у рл. „мушкарци који по завршеном венчању хитају жениковој кући да то јаве, те да се учине последње припреме за дочек невесте и сватова“, *миждеџика, миждеџика* ф. ▣ Од тур. *mijde* „id.“, *mijdeci* (Škaljić 466; Skok 2:491 s.v. *муџиџулук*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *мижде* (Јашар-Настева 180), буг. *миждè, миждедџија*, рум. *mijdeá*, арум. *mijde*, алб. *tuxhdé*, нгр. *μουζδέс*. ▽ Од нперс. *miždā* (Stachowski 1998:119–120).

мизе́вир *m.* „лажљивац, пропалица, непоштен човек“: Зар верујеш више тому мизевиру зе мене?, *мизевирлѝк*. ☐ Од тур. *müzev(v)ir* „id.“, *müzevirlik* „сплеткарење, проношење гласина“ (Škaljić 480; Skok 2:492 s.v. *музовир*). ☐ Уп. мак. *музевир*, *музавир* (Јашар-Настева 108), буг. *мюзевир(ин)*, *мизевир(ин)*, *мюзевирлѝк*, *мюзевирлѝк*, алб. *muzevir*, *muzevirllëk* (Dizdari 693). ▽ Од ар. *mizäwwir* (Škaljić l.c.; БЕР 4:440). ☐ За први помен в. Стаховский 1967:206.

ми́лара само у тефтеру: 4 ми(ларе) игле п 30 по 25 гроша. ☐ Можда у вези са срп. *миљ* *m.* „дебела игла са спљоштеним једним крајем, која се употребљава у народној медицини“ ЦГ, „берберска алатка у облику дрвеног штапића (око 1 cm дебљине и 7 cm дужине) која се употребљава приликом сунећења“ Приштина, БиХ, „алатка од железа која се употребљава у изради млинова за кафу“ БиХ (РСА), које је од тур. *mil* „сонда, осовина“ Škaljić 463; Skok 2:424, оба s.v. *миљ*. ☐ Уп. алб. *mill*, *myll* „сонда“ (Boretzky 1976:93), можда и буг. *миљ-бод* „део воденичне осовине“. ▽ Од ар. *mīl* (Räsänen 338). ☐ БЕР 3:796 бугарску реч одређује као нејасну, с тим што се први део може повезати са тур. *mil*, посебно што се из примера види да се користио и самостално: А вретено е набито посреде си с дљго желязо, кое зоват „миљ-бод“, то е положено право. Един край *миля* опира долу на желязно блюдце.

ми́лазим *m.* „чин потпоручника и поручника у турској војсци: *миљазим евел* и *миљазим сани*“. ☐ Од тур. *mülâzim* „поручник“, *mülâzimi evvel* „поручник“, *mülâzimi sani* „потпоручник“, уп. Škaljić 472; Skok 2:480, оба s.v. *мулазим*. ☐ Балкански турцизам уп. мак. *муљазим* (Јашар-Настева 81), буг. *мюлязим(ин)*, *милязим(ин)*, алб. *mulazim*, *milazim* (Boretzky 1976:94), *mylazim* (Dizdari 684). ▽ Од ар. *mulâzim* (Škaljić l.c.).

ми́наре *n.* „горањ код џамије“: Препеја се на вр минарет. ☐ Од тур. *minare* „id.“ (Škaljić 474 s.v. *мунára*; Skok 2:481 s.v. *мунар*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *минаре* (Јашар-Настева 62), буг. *минарè*, *минарò*, рум. *minaré*, *minareá*, арум. *minarée*, нгр. *μιναρές*, алб. *minar(e)* (Boretzky 1976:93). ▽ Од ар. *mānārā* (Räsänen 338).

ми́насиј, *mīnasiј* *adj.* indecl. без значења и примера. ☐ Вероватно од тур. *mīnasip*, *mīnasib* „одговарајући; погодан“ (Škaljić 474; Skok 2:481, оба s.v. *мунásiј*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мунасиј* (Јашар-Настева 180), буг. *мунасип*, *мунасиб*, арум. *munasipe*, алб. *munasip*, *munasip* (Boretzky 1976:96). ▽ Од ар. *munāsib* (Škaljić l.c.; БЕР 4:324).

ми́ндер *m.* „широка клупа од дасака, дуж зидова у соби за седење и лежање; преко ње је тврдо шивена сламарица застрвена ћи-

лимом“: За голему собу ће ни ваљаф два миндера, *миндѐрльк*: Лега на миндерльк и спије. ☐ Од тур. *minder* „сламната простирка за седење на сећији, сама та сећија“, *minderlik* (Škaljić 464; Skok 2:425). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *миндер* (Јашар-Настева 67), буг. *миндѐр*, рум. *mindir*, алб. *mindër*, нгр. *длвѐри*. ▽ Недовољно јасног порекла. Räsänen 338 претпоставља домаће порекло од општетурске глаголске основе *min-* / *bin-* „попети се (на коња или на узвишење); улазити у превозно средство“ (уп. ЭСТЯ 7:63–66), али остаје недовољно разјашњен други део *-der*, који се може тумачити као део глаголске каузативне основе. За детаљну дискусију и литературу в. ЭСТЯ 7:66–67 где се помишља и на везу са монг. *deri* „узглавље“ у ком случају би се радило о споју основе *min-* и монголског *der(i)*.

минѝан м. „хаљетак са рукавима, дуг до кукова са преклопцима; облачи се преко кошуље, може бити од чохе“, *минѝанче* п. дем.: Здраво да га носиш ново минтанче, *минѝанчићи* coll., *минѝанльк* м. „материјал за један минтан - богатији свекар дарује заручници опрему“. ☐ Од тур. *mintan* „id.“, *mintanlık* (Škaljić 464; Skok 2:406 s.v. *менѝа*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *минѝан* (Јашар-Настева 93), буг. *минтан*, рум. *mintean*, арум. *mintán*, *mindán*, алб. *mintan* (Boretzky 1976:93). ▽ Од нперс. *nīmtan*, *nīmtana* „краћа кошуља“ (Eren 296). Skok l.c. погрешно од мађ. *mente* < ит. *mantello*.

мирдесен, *мирдесем* м. „оксид олова за глеђосање судова од печене земље“. ☐ Од тур. *mürdeseng*, *mürdesenk* „id.“ (Redhouse). ☐ Уп. буг. *мурдесѐнк*. ▽ Од нперс. *murdasang* „id.“ (Eren 298). ☐ Škaljić, Skok немају, уп. и *мирдесѐн* „некакав прашак који се купује у дућану а служи за прављење лека за ране“ Косово (Елезовић II 530). Облик *мирдесем* посведочен само у примеру из тефтера.

мирѐһей м. „мастило за писање“: Купи па напрај мирѐһеп. ☐ Од тур. дијал. *müreçep* „id.“ Призрен (Jusuf 175), поред *müreккеp*, уп. Škaljić 475; Skok 2:485 оба s.v. *мурѐһеф*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *муракеј*, *мурѐкеј* (Јашар-Настева 74), буг. *мирикѐп* Кукуш, *мурекѐп*, алб. *myreqep*, *merreq(ç)ep*, *mirreqep* (Boretzky 1976:96). ▽ Од ар. *mirräkkäb* (Škaljić l.c.).

мирѝја ф. „данак, порез; дажбина у новцу коју је свака православна породица у Рашко-Призренској епархији плаћала митрополиту“, *мирѝски* adj. „државни (о имовини), порески (о новцу)“. ☐ Од тур. *miri* „државна благајна“ (Škaljić 465; Skok 2:430). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мирија* „државна земља“ (Јашар-Настева 83), буг. *мирија*, рум. *mirie*, алб. *miri* (Boretzky 1976:93). ▽ Перс. порекла (Škaljić l.c.).

мисаџир, *müsaḡir* m. „гост“: Мисафире чекамо за јутре, *миса-џир*лџк „гостовање“: От ка доша од мисафирлџка на мисафирлџк иде, јен дџн не вечераја дома. ☐ Од тур. *misafir* „id.“, дијал. *müsafir* Призрен (Jusuf 175), *misafirlik*, **müsafirlik*, уп. Škaljić 476 s.v. *мисаџир*; Skok 2:486–487 s.v. *мусаџер*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мусаџир* (Јашар-Настева 35), буг. *мусаџир*, рум., арум. *musafir*, алб. *musafir*, *mysafir* (Dizdari 687), нгр. *μουσαφίρης*. ▽ Од ар. *musāfir* (Škaljić l.c.). ☑ Облици са -и- потврђени су у бугарском, албанском и српским дијалектима на Косову и Метохији. Облици са -у- одраз су другачије адаптације тур. -ü- у балканским језицима.

мисеџка f. „мусака“: За ручак ћемо мисеку. ☐ Од тур. *musaka* „id.“ (Škaljić 476; Skok 2:487, оба s.v. *мусаџка*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мусака* (Јашар-Настева 89), буг. *мусаџка*, рум. *musaca*, нгр. *μουσακάς*, алб. *musaka* (Boretzky 1976:95). ▽ Од ар. *musāqā* (Škaljić l.c.). ☑ Призренски облик претпоставља евентуално тур. дијал. **müsaka* > **misaka* уп. *кириџим*.

Мисир m. Египат, *мисир* „врста сребрне монете“. ☐ Од тур. *Mısır* „Египат“, уп. Škaljić 465 (без значењ „врста новца“); Skok 2:432. У значењу „новац“ вероватно осамостаљивањем из синтагме уз реч која означава новац, уп. у примеру: ... стави на чело мисирски дукат (РСА s.v. *мисирски*). ☐ Балкански турцизам у разним значењима: као топ. Египат, у изведеницама као „египатски“ за кукуруз, разне врсте биљака и животиња (Skok l.c.; Budziszewska 1983:112). ▽ Преко арапског топонима, у крајњој линији вероватно хебрејског порекла (Škaljić, Skok l.c.).

мисиџија m. „проводација“: Нашејзи Санде мисиџија бија Јован анка Ванкин, *мисиџиџка* f. ☐ Можда преко тур. дијал. *misitçi* „id.“ Призрен (Jusuf 174). ☐ Облик *misit* је балкански грецизам, уп. буг. *мисит(ин)* „(трговачки) посредник“, *миситлик*, *миситлџк*, рум., арум. *misit*, алб. *misit*, даље буг. *месит(ин)*, алб. *mesit*. ▽ Турска дијал. реч, као и остале балканске паралеле од нгр. *μεσίτης* (БЕР 4:124; 3:758). Потврде из Призрена можда и албанским посредством. ☑ Skok, Škaljić немају. Уп. и срп. *месиџија* (Berneker II 39).

миск m. „сапун“. ☐ Од тур. *misk* „мошус“ (Škaljić 466 s.v. *мисџ*; Skok 2:458 s.v. *мосак*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *миск*, рум. *misc*, *mişc*, арум. *miscu*, алб. *misk*, *mysk*, *myshk*. ▽ Преко арапског *misk*, из персијског (Škaljić l.c.).

миџесариџ, *miḡesariḡ* m. „начелник, управник административне територије која одговара округу; код нас окружни начелник“: Доша ни нов митесариџ, *миџесариџлџк* „административна јединица под влашћу једног митесариџа“. ☐ Од тур. *mutasarrıf* „id.“, *muta-*

sarrıflık (Škaljić 479; Skok 2:492, оба s.v. *муџесариџ*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *муџесариџ*, *муџесариџлик* (Јашар-Настева 82), буг. *мутесариџин*, *мјотесариџ(ин)*, *мјотјусариџ*, арум. *mutesarif*, алб. *mytesarif* (Boretzky 1976:97). ▽ Од ар. *mutäšarrif* (Škaljić l.c.). ☞ Српски облик можда преко тур. дијал. **mütesarrif* или алб. посредством.

мифлеџ, *müfletü* m. „рок, термин“: Мифлет ми је за Митровдњ. ☞ Од тур. *mühlet* „id.“ (Škaljić 470; Skok 2:478, оба s.v. *мухлеџ*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *мухлеџ*, *мувлеџ*, *мивлеџ* (Јашар-Настева 181), буг. *мјохлџет*, алб. *myhlet*, *myvlet* (Boretzky 1976:96). ▽ Од ар. *muhlä(t)* (Škaljić l.c.). ☞ Прелаз тур. -h- > срп. -ф-, алб. -v-, мак. -в- последица је нестабилности тог гласа у локалним балканским говорима; ова промена можда извршена још у локалном тур. говору, уп. **мифџар**, **мифџач**.

мифлиз, *müflüz*, *müflüs* m. само у примеру из народне песме: Ми немамо у Призрен девојке, Сви призренци мифлиз искочили. ☞ Од тур. *müflis* „који је банкротирао“ (Škaljić 468; Skok 2:476, оба s.v. *мүфлиз*). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *мјохлјуз(ин)*, рум. *muflüz*, *toflüz*, арум. *mufluz*, алб. *myflis*, -zi (Dizdari 680–681), нгр. *μουφλούζης*. ▽ Од ар. *muflis* (Škaljić l.c.).

мифџар m. „у доба турске владавине: сеоски кмет; општински одборник као представник једне махале, који скупља порез за ту махалу“: Мифтари почеле да береџ вергију. ☞ Од тур. дијал. *müftar* „id.“ Призрен (Jusuf 175), поред *muhtar*, уп. Škaljić 470 s.v. *мүхџар*; Skok 2:479 s.v. *мүкџар*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *муфџар* (Јашар-Настева 84), буг. *мухџар(ин)*, арум. *muhtar*, алб. *muhtar*, *myftar* (Boretzky 1976:94). ▽ Од ар. *muhtār* (Škaljić l.c.; Eyuuboğlu 487).

мифџач, *müftāç* m. „нужан, потребит човек“: За паре мифџач несџм. ☞ Од тур. дијал. *müftaç* „id.“ Призрен (Jusuf 175), поред *muhtaç*, уп. Škaljić 470 s.v. *мүхџач*; Skok 2:479 s.v. *мүкџач*. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *мухџач*, *мухџадџ*, алб. *myftaç* (Dizdari 681). ▽ Од ар. *muhtāç* (Škaljić l.c.; Eyuuboğlu 487).

мифџија m. „муфџија“: Старога мифџију микнаше от место.... ☞ Од тур. *müftü* „id.“, дијал. *müfti* (Boretzky 1976:96), уп. Škaljić 468; Skok 2:476 оба s.v. *мүфџија*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *муфџија* (Јашар-Настева 82), буг. *муфџија*, *мухџија*, *мјофџи(ја)*, арум. *muftiu*, нгр. *μουφτῆς*, алб. *myfti*, *mufti*, *mifti* (Boretzky l.c.). ▽ Од ар. *mufti* (Škaljić l.c.).

мишџа f. „памучна или нека друга тканина с једне стране премазана смешом фирнаџа, боје и нешто бензина“. ☞ Од тур. дијал. *müşata* „id.“ Призрен (Jusuf 175), поред *muşamba*, *muşetta*, уп. Ška-

ljić 478; Skok 2:490, оба s.v. *мушѐма*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *мушама*, *мушема* (Јашар-Настева 79, 35), буг. *мушамà*, рум. *mușamá*, арум. *mușamáe*, *mușimă*, *mușumă*, алб. *mushamá*, *myshema*. ▽ Од ар. *mušammaʿ* (Škaljić l.c.; Еyубоғлу 487).

миштерѝја м. „купац уопште; сталан купац“: Чувам за моје миштерије, „љубитељ“: Секула је миштерија само за вино, ракију не тура у уста, *миштерѝка* f., *миштерѝльк* м. „трговање, купопродаја, промет, погодба; пријатељство“: За јену франгу боздисасмо миштерѝльк. ☐ Од тур. *müşteri* „id.“ (Škaljić 479; Skok 2:491, оба s.v. *муштерѝја*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *муштерѝја* (Јашар-Настева 70), буг. *муштерѝја*, рум. *mușteriu*, арум. *muštiri*, алб. *myshterí*, нгр. *μουστερής*. ▽ Од ар. *muštārī* (Škaljić l.c.).

мишћейѝ м. „врста грожђа, укусног и ароматичног из околине Призрена“. ☐ Од тур. *misket* „леп мирис воћа, мошусни мирис“, *misket üzümü* „миришљаво грожђе“, уп. Škaljić 465. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *мискеѝ*, *мискеѝ* (Јашар-Настева 44), буг. *мискет*, *мишкетъ*, рум. *mischét*, алб. *myshqét* (Dizdari 861–692). ▽ Можда од фр. *muscat* (TSe). ☉ Skok 2:458 s.v. *мосак* нема овако. Уп. **мѝск**; такође и *мискеѝ*, *мишћейѝин* „врста миришљавог грожђа“ Мостар, *мишћейѝѝнка*, *мишћейѝка* f. „врста крушке мирисавих, крупних жутих плодова“ Ужице, Злакуса, *мишћѝја* „врста крушке мирисавих, ситних, црвенкастих плодова“, *мѝскјузуми* adj. indecl. „миришљав, ароматичан“: Говори се обично мѝскјузуми грожђе Пирот (РСА).

мѝдѝриз, *мѝдѝрис* м. „наставник медресе“. ☐ Од тур. *müderriş* „id.“ (Škaljić 468 s.v. *мудѝрис*; Skok 2:475 s.v. *мудѝриз*). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *мюдѝрѝс*, алб. *myderis*, *myderriz* (Boretzky 1976: 96). ▽ Од ар. *mudārris* (Škaljić l.c.), истог крајњег порекла као **мед-рѝса**.

мѝдѝр м. „некада начелник појединих одељења у управама вилајета, санѝака и каза у Турској; старешина нахије“. ☐ Од тур. *müdir*, *müdir* „id.“ (Škaljić 468; Skok 2:475, оба s.v. *мѝдѝр*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *мудур(ин)* (Јашар-Настева 83), буг. *мидѝр*, *мюдѝр(ин)*, *мюдѝр(ин)*, *мюдѝр(ин)*, алб. *mydyrr*, *mudir* (Boretzky 1976:96). ▽ Од ар. *mudīr* (Škaljić l.c.; Еyубоғлу 488).

мѝѝр м. „печат“: Овде удри мѝѝр, *мѝѝрлеисаѝѝи* pf. „ставити на нешто печат“: Е сѝк мѝѝрлеиши овде. ☐ Од тур. *mühür* „id.“, *mühürlemek* (Škaljić 470–471; Skok 2:478, оба s.v. *мѝхур*). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *мюхѝр*, рум. *muhur*, арум. *mihure*, алб. *myhÿr*. ▽ Од нперс. *mühr* „id.“ (Stachowski 1998:119).

мѝлѝк т. „приватно непокретно добро које подлеже плаћању по-реза“: Мој мѝлѝк — моје гајле. ☐ Од тур. *mülk* „id.“ (Škaljić 473 s.v. *мѝлѝк*; Skok 2:423 s.v. *милѝ*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мулк* (Јашар-Настева 83), буг. *милк*, рум. *teleag*, арум. *mulche*, алб. *mylk*, *mylqe* (Boretzky 1976:96), нгр. *μούλκι*. ▼ Од ар. *milk* (Škaljić l.c.).

мѝмѝн adj. indecl. „моћан“: Ако си мѝмѝн учини му, adv. „могуће“: Мѝмѝн неје да не га видеја кѝд бија у Сељаник. ☐ Од тур. *mümkün* „id.“ (Redhouse). ☐ Уп. алб. *тутѝут*, *тутѝут*, *тутѝим*, *туѝим*, *тетѝут*, *тетѝут* (Boretzky 1976:96). ▼ Од ар. *tumkin* „id.“. ☐ Škaljić, Skok немају, уп. и *мѝмѝм*, *мимѝм* „id.“ Косово (Елезовић II 530), *мѝмѝм* adv. „могуће, могућно“ Херцеговина (РСА).

мѝстѝенѝик т. „истражни судија при среском првостепеном суду у бившој Турској“: ☐ Од тур. *müstantik* „истражитељ“ (Redhouse). ☐ Уп. алб. *mustentik* (Dizdari 690). ▼ Од ар. *mustantiq* „id.“.

мѝтѝевелија т. „турски поданик на чије име је гласила дозвола за отварање народносних школа у Турској“: ☐ Од тур. *mütevelli* „управитељ задужбинског имања“ (Škaljić 480). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мѝтѝевелија* (Јашар-Настева 34), буг. *мѝтевелѝја*, алб. *myteveli* (Dizdari 692–693). ▼ Од ар. *mutäwälli* (Škaljić l.c.), заједничког крајњег порекла са *валѝја*, *вилѝјетѝ*. ☐ Skok нема.

мѝфѝѝѝѝ т. „срески просветни надзорник у бившој европској Турској“: ☐ Од тур. *müfettiş* „id.“ (Škaljić 468). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мѝфѝѝѝѝ* (Јашар-Настева 34), буг. *мѝфѝѝѝѝ*, *мѝтефѝѝѝѝ(ин)*, алб. *myfetish* (Dizdari 680). ▼ Од ар. *mufättiş* (Škaljić l.c.). ☐ Skok нема.

мѝшѝир т. „чин маршала у турској војсци“: ☐ Од тур. *müşir* „id.“ (Škaljić 478; Skok 2:491, оба s.v. *мушѝир*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *мѝшѝирѝ* „државни саветник“, алб. *myshyr* (Boretzky 1976:97). ▼ Од ар. *muşir* (Škaljić l.c.).

мѝр adj. indecl. „загасито плаве, модре боје“: Материну мор доламу узела ујна Милановица, *мор бакѝм* само у тефтеру: 54 оке мор бакѝм по 2, *мор галибарда* само у тефтеру: 200 драма мор галибарда, *моралија* само у тефтеру: 4 3/5 моралије по.... ☐ Од тур. *mor* „id.“ (Škaljić 466–467). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мор*, *морав*, *морлија* (Јашар-Настева 57), буг. *мор*, алб. *mor* (Boretzky 1976:94). ▼ Преко познолат. *taurus*, и ит. *toro*, од гр. *μόρον*, *μαυρός* (ЭСТЯ 7:75–76; Eren 296–297, са детаљном дискусијом о евентуалном домаћем пореклу ове турске речи). ☐ Skok 2:392 s.v. *Мавар* не помиње турско посредство, већ све изводи од лат. *taurus* од гр. *μαυρός*, преко ит. *toro*. У турском, као и у другим балканским језицима користи се за означавање тамних нијанси различитих боја, од плаве и црвене, преко

сиве и браон до црне. О семантичком дијапазону тур. *mor* и буг. *мор* в. Рачева 1998.

мѐрка f. „врста кокоши“: Запатиле смо морке и сал њи држимо. ☐ Од тур. *mor* „тамна, модра боја“ и домаћег суф. *-ка*, уп. тур. *mor tavuk* (Redhouse), дијал. *morik* „животиња црвенкасте боје“ (DS 3210), уп. Škaljić 466. ☐ Овако само у српском. ▼ За порекло в. **мѐр**. ☑ Уп. и Skok 2:392 s.v. *Мавар*.

мосàндра f. „полица у соби за становање која обично дође над амамликом“: Кошче тури на мосандру. ☐ Можда преко тур. *musandira* „id.“ (Škaljić 476 s.v. *мусандара*; Skok 2:487 s.v. *мусàндра*). ☐ Балкански турцизам (или грецизам), уп. мак. *мусандра* (Јашар-Настева 65), буг. *мусàндра*, *мосàндра*, *месàндра*, *масàндра*, алб. *musandër*, *musandra*, *mosënder* (Boretzky 1976:95). ▼ Од гр. *μουσάντρα* од *μεσάντρα* (Eren 298). ☑ Различити фонетски облици можда су одраз различитих путева продирања ове речи у балканске језике.

муàбеѝ m. „разговор, пријатељско ћаскање“: Знам ја његове муабете: комор и пијење, *муабетѝисàѝѝ* impf. „разговарати, ћаскати“: Ете, муабетишемо тако, *муабетѝлија* m., f., adj., *муабетѝчија* m. ☐ Од тур. *muhabbet*, *muhabbetli* (Škaljić 453 s.v. *мехàбеѝ*; Skok 2:477). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *муабетѝ* (Јашар-Настева 107), буг. *муабет*, *мухабет*, арум. *tuabete*, *tuabetli*, алб. *muhabet*, *tuabé* (Boretzky 1976:94). ▼ Од ар. *māḥabbä(t)* (Škaljić l.c.; Eyuboğlu 486).

муасебеѝја m. „за турске владавине шеф финансија у муте-сарифлуку, санџаку, округу“: ☐ Од тур. *muhasebeci* „id.“ (Redhouse). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мухасебеѝ* (Јашар-Настева 84), алб. *muhasebexhi* (Boretzky 1976:94). ▼ Од ар. *muhāsaba* „провера, књиговодство“ и суф. *-ci*. ☑ Skok, Škaljić немају.

муàѝер, *муàѝир* m. „избеглица, досељеник“: Овдашњи су они, не-су муаѝери, *муаѝерка* f. ☐ Од тур. *muhacir* „id.“ (Škaljić 469; Skok 2:477, оба s.v. *мухàѝир*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *муаджѝр*, *моаджѝр*, *мухаджѝр*, алб. *muhaxhir*, *muhaxher*, *muaxhir* (Boretzky 1976:94). ▼ Од ар. *muhāğir* (Škaljić l.c.).

муàѝер басма f. „тканина, кретон“: Свекар гу донеја муаѝер басму за димије. ☐ Од тур. *muhacir* в. **муàѝер**, и *basma* в. **бàсма**, уп. Škaljić 469; Skok 2:477, оба s.v. *мухàѝир*, који немају ово.

мукајетѝ m. „брига, старање“; *мукајетѝчија* „лице које хоће да се побрине за нешто“: ☐ Од тур. *tukaуует* „записан, пажљив“ (Škaljić 472; Skok 2:479). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мукаетѝ*, *мукаетѝлија* (Јашар-Настева 107, 110), буг. *мукает*, *мукаетлија*, арум. *tucate*, алб. *tukajét*. ▼ Од ар. *tukaууäd* (Škaljić l.c.). ☑ Израз *мукајетѝ се*

учини налази се на листићу у Чемерицићевој грађи, али потврда није из Призрена. Он је могуће полукалк од тур. *mıkauyet olmak* „(за)бринути се“; уп. и мак. *мукаеџи (се) сџиори* (Јашар-Настева 152).

мула m. indecl. „титула за истакнутије муслимане“. ☐ Од тур. *molla* „id.“, уп. Škaljić 472, где се наводи и тур. *mülla, münla*; Skok 2:480. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *молà, моллà, мулà*, рум. *molá, mulá*, нгр. *μουλᾶς*, алб. *mulla* (Boretzky 1976:95). ▽ Од ар. *māwla* (Škaljić l.c.).

мумаказе f. pl. „метална направа за усецање тењка на свећи која гори“. ☐ Од тур. *tut takası* „id.“ (Škaljić 473). ☐ Уп. мак. *мум-макази* (Јашар-Настева 36). ▽ Неодређени изафет од тур. *tut* „свећа, восак“, које је од нперс. *tūt* (Eren 297; Stachowski 1998:117) и *takas*, в. *маказлџа*. ☐ Skok 2:481 s.v. *мџм* нема ово.

мџмлук m. „сточић на коме стоји чирак са свећом“: Принеси ми тај мумлук, *мумлџче* n. dem. ☐ Од тур. *tutluk* „свећњак“ (Redhouse). ☐ Овако само у Призрену. ▽ Од тур. *tut* в. *мумамказе* и суф. *-luk*. ☐ Škaljić, Skok немају ово.

мумџија m. „занатлија који се бави израдом и продајом свећа и сапуна“, *мумџиница* f. „мумџијска радионица, дућан“, *мумџилџк* m. „мумџијски занат“: Мумџилџк неје тежак занат, ама слабо иде саге. ☐ Од тур. *tutci* „id.“, дијал. **tutci*, уп. Škaljić 473; Skok 2:481 s.v. *мџм*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *мумџија* (Јашар-Настева 73), буг. *мум-џџија*, рум. *tutgiu*. ▽ Од *tut* „свећа“ перс. порекла в. *мумаказе* и суф. *-ci*.

мурџаџи m. „издајник“. ☐ Од тур. *murtat, murtad* „id.“, поред *mürtet, mürted* (Škaljić 475; Skok 2:486 s.v. *мурџаџин*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *мурџам*, алб. *murtat, murtad* (Boretzky 1976:95). ▽ Од ар. *murtādd* (Škaljić l.c.).

муџаџџ m. „трећи позив у некадашњој турској војсци“: Од мустаџџа бива ли војска. ☐ Од тур. *müstahfiz* „id.“ (Škaljić 477–478). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *муџаџџ(ин)*, *муџаџџс*, алб. *mustafiz* (Dizdari 676). ▽ Од ар. *mustahfiz* (Škaljić l.c.). ☐ Skok нема, уп. и *муџаџџ* „id.“ Косово (Елезовић II 531).

муџавџија, *муџаџџија* m. „занатлија који израђује и продаје разне предмете од кострети“, *муџаџџинџка*, *муџаџџинџка* f., *муџавџиница*, *муџаџџиница* „мутавџијска радња“: Ђођина мутаџџиница је на Баждарану, *муџавџилџк*, *муџаџџилџк* m. „мутавџијски занат; део чаршије где су мутаџџијске радње“: Ја дадо дете на мутаџџилџк. ☐ Од тур. *mutafçı* „id.“, *mutafçılık*, уп. Škaljić 479; Skok 2:492. ☐ Уп. мак. *муџаџ*

(Јашар-Настева 67), буг. *мутафчи(ја)*, *мутафчилџк*, арум. *mutafe*, алб. *mutaf* (Boretzky 1976:95). ▽ Од нперс. *mūtāb*, *mūytāb* (Eren 298).

муџвак м. „кухиња која је обично у посебној зградици; кућа“: Однеси у мутвак. ☐ Од тур. *mutfak* „кухиња“, поред *mutbah*, *mutbak*, уп. Škaljić 480; Skok 2:492. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *муџвак* (Јашар-Настева 65), буг. *мутва̀к*, *мутфа̀к*, арум. *mutváki*, алб. *mufták* (Dizdari 679). ▽ Од ар. *maṭbah* (Škaljić l.c.; Eyuboğlu 488).

мутлак adv. „сигурно, заиста, вероватно“: Мутлак не ће дође кџд га нема до сџг. ☐ Од тур. (и дијал.) *mutlak* „id.“ Призрен (Jusuf 174), уп. Škaljić 480; Skok 2:492. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *муџлак* (Јашар-Настева 235), буг. *мутлак*, *мутлџк*, *мутляк*, арум. *mutlak*, алб. *mutllak* (Boretzky 1976:95). ▽ Од ар. *mutlaq* (Škaljić l.c.).

мушмула f. „дрво и плод мушмула“: Мушмула ваља да сташе па да се једе. ☐ Од тур. *muşmula* „id.“ (Škaljić 478; Skok 1:141 s.v. *бџскола*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *мушмула* (Јашар-Настева 43), буг. *мушмула*, рум., арум. *muşmúla*, алб. *mushmullë*. ▽ Вероватно грчког порекла, од *μῆσπιλον*, за детаљну дискусију са литературом уп. БЕР 4:346.

Н

назлија [m.] „дете јединче; једино мушко дете рођено у породици где су сва остала деца женска“: ☐ Од тур. *nazlı* „кокетан, хировит; драг, умиљат“ (Škaljić 489; Skok 2:507, оба без овог значења). ▣ Балкански турцизам, уп. и мак. *назли*, *назлија* (Јашар-Настева 109, 73), буг. *назлџ*, алб. *nazeli* (Dizdari 707). ▽ Од тур. *naz* „кокетерија, размаженост“ које је од нперс. *nāz* (Stachowski 1998:127–128) и суф. *-li*.

наија, *нахија* f. „област“: Дигла се цела Ђаковџчка наија. ☐ Од тур. *nahiye* „id.“ (Škaljić 483; Skok 2:499). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *нахија* (Јашар-Настева 35), буг. *нахија*, рум. *nahia*, алб. *nahie*. ▽ Од ар. *nāhiyā* (Škaljić l.c.).

налбан, *налбаи*, *налбаиин* м. „поткивач“: Искај од Имера налбата; Налбатин ми уковаја магаре па криви, *налбаииница* f. „поткивачка радња“, *налбаиџлџк* м. „поткивачки занат“: У Призрен Рисјани (читај Срби) не работаф налбатлџк. ☐ Од тур. *nalbant* „id.“, *nalbantlık* (Škaljić 485; Skok 2:500). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *налбанџ*, *налбаиин* (Јашар-Настева 36, 73), буг. *налбант*, *налбатлџк*, рум. *nalbar*, алб. *(n)allbán*. ▽ Од нперс. *nālbānd*, које је од ар. *nal* „потковица“ и нперс. *bānd* што је презентска основа од глагола са значењем „везати, спајати“ (Stachowski 1998:122).

на̀леџ, *налеџник* м. „чељаде незгодне нарави“. ☐ Од тур. дијал. *nalet* „id.“ Призрен (Jusuф 175), метатезом од *lanet*, уп. Škaljić 485; Skok 2:500. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *налеџ* (Јашар-Настева 162), буг. *налџет*, алб. *nalet*. ▼ Од ар. *la'nä(t)* (Škaljić l.c.). ☑ Не може се са сигурношћу рећи да ли се прелаз *lanet* > *nalet* одиграо у турским народним говорима или је можда тако у Призрену под утицајем локалног српског говора.

на̀лча f. „потковица за стоку; потковица на обући“: У пут коњ ми изгуби јену налчу, у изразу *меџнаја налче*: „угинути, умрети“. ☐ Од тур. *nalça* „id.“ (Škaljić 485; Skok 2:500). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *налча*, *налчија* (Јашар-Настева 49, 95), буг. *на̀лча*, *на̀лче*, алб. *nallçë* (Boretzky 1976:97). ▼ Од нперс. *nâlça*, *nâlçe* „id.“ dem. од ар. *nal* „потковица“ (в. **на̀лбан**) (Škaljić l.c.; Моллова 1964:537).

на̀љна f. „врста дрвене обуће са две повисоке штикле од којих је једна под петом, а друга под предњим делом стопала“: Купила съм нове наљне, *наљнциџа* м. „мајстор који израђује и продаје наљне“, *наљнциљк* „занимање, занат онога који израђује и продаје наљне“: Наљнциљк работаф само Турци, *наљнциниџа* f. „радња у којој се израђују и продају наљне“. ☐ Од тур. *nalın* „id.“, *nalıncı*, *nalıncılık* (Škaljić 485–486; Skok 2:501). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *налани*, *наланџија* (Јашар-Настева 95, 73), буг. *на̀љн*, *на̀љм*, арум. *nalîne*, алб. *nallëne*, *nallane* (Boretzky 1976:98). ▼ Ар. порекла, од исте ар. речи као у **на̀лбан**, **на̀лча**.

нам м. „образ, част; много, пуно“: Ме ва нам, у изразу (*у*)*чинийи* *нам* „чинити чуда, невероватне ствари“: Ако чује нам ће учини. ☐ Од тур. *nam* „id.; име“ (Škaljić 486; Skok 2:501). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *намлија* (Јашар-Настева 77), буг. *нам*, рум. *namea*, алб. *nam*, нгр. *в́ам*. ▼ Од нперс. *nām* „име“ (Stachowski 1998:122–123).

на̀мсьз м. „човек без образа, части, невоспитан“. ☐ Од тур. арх. *namsus* (дијал. **namsız*) „id.“ (Stachowski 1998:123). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Од тур. *nam* (в. **нам**) и суф. *-sız*. ☑ Škaljić, Skok немају овако.

на̀мћор adj. [!] „прек, набусит човек“. ☐ Од тур. дијал. *namçor* „id.“ Призрен (Jusuф 175), поред *namkör*, уп. Škaljić 487; Skok 2:501. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *намкөр* (Јашар-Настева 108), алб. *namqör* (Dizdari 703). ▼ Од нперс. *nānkūr* (Stachowski 1988:125).

на̀на f. „биљка Mentha“. ☐ Од тур. *nane* „id.“ (Škaljić 487). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *нане* (Јашар-Настева 54), буг. *на̀на*, алб. *nane* (Boretzky 1976:98). ▼ Од ар. *na'na'* (Räsänen 350). ☑ Уп. Skok 2:499 s.v. *на̀ја* где се не помиње турско порекло фитонима.

на̀не јаги m. indecl. „уље од нане против болова у стомаку“: Дај му две три капке нане јаги, ће му прође. ☐ Од тур. *nane yağı* „id.“ (Škaljić 487; Stachowski 1992:51). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *нaне-јаги* (Јашар-Настева 55), алб. *nanejdg* (Dizdari 702). ▽ Неодређени изафет од тур. *nane* (в. *на̀на*) и *yağ* / *yag* „уље“ в. *јаглицја*.

на̀р m. „гранат; у Македонији се зове калинка“. ☐ Од тур. *nar* „id.“ (Škaljić 487; Skok 2:503). ☐ Уп. буг. *нар*, даље мак. дијал. *нарчичек* (Budziszewska 1983:117). ▽ Од нперс. *nār* (Stachowski 1998:126).

на̀ргиле n. „направа за пушење“: Сьге ретко кој пије на наргиле. ☐ Од тур. *nargile* „id.“ (Škaljić 488; Skok 2:504). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *наргиле* (Јашар-Настева 101), буг. *наргиле*, арум. *nargilê*, нгр. *нарґелџ*, алб. *nargjile* (Boretzky 1976:98). ▽ Од нперс. *nārgīla* (Räsänen 351).

на̀рк [m.] „максимална или утврђена цена животним намирницама“. ☐ Од тур. *nark* „id.“ (Škaljić 488 s.v. *на̀рак*; Skok 2:504). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *нарк*, рум. *narc*, арум. *nārke*, алб. *narq* (Boretzky 1976:98). ▽ Перс. порекла (Škaljić l.c.; БЕР 4:512).

на̀сијаи m. „савет“: Њему никакав насијат не ће му помогне. ☐ Од тур. *nasihat* „id.“ (Škaljić 488; Skok 2:505, оба s.v. *на̀си́хаи*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *насааи*, *насијеи* (Јашар-Настева 107), буг. *насахат*, *насаат*, *насајат*, арум. *nāsihate*, *nāsāhate*, алб. *nasihat*, *nasiat* (Boretzky 1976:98). ▽ Од ар. *naṣīḥā(t)* (Škaljić l.c.; БЕР 4:520).

на̀уи m. indecl.? „сланутак, слани грашак“. ☐ Од тур. *nohut* „биљка *Cicer arietinum*“, и дијал. *nut*, *pout* Призрен (Jusuf 175), уп. Škaljić 494 s.v. *на̀хуи*; Skok 2:506. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *науи*, *ноуи* (Јашар-Настева 47), буг. *нахут*, *наут*, рум. *năhut*, *năut*, алб. *nihut* (Dizdari 722). ▽ Од нперс. *niḫūd*, *poḫūd* (Stachowski 1998:134). ☐ БЕР 4:571 румунске речи тумачи као непосредне позајмљенице из бугарског.

на̀фа̀ка f. „материјална добра која законски припадају некоме или су некоме намењена“: Узни, тој је твоја нафака, „срећа“: Имадо нафаку да га затекнем дома, *нафакалија* m., f., adj. indecl. ☐ Од тур. *nafaka* „id.“ (Škaljić 482; Skok 2:498). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *нафака* (Јашар-Настева 107), буг. *нафакà*, рум. *năfaca*, *năcafă*, арум. *năfăcă*, алб. *nafaka*, *nafakë* (Boretzky 1976:97). ▽ Од ар. *nafaqa* (Räsänen 348).

на̀фиље adv. „узалудно, бескорисно“: Нафиље се мучиш. ☐ Од тур. *nafile* „id.“ (Škaljić 483; Skok 2:498). ☐ Балкански турцизам, уп.

мак. *нафиле* (Јашар-Настева 121), буг. *нафилè, нафильè*, арум. *nafile*.
 ▼ Од ар. *nāfilā* (Räsänen 348).

не́ме љазъм „зашто“. ☐ Од тур. *neme lâzim* „id.“ (Škaljić 490; Skok 2:279 s.v. *лазум*). ▣ Уп. алб. *nemelázëm* (Dizdari 710). ▼ За турску конструкцију *neme* од упитне заменице *ne* и форманта *-me* в. ЭСТЯ 7:98; тур. *lâzim* је од ар. *lâzim* Škaljić 432.

не́фез, не́фес т. „дах, уздах, дисање“: Стане, узне два три нефеса па пође. ☐ Од тур. *nefes* „id.“ (Škaljić 490). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *нефèз, нефèс*, алб. *nefes* (Boretzky 1976:98). ▼ Од ар. *nāfäs* (Škaljić l.c.). ☞ Skok нема, уп. *ѿекнефез*.

не́фер т. „војник, редов; ордонанс“: Пратија нефера да га вика у ућумат. ☐ Од тур. *nefer* „id.“ (Škaljić 490; Skok 2:510). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *нефер* (Јашар-Настева 34), буг. *нефèр*, рум. *nefer*, алб. *nefer* (Boretzky 1976:98). ▼ Од ар. *nāfār* (Räsänen 352).

ни́зам т. „војник“: Грдан низам што иде от Феризовић, *низамџа* f. „војникова жена“. ☐ Од тур. *nizam* „id.“ (Škaljić 493–494; Skok 2:521). ▣ Балкански турцизам, мак. *низам* (Јашар-Настева 81), буг. *низам(ин)*, рум. *nizám, nezám, nesám*, арум. *naizám, nizáme*, алб. *nizam* (Boretzky 1976:100). ▼ Од ар. *nizām* (Räsänen 354).

ни́јетѝ т. „намера“: Нијет му је да отвори дугању на сам себе, *нијеѝлија* adj. indecl. „који има намеру“, *нијеѝсѝз*. ☐ Од тур. *niyet* „id.“, *niyetli* (Škaljić 492; Skok 2:517). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ниетѝ* (Јашар-Настева 107), буг. *ниѝет*, арум. *niete*, алб. *nijet*. ▼ Од ар. *niyuä(t)* (Škaljić l.c.).

ни́ѝѝѝ т. „део мутавцијског разбоја - направа за одређивање ширине тканине према томе за шта ће се употребити та тканина (за черге, вреће, торбе, бисаге, ђутлуге, покровце и сл.)“. ☐ Вероватно од тур. дијал. *mitit* „справа за затезање на мутавцијском и ткачком разбоју“ Токат, Чанакале (DS 3205) (Petrović 2003). ▣ Уп. буг. *митѝт, метѝт, менѝт* (Petrović 2003:75). ▼ Нејасног порекла, можда у вези са гр. *μύτη*, детаљније Petrović l.c. ☞ С променом *м – ѝѝ > н – ѝѝ*. Škaljić, Skok немају, уп. и *ниѝѝѝѝ* „(Пећ) справа у мутавциници што замењује чимбаре“ Косово (Елезовић II).

ниша́дѝр, нишадр т. „амонијакова со“: Ваља да турим нишадѝр. ☐ Од тур. *nişadır* „id.“, дијал. *nişadır* (Boretzky 1976:98), уп. Škaljić 493; Skok 2:519. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *нишадор* (Јашар-Настева 55), буг. *нишадѝр*, рум. *nişadır*, нгр. *νισαντήρι*, алб. *nishadër* (Boretzky l.c.). ▼ Недовољно јасног порекла, тумачи се од нперс. *nauşādūr* (Eren 300), могуће арапским посредством Škaljić l.c.; БЕР 4:662.

нишан м. „мета у коју се гађа“: За нишан тури туј плочу, „белег знак; ожилџак“: Митин нишан на чело от ране му је, „одличје, орден“: Тодор ефендија донеја владике нишан од Бејаград, *нишаниџи* impf. „гађати, циљати“: Њему збори а видим ћи нишани на мене, *нишанџија* м. „стрелац, добар стрелац“, *нишанџи-џабор* „стрељачки батаљон у турској војсци“: Отуд од Феризовић иде цеја нишанџи-табор. ☐ Од тур. *nişan* „id.“, *nişancı* (Škaljić 493; Skok 2:520). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *нишан* (Јашар-Настева 99), буг. *нишан*, *нишандџија*, арум. *nişâne*, алб. *nishan*, нгр. νισάνι. ▼ Од нперс. *nišan* (Stachowski 1998: 132–133).

нишеџије м. „најфиније брашно за мешење колача и сл.“. ☐ Од тур. дијал. *nişeste* „id.“ Призрен (Jusuf 175), поред *nişasta*, уп. Škaljić 493; Skok 2:520. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *нишеџије* (Јашар-Настева 91), буг. *нишеџије*, рум. *nişeşte*, алб. *nisheste*, нгр. νισεστές. ▼ Од нперс. *nišāste* (Stachowski 1998:133; Eren 300).

нибет м. „стражарење, стража“: Рисјани не идеф на нибет, *нибетчија* „стражар“: Нибетчија не га пуштија унутра. ☐ Од тур. дијал. *nübet* „id.“ Призрен (Jusuf 175), (Петровић 2000:80), поред *nöbet*, *nöbetçi*, уп. Škaljić 494; Skok 2:521–522, оба s.v. *nöbeti*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *нојбет*, *нубет*, *нубетчија* (Јашар-Настева 81), буг. *небет* „ред људи који чекају у радионици за производњу угља“, *небет* „редом“, *нобет*, *нојбет* „ред“, *нибете* „пут“, *нибек* „ред за млевење у воденици“, рум. *nobet*, *nubet* „промена“, арум. *nubete* „надзор, војничка стража“, алб. *nobet*, *nibet*, *nobetshi* (Boretzky 1976:100, 204). ▼ Од ар. *nāwbä(t)* (Škaljić l.c.). ☐ Балканске потврде одражавају разноликост у фонетским облицима тур. дијалекатских потврда о чему детаљније Петровић l.c.

нокџија м. „име једног дервишког реда“. ☐ Од тур. *nokta* „тачка, убуд“ (TSS), дијал. **noktaci*. ☐ Овако само у Призрену. ▼ Од тур. *nokta*, од ар. *niqta* (Škaljić 494; Räsänen 354), и суф. *-ci*. ☐ Škaljić, Skok немају.

ноксан adv. „мање“: За кусур ти остадомо ноксан једну пуљу. ☐ Од тур. *noksan* „недостатак“ (Škaljić 494). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ноксан* (Јашар-Настева 272), алб. *noksan*, *nakson* (Boretzky 1976: 100). ▼ Од ар. *niqṣān* (Škaljić l.c.). ☐ Skok нема.

нурсуз, *нурсус* м., adj. „човек непријатне, незгодне нарави“. ☐ Од тур. *nursuz* „id.“ (Redhouse). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Од тур. *nur* „светлост“, од ар. *nūr* (Škaljić 495) и суф. *-suz*. ☐ Škaljić, Skok немају.

ну̀фуз, ну̀фус m. „дозвола за пут унутар вилајета; легитимација, крштеница“. ☒ Од тур. дијал. *nufus* „становник, становништво“ Призрен (Jusuf 175), поред *nüfus*, уп. Škaljić 494; Skok 2:513 s.v. *нѐвџ*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *нуфус њескере* (Јашар-Настева 272), буг. *нуфџз*, арум. *nufúze*, алб. *nufuz, nofuz* (Boretzky 1976:100). ▽ Од ар. *nifūs* (Škaljić l.c.). ☉ Семантички помак код турцизма настао је вероватно скраћивањем тур. *nüfus cüzdanı, nüfus tezkeresi* „лична карта, легитимација, матични лист“.

О

овардар, *овардарлџк* m. без значења, вероватно исто што и *оварда* m. f. n., adj. indecl. „галантан човек, широке руке“, *овардальк* m. „расипање ради уживања“ Косово (Елезовић II 532–533). ☒ Од тур. *hovarda* „id.“, *hovardalık* (Škaljić 334 s.v. *ховарда*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *оварада, овардар* (Јашар-Настева 108, 207), буг. *оварда, увърдџ, увардалџк*, алб. *hovarda, hovardallëk* (Boretzky 1976:64), нгр. *χουβαρντάς* ▽ Нејасног порекла, Tietze 2:330 пореди са ит. *goliardo, goliardi*. Само са потврдом из турског Räsänen 165; Eyuboğlu 327 тумачи је као позајмљеницу од нперс. *huvâr* „који једе, пије“; уп. тур. дијал. *huvarta* „мушкарац или жена који одржавају полне односе супротне закону и моралу“ (DS 2446). ☉ Skok нема.

оваре n. [или *аваре?*] само у примеру: Смеје се ка оваре. ☒ Можда у вези са *овардар*.

ограисаџи pf. „награистаи, намучити се, пасти на какво зло, беду“: Стра ми је да не ограишем със њега. ☒ Од тур. дијал. **ogramak*, поред *oğramak* „нагазити на зле чини, настрадати“ уп. дијал. *ograk* „урок“ Призрен (Jusuf 175), поред *uğrak, uğramak* „id.“, уп. Škaljić 500; Skok 2:499 s.v. *награисаџи*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ogradica, ograk* (Јашар-Настева 112, 185), буг. *огра(д)исвам*, арум. *ogradisire*, алб. *ogradís*. ▽ Општетурска реч недовољно јасног порекла, за детаљну дискусију в. Eren 422 s.v. *uğur*, о аргументима у прилог домаћем пореклу в. ЭСТЯ 1:564–565, 456–460.

ограмак m. „невоља, зло, беда“: У пут падосмо на ограмак: искочише ајдуци те не опљачкаше. ☒ Од тур. дијал. **ogramak* „id.“, поред *uğramak* в. *ограисаџи*, уп. Škaljić 500; Skok 2:499. ▣ Овако само на Косову и Метохији.

од ба̀бам базьма indecl. „израз који одговара ономе од Кулина бана“: Поче да ми казује што је било од бабам базьма. ☒ У вези са ба-

bazemān т. „старо доба, старо време“ (Škaljić 109), од тур. *baba* „отац, деда“ в. *баба* и *zeman* „доба, време“ (Škaljić 651).

од *ићи* *бина* „од Кулина бана“. ☒ Као израз није потврђен у турском, од тур. дијал. *içi* „два“ в. *ићи-бир* и *bin* „хиљаду“. ☐ Овако само у Призрену. ▼ Тур. *içi*, *iki* је домаћа реч в. *ићи-бир*; *bin* је такође највероватније турског порекла (Tietze 1:347; Eren 54); за детаљну дискусију, као и претпоставке о евентуалном позајмљивању в. ЭСТЯ 7:67–69.

ож булдум, *ош булдум* „боље те нашао, одговор на поздрав: *ож ђељдџн*“. ☒ Од тур. *hoş buldum* 1. sg. перфекта од *hoş bulmak* „id.“ (Škaljić 333 s.v. *xoш бұлдум*; Skok 1:680 s.v. (*x*)*oшаф*). ☐ Уп. алб. *hoshbulldën* (Boretzky 1976:64). ▼ Тур. *hoş* је од нперс. *xoš* (Stachowski 1998:82–83), *hōš* (Tietze 2:327–328), а *bulmak* „наћи“ је турска реч (ЭСТЯ 2:252–253; Tietze 1:391).

ожђељдија, *ошђељдија* f. „добродошлица, обичај у Призрену да рођаци и добри пријатељи иду на ожђељдију, на честитање и част онима чији се члан породице вратио у Призрен после дужег одсуствовања“: Идем на ожђељдију у ујна Цаве, доша гу Мита. ☒ Можда домаћа творба од *ож ђељдџн*, или од тур. *hoş geldi* 3. sg. перфекта од *hoş gelmek*, (Škaljić 333 s.v. *xoшђелдија*; Skok 1:680 s.v. (*x*)*oшаф*). ☐ Овако само у српском.

ож ђељдџн, *ош ђељдџн* „добро дошао“: Ож ђељдџн, што чиниш? ☒ Од тур. *hoş geldin* „id.“ 2. sg. / pl. перфекта од *hoş gelmek* „добро доћи“, дијал. **celdin*, уп. *cel* „доћи“ Призрен (Jusuf 163); уп. Škaljić 333 s.v. *xoш ђелдун*; Skok 1:680 s.v. (*x*)*oшаф*. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *xoшъ-гелдинъ*, алб. *hoshgjelldën* (Boretzky 1976:64). ▼ За порекло тур. *hoş* в. *ож булдум*, за *gelmek* в. *ђељ замџн*, *ђеч замџн*.

ока f. „мера за тежину и запремину“, *оканик* т. „тег од оке; хлеб од оке који се спрема и продаје у пекарницама“: Дај ми тај оканик, *оканица* f. „плехани суд од оке за мерење алкохолних пића, уља или петролеја; суд, обично стаклени, фабрички, запремине од једне оке“: Тој шише је тьмьн оканица, *йолока* „пола оке“, *йолоканик* т. „тег“, *йолоканица* f. „блехани суд од пола оке“, *йолокџнче* п. „суд од пола оке; тег од пола оке“. ☒ Од тур. *okka*, *oka* „id.“ (Škaljić 500; Skok 2:550). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ока* (Јашар-Настева 76), буг. *ока*, рум. *оса*, алб. *окџ*, нгр. *ока*. ▼ Преко ар. *iqiyūā*, могуће од сргр. *oṽyúka* < лат. *uncia* (БЕР 4:828; Skok l.c.). ☑ За први помен в. Стаховский 1967:207.

оклагџа f. „дрвена направа за развлачење теста“: Оклагија се искривила. ☒ Од тур. дијал. *oklak*, *oklagi* „id.“ Призрен (Jusuf 175), поред

oklađi, oklava, уп. Škaljić 501; Skok 2:550. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *оклагија* (Јашар-Настева 90), буг. *оклагія*, алб. *okllai, okllogi* (Boretzky 1976:101). ▽ Турска реч од *oklamak* које је осим „гађати стрелом, летети као стрела“ првобитно значило „развлачити (тесто)“ (ЭСТЯ 1:441–442).

òлдимийи [m.] „дечја игра жмури; реч којом дете које жмури пита да ли су се другови посакривали“: Ајде да играмо олдимити. ☐ Од тур. дијал. *oldi mi* 3. sg. interr. перфекта досл. „да ли се збило, десило?“ од глагола *olmak* „бити, десити се“ Призрен (Jusuf 50), уп. Skok 2:553. ▣ Овако само на Косову и Метохији, уп. и *òлдими* „у дечј. игри: уја, пита дете које жмури“ Косово (Елезовић II). ▽ Домаћи глагол од општетурске основе *bol-* (ЭСТЯ 2:185–188). ☑ Škaljić нема овако.

олук [m.], *олуклија* само у примеру из тефтера [„лимени жлеб за одвођење кишнице с крова, одводна цев, жлеб“]. ☐ Од тур. *oluk* „id.“ (Škaljić 501; Skok 2:555). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *олук* (Јашар-Настева 66), буг. *олѹк*, рум. *oluc, uluc*, алб. *ulluk, olluk* (Dizdari 729), нгр. *òлоўки*. ▽ Општетурска реч недовољно јасног крајњег порекла, често се тумачи као стара позајмљеница из различитих језика, детаљно Eren 306; ЭСТЯ 1:451–452.

онбашија m. „чин каплара у турској војсци и жандармерији“: Пратија онбашију да га вика. ☐ Од тур. *onbaşı* „id.“ (Škaljić 502; Skok 2:558). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *онбаша, онбашија* (Јашар-Настева 216, 82), буг. *онбашія*, арум. *ónbaşı*, алб. *onbash* (Boretzky 1976:101). ▽ Неодређени изафет од тур. *on* „десет“, које је домаћа реч (ЭСТЯ 1:455–456; Eren 307–308) и *baş* „глава, главни“ в. *баиш*.

òр adj. indecl. „неуредан, алкав, запуштене спољашњости“: Да вржем главу прво, не могу ор да искочим на сокак, са глаголом *учинийи* (*ce*) „постати достојан презрења“: Изгрди га, изгрди ор га учини. ☐ Од тур. *hor* „id.“, уп. Skok 2:562 без турског етимона. ▣ Уп. алб. *hor* (Boretzky 1976:64). ▽ Од нпер. *h̄wār* (Tietze 2:253; Räsänen 161). ☑ Škaljić нема.

ордија f. „армија у турској војсци“. ☐ Од тур. дијал. *ordi* „id.“ Призрен (Jusuf 176), поред *ordu*, уп. Škaljić 503; Skok 2:564. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ордија* (Јашар-Настева 190), буг. *ордија*, рум., арум. *urdie*, алб. *ordhi, urdi*, нгр. *òрдѣ*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:470–472).

оросија f. „неваљалица, курва, роспија“: Тај оросија Санда, *росија*. ☐ Од тур. *orospi, orospi* „id.“, дијал. **orospi*, уп. Škaljić 536 s.v. *рòсија*; Skok 2:566. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *оросија*

(Јашар-Настева 108), буг. *oposnija*, алб. *orospi, rospi* (Boretzky 1976:101). ▽ Од нперс. *rūspī* (Stachowski 1998:135; Eren 309–310).

òрџа adj. indecl. „средњи, било по величини или каквим другим особинама“: Измери ми јену оку орта дуан. ☐ Од тур. *orta* „id.“ (Škaljić 503; Skok 2:566–567 s.v. *òрџак*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *ortà*, рум. *orta*, арум. *urtájǎ*, алб. *ortá*, нгр. *òртѝѝ*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:474–476).

òрџабој adj. indecl. „средње висине, величине“: Ортабој мафезе немам. ☐ Од тур. *orta boy* „id.“; уп. Škaljić 503; Skok 2:566–567 који немају ову реч. ☐ Овако само у Призрену. ▽ За тур. *orta* в. **òрџа**, за *boy* в. **бој**.

òрџак m. „сувласник“: Не могу без мојега ортака, *òрџакљук*, *òрџаклук* „сувласништво“, *òрџачина* f. „id.“, *òрџачиџиу* (ce) impf. „ступати у ортаклук“: Ортачија се док не погубија паре. ☐ Од тур. *ortak* „id.“, *ortaklık* (Škaljić 503; Skok 2:566–567). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *òрџак* (Јашар-Настева 70), буг. *òртѝк*, рум. *ortac*, арум. *urtác*, алб. *orták*. ▽ Општетурска реч, вероватно домаћег порекла, о етимолошким везама са *orta* „средина“ в. ЭСТЯ 1:476–477; Eren 310.

òруч m. „муслимански пост“. ☐ Од тур. *oruç, ürüç* „id.“, уп. тур. дијал. *horuç* „пост“ Призрен (Jusuf 170), уп. Кнежевић 247. ☐ Овако само на Косову и Метохији, уп. и *òруч* „муслимански пост у Рамазану“ Косово (Елезовић II). ▽ Од нперс. *rūzā* (Stachowski 1998:135). ☐ Škaljić, Skok немају.

òсандисаџиу (ce) pf. „досадити“: Осандиса ме тај жена, *òсандисувџиу* (ce) impf.: По въздн седи дома па се осандисује. ☐ Од тур. *osandı* (дијал. **osandı*) 3. sg. перфекта од *osanmak* „id.“ (DS 3291), поред *usanmak*, уп. Škaljić 503–504; Skok 2:570. ☐ Овако само у српском. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:608–609).

òџлукана, *òџлукана* f. „стаја за смештај и чување кабасте сточне хране“. ☐ Од тур. *otlukana, otlukhane* „id.“ (Škaljić 504). ☐ Уп. буг. *отлуканà*, *отлакана*. ▽ Од тур. *ot* „трава“ које је вероватно домаћа реч, мада се тумачи и као позајмљеница из јерменског или монголског (ЭСТЯ 1:481–483; Eren 310–311), са суфиксима *-luk* и *-hane*. ☐ Skok нема.

òџоз m. „једна половина мафеза испресавијана по дужини у виду пантљике широке 3–4 cm; Српкиње у Призрену га везују преко мафеза од изнад па ка потиљку, чвор дође назад“: Да вржем отоз, *òџоџиче* n. dem., *òџоџиџи* coll. ☐ Вероватно од тур. *hotoz, hotaz* „женско покривало за главу; скупљена коса, креста“ (Redhouse), дијал. *hotaz* „невестински вео; креста; рашчупана коса“ (DS 2419),

hotuz „пунђа; украсна женска марама; дијадема“ (DS 2421). ▣ Уп. буг. *отџ* „венац од прућа обавијен белим платном, носи се на глави и испод браде; марама коју са ставља преко женских фесова“ (БЕР 4:967 без етимолошког решења), такође и алб. *hotóz* (Dizdari 396). ▽ Недовољно јасног порекла. По Ресенену би била домаћа реч (Räsänen 162), Redhouse s.v. *kotas*, *kotaz* наводи перс. *kutas*. ☞ Škaljić, Skok немају.

оџуз бџр m. indecl. „врста хазардне игре, коцкање у новац“: Све паре што имаше даде на отуз бир, фиг. са глаголима *џраиџи*, *чиниџи*, *ударџи* „онанисати“: Удри му јен отуз бир. ☑ Од тур. *otuz bir* „врста карташке игре“ (Redhouse). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Назив игре је од тур. *otuz* „тридесет“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 1:489; Eren 311) и *bir* „један“ в. **бџр**. ☞ Израз: *оџуз бир џраиџи*, *чиниџи*, *ударџи* „онанисати“ полукалк је од тур. жарг. *otuz bir çekmek* „ид.“ (Redhouse); Škaljić 505 само *òџуз*, Skok нема.

оџа m. „муслимански свештеник“, *оџалари* pl. „хоџе“: Оџалари се береф у Бајрак-џамију, *оџинџа* f. „хоџина жена“. ☑ Од тур. *hoca* „ид.“, *hocaları* pl., уп. Škaljić 332; Skok 1:677–678, оба s.v. *хоџа*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *оџа* (Јашар-Настева 82), буг. *ходџа*, рум., арум. *hoge*, алб. *hoxha*, *hoxhallarë* (Boretzky 1976:64), нгр. *χοτζᾶς*. ▽ Од нперс. *χāğä*, *χοğä* (Stachowski 1998:81), *h̄wāca* (Tietze 2:224 s.v. *hace*).

оџак m. *оџаџе* pl. „димњак; огњиште, дом, кућа; кућица где се сеју лубенице, диње, краставци и сл.“: Записаја се бићи оџак па се дими; Пасуљ се сеје на оџаџе. ☑ Од тур. *osak* „ид.“ (Škaljić 499; Skok 2:544–545, оба без значења „кућица где се сеју саднице“). ▣ Балкански турцизам у значењу „димњак, огњиште“, уп. буг. *одџак*, рум. *ogeac*, арум. *ugeac*, алб. *oxhak*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:423–425). ☞ Значење „место где се сади поврће“ широко је распрострањено у турским дијалектима уп. *osak* „ид.“ (DS 3262). Од балканских језика забележено је још у бугарском, са потврдом из Кукуша. За семантички развој уп. *кућица* „дом; место у земљи где се сади воће и поврће“ (РСА).

П

џазар m. „трг, пијаца; пазарни дан; погађање, погодба“: У Призрен је пазар у среду, *џазарлџк* „погађање око купопродаје“. ☑ Од тур. *pazar* „ид.“, *pazarlık* (Škaljić 512; Skok 2:625). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *џазар* (Јашар-Настева 71), буг. *пазар*, *пазарлџк*, арум. *пазаре*,

păzărlicke, алб. *pazár, pazarllëk* (Dizdari 755–756), нгр. *паζάρι*. ▽ Од нперс. *bāzār* (Stachowski 1998:144–146; Eren 326–327). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:208. БЕР 5:6 бугарски облик изводи из новогрчког.

йáзван м. „ноћни чувар чаршије у Призрену“, *йазванџија*. ☐ Од тур. *razvant* „id.“ (Skok 2:626). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *йазван(ин)* (Јашар-Настева 196), буг. *пazв̀ан, пазв̀ант(ин)*, алб. *razvan, rasvan* (Boretzky 1976:104). ▽ Вероватно персијског порекла, од *pāsbān* „id.“ (Skok l.c.; БЕР 5:7), другачије, од курдског (Добрева/Добрев 1983:48). ☞ Škaljić нема.

йáјанџа f. „косник, подупирач“. ☐ Од тур. *payanda* „id.“ (Skok 2:587 s.v. *йáјан*; уп. Škaljić 509 s.v. *йáнџа* без прецизног тур. етимона). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *йáјанда* (Јашар-Настева 63), буг. *пáйв̀ант*, рум. *paiantă*, алб. *rajandër* (Dizdari 741), нгр. *παϊαντᾶς*. ▽ Персијског порекла (Skok l.c.; БЕР 5:12–13; Stachowski 1998:144; Räsänen 378), или од курдског *pewend* (БЕР l.c.).

йáјван м. „мутаџијска рукотворина - дебео конопац од кострети са ... у виду замке на оба краја“. ☐ Од тур. дијал. *payvan* „спона, веза“ (Stachowski 1998:144), поред *payvand*, уп. Skok 2:587 s.v. *йáјван*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *йáјван(џ)* (Јашар-Настева 49), буг. *пáйв̀ант*, рум. *paivan*, алб. *rajván* (Dizdari 742). ▽ Од нперс. *pāybānd, pāyvānd* (Stachowski l.c.; Räsänen 378); уп. БЕР 5:12–13. ☞ Уп. Škaljić 509 s.v. *йáнџа* без овог значења.

йáјдос м. „завршетак, крај“, *йáјдосáџи* pf. ☐ Од тур. *paydos* „id.“ (Skok 2:587). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *пáйдос*, рум. *paidos*, арум. *paídos*, алб. *rajdós* (Dizdari 741). ▽ Вероватно грчког порекла, уп. Skok l.c.; БЕР 5:13; Eyuboğlu 551. ☞ Škaljić нема.

йáјџон м. „двоосовне кочије, фијакер“: Јован алка-Ванкин купија пајтон, *йáјџонџија* м. „возач фијакер“. ☐ Од тур. дијал. *payton* „id.“, поред *payton*, уп. БЕР 5:14. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *пáйт̀он*, алб. *rajton* (Boretzky 1976:102). ▽ Од фр. *phaeton* или рус. *фаетон* (Tietze 2:38). ☞ Škaljić, Skok немају, уп. и *йáјџон* „id.“ Косово (Елезовић II).

йáквон без значења, можда исто што и *йáкв̀он* м. „нека легура од никла“ Косово (Елезовић II). ☐ Од тур. *fakfon* „немачко сребро, легура бакра, никла и цинка, налик на сребро“, Skok 2:588 наводи тур. *pakfon* које није у том облику посведочено у речницима, мада се промена *f* > *p*- може очекивати у турском, уп. **йáјџон**. ▣ Уп. алб. *fakfun, bakfan* (Boretzky 1976:49). ▽ Позајмљеница из француског (TSe) или од нем. *Pa(c)kfon* (Skok l.c.) ☞ Škaljić нема.

ѡалабијјиклија м. „човек са великим и широким брковима“: Зар се удава за Лазу Шкарту, за тога палабијјиклију? ☒ Од тур. *pala biyikli* „човек са дугим увијеним брковима“ (TSS), уп. Skok 2:589 s.v. *ѡала*² без адекватног етимона. ☐ Овако само на Косову и Метохији, уп. и *ѡалабиклија* „id.“ Косово (Елезовић II). ▼ Тур. *pala* из ове синтагме идентификује се са *pala* „мач“ које је перс. порекла, (Räsänen 378). Мање вероватно од хомонимног *pala* „лопата, шири део весла“ од ит. *pala* „дугачко весло“ (Devereux 1983:409; Eуubođlu 545) или нгр. *πάλα* „id.“, уп. БЕР 5:16. Тур. *biyik* је домаћа реч (ЭСТЯ 2:304; Eren 51–52; Tietze 1:333). ☞ Škaljić нема.

ѡалавра ф. „измишљотина, лаж, причање без основа“: Мене ми казујеш теј палавре. ☒ Од тур. *palavra* „id.“ (Škaljić 508; Skok 2:605 s.v. *ѡарѡбула*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡалавра* (Јашар-Настева 107), буг. *палавра*, рум. *palabra*, алб. *pallavra* (Dizdari 743). ▼ Од шпанског *palabra* „реч“, вероватно преко сефардског, уп. ладино *palavra* „id.“ (Tutunović 131), уп. Eуubođlu 545; БЕР 5:17–18 који бугарске речи изводи непосредно од нгр. *παλάβρα*.

ѡалдрм м. „конопљана пантљика широка 3–4 прста, која иде преко груди товарних грла и крајевима се закопчава за предњи крај самара с обе стране врата“. ☒ Од тур. *paldım* „id.“ (Škaljić 508 s.v. *ѡалдум*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡалдрма* (Јашар-Настева 49), буг. *палдѡм*, алб. *palldem*, *palldam* (Boretzky 1976:102), *palldēm* (Dizdari 743). ▼ Од нперс. *pāldum* (Stachowski 1998:140; Eren 322). ☞ Српско и македонско вокално *-p-* као рефлекс тур. *-i-* је регуларно; уп. срп. *крна* од тур. *kına*. Као етимон Јашар-Настева наводи тур. *paldırım*. Skok нема.

ѡамјур м. „железница; пећ, фуруна; запушач од плуте“: Наложива пампур, сал чини бу, бу, бу, бу. ☒ У значењу „пећ“ можда од тур. дијал. *patpur* „id.“ Призрен (Jusuf 176), уп. и тур. дијал. *patpur*, *patpur* „воз“ (DS 3389). ☐ У значењу „пећ“ само у Призрену. Уп. мак. дијал. *ѡамјур* „(брод, воз) на пару“ (Budziszewska 1983:123), буг. *пампур*, *пампур* „воз“, арум. *patpór*, алб. дијал. *patpur* „пароброд“ (Boretzky 1976:183). ▼ Могуће од нгр. *παμπόρι*, *παπόρι* од *βαπόρι*, од ит. *vapore* „пароброд“ (БЕР 5:35). ☞ Škaljić, Skok немају.

ѡамук м. „заједничко име за разна памучна предива“, *ѡамуклија* ф. „као мало јорганче у које се увија одојче приликом повијања, пелена долази преко памуклије; заједничко има за зимске хаљетке испуњене памуком; без рукава - џемедан, са рукавима — минтан“: Просни памуклије на тагарцик. ☒ Од тур. *patuk* „id.“, *patuklu* „испуњен памуком, ватиран; горњи део одеће од памука или ватиран“ (Škaljić

509; Skok 1:235 s.v. бумба̀к). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ѱамук*, *ѱамукли*, *ѱамуклија* (Јашар-Настева 47, 93, 210), буг. *памук*, *памуклија*, нгр. *μπαμπάκι*, алб. *rambuk*, *ramuk* (Boretzky 1976:102). ▽ Од нперс. *ranbūk*, *rānbāk*, *rāmbe* (Stachowski 1998:141). Сродно са *ѱѐмбе*. Ⓢ За први помен в. Стаховский 1967:207.

ѱа̀нца f. „панча, канца“. ▣ Од сртур. *panca*, *pança* „id.“ (Stachowski 1998:148), поред *pençe*, уп. Škaljić 509. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *pāнджа*, *pāнджи*, алб. *panxhë* (Boretzky 1976:102). ▽ Од нперс. *rāngā* „рука, песница, кука, канца“ (Stachowski l.c.). Ⓢ Skok 1:550 s.v. *gānac* без турског етимона и паралела. За први помен в. Стаховский 1967:207.

ѱа̀йаз m. „поп, свештеник“. ▣ Можда преко тур. *paraz*, *paras* „id.“ (Škaljić 509; Skok 3:8 s.v. *ѱōй*). ▣ Уп. мак. *ѱа̀йаз* (Јашар-Настева 97), буг. *па̀паз*. ▽ Од гр. *παπῆς* (Eren 324).

ѱа̀йаз јанија f. без значења [„кувано месо са луком, першуном и уљем“]. ▣ Од тур. *paraz yahnisi* „id.“ (Škaljić 509; Skok 2:602). ▣ Уп. мак. *ѱа̀йаз-јавнија* (Јашар-Настева 89), буг. *па̀паз-јхнѱија*. ▽ Неодређени изафет од тур. *paraz* в. *ѱа̀йаз* и *yahni* в. *јанија*.

ѱа̀йу̀ча f. „врста обуће“: Остаде ми папуча у кал, *ѱа̀йу̀чљк* m. „део у соби код улазних врата где се скида обућа“, *ѱа̀йу̀ѱија* „мајстор који израђује и продаје папуче“, *ѱа̀йу̀ѱиљк* „занат којим се бави папучија“. ▣ Од тур. и дијал. *pariç* „id.“ Призрен (Jusuf 176), *pariçluk*, *pariççi*, *pariççi* (Stachowski 1998:136), *pariççilik*, уп. Škaljić 509–510; Skok 2:603. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ѱа̀йу̀к*, *ѱа̀йу̀ѱи*, *ѱа̀йу̀ѱија* (Јашар-Настева 95, 73), буг. *па̀пук*, *па̀пуч*, рум. *pariç*, алб. *pariçi* (Dizdari 747), нгр. *παπούτσι*. ▽ Од нперс. *pārīš* (Stachowski 1998:136–137; Eren 321). Ⓢ За први помен в. Стаховский 1967:207.

ѱа̀ра f. „турска новчана јединица; новац уопште“: Стега се ка две паре у ћесу НПосл, *деведесетѱа̀рче* n. „сребрни новчић у вредности од деведесет пара, односно осам металика“. ▣ Од тур. *para* „id.“, дијал. *pare* Призрен (Jusuf 176), (уп. Škaljić 510; Skok 2:604 s.v. *ѱа̀ра³*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ѱара*, *ѱари* (Јашар-Настева 75, 136), буг. *парā*, рум. *parā*, арум. *pārā*, алб. *parā*, *parë*, нгр. *παρῶς*. ▽ Од нперс. *pārā* (Stachowski 1998:141; Eren 324).

ѱа̀рам-ѱа̀рче adv. „у стотину комадића“. ▣ Од тур. *paramparça* „id.“, такође и *parçe* (Stachowski 1998:142–143), уп. Škaljić 510; Skok 2:604 s.v. *ѱа̀ра³*. ▣ Уп. буг. *парāм парчѐ*. ▽ Редупликација од тур. *parça* в. *ѱа̀рче*.

ѱа̀ринке f. pl. „крљушти од рибе; данцад од округлих кутија за шибице, коју су деца употребљавала за игру“. ▣ Можда од *ѱара* „но-

вац“, в. Skok 2:604 s.v. *ūpara*² где цитира Мејерово мишљење, сматрајући да је метафора „новац“ → „крљушт од рибе“ необична. Уп. и *ūpara* „љуска на риби“ околина Сарајева, *ūparица* „id.“ Приједор (RJA), (Елезовић II). ▣ Уп. алб. *pare* „крљушт од рибе“ (Orel 311), буг. *parи*, *parи́нка* „украси на женској сеоској ношњи“. ▽ В. *ūpara*. ☞ Orel l.c. алб. реч тумачи као сингуларизовани плурал од **par*, континуанте палеоалб. **para*, које је у вези са лит. *perù*, *peĩti* „ударити“, слов. **pъrъ*, **perti* „притиснути“, што је мање вероватно. Škaljić нема.

ūparмак m. „[прст]; смицалица, ујдурма“, *ūparмакљк* само у поређењу, „врста ограде“. ☞ Од тур. *parмак* „прст“, *parмаклік* „id.“ (Škaljić 511; Skok 2:610). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ūparмак*, *ūparмаци*, *ūparмаклак* „врста ограде“ (Јашар-Настева 65), буг. *parмак*, *parмакљк*, рум. *parмас*, *parмацліс*, алб. *parмак*, *parмакљк*, нгр. *пармаклікі*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 2:66–68; Eren 325). ☞ Значење „смицалица“ можда преко тур. израза *parмағи içinde* „умешати прсте у нешто“ (Redhouse).

ūparче n. само у примеру из тештера [„део, комад“], *дванајесџ-ūparче* „брдо за ткање код домаћег ручног разбоја које се састоји од дванаест подеока, а сваки има по четрдесет зубаца“. ☞ Од тур. и дијал. *parче* „id.“, уп. и Jusuf 1976, (уп. Škaljić 510; Skok 2:604 s.v. *ūpara*³). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ūparче* (Јашар-Настева 77), буг. *parче*, рум. *parcea*, алб. *parче* (Dizdari 749–750), нгр. *парто́ас*. ▽ Од нперс. *pārče*, *pārča* (Stachowski 1998:142–143; Eren 324).

ūpastīрма f. „изуђено па осушено месо“, *ūpastīрмака кожа* „опанчарски и кожарски израз: кожа од говечета храњеног за пастрму“. ☞ Од тур. *pastırma* „id.“ (Škaljić 511; Skok 2:616). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ūpastīрма* (Јашар-Настева 90), буг. *pastърма*, рум. *pastrami*, алб. *pastërma*, нгр. *пастрамі́с*. ▽ Домаћа турска реч; старији облик је *bastırma*, глаголска именица од каузатива општетурске глаголске основе *bas-* „стати, притиснути“ (ЭСТЯ 2:74–78; Eren 326). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:207.

ūpāiа „у игри карата када оба играча имају подједнак број карата каже се: *ūpāiа каріе*“. ☞ Можда преко тур. *pata* „id.“, *pata kâğıt* (TSS, TSe). ▣ Уп. алб. *pat* (Dizdari 754). ▽ Од ит. *patta* „id.“ чије порекло није јасно, в. DELI 4:894. ☞ Škaljić, Skok немају, уп. и *ūpāiа* „id.“ Косово (Елезовић II).

ūpāiлиџан m. „врста поврћа, може бити беја, црвени и модри“: Испечи јено два модра патлиџана. ☞ Од тур. дијал. *patlican* „id.“ Призрен (Jusuf 176), поред *patlican*, уп. Škaljić 512; Skok 2:622. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ūpāiлиџан* (Јашар-Настева 45), буг. *патљџан*,

рум. *pătlăgea*, арум. *pătliḡeáne*, нгр. *πατλι(ν)ρξάνα*, алб. *patllixhan*, *patëllxhan* (Boretzky 1976:103). ▽ Перс. порекла (Skok l.c.; БЕР 5:96).
 ④ За први помен в. Стаховский 1967:207.

ūāh adj. indecl. „чист“: Кућа гу је паћ ка црква, *ūāhльк* т. „чи-стоћа“. ☐ Од тур. *pak'*, *paç* „id.“ (Stachowski 1998:139–140), поред *pak*, *paklık*, уп. Škaljić 506; Skok 2:584. ▣ Уп. алб. *paq*, *paqllëk* (Boretzky 1976:102–103). ▽ Од нперс. *pāk* „id.“ (Stachowski l.c.).

ūāfīā f. „платно шифон“, *ūāvīā* само у примеру из тефтера, *ūāfīāe* pl. „женски накит од срме у виду ешарпе; носе их уз свечану одећу само удате жене и то опасану преко појаса“. ☐ Од тур. *pafta* „метална карика; метални украс на коњској опреми; велика карта; велика мрља“ (Škaljić 507; Skok 2:585). ▣ У значењу „женски накит“ балкански је турцизам, уп. буг. *nàфта*, рум., арум. *pafta*, алб. *paftë*. ▽ Вероватно перс. порекла (Skok, Škaljić, l.c.; Eyuboğlu 544). ④ Škaljić и Skok немају прво значење, оно није потврђено ни у нама доступним турским речницима, мада персијски етимон значи „откан“ (Škaljić l.c.).

ūāča f. „врста јела у виду киселе чорбе; на ногавицама чакшира домаћег кроја онај део што је до обуће, у средини је заобљено из-резан, док су крајеви четвртастог облика и дужи“, *ūāčāльк* т. „на ногавицама чакшира и шалвара део нарочите израде који покрива стопало са обе стране гране стопара, опшивен са више реди гајтана као украсом“. ☐ Од тур. *paça* „id.“, *paçalık*, уп. Škaljić 506 који има само кулинарско значење, Skok 2:583–584. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ūāча* (Јашар-Настева 89), буг. *pačà*, рум. *pacea*, алб. *paça*, нгр. *πατσᾶς*. ▽ Од нперс. *pāčā* (Stachowski 1998:137; Eren 321).

ūāčāvra f. „прљава крпа, судопера; човек гадан, прљав, одвратан“: ... му се кошуља пачавра се направила. ☐ Од тур. *paçavra* „id.“ (Škaljić 506; Skok 2:584). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ūāчавра* (Јашар-Настева 36), буг. *pačāvra*, рум. *paçavură*, алб. *paçavure*. ▽ Вероватно од нгр. *πατξαυρα*, *πατξαβόρα* (Räsänen 377) које је од вен. *spazzadura* (ЛКНЕ). Другачије Eyuboğlu 544, Škaljić l.c. који је тумаче као позајмљеницу из персијског, док Skok l.c. наводи грчке речи као позајмљенице из турског.

ūāша т. без значења [„титула високих достојанственика и војних лица“], *ūāшалари* pl., *ūāшин* adj., *ūāшиница* f. „пашина жена“. ☐ Од тур. *paşa* „id.“, *paşaları*, дијал. **paşaları* pl., уп. Škaljić 511; Skok 2:617. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ūāша*, *ūāшалари* (Јашар-Настева 82, 215), буг. *pašà*, рум. *paşa*, арум. *pășă*, *paşaları*, алб. *pashá*, *pashallarë* (Boretzky 1976:103) нгр. *πασᾶς*. ▽ Недовољно јасног порекла, тумачи се као домаћа реч, сродна са тур. *baş(a)* в. **bāша**, или

као позајмљеница из нперс. *pādišāh*, за литературу в. БЕР 5:114–115. ☞ У турским дијалектима потврђено је *paşa* „отац, старији брат, женски надимак из поштовања“ (DS 3405). За први помен в. Стаховский 1967:207.

пашајорџи м. „пасош“, *пашајорџија* „човек који није поданик земље у којој живи, већ је у њу дошао пашапортом, страни поданик“. ☐ Можда преко тур. дијал. *paşaport* „id.“ Призрен (Jusuf 176), поред *pasaport*. ☐ Уп. буг. *пашапòрт* које се тумачи као позајмљеница из српског (БЕР 5:115). ▼ Од ит. *passaporto* (Eren 325). ☞ Škaljić нема, в. Skok 2:610–611 s.v. *паш*¹.

пезевенк м. „неваљао човек, подводач“: Што оћеш от мене ти пезевенку ни једьн? ☐ Од тур. *pezevenk* „id.“ (Škaljić 517; Skok 2:646 s.v. *пеш*¹). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *пезевенк* (Јашар-Настева 108), буг. *пезевенк*, рум. *pezevenchiu*, *pezevenghiu*, алб. *pezevenk* (Boretzky 1976:105), нгр. *πεζεβέγκης*. ▼ Позајмљеница из јерменског или персијског (Eren 332).

пеки интерј. „добро, тако је, разумем“: Иди у Крсте Мачке и викај га да дође. Пеки. ☐ Од тур. *peki* „id.“ (Škaljić 514; Skok 2:631). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *пеки* (Јашар-Настева 233), буг. *пекџи*, арум. *pechi*, алб. *péqe* (Dizdari 761). ▼ Од тур. *pek iyi* „веома добро“. Обе речи су турског порекла, тур. *pek* је од општетурског *berk*, *bek* у основном значењу „чврст, снажан, јак“ (ЭСТЯ 2:120), а *iyi* од општетурског *eyi* „добар; добро“ (ЭСТЯ 1:245–247).

пексимџи м. „двопек“. ☐ Од тур. *peksimet*, *peksimad* „id.“ (Škaljić 514–515; Skok 2:632). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *пексимџи* (Јашар-Настева 91), буг. *пексимџет*, арум. *piximate*, алб. *peksimet*, *peksimath*. ▼ Од нгр. *παξιμάδι* од сргр. *παξιαμάδιον*, *παξιμάδιον* (БЕР 5:135–136). Škaljić l.c. претпоставља персијско посредство, преко *peksimād*, *peksimāt*, док Skok l.c. наводи гр. *παξιμάδι* као етимон. Његово тумачење да се у гр. *πίξιμος* „тврд“, од кога изводи гр. етимон, налази перс. *pek* „тврд“ и тур. *simit* (ар. порекла) није исправно, и вероватно је плод народне етимологије, јер се нгр. *παξιμάδι*, *πίξιμος* изводи од стгр. *πήγνυμι* „учврстити“, *πήγνυμαι* „отврднути“ (Ανδριώτης 280). ☞ За паралеле у осталим језицима уп. Kahane/Tietze 826.

пеливан м. „гимнастичар који изводи разне вежбе и акробације, иде по конопцу, рвач“: Јучер сьм гледаја пеливане, „који се у свакој прилици брзо сналази, хитар, окретан човек, који увек извуче корист за себе“: Е, не може тако, за туј работу ја сьм по пеливан от тебе. ☐ Од тур. дијал. *pelivan* „id.“ Македонија (Stachowski 1998:146), поред *peh-livan* „id.“, уп. Škaljić 513–514; Skok 2:631, оба s.v. *пехливан*. ☐ Бал-

кански турцизам, уп. мак. *џеливан* (Јашар-Настева 98), буг. *пехливан*, *пехлеван*, рум. *peliván*, *păliván*, арум. *pihliván*, алб. *pelivan*, нгр. *πεχλεβάνας*. ▽ Од нперс. *pāhlāvān* „јунак“ (Stachowski l.c.).

џембе adj. indecl. „ружичаст, отворено црвен“. ☐ Од тур. *rembe* „id.“ (Škaljić 515; Skok 2:635). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џембе* (Јашар-Настева 57, 210), буг. *пембè*, рум. *rembe*, арум. *rembé*, алб. *rembe* (Boretzky 1976:104). ▽ Од нперс. *pāmbe* „памук“ (Stachowski 1998:141).

џенир m. само у тefтеру: 18 ока пенир по... ☐ Од тур. дијал. и арх. *penir* „сир“ (Stachowski 1998:161), поред *реупир*. ☐ Уп. буг. *пенир*, *пейнир*, мак. *јазлија џенер* (Јашар-Настева 91), дијал. *јазли џењер* Кратово (Ead. 150). ▽ Од нперс. *pānīr* (Stachowski l.c.). ☐ Уп. срп. дијал. *џењурија* f. „врста пекарског пецива са сиром“ Пирот (Живковић), *џењурије* „врста некадњег пецива“ Лесковац (Митровић) од тур. *реупирли* (Stachowski 1992:54). Škaljić, Skok немају.

џенир-шећер m. само у тefтеру: дадох за пенир-шећер 2:20 гроша. ☐ Од тур. *реупир шеќери* „посластица беле боје са укусом бергамота“ (Redhouse). ☐ Овако само у Призрену. ▽ Неодређени изафет од тур. *реупир* в. *џенир* и *шеќер* в. *шећер*.

џенџевииш m. без значења, вероватно исто што и *џенђевииш*, *џинђевииш* „дебело црево од брава; врста јела: изреже се дебело црево заједно са лојем око њега, цигерица и други делови изнутрице, па се пропржи и служи као мезе уз пиће“ (Škaljić 515). ☐ Од тур. дијал. *репсевииш*, *репсевииш* „цигерица; козје или овчје дебело црево; врста јела од дебелог црева са пиринчем, булгуром, млевеним месом и кимом; масноћа око овчјег или козјег дебелог црева“ (DS 3425). ☐ Уп. буг. *пенџовииш*, *пин(д)жувииш*, *пинџживииш*. ▽ Нејасно. ☐ Škaljić l.c. као турски етимон даје тур. *bungeviş* које изводи из нперс. *būn* „овчје црево“ и тур. *geviş* „оно што овца прежива, преживар“ што преузима и БЕР 5:150. Међутим потврду за овакав турски облик нисмо нашли у лексикографским изворима. Уп. можда *џенџа* f. и m. „кржљаво, смежурано чељаде“, *џенџав*, *џенџави* adj. „смежуран, кржљав“ Косово (Елезовић II). У том случају в. Skok 2:636 s.v. *џенџе*.

џенџера f. „отвор у зиду грађевине, прозор; дрвенарија са застакљеним рамовима код прозора; окна на прозору“: Тамошње пенџере су по широке зе наше, *џенџерче* n. „прозорчић; мали, обично отворени плакар у зиду“. ☐ Од тур. *pençere* „id.“ (Škaljić 515; Skok 2:637). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џенџер*, *џенџере* (Јашар-Настева 64), буг. *пèнџер(a)*, рум. *pingera*, арум. *pingeră*, алб. *penxere*. ▽ Од нперс. *pān-*

ğäre (Stachowski 1998:147–148). ☞ Српски облик је можда добијен тако што је **ïенцере*, истоветно тур. предлошку, схваћено као множина.

ïенцерлија f. „дебља а прозрочна хартија коришћена на прозорима уместо стаклених окана“: Узни и којлис артију пенцерлију за у доњу собу. ☐ Можда домаћа творба од *ïенцера* или од тур. *pencereli*, тако Stachowski 1992:54, можда и од тур. **penceriye* „прозорски“. ☐ Овако само у српском. ▼ Од тур. *pencere* в. *ïенцѐра* и суф. *-li*. ☞ Škaljić, Skok немају овако.

ïенц-ï-дï „2 и 5 у игри тавле“. ☐ Од тур. *penc-ï dü* „id.“ (Škaljić 515). ☐ Овако само у српском. ▼ Од нперс. *penğ* „пет“ и *du* „два“ (Škaljić l.c.). ☞ Skok нема.

ïенц-ï-јек „1 и 5 у игри тавле“. ☐ Од тур. *penc-ï yek* „id.“ (Škaljić 515). ☐ Овако само у српском. ▼ Од нперс. *penğ* „пет“ и *yek* „један“ (Škaljić l.c.). ☞ Skok нема.

ïенц-ï се „3 и 5 у игри тавле“. ☐ Од тур. *penc-ï se* „id.“ (Škaljić 515). ☐ Овако само у српском. ▼ Од нперс. *penğ* „пет“ и *se* „три“ (Škaljić l.c.). ☞ Skok нема.

ïенц-ï-џар „4 и 5 у игри тавле“. ☐ Од тур. *penc-ï çar* „id.“. ☐ Овако само у српском. ▼ Од нперс. *penğ* „пет“ и *çār* „четири“ (Tietze 1:476). ☞ Skok, Škaljić немају.

ïѐрваз m. „рам, оквир; опшив, поруб на хаљецима, чаршавима“, *оïѐрвазиии* pf. „обрубити, урамити, уоквирити“. ☐ Од тур. *pervaz* „id.“ (Škaljić 516; Skok 2:645). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ïѐрваз* (Јашар-Настева 65), буг. *пervàз*, рум. *perváz*, арум. *pirváză*, алб. *pervázë*, нгр. *περβάζι*. ▼ Од нперс. *pārvāz* (Stachowski 1998:155; Eren 330).

ïѐрдаш m. „глачање; батине“, *ïѐрдашии* impf. „батинати, тући“, *исïѐрдашии* pf., *оïѐрдашии*. ☐ Од тур. *perdah*, *perdaht* „id.“ (Škaljić 516; Skok 2:639 s.v. *ïѐрдáшии*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *пervàх*, *пervàф*, *пervàша*, алб. *perdah* (Boretzky 1976:104). ▼ Од нперс. *pārdāxt* (Stachowski 1998:149).

ïѐрде n. „завеса; очна болест, катаракта“: Паднало му перде на око, „ограда, филарете на башти; образ, поштење, част“; у изразима *ïукло гу ïѐрде*, *изгубија ïѐрде* „особа која нема стида, срама“, *ïѐр-десъз* adj. indecl., m. „непоштен, бестидан (човек)“: Станко је за мене предесъз јен човек. ☐ Од тур. *perde* „id.“, *perdesiz*, уп. Škaljić 516 само „завеса, преграда, заклон“; Skok 2:638–639. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ïѐрде* (Јашар-Настева 52, 67), буг. *пervè*, рум. *perdeá*, арум. *пirdé*, *birdé*, алб. *perdé*, *perdesýz* (Dizdari 765), нгр. *περδές*. ▼ Од нперс. *pārde* (Stachowski 1998:150–151; Eren 330).

перендија *f.* само у примеру: Куку, ми направиле перендија. ☐ Можда од тур. *perende* „преметање, салто“ (Redhouse, TSS); уп. и алб. *perëndí* „Бог“, *perëndím* „залазак сунца; запад; пропаст“. ☐ Овако само у српском. ▼ Можда од нперс. *perende* (TSe). ☐ Skok, Škaljić немају; уп. *iperendé* *m.* „лом“: Пази се, ако те сретнем, од тебе ћу направим перенде Лесковац (Митровић).

периз, *iperis m.* „дијета“. ☐ Од тур. дијал. *peris*, *-zi* „id.“ Призрен (Jusuf 176), поред *pehriz*, уп. Skok 2:640 без турског етимона. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. и дијал. *iperiz* (Јашар-Настева 54), буг. *peruz*, арум. *pirize*, алб. *pehriz*, *periz* (Boretzky 1976:104). ▼ Од нперс. *pähriz* (Stachowski 1998:146–147). ☐ Škaljić нема.

перушан *m.* „женски накит за главу уз народну ношњу од сребрних ланчића“: От јетрве ситне перишане НП. ☐ Од тур. *perişan* „разасут, разбацан“, уп. и *perişanî* „капа коју су носили нижи службеници“ (Redhouse), уп. Škaljić 516; Skok 2:640. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *perušan*, арум. *piriuş(e)ână*, алб. *perishane*, *perishan*, *perushane* (Boretzky 1976:104–105). ▼ Од нперс. *pärîşân* (Stachowski 1998:152–153). ☐ У свим балканским језицима постоји значење „врста накита за главу“ али оно није потврђено у турском.

пештемал *m.* без значења, само из тефтера [„велики пешкир“]. ☐ Од тур. *peştemal* „id.“ (Škaljić 517; Skok 2:647). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ipešchemal* (Јашар-Настева 93), буг. *peštemal*, рум. *peştiman*, алб. *peshtëmall*, *pashtmall*, нгр. *πεστέμαλι*. ▼ Од нперс. *pištmal* (Stachowski 1998:158–159; Eren 331).

пешкир *m.* „велики канавац дужине 15–20 метара, користи се као заједнички салвет при обедима за совром“. ☐ Од тур. *peşkir* „id.“ (Škaljić 517; Skok 2:646 s.v. *ipeş*¹). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ipeşkir* (Јашар-Настева 93), буг. *peşkir*, рум. *peşchir*, алб. *peşkir*, нгр. *πεσκίρι*. ▼ Од нперс. *pišgîr* (Stachowski 1998:157–158; Eren 330).

пијаде *m.* „пешак, пешадија“: Атлија је, неје пијаде. ☐ Од тур. *piyade* „id.“ (Škaljić 518). ☐ Уп. алб. *pijâde* (Dizdari 769–770). ▼ Од нперс. *piyâde* (Stachowski 1998:164). ☐ Skok нема.

пилић *m.* „врста дрвета, вероватно храста, које се у грађевинарству рачуна као најтврђе дрво“: Пилит је дрво тврдо ка железно. ☐ Можда од тур. *pelit* „дрво *Quercus*“ (TBAS 221 s.v. *palamut*), уп. БЕР 5:239. ☐ Уп. буг. *пилитъ*. ▼ Нејасно. ☐ БЕР I. с. наводи да је буг. *пилит* дијалекатска варијанта од *пелит* али се та реч не налази у речнику. Skok, Škaljić немају.

пиљаф *m.* „пиринач куван са масти, са месом од живине, овчијим, телећим или са малим ћуфтама“. ☐ Од тур. *pilâv* „id.“ (Škaljić

518; Skok 2:657). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *џилав* (Јашар-Настева 90), буг. *пилàв, пилàф, пиляф*, рум. *piláf*, арум. *piláf*, алб. *pilaf* (Boretzky 1976:105). ▤ Од нперс. *pilāv* (Stachowski 1998:162).

џиринч, *џиринџ* m. „месинг“. ▣ Од тур. *pirinç, pirinc* „id.“, уп. Škaljić 518; Skok 2:661. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *пиринч*, алб. *përinxh* (Boretzky 1976:105). ▤ Од нперс. *piringš, biringš* (Stachowski 1998:168–169).

џиринџик m. indecl. „танак конач од свилене бубе, али небелењен, већ природне боје, за разлику од свиле - белењеног конца; свилено платно“. ▣ Од тур. *bürüncük* „id.“ (Škaljić 155–156; Skok 1:242, оба s.v. *бурунџук*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *бурунџук* (Јашар-Настева 79), буг. *бурундџук*, рум. *burungiuc*, алб. *byrunxhuk, birinxhik* (Boretzky 1976:30). ▤ Домаћа реч, у вези са глаголом *bürünmek* „увијати се, мотати се“ који је од општетурске глаголске основе *bür-* (Tietze 1:407; ЭСТЯ 2:296–298), в. тамо и паралеле за варирање тур. *b-* : *p-*. Ⓢ Почетно *џ-* је можда последица локалног укрштања са *џиринч* „месинг“.

џирнаме, *џир-наме* n. indecl. само у примеру из тефтера мутавџија: за пир-наме шеху у Тбану...; за пирнаме дадо ▣ Можда у вези са тур. *pir* „оснивач верске секте“ у ком случају је сродно са **џирол**. ▣ Овако само у Призрену. Ⓢ Skok, Škaljić немају.

џирол interj. „живео, браво, алал вера“: Што ми Гига поп Манетов напраја кондуре пирол да му је!. ▣ Од тур. *pir ol!* „id.“ (Redhouse). ▣ Уп. алб. *pirolla, piroll* (Boretzky 1976:105). ▤ Тур. *pir* „ваљано, као што треба“ од нперс. *pīr* (Räsänen 385) и *ol* 2. sg. императива од *olmak* „бити“ домаће речи, од општетурске глаголске основе *bol-* (ЭСТЯ 2:185–188). Ⓢ Škaljić, Skok немају, уп. и *џирол* „id.“ Косово (Елезовић II).

џис adj. indecl. „прљав, одвратан“: Од њине куће по пис нема у нашу маалу, **џисльк** m. „нечистоћа, прљавштина“. ▣ Од тур. *pis* „id.“, *pislik* (Škaljić 519; Skok 2:662). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *џис* (Јашар-Настева 108), буг. *nис*, алб. *pis* (Boretzky 1976:106). ▤ Од нперс. *pīs* (Räsänen 385).

џишкин adj. indecl. „промућуран, паметан, искусан“: Пишкин је овој дете, виде ли како одговара. ▣ Од тур. *pişkin* „id.“ (Кнежевић 259). ▣ Овако само на Косову и Метохији. ▤ Домаћа реч, девербал од *pişmek* „кувати се; стећи искуство“, који је од општетурске глаголске основе *biş-*, **biş* (ЭСТЯ 2:161–164). Ⓢ Škaljić, Skok немају, уп. и *џишкин* „id.“ Косово (Елезовић II 537).

џишман adj. indecl. „онај који се каје; који одустаје; који се предомислио“, са глаголима *биџи* и *учиниџи*: „(по)кајати се“,

йишманийи се impf., *йишманлък т.* ☐ Од тур. *rişman (olmak)* „покажати се“ (Škaljić 519; Skok 2:665). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *йишман* (Јашар-Настева 109), буг. *пишман*, арум. *rişman*, нгр. *πισμα-νεύω*, алб. *pishman, pishmën* (Boretzky 1976:106). ▽ Од нперс. *pāšīmān* (Stachowski 1998:163–164). ☐ Изрази *йишман биийи (учиниийи)* су полукалкови од тур. *rişman olmak*, уп. мак. *йишман се сйори* (Јашар-Настева 153), буг. *пишман ставам, сторя се, чиня се* (БЕР 5:277).

ййскйь т. „конац од свиле“, ☐ Од тур. *püskül* „кићанка“ (Škaljić 527 s.v. *йүскул*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *йискул, йискуль* (Јашар-Настева 94), буг. *пискюл, пискюль, пискүл*, рум. *piskiuile*. ▽ Према Еубоғлу 561–562 домаћа турска реч, у вези са *püskürmek* „распршивати“. ☐ Skok нема.

йолафиийи pf. „поразговарати“: За туј работу ваља прво да полафим със мојега ортака. ☐ Од срп. *лаф т.* „разговор“ које код Чеме-рикића није потврђено, од тур. *laf* „id.“ (Škaljić 430; Skok 2:259). ☐ Именица *лаф* је балкански турцизам, уп. мак. *лаф* (Јашар-Настева 105), буг. *лаф*, рум. *laf*, арум. *lafe*, алб. *laf*, нгр. *λάφι*. ▽ Од нперс. *lāf* (Stachowski 1998:103–104).

йорйа adv. „осредње каквоће“. ☐ Од срп. *йо* „више“ и *орйа*.

йортйокал т., adj. „норанца; норанцасте боје“. ☐ Можда од тур. дијал. *portokal* „id.“ Призрен (Jusuf 177), поред *portakal*, уп. Škaljić 511; Skok 3:10 s.v. *йорайи*; Stachowski 1992:54, или директно преко нгр. *портокалли* (БЕР 5:533). ☐ Балкански турцизам или грецизам Skok, БЕР l.сс., уп. и мак. *йортйокал* (Јашар-Настева 43), рум. *portocal(ă)*. ▽ Највероватније преко италијанског топонима *Portogallo*. У турском можда из грчког, мање вероватно из француског, уп. Еубо-оғлу 559.

йостйакйја, йостйаћйја f. „учињена или осушена кожа са руном од овна, овце, јарца, козе или ређе какве звери, што се простре на под и на којој се седи“. ☐ Од тур. дијал. *posteci* „id.“ Призрен (Jusuf 177), поред *posteki*, уп. Škaljić 522; Skok 3:15. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *йостйекија* (Јашар-Настева 67), алб. *postek, postiqe, postoki* (Boretzky 1976:106). ▽ Од нперс. *pustäki* (Stachowski 1998:165).

йодйур, йојурко т. „потурица“, *йојурешка, йојуркиња f., йо-йурчйийи pf.* „превести у ислам“: Турци уграбиле јену Рисјанку (читај Српкињу) от Љубижде па оһале да гу потурчиф..., ☐ В. **Турчин**

йодче п. „мало земљано лонче за топљење масти, која онда служи за преливање кора за питу“. ☐ Вероватно од тур. *pota* „посуда за топљење метала“ (Redhouse). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *йоше* (Budziszewska 1983:135), буг. *пота, поте*, арум. *potă*, алб. *potë*

(Boretzky 1976:106). ▽ Недовољно јасно, БЕР 5:551 изводи од ит. *potta*, TSe од персијског. Можда у вези са гр. *ποτήριον*, уп. Skok 3:89 s.v. *ὑῦῖιιјер*, што је мало вероватно. Ⓚ Skok I.c. тумачи српску реч од алб. *potë*, што је мање вероватно а помиње и тур. *pota*; Škaljić нема.

ḡrānġa, *ḡranġe* m. (обично као pl.) „гвоздени окови, ланци којим се окивају заточеници“: Аци Рустем Шпорта, мифтија, ене га у Скопје, носи пранге на ноге. ☐ Вероватно од тур. *pranga* „id.“ (Redhouse). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ḡranġии* (Јашар-Настева 38), буг. *prān-ga*, *prānġи*, арум. *prangǎ*, рум. *prangă*, алб. *prangë*, нгр. *πράγγα*. ▽ Од ит. *branca* „id.“; старији тур. облик је *branka* (Eren 340). Ⓚ Другачије Skok 3:22–23 од нем. *Prange(r)* „стуб срама“, а тур. *pranka* тумачи као славизам. Škaljić нема.

ḡul m. „таксена и поштанска марка; дугме“: На, носи овуј писму на пошту, купи пул и залепи га, *ḡуља* f. „стари турски метални новац; плесан, буђа“, *ḡула* само из тефтера, *ḡулија венедичка* само из тефтера. ☐ Од тур. и дијал. *pul* „дугме, марка“ Призрен (Jusuf 177), уп. Škaljić 526; Skok 3:73. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ḡул* (Јашар-Настева 56), буг. *пул*, рум. *pul*, арум. *pul'á*, алб. *pullë* (Boretzky 1976:106). ▽ Највероватније од нперс. *pūl*, можда и преко арапског. У тим језицима се најчешће тумачи као позајмљеница од гр. *φόλλα*, *φόλλις* „ситан новац“ (Stachowski 1998:165–166); у значењу „марка“ могло је доћи до укрштања са ит. *bollo* од lat. *bullā* (Skok I.c.; Eyuboğlu 561). Ⓚ Значење „плесан“ ограничено је само на Косово и Метохију, могуће је да се развило од патине која се хватала на старом металном новцу, уп. *ḡуљав* adj. „плеснив, буђав“, *ḡуљати се* impf. „плеснивити се“, *ḡуљав*, *ḡуљан* adj. „буђав“ Косово (Елезовић II), за које није сигурно да је у етимолошкој вези са *ḡул* „марка, дугме“.

ḡusaiī m. само у примеру: Сељани се збирају, да му пусат поклоне НП [„оружје, коњска опрема“]. ☐ Од тур. *pusat* „id.“ (Škaljić 526; Skok 3:81). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *ḡusaiī* (Budziszewska 1983:137), буг. *пусат*, алб. *pusát* (Dizdari 780). ▽ Нејасно. Најчешће се тумачи као позајмљеница из арапског, детаљно Eren 340–341.

ḡusiġa f. „заседа, бусија“: Маниташа чекала пусија на Ђаковъчки пут. ☐ Од тур. *pusi* „id.“ (ЭСТЯ 2:278–279), поред *pusu*, уп. Škaljić 156; Skok 1:243–244 оба s.v. *бусија*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ḡusiġa* (Јашар-Настева 80), буг. *пусија*, арум. *pusiġe*, алб. *pusi*. ▽ Домаћа реч, од општетурске глаголске основе *bus-* „правити заседу“ (ЭСТЯ I.c.; Eren 341). Ⓚ Варијанте *ḡ-* : *б-* (стандардно срп. *бусија*) рефлектују различите слојеве позајмљивања, односно дијалекатску и, могуће, хро-

нолошку раслојеност у оквиру самог турског језика, уп. ОС 12–13, тур. дијал. облик вероватно **pusi*.

пусула f. „белешка, цедуља; код Срба позивница за свадбу“: Дође јен заптија и донесе овуј пусулу за Милана. ☐ Од тур. *pusula* „цедуља; компас“ (Škaljić 527; Skok 3:85). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *п̀сула*, алб. *pusullë*. ▼ Од ит. *bussola* или нгр. *μπούσουλας* (Eren 341). Семантички развој „компас“ → „цедуља, белешка“ у турском *Eyuboğlu* 561 објашњава натписима који су се налазили на старим компасима.

пушии m. „хомосексуалац, покварењак“: Зар тај пушт има образ да збори със људе? ☐ Од тур. *puşt* „id.“ (Škaljić 527; Skok 3:85). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *пушии* (Јашар-Настева 108), буг. *пушт*, рум. *puşt*, арум. *puštu*, алб. *pusht*. ▼ Од нперс. *pušt* (Stachowski 1998:166; Eren 341).

пушии пезевенк m. „подвонач“: ☐ Од тур. *puşt* в. *пушии* и *pezevenk* „id.“ (Škaljić 527, 517; Skok 3:85, 2:646 s.v. *üeu'*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *пезевенк* (Јашар-Настева 108), буг. *пезевенк*, рум. *pezevenchiu*, алб. *pezevenk*, *pezëveng* и сл. (Boretzky 1976:105), нгр. *πεζεβέγκης*. ▼ Тур. *pezevenk* тумачи се као позајмљеница од јерм. *bozawag* „id.“ (Eren 332), или од нперс. *pāzānāk* „id.“ (Stachowski 1998: 161–162).

Р

рааиљк m. „безбедност, мир“, *рахаи* adv. „спокојно“, *ураишии* (се), *урааишии* pf. „умирити, смирити“. ☐ Од тур. *rahat* „id.“, *rahatlık* (Škaljić 528–529; Skok 3:99–100). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *рааи*, *рааиљук* (Јашар-Настева 107), буг. *ра(х)ат*, *ра(х)атљк*, рум. *rahát*, арум. *(a)rihate*, *a rǎhate*, алб. *rahát*, нгр. *ράχατι*. ▼ Од ар. *rāhā(t)* (Räsänen 388).

раван m. „врста коњског хода при коме коњ предњим ногама каса, док задњим галопира“: Што Тор Филипов коњ иде раван, нема га, чашу воду да држиш у руку неће се расипе. ☐ Од тур. *rahvan* „id.“ (Škaljić 530; Skok 3:113). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *раван* (Јашар-Настева 48), буг. *раван*, арум. *arivane*, алб. *rahvan*, *ravan*, *re(h)van* (Boretzky 1976:112), нгр. *ράχβάνι*. ▼ Од нперс. *rahwār* (Eren 343).

раванија f. „врста слаткиша“: Лепо ти се погодила раванија, *раванија* „id.“. ☐ Од тур. *revani* „id.“ (Skok 1:54; Škaljić 530). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *реванè*, алб. *revani* (Boretzky 1976:112). ▼ Тур. реч је вероватно од нперс. *rūganī* од *rūgan*, *rewgān* (Škaljić l.c.).

Ⓚ В. *араванија*.

рас̄ѣаксимѣѣи pf. „поделити, разделити“: Сељамедију што ни остаи дајка Душан растаксимисмо брацки помеђу себе. ☐ Од срп. *ѣаксим* које је од тур. *taksim* „дељење“ (Škaljić 531; Skok 3:436 s.v. *ѣаксѣм*). ☐ У оваквом значењу само у српском, као глагол са овим префиксом само на Косову и Метохији. Уп. алб. *taksim* „врста мелодије“ (Boretzky 1976:127). ▽ Од ар. *taqsīm* „id.“ (Škaljić l.c.; Eyuboğlu 637). Другачије Skok l.c. од грчког.

раѣф m. „уска дрвена полица по собама, намештена између прозора и плафона дуж једнога или више зидова; служи за држање судова или воћа“: Прати ми и јен раф да га заковем у мејану. ☐ Од тур. *raf* „id.“ (Škaljić 528; Skok 3:97). ☐ Балкански турцизам, уп. и мак. *раѣѣ* (Јашар-Настева 35), буг. *раѣт*, рум. *raft*, алб. *raft*, нгр. *раѣѣ*. ▽ Од нперс. *raf* „id.“ (Stachowski 1998:169; Räsänen 388; Eyuboğlu 563), или од ар. *raff* „id.“ (Škaljić, Skok l.c.).

редѣф m. „резервна војска; резервист“: ☐ Од тур. *redif* „id.“ (Škaljić 533; Skok 3:123). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *редѣф*, алб. *redif*, *radif* (Boretzky 1976:112). ▽ Од ар. *rādīf* (Škaljić l.c.).

реѣа f. „гвоздена направа за затварање двокрилних врата изнутра“: ☐ Од тур. *reze* „id.“ (Škaljić 535; Skok 1:494 s.v. *реѣа*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *реѣа* (Јашар-Настева 35), буг. *реѣа*, *реѣа*, арум. *rize*, алб. *rezé*, нгр. *реѣѣѣ*. ▽ Од ар. *rāzzā* (Škaljić l.c.).

реѣил m., adj. indecl. „брука, срамота“; са глаголом *учинѣѣи* (*се*): „осрамотити (*се*); нагрдити, изружити“: Јован учини реѣил Душана пред толико људи, *реѣилѣк* m. „брука, срамота“: А мало ли било његове реѣилѣце? ☐ Од тур. *rezil* „id.“, *rezillic* (Škaljić 535; Skok 3:135). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *реѣил* (Јашар-Настева 108), буг. *реѣил*, *реѣилѣк*, рум. *rezillic*, арум. *rizile*, *riziliche*, алб. *rezill*, нгр. *реѣѣѣѣѣ*. ▽ Од ар. *rādīl* (Räsänen 389). ☐ Израз *реѣил* (*се*) *учинѣѣи* полукалк према тур. *rezil olmak* „id.“.

реѣем, *рехемѣ* adj. indecl., m. „заложен; залога“: Одамно је реѣем тај кућа његова. ☐ Од тур. *rehin* „id.“ (Škaljić 533 s.v. *реѣум*; Skok 3:125 s.v. *реѣим*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *реѣим* (Јашар-Настева 72), буг. *реѣим*, алб. *rehen*, *lē rehet* „залажем“ (Boretzky 1976:112). ▽ Од ар. *rehn* (Räsänen 389). ☐ Облик *рехемѣ* само у примеру из тефтера.

реѣнг m. „боја“: Не искачаф више мафесе от тај ренг. ☐ Од тур. *reng*, *renk* „id.“, уп. Škaljić 534; Skok 3:128 s.v. *реѣнѣ*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *реѣнг*, *ренѣ* (Јашар-Настева 57), буг. *ренѣ*, *ренѣѣ*, рум. *renchi*, *renghi*, арум. *réngă*, *réņce*, алб. *renk*, *rrenkt*, нгр. *реѣнѣ*. ▽ Од нперс. *rāng* (Stachowski 1998:172; Eren 344).

рендe п. „алатка за стругање дасака; кухињска алатка“. ☐ Од тур. *rende* „id.“ (Škaljić 270; Skok 1:493, оба s.v. *epènde*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *rendè*, рум. *rindoá*, арум. *rénde, rindé*, алб. *rende*. ▼ Од нперс. *rändä* (Stachowski 1998:171–172; Eren 344).

ресим, ресам, ресум, ресъм т. „такса“. ☐ Од тур. *resim* „id.“ (Škaljić 534; Skok 3:131). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ресим* (Јашар-Настева 156), буг. *рèсим*, рум. *resm, rezm*, алб. *rezm, resmí*, нгр. *рèсџм*. ▼ Од ар. *räsm* (Räsänen 389).

речел т. „врста пекмеза који није толико укуван и густ као у северној Србији“: Речел ми је готов. ☐ Од тур. *reçel* „id.“ (Škaljić 533; Skok 3:120). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *речел* (Јашар-Настева 91), буг. *рачел(ь), речел(ь)*, алб. *reçel* (Boretzky 1976:112). ▼ Од нперс. *rīçāl* (Eren 343–344).

рџдбе, рџџбе п. „чин, положај“: Със тој ново рутбе наш митесариф бидна по голем човек. ☐ Од тур. *rütbe* „id.“ (Škaljić 537 s.v. *рџџба*; Skok 3:177 s.v. *рџџбе*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *рудбè*, алб. *rytbe, rydbe, rybe* (Boretzky 1976:113). ▼ Од ар. *rutbä* (Räsänen 390).

роган т. „лак за обућу“: Учитељ Петар носи потине от роган, *роганлија* adj. indecl. „од лак[оване] коже“. ☐ Од тур. *rugan* „id.“ (Redhouse), уп. **дèве роган**. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *роган, роганлија* (Јашар-Настева 79, 95), буг. *рогán, роганлиш, роганлија*, алб. *rogán* (Dizdari 844). ▼ Од нперс. *rougan* (Stachowski 1998:92). ☐ Škaljić, Skok немају, уп. и *рогán* „лакована кожа“, *рогánлија* adj. indecl. „лакован (о кожи)“ Косово (Елезовић II).

ром т. „врста јаког алкохолног пића добијеног врењем и дестилацијом меласе шећерне трске, рум“, *ром розол*. ☐ Можда од тур. *rom* „рум“ (TSS). ☐ Овако само у Призрену, али уп. буг. *ром ракија* где се као тумачење значења буг. *ром* предлаже „грчки“ и изводи се од нгр. *ρωμικός* (БЕР 6:316 s.v. *ром³*). ▼ Од енгл. *rum* (TSe). ☐ Skok 3:171 s.v. *рџм* нема ово. Уп. *розол* „врста талијанског ликера“, в. Skok 3:162 s.v. *рòзлија*.

рсьз т. „безобразник, бестидник“: Што се чудиш за Османа, рсьз му бија и отац, *рсьзлук* „безобразлук“. ☐ Значење „безобразник“ може бити семантички помак од „лопов“, али и независна, хомонимна позјамљеница од тур. *irzsiz* „нечастан, непоштен“, уп. Skok 1:655 s.v. *хар²*, који претпоставља да се ради о истој речи, пореклом од тур. *irz* (без наведеног турског, већ само са арапским етимомом) са неетимолошким *х-*; уп. и Škaljić 537 s.v. *рз*. ☐ Skok l.c. упућује на алб. *ers* „частан“, уп. и *ersëlli, erz, erzelli, ërrz, ërrzelli* (Boretzky 1976: 48–49;

Dizdari 255), које би било паралела срп. *pcьз* „безобразник“ од тур. *irzsiz*. ▽ Тур. *irzsiz* је од ар. *ʿrd* „част“ и суф. *-siz* (Škaljić 537).

р̣сьз² м. „лопужа“. ☐ Од тур. *hirsiz* „лопов“, *hirsizlik* (Škaljić 334 s.v. *хрсуз*; Skok 1:655 s.v. *хар²*). ☐ Овако само у српском. ▽ Недовољно јасног порекла, од основе која се тумачи на различите начине и суф. *-siz*. Први део се објашњава као домаћа реч, од тур. етнонима *Kırgız* (Eyuboğlu 324), затим од тур. *hayır* које је позајмљеница из арапског (Škaljić 334) и од ар. *ʿrd* „част“ (Räsänen 159) које је и етимон тур. *ırz* „id.“. Последње објашњење претпоставља појаву неетимолошког *h-* још у турском, у ком случају би *hirsiz* и *irzsiz*, етимони *р̣сьз²* и *р̣сьз¹*, имали заједничко порекло.

руба, *руба-бошча* f. „бошча у коју се увија руба“. ☐ Вероватно од тур. и дијал. *ruba* „одећа“ Призрен (Jusuf 178), уп. и *бошча*. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *руба*, алб. *rubë* (Boretzky 1976:113). ▽ Од ит. (вен.) *ruba*, поред *roba* (Egen 423), истог крајњег (германског) порекла као наше *роба*. ☐ Škaljić, Skok немају.

русација само у тефтеру, *русаци* м. без значења, *русаци-наме* f. „дозвола издата од надлежне власти у бившој Турској“. ☐ Од тур. *ruhsat* „дозвола“ (Škaljić 536 s.v. *рухсаци*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *русаци* (Јашар-Настева 182), буг. *русатъ*, алб. *ruhsat*, *rusat* (Boretzky 1976: 113). ▽ Од ар. *ruḥṣa(t)* (Räsänen 390, Škaljić l.c.). ☐ Skok нема, уп. и *русаци* „одобрење“ Косово (Елезовић II).

руфет, *руфет* м. без значења [„занат; цех, еснаф“], *руфетлија*. ☐ Од тур. *hırfet* „id.“ (Škaljić 536; Skok 3:166). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *руфет* (Јашар-Настева 72), буг. *руфет*, рум. *rafet*, алб. *rufet* (Boretzky 1976:113), нгр. ρουφέτι(ον). ▽ Од ар. *hırfü(t)* (Škaljić l.c.). ☐ Другачије Skok 3:166 од тур. *urfet*, *ürfet* из ненаведеног извора. Облик *руфетлија* је вероватно домаћа творба.

рушвет м. „мито, подмићивање“: Туј раду не можеш да свршиш без рушвет, *рушветлија* м., adj. „лице које хоће да прими мито“, *рушветчија* м. „id.“. ☐ Од тур. *rüşvet* „id.“, *rüşvetçi* (Škaljić 537; Skok 3:176). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *рушветчија* (Јашар-Настева 84), буг. *рушвет*, рум. *ruşfêt*, алб. *ruşfet*. ▽ Од ар. *rişwä(t)* (Räsänen 390). ☐ Облик *рушветлија* је вероватно домаћа творба.

С

сџан м. „бакарна, калаисана посуда за јело, са поклопцем или без“. ☐ Од тур. *sahan* „id.“ (Škaljić 542; Skok 3:187 оба s.v. *сџан*). ☐

Балкански турцизам, уп. мак. *саан* (Јашар-Настева 68), буг. *сахан*, *са̀ан*, рум. *sahan*, алб. *sahan*, нгр. *σαχάσι*. ▽ Од ар. *ṣaḥn* (Räsänen 394).

сааџи, *сахџи* м. „часовник“, *сааџиџија*, *сааџиџија*, *сахџиџија* „часовничар“, *сааџиџилџк*, *сааџиџилџк* „часовничарски занат“, *сааџиџиница* ф. ☐ Од тур. дијал. *sāt* „id.“ Призрен (Jusuf 178), поред *saat*, *sahat*, *saatçi*, *saatçilik*, уп. Škaljić 542; Skok 3:180–181. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сааџи* (Јашар-Настева 59), буг. *сахат*, *са̀ат*, *сахатчија*, арум. *sāhate*, *sate*, алб. *sahat*. ▽ Од ар. *sāʾat* (Räsänen 390–391). ☑ Облици са –х– само у примерима из тефтера. За први помен в. Стаховский 1967:208.

са̀ба м. „јутро, зора; муслиманска јутарња молитва“: Оца на цамију још не беше викнаја саба кџд пођоше, *саба-зора* ф. „праскозорје“. ☐ Од тур. *sabah* „id.“ (Škaljić 538; Skok 3:181). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сабаф*, *сабаф зора* (Јашар-Настева 59, 167), буг. *сабах*, алб. *sabah*. ▽ Од ар. *ṣabāḥ* (Räsänen 391). ☑ Сложеница *саба-зора* је таутолошки хибридни склоп по типу *Linguaglossa*, где је на првом месту позајмљеница, а затим домаћа реч која је преводи: уп. срп. *цезив-орак*.

сабајле adv. „зором, рано ујутру“. ☐ Од тур. дијал. *sabaylen* „id.“ Призрен (Jusuf 178), поред *sabahleyin*, *sabah ile*, уп. Škaljić 538; Skok 3:181, који изводе од тур. *sabah ile*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сабајле* (Јашар-Настева 59), буг. *сабајлен*, *сабахле*, алб. *sabahle* (Boretzky 1976:114). ▽ Од тур. *sabah* в. **са̀ба** и вероватније са суф. *-leyin*, који служи за грађење прилога, него са постпозицијом *ile*.

са̀бор, *сџбор* м. indecl. „стрпљење“: Сабор де, пољко, па ће видимо и туј твоју работу, *сџборџк* м. ☐ Од тур. *sabır* „id.“, уп. Škaljić 539; Skok 3:182, оба s.v. *сџбор*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сабар* (Јашар-Настева 35), буг. *сабур*, *сабор*, алб. *sabër*, нгр. *сџбори*. ▽ Од ар. *ṣabr* (Räsänen 391).

са̀глам adj. само у примеру: Ни јено дете не му искочи саглам. ☐ Од тур. *sağlam* „здрав, јак“, дијал. **saglam*, уп. Škaljić 541–542; Skok 3:186–187. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *саглам* (Јашар-Настева 109), буг. *саглам*, арум. *saɣlám*, алб. *saglam*, *sakllam* (Boretzky 1976:114). ▽ Домаћа реч, од општетурске (именске и глаголске) основе *sağ* „здрав, жив“ (ЭСТЯ 7:134–137).

са̀дака ф. „милостиња“. ☐ Од тур. *sadaka* „id.“ (Škaljić 540; Skok 3:183). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *садака*, алб. *sadaka*, *sadak* (Boretzky 1976:114). ▽ Од ар. *ṣadaqa* (Räsänen 392).

са̀де adv. „прост, једноставан, без нарочитих украса; горак, само о кафи“: саде платно; Поручи у Смаиља две каве ама јену саде. ☐ Од тур.

sade „id.“ (Škaljić 540; Skok 3:183). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *cade* (Јашар-Настева 109), буг. *cadè*, рум. *sadeá*, алб. *sadé*. ▽ Од нперс. *sāde* (Stachowski 1998:177–178).

саиџија, *сајаџија* т. „човек који одржава везу између печалбара и њихових породица преносећи пошту и аманете (новац и ствари)“. ▣ Од тур. *sai* „id.“ и суф. *-ci* (Škaljić 543 s.v. *сáија*; Skok 3:189 s.v. *сајуја*). ▣ Уп. мак. *саиџија* (Јашар-Настева 84), буг. *саиџа*. ▽ Од ар. *sā'i* (Räsänen 395).

сајбуја т. „сопственик, власник“. ▣ Од тур. дијал. *saybi* „id.“ Призрен (Jusuf 178), поред *sahip*, *-bi*, уп. Škaljić 542 s.v. *сахџбуја*; Skok 3:187 s.v. *саџбуја*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сајбуја* (Јашар-Настева 35), буг. *сајбуја*, мегленорум. *sāibija*, алб. *sahib* (Boretzky 1976:114). ▽ Од ар. *ṣāhib* (Räsänen 394).

сајџија ф. „поштовање, указивање части“. ▣ Од тур. дијал. *saygi* „id.“ Призрен (Jusuf 178), поред *saygi*, уп. Skok 3:189. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *сајџија*, алб. *sajgi* (Boretzky 1976:114), рум. *saiggiu*. ▽ Домаћа реч, од основе глагола *saymak*, који је пореклом од општетурске глаголске основе *sā-* (ЭСТЯ 7:124–126). Ⓚ Škaljić нема овако.

сакати adj. „који је делимице или потпуно лишен способности мицања“, *сакатиџиџи* (*ce*) pf. „теже повредити; постати сакат; материјално упропастити“. ▣ Од тур. *sakat* „id.“ (Škaljić 544; Skok 3:190). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сакати* (Јашар-Настева 53), буг. *sakam*, арум. *săcăt*, алб. *sakăt*, нгр. *σακάτης*. ▽ Од ар. *saqat* (Räsänen 396).

сакъз, *сакъс* т. „врста смоле, служи као гума за жвакање, са неговање лица, за кување мелема за ране“. ▣ Од тур. *sakız* „смола“ (Škaljić 544 само у значењу „мастика“; Skok 3:190–191, оба s.v. *саказ*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сакас* (Јашар-Настева 21), буг. *сакъз*, рум. *sacîz*, арум. *săcîze*, алб. *sákëz*. ▽ Домаћа реч, недовољно јасног праблика на нивоу турских језика (ЭСТЯ 7:169–171; Eren 351).

сал, *салде*, *салџе* adv. „само“: Неје дома сал што искочи у чаршију. ▣ Од тур. дијал. *salde(m)* „id.“ Призрен (Jusuf 178), поред *salt(i)*, уп. Škaljić 546; Skok 3:196. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сал*, *салџе* (Јашар-Настева 229), буг. *сал*, рум. *salt*, мегленорум. *sal*, *säl*, алб. *sall*, *sallde*, *sallte* (Boretzky 1976:115). ▽ Нејасно. Можда позајмљеница из монголског (Eren 353), уп и Eyuboğlu 577. Ⓚ Облици попут *сал* су секундарни. БЕР 6:438, 451 објашњава буг. варијанту *салде* укрштањем са *cade* (од тур. *sade*) што није неопходно ако се има у виду тур. дијалекатски облик из Призрена.

салдрма f. „настрешница, наслон“. ☐ Од тур. *sundurma*, *sondurma* „id.“ (Škaljić 573 s.v. *сѹлдулма*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сундулма* (Јашар-Настева 65), буг. *салдарма*, *салдърма*, *салдрма*, *солдулма*, алб. *sandërma*, *sundurma* (Boretzky 1976:121). ▼ Глаголска именица од тур. *sundurmak* „растезати, разапињати“, које је домаћа реч, каузативни облик од општетурске глаголске основе *sun-* (ЭСТЯ 7:335–336). ☑ Skok 3:198 s.v. *саманлак* без решења.

салија f. „кратка мушка и женска горња одећа са рукавима, до појаса, с преда се не закопчава, обично од црне чохе, постављена јагњетином“. ☐ Од тур. *salta* „id.“ (уп. Škaljić 546; Skok 3:196). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *салта*, алб. *sállta* (Dizdari 870). ▼ Скраћено од тур. *saltamarka* в. **салијамарка**.

салијамарка f. „кратка мушка и женска горња одећа са рукавима, до појаса, с преда се не закопчава, обично од црне чохе, постављена јагњетином“. ☐ Од тур. *saltamarka* „id.“, уп. Skok 3:196. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *салијамарка* (Јашар-Настева 93), буг. *салтамарка*, арум. *saltamarcă*, алб. *saltamarka* (Dizdari 871 s.v. *sállta*); уп. и нгр. *σαλταμόρκα* које је можда директно из италијанског. ▼ Од ит. *saltambarca*, вероватно преко нгр. *σαλταμόρκα* због промене *-mb-* > *-μ-*.

салијанай m. „господство, церемонија, отменост (права или привидна)“, *салијанайлија* m., f., adj. indecl. „који ужива у сјају, отмености, церемонијама“. Видосте тога мајкинога салтанатлију како иде по чаршије? ☐ Од тур. *saltanat* „id.“, *saltanath* (Škaljić 546; Skok 3:196). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *салијанай* (Budziszewska 1983: 142), буг. *салтанат*, рум. *saltanat*, арум. *săltánátă*, алб. *salltanat* (Boretzky 1976:115). ▼ Од ар. *saltanā(t)* (Räsänen 399).

саман m. само у тефтеру: 2 бале саман по 43 гроша. ☐ Вероватно од тур. *saman* „слама“, уп. Škaljić 546; Skok 3:198 само *саманлук*. ☐ Овако само у Призрену, уп. буг. *саманија*, *саманлџк*. ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 7:186–187; Eren 354–355).

самсон m. без значења [„велики пас“]. ☐ Вероватно од тур. *samsun*, *sansun* „врста дресираног пса“ (Škaljić 547; Skok 3:199). ☐ Уп. буг. *самсонин* „груб, неотесан човек“, *самсунџак*, *самсунџџк*, рум. *sam(p)son*, можда и алб. *samsún* (Dizdari 872). ▼ Од нгр. *σαμψώνι*, *σαμψών* (Škaljić, Skok l.c.; БЕР 6:472). ☑ БЕР l.c. све балканске речи тумачи као позајмљенице из грчког што може бити исправно, посебно у случају румунског, јер се на основу фонетског лика не може одредити непосредни извор позајмљивања. Уп. и тур. дијал. *som som* „стари пастирски пас“ (SDD 1242).

сáмур кáлѝак м. „калпак од самуровине“. ☞ Од тур. *samur* „самуровина“ и *kalpak* в. **кáлѝак**, уп. Škaljić 547; Skok 3:199. ☐ Уп. мак. *самур*, *самур калѝак* (Јашар-Настева 36, 94), буг. *калпак самурлија*. ▼ Од нперс. *sat(m)ūr* (Stachowski 1998:178–179; Eren 355, са детаљном дискусијом).

сандалија ф. „четвороножна столица са наслоном фабричке израде“. ☞ Од тур. дијал. *sandaliye* „id.“ Призрен (Jusuf 178), поред *sandalije*, уп. Škaljić 548; Skok 3:200. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сандалија* (Јашар-Настева 67), буг. *сандалија*, алб. *sandali* (Boretzky 1976:115). ▼ Преко ар. *šandāliyu* од *šandal*, од нперс. *čāndāl* (Skok l.c.; Räsänen 400). ☞ У рукопису Чемерикић наводи да се ова реч изговара *сандалије*.

сандѝк, **сандак** м. „сандук уопште; сандук са младином удавачком спремом; мртвачки ковчег“, *сандѝче* п. дем., *сандѝчићи* coll., *сандѝкчија*, *сандѝкчија* м. „столар; људи у сватовској поворци који иду иза носача сандука (6–12)“, *сандѝкчиљк*, *сандѝкчиљк* „столарски занат“. ☞ Од тур. *sandık* „id.“, *sandıkçı*, уп. Škaljić 548; Skok 3:200, оба s.v. *сандук*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сандак*, *сандакчија* (Јашар-Настева 65, 73), буг. *сандѝк*, рум. *sanduk*, арум. *sindúche*, *sindúke*, алб. *sënduk*, *sandék*, нгр. σεντούκι. ▼ Од ар. *šandūq* (Räsänen 401). ☞ Облик *сандак* само у примерима из писаних извора.

сандѝк емини м. „благајник у срезу, кајмакамлуку“. ☞ Од тур. *sandık emini* „id.“ (Škaljić 548; Skok 3:200). ☐ Уп. алб. *sandekemin* (Dizdari 874). ▼ Неодређени изафет од тур. *sandık* в. **сандѝк** и *emin* „управитељ“, ар. порекла (Škaljić 267–268).

санѝѝрач м. „врста платна код кога су и основа и потка од памука у две или више боја, користи се за израду канаваца, пешѝира, бошче и душечних чаршафа; домаће танко платно где је основа свила и пиринцик а потка исто тако, користи се за беле бошче, мараме за везење, чаршафе“. ☞ Од тур. *santranç* „шах, квадрат, кариран“ (Škaljić 549; Skok 3:202). ☐ У овом значењу само у српском, уп. буг. *санѝрач*, алб. *sandraç*, *satranç*, *çarşaf santrashli* (Dizdari 874–875). ▼ Перс. порекла (Skok l.c.; БЕР 6:484–485).

санѝћи, **санѝм** сопј. „тобоже, као да“. ☞ Од тур. дијал. *sançi* „id.“ Призрен (Jusuf 178), поред *sanki(m)*, уп. Škaljić 547; Skok 3:200. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *санки(м)* (Јашар-Настева 230), буг. *сáнки(м)*, рум. *sanche*, алб. *sanqë* (Dizdari 875). ▼ Од турског *san* 2. sg. императива од *sanmak* „мислити“ које је домаћа реч од општетурске глаголске основе *saṅ-* (ЭСТЯ 7:158; Räsänen 401) и честице *ki* перс. порекла.

са̀нџак м. „област од неколико каза (срезова) у Турској којом је управљао мутесариф“. ☞ Од тур. *sancak* „id.“ (Škaljić 548; Skok 3:200). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *санџак* (Јашар-Настева 82), буг. *сандџак*, рум. *sangeac*, арум. *sangeache*, алб. *sanxhák*, нгр. *σαντζάκι*(ον). ▼ Домаћа реч, у вези са тур. *sançtak* „забадати, бости; поставити заставу“ које води порекло од општетурске глаголске основе *sanç-* (ЭСТЯ 7:193–195; Eren 355).

санџије f. pl. без значења и примера [„крстобоља“]. ☞ Од тур. дијал. *sanci* „пробадање, жигање“ Призрен (Jusuf 178), поред *sanci*, уп. Škaljić 549; Skok 3:200. ☐ Овако само у српском, уп. буг. *сандџилаџал*, *сандџилјасвам* „разболети се од срчане болести“ (БЕР 6:480). ▼ Домаћа реч, девербал од општетурске глаголске основе *sanç-*, *sanc-* (ЭСТЯ 7:193–195).

сајлак м. без значења, само у поређењу: ...видео да су у торби ... осим саплака биле и једне клеште с којима се зуби ваде, можда исто што и *сајлак* м. „мања посуда од лима (конзерва); служи за посипање приликом купања“ Приштина (Вукићевић 1996:273), *сајлак* „чаша“ Србија, Далмација, Сињ, Херцеговина (Skok 2:594–595 s.v. *йаљ*), *сџаљк* „плекани лончић за воду“, *сајлак* „лонче; површан, плитак човек“ Лесковац (Митровић). ☞ Од тур. дијал. *saplak* „чаша за воду са дршком; кутлача; држак“ (SDD 1190). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *сапљк*, *сџпљк* „дршка ножа, секире“, алб. *sapllák* (Dizdari 876). ▼ Домаћа реч, од општетурског *sap* „ручка, дршка, стабљика, грана“ (ЭСТЯ 7:195–196; Eren 356). ☉ Другачије Skok l.c. који је повезује са *йлакнуйи* „испирати“ словенског порекла. Škaljić нема.

са̀рај м. „за турске владавине Призреном, зграда у којој су била смештена државна надлештва; велика, удобна и лепа зграда за становање“: Поша сџм у сарај да извадим тескеру за Сељаник. ☞ Од тур. *saray* „id.“ (Škaljić 550; Skok 3:204). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сарарј* (Јашар-Настева 62), буг. *сарай*, рум. *sarai*, *serai*, арум. *sărae*, алб. *saraj*, нгр. *σαράϊ*, *σεράγυ*. ▼ Од нперс. *sārāy* (Stachowski 1998: 179–180; Eren 356).

са̀раф м. „мењач“, *сарафана* f. „мењачница“, *сарафлисаи* имрф. само у примеру који као да није из призренског говора: Ту поред великог обућарског дућана, наместио се какав бедан крпа, онамо поред какве банкарске радње, у каквом ћумезу, Чива сарафлише, *сарафљк*, *сарафлак* м. „мењачко занимање; зграда за услуге при мењању новца“: Скуп је — да ми разбије јен дублин тражеше ми ... гроша сарафљк. ☞ Од тур. *sarraf* „id.“, *sarraflık* (Škaljić 550; Skok 3:204). ☐ Балкански турцизам,

уп. мак. *saraф* (Јашар-Настева 73), буг. *saràф(ин)*, *sарафлѝк*, рум. *saraf*, алб. *sarraf*, нгр. *σαράφης*. ▽ Од ар. *šarrāf* (Räsänen 402).

сара́ч м. „занатлија који се бави израдом седала и друге кожане опреме за коње“. ☐ Од тур. *saraç* „id.“ (Škaljić 549; Skok 3:203). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сара́ч* (Јашар-Настева 73), буг. *сарач*, рум. *saraciu*. ▽ Од ар. *sarrāġ* (Eren 356).

сара́ца ф. „шкрофуле“: Искочила гу, да је далеко, сараца. ☐ Од тур. *sıraca* „id.“ (Škaljić 549; Skok 3:203). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сара́ца* (Јашар-Настева 59), буг. *сараџа̀*, арум. *sărăgea*, алб. *saraxhë*. ▽ Од ар. *siraġa* (Škaljić l.c.).

сари-кѝна ф. „средство за негу лица, скидање маља са њега“. ☐ Од тур. *sarı* „жут“, дијал. **sari* и *kına* в. **кѝна**. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сари кана* (Јашар-Настева 96), алб. *sarikânë* (Dizdari 881). ▽ Тур. *sarı* је домаћа реч (ЭСТЯ 7:206–208). ☉ Škaljić нема ово, само *сарѝлук*, уп. и Skok 3:205 s.v. *сарѝлук*.

сарма ф. „јело од исецканог меса, пиринча, црног лука, увијено у листове киселог купуса, винове лозе и др., па скувано“. ☐ Од тур. *sarma* „id.“ (Škaljić 551; Skok 3:205). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сарма* (Јашар-Настева 89), буг. *сарма̀*, рум. *sarmá(le)*, арум. *sărmă*, алб. *sarma* (Boretzky 1976:116), нгр. *σαρμάς*. ▽ Домаћа реч, од *sarmak* „завијати“ које је од општетурске глаголске основе *sar-* (ЭСТЯ 7:201–202).

сарѝ м. „луг, цеђ“, adj. indecl. „оштар, љут“. ☐ Од тур. *sarp* „стрм, оштар, тежак“ (Skok 3:205). ▣ Уп. буг. *сарп* „строг, суров, лош, љут, гневан“. ▽ Домаћа турска реч (Eren 357; Räsänen 404; Clauson 845). ☉ Škaljić нема.

сарѝк м. „комад тканине, обично од муслина коју турски свештеници обавијају око капе, чалма“. ☐ Од тур. *sarık* „id.“ (Škaljić 551; Skok 3:205–206, оба s.v. *сарук*). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *сарѝк*, алб. *sarëk*, *sarrek* (Boretzky 1976:116). ▽ Домаћа реч, девербал од *sarmak* „завијати“ које је од општетурске основе *sar-* (ЭСТЯ 7:201–202).

сатѝр м. „сатара, секирица са дужим сечивом, а кратком дршком за сечење меса“. ☐ Од тур. *satır* „id.“ (Škaljić 551 s.v. *сатѝура*; Skok 3:207). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *сатѝр*, рум. *satır*, арум. *sătîre*, *satră*, алб. *satër*. ▽ Од ар. *sāṭīr*, можда посредством персијског (Eren 358).

сафѝ adj. indecl. „израз за нето тежину какве робе; сам, сув, чист“: Ица, да је жиф, узе ми 2 карлице жито сафи зрно.. ☐ Од тур. *safî*

„id.“ (Škaljić 541; Skok 3:209). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сафи* (Јашар-Настева 55), буг. *сафѝ*, алб. *safi*. ▽ Од ар. *ṣāfi* (Škaljić l.c.).

сѝфра м., ф. „досада, одвратност; досадно, наметљиво чељаде“: Микни ми се од главе, бре сафро. ▣ Од тур. *safra* „баласт“, уп. *safra atmak* „спасити се од досадне особе“. ▣ Овако само у Призрену. ▽ Од гр. *σαβούρα* (Eren 348). Ⓢ Škaljić 541 и Skok 3:186 само у значењу „невестица; жуч“ што је од тур. *safra* „id.“ које води порекло од ар. *ṣafra* и хомоним је горенаведеног *safra* „баласт“. Од тог турског арабизма је и *сѝфра* ф. „јед, жуч“ Косово (Елезовић II 542) које наводи Skok l.c.

сѝфиѝјан, *сафиѝјан*, *сакѝиѝјан* м. „фина црвена козја кожа“. ▣ Од тур. *sahtiyân*, *sakdiyan* „id.“ (Stachowski 1998:178), уп. Škaljić 542–543 s.v. *сѝхиѝјан*; Skok 3:192 s.v. *сѝхиѝјан*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сѝфиѝјан* (Јашар-Настева 79), буг. *сахтиѝн*, рум. *saftian*, *sahtian*, алб. *saftian*, нгр. *σαχτιάιν*. ▽ Од нперс. *sāḫtiyān*, можда преко арапског (Stachowski l.c.). Ⓢ За први помен в. Стаховский 1967:209.

сач м. без значења, само из тефтера, у нејасном примеру, можда „железни или земљани поклопац под којим се на огњишту пече хлеб или друга храна“. ▣ Од тур. *saç* „гвоздени лим“ (Škaljić 539; Skok 3:182). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сач* (Јашар-Настева 69), буг. *сач*, алб. *saç*. ▽ Домаћа реч, општетурска именица реконструише се као *sāç* (ЭСТЯ 7:218–219; Eren 348).

сѝчак м. „наслон, трем, нека врста стрехе“: Стани пот сачак да не киснеш. ▣ Од тур. *saçak* „id.“ (Škaljić 539; Skok 3:182 s.v. *сѝчма*). ▣ Уп. буг. *сачѝк*. ▽ Домаћа турска реч. Имајући у виду да *saçak* у турском поред „стреха“ значи и „ширит, гајтан, кићанка“ ова се реч најчешће изводи од општетурског *saç* „коса, длака“ (ЭСТЯ 7:216–217), али се не може занемарити ни потенцијално укрштање са глаголом *saçtak* „сејати, расипати, разбацити“ уп. ЭСТЯ 7:217–218.

саѝѝјак м. „саѝак, гвоздени треножац што стоји на огњишту и на њега се стављају судови са јелом које треба да се кува или пече“. ▣ Од тур. *sacaуak* „id.“, уп. Škaljić 540–541; Skok 3:182 s.v. *сѝч*. ▣ У контрахованом облику балкански турцизам, уп. мак. *саѝак* (Јашар-Настева 64), буг. *сѝѝјак*, алб. *saxhak* (Boretzky 1976:116). ▽ Турска сложеница од *saç* в. *сач* и *ауак* „нога“, које је домаћа турска реч (Eren 26; ЭСТЯ 1:103–104).

себа-и-дѝ „комбинација у барбуту и тавли: 2 и 3“. ▣ Од тур. *sebâdü* „id.“ (Škaljić 552). ▣ Овако само у српском, уп. мак. *сеуду* (Јашар-Настева 98). ▽ Од нперс. *se* „три“, *bâ* „са“ и *du* „два“ (Škaljić l.c.). Ⓢ Skok нема.

себай м. „добро дело, милостиња, помоћ сиромаху“, *себайлија*. ☐ Од тур. *sevar* „id.“, *sevarlı*, уп. Škaljić 561 s.v. *сèвāб*; Skok 3:227 s.v. *сèвāй*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *севај* (Јашар-Настева 107), буг. *себан*, *севан*, алб. *sevar* (Boretzky 1976:118). ▽ Од ар. *tāvāb* (Räsänen 406).

себеј adv., м. „због; узрок, разлог“: Што беше себеп те се разортачише да те лжем не знам. ☐ Од тур. *seber* „id.“ (Škaljić 552; Skok 3:211). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *себеј* (Јашар-Настева 107), буг. *себѐн*, арум. *sibépe*, алб. *seber*. ▽ Од ар. *sābāb* (Räsänen 407).

себзе п. „пиринач куван с црним луком, чиме се пуни кокош која се потом пржи“. ☐ Од тур. *sebze* „зелен, поврће, вариво“ (Redhouse). ☐ Овако само у Призрену. ▽ Од нперс. *sabza* (Stachowski 1998:183; Eren 358–359). Ⓢ Skok, Škaljić немају.

севда м., gen. sing. *севдаха* [!] „љубав, љубавна чежња, страст“. ☐ Од тур. *sevda* „id.“ (Škaljić 561–562; Skok 3:227). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *севда* (Јашар-Настева 35, 104), буг. *севдà*, рум. *sevdá*, арум. *sivdâie*, алб. *sevdá*. ▽ Порекло тур. речи различито се тумачи: као позајмљеница од ар. *sawdā'* „црна жуч, меланхолија“ с обзиром да је значење често умерено ка „љубавна чежња, патња“ (Škaljić 561–562; Јашар-Настева l.c.), или као домаћа турска реч од основе глагола *sevtek* „волети“, тако Skok l.c. Код овог објашњења остаје нејасан суфикс *-da*. На укрштање ова два облика помишљају Räsänen 406 и Моллова 1964:537. За порекло тур. *sevtek* в. ЭСТЯ 7:219, где се не помиње овај дериват.

сеир м. „гледање, посматрање“, *сеириџи* impf. „посматрати, гледати“. ☐ Од тур. *seyir* „кретање, посматрање“ (Škaljić 554–555; Skok 3:214–215 s.v. *сèхир*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сеир* (Јашар-Настева 35, 193), буг. *сејр*, рум. *seir*, арум. *sire*, алб. *sehir*. ▽ Од ар. *sāyir* (Škaljić l.c.). Ⓢ Skok l.c. са погрешним етимомом турске речи.

се-и-јек „комбинација у барбуту и табли: 1 и 3“. ☐ Од тур. *seyek* „id.“ (Škaljić 555 s.v. *сèјек*). ☐ Уп. алб. *sejék* (Dizdari 891). ▽ Од нперс. *se* „три“ и *yek* „један“ (Škaljić l.c.). Ⓢ Skok нема.

сексана f. само у примеру: На понекој сексани су бисаге пуне новца. [„товарни коњ“]. ☐ Од тур. *seysana*, *seyskane* „id.“ (Stachowski 1998:192), уп. Škaljić 556 s.v. *сејсана*; Skok 3:215 s.v. *сèиз*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сејсана* (Јашар-Настева 48), буг. *сејсана*, рум. *sacsană*, алб. *seisan* (Dizdari 892). ▽ Од нперс. *sā'isχāne* од ар. *sā'is* „коњушар“ и нперс. *χāne* (Stachowski l.c.; Eren 363).

сељамедија f. „поодња, част у новцу коју путник даје при поласку на пут онима који га испраћају“. ☐ Вероватно у вези са *сељамет*.

сељамеџ м. „успех, срећа“, у изразу: *искочија на сељамеџ*. ☐ Од тур. *selâmet* „id.“ (Škaljić 557; Skok 3:193). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сељамеџ* (Јашар-Настева 200), буг. *селамент*, рум. *selemet*, *silimet*, *silemet*, алб. *selamét*. ▽ Од ар. *sälāmā(t)* (Räsänen 397). ☑ За израз *искочија на сељамеџ* као могући полукалк уп. тур. *selâmete çikтак* „избавити се“.

сељамљџ м. „одељење за пријем гостију код муслимана одвојен од аремљџа“. ☐ Од тур. *selâmlık* „id.“ (Škaljić 557; Skok 3:192–193 s.v. *sâlām*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *селамак* (Јашар-Настева 62), буг. *сељамљџ*, алб. *selamllëk*, *selamllek* (Boretzky 1976:117). ▽ Од тур. *selâm*, од ар. *sälām* и суф. *-lık* (Škaljić l.c.).

сељбен м. „повезача од најтање паучинасте материје у разним отвореним бојама; њиме се повезују само девојке (не преко лица) у вароши“. ☐ Од тур. *serbend* „турбан, марама којом се повезује глава“ (Redhouse). ☐ Овако само у Призрену. ▽ Од нперс. *ser* „глава“ уп. Stachowski 1998:185–186 и *bend* „веза, повез“. ☑ Skok, Škaljić немају.

сене п. indecl. „година“. ☐ Од тур. *sene* „id.“ (TSS). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *сенè*, алб. *sene* (Boretzky 1976:117). ▽ Од нперс. *sâne* (Stachowski 1998:184), можда преко ар. *sänā* „id.“. ☑ Škaljić, Skok немају.

сењеџ м. „признаница; исправа коју је за турске владавине продавац каквог имања издавао купцу“. ☐ Од тур. *senet* „id.“ (Škaljić 558; Skok 3:220). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сенеџ* (Јашар-Настева 839), буг. *сенèт*, рум. *sînet*, арум. *sinéte*, алб. *senet* (Boretzky 1976:117). ▽ Од ар. *sänäd* (Räsänen 410).

сејџеџ м. без значења, само у поређењу: 2 сепета у којима се гвожђе носи. ☐ Од тур. *sepet* „корпа, кош, товар“ (Škaljić 559; Skok 3:222). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сејџеџ-кофчез* (Јашар-Настева 167), буг. *сенèт*, рум. *sipet*, алб. *sepét*, нгр. *сепџети*. ▽ Од нперс. *sarad* (Stachowski 1998:184–185; Eren 361).

сербес, *сербез* adv. без значења [„слободно, безбрижно“]. ☐ Од тур. *serbes*, *serbez* „id.“ (Stachowski 1998:187), и дијал *serbez* Призрен (Jusuf 178), уп. Škaljić 559; Skok 3:223–224. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сербес* (Јашар-Настева 109), буг. *сербèз*, *сербès*, алб. *serbes*, *serbez* (Boretzky 1976:117). ▽ Од нперс. *särbäst* (Stachowski l.c.).

сермија ф. „главница, имање, капитал у стоци, готовина“. ☐ Од тур. дијал. *sermiye* „id.“ (Stachowski 1998:190), поред *sermaye*, уп. Škaljić 560; Skok 3:224. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сермија* (Јашар-Настева 72), буг. *сермија*, рум. *sertia*, *sermaia*, *sermea*, арум. *sirmae*, алб. *sertajé*, нгр. *сермаџа*. ▽ Од нперс. *särtāye* (Stachowski l.c.).

серсем м. „прзница“. ☐ Од тур. *sersem* „id.“ (Skok 3:225). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *серсем(ин)* (Јашар-Настева 108), буг. *серсѐм(ин)*, алб. *sersem* (Boretzky 1976:118). ▽ Од нперс. *särsām* (Stachowski 1998:191). ☒ Škaljić нема.

серџи м. само у примеру из тефтера, *сѐрџи вала*, *серџи вале* f. само у примеру: 3 топа серт вала по 16 гроша. ☐ Од тур. *sert* „тврђ, чврст“ (Škaljić 561; Skok 3:225); *вала* је од тур. *vala* „врста финог, свиленог танког материјала, газе“ које немају Škaljić и Skok. ☐ Само *серџи* је балкански турцизам, уп. буг. *серт*, алб. *sert*, мак. *серџи* (Јашар-Настева 101); уп. и буг. *вал*, *вала*, *вало* „копрена“. ▽ Тур. *sert* је од нперс. *sard* (Eren 362); а *vala* од нперс. *vālā* (Eren 433); БЕР 1:113–114 изводи тур. дијал. *vala* од фр. *voile*. ☒ Уп. и срп. *ва̀ла* f. „материја као тил разне боје од танке свиле, тил, рубац, којим девојке и младе жене повезују главу. Кад се шаљу свадбени дарови обично се валом покрију“ Косово (Елезовић I), „танка провидна тканина“ НП БиХ, „вео за сакривање лица код муслиманки; старински шупљикав вез (за рукаве)“ Осијек (РСА).

сеџре п., м. „капут европског кроја“. ☐ Од тур. и дијал. *setre* „сако; старински дугачак капут, као фрак“ Призрен (Jusuf 178), (Škaljić 561). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сеџре* (Јашар-Настева 93), буг. *sempе*, алб. *sétër*, *sétre* (Dizdari 903). ▽ Вероватно од ар. *sātrā* „горњи део мушке одеће“, мање вероватно од фр. *surtout* (Räsänen 413; Škaljić l.c.). ☒ Уп. Skok 3:227 s.v. *сеџла* без етимона.

сеџаде п. без значења и примера [„правоугаони простирач на коме Муслимани клањају намаз“]. ☐ Од тур. дијал. *secade* „id.“ Призрен (Jusuf 178), поред *seccade*, уп. Škaljić 553; Skok 3:185 s.v. *саџада*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сеџаде* (Јашар-Настева 67), буг. *седжадѐ*, рум. *segedeá*, алб. *sexhadé*, *sixhadë*. ▽ Од ар. *sāğğādā* (Räsänen 407).

сиври сџнек м. „нека буба, мања од акрепа, жућкасте боје, која живи по подрумима и влажним одељењима, а од чијег уједа место отекне, а некад и загноји“: Упецаја ме јен сиври синека. ☐ Вероватно од тур. *sivrisinek* „комарац“ (Redhouse) са помереним значењем. ☐ Уп. буг. *сивриџница* „мала мува“. ▽ Од тур. *sivri* „оштар; врх, бодља“ и *sinek* „мува, комарац, разне врсте инсеката“. Обе су речи турског порекла, за *sivri* в. ЭСТЯ 7:252–253, а за *sinek* ЭСТЯ 7:264–265; Eren 368–369. ☒ Уп. Skok 1:270 s.v. *џиврија*, Škaljić нема.

сиља м. „силав, силај [врста оружја]“. ☐ Од тур. *silâh* „id.“ (Škaljić 564; Skok 3:235, оба s.v. *сиљах*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак.

силаx, *сиљаф* (Јашар-Настева 106, 189), буг. *сиљаx*, рум. *seleaf*, алб. *silah*. ▽ Од ар. *silāh* (Räsänen 421).

сиљди́сати impf., *сиљди́сан* adj. „кад је реч о сребрном и златном новцу значи излизан дугом употребом“. ☐ Од тур. *sildi* 3. sg. перфекта од *silmek* „брисати“ (Redhouse). ▣ Уп. буг. *силди́свам* „изанђати, излизати“, *сиљди́свам*, *силди́сувџм*. ▽ Домаћа реч од општетурске глаголске основе *sīl-* (ЭСТЯ 7:398–399). ☉ Škaljić, Skok немају.

сиљенек adj. indecl. само у тефтеру: 2 3/3 мецидије силенек за гоша 44. ☐ Можда од тур. *silinmek* pass. од *silmek* „брисати, излизати“, свакако у вези са **сиљди́сати**. ▣ Овако само у Призрену. ☉ Škaljić, Skok немају, уп. и *си́лик* adj. indecl. „излизан“ Косово (Елезовић II).

си́м m. само у тефтеру: 3 топа сим жути по...; 2 макаре сим по 10 гроша. ☐ Од тур. *sim* „сребро“ (Redhouse). ▣ Уп. буг. *сим* „сребро, срма“. ▽ Од нперс. *sīm* (Egen 368). ☉ Škaljić, Skok немају.

си́мбиљ m. „зумбул“. ☐ Од тур. *sümbül* „id.“, уп. Škaljić 574 s.v. *сџумбул*; Skok 3:665 s.v. *зџумбул*. ▣ Облик са *z-* је балкански турцизам, уп. буг. *зџмбул*, мак. *зумбул*, алб. *зутуљ*, нгр. *ζιμπουλι*. ▽ Од нперс. *sumbul* (Räsänen 436).

симити m. „персијски хлеччићи од најфинијег пшеничног брашна“, *симиче* n. dem., *симиција* m. ☐ Од тур. *simit* „id.“, *simitçi* (Škaljić 565; Skok 3:236). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *симид*, *симитиче*, *симитичија* (Јашар-Настева 90, 97, 93), буг. *симид*, *симит*, *симитчија*, рум. *simit*, арум. *simite*, алб. *simít*. ▽ У крајњој линији од гр. *σιμιτδάλι*, можда преко ар. *samīd* (Egen 368).

симсар m. „трговачки посредник, сензал, самсар“. ☐ Од тур. *simsar* „id.“, уп. Škaljić 547 s.v. *самсар*; Skok 3:221 s.v. *сенсал*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *симсар* (Јашар-Настева 70), буг. *самсар*, рум. *samsar(i)*, *simařar*, алб. *simsar*, *samsar* (Boretzky 1976:119). ▽ Вероватно од ар. *simsār* „id.“. Škaljić тур. облик *sansar* (!) тумачи од истог арапског облика. Крајње порекло ар. речи није сасвим јасно. Lokotsch 146 тумачи је као позајмљеницу од нперс. *sāpsār*; Räsänen 422 реч изводи од ит. *censale*.

симсија f. „лула“. ☐ Вероватно од тур. дијал. *simsi*, *sipsi* „свирала од врбовог прута“ (DS 1229, 1233), *sipsi* „id.“ Призрен (Jusuf 179), поред *sipsi* „свирала; писак на кларинету; цигарета“ (Redhouse). Мање вероватно од тур. *simsi* „сребрнкаст“ од *sim* в. **си́м**, тако Škaljić 565; уп. и Skok 3:237 са нејасним значењем турске речи. ▣ Балкански турцизам, уп. алб. *simsi*, *sipsi*, *sumsi*, *supsi* (Boretzky 1976:119), нгр. *σιψί*. ▽ Нејасно, вероватно позајмљеница.

симсиле п. само у примеру: Симсиле му његово. ☐ Од тур. *silsile* „ланац, генеалогичка линија, потомство“ (Skok 3:237). ☐ Уп. мак. *симсиле* (Јашар-Настева 87), буг. *симсиле* Дебар, *синсилѝ*, *семселѝ*, *семселѝкѝ*. ▽ Од ар. *silsila(t)* (Skok l.c.). ☐ БЕР 6:675 наводи и тур. облик *sinsile*. Škaljić нема. Са дисимилацијом *l - l > m - л*.

синанмећи(к), *синан-мећик*, *сенамећи* т. само у тегтеру: Сенамећи од 1 оку 3 паре...-, 1 ока сенамећи 10 гроша. ☐ Од тур. *sinameki* „сена, касија Cassia; плод сене; лист сене, александријски лист“, уп. Skok 3:220 s.v. *sena*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *синамеќи* (Јашар-Настева 55), буг. *синамеки*, *синамикѝ*, *синомакѝ*, *синомекѝ*, алб. *sinaniméz* (Dizdari 912). ▽ Од ар. *sānātakkiyu* „id.“. ☐ Škaljić нема.

синија ф. „врло плитак, округао, калајисан бакарни суд са малим оквиром; мањи служи за доношење јела на софру о свечаним обедима, а већи за обедовање уместо софре“, *синиче* п. dem. ☐ Од тур. *sinî* „id.“ (Škaljić 566; Skok 3:238). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *синија* (Јашар-Настева 69), буг. *синија*, рум., арум. *sinie*, алб. *sinî*, *sëni*, нгр. *σινί*. ▽ Од нперс. *sinî*, од ар. *šīnî*, од *šīn* Кина (Eren 369).

синџир т. „гвоздени ланац; фабричка марка конаца намотаних на калемове“. ☐ Од тур. *zincir* „id.“, уп. и *sencir*, *sind'ir* (Stachowski 1998:251–252), уп. Škaljić 566; Skok 3:238. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *синџир* (Јашар-Настева 36, 206), буг. *синџир*, рум. *zingir*, алб. *sënxhir*, *sixhir*. ▽ Од нперс. *zanğir*, *zing'ir* (Stachowski l.c.; Eren 470). ☐ Почетно *c-* потврђено је у српском, македонском, бугарском и албанском, па се може претпоставити да је оно последица турске дијалекатске промене, пре него независних локалних промена у сваком од ових језика.

сирџик т. „белило, боја за лице (са живом и другим шкодљивим материјама)“. ☐ Нејасно. Можда у вези са тур. *sarıca* „жућкаст“, уп. *saraџик* „белило за лице“ Босна (Skok 3:243). Škaljić 567 изводи од тур. *sıraca* „шкрофуле“, уп. *sarџа* што је мало вероватно. ☐ Овако само у српском.

сџиљџач т. „сутлијаш“. ☐ Од тур. *sütlaç* „id.“, уп. Škaljić 576; Skok 3:366. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сџиљџачи* (Јашар-Настева 91), алб. *sytliaç* (Boretzky 1976:122). ▽ Изворни турски облик је *sütlü aş* од тур. *süt* „млеко“ које је домаћа турска реч (ЭСТЯ 7:346–348; Eren 380) и суф- *-lî*; тур. *aş* „јело, храна“ је такође домаћа реч (ЭСТЯ 1:210–212; Eren 23–24), уп. *ашџија*. Промена *-ş > -ç* одиграла се у турском, в. Eren 380.

сџиљџија adj. indecl. „плаво“. ☐ Од тур. *süt mavisî* „id.“, уп. Škaljić 576 s.v. *сџиљџија*; Skok 3:366 s.v. *сџиљџија* без тур. етимона. ☐

Уп. мак. *суџмавија* (Јашар-Настева 57). ▽ Неодређени изафет од тур. *süit* в. *сиџлијач* и *мави* „плав“ в. *мави*.

сичан-оџ т. само у примеру из тефтера. ☐ Од тур. *siçanotu* „арсеник, досл. мишја трава“, уп. и дијал. *siçan* „миш“ Призрен (Jusuf 179), уп. Škaljić 563; Skok 3:228. ☐ Овако само у српском. ▽ Неодређени изафет од тур. *siçan* „миш“ које је домаћа реч (ЭСТЯ 7:425–430) и *от* „трава“ такође турског порекла (ЭСТЯ 1:481–483; Eren 310–311), уп. *баљк-оџи*.

сиџим т. „мутавџијска израђевина, тања или дебља конопљина врпца разне дужине“: Узни јен сиџим па вржи, фиг. или бошкачки „селяк“: Тај сиџим ме превари: рече бајаги да ми донесе карлицу жито па ме сљжа, *сиџималка* f. „у мутавџиници направа за чешљање кострети и њено припремање за испредање жице“. ☐ Од тур. *sicim* „врпца, чвор“ (Škaljić 563; Skok 3:229). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сиџим* (Јашар-Настева 79), буг. *сидџим*, арум. *siğime*, алб. *sixhim*. ▽ Општетурска реч, могуће позајмљеница из монголског (ЭСТЯ 7:253–254; Eren 367).

сиљмен т. „арсеник“. ☐ Од тур. *sülümen* „живин хлорид“, уп. Skok 3:360 s.v. *сулимен*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сулементиа* (Јашар-Настева 96), дијал. *сулимџен* Кетеново (Алексовски 1985:42), буг. *силимџен*, рум. *suliman*, алб. *sylmënd* (Dizdari 934), нгр. σουλιμῆς. ▽ Од ит. *sublimato* (Devereux 1983:413). ☐ Škaljić нема.

сињет т. „обред обрезивања код муслимана“, *сињетисаџи* impf. „вршити обред обрезивања“. ☐ Од тур. дијал. *sünet* „id.“ Призрен (Jusuf 179), поред *sünnet*, уп. Škaljić 574; Skok 3:362 оба s.v. *сунет*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сунет* *дујун* (Јашар-Настева 216), буг. *сунет*, *сунет*, алб. *synet*, нгр. σουνέτι. ▽ Од ар. *sunnä(t)* (Räsänen 436).

сирџин т. „прогонство“. ☐ Од тур. *sürgün* „id.“ (Škaljić 575 s.v. *сурџун*; Skok 3:364 s.v. *сирџисаџи*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сурџун* (Јашар-Настева 154), буг. *сурџун*, *сирџон*, рум. *sirghiun*, алб. *syrgun*, нгр. σουρῆον. ▽ Домаћа турска реч, девербал од *sürmek* в. *сирџисаџи*.

сирџисаџи, *сурџисаџи*, *сурџишем* pf. „прогнати; дати чељадету неко средство за чишћење“, *сурџисуваџи*, *сурџисујем* impf. ☐ Од тур. *sürdü*, дијал. *sürdi* 3. sg. перфекта од *sürmek* „терати, прогнати, протерати“, уп. Škaljić 575 само *сурџисаџи*; Skok 3:364 s.v. *сирџисаџи*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сурџиса* (Јашар-Настева 112), буг. *сирџис(в)ам*, алб. *syrdis*. ▽ Домаћа реч, од општетурске глаголске основе *sür-* (ЭСТЯ 7:367–368 s.v. *sür-* III).

сїреї, *сиреї*, *суреї* т. „лице; фиг. слика“: Њоен сїрет гу је тако мија. ☐ Од тур. *suret* „id.“, уп. Škaljić 575 s.v. *суре*; Skok 3:363–364 s.v. *сурәї*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *супаї* (Јашар-Настева 86), буг. *сурат*, *сурет*, *сурет*, рум. *suret*, арум. *suráte*, *suréte*, алб. *surrát*, *surrét*, *syret* (Boretzky 1976:121) ▽ Од ар. *šūrā(t)* (Räsänen 433).

сїринїија, *сурунїија* т., f. без значења [„нешто старо, похабано“]. ☐ У вези са тур. *sürünmek* „вући се, потуцати, (по)хабати се; животарити“, уп. Škaljić 576; Skok 3:365 оба s.v. *сурунїија*. Skok изводи од тур. *sürüldü* што је по форми 3. sg. перфекта од *sürülmek* pass. од *sürmek* „трљати, гулити, стругати“. ☐ Уп. буг. дијал. *сурунїија* „отпаци од вуне“. ▽ Тур. *sürmek* „трљати, гулити, стругати“ је домаћи глагол од општетурске основе *sür-*, која је хомоним са основом тур. *sürmek* „терати“ в. **сїрдисаїи** (ЭСТЯ 7:365–366 s.v. *sür-* I). ☐ Škaljić l.c. као етимон наводи тур. *sürüntü* али та реч није посведочена у речницима.

сїрме п. indecl. „полуга, шуљ за затварање врата изнутра; фиока“. ☐ Од тур. *sürme* „id.“, уп. Skok 3:364. ☐ Уп. мак *сурме* „фиока“ (Јашар-Настева 67), дијал. *сурме* „грета са којом се затварају улазна врата са унутрашње стране“ Талашманци (Алексовски 1985:42), буг. *сурме* „врста браве, дрво којим се затварају врата, клин на вратима, рајбер“, такође и алб. *surme* (Dizdari 938). ▽ Домаћа турска реч, од глагола *sürmek* „трљати, гулити“ (ЭСТЯ 7:365–366 s.v. *sür-* I), уп. **сїринїија**. ☐ Škaljić 575–576 само у занчењу „црна боја у праху коришћена за шминку“.

сїрїук т. „скитница, нерадник, уличар, мангуп“: Де мош да побегнеш од тога сїртука?, *сїрїукача* f. ☐ Вероватно од тур. *sürtük* „id.“ (Skok 3:364; Stachowski 1992:59). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сурїук* (Јашар-Настева 181), буг. *суртук*, арум. *surtuc*, алб. *syrtúk* (Dizdari 938), нгр. *суртоўкџ*. ▽ Домаћа турска реч, девербал од *sürtmek* „лутати, скитати“, каузатива од *sürmek* в. **сїрме**. ☐ Škaljić нема. БЕР 7: 605 упућује на *суртук* (id. 716) које у значењу „горња мушка одећа“ изводи преко рус. *суртук* од фр. *sourtout*. На исти начин тумачи и рум. *surtuc*, које сматра непосредним етимомом за буг. *суртук* и нгр. *суртоўка*.

сојїарија т. без значења [„шалавција“]. ☐ Од тур. *soytarı* „id.“ (Škaljić 569; Skok 3:215 s.v. *сејїарїја*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *сојтарà*, *сојтарїя*, *сојтарлџк*, рум. *soitár*, *soitariu*, алб. *sojtár* (Dizdari 922). ▽ Можда од нперс. *sa'tarī* „блудница“ ар. порекла (Egen 374).

сокак т. „улица“: Од ракије по сокаци спије НП, *сокаче* п. dem. ☐ Од тур. *sokak* „id.“ (Škaljić 569; Skok 3:302). ☐ Балкански турцизам,

уп. мак. *сокак* (Јашар-Настева 61), буг. *сока̀к*, рум. *socas*, арум. *sucháche*, мегленорум. *sucás*, алб. *sokák*, нгр. *сока̀ќи*. ▽ Недовољно јасног порекла, највероватније од ар. *zuqāq* „id.“ (Škaljić 1.c.); претпоставља се и персијско посредство (Eren 372–373), али и контаминација са општетурском глаголском основом *соќ-* у основном значењу „тући, ударати“ (ЭСТЯ 7:286–292 s.v. *соќ-* II).

сомун м. „округао хлеб од пшеничног брашна са квасцем који се спрема и продаје у пекарницама“. ☐ Од тур. *somun* „id.“ (Škaljić 570; Skok 3:199 s.v. *сaмyн*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сомун* (Јашар-Настева 86), буг. *сомyн*, рум. *somun*, арум. *somunǎ*, алб. *somun*. ▽ Од гр. *σoμύν* (Eren 374).

сoџа ф. „батина“. ☐ Од тур. *sopa* „id.“ (Škaljić 570; Skok 3:306). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *сoна*, рум. *сoрǎ*, *соǎрǎ*, алб. *sopatë* (Dizdari 923). ▽ Нејасно, уп. Eren 374.

софи м. „мухамеданац одан повучености, побожности и науци, мистичар; веома учен човек“. ☐ Од тур. *sofi* „суфија, мистик“, уп. Škaljić 568 s.v. *сoфија* од тур. *sofu*. ▣ Уп. алб. *sofi* (Dizdari 919). ▽ Од ар. *سُفيى* „id.“ (Škaljić 1.c.). ☉ Skok нема.

сoфра ф. „округла дрвена трпеза на ниским ногарама на којој се обедује седећи око ње; мера за број гостију који обедују; обед“: Турите софру, са глаголом *чиџаџи*: „читати молитву пре обода“, *софрџиче* п. dem.: Те ни тури јено софриче да прекусимо. ☐ Од тур. *sofra* „id.“ (Škaljić 568; Skok 3:300). ▣ Балкански турцизам, уп. мак *софра* (Јашар-Настева 69), буг. *софрǎ*, рум. *sofrá*, арум. *sufra*, *sufrǎ*, алб. *sofrë*, *sufrë*, *sufrǎ*, нгр. *софрǎс*. ▽ Од ар. *sufra* (Eren 372).

сoфра-без, **сoфра-бези** м. indecl. „чаршаф који се простире испод софре да се не би ћилим од јела испрљао и да се на њему покупе мрве од хлеба“: Турите софра-бези па донесите софру; Не ваља да се тресе софра-бези по вечере. ☐ Од тур. *sofra bez* „столњак“ (Škaljić 568). ▣ Уп. алб. *sofrabez* (Boretzky 1976:120). ▽ Неодређени изафет од тур. *sofra* в. **сoфра** и *bez* „(памучно) платно“, које је општетурска реч неизвесног порекла, вероватно стара позајмљеница, али се изворни језик различито тумачи и јединствено мишљење није шире прихваћено. За детаљну дискусију в. ЭСТЯ 2:102–103; Eren 49–50; Tietze 1:329. ☉ Skok 3:300 нема ово s.v. *сoфра*, уп. и *софрǎ-без* „id.“ Косово (Елезовић II); у облику *софра-бези* очуван је вокал из турске изафетске конструкције.

соџук м. „кобасица од танких говеђих црева; ћевапчић; посласлица: на конач нанизани ораси, преливени смешом за ратлуке“. ☐ Од тур. *sucuk* „id.“, уп. Škaljić 573 s.v. *сyџука*; Skok 3:357 s.v. *сyџук*, оба

само у значењу „кобасица од бравијег или говеђега меса“. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *суџук* (Јашар-Настева 90), буг. *соджук*, *суджук*, рум. *sugiúcs*, алб. *suxhúk*, нгр. σουτζούκι. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 7:331–332; Eren 376).

сѝаија т. „уживалац тимара, титула закупца државног пореза, десетка“: Сречанима је вуј годину спаија Муса ефендија, *сѝаилѝк*, *сѝаиѝлак* „посед, имање које припада спахији“. ▣ Од тур. *sipahi* „id.“, *sipahilik* (Škaljić 570; Skok 3:308 оба s.v. *сѝахија*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *сѝаија*, *сѝаиѝлак* (Јашар-Настева 182, 83), буг. *спахија*, *спаија*, рум. *spahiú*, арум. *spahiú*, алб. *spahi*, *spahillëk* (Boretzky 1976: 120), нгр. σποχής. ▽ Од нперс. *sipāhī* (Stachowski 1998:195). Ⓢ Облик *сѝаиѝлак* само у потврдама из писаних извора.

сѝармаче f. само из тефтера без значења, *сѝармаѝеѝа*, *ѝармаѝеѝа* „фабричка свећа“. ▣ Можда од тур. *ispermeçet* (*yağ*) „спермацет, семено уље“ (Redhouse). ▣ Овако само на Косову и Метохији, уп. и *сѝармаѝеѝа* f. „врста свећа страног порекла“ Косово (Елезовић II 542). ▽ Од ит. *spermaceti* (Devereux 1983:321), за *уаѝ* в. *јаѝлија*. Ⓢ Škaljić, Skok немају.

ср̣ма adj., f. „што је израђено од срме“, *срма гаѝѝан* само у примеру из тефтера, *срмалија* „израђено од срме, извезено сребрним концем“. ▣ Можда од тур. *sırma* „танак сребрни конац“, *sırmalı* (Škaljić 571). ▣ Балкански турцизам или грецизам, уп. мак. *срма* (Јашар-Настева 79), буг. *сърма*, рум. *sırma*, арум. *sirmá*, алб. *sërma*. ▽ Од гр. σόρμα (Eren 365). Ⓢ Skok 3:321 тумачи ове речи непосредно из грчког. Јашар-Настева 79, Boretzky 1976:118, Младенов 623 тумаче их као турцизме. Очигледни грецизам био би српски облик *сирѝма* из 1419. године, док би облик са вокалским *р*, који није раније посведочен, могао бити преузет и турским посредством.

срча f. „стакло; стаклени суд, боца од стакла“, *срчáлѝк*, *срчалак* т. „стакларија“. ▣ Од тур. *sırça* „id.“ (Škaljić 571; Skok 3:318). ▣ Балкански турцизам, мак. *срча* (Јашар-Настева 199), буг. *сърча*, алб. *sërç*, *sërrçe* (Boretzky 1976:118). ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 7:420–421). Ⓢ Облик *срчалак* само у примеру из тефтера.

суарија т. „војник коњаник; коњица“. ▣ Од тур. *süvari* „id.“ (Škaljić 576; Skok 3:366, оба s.v. *сувáрија*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *суварија* (Јашар-Настева 82), буг. *суварѝ(ја)*, алб. *suvari*, *suhari*, *suari* (Boretzky 1976:121). ▽ Од нперс. *suvāre*, *suvarī* (Stachowski 1998:200). Ⓢ Српски призренски облик указује на турску дијалекатску фонетску промену губљења интервокалног *в*.

субаџа m. „пуномоћник закупца државног пореза десетка“. ☐ Од тур. *subaşı* „id.“, дијал. **subaşı*, уп. Škaljić 572; Skok 3:355. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *субаџа* (Јашар-Настева 83), буг. *субаши(а)*, рум. *subășă*, алб. *subash*. ▽ Тумачи се као неодређени изафет чији је други део *baş* в. **баџа**, док се први тумачи на два начина: од арх. *sü* „војник“, коју Räsänen 431, 434 тумачи као домаћу по пореклу, или од тур. *su* „вода“ са објашњењем да је ова реч првобитно значила „надзорник за развођење вода у граду“ (Škaljić, Skok l.c.), које је такође домаћа турска реч (ЭСТЯ 7:325–327).

сунђер m. „спужва“: Ти погуби све сунђере. ☐ Од тур. дијал. *süncer* „id.“ Призрен (Jusuf 179), поред *sünger*, уп. Škaljić 574; Skok 3:362. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *сунѓер* (Јашар-Настева 37), буг. *сунѓер*, алб. *syngjër* (Dizdari 936). ▽ Од гр. σφουγγάρι (Eren 379).

сурла f. „зурна; свињска губица“, *сурлаџија* m. „који свира сурлу“. ☐ Од тур. *surna*, *zurna* „id.“, уп. Škaljić 657; Skok 3:665, оба s.v. *зурна*. ☐ Балкански турцизам и у варијанти са почетним *s-*, уп. буг. *сурла*, рум. *surlă*, арум. *súrlă*, нгр. σούρλα, алб. *surle* (Boretzky 1976:121). ▽ Од нперс. *sūrnā(y)* (Stachowski 1998:258; Eren 471). Турски облик са *s-* је примаран в. Eren l.c. ☐ За први помен в. Стаховский 1967:209.

сџклеџ m. „нервоза, мука; досада“, *сџклеџисује се* pf. ☐ Од тур. *siklet* „id.“ (Škaljić 571; Skok 3:321, оба s.v. *сџклеџ*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *саклеџ* (Јашар-Настева 102), буг. *саклџет*, *сџклеџет*, рум. *siclet*, нгр. σεκλέτι. ▽ Од ар. *tiqlä* (Škaljić l.c.).

сърџк m. „мотка; хоризонтална мотка утврђена за вертикалну греду, служи за сушење рубља“. ☐ Од тур. *sırık* „id.“ (Škaljić 571; Skok 3:319, оба s.v. *сърџ*). ☐ Уп. мак. дијал. *сърџк* (Budziszewska 1983: 155), буг. *сарџк*, можда и алб. *sarak* (ead; *ibid.*) које није посведочено у речницима турцизама у албанском језику. ▽ Општетурска реч нејасног крајњег порекла (ЭСТЯ 7:421–422; Eren 365).

Т

џаџан алва f. „посластица од брашна, шећера и сезамовог уља“. ☐ Од тур. *tahan halvısı* „id.“, дијал. *tahan halvısı*, уп. Škaljić 595 s.v. *џаџан-халва*; Skok 3:427. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џаан-алва* (Јашар-Настева 91), буг. *тахан-халва*, рум. *tahîn*, арум. *tâhîne*, алб. *tahîn*, *tehin-halvá-ja* (Dizdari 982), нгр. ταχίνι. ▽ Неодређени изафет од *tahan*, *tahin* (од ар. *ṭahīn* Škaljić l.c.) и *halva* в. **алва**.

īā́бак м. „занатлија који чини коже“, *īабакльк* „табачки занат“, *īабачи́на* ф. „табачка вуна“: Мешала съм табачину и рунску вуну, *īабачка вуна* „вуна коју табаци скидају приликом чињења коже“. ☐ Од тур. *tabak* „id.“, *tabaklık* (Škaljić 593; Skok 3:427 s.v. *īā́бак*²). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īабак* (Јашар-Настева 73), буг. *та̀бак*, рум. *tabác*, арум. *tăbác*, алб. *tabák*, нгр. ταμπάκης. ▼ Од ар. *dabbāğ* (Räsänen 451). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:209.

īā́бакъ м. примери и графија из тефтера „лист хартије или кога метала“. ☐ Од тур. *tabaka* „id.“ (Škaljić 593; Skok 3:427 s.v. *īā́бак*²) ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *та̀бакъ*, алб. *tabak* (Boretzky 1976:125). ▼ Од ар. *tabaqā* (Räsänen 451).

īабан м. „део стопала којим се газе по земљи“. ☐ Од тур. *taban* „id.“ (Škaljić 593; Skok 3:427–428). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īабан* (Јашар-Настева 86), буг. *та̀бан*, рум. *taban*, алб. *taban* (Boretzky 1976:125), нгр. ταμπάνι. ▼ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:110–112 s.v. *dāban*).

īабана ф. „радионица где се чине коже“. ☐ Од тур. *tabakhane* „id.“, уп. Škaljić 594; Skok 3:427 s.v. *īā́бак*². ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īабаана*, *īабакана* (Јашар-Настева 195, 63), буг. *та̀бакханà*, *таба(а)нà*, *табаханà*, алб. *tabakhane*, *tabahane* (Boretzky 1976:125). ▼ Од тур. *tabak*, в. **īā́бак** и суф. *-hane* перс. порекла. Škaljić l.c. наводи тур. нар. *tabhane* као етимон, што је потврђено у речницима, али није истог порекла као *tabakhane*, уп. Räsänen 451; Stachowski 1998:213 ☞ Прелазни облик од тур. *tabakhane* до срп., буг. и мак. *īабана* је свакако буг. *та̀бахана*, алб. *tabahane*.

īабијајѝ м. „нарав, ћуд“, *īабијајѝлија* [без значења]. ☐ Од тур. *tabiat* „id.“, *tabiatli* (Škaljić 594; Skok 3:428). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īабиеѝ* (Јашар-Настева 107), буг. *та̀биѝт*, рум. *tabiét*, арум. *tabiéte*, *tăbiéte*, алб. *tabiat*, *tabijat* (Boretzky 1976:125). ▼ Од ар. *ṭabīyat* (Räsänen 452).

īабла ф. „послужавник на коме алвације, шећерције и симиције носе своје производе и продају по улицама; таџирић за шољицу од кафе“, *īаблѝче* п. „мали послужавник; стаклени таџирић у коме се служи слатко; таџирић од шоље за кафу; пепељара“. ☐ Од тур. *tabla* „послужавник, тацна, округла тезга, подметач, сталак; пепељара“, Škaljić 594 s.v. *īā́бла* као турцизам само у значењу „послужавник“, уп. и id. 603 s.v. *īā́вела*; Skok 3:428–429. ☐ У српском вероватно из турског, док се у сваком од балканских језика не може са извесношћу рећи да ли је позајмљеница из грчког или италијанског, уп. и мак. *īабла* (Јашар-Настева 69), буг. *та̀бла*, рум. *tăblă*, *tablă*, алб. *tabllá*

(Dizdari 980–981). ▽ Вероватно преко гр. *τάβλα* од лат. *tabula* (Eren 391); другачије, од ит. *tavola* (Räsänen 542–453; Škaljić l.c.).

тава f. „плитак земљани суд за печење јела под сачом или на пекарници; већи калаисани бакарни суд, доста плитак, у коме се кува пекмез; јело од доста меса, зелених патлицана, паприка, бамње, црна лука и алеве паприке; јело од ориза са овчијим месом“: Голема тава је зафатена, *тавче*, *тафче* n. dem. „и као назив за јело“: Глафче на тафче. ☐ Од тур. *tava* „id.“ (Škaljić 603; Skok 3:447). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *тава* (Јашар-Настева 68), буг. *тава*, рум. *tavă, tăvă*, арум. *távă*, алб. *tavë*, нгр. *ταβάς*. ▽ Од нперс. *tāba, tāwa* (Eren 397).

таванка f. „даска тавањача“: Јена таванка пукла, ваља да се замени, *таванисаџи* pf. „облагати таван даском“: Почеле да таванишеф, *таванисуваџи* impf.: Још ли таванисујеф мајстори? ☐ Од срп. *таван* које је од тур. *tavan* „плафон“ (Škaljić 603; Skok 3:448). ☐ Основни облик је балкански турцизам, уп. буг. *таван*, рум. *taván*, арум. *táváne*, алб. *taván*, нгр. *ταβάν*. ▽ Нејасног порекла, можда позајмљеница из арапског сиријског дијалекта (Eren 397).

тавлаисаџи pf., impf. „ситним капљицама воде (по)прскати суве листове дувана да би смекшали и тако се припремили за крижење; то се врши са водом из уста“: ☐ Од тур. *tavlatak* „овлажити, попрскати“ (Škaljić 604; уп. Skok 3:448 s.v. *тавли*, а s.v. *тавла* реч *тавлаја* f. „нека справа у калајџиници“ из Елезовића погрешно смешта у одредницу заједно са *тавла* „игра на коцке“). ☐ Уп. буг. *тавладисвамъ* „квасити“. ▽ Можда персијског порекла, од *tav* „топлота, загревање“ сродно са *tava* (Eyuboğlu 648).

тагар m. „бакарни или земљани суд са распаљеним ђумуром или жаром за загревање соба и дућана, мангал“, *тагар тахита* f. „они-ски дрвени сточић на средини кружно исечен да се у ту шупљину стави тагар са распаљеним ђумуром“: Ти унеси тагар тахту, а ја ћу тагар, *тагарџик* m. „направа у виду звона, израђена од танких, савитљивих лествица или пружа; пребацује се преко мангала и по њему стере опрано рубље (од одојчади) да би се што пре осушило“: ☐ Од тур. дијал. *тагар* „id.“ Призрен (Jusuf 180), поред *тагар, тагарџик*, уп. Skok 1:371–372 s.v. *тагара*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *тагар, тагарџик* (Јашар-Настева 67, 70), буг. *тагар, тагарџик*, арум. *tăgăr*, алб. *tagăr*, нгр. *ταγάρι*. ▽ Широко потврђена реч у турским језицима, могућа позајмљеница из неког од иранских језика (ЭСТЯ 3:120–122; Tietze 1:545). За дискусију о пореклу в. и БЕР 7:749–750. ☐ Škaljić нема, уп. *тагарџик*.

īaze adv. „свеже“: Да начнемо тазе леба. ☐ Од тур. *taze* „id.“ (Škaljić 604; Skok 3:448). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īaze* (Јашар-Настева 109), буг. *mazè*, арум. *tazé*, алб. *tazé*, нгр. *ταζέδικος*. ▼ Од нперс. *tāze* (Stachowski 1998:218–219).

īākaīī m. „снага“: Не работа више, такат изгубија. ☐ Од тур. *takat* „id.“ (Škaljić 597; Skok 3:435). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īakaīī* (Јашар-Настева 206), буг. *takàt*, арум. *tăcate*, алб. *takát*, нгр. *τακάτ*. ▼ Од ар. *tāqa(t)* (Škaljić l.c.; Eyuuboğlu 635).

īakla f. „превртање“: ☐ Од тур. *takla* „id.“, уп. БЕР 7:764. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *taklà*, нгр. *τακλᾶς*, можда и рум. *taclá* „брбрљање, површан разговор“. ▼ Нејасно, вероватно домаћа реч, можда у вези са тур. глаголском основном *tak-*, в. **īаклдисаīи се**. ☐ Уп. Skok 3:435 s.v. *īакладисаī се*, id. 3:436 s.v. *īаклациīн* нема ово. Škaljić нема; уп. и **īаклација**.

īаклација m. „голуб превртач“: ☐ Од тур. и дијал. *taklaci* „id.“ (SDD 1304), уп. Skok 3:436 s.v. *īаклациīн*. ☐ Уп. буг. *т̑кладжия*. ▼ В. **īакла**. ☐ Škaljić нема.

īаклдисаīи се pf., *īаклдисуваīи се* impf., *īькьлдисаīи се* „окомити се, сколити“. ☐ Од тур. *takıldı* (дијал. **takıldı*) 3. sg. перфекта од *takılmak* „закачити се, залепити се; досађивати“ (Skok 3:435). ☐ Уп. буг. *такълдисувам се*, нгр. *τακίλδίζω*. ▼ Пасив / рефлексив од *takmak* уп. **īактисаīи се**, које је домаћа реч, од општетурске основе *dak-* / *tak-* (ЭСТЯ 3:129–130). ☐ Škaljić нема.

īаксират m. „зао удес, зло, несрећа“: Тако му било зар писано да га уфати и тај таксират. ☐ Од тур. *taksirat* „id.“ (Škaljić 597; Skok 3:436). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īаксират* (Јашар-Настева 107), буг. *таксират*, арум. *taxirâte*, алб. *taksirat*, *taksërat*. ▼ Од ар. *taqširāt* (Škaljić l.c.).

īаксий m. „оброк, отплата, рата“. ☐ Од тур. *taksit* „id.“ (Red-house). ☐ Уп. мак. *īаксий* (Јашар-Настева 83), буг. *таксѝт* Кукуш. ▼ Од ар. *taqsīt* „id.“. ☐ Skok, Škaljić немају, уп. и *īаксѝт* „id.“ Косово (Елезовић II).

īактисаīи се pf. „наврсти се, навалити“: Не знам што се вој девојче тактисало на тој црвено артиче те га свејено тражи, *īактисуваīи се* impf. ☐ Од тур. *takti* (дијал. **takti*) 3. sg. перфекта од *takmak* „окачити (се), закачити (се)“. ☐ Уп. буг. дијал. *тактисувам*, *т̑ктисувѝм сѝ*. ▼ Домаћа турска реч, уп. **īаклдисаīи се**. ☐ Škaljić, Skok немају.

īākьm, **īакам** m. „опрема, прибор, гарнитура“. ☐ Од тур. *takım* „id.“ (Škaljić 597–598; Skok 3:435 s.v. *īакалдѝсаī се*). ☐ Балкански

турцизам, уп. мак. *ѡакам* (Јашар-Настева 77), буг. *такѡм*, рум. *tasım*, арум. *tāsıte*, алб. *takëm*, нгр. *такѡм*. ▼ Домаћа реч, од глагола *takmak* који је од општетурске глаголске основе *dak-* / *tak-* (ЭСТЯ 3:129–130), уп. *ѡакѡисаѡи се*, *ѡаклдисаѡи се*. ☞ У облику *ѡакам* само у писаним изворима.

ѡалѡган м. „широк чобански огртач од дебелог сукна, без рукава и дуг до чланака“: Увије се у талаган и студ не осећа. ☞ Од тур. и дијал. *talagan* „id.“ (SDD 1305), (Škaljić 598; Skok 1:376 s.v. *далѡган*; уп. и БЕР 7:775). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *талаган*, арум. *tälăgan(e)*, алб. *tallagan*, нгр. *ταλαγάρι*. ▼ Нејасно.

ѡѡлим м. „вежбање, дресура за животиње; војничко вежбање“: Атлије учиѡ талим. ☞ Од тур. *talim* „id.“ (Škaljić 598; Skok 3:438 оба s.v. *ѡѡлум*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡѡлим* (Јашар-Настева 80), буг. *талѡм*, рум. *talı*, *talım*, *tălim*, арум. *tălime*, *tilime*, алб. *talim*. ▼ Од ар. *ta‘līm* (Škaljić l.c.; Eyuuboğlu 638).

ѡѡман, *ѡѡмѡн* adj. indecl. „тачне мере, исправан, супротно од ексик“: ☞ Од тур. *tamat* „id.“ (Škaljić 599; Skok 3:440). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡѡман* (Јашар-Настева 195), буг. *тамѡм*, *тамѡн*, рум. *tamán*, арум. *tamat*, алб. *tamát*, *taman* (Boretzky 1976:127), нгр. дијал. *тамѡм*. ▼ Од ар. *tāmāt* (Räsänen 459).

ѡѡмин м. без значења [„мишљење, претпоставка“], *ѡѡминѡи* impf., *ѡѡминѡи* pf. „мислити, рачунати, ценити“: ☞ Од тур. дијал. *tamına* „отприлике“ Призрен (Jusuf 181), поред *tahmın*, уп. Škaljić 595 s.v. *ѡѡхмин*; Skok 3:441. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡѡ(в)мин* (Јашар-Настева 121), буг. *тахмѡн*, *тамѡнѡ*, рум. *tahmın*, арум. *tahmıne*, алб. *tahmın*. ▼ Од ар. *tahmın* (Škaljić l.c.; Eyuuboğlu 634).

ѡѡнгѡ-мисѡѡфир м. „изненадан гост“: ☞ За други део в. *мисѡѡѡфир*, први део нејасан, можда у вези са тур. *dangil* „груб, неотесан“, *dangalak* „будала“ (TSS), *dangil dungul* „досадан и који говори с провинцијским акцентом“ (Redhouse). ▣ Овако само у Призрену. ▼ Тур. *dangalak* нејасног је порекла, Tietze 1:558 упућује са резервом на јерм. *dan gluh* „велико слово“, мада семантичка веза није довољно јасна. За тур. *dangil dungul* исти аутор каже да је могуће да се ради о експресивном образовању од неизвесне основе. Уп. и буг. *дангалак* „висока и мршава особа; глупан“ које Москов изводи од турске ономатопејске основе *dang-* (Москов 1969).

ѡѡанур, *ѡѡањур* м. „округла даска са ручицом за мешење погача“, такође фиг.: Плећи му су ка тануре. ☞ Можда преко тур. дијал. *tanur* „округла даска за прављење лепиња од брашна; софра, тепсија за јело од бакра или туча“ (SDD 1310). ▣ Уп. буг. *танѡр* које се тумачи као

позајмљеница из српског (БЕР 7:804). ▼ Турску реч Tietze 1957:30 тумачи као позајмљеницу од буг. *танур*. ☞ Škaljić нема, Skok 3:439 s.v. *џаљур* изводи од ит. *tagliere*, стит. *tagliadore*.

џанур-џуџија adj. „чељаде велике задњице, са задњицом као танур“. ☞ За први део в. **џанур**, *џуџија* је од тур. *götlü, göt* „задњица“, дијал. **cüt*, уп. Škaljić 252; Skok 1:482, оба s.v. *џоџлук*. ☐ Овако само у Призрену. ▼ Тур. *göt* је домаћа реч (ЭСТЯ 3:84–86).

џаја f. „запушач од плуте, запушач уопште“. ☞ Могуће преко тур. *tara* „id.“ (уп. БЕР 7:806). ☐ Уп. мак. *џаја* (Јашар-Настева 25), буг. *тапа*, рум., арум. *тапа*, алб. *тапа* (Boretzky 1976:127). ▼ Од ит. *tappo* (Eren 394). ☞ Škaljić нема, Skok 3:442–443 изводи од итал. *tappo*, напомињући да акценти у Космету у потврди *џаја* f. „запушач од плуте“ (Елезовић II) показују да реч није позајмљена из турског. За разлику од Јашар-Настеве и Борецког, који ову реч одређују као турцизам, Младенов 629 такође буг. реч изводи од ит. *tappo*, а слично и за алб. *тапа* Orel 449, од ром. **tappum* „id.“, од итал. *tappo*.

џајија f. „службена исправа као доказ власништва какве непокретне имовине“. ☞ Од тур. дијал. *тапи* „id.“ Призрен (Jusuf 181), поред *тапи*, уп. Škaljić 600; Skok 3:443. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џајија* (Јашар-Настева 83), буг. *тапија*, рум. *тапије*, арум. *тапије*, алб. *тапи*. ▼ Домаћа турска реч (Räsänen 462; Eyuboğlu 641).

џарабозан m. „ограда на степеницама, гелендер, као и на отвореном делу чардака“. ☞ Од тур. *tirabzan* „id.“ (Škaljić 621 s.v. *џарабозани*; Skok 3:487 s.v. *џарабозан*). ☐ Уп. алб. *tarabozan, trabozan* (Boretzky 1976:133). ▼ Од нперс. *darbazīn* (Eren 407). Другачије Бајрактаревић 1961:78, од гр. τραπεζιον, што преузима и Škaljić, за разлику од Skoka који претпоставља италијанско порекло не наводећи етимон.

џараболос, *џараболос*, *џараболуз*, *џараболус*, *џарабулуз*, *џарабулус* m. „свилена или полусвилена тканина у шарам пореклом из Триполиса од које су израђивани појаси и шалови са ресама“. Муж гу донеја јен појас тарабулус прос прстен мош да га провучеш. ☞ Од тур. топ. *Tarabulos, Tarabulus, Trablus* Триполи (уп. Škaljić 620 s.v. *џараболос*; Skok 3:490 s.v. *џараболос*; БЕР 7:809–810). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *тарабулуз, тарабулос*, рум. *tarabulus, tarabulos*.

џарак m. „код мутавцијског разбоја направа за набијање потке при ткању, четвртаст комад ораховине тежак 2–3 kg“. ☞ Од тур. *тарак* „id.“ (Škaljić 600; Skok 3:443–444). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *тарак*, рум. *тарак*, арум. *таракса*, нгр. тарак. ▼ Домаћа турска реч, ЭСТЯ 3:147–149 тумачи је као девербал од *taramak* „чешљати“ које је

од општетурске глаголске основе *dara-*, слично и Clauson 539; Tietze 1:562; уп. и Москов 1964:188–189.

ѡарана f. „тесто од брашна, иситњено у виду зрнаца па осушено“. ☐ Од тур. *tarhana* „id.“ (Škaljić 601; Skok 3:444). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡарана* (Јашар-Настева 90), буг. *тарханà, тарана*, рум. *taraná, tarhaná*, арум. *tîrhîna*, алб. *tarhana, tarahana* (Boretzky 1976:128), нгр. *τραχανάς*. ▽ Од нперс. *tarχāna* (Eren 395).

ѡарайѡор m. „салата од ситно исецканих зелених краставаца, киселог млека и соли са мало белог лука и уља“. ☐ Од тур. *tarator* „мезе од сирћета, белог лука, маслиновог уља, средине хлеба и ораха“ (Stachowski 1992:62; уп. Skok 3:444 од тур. *terator*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡарайѡор* (Јашар-Настева 90), буг. *таратòр*, арум. *taratòre, tǎrǎtor*, алб. *tarator* (Boretzky 1976:128). ▽ Као реч нејасног порекла, можда позајмљену из грчког тумачи је Eren 394–395; БЕР 7:817–818 изводи од нперс. *tārotūr*. ☉ Škaljić нема.

ѡараф-ѡараф m. без значења [„са свих страна, збрка неред“]. ☐ Од тур. *taraf taraf* „id.“, *taraf* „страна“, уп. Škaljić 600; Skok 3:443. ☐ Само *ѡараф* је балкански турцизам, уп. мак. *ѡараф* (Јашар-Настева 153), буг. *тарàф*, рум. *taráf*, арум. *tăráfe*, алб. *taraf*, нгр. *τάρáφι*. ▽ Од ар. *ṭaraf* (Räsänen 463).

ѡарчук m. само у примеру: Ако те уфатим ће ти разпнем кожу на тарчук., *ѡарѡик* „пастирска торба од јагњеће или јареће коже; раде га сами сељаци“. ☐ Вероватно од тур. и дијал. *tagarcık, dağarcık, dāārcık, dārcık* „id.“ (DS 1323), уп. Škaljić 595 s.v. *ѡаgàрчик*; Skok 1:371 s.v. *dagára*; Stachowski 1992:62. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡагарче, ѡагарѡик* (Јашар-Настева 70), дијал. *ѡарчук* „овчарска торба за хлеб“ Кратово (Алексовски 1985:43), буг. *тагардѡѡик, тагарчук*, арум. *tǎğǎrcícǎ*, алб. *tarçuk*. ▽ Сродна са етимомом *ѡагар*, широко потврђена реч у турским језицима, могуће позајмљеница из неког од иранских језика (ЭСТЯ 3:120–122; уп. и Tietze 1:545). ☉ Примаран облик би био *ѡарѡик* од тур. *tagarcık* које би у дијал. варијанти гласило **tārcık* уп. *dārcık*. БЕР 7:751 за албанску реч претпоставља да може бити позајмљеница из српског. Уп. и *ѡаранѡуг* m. „торба од овчије или козје коже“ Пирот (Живковић), Бучум и Бели Поток (Богдановић 1979), *ѡаранѡуг* „овчја кожа у којој се носила вода за пиће“ село Крушевица (грађа ЕРСЈ), *ѡарачѡук* „кожна торба“ Лесковац (Митровић), *ѡарачѡуг* „врста овчарске торбе; неред у нечему“ Лесковац (грађа ЕРСЈ).

ѡасиљ m. „наплата, потраживање“, *ѡасилиѡи* impf. у протоколу мутавѡијског еснафа: Па тасилимо од касе 18,30.... ☐ Од тур. *tahsil*

„id.“, уп. Škaljić 596 s.v. *īaxsilāī*; Skok 3:445. ▣ Балкански турцизам, уп. рум. *taxil*, алб. *tahsil* (Dizdari 983). ▽ Од ар. *taḥṣīl*.

īасилдар m. само у тефтеру: „који прикупља порез“. ▣ Од тур. *tahsildar* „id.“ (Škaljić 596 s.v. *īaxsilḍār*; Skok 3:445). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *īаксилдар* (Јашар-Настева 189), буг. *тахсилдар*, рум. *taxidár, tahsildár*, арум. *taxidár, taxildár*, алб. *tahsildar, taksildar, taksidar* (Boretzky 1976:126). ▽ Од тур. *tahsil* в. **īа́силь** и суф. *-dar* перс. порекла.

īасмалџа черга f. „черга испругана (у штрафтама) израђена од кострети у разним бојама“. ▣ Први део вероватно од тур. *tasma* „огрлица за животиње; кожни ремен, каиш“, за други в. **чѐрга**. ▣ Уп. буг. *tasmà*, рум. *tasmá*, алб. *tasma* (Boretzky 1976:128). ▽ Недовољно јасног порекла, вероватно позајмљеница, можда из монголског, нперс. *tesme* се такође тако тумачи (Egen 396); другачије, од гр. δεσμά „окови, споне“ Еубоџлу 645–646. Уп. и БЕР 7:832–833.

īаџлије f. pl. „врста слатких колача, брдарице“. ▣ Од тур. *tatli* „id.“ (Škaljić 603). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *īаџли, īаџлија* (Јашар-Настева 101, 91), буг. *татли(ја)*, алб. *tatlije* (Dizdari 1002). ▽ Од тур. *tat, -di* „укус“, које је вероватно домаћа реч (Räsänen 466; Egen 396). Ⓢ Skok нема, уп. и *īаџлија* „врста слаткиша од брашна, масти и шећера“ Косово (Елезовић II).

īаџли-серт adj. indecl. „дуван који није ни сувише љут, ни сувише мек“. Къд купујеш тражи татли-серт дуан. ▣ Од тур. *tatli* „сладак, укусан“ в. **īаџлије** и *sert* „јак, љут, оштар“ в. **серт**. ▣ Уп. алб. *tatlisért* (Dizdari 1002). Ⓢ Škaljić, Skok немају.

īаџли тулџмба f. „врста колача, шприц крофне, преливене шербетом“. ▣ Од тур. *tatli* в. **īаџлије** и *tulumba* в. **тулџмба**. Ⓢ Škaljić, Skok немају.

īауџлија adj. indecl. „препоручен (о писму)“. Како пречита туј тауџлија писму што доби, једњк се обуче па искочи у чаршију. ▣ Од тур. *taahhütlü* „id.“. ▣ Уп. буг. *таут, таутлү* Todorov 2005. ▽ Од ар. *ta'ahhud* и суф. *-lū*. Ⓢ Škaljić, Skok немају, уп. и *īауџлија* „id.“ Косово (Елезовић II).

īашак m. „мудо“ обично у pl. *īашџце*: Ташаце да ми изедеш, **īашаклија** m. „чељаде са јако развијеним мудима; моћан, снажан, богат“. ▣ Од тур. *taşak* „id.“ (Škaljić 602; Skok 3:446). ▣ Уп. буг. *ташак*. ▽ Домаћа турска реч, од *taş* „камен“ (Egen 396).

īебдиљ m. „агент, шпијун; прерушен, преобучен човек“, са глаголом *учиниџи*: „преобући се, прерушити“. Јован се тебдиљ учинија. ▣

Од тур. *tebdil* „промена, прерушавање“ (Škaljić 604–605; Skok 3:465 s.v. *тѐвдѝл*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *тѐбдил* (Јашар-Настева 135), буг. *тебдѝл*, рум. *teptil, tiptil*, арум. *tiptile*, алб. *tebdil*. ▽ Од ар. *täbdil* (Škaljić l.c.). ☞ Израз *тѐбдиљ учиниѝи* је полукалк од тур. *tebdil etmek* „прерушити се, маскирати се“, уп. мак. *тѐбдил сѝори*, које Јашар-Настева l.c. пореди са тур. *tebdil gezmek, tebdil olmak*, као и буг. *тебдил се стори* (БЕР 7:872), од кога је вероватно и сама именица добила пејоративно значење.

тѐбдиљ аваја f. „промена ваздуха“: Отиша у св. Троицу на тебдиљ авају. ☐ Од тур. *tebdil-i hava* „id.“ (Škaljić 604–605; Skok 3:465 s.v. *тѐвдѝл*). ▣ Уп. алб. *tebdilhevá, tevdilhavá* (Dizdari 1006). ▽ Перс. изафет од *tebdil* в. *тѐбдиљ* и *hava* „време“ в. *аваја*.

тѐбешир m. „креда за писање“. ☐ Од тур. *tebeşir* „id.“ (Škaljić 605; Skok 3:449). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *тѐбешир* (Јашар-Настева 74), буг. *тебешир*, арум. *tibişire*, алб. *tebeshir*, нгр. *тепешѝри*. ▽ Од нперс. *tebāšir* (Škaljić l.c.; Eyuboğlu 650).

тѐвехелија m., f., adj. indecl. „ћудљивац, ћудљив, сулуд, луцкаст“: Тешко њојзи, мори сестро, със тога њојнога теvehелију. ☐ Од тур. *tevekkel* „id.“ и суф. *-li*, (Škaljić 615–616; Skok 3:465). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *тѐвекелија* (Јашар-Настева 36), дијал. *тѐвекелија* „човек доброг срца, који радо помаже другоме“ Кратово (Алексовски 1985:43), буг. *тевекѝл, тевекелија*, даље рум. *tivilichiu*, алб. *teveçel*. ▽ Од ар. *täwäkkul* (Škaljić l.c.).

тѐеза f. „само мајчина сестра; свака старија непозната жена за млађи свет“. ☐ Од тур. дијал. *teze* „id.“ Призрен (Jusuf 181), поред *teuze*, уп. Škaljić 616; Skok 3:465. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *тѐеза* (Јашар-Настева 88), буг. *теза*, поред *теѝза*, алб. *teze* (Boretzky 1976:132). ▽ Општетурска реч, недовољно јасног крајњег порекла, сродна са тур. *dayı*, уп. *даја, даија* (ЭСТЯ 3:127–129; Räsänen 455–456). Другачије и мање вероватно Eyuboğlu 658, који је тумачи као позајмљеницу из персијског.

тѐезјав, тѐезјаф m. „у механи и кафани тезга на којој је пиће и прибор потребан за служење“: Направија тезјав од штице таванке. ☐ Од тур. *tezgâh* „тезга“ (Škaljić 616 s.v. *тѐезга*; Skok 3:465 s.v. *тѐезга*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *тѐезга* (Јашар-Настева 72), буг. *тезгѝх*, алб. *tezgjah*, нгр. *теѝѝаѝи, теѝѝаѝи*, рум. *tejghia, tijghia*, арум. *tizahe*. ▽ Од нперс. *dāstgâh* (Stachowski 1998:226; Eren 406). ☞ Тур. *-gâ-* [gja] дало је срп. *-ја-*, финално *-h* прешло је у *-ф, -в*.

тѐѝк m., adj. indecl. „једно од двога што се рачуна у пар; непар“. ☐ Од тур. *tek* „id.“ (Škaljić 607; Skok 3:454). ▣ Балкански турцизам,

уп. мак. *тешек-тешук, тешек-чифт* (Јашар-Настева 117, 99), буг. *тек*, арум. *теца*, алб. *tek*. ▽ Домаћа турска реч (Räsänen 470; Clauson 475).

тешеклиф м. „завор, устручавање“: Бес теклиф, рекни што имаш да ми рекнеш. ☐ Од тур. *teklif* „предлог, понуда“ (Skok 3:454), уп. и тур. дијал. *teçlif* „предлог“ Призрен (Jusuf 181). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *тешеклиф* (Јашар-Настева 122, 153), буг. *теклиф*, рум. *teklif*, арум. *tiklife*, алб. *teklif* (Boretzky 1976:129). ▽ Од ар. *taklîf* (Räsänen 470). ☞ Škaljić нема.

тешекнефез м., adj. indecl. „сипљив (за коња)“: ☐ Од тур. *tiknefes* „id.“ (Skok 3:454), другачије, од тур. *tek nefes* Škaljić 607. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *тешекнефес* (Јашар-Настева 54), буг. *текнефес*, рум. *tecnefes*, *ticnafes*, арум. *teknefeze*, алб. *teknefes*. ▽ Од ар. *zīqunnāfās* „астма“, уп. Skok 1.c.; БЕР 7:908 наводи тур. дијал. *teknefes* што је фонетски адекватан етимон, али без извора. Сви рефлекси у балканским језицима изузев румунског *ticnafes* показују промену тур. *tik* > *tek*-. Због тога је дошло до преосмишљавања првог дела, *tik* у *tek* „непар, један“ в. **тешек** као што то чини Škaljić 1.c. Уп. и Моллова 1964:537, која уочава да је идентификација са *tek* „непар“ погрешна, али предлаже везу тур. *tik* са *tiñ* „дах“, што је мало вероватно.

тешелеф adj. indecl. „изнемогао, пропао“, са глаголима *биднаити, намесити се, учинити се*: „пропасти сасвим“: Ослабела, телеф се учинила. ☐ Од тур. *telef* „id.“, полукалк од *telef olmak, telef etmek* (уп. Škaljić 608; Skok 3:455; БЕР 7:918). ▣ Уп. буг. *сторили телеф* „уништити“, алб. *telef, u bëshë telef* „пропасти“ (Boretzky 1976:129). ▽ Од ар. *tälāf* (Škaljić 1.c.).

тешелиграф м. „телеграф; телеграм“: Прати му телиграф, викај га да дође, са глаголом *ударити*: „послати телеграм“: Удрисмо му телиграф ћи мати му бере душу, *тешелиграфана* f. „телеграфска станица“: Отиша у телиграфану да прати телиграф Спире, *тешелиграфчија* м. „телеграфист“, *тешелиграфчиница* f. „телеграфска станица“. ☐ Од тур. *tel(i)graf* „id.“, *telgrafçi, telgrafhane*, уп. Škaljić 608; Skok 3:455. ▣ Овај европски галицизам грчког порекла у Призрену је вероватно позајмљен непосредно из турског, уп. можда буг. *телеграфчија*, алб. *telegrafçi, telegrafhane* (Boretzky 1976:129). ▽ Од фр. *télégraphe*. ☞ Потврђени турски облици немају *-i-*, па је можда ова позајмљеница преузета и у турски преко нгр. *τηλεγράφ*.

тешель м. „метална жица; сноп од узаних пантљика добијених сечењем листова масивног злата; о свадбама њиме се кити невеста и млађа женска чељад и невестине и младожењине породице“. ☐ Од тур. *tel* „id.“ (Škaljić 608; Skok 3:454). ▣ Балкански турцизам, уп. мак.

тjељ (Јашар-Настева 194), буг. *тел*, *тель*, рум. *tel*, арум. *tel'i*, алб. *tel*, *telë*, нгр. *τέλι*. ▽ Од јерм. *t'el* (Egen 400). ☞ За значење које се односи на свадбене обичаје уп. тур. *tellemek* „украшавати младу златним или сребрним нитима“ (TSS).

тjељ-тjамбура м. „жица за тамбуре“. ☐ Од тур. *tel* в. *тjељ* и тур. *tambura* „id.“ (Škaljić 599; Skok 3:440–441). ▣ Овако само у Призрену; *тjамбура* је балкански турцизам, уп. мак. *тjамбура* (Јашар-Настева 101), буг. *тамбура*, рум. *tambúrá*, арум. *tămbúrá*, алб. *tamburá*, нгр. *ταμπουράς*. ▽ Тур. *tambura* је позајмљеница из арапског (Škaljić l.c.), или персијског (Skok l.c.; Eyuboğlu 638); Räsänen 459 се не опредељује између два непосредна извора, али порекло оба облика тумачи из арамејског.

тjељ-чунгура м. „жица за чунгуру“. ☐ В. *тjељ* и *чунгура*.

тjељак м. „момак у хамаму који ради и као масер“. ☐ Од тур. *tellâk* „id.“, уп. Skok 3:456. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *тjељак* (Јашар-Настева 73), буг. *тељак*, арум. *tileac*, алб. *telák* (Dizdari 1013). ▽ Од ар. *dällâk* „id.“. ☞ Škaljić нема.

тjељал м. „телал, старудар; варошки јавни викач који објављује службене вести; викач који по улицама објављује смртне случајеве муслимана; гласник“, *тjељалница* f. „трговина старим стварима“, *тjељалџ* м. само у примеру: *Ама ... гу, турила тељалџ*. ☐ Од тур. *tellâl* „id.“, *tellâlık*, уп. Škaljić 608; Skok 3:455. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *тjелал* (Јашар-Настева 70), буг. *тељал*, рум. *telal*, арум. *til'an*, алб. *telal*, нгр. *τελλάλης, τιλλάλις*. ▽ Од ар. *dällâl* (Škaljić l.c.).

тjемена f. „турски начин поздрављања, при чему се десна рука, уз мали поклон, стави прво на срце, па на браду и потом на чело“, *тjеменисаџи* impf. ☐ Од тур. *temenna* „id.“ (Škaljić 609; Skok 3:456). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *темена*, рум. *temená*, арум. *timenee*, алб. *temená*, нгр. *темена*. ▽ Од ар. *tämänni* (Škaljić l.c.).

тjенби м. без значења, само у поређењу и са глаголом *учиниџи*, [„опомена, упозорење“]. ☐ Од тур. *tembih* „id.“ (Škaljić 609; Skok 3:457). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *тембиџ*, арум. *timbihe*, алб. *tembih* (Boretzky 1976:130). ▽ Од ар. *tänbîh* (Škaljić l.c.). ☞ Израз *тjенби учиниџи* полукакл од тур. *tembih etmek* „упозорити“.

тjенеџа f. „танак бели плех, лим; (уз *газ*, *гас*) канта са петролеумом, како је долазила на тржиште; разно посуђе и судови (канте за течност и сл.) за домаћу употребу израђени од белог плека“: *Купија сџм 2 тенеџе гас*, *тjенеџеџија* м. „занатлија који израђује посуде од тенеџе, клонфер“, *тjенеџеџилџ* „клонферски занат“. ☐ Од тур. *teneke* „id.“, *tenekesi*, *tenekecilik* (Škaljić 610; Skok 3:458). ▣ Балкански тур-

цизам, уп. мак. *ѡенеке*, *ѡенекеѡија* (Јашар-Настева 70, 73), буг. *тенеке*, *тенекедѡија*, рум. *tenechia*, *tinichia*, *tinichigiu*, арум. *tiniche*, алб. *teneq e*, *teneqexhi* (Dizdari 1019), нгр. *тєνεκєς*. ▽ Од нперс. *tanake* (Stachowski 1998:221–222).

ѡенећар м. без значења, само у примеру из тефтера [„боракс“]. ☐ Од тур. *tenek ar* „id.“ (Skok 3:458). ☐ Уп. алб. *teneq ar* (Dizdari 1018). ▽ Перс. порекла (Redhouse), вероватно сродно са *teneke*, в. **ѡенећа**. ☒ *Škaljić* нема.

ѡенѡера f. „дубљи земљани или метални суд за кување јела“. ☐ Од тур. *tencere* „id.“ (*Škaljić* 610; Skok 3:458). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡенѡере* (Јашар-Настева 68), буг. *тєндѡжєра*, *тєндѡжєре*, рум., арум. *tingire*, алб. *tenxhere*, *tençere* (Boretzky 1976:130). ▽ Од ар. *t n-ğ r * (R s nen 473).

ѡеѡе п. „планински врх, брег, брежуљак, рт“. ☐ Од тур. *tepe* „id.“ (*Škaljić* 610; Skok 3:459). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡеѡе* (Јашар-Настева 59), буг. *тєпє*, алб. *tepe* (Boretzky 1976:130), нгр. *тєпєς*. ▽ Домаћа турска реч (ЭСТЯ 3:197–199; Eren 405).

ѡеѡельк м. без значења [„тока, кратка женска капа окићена дукатима, бисерима, сромом, златом; накит за главу“]. ☐ Од тур. *tepelik* „id.“ (*Škaljić* 610–611; Skok 3:459). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡеѡелак* (Јашар-Настева 94), буг. *тєпєљк*, *тєпєљик*, алб. *tepelek* (Boretzky 1976:130). ▽ Од тур. *tepe* в. **ѡеѡе**, и суф. *-lik*.

ѡеѡѡија f. „округла плитка калаисана бакарна посуда“, *ѡеѡѡичє* п. dem. ☐ Од тур. *tepsi* „id.“ (*Škaljić* 611; Skok 3:459). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡеѡѡија* (Јашар-Настева 69), буг. *тєпсѡија*, рум. *tipsie*, алб. *tepsi*, нгр. *тєψї*. ▽ Тумачи се на два начина, као стара позајмљеница из кинеског (R s nen 468; Eren 403 са детаљном литературом) и од нперс. *tabsi* (Stachowski 1998:223).

ѡербѡјєѡ м., adj. indecl. „васпитавање, уљућивање; васпитан, уљудан“: Научи се јенпут да биднеш тербијет, *ѡербѡјєѡлија* adj. [!] „васпитан, уљућен“, *ѡербѡјєѡсѡз* м., adj. „неваспитан човек“, *ѡербѡјєѡсѡзљк* м. „неуљудност, невоспитање“. ☐ Од тур. *terbiyet* „id.“, *terbiye(t)li*, *terbiye(t)siz*, *terbiye(t)sizlik*, уп. *Škaljić* 611; Skok 3:461. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡербѡѡєс з* (Јашар-Настева 110), буг. *тєрбиє*, *тєрбијєтљѡија*, алб. *terbij e*, *terbijetli*, *terbijes z* (Dizdari 1023). ▽ Од ар. *t rbiy (t)* (*Škaljić* l.c.; R s nen 475).

ѡєрєзије f. pl. „вага; аквадукт“. ☐ Од тур. *terezi* „id.“ (Stachowski 1998:223), поред *terazi*, уп. *Škaljić* 612; Skok 3:460. ☐ Балкански турцизам, управо као рефлекс од тур. *terezi*, уп. мак. *ѡєрєзија* (Јашар-Настева 36, 78), буг. *тєрєзија*, рум. *terezie*, алб. *terezї*. ▽ Од

нперс. *tārāzū* (Stachowski l.c.; Eren 403–404). ☉ Значење „аквадукт“ свакако је у вези и са „чесма где је вода доведена чунцима до другамо; резервоар из кога се вода разводи“ (Skok l.c.). Неколико топонима је по томе добило име, као део Београда и место код Гргу-ревца у Фрушкој гори (Skok l.c.). За ово значење уп. *su terazisi* „хидростатичка вага; торањ за воду у функцији резервоара који служи да би се смањило притисак воде на разводне цеви“ (TSe). За први помен в. Стаховский 1967:209.

ѿерзија м. „по селима кројач који ради сељачка одела; у ва-роши кројач који шије и везе мушку и женску народну ношњу од чоје“, *ѿерзиљк* „кројачки занат“, *Терзи-мала*, *Терзи-ма(х)ала* ф. име једне махале у Призрену. ☐ Од тур. *terzi* „id.“, *terzilik* (Škaljić 613; Skok 3:462). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѿерзија* (Јашар-Настева 73), буг. *терзија*, алб. *terzi*. ▽ Од нперс. *darzī* (Stachowski 1998:224). ☉ Уп. **фрѣнк-ѿерзија**.

ѿѣрлик м. „фереца од сатена, коју су на улици носиле арна-утске римокатолкиње, или Латинке како смо их ми звали“, *ѿѣрљк* „округла капа од белог, памучног конца“. ☐ Од тур. и дијал. *terlik* „фереца; повез преко главе као заштита од топлоте или хладноће; капица од белог памучног платна или вуне; дугачки женски огртач“ (SDD 1346), в. Stachowski 1992:63, уп. Škaljić 612–613 који има само *ѿѣрлуке* ф., *ѿѣрлуци* пл. „врста женских папуча; назувци“; Skok 3:461 без адекватних турских семантичких паралела. ☐ Балкански турци-зам, уп. мак. *ѿѣрлици*, *ѿѣрлаци* (Јашар-Настева 95), буг. *терлик*, рум. *terlic*, арум. *tirliche*, алб. *terlik*, нгр. *терліки*. ▽ Од тур. *ter* „зној“ и суф. *-lik*; *ter* је домаћа реч (ЭСТЯ 3:203–204; Eren 403). ☉ Значење као у Призрену посведочено још једино у албанском.

ѿѣрсене adv. само у примеру: Главурдан, учиш га, збориш му за његово добро, а он све терсене чини, *ѿѣрсѣне* „наопако“. ☐ Од тур. *tersine* „id.“ (Škaljić 613 s.v. *ѿѣрсѣна*; уп. Skok 3:462). ☐ Уп. мак. *ѿѣрсене* (Јашар-Настева 121), буг. *терсенѣ*, даље и алб. *ters* (Dizdari 1025). ▽ Од тур. *ters* „наопако“ које је домаћа реч (Räsänen 476); облик *tersine* је датив са присвојним суфиксом 2. или 3. sg.

ѿѣрсийѣрс adv. „на врат на нос, веома хитно“. ☐ Од тур. *ters pers* „наопако, погрешно, супротно од жељеног“, уп. Skok 3:462 без овог турског етимона. ☐ Овако само на Косову и Метохији, уп. и *ѿѣрс-ѿѣрс* adv. „на врат на нос, нагло“ Косово (Елезовић II 315, 542). ▽ Редупликација од *ters* в. **ѿѣрсене**, са изменом почетног консонанта у другом делу. ☉ Škaljić нема. Призренски облик је, вероватно, са уметањем домаћег везника *и*.

ѿерѿуман м. „тумач“. ☐ Од тур. *tercüman* „id.“ (Škaljić 612; Skok 3:522 s.v. *ѿѿмѿч*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѿерѿуман* (Јашар-Настева 84), буг. *терѿѿуман(ин)*, рум. *terginan*, арум. *tergimán*, алб. *terxhuman*, *terxhuman* (Boretzky 1976:131). ▽ Од ар. *tärğumān* (Škaljić l.c.; Räsänen 476; уп. и Eren 404).

ѿескера ф. „писмена дозвола; путна исправа за пут из вилајета у вилајет“, *ѿескера за венчање* „венчаница“. ☐ Од тур. *tezkerе* „id.“ (Škaljić 614; Skok 3:462–463). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѿескере* (Јашар-Настева 35), буг. *мескерѿ*, рум. *teşcherea*, арум. *tischire*, алб. *tesqere*, нгр. *тескерѿс*. ▽ Од ар. *tädkirä* (Škaljić l.c.).

ѿеслим м. само у тефтеру: Теслимъ паре... ☐ Од тур. *teslim* „предаја“ (Škaljić 614; Skok 3:463). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѿеслим* (Јашар-Настева 35). буг. *меслим*, рум. *teslim*, арум. *tislime*, алб. *teslim*. ▽ Од ар. *täslim* (Škaljić l.c.; Räsänen 476).

ѿѿсте п. „туце, 12 или 10 комада неке робе“. ☐ Од тур. дијал. *teste* „id.“ (Stachowski 1998:59), поред *deste*, уп. Škaljić 614; Skok 3:463. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѿѿсте* (Јашар-Настева 77), буг. *тестѿ*, рум. *testea*, алб. *testé*, нгр. *тестѿс*. ▽ Од нперс. *däste* (Stachowski l.c.; Eren 110).

ѿѿстѿемѿ м. „марама од бољѿга платна домаће израде чија су два краја извезена; служи да се покрију удавачине руке док она гови уочи својега венчања“. Врло гу леп беше младаневестин тестемѿ. ☐ Вероватно од тур. *destimal*, *destmal* „марамѿца, салвета“, уп. и тур. дијал. *testemle* „облик са четири једнака угла, четвороугао“ (SDD 1347), уп. и Skok 3:463. Моллова 1964:538 наводи тур. облике *testimel*, *testimal*. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *тестемѿл*, рум. *testemel*, арум. *distimele*, алб. *testemel* (Boretzky 1976:42), поред *destemel*. ▽ Од нперс. *dästmāl*, од *däst* „рука“ и *māl* „који брише“ (Stachowski 1998: 158–159 s.v. *peştimal*; Eren 110; Tietze 1:599). ☐ Škaljić нема.

ѿѿстѿија ф. „земљани крчаг за воду“, *ѿѿстѿиѿче* п. dem.: Попи пуно тестѿче. ☐ Од тур. *testi* „id.“ (Škaljić 615; Skok 3:463–464). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ѿѿстѿија* (Јашар-Настева 68), алб. *testi* (Boretzky 1976:131). ▽ Од нперс. *dästu* (Stachowski 1998:224–225), од-носно *dastī* (Eren 405).

ѿѿѿѿик м. без значења, са упућивањем на „лук“. ☐ Можда од тур. *tetik* „окидач, обарач“, уп. Škaljić 615 само у значењу „лук“. ☐ Уп. алб. *tetik* (Dizdari 1031). ▽ Вероватно домаћа турска реч (Räsänen 476–477; Eyuuboğlu 658). ☐ Skok нема, уп. и *ѿѿѿѿик* „ивица, лабилан положај“ Косово (Елезовић II), мак. дијал. *ѿѿѿѿик* „лоше окачен

предмет који сваког тренутка може да падне“ Кратово (Алексовски 1985:44).

īēfērič m. „излет у поље, шуму и сл. са забавом; место погодно за овакве излете“. ☐ Од тур. дијал. *teferiç* „id.“ (Boretzky 1976: 129), поред *teferrüç*, уп. Škaljić 605; Skok 3:451. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īēfērič* (Јашар-Настева 103), рум. *tefericie*, арум. *tifirice*, алб. *teferiç*, *teferiq* (Boretzky l.c.). ▼ Од ар. *täfärruğ* (Škaljić l.c.).

īēfīšer, **īēvīšer** m. „трговачка књига за евиденцију; књига вересије, рачуна, издатака; бележник, списак; дуг, дуговање“, *īēfīšer-če* n. dem. ☐ Од тур. дијал. *tefter* „id.“ Призрен (Jusuf 181), поред *defter*, уп. Škaljić 606; Skok 3:451–452. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īēfīšer* (Јашар-Настева 37), буг. *тефтѐр*, рум. *teftér*, алб. *teftér*. ▼ Од нгр. διφθέρα (Tietze 1:575). ☐ За први помен в. Стаховский 1967:209.

īēfīšerdar m. „шеф финансија у вилајету“. ☐ Од тур. *defterdar* „id.“, вероватно **tefterdar*, уп. Škaljić 606; Skok 3:451–452. ☐ Уп. алб. *tefterdár* (Dizdari 1009). ▼ Од нперс. *daftar-dār* (Tietze 1:575). Моруће је да је творба турска по аналогији са сличним изведеницама. ☐ За први помен в. Стаховский 1967:209.

īūizāi m. „ћезап, азотна киселина“. ☐ Од тур. *tizâb* „id.“, уп. Škaljić 192; Skok 1:357 оба s.v. *hëzāi*. ☐ Срп. *ћезаи* је балкански турцизам (Skok l.c.), док је *īūizāi* само у Призрену. ▼ Од нперс. *tiz-âb* досл. „оштра вода“ (Škaljić l.c.). Тур. *tizâb* и *kezzap* су истог крајњег порекла, а Skok l.c. за други облик, који наводи као етимон тур. речи, претпоставља да је позајмљен преко арапског.

īūimar m. без значења [„феудални посед“]. ☐ Од тур. *timar*, *timar* „id.“ (Škaljić 617; Skok 3:470). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īūimar* (Јашар-Настева 83), алб. *timar* (Boretzky 1976:132), буг. *тимар*, арум. *timare*, нгр. τιμόρι. ▼ Од нперс. *tīmār* (Stachowski 1998:227).

īūire n. indecl. „бели памучни конац, употребљаван код ткања танког платна за шарање тако да платно дође прстасто, у штрафтама; за плетење чарапа“: Узела съм два чилета тире. ☐ Од тур. *tire* „id.“ (Škaljić 617; Skok 3:472–473 s.v. *īūirijiluk*). ☐ Уп. алб. *tire* (Boretzky 1976:132), можда и буг. *тирѐ*. ▼ Различито се тумачи: од тур. топонима *Tire* у којој је израђиван (Eren 409); од нгр. τριώα, τριόά, дијал. τρούα, τρούά „конац“ (Tzitzilis 1987:129), уп. Eren l.c. са упућивањем на чланак у коме се побија ова етимологија; погрешно Škaljić l.c. од фр. *tirant*.

џиљбен, *џулбенџи* м. „ретка и провидна свилена или памучна тканина“. ☐ Од тур. *tülbent*, *dülbent* „id.“ (Škaljić 622 s.v. *џуљбенџи*; Skok 3:521 s.v. *џулбенџиа*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џулбен*, *џуљбен-крџа* (Јашар-Настева 94, 167), буг. *тулбан*, *тулбен*, *тулбен*, рум. *tuľan*, *tuľent*, алб. *tyľbënd* (Dizdari 1060), нгр. *τουλπάνι*. ▽ Од нперс. *dulbänd* „турбан“ (Stachowski 1998:230–231; Eren 420). ☐ Облик *џулбенџи* посведочен само на основу писаних извора.

џоз-џећер м. „шећер у праху“. ☐ Од тур. *toz şeker* „id.“ (Škaljić 620; Skok 3:486–487). ☐ Уп. алб. *tozsheqer* (Dizdari 1047). ▽ Тур. *toz* је домаћа реч (Eren 416), за *şeker* в. *џећер*.

џока ф. без значења, можда исто што и *џока* „куцање чаше о чашу, наздрављање“ Косово (Елезовић II). ☐ Од тур. *toka* „id.“ (Skok 3:479). ☐ Овако само на Косову и Метохији. ▽ Од ит. *tocca* (Devereux 1983:414). ☐ Škaljić нема.

џокаџи м. „тканина“ само у потврди из тефтера. ☐ Можда од тур. топонима *Tokat* (област у црноморском приобаљу). ☐ Овако само у Призрену.

џоќмаќ м. „здепасто, набијено, јако чељаде; дрвени грнчарски набојац за ситњење земље; умно неразвијено, глупаво чељаде; сој товарног, домаћег, крупнијег коња“. ☐ Од тур. *tokmak* „маљ, дрвени чекић“, уп. и *tokmak gibi* „крупан, корпулентан“, уп. Škaljić 618; Skok 3:479. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џоќмаќ* (Јашар-Настева 74), рум. *tocmac*, алб. *tokmak* (Boretzky 1976:133). ▽ Вероватно домаћа турска реч (Eyubođlu 662–663).

џомрук м. без значења [„клада; дрвени водоводни чунак; дрвени оков“]. ☐ Од тур. *tomruk* „id.“ (Škaljić 619; Skok 3:480). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џомрук* (Јашар-Настева 197), буг. *томруќ*, рум. *tumrug*, алб. *tombruk*, нгр. *тоџроуќи*. ▽ Домаћа турска реч, у вези са глаголом *tomurtak* „сећи дрво“ (Eren 411).

џоџи м. „паковање нечега у радњи; рис хартије; труба тканине“: *Купила сџм два топа памук, „артиљеријско оруђе“: За рамазан јопет пуца топ Турцима, џоџика* ф. „лопта“. ☐ Од тур. *top* „id.“ (уп. Škaljić 619; Skok 3:481). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џоџи* (Јашар-Настева 77, 80), буг. *топ*, *тоќка*, рум. *top*, арум. *top(ă)*, *tobă*, алб. *top*, нгр. *топи*. ▽ Домаћа турска реч (Räsänen 489). ☐ Уп. *ќарџоџи*.

џоџал м., ф., adj. indecl. „хром човек; хром“: *Топал човек неје за нигде*. ☐ Од тур. *topal* „id.“ (Škaljić 619; Skok 3:481). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џоџал* (Јашар-Настева 53), буг. *топал*, арум. *topal*, алб. *topall*. ▽ Нејасно, можда у вези са *top* в. *џоџи* (Eren 411; Räsänen 489).

ѡоѡерѡга f. „врста крупних шљива, округла облика и жуте и зелене боје; дрво чији је плод ова шљива“: Једе зелене топериге. ☐ Од тур. *top erigi* „id.“ (TSe). ☐ Овако само у Призрену. ▼ Неодређени изафет од *top* „лопта, кугла“ и *erik* „шљива“. За *top* в. ѡоѡ, а *erik* је домаћа реч (ЭСТЯ 1:291–292; Eren 137; Tietze 1:737). ☐ Škaljić, Skok немају ово.

ѡоѡ карамѡил m. „врста карамфила где су цветови на кратким петелкама у виду цвасти“. ☐ В. ѡоѡ и **карамѡил**.

ѡоѡлиѡа f. „врста симита, умешена са нешто масла, четвртастог облика, по дијагоналама озго нешто прорезана тако да кад се испече представља 4 обрашчића“. ☐ Од тур. дијал. *topli* „id.“ Призрен (Jusuf 181), поред *toplu*. ☐ Овако само у Призрену. ▼ Вероватно од тур. *top* в. ѡоѡ и суф. *-li*. ☐ Škaljić, Skok немају ово.

ѡоѡѡан adv. „ђутуре, на велико“: Лубенице не продава на комат, топтан ги продава. ☐ Од тур. *toptan* „id.“ (Škaljić 620; Skok 3:481). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. ѡоѡѡан (Јашар-Настева 77), буг. *mon-tàn*, арум. *toptane*, алб. *toptan* (Boretzky 1976:133). ▼ Од тур. *top* в. ѡоѡ, са аблативним суфиксом *-tan*.

ѡоѡуз, **ѡоѡус** m. „врста буздована, старинског бојног оружја; чворноват штап, на једном крају дебљи, а на другом тањи; фиг. пенис“: Што ми може? Може сал да ме уфати за топус, ѡоѡузѡѡа adj. „сличан топузу“. ☐ Од тур. *topuz* „id.“, уп. Škaljić 620; Skok 3:483–484, који немају сва значења. ▼ Балкански турцизам у значењу „врста оружја“, уп. мак. ѡоѡуз, ѡоѡузѡѡа (Јашар-Настева 80, 209), буг. *monùz*, рум. *topuz*, арум. *turuse*, алб. *topùz*, нгр. то(у)поѡѡ. ▼ Eren 412–413; Räsänen 489 тумаче је као дериват од *top* в. ѡоѡ, другачије Škaljić l.c. од ар. *däbbûs*.

ѡоѡук m. „потпетица, штикла на обући“. ☐ Од тур. *topuk* „id.“ (Škaljić 620; Skok 3:483). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. ѡоѡук (Јашар-Настева 95), алб. *topúk* (Dizdari 1046). ▼ Домаћа турска реч, од *top* в. ѡоѡ (Eren 412).

ѡоѡрба f. „обична торба; зобница од кострети“: Све што нађе гура у цепове, ка Циганка у торбу. ☐ Од тур. *torba* „id.“ (Škaljić 620; Skok 3:484). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. ѡоѡрба (Јашар-Настева 70), буг. *torbà*, рум. *torbă*, алб. *torbë*, нгр. торѡѡѡ. ▼ Од нперс. *tōbra*, које се тумачи као позајмљеница из индијског (Eren 414). ☐ За први помен в. Стаховский 1967:210.

ѡѡрѡак m. без значења, исто што и ѡѡсѡѡка „ашов, велики или мали“. ☐ Можда у вези са тур. дијал. *turnakır* „мотика са два лица“ (SDD 1360), у ком случају би била повратна позајмљеница, или од

домаћег *ѡрнокој*. ▣ Овако само у српском. ▽ Позајмљеница из јужнословенских језика, уп. срп. *ѡрнокој*, буг. *търнакоп*, даље и рум. *târncop*, алб. *ternagor* (Tietze 1957:31).

ѡрѡол m. „златна или сребрна жица увијена у спиралу; мањи делови су употребљавани за накит а поглавито за украшавање женских папуча, ципела и белих бошча“: Турила тртол на бошчу. ▣ Од тур. *turtul* „гусеница, зупчаник; зубац на марки, зарез на металном новцу; радло за вађење кројева; цик - цак чипка за полице“, уп. Skok 3:462 s.v. *ѡерѡѡл*. ▣ Овако само на Косову и Метохији, уп. и *ѡерѡѡл*, *ѡѡрѡѡл* „вијугава врста свилене чипке, гајтана“ Косово (Елезовић II). ▽ Недовољно јасног порекла. Räsänen 479 је тумачи као домаћу реч, док је Eren 407 доводи у везу са јерм. *t'rt'ur* „гусеница“, што је вероватније. Ⓢ Škaljić нема.

ѡѡаф adj. indecl. „чудан, човек који закера“: Туаф работа му је; У море човеку што туаф си па и ти, ка да не знаш што је младос. ▣ Од тур. *tuhaf* „id.“ (Škaljić 622; Skok 3:520, оба s.v. *ѡѡхѡф*). ▣ Уп. алб. *tuaf*, *tuhaf* (Boretzky 1976:134). ▽ Нејасно, Škaljić l.c. је изводи од ар. *tuhāf* „поклон“.

ѡѡлга f. „опека, цигла“. ▣ Метатезом од тур. дијал. *tugla* „id.“ Призрен (Jusuf 181), поред *tuğla*, уп. Škaljić 622 s.v. *ѡѡгла*; Skok 3:467–468 s.v. *ѡѡгла*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡѡгла*, *ѡѡла* (Јашар-Настева 63), буг. *тухла*, алб. *tullë*, *tullgë* (Dizdari 1050–1051). ▽ Од нгр. τούβλα, од лат. *tubu(u)lun* (Eren 417), уп. и Skok l.c.

ѡѡлум m., adj. indecl. „мешина, суд за пренос пића, масла, уља, ситног сира и катрана; трбух; дебело угојено чељаде; крзно од животиње намењено за постављање одеће“: За јену маслинку тулум масло. НПосл. ▣ Од тур. *tulum* „id.“ (Škaljić 622–623; Skok 3:437 s.v. *ѡѡла̀мбас*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡѡлум* (Јашар-Настева 63, 70), буг. *тулум*, рум. *tulúm*, алб. *tollumbaz* (Boretzky 1976:133), *tullumbáz* (Dizdari 1041). ▽ Домаћа турска реч (Räsänen 498; Eyuboğlu 670).

ѡѡлумба f. „пумпа за гашење пожара; пумпица којом се подмазује машина за шивење“. ▣ Од тур. *tulumba* „id.“ (Škaljić 623; Skok 3:513 s.v. *ѡѡрѡба*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ѡѡлумба* (Јашар-Настева 38, 54), буг. *тулумба*, рум., арум. *tulumbă*, алб. *tullumba*, *tullumbë* (Boretzky 1976:134). ▽ Од ит. *tromba* (Eren 417).

ѡѡлумба ѡѡѡлије f. pl. без значења [„врста посланице“]. ▣ Од тур. *tulumba tatlısı* (Škaljić 623; уп. и Skok 3:513 s.v. *ѡѡрѡба* без овог значења). ▣ Само *ѡѡлумба* балкански је турцизам, уп. мак. *ѡѡлумба* (Јашар-Настева 91), нгр. τουλούμπα, алб. *tullumbë*, *tollumba* (Boretzky 1976:134). ▽ За први део в. *ѡѡлумба*, а за други *ѡѡѡлије*.

т̄у̀нуз, **т̄у̀нус** (увек са *фес*) т., adj. indecl. само у примерима из тефтера, без значења. ☒ Од тур. *Tunus fesi* „тунишки фес“ (Škaljić 623; Skok 1:513 s.v. *фѐс*). ☐ Овако само на Косову и Метохији, уп. и *т̄у̀нуз-фѐс* т. „фес дињастог облика из Туниса“ Косово (Елезовић II). ▼ Неодређени изафет од топонима *Tunus* и *fes* в. *фѐс*.

т̄у̀ра¹ f. „на турском царском металном новцу цртеж са почетним словима султановог имена који је представљао државни грб“. ☒ Од тур. и дијал. *tura* Призрен (Jusuif 56), поред *ту̀гра* „id.“, уп. Škaljić 624; Skok 3:524. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *т̄у̀ра* (Јашар-Настева 99), буг. *тура̀*, рум. *tura*, арум. *turǎ*, алб. *turra*, *turrë*. ▼ Нејасно, можда домаћа реч (Eyuboğlu 671) или позајмљеница из персијског (Räsänen 496). ☑ Уп. и *т̄у̀ра ми ја̀зи* „глава или писмо“ Косово (Елезовић II).

т̄у̀ра² f. „највећа канура памучног или свиленог конца, ибришима, сребрног или златног; у неким забавним играма упредена марама или пешкир којим се по длану туче играч који није погодио, а и сам тај ударац“. ☒ Од тур. *tura* „id.“ (Škaljić 624; уп. и Skok 3:524). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *т̄у̀ра* (Јашар-Настева 77), алб. *turrë* (Dizdari 1058–1059). ▼ Нејасно, можда од ар. *turra* „шишка“, в. Eren 418.

т̄урбан т. „платно разне израде и боје које муслимани обавијају око капе као чалму“. ☒ Уп. *т̄у̀лбен*, уп. и Škaljić 624 преко нем. *Turban*; Skok 3:521 s.v. *т̄у̀лбѐнѝа*.

т̄урфа f. без значења, можда исто што и *т̄у̀рфа* f. само у примерима: Турфа му работа. Турфа му искочила његова работа „пропало, не ваља“ Косово (Елезовић II), *т̄урфа̀* adj. „крњ, неуспео“ (Јесковац, Митровић). ☒ Вероватно од тур. *turfa* „необичан, неисправан; који није кошер код Јевреја“, уп. Skok 3:505 s.v. *т̄у̀рофанда*. ☐ Овако само у српском. ▼ Нејасно, можда од ар. *turfā* „реткост“. ☑ Škaljić нема.

т̄урфанда f. „воће, зелен, поврће и сл. које се први пут у години појави као зрело; што се једе кад му по месним приликама није време (лубеница, грожђе зими и др.)“: Вај љутика је турфанда. ☒ Од тур. *turfanda* „id.“ (Škaljić 621; Skok 3:505, оба s.v. *т̄у̀рофанда*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *т̄урфанда* (Јашар-Настева 43), буг. *турфанда̀*, рум., арум. *turfandá*, алб. *turfanda* (Boretzky 1976:134), нгр. *трофандó*. ▼ Од нперс. *tarvanda* (Eren 418), погрешно од гр. *πρωτοφάνης* Räsänen 500.

Турчин т. „особа турске националности“. ☒ Од тур. етнонима *Türk* (Škaljić 624–625; Skok 3:525–526). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *т̄урчин*, рум. *turc*, алб. *turk*, нгр. *то̀урко̀с*. ▼ Недовољно јасног

порекла, вероватно домаћа реч, в. детаљно Doerfer II § 888; Clauson 542–543; Räsänen 506.

īuyīārak т. без значења [„који нема мира“], *īuyīaraklija*. ☒ Од тур. и дијал. *tutarak* „епилепсија“ (SDD 1401), уп. Skok 3:529 s.v. *īuyīa-vūra*. ☐ Овако само на Косову и Метохији, уп. и *īuyīarāk* „каже се за некога који се никако не смири“, *īuyīaraklija* т., f. и adj. indecl. Косово (Елезовић II). ▽ Герундиј од *tutmak* „држати, ухватити; добити болест“, које је домаћа турска реч (Räsänen 502). ☑ Škaljić нема. Облик *īuyīaraklija* највероватније домаћа творба.

īuyīkun т., adj. indecl. „неспретан, везан, невешт; узет у руку, ногу“: Јован је туткун од руке, ноге, језик. ☒ Вероватно од тур. *tutkun* „обожавалац, приврженик; онај који је везан за некога или нешто“ (Škaljić 626; Skok 3:529 s.v. *īuyīa-vūra*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *īuyīkun* (Јашар-Настева 108), буг. *tutkун*, алб. *tutkun* (Boretzky 1976:135). ▽ Девербал од *tutmak* в. **īuyīārak**. Значење турцизма је ближе изворном глаголском значењу, тур. *tutmak* „држати, ухватити; добити болест“.

īuyč т. „легура бакра и калаја, бронза; кад је нешто тешко“: Туч гу је тешко тој дете, нека је живо. ☒ Од тур. *tuç, tuŋç*, уп. Škaljić 621 само „бронза“; Skok 3:517. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *туч*, алб. *tuç*, нгр. тоύντζι. ▽ Домаћа турска реч (Räsänen 499).

īwlyсьm т. без значења [„огромно, чураво чудовиште које може да здрви или скамени човека“]. ☒ Од тур. *tilsim* „талисман; привиђење“ (Škaljić 617; Skok 3:470, оба s.v. *īwilyсьm*). ☐ Уп. буг. *тਾਲасъm*. ▽ Од нперс. *tilisim*, од ар. *tilasm*, које се изводи од гр. τέλεσμα (Räsänen 478).

Ћ

ħağrīlyьk т. „дебља хартија која је некада лепљена на прозорима и замењивала стаклена окна“. ☒ Од тур. дијал. *çagıt* „хартија“ Призрен (Jusuf 164) и суф. *-lyьk*, поред *kāğıt*, уп. Škaljić 184; Skok 1:348 оба s.v. *ħağe*. ☐ Овако само у српском, уп. мак. *ќааић* „хартија“ (Јашар-Настева 202). ▽ Од нперс. *kāğad, kāğid* (Stachowski 1998:88–89); другачије Skok l.c. од ар. *kāğid* које је вероватно перс. порекла.

ħauja f. „колачић са сиром, кајмаком или месом, од теста коме је додато брашна од наута“. ☒ Од тур. *kāhi* „id.“ (Škaljić 184; Skok 1:348). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ќаја* (Јашар-Настева 90), буг. *ќајя*, алб. *qahi* (Boretzky 1976:107). ▽ Вероватно перс. порекла (БЕР 2:259), другачије Skok l.c. од арапског.

hâja м. „човек који има велико стадо оваца“. ☐ Од тур. дијал. *çaya* „надзорник, управитељ“ Призрен (Jusuf 165), поред *kehaya*, *kâhya*, уп. Škaljić 186 s.v. *hexâja*; Skok 1:348. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *kaja*, *keaja*, *kehaja* (Јашар-Настева 202), буг. *kehaj*, рум. *chehaiá*, арум. *kihajé*, алб. *qahja*, *qehaja*, *qeha* (Boretzky 1976:107), нгр. *κεχαγιάς*. ▽ Од нперс. *kadχudā*, *katχudā(y)* (Stachowski 1998:89–90; Eren 200).

hâp м. „зарада, корист, добит“, *hâpũũ* impf. „зарадити, добити у раду, трговини“, *hâpũija* м. ☐ Од тур. дијал. *çar* „id.“ Призрен (Jusuf 164), поред *kâr*, уп. Škaljić 184; Skok 1:349. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *kar* (Јашар-Настева 72), буг. *кяр*, рум. *chiar*, арум. *chiare*, алб. *qar*, *çar*. ▽ Од нперс. *kâr* (Stachowski 1998:92). ☐ Облик *hâpũija* је вероватно домаћа творба.

hâũũ м. без значења [„писар“]. ☐ Од тур. дијал. *çatip* „id.“ Призрен (Jusuf 164), поред *kâtip*, уп. Škaljić 185; Skok 1:350. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *kâũũ* (Јашар-Настева 84), буг. *кятџб*, *кятџпин*, алб. *qatip* (Boretzky 1976:107). ▽ Од ар. *kâtib* (Räsänen 242).

hâfir м. „онај који не признаје Бога, неверник“. ☐ Од тур. *kâfir* „id.“ (Škaljić 183; Skok 2:65 s.v. *kâur*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кафир* (Јашар-Настева 202), буг. *кяфџрин*, алб. *qafir* (Boretzky 1976:107). ▽ Од ар. *kâfir* (Škaljić l.c.). ☐ Уп. *hâur*, *каурин*.

hâfur м. „камфор“, *hâfurũja* без значења. ☐ Од тур. *kâfur*, *kâfurĩ* „id.“, уп. Škaljić 184; Skok 1:347–348. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *кяфуре*, *кяфурија*, алб. *qafur* (Boretzky 1976:107). ▽ Од ар. *kâfur* (Škaljić l.c.).

hëбай м. „heвaпчиh; hувеч (јело); heвaп на ражњу — печени комадиhи разног меса“. ☐ Од тур. дијал. *çebap* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *kebar*, уп. Škaljić 192; Skok 1:356–357. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *keбай* (Јашар-Настева 202), буг. *кебап*, рум. *chebar*, арум. *chibare*, алб. *qebap* (Boretzky 1976:107), нгр. *κεμπάπι*. ▽ Од ар. *kâbâb* (Räsänen 244).

hëлëйур м. „непоштена, лака добит“, *hëлëйурũũ* pf., impf., *hëлëйурũija* м., *hëлëйурũика* f. ☐ Од тур. дијал. *çelepür* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *kelepir*, *kelepirci*, уп. Škaljić 187; Skok 1:352. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кëлëйур* (Јашар-Настева 108), буг. *кëлëпџр*, рум. *chilipir*, арум. *kilipure*, алб. *qelepир*, нгр. *κελεπούρι*. ▽ Нејасно (Eren 228).

hëлеш м. „подругљива реч за особу“: А, бре hëлешу, и ти си наша да ми збориш. ☐ Од тур. и дијал. *keleş* „ружан, груб, блесав; леп; храбар“ (DS 2730). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кëлеш* (Јашар-Настева

53, 108), буг. *kelеш*, рум. *chelész*, арум. *kileşû*, алб. *qelesh, qelësh* (Boretzky 1976:108). ▽ Eren 228 изводи од ар. *kalac* [*kalağ*] „храбар, јунак“. Повезивање са *kel* „ћелав“ сматра народном етимологијом. Другачије Моллова 1964:536 од нперс. *qällāš*. Ово тумачење Eren сматра погрешним. ☞ Škaljić нема. Skok 1:351–352 s.v. *ћел* без адекватног решења. Значење „ћелав“ је вероватно секундарно, укрштањем због сазвучности са *ћелав*.

ћелъ adj. indecl. „ћелав“, *ћелъа* f. „ћела“, *ћелъав* adj.: Самур капак на ћелъаву главу НП, *ћелъавиџи* impf., *оћелъавџи*, *оћелавиџи* pf. „постати ћелав“. ☐ Од тур. дијал. *çel* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *kel*, уп. Škaljić 187; Skok 1:351–352 s.v. *ћел*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ќел, ќела(в)* (Јашар-Настева 53), буг. *кел*, рум. *chel*, арум. *kel*, алб. *qel, çelë* (Boretzky 1976:107). ▽ Од нперс. *kāl* (Stachowski 1998:94). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:201.

ћемане п. „виолина“, *ћеманеџија* т. „свирач на виолини“. ☐ Од тур. дијал. *çetane* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *ketan, ketanci*, уп. Škaljić 188; Skok 1:352. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ќемане, кеманеџија* (Јашар-Настева 101), буг. *кемане, кемандџија*, рум. *chetan*, арум. *kitané*, алб. *qetâne*. ▽ Од нперс. *kāmān* (Stachowski 1998:95).

ћемер т. „појас“. ☐ Од тур. дијал. *çeter* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *keter*, уп. Škaljić 188; Skok 1:352–353. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ќемер* (Јашар-Настева 76), буг. *кемер*, рум. *chimir, chimer*, арум. *kimere*, алб. *qemer* (Boretzky 1976:108), нгр. *кемери*. ▽ Од нперс. *kāmār* (Stachowski 1998:96–97; Eren 229).

ћенар т. „ивица, крај; врста белог памучног конца, дебљег и добро уврћеног, који се употребљава за израду платна; врста платна код кога се приликом оснивања потке овај конач распоређује тако да дође дуж обеју ивица, за мушке кошуље платно се овим концем шара и по средини“. ☐ Од тур. дијал. *çenar* „ивица“ Призрен (Jusuf 165), поред *kenar*, уп. Škaljić 189; Skok 1:353. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ќенар* (Јашар-Настева 79), буг. *кенар*, рум. *chenár*, арум. *kináre*, алб. *qenar*, нгр. *кевარი*. ▽ Од нперс. *kānār* (Stachowski 1998:97).

ћенеф т. „нужник“. ☐ Од тур. *kenef* „id.“ (Škaljić 189; Skok 1:353, оба s.v. *ћенифа*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ќенеф* (Јашар-Настева 66), буг. *кенѐф*, рум. *cheneaf*, арум. *chinefe*, алб. *qenef*. ▽ Од ар. *kānīf* (Škaljić l.c.). Skok l.c. погрешно изводи ар. реч од гр. *κενός* „празан“.

ћейек мџјлем т. без значења. ☐ Вероватно у вези са тур. дијал. *çerek* „мекиње“ Призрен (Jusuf 165), поред *kerек* и *мџјлем*. ▣ Овако само у српском. ▽ Домаћа реч, девербал од општетурске глаголске

основе *ker-* „сушити; исушивати“ (ЭСТЯ 5:47–48). ☞ Škaljić, Skok немају, уп. ипак Skok 1:354 s.v. *ћейеклија*.

ћейеньк т. „дрвени капци за затварање излога од дућана“. ☞ Од тур. дијал. *çerpenk* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *kerenk*, уп. Škaljić 185–186; Skok 1:350, оба s.v. *ћѐфенак*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кејенек*, *кејенк*, *кејенок* (Јашар-Настева 64), буг. *кепѐн(е)к*, рум. *chereng*, арум. *chirenge*, алб. *qeréng*, нгр. *келѐүк*. ▼ Нејасно, евентуално позајмљеница из јерменског (Eren 231–232).

ћерамида, *ћеремида*, *ћарамид* f. „кровни цреп коритастог облика“; као рл. „кров“. ☞ Можда преко тур. дијал. *çeremit* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *keremid*, *keremit*, уп. Škaljić 190; Skok 1:354. ☐ Балкански грецизам или турцизам, уп. буг. *карамид*, *керемид*, алб. *qeramidhe*. ▼ Од нгр. *κεραμίδα* (Eren 245). ☞ БЕР 2:336 тумачи ове речи као грецизме, а Boretzky 1976:108 као непосредну позајмљеницу из турског.

ћерестѝенѝија т. без значења [„човек који продаје дрвену грађу“]. ☞ Од тур. *keresteci* „id.“ (Škaljić 190; Skok 1:354–355). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ќерестѝенѝија* (Јашар-Настева 202, 73), буг. *керестедѝија*, алб. *qerestexhi* (Boretzky 1976:108). ▼ Од тур. *kereste* „дрвена грађа“, од нперс. *kerešte* (Stachowski 1998:98; Eren 233) и суф. *-ci*.

ћерѝич т. „непечена цигла, осушена на сунцу“. ☞ Од тур. дијал. *çerpiç* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *kerpiç*, уп. Škaljić 190; Skok 1:355. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ќерѝич* (Јашар-Настева 202), буг. *керѝич*, рум. *cherpici*, алб. *qerpiç*. ▼ Домаћа турска реч (Räsänen 256; Eren 233). Skok погрешно од нперс. *kirpiç*.

ћерчиво п. без значења [„оквир, оплата“]. ☞ Од тур. *çerçive* „id.“ (Škaljić 189; Skok 1:354). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *черчев*, *чершев* (Јашар-Настева 65), буг. *черчеве*, арум. *cîrcive*, алб. *çerçeve*, *çerçive* (Boretzky 1976:34), нгр. *τζερτζεβές*. ▼ Од нперс. *čārčūbā* (Stachowski 1998:48; Tietze 1:498). ☞ Уп. *ѝам-ћерѝиво* s.v. *ѝам*.

ћеса f. „кеса од платна, разне величине; кесица од јачег платна за држање и ношење металног новца; новчана вредност од 500 аспри, касније 500 гроша, за турске власти, купопродаја имања вршена је на ћесе“. ☞ Од тур. дијал. *çese* „кеса; десет динара“ Призрен (Jusuf 165), поред *kese* „кеса, новчаница од 500 гроша“, уп. Škaljić 406 s.v. *кѐса*; Skok 1:355. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ќесе* (Јашар-Настева 70, 76), буг. *кѐса*, рум. *chise*, алб. *qesé*. ▼ Од нперс. *kisā* које се сматра позајмљеницом из арамејског, односно асирског (Stachowski 1998:99).

hécayî m. без значења [„криза у трговини“], **hécâyîlêk** m. ☐ Од тур. *kesat* „id.“, *kesatlık*, уп. Škaljić 190–191 само *hécâyîluk*; Skok 1:355. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *kesayî* (Јашар-Настева 202), буг. *kesàt*, рум. *chesat*, арум. *chisate*, алб. *qesat*, *qesatllëk* (Boretzky 1976:108), нгр. *кесάτι*. ▽ Од ар. *käsād* (Škaljić l.c.).

hësim m. „најам“, **hësimlija** „човек који узима нешто на hësim, на деоно уживање од власника (овце, краве), то је увек у натури, а не у новцу“. ☐ Од тур. *kesim* „закуп“ (Škaljić 191, 406; Skok 1:355–356 s.v. *hëcma*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кесим* (Јашар-Настева 202), буг. *кëсим*, алб. *qesim* (Boretzky 1976:109). ▽ Домаћа реч, девербал од *kesmek* „сећи“, који је од општетурске глаголске основе *kes-* (ЭСТЯ 5:55–57).

hëskin adj. indecl. „вредан, хитар, брз“. ☐ Од тур. *keskin* „id.“ (Škaljić 191; Skok 1:356 s.v. *hëcma*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кескин* (Јашар-Настева 202), буг. *кескѝн*, арум. *chischin*, алб. *qeskín*, *çeskín*. ▽ Домаћа турска реч, девербал од *kesmek*, истог порекла као **hësim**.

hëcme-kâmeň m. „тесани камен“, **hëcme-шећер** „шећер у коцкама“. ☐ Од тур. *kesme* „сечење; исечено“, уп. Škaljić 191; Skok 1:355–356. ☐ Облик **hëcme** је балкански турцизам, уп. мак. *кесме* (Јашар-Настева 202), буг. *кесме*, алб. *qesme* (Boretzky 1976:109). ▽ Домаћа турска реч, скраћени инфинитив, односно глаголска именица од *kesmek* „сећи“, истог порекла као **hësim**.

hëf m. „добро расположење, добра воља, радост, уживање; нарав, ћуд, самовоља“, **hëflija** „весело, добро расположен, при пићу; ћудљив, самовољан“, **hëfсыз**: Hëfсыз је ништо од сабајле. ☐ Од тур. дијал. *kēf* (Стаховский 1965:68–69), поред *keyif*, *keyf* „id.“, *keyifli*, *keyifsiz*, уп. Škaljić 187; Skok 1:351, оба s.v. *hëuf*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кеф*, *кефлија*, *кефсăз* (Јашар-Настева 103, 110), буг. *кеф*, *кефлија*, *кефсиз*, рум. *chef*, арум. *chefe*, алб. *qef*, *qejf*, *qejfl(i)* (Boretzky 1976:107), *qejfsëz* (Dizdari 791), нгр. *кѐφι*. ▽ Од ар. *käyf* (Räsänen 247).

hëfилъ m. „јемац“, **hëfилък** „јемство“. ☐ Од тур. *kefil* „id.“, *kefillik*, уп. Škaljić 186; Skok 1:350–351. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кефил* (Јашар-Настева 202), буг. *кефѝл*, арум. *chifil*, алб. *qefil* (Boretzky 1976:107), нгр. *кєφίλις*. ▽ Од ар. *käfil* (Räsänen 247).

hëfш m. „увиђај приликом убиства“. ☐ Од тур. *keşif*, *-şfi* „id.“ (Škaljić 192 s.v. *hëvsh*; уп. Skok 1:356 s.v. *hësh*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кешф* (Јашар-Настева 182), буг. *кëшиф*, *кешф*, *кешш*, алб.

qeshf (Dizdari 806). ▽ Од ар. *kāšf* (Škaljić I.c.). ☞ Призренски и бугарски облици настали су метатезом од турског.

ћешке adv. „камо да, а што не“: Ћешке да бе отиша. ☐ Од тур. *keşke* „id.“ (Skok 1:357 s.v. *hu*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ќешке*, *ќешки* (Јашар-Настева 202), буг. *кешке*, *кешки*, арум. *chéşchi*, алб. *qeshkák*, *qeshqek* (Dizdari 806). ▽ Од нперс. *kāški* (Räsänen 258). ☞ Škaljić нема.

ћибар adj. indecl. „учтив, лепо васпитан, чистунац“. ☐ Од тур. *kibar* „id.“ (Škaljić 192; Skok 1:357). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ќибар* (Јашар-Настева 202), буг. *кибар*, арум. *kibár*, алб. *qibar* (Boretzky 1976:109). ▽ Од ар. *kibār* (Škaljić I.c.).

ћибрит m. „палидрвце“. ☐ Од тур. *kibrit* „id.“ (Škaljić 192–193; Skok 1:357). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *ќибрит* (Јашар-Настева 202), буг. *кибрит*, рум. *chibrit*, арум. *kibrit*, *chibrit(ă)*, алб. *qibrit*, нгр. *κιμπρίτι*. ▽ Од ар. *kibrīt* (Räsänen 269). У арапском се тумачи као позајмљеница из арамејског.

ћилер m. „одељење у кући одређено за оставу“, *ћилерџија* „о свадбама, нарочито одређено лице које рукује ћилером и стара се да сватови буду што боље почашћени“. ☐ Од тур. *kiler* „id.“, *kilerci*, уп. Škaljić 193; Skok 2:80 s.v. *кѝљѣр*. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *килѣр*, рум. *chiler*, алб. *qilér*. ▽ Од гр. *κελλάρι* (Eren 243).

ћѝми adv. „нешто, што, које“: Ћими стричеви, ћими маћеја, теке изедоше дечинску нафаку, главу своју изеле да Бог да! ☐ Од тур. *kimi* „неки“. ▣ Уп. буг. *ким* „ко“, *кѝмиси*, *ким-ким*. ▽ Облик *kimi* је акузатив упитне заменице *kim* „ко“, које је домаћа турска реч (ЭСТЯ 5:67–68). ☞ Škaljić, Skok немају, уп. и *ћѝми* adv. „које, што“ Косово (Елезовић II).

ћимнон m. само у примеру из тефтера: 45 драма ћимнон. ☐ Можда од тур. *kimyon* „ким“. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *кимѝон*, *кимѝон*, *кимѝон*, арум. *chimiôn*, алб. *qimjon* (Dizdari 809). ▽ Од нгр. *κύμινον* (БЕР 2:367). ☞ Škaljić, Skok немају.

ћираџија m. „човек који се бави преносом робе или људи на својим коњима или колима, кириџија; закупац стана, локала; надничар“, *ћираџилџк* „кириџијско занимање“. ☐ Од тур. *kiracı* „id.“, *kiracılık* (Škaljić 409 s.v. *кирѝџија*; Skok 2:83–84 s.v. *кѝриџа*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кираџија* (Јашар-Настева 221), буг. *кираџџија*, *кираџџилџк*, рум. *chirigiu*, арум. *chiragi*, алб. *qiraxhí*, *qiraxhillëk* (Dizdari 810), нгр. *κῠρατζῆς*. ▽ Од ар. *kirā* и суф. *-ci* (Škaljić I.c.).

ћурија f. „закуп, кирија; закупна цена; накнада за превоз или пренос коњима или колима“. ☐ Од тур. *kira* „id.“ (Škaljić 409; Skok 2:83–84 оба s.v. *kùrija*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *куруја* (Јашар-Настева 207), буг. *кирија*, рум., арум. *chirie*, алб. *qirá*, нгр. *κυράς*. ▽ Ар. порекла, уп. **ћураџија**. ☉ Облик *ћурија* / *куруја* је можда од **кураја* додавањем *-ја* на вокалну основу турске речи, уп. *одаја*, или од тур. падежног облика *kiraya* dat., *kirayı* асс., тако БЕР 3:382.

ћиреч m. без значења [„креч“]. ☐ Од тур. *kireç* „id“, уп. Škaljić 418; Skok 2:187–188, оба s.v. *крѐч*. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *кирѐч*, алб. *qireç*, *qereç*. ▽ Од нперс. *giraç* (Eren 245).

ћуриш¹ m. „тања греда, обично за под“. ☐ Од тур. *kiriş* „тетива, струна, балван, трупак“ (Табакова 1998). ☐ Уп. буг. *кириш*. ▽ Опште-турска реч нејасног порекла (ЭСТЯ 5:71–72). ☉ Skok 1:359 има спојене две етимолошки разнородне речи, **ћуриш¹** и **ћуриш²**, под једном одредницом, без одговарајућег етимона за ову реч. Škaljić нема.

ћуриш² m. „обућарски лепак“. ☐ Од тур. *çiriş* „id.“ (Škaljić 194; Skok 1:359). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чирш* (Јашар-Настева 56), буг. *чериш* (Grannes 1996:156), *кириш*, *чирш* (Табакова 1998), рум. *ciriş*, алб. *çirish*, *qirish*, *qerish*, *çeriç* (Boretzky 1976:36), нгр. *τσιρίσι*. ▽ Вероватно од нперс. *siriš* „биљка од које се, кад је осушена, прави лепак“ (Eren 94), другачије Tietze 1:521 од јерм. *çreç*. ☉ Уп. Табакова l.c.

ћор adj. „слеп на једно око“, **ћоравица**, **ћорџка** f. „на једно око слепа женска особа“: Ћорџка ли си, мори, па не видиш?, **ћорџи** m. indecl. са глаголима *доћи*, *доодити*: „добити нагон за спавање“: Ајде, снао, пови тој девојче, видиш дошле му ћорџи, **заћорџи** pf. „учинити да неко духовним очима не види шта је добро а шта зло“, ~ *се* „смртно се заљубити; залетети се без довољног размишљања и расуђивања, учинити што није добро“, **наћорџи** „напити, опити“, **оћоравити** „изгубити вид на једно око; ослепети; учинити да други изгуби вид“, **оћорџи** „id.“; ~ *се* „опити се“. ☐ Од тур. дијал. *çor* „id.“ Призрен (Jusuf 166), поред *kör*, уп. Škaljić 195; Skok 1:360. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *кор* (Јашар-Настева 53), буг. *кџор(ав)*, рум., арум. *chior*, алб. *qorr*. ▽ Од нперс. *kūr* (Eren 259).

ћордисаџи pf. само у примеру: Ћордисаја те Бог да те ћордише, не ли видиш де идем. ☐ Уколико је значење у овом примеру „ослепити“ онда је домаћа творба од **ћор** по угледу на аналогне креације од 3. sg. перфекта тур. глагола, с тим што у овом случају не постоји тур. **körmek*; уколико је значење „погледати“ онда од тур. *görmek* „id.“

gördü 3. sg. перфекта, уп. Škaljić 252 s.v. *hòrdusaĩũ* impf. „погледати, осмотри“ где се помиње и варијанта *hòrdusaĩũ*. Међутим, ово је мање вероватно, због претпостављеног значења у клетви и зато што би у призренском турском говору облик овог глагола вероватно гласио **cürdi* и дало **hurdusaĩũ*.

hòp лелек м. „слепи миш“. ☐ Од тур. дијал. *çor* и тур. *leylek* „рода“, дијал. *lelek* (Стаховский 1965:67–68). ☐ Уп алб. *çorlelek* (Boretzky 1975:272). ▽ За тур. *çor* в. **hòp**; *leylek* је од нперс. *laylāk* (Räsänen 316; уп. и Škaljić 433). ☉ Могуће домаћа творба, у турском је забележено *kör sıçan* досл. *слеји миш*, али само у значењу „кртица, слепак“. Škaljić нема, Skok 1:360 само *hòrmiũ*. ☉ За први помен турцизма *лелек* в. Стаховский 1967:206.

hòp hуĩуџ adj. indecl. „пијан до бесвести, мртав пијан“: Напија се, hòp hуџук биднаја. ☐ Од тур. *körkütük* „id.“ (Škaljić 196; Skok 1:360). ☐ Уп. алб. *qorqutyk* (Dizdari 824 s.v. *qutyk*). ▽ Сложеница од тур. *kör*, дијал. *çor* в. **hòp** и *kütük* „стабло, пањ,клада“ в. **hуĩуџ**.

hòc(e) м., п. „човек без бркова“. ☐ Од тур. *köse* „id.“ (Skok 1:360–361), уп. Škaljić 197; БЕР 3:245. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *kòc* (Јашар-Настева 53), буг. *кьосè*, арум. *chiose*, алб. *qose*. ▽ Од нперс. *kōsa* (Egen 260). ☉ За први помен в. Стаховский 1967:201.

hуџурĩ м. „сумпор“. ☐ Од тур. дијал. *çükürt* „id.“ Призрен (Jusuf 166), поред *kükürt*, уп. Škaljić 198. ☐ Уп. мак. *күџурĩ* (Јашар-Настева 56), буг. *кюџорт*. ▽ Од нперс. *gūgird* (Räsänen 307). ☉ Skok нема.

hу̇мез, *hу̇мес* м. „кокошарник; запуштена, неуредна кућа или соба“: Ћути ка кокошка у hу̇мез НПосл. ☐ Од тур. дијал. *çimez* „id.“ Призрен (Jusuf 166), поред *kümes*, уп. Škaljić 199; Skok 1:364. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *күмез* (Јашар-Настева 50), буг. *кюмès*, алб. *qumes*, *qumez* (Boretzky 1976:111), нгр. *кочмáси*. ▽ Од гр. *кочмáси* (Egen 274).

hумлекчїја, *hумлекчїја* м. „лончар“, *hумлекчїница* ф. „грнчарница“, *hумлекчильк*, *hумлекчильк* м. „место где су лончарске радње; лончарски занат“. ☐ Од тур. дијал. *çimlek* „лонац“ Призрен (Jusuf 166), поред *çötlek*, *çötlekçi*, *çötlekçilik*. ☐ Уп. мак. *чумлек*, *чумлекчија* (Јашар-Настева 68, 73), рум. *ciomlec*, алб. *çomléc* (Dizdari 179). ▽ Домаћа турска реч (Räsänen 117–118; Tietze 1:534). ☉ Škaljić нема. Skok 1:356–357 s.v. *hèvāĩ* само *hумлек-hèbāĩ*.

hу̇мур, *hумір* м. „дрвени угаљ; са овом речи се упоређује прегорело јело“: Загорела гу тенцера, hумур се учинила, *hумурлук* „одељење у кући где се чува дрвени угаљ, hумур“. ☐ Од тур. дијал. *çümür* „id.“

Призрен (Jusuf 166), поред *kömür*, *kömlük* уп. Škaljić 199; Skok 1:364. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кумур* (Јашар-Настева 67), буг. *кјумур*, *кјумјор*, арум. *chiumiure*, алб. *qumur*. ▽ Домаћа реч нејасног крајњег порекла; једни је доводе у везу са глаголском основом *köm-* „закопавати“ с обзиром на технологију добијања дрвеног угља и веровања везана за њега, а други са основом *köy-* „горети“, уп. ЭСТЯ 5:102, 103 који друго објашњење сматра вероватнијим, уп. и Eren 256.

ћунк, **ћуньк** м. „сулундар за пећи; цев за вододвод; цев за канализацију“: Прегореја ни јен ћунк, ваља да се поручи нов. ☐ Од тур. *künk* „id.“ (Škaljić 199; Skok 1:364). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кунк* (Јашар-Настева 67), буг. *кјонк*, арум. *chiunghe*, *chiungu*, алб. *qung*, нгр. *κιοῦκι*. ▽ Од нперс. *kunk*, *gung* (Eren 275).

ћуџ м. „велики земљани глеђосани суд за држање разне врсте зимнице“, **ћуџче** п. dem. „дете које је напредно“: Да неје урок, овој ти дете ка ћупче. ☐ Од тур. *küp* „id.“ (Škaljić 200; Skok 1:364–365). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *куџ* (Јашар-Настева 68), буг. *кјон*, рум. *chiur*, арум. *chiur*, *chiure*, *chiură*, алб. *qur*. ▽ Од нперс. *kūb* (Räsänen 309), или од ар. *kūb* (Škaljić l.c.), што је мање вероватно с обзиром на то да ова реч нема своју породицу у арапском.

ћурк м. „зимска мушка горња одећа од чоје, обично црвене, дуг до половине листова, постављен крзном, са крзеном крагном, са рукавима“, **ћурче** п. dem., **ћурчија** м. ☐ Од тур. *kürk* „крзно, одећа од крзна“, *kürkçü* (Škaljić 200; Skok 1:365). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *курк*, *кур(к)чија* (Јашар-Настева 92, 73), буг. *кјорк*, *кјоркчија*, арум. *chiurcu*, *chiurcci*, алб. *qyrk*, *qyr(k)xhi*. ▽ Нејасног порекла, потврђена у више турских језика. Извођење од нперс. *gurg* „вук“, тако Skok l.c., погрешно је (ЭСТЯ 5:148–149; Eren 275).

ћускија ф. „гвоздена полуга; полуга којом се у дрвеном авану туца кафа“, **ћузгија** „направа на којој се налазе калемови са намотаним концем за оснивање пређе“. ☐ Од тур. дијал. *çüski* „id.“ Призрен (Jusuf 166), поред *küskiü*, уп. Škaljić 201; Skok 1:366. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *кјоскија*, арум. *chiuschie*, алб. *qyski*, *çuski*. ▽ Домаћа реч, у вези са општетурском глаголском основом *köse-* „руковати жарачем, потпиривати ватру“, или са *kes-* „сећи, резати“ (ЭСТЯ 5:119–121).

ћустек м. „дебље уже од козине са шепутима на оба краја; дужине до 1 м, служи за дресуру коња - везивање око ногу; ланац за сахат“. ☐ Од тур. дијал. *çüstek* „ланац за сат и кључ“ Призрен (Jusuf 166), поред *köstek*, уп. Škaljić 201; Skok 1:366. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *кустек* (Јашар-Настева 85), буг. *кјостек*, рум. *chiostek*, арум.

chiustecă, алб. *qosték*, нгр. κιοστέκι. ▽ Домаћа турска реч, девербал од глаголске основе *köste-* (ЭСТЯ 5:121–122; Eren 262).

ћуџек м. „туча, батине“. ☐ Од тур. дијал. *çütek* „id.“ Призрен (Jusuf 166), поред *kötek*, уп. Škaljić 201; Skok 1:361 s.v. *hòџек*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *koџек* (Јашар-Настева 203), буг. *кјотек*, арум. *chiotecă*, алб. *qoték* (Dizdari 816). ▽ Домаћа турска реч, девербал од основе *köt-* „тући“ (ЭСТЯ 5:123–124).

ћуџук м. без значења [„пањ“]. ☐ Од тур. дијал. *çütük* „id.“ Призрен (Jusuf 166), поред *kütük*, уп. Škaljić 202; Skok 1:368. ▣ Балкански турцизам уп. мак. *куџук* (Јашар-Настева 203), буг. *кјотјук*, арум. *chiutic*, алб. *qutyk* (Dizdari 823–824). ▽ Домаћа турска реч, деминутив од **köt* „корен дрвета“ (ЭСТЯ 5:124–125).

ћуфџа f. „лоптица од ситно исецканог меса, бибера и црног лука, умељана у пшенично брашно па испржена на маслу“, *ћуфџиче* n. dem., *ћуфџичићи* coll. ☐ Од тур. дијал. *çüfte* „id.“ Призрен (Jusuf 166), поред *köfte*, уп. Škaljić 198; Skok 1:362. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *куфџе* (Јашар-Настева 89), буг. *кјофтџе*, рум. *chiftea*, алб. *qofté*, *qyfte* (Dizdari 811–812), нгр. κεφτές. ▽ Од нперс. *kōfta* (Eren 255).

ћуше n., **ћушк** м. „угао“, **ћушник** „стуб(ови) на угловима дрвених господарских зграда“. ☐ Од тур. дијал. *çüşe* „id.“ Призрен (Jusuf 166), поред *köşe*, уп. Škaljić 197; Skok 1:361 оба s.v. *hóше*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *коше* (Јашар-Настева 180), *кјоше*, *кшоше*, рум. *chiosc*, арум. *chiuşé*, *chioşe*, алб. *qoshe*. ▽ Од перс. *gōšā* (Stachowski 1998:101–102).

У

угурсъз, **угурсуз** м. без значења и примера [„несрећник, неваљацац“], *угурсузлък*. ☐ Од тур. дијал. **ugursız* „id.“, уп. *ugurli* „срећан“, *ugurler* „срећно“ Призрен (Jusuf 182), поред *uğursız*, уп. Škaljić 628–629; Skok 3:538. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *угурсуз* (Јашар-Настева 108), буг. *урсузлук*, *урсуики* (Grannes 1996:61), алб. *ugursus*, *ugërsëz*, *ogursëz*, *ogërsëz*, *ogursis* (Boretzky 1976:100). ▽ Од тур. *uğur* „срећа“ и суф. *-sız*, *-lik*. Тур. *uğur* је забележено још у старотурском, али нема јасну етимологију. Повезује се са *оη* „исправан, добар“ (ЭСТЯ 1:564–565; Eren 422).

узун adj. indecl. само као надимак или презиме. ☐ Од тур. *uzun* „дуг; висок“ (Škaljić 635; Skok 3:554). ▣ Уп. буг. *узун* (Grannes 1996:154). ▽ Општетурска реч од глаголске основе *uza-* (ЭСТЯ 1:570–572).

уј m. „нарав, худ“: Главу ће промени ама уј не ће промени, *ујлија* m., f., adj. indecl. „худљивац; худљив“. ☐ Од тур. *huu* „id.“, *huylu* (Škaljić 335 s.v. *x̣̌ja*; Skok 3:539). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *уј*, *ујлија* (Јашар-Настева 187, 170), алб. *huj* (Boretzky 1976:65). ▽ Од нперс. *hū* / *hūy* (Tietze 2:332, s.v. *hu* IV).

ујгун adv., adj. само у поређењу са „прикладан; складно“. ☐ Од тур. *uygun* „id.“ (Škaljić 630; Skok 3:539 s.v. *ūсайи*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ујгун* (Јашар-Настева 109), буг. *уйгун*, арум. *uigune*, алб. *ujgun* (Boretzky 1976:136). ▽ Домаћа турска реч, девербал од *утак* в. **ујдисаи**.

ујдисаи [impf.] без значења, вероватно „приличити, доликовати; следити неког“. ☐ Од тур. *uydu* (дијал. **uydi*) 3. sg. перфекта од *утак* „id.“, уп. Škaljić 630; Skok 3:539 s.v. *ūсайи*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ујдисува* (Јашар-Настева 112), буг. *уйдис(в)ам*, арум. *uidisescu*, алб. *uidis*. ▽ Домаћа реч, од општетурске глаголске основе *у-* (ЭСТЯ 1:573–574).

ујдурма f. „смицалица, подвала“. ☐ Од тур. *uydurma* „id.“ (Škaljić 630; Skok 3:539 s.v. *ūсайи*). ☐ Уп. мак. *ујдурма* (Јашар-Настева 107). ▽ Домаћа турска реч, глаголска именица од *uydurmak* „измишљати, лагати“, каузатива од *утак* в. **ујдисаи**.

укубеи m., adj. „ругоба, страшило; наказан“. ☐ Од тур. дијал. *ukubet* „ружан“ Призрен (Jusuf 182), *ukubet* „казна; божја казна (о ружном човеку)“, уп. Škaljić 631. ☐ Уп. алб. *ukubét* (Dizdari 1067). ▽ Од ар. *‘uqūbā* „казна“ (Škaljić l.c.). ☐ Skok нема, уп. и *укубеи* „id.“ Косово (Елезовић II).

урма f. само у примеру из тефтера „датула“. ☐ Од тур. *hurma* „id.“ (Škaljić 336; Skok 1:695, оба s.v. *x̣̌рма*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *урма* (Јашар-Настева 43), буг. *хурма*, рум. *curmá*, *curmal(ă)*, арум. *hurmae*, алб. *hurma*, *hurme*, нгр. *хорумѡс*. ▽ Од нперс. *hurtā* (Tietze 2:336).

урубѣја f. „стари турски ситан златан новац, служи за женски накит“. ☐ Вероватно од тур. *urup*, *-bu* „1/8 аршина; 1/4 гроша“ в. **уруѣ**, можда укрштено са *рубија* „врста малог дуката“ од тур. *rubiye* уп. Škaljić 536; Skok 3:164, оба s.v. *рубѣја*. ☐ Уп. мак. *урубѣја* (Јашар-Настева 207), као и алб. *rubí* (Dizdari 844–845). ▽ Тур. *rubiye* од ар. *rub‘iyūā* „четвртина“ од истог ар. корена [rb’], као и *urup* в. **уруѣ**, уп. Škaljić l.c. ☐ Промена тур. *-p* > срп. *-b-* је могла бити мотивисана идентичном променом у турском језику у косим падежима.

уруѣ m. „мера за дужину 1/8 лакта (аршина); новчана вредност од 10 пара, 1/4 гроша“. ☐ Од тур. *urup* „id.“ (Škaljić 633). ☐ Балкански

турцизам, уп. мак. (y)руй (Јашар-Настева 35, 182), алб. *urup* (Boretzky 1976:136). ▽ Од ар. *rub'* (Škaljić l.c.) уп. **урубуја**. ☞ Skok нема, уп. и уруй „id.“ Косово (Елезовић II).

устџабаша, *устџабашџа* м. „старешина еснафа“. ☐ Од тур. *usta-başı* „id.“ (Škaljić 633; Skok 3:549 s.v. *üstâa'*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *устџабаша* (Јашар-Настева 72), буг. *устà-башиџа*, алб. *ustabâsh* (Dizdari 1069). ▽ Неодређени изафет од тур. *usta* „мајстор, учитељ“ од нперс. *ustād* (Stachowski 1998:231–232), и *baş* „глава; старешина“ в. **баш**.

уџи м. „оријенталски музички инструмент сличан тамбури“. ☐ Од тур. *ut*, *-du*, *ud* „оријентални музички инструмент“ (Redhouse). ▣ Уп. алб *ut* (Boretzky 1976:136). ▽ Од ар. *'ūd*. ☞ Škaljić, Skok немају.

уфакљк, *уфаклук* м. „ситан новац, ситнина“: Немадо уфакљк да му платим те му остадо дужан. ☐ Од тур. *ufaklık* „id.“ (Redhouse). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Од тур. *ufak* „мали, ситан“ које је домаћа турска реч (ЭСТЯ 1:560–561) и суф. *-lık*. ☞ Облик *уфаклук* само у примеру из тефтера. Škaljić, Skok немају.

учкурљк м. „овењача, на димијама, чакширама, гаћама“. ☐ Од тур. *uçkur* „id.“ и суф. *-lık*, уп. тур. *uçkurlik* „обруб за провлачење учкура“, уп. Škaljić 627; Skok 3:535. ▣ Основни облик је балкански турцизам, уп. мак. *учкур* (Јашар-Настева 177), буг. *учкџр*, *учкурљк*, алб. *uçkúr* (Dizdari 1065). ▽ Домаћа турска реч. Сртур. облик се наводи као *iç kur* што ову реч чини сродном са општетурским *iç* „уну-трашњост“ (Eren 421; ЭСТЯ 1:388–390).

Ф

фајда f. „корист, добит; камата, интерес“: Милан дава паре на фајду. ☐ Од тур. *faýda* „id.“, дијал. *faýde* Призрен (Jusuf 168), уп. Škaljić 276; Skok 1:503. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *фајда*, *фајде* (Јашар-Настева 72), буг. *фаудà*, алб. *fájde*. ▽ Од ар. *fā'idā* (Tietze 2:28; Räsänen 143).

фак м. „мишоловка“. ☐ Од тур. *fak* „замка, клопка“ (Redhouse). ▣ Овако само у Призрену. ▽ Од ар. *fahh* (Tietze 2:29; Räsänen 143). ☞ Škaljić, Skok немају.

факир м. „сиромашак“. ☐ Од тур. *fakir* „id.“ (Škaljić 276). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *факџр*, алб. *fakir* (Boretzky 1976:49). ▽ Од ар. *faqīr* (Tietze 2:29; Räsänen 143), заједничког порекла са ети-

моном тур. *fukara* в. **факир фукара**. ☞ Skok нема овако, уп. 1:535 s.v. *фукàра*.

факир фукара [m./f.] „пуки сиромах“. ☞ Од тур. *fakir fukara* „id.“, уп. тур. и дијал. *fukara* „сиромашан, бедан“ Призрен (Jusuf 169). ☐ Уп. алб. *fakir fukara* (Boretzky 1976:49); само *фукара* је балкански турцизам, уп. мак *фукара* (Јашар-Настева 109), буг. *фукарà*, арум. *fucără*, алб. *fukarà*, нгр. *φουκαρῶς*. ▽ За *fakir* в. **факир**, *fukara* од ар. *fuqarā*, pl. од *faqīr* (Tietze 2:84; Räsänen 147). ☞ Škaljić 285–286; Skok 1:535 s.v. *фукàра*, немају овако.

фала̀ке f. pl. „у старим српским школама у Призрену направа за кажњавање ученика тучом по табанима“. ☞ Од тур. *falaka* „id.“ (Škaljić 276; Skok 1:503). ☐ Уп. алб. *fallaka, falaka* (Boretzky 1976:49). ▽ Од ар. *falaḳa*, могуће од нгр. *φάλαγγας* (Tietze 2:30). ☞ Skok l.c. погрешно упоређује албанску реч са рум. *falangă*, које је од нгр. *φάλαγγας*, као и буг. *фала(н)га*; уп. Cioreanescu 317, Младенов 659.

фенер m. „фењер, светиљка“. ☞ Вероватно од тур. *fener* „id.“ (Škaljić 279; Skok 2:598 s.v. *йáнос*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *фенер*, арум. *finere*, алб. *fener* (Boretzky 1976:50). ▽ Од гр. *φανάρι* (Eren 143–144; Tietze 2:43).

ферач m. „дашчана направа четвртастог облика, отворена са једне стране, са дршком; ђубровник“, *меџла ферачка* f. „метла са кратким дршком која иде уз ферач и служи за чишћење соба“. ☞ Вероватно од тур. дијал. *feres, fereç* „ђубравник“ (DS 1844), свакако у вези са тур. *ferraş* „тепих у џамији“ који се у одредници наводи као синоним, уп. Skok 1:511. ☐ Уп. мак. *фараиш, вараиш, варош* (Јашар-Настева 70), буг. *фарàиш*, рум. *fărăş*, арум. *fărăşe*, алб. *ferrasht, farashë*, нгр. *φεράσι*. ▽ Тур. *ferraş* од ар. *farrāš* (Tietze 2:48). ☞ Škaljić нема.

ферѐџа f. „горња женска одећа са рукавима, на струк, од куповне тканине, у глокн, има велики преклоп, закопчава се дугметом у горњем углу у висини појаса, од црног је штофа, носиле су је и Српкиње у Призрену“, *фереџик* m. „женска горња одећа коју призренске Туркиње носе кад иду по вароши, од тање црне кончане материје“. ☞ Од тур. дијал. *ferese* „id.“ (Boretzky 1976:50), поред *ferace*, арх. *fereci*, уп. Škaljić 279; Skok 1:511. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *фереџе* (Јашар-Настева 94), буг. *фередџа*, рум. *feregea*, арум. *firige*, алб. *ferexhe* (Boretzky l.c.). ▽ Недовољно јасног порекла, углавном се изводи од гр. *φορεσιά* (Tietze 2:48 s.v. *ferrace*; Räsänen 144), али и од ар. *färräğ* „утеха, радост, задовољство“ (Škaljić l.c.), где је нејасна семантичка мотивација.

фѐрман м. „царско одобрење, дозвола, наредба, указ“. ☐ Од тур. *ferman* „id.“ (Škaljić 280; Skok 1:512). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ферман* (Јашар-Настева 83), буг. *ферман*, рум. *ferman*, арум. *firmane*, алб. *ferman*, *firman* (Boretzky 1976:50), нгр. φερμάνι. ▼ Од нперс. *färtmān* (Stachowski 1998:69; Tietze 2:47).

фермене п. „део мушке народне ношње у Призрену, кратки прслук до појаса, спреда се не закопчава, од чохе, извезен свиленим концем, опшивен гајтанима“. ☐ Од тур. *fermene* „прслук украшен гајтанима“ (уп. Škaljić 280; Skok 1:512). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *фермене* (Јашар-Настева 92), буг. *фѐрмене*, *фѐрмеле*, рум. *fermenea*, арум. *firмене*, алб. *fermëlé*. ▼ Недовољно јасно, свакако позајмљеница, вероватно од нгр. φέρμελλ, уп. тур. дијал. *fermele*, *fermile*, тако Eren 144; Tietze 2:48, где се грчка реч изводи од алб. *fermelé*.

фѐс м. „капа за мушкарце од дебље тканине затворено црвене боје; фесић колико да се покрије теме на глави, с предње стране окићен ниском дуката који су носиле призренске Српкиње кад су у домаћој ношњи“, *фешче* п. dem. ☐ Од тур. *fes* „id.“ (Škaljić 281; Skok 1:513). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *фес* (Јашар-Настева 94), буг. *фѐс*, рум. *fes*, арум. *fese*, алб. *fes*, нгр. φέσι. ▼ Од топ. *Fes*, *Fas* име главног града Марока, често се тумачи као непосредна позајмљеница из арапског, али Tietze 2:49 на основу писаних извора сматра да се ради о позајмљеници из француског.

фѐсати м. „свађа, неслога“, *фесатиџија* „свађалица“. ☐ Од тур. *fesat* „id.“, *fesatçı* (Škaljić 281). ☐ Уп. алб. *fesat* (Boretzky 1976:50). ▼ Од ар. *fasād* (Tietze 2:50). ☐ Skok нема, уп. и *фесати* „крвопролиће“, *фесатиџија* „који замеће кавгу, зликовац“ Косово (Елезовић II).

фидан м. „изданак, младица; танак прут“, *фидан бојлија* м., f. „витка стаса, као фидан“. ☐ Од тур. *fidan* „id.“, *fidan boylu* „id.“, уп. Škaljić 282; Skok 1:515. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *фидан*, *фидан бојлија* (Јашар-Настева 46, 54), буг. *фидан*, арум. *fidane*, алб. *fidán*. ▼ Од нгр. φυτάνη (Eren 145; Tietze 2:60); за тур. *boy* „стас“ уп. *бој*.

фијати м. „цена“: Тако он дајма артырисује фијат. ☐ Од тур. *fiyat* „id.“ (Škaljić 282). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *фјан* (Budzi-szewska 1983:57), рум. *fiént*, алб. *fiat* (Dizdari 273). ▼ Од ар. *fi'a* (Tietze 2:59). ☐ Skok нема.

фиљал adv. „одмах, хитно“. ☐ Од тур. *filhal* „id.“. ☐ Уп. алб. *filjal* (Dizdari 275). ▼ Од ар. *fi l-hāl* „id.“ (Tietze 2:63). ☐ Skok 1:650 s.v. *xâl*, без турског етимона. Škaljić нема.

фиљан м. „тај, онај, неки“. ☐ Од тур. *filân* „id.“. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *филан* (Јашар-Настева 114), буг. *филан*, арум.

џишек м. „метак за пушку или револвер“, *џишекљк, џишеклак* „реденик, опасач за ношење пушчане муниције израђен од коже тако да сваки метак има своје лежиште“. ☐ Од тур. *fişek* „набој, метак“, *fişeklik*, уп. Škaljić 284; Skok 1:519–520. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џишек* (Јашар-Настева 70), буг. *џишѐк, џишеклик*, рум. *fişec, fişic*, арум. *fuşeche, fuşecliche*, алб. *fyshék*, нгр. *φυσέκι, φусекλίκι*. ▽ Од нперс. *fişang* (Tietze 2:70; Räsänen 146). ☑ Облик *џишеклак* само у потврди из тефтера.

џодул м., adj. indecl. „сујетан, охол човек, разметљивац; охол“: Не беше да рекнеш ники лош човек, ама беше много џодул, *џодулка* f., *џодулићи се* impf. „охолити се, разметати се“: *џодули се и кџ иде, џодуљк* м. „охолост, разметљивост“. ☐ Од тур. *fodul* „id.“, *fodullık*, уп. Škaljić 285 s.v. *џудулија*; Skok 1:535 s.v. *џудуљ*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џодул, џодулук* (Јашар-Настева 106), буг. *џудуљ(ин), џудуљлук*, рум. *fudul*, арум. *fudul, fuduliche*, алб. *fodul*, нгр. *φουντόλις*. ▽ Од ар. *fudul(i)* (Eren 147; Tietze 2:75; Räsänen 146).

џранг м., *џранга* f. „сребрни или златни страни новац за време Турака“. ☐ Од тур. *frank, -gi* „џранак“ (Redhouse). ☐ Уп. алб. *frëng* (Dizdari 282). ▽ Од фр. *franc* (Tietze 2:82). Stachowski 1998:71 тумачи као позајмљеницу од нперс. *Fräng, Färäng* од фр. *Franc*. ☑ Škaljić нема, уп. 285 s.v. *џрѐнги* и Skok 1:532–533 s.v. *Frugy* са романском етимологијом, само назив за болест тумачи преко турског, уп. *џренга*.

џренга f. „џранцуска болест, сифилис“. ☐ Од тур. *frengi* „id.“, уп. Škaljić 285 s.v. *џрѐњак*; Skok 1:532–533 s.v. *Frugy*, оба од тур. *frenk iletі*. ☐ Уп. буг. *џрѐнга*, ▽ Придев од етника *Frenk*, које се тумачи од стнем. *Frank* (Tietze 2:82).

џренџија f. „пушкарница, мазгала“: Убија га проз џренџију. ☐ Скраћено од тур. *frengi deliği* „id.“ (TSe). ☐ Уп. алб. *frëngji, frangji, frangi, fërngji* (Boretzky 1976:51). ▽ Од ит. (вен.) *veringola* „делови унутрашње оплате на броду, смештени на различитој удаљености“ (Tietze 2:82 s.v. *frengi/firengi* III). ☑ Škaljić, Skok немају овако.

џренк-џерзија м. „кројач одеће европског кроја“, *џрѐнк џерзиљк* [„назив заната“]. ☐ Од тур. *Frenk* „европски“ и *terzi* „кројач“. ☐ Уп. мак. *џренкџерзија* (Јашар-Настева 73), буг. *џрѐнкџ-џерзија*. ▽ За први део уп. *џранг, џренга*, за други *џерзија*. ☑ Škaljić нема овако, уп. 285 s.v. *џрѐнги*, као и Skok 1:532–533.

џрка f. „дивизија у турској војсци“. ☐ Од тур. *firka* „id.“; група људи“ (Škaljić 285; Skok 1:512 s.v. *џерик*). ☐ Уп. алб. *fërka* „група људи, партија“ (Boretzky 1976:50). ▽ Од ар. *firka* (Tietze 2:55 s.v. *firka* III).

фрча f. „четка“. ☐ Од тур. *fırça* „id.“ (Škaljić 285; Skok 1:530). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *фрча* (Јашар-Настева 21), буг. *фурча*, алб. *fërçë, fërrçe* (Boretzky 1976:50). ▽ Од нгр. βούρτσα (Eren 144; Tietze 2:85 s.v. *fırça*); од деминутивног облика βουρτσί (Tzitzilis 1987: 33).

фурна f. „пекарница; пекарска пех“, *фурнаџија, фурунаџија* m. „пекар“, *фурнаџилџк, фурунџилџк* „пекарски занат“. ☐ Од тур. дијал. *furun* „id.“ Призрен (Jusuf 169), поред *fırın, fırıncı, fırıncılık* уп. Škaljić 286; Skok 1:538. ☐ Уп. мак. *фурнаџија* (Јашар-Настева 73), буг. *фурна, фуруна, фурнадџија*, алб. *furunxhi* (Boretzky 1976:52). ▽ Од нгр. φοῦρνος (Eren 144); од истог грчког етимона, само посредством ар. *furn* (Tietze 2:86).

фурџуна, фрџуна f. „невреме, мећава, олуја, вихор“. ☐ Од тур. *firtuna* „id.“ (Škaljić 285); уп. и Skok 1:526 s.v. *фòрџуна*. ☐ Уп. буг. *фъртуна*; даље рум. *furtună*, алб. *fortune*, нгр. φοῦρτοῦνα. за остале балканске рефлексе ове речи, који вероватно нису преузети преко тур. в. Skok l.c. ▽ Од ит. (вен.) *fortuna* (Eren 145; Tietze 2:79 s.v. *fortuna*).

фучија f. само у примеру из тефтера [„дрвена посуда у којој се држи вода, пекмез и сл.“]. ☐ Од тур. дијал. *fuçi* „id.“ Призрен (Jusuf 169), поред *fiçi*, уп. Škaljić 285; Skok 1:534. ☐ Уп. алб. *fuçi* (Boretzky 1976:52). ▽ Од нгр. βουτσί „бачва“ (Eren 144; Tietze 2:84).

фундџк, фундук m. без значења [„лешник“]. ☐ Од тур. *findik* „id.“ (Škaljić 286 s.v. *фундџклија*; Skok 1:536, s.v. *фундџклија*). ☐ Балкански турцизам, рум. *funduc*, алб. *funduq*. ▽ Од нгр. φουνδοῦκι, од лат. (*nux*) *pontica* (Räsänen 145); уп. Tietze 2:85 s.v. *funduk*, од стгр. ποντικόν κάρυον.

фџџџан m. „женска хаљина од разног куповног материјала са рукавима, закопчава се спреда“. ☐ Можда преко тур. и дијал. *fistan* Призрен (Jusuf 169), (Škaljić 284; уп. и Skok 1:519, оба s.v. *фџџџан*). ☐ Балканска реч, уп. мак. *фџџџан-аниџерија* (Јашар-Настева 93), буг. *фустџан*, алб. *fistan, fëstan, fustan* (Boretzky 1976:51). ▽ Према Скоку од ит. *fustagno* < срлат. *fūstaneum*. ☐ По Skok l.c. ово је балканска реч италијанског порекла, а као паралеле наводе се албанска, новогрчка, и турска реч; нгр. φοῦστάνιον ΔΚΝΕ такође изводи од ит. *fustagno*.

фџџџџк m. „посластица пистањ“. ☐ Од тур. *fistik* „id.“ (Škaljić 286 s.v. *фџџџџк*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *фџџџџк*, алб. *fëstëk, fistik* (Boretzky 1976:51), нгр. φιστίκι. ▽ Преко ар. *fustağ, fustuk* од стгр. πιστάκιον (Tietze 2:87); слично Räsänen 145. ☐ Skok нема.

Ц

церибашиџа f. без значења [„заповедник одреда нередовне или помоћне војске“]. ☐ Од тур. *çeribaşı* „заповедник жандармеријског пука, цигански предводник“ (Škaljić 158; Skok 1:257). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *чери-башиџа*, алб. *çeribash, qeribash, ciribash* (Boretzky 1976:34). ▽ Неодређени изафет од тур. *çeri* „војска“ и *baş* в. **ба̄ш**. Тур. *çeri* је потврђено у бројним језицима турске језичке групе и рано датирано, нејасног крајњег порекла (Eren 86–87; Tietze 1:489).

цкела f. „нарочити чамац за превоз људи, стоке, кола и материјала преко воде; место утовара и истовара тога чамца“; фиг.: Доша му на цкелу. без значења, *цкелеџија* m. „чељаде које рукује цкелом“. ☐ Од тур. *iskele* „id.“ (Škaljić 567 s.v. *скѐле*; Skok 3:255 s.v. *скӕле*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *скеле* (Јашар-Настева 206), буг. *скелѐ*, рум. *schelă*, арум. *schele*, алб. *skele, sqele*. ▽ Од гр. (визант.) *σκάλα* (Eren 193), или од ит. *scala* (Skok l.c.). ☉ Промена *ск-* > *цк-* је локална.

Ч

чадър, чадр, чадар m. „шатор; кишобран и сунцобран“: Понеси чадр, зар не видиш: сал што не заврнало, де ћеш после без чадъра?, „пузавица, ладолез“, *чадрџија, чадърџија* „мајстор који поправља кишобране и сунцобране“. ☐ Од тур. и дијал. *çadır* „сунцобран“ Призрен (Jusuf 164), поред „шатор“, *çadırçı*, уп. Škaljić 159; Skok 1:286. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *чадор* (Јашар-Настева 185), буг. *чадър*, арум. *ciadîre*, алб. *çadëre*, нгр. *τσαντίρι*. ▽ Недовољно јасног крајњег порекла. Раширено је мишљење да се ради о позајмљеници из нперс. *çādar* (Tietze 1:462; Škaljić l.c.). Због широке посведочености у турским језицима и релативно ране убикације доводи се и у везу са општетурском глаголском основом *çat-* која је добро потврђена у дијалектима, а од чега води порекло и срп. *чаџма* „кућни зид од плетера“, *чаџмара* „кућа саграђена од чатме“, в. *чаџма*. За детаљну дискусију в. Eren 75–76. ☉ Облик *чадар* забележен само у писаним изворима.

чакал m. „шакал“. ☐ Од тур. *çakal* „id.“ (Skok 1:287; уп. Škaljić 159 s.v. *çаgаљ* без овог облика). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *чакал* (Јашар-Настева 51), буг. *çакӕл*, алб. *çakall, çakaj* (Boretzky 1976:31). ▽ Од нперс. *çağāl* санскртског порекла (Eren 76–77; Stachowski 1998: 42–43; Tietze 1:465).

ча̑кар adj. indecl. „шарених очију; особа са дужицом отворене боје“. ☐ Од тур. *çakır* „id.“ (Škaljić 160; Skok 1:289–290). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чакар* (Јашар-Настева 178), буг. *чакър*, арум. *ciacîr*, алб. *çakër, çakar* (Boretzky 1976:31). ▼ Старотурска реч (Tietze 1:466), евентуално позајмљеница из монголског (Räsänen 96).

ча̑кмак m. „огњило, кремен“: Продава чакмаце. ☐ Од тур. *çakmak* „id.“ (Škaljić 160; Skok 1:290). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чакмак* (Јашар-Настева 76), буг. *чакмак*, арум. *ciastac*, алб. *çakmák*, нгр. *τζακμά*. ▼ Домаћа турска реч, од *çakmak* „закуцавати, кресати“ (Tietze 1:467).

чакмали обрве f. pl. без значења и примера. ☐ Можда пре од тур. *çatma kaş* „састављене обрве“, уп. *ча̑йма ве̑је* него од тур. *çakmak* „кремен“, тако Škaljić 166 s.v. *ча̑ймали*, али и 160 где *чакмакли*, *чакм(ак)али*, *ча̑кмак-обрве* тумачи као „сјајне, црне, правилно савијене обрве“ в. **ча̑кмак**; исто од тур. *çakmak* Skok 1:290 s.v. *ча̑кмак*. ☐ Промена -*йм*- > -*км*- можда локалног карактера.

ча̑кшире f. „мушки хаљетак од појаса до стопала“. ☐ Од тур. *çakşır* „id.“ (Škaljić 160; Skok 1:290). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чакшири* (Јашар-Настева 93), буг. *чакшири*, алб. *çakshîr, çakşirë* (Boretzky 1976:31), нгр. *τζαχσίρι*. ▼ Нејасно, можда позајмљеница из персијског или домаћа турска реч (Tietze 1:467; Räsänen 96).

ча̑ла, *ча̑л* interj. „свирај, засвирај“. ☐ Од тур. *çal* 2. sg. императива, *çala* 3. sg. оптатива од *çalmak* „свирати“, уп. Škaljić 160; Skok 1:291. ☐ Овако само у српском. ▼ Домаћа турска реч (Tietze 467–468).

чалгије f. pl. „свирка, музика“, *чалгиџија* m. „свирач“. ☐ Од тур. дијал. *çalgi* „музички инструмент“ Призрен (Jusuf 164), поред *çalgi, çalgıcı*, уп. Škaljić 161; Skok 1:291. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чалгија*, *чалгиџија* (Јашар-Настева 101), буг. *чалгадџија*, алб. *çallgi* (Boretzky 1976:32). ▼ Nomen instrumenti од тур. *çalmak* „свирати“ в. **ча̑ла**.

ча̑м m. „дрво јела“: От чама је, неје от бора, *чамовина* f. „јеловина“, фиг. „смрт“: Ће га излечи чамовина. ☐ Од тур. *çam* „id.“ (Škaljić 162; Skok 1:292). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *чам*, рум. *seam*, алб. *çam*, нгр. *τζάμ*. ▼ Вероватно позајмљеница од ар. *šam* „свећа“ (Egen 77); Tietze 1:471 тумачи ове речи као позајмљенице из корејског према Räsänen 97.

чанак m. „земљана чинија, рад домаћих грнчара“, *чаначе* n. dem., *чаначићи* coll., *чанакчија* m. „грнчар“. ☐ Од тур. *çanak* „id.“, *çanakçı* (Škaljić 162; Skok 1:293). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чанак* (Ја-

шар-Настева 69), буг. *чанџак*, рум. *seanas, senas*, алб. *çanak* (Boretzky 1976:32), нгр. τζανάκι. ▽ Различито се тумачи: као позајмљеница од нперс. **çagānak, çagāna* „кључ за музички инструмент“ (Stachowski 1998:43–44), као позајмљеница из кинеског (Räsänen 111) и као домаћа реч од основе *çan-* (Tietze 1:472–473).

чанџа f. „кожна торба“, *чанџра*. ☐ Од тур. *çanta* „id.“ (Škaljić 162; Skok 1:293). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чанџа* (Јашар-Настева 70), буг. *чанџа*, алб. *çantë, çante, çandë* (Boretzky 1976:32). ▽ Недовољно јасно, тумачи се као позајмљеница од рум. *geantă*, али постоји и мишљење да је румунска реч заправо позајмљена из турског (Eren 78; Tietze 1:473).

чајкун, *чајкџн* m., adj. „дангуба, лола, мангуп“: Сьс тога чапкун ли си наша да се дружиш?, *чајкџнлџк, чајкџнлџк* m. „обешењаштво, неваљалство“. ☐ Од тур. *çapkin* „id.“, *çapkinlik* (Škaljić 163; Skok 1:301 s.v. *çavkun*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чајкан* (Јашар-Настева 108), буг. *чапкџнин*, арум. *ciarçin*, алб. *çapkën, çapkun* (Boretzky 1976:32). ▽ Нејасно, могуће домаћа реч (Tietze 1:475).

чарајџа f., *чарајџе* n. dem.: Јено чарапче му је готово, *чарајџићи* pl., *чајџа* f. „овако у дечјем говору“. ☐ Од тур. дијал. *çarap* „id.“, Призрен (Jusuf 164), поред *çorap*, уп. Škaljić 164; Skok 1:295–296. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чорајџи* (Јашар-Настева 77), буг. *чоран*, рум. *ciorap*, алб. *çurapë, çarapë*, нгр. τσοуράπι. ▽ Вероватно преко ар. *surāb* (Eren 98; Tietze 1:530), од нперс. *ğorāb, ġūrāb* (Stachowski 1998:53). ☐ Могуће је да је турски дијалекатски облик настао под утицајем локалног српског облика. Уп. и алб. *çarap* за који Skok l.c. сматра да је позајмљен из српског.

чардак m. само у примеру: На наш чардак ластавице градиф два гњезда, *чардаче* n. dem., *чардачићи* pl., *чардаклија* f. „лозица“. ☐ Од тур. *çardak* „тераса, ходник под сводом, сењак, дрворед“ (Škaljić 164; Skok 1:296). Уп. и *asma çardağı* „сеница од винове лозе, чардаклија“ (TSS). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чардак, чардаклија* (Јашар-Настева 65, 44), буг. *чардак*, рум. *ceardac*, арум. *cirdache*, алб. *çardák*, нгр. τσαρδάκι. ▽ Од нперс. *čārdagi, čārtagi* које је сложеница од нперс. *çar* „четири“ и ар. *tāq* „лук, свод“ (Stachowski 1998:44), уп. и Tietze 1:477. ☐ За први помен в. Стаховский 1967:200. Македонско *чардаклија* сматра се домаћом творбом (Јашар-Настева 44).

чаре n. „излаз из какве незгоде или невоље, спас“, *нечаре* Беше ли тој ... неки пут на нечаре?, Нађо се у нечаре, па не знадо што да му одговорим. ☐ Од тур. *çare* „id.“ (Škaljić 163; Skok 1:296). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чаре* (Јашар-Настева 107), буг. *чаре* (Grannes 1996:

156), арум. *ciare*, алб. *çare, qare* (Boretzky 1976:32). ▽ Од нперс. *čārā* (Stachowski 1998:45; Tietze 1:477).

чарк м. „огњило на пушци кременјачи; механизам на часовнику“. ☐ Од тур. *çark* „id.“ (Škaljić 163–164; Skok 1:295). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *чарк* (Јашар-Настева 74), буг. *чарк*, арум. *ciarcsi*, алб. *çark*, нгр. τζάρκι, τζέρκι. ▽ Од нперс. *čärχ* (Stachowski 1998:45; Tietze 1:477; Eren 81).

чаршаф м. „простирка у боји којом се застире душек“: Снао, донеси чисте чаршафе да проснемо дйшеце па да легнемо, „застирач од фабричког белог платна којим се прешивањем облажу доња страна и ивице јоргана; комад тканине подешене тако да се њиме покрије сто“. ☐ Од тур. *çarşaf* „прекривач“ (Škaljić 165; Skok 1:297). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *чаршав* (Јашар-Настева 67), буг. *чаршàф*, рум. *cearşaf*, арум. *cirseafe*, алб. *çarçaf*, нгр. τσαρτσάφι. ▽ Од нперс. *čārşaw, čāršāb* од *čādari-šāb* досл. *ноћни покривач* (Stachowski 1998:45–46; Tietze 1:462 s.v. *çaderşeb*).

чаршија ф. „део вароши где се јавно продаје и купује; људи у њој, јавно мњење“, *чаршилија* м. [„човек из чаршије, трговац, имућан човек“]. ☐ Од тур. дијал. *çarşi* „id.“ Призрен (Jusuf 164), поред *çarşi, çarşılı*, уп. Škaljić 165; Skok 1:297. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *чаршија* (Јашар-Настева 71), буг. *чаршија*, арум. *cirşie*, алб. *çarshi, qarshi* (Boretzky 1976:33). ▽ Од нперс. *čārsū* (Eren 81; Stachowski 1998:46–47; Tietze 1:479).

чатиал м. „ракља, рашље“, *чатиалас* adj. „ракљаст“. ☐ Од тур. *çatal* „id.“ (Škaljić 165; Skok 1:299). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *чатал*, алб. *çatall, çataj* (Boretzky 1976:33). ▽ Домаћа турска реч од глаголске основе *çat-* (Tietze 1:481–482).

чатија ф. „закрпа на лицу од ципеле“: Овде ће ваљаф две чатије зе само със јену не ће чини, *чатијасати* pf. „ставити закрпу на лицу од ципеле, закрпити“. ☐ Свакако у вези са тур. дијал. *çati* „кров“ Призрен (Jusuf 164), поред *çati*, уп. Škaljić 166 без овог значења; Skok 1:299–300. Семантички помак је могао ићи од „кров, покривач за кућу“ → „оно чиме се покрива лице ципеле“ → „закрпа“. Као полазна основа за померање значења могао је бити семантички потенцијал тур. *çatmak* „саставити“. Глагол *чатијасати* је вероватно деноминал и домаћа творба. ▣ У овом значењу само у Призрену, као „кров“ је балкански турцизам, уп. мак. *чатија* (Јашар-Настева 64), арум. *çitie*, алб. *çati*, нгр. τσατί. ▽ Домаћа турска реч од глаголске основе *çat-* (Tietze 1:483).

чаџма f. без значења и примера [„набој, кућа од дасака“]. ☐ Од тур. дијал. *çatma* „кућа од чатме, од набијене грађе без коришћења ексера“ (DS 1091), уп. Škaljić 166 без овог турског значења; Skok 1:299–300 s.v. *çajmisaïi*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *чаџма* (Budziszewska 1983:36), буг. *чатма*, алб. *çatma, çatmë* „набој, танак зид“ (Boretzky 1976:33). ▽ Домаћа турска реч, глаголска именица од *çatmak* „саставити, набити“ (Tietze 1:484), уп. **чаџија**.

чаџма веђе f. pl. без значења. ☐ Вероватно полукалк од тур. *çatma kaş* „састављене обрве“, уп. **чакмали обрве**, (Škaljić 166; уп. и Skok 1:299–300 s.v. *çajmisaïi* без овакве потврде). ☐ Уп. мак. *чаџма-вежда*, *чаџмовеџа*, *веџи чаџмали*, *чаџмали веџи* НП (Јашар - Настева 1987). ▽ Бесуфиксни или придевски изафет од *çatma*, глаголске именица од *çatmak* „саставити“ и *kaş* „обрве“, в. **чаџма**.

чауш m. „наредник у турској војсци и жандармерији; помоћник учитеља у школама са пуно ђака“, *чаушљк* „чаушко (момачко) занимање у еснафској управи“. ☐ Од тур. *çauş* „id.“ (Tietze 1:485), поред *çavuş, çavuşluk, çavuşlar* pl., уп. Škaljić 166–167; Skok 1:300. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чауш* (Јашар-Настева 44), буг. *чауш(ин)*, рум. *seaiş*, арум. *ciauş*, алб. *çauşh* (Boretzky 1976:33). ▽ Често се тумачи као позајмљеница из персијског, уп. Räsänen 101 од нперс. *çāviš*, или из новогрчког. Међутим, у те језике је позајмљена из турског, где је, вероватно домаћег порекла (Tietze l.c., Doerfer III § 1055). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:200.

чевре(ли) (?) само у примеру из НП: Да купим, да купим, јену туру злато, да везем, да везем, чевре ли манаија, *чеврѐнце* n. dem. ☐ Од тур. дијал. *çevre* „марамница украшених (извезених) крајева“ (Tietze 1:501), поред „околина, обим, круг“, уп. Škaljić 173; Skok 1:319 s.v. *чевер*. ☐ У значењу „околина, круг“ балкански је турцизам, уп. мак. *чевре* (Јашар-Настева 94), буг. *чеврѐ*, рум. *gevrea*, арум. *civrea*, алб. *çevre, çerve* (Boretzky 1976:35). ▽ Домаћа турска реч, девербал од *çevirmek* „окретати“ (Tietze l.c.), уп. **чеврма**.

чеврма f. „четвртасти праг (трупац) над предњом осовином кола који може да се окреће око своје осе, испод њега је такав исти трупац али непокретан који се зове јастук“. ☐ Од тур. *çevirme* „окретање“, уп. Skok 1:319 s.v. *чевер* без тур. етимона. ☐ Уп. алб. *çevërme* „id.“ (Boretzky 1976:35). ▽ Домаћа турска реч, глаголска именица од *çevirmek*, уп. **чевре(ли)**. ☞ Уп. и *чеврме* f. pl. „дрво на јастуку предњег дела волујских кола, што држи ступце“ Врање (Златановић). Семантички помак је ишао од „окретање“ → „оно што се окреће; трупац

који се окреће око своје осе“, уп. тур. *çevirme* „печење на ражњу“. Уп. и Škaljić 173, који нема ово значење.

чекић т. „косачка гвоздена алатка на дрвеном држаљу којом се откивају косе приликом кошења“: Узни чекић те исклепај туј твоју косу, па да ручамо. ☐ Од тур. *çekiç* „id.“ (Škaljić 168; Skok 1:303). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чекич* (Јашар-Настева 74), буг. *чекич*, алб. *çekiç, çeqiq* (Boretzky 1976:33). ▼ Недовољно јасног порекла. Тумачи се као (старија) позајмљеница из иранских језика (Doerfer III § 1105) или као домаћа реч од глаголске основе *çek-* (Tietze 1:491).

чеклик-буџи ф. „врста крушака ситнија облика, калуђерке, врло укусна“. ☐ Можда од тур. дијал. *çeklik* „јаребица“ Призрен (Jusuf 165), поред *keklik*, и тур. *but* „бутина“. Уп. и тур. *keklik otu* „биљка *Origanum*“, *kekik* „биљка *Thymus*“ (TBAS:168). ☐ Овако само у српском (Косово и Метохија и ји. Србија), уп. и буг. *кеклик, кеклиџа* „врста јаребице“, даље буг. *кеклик, кеклик* „биљка *Thymus sp. diversus*“; *кеклик - оту* „id.“; биљка *Satureja L.*“ (БД 7:190), *кеклич* „биљка *Origanum vulgare*“. ▼ Тур. **çeklik buti* био би неодређени изафет; *keklik* је домаћа реч која је посведочена у изафетским конструкцијама са тур. *ot* (ЭСТЯ 5:62–63; Eren 227); тур. *but* „бутина, бедро“ такође је домаћа реч (ЭСТЯ 2:280–282; Eren 65; Tietze 1:388). ☐ Škaljić, Skok немају.

чекмече п. „фиока; фиока за новац у дућанској тезги“. ☐ Од тур. *çekmese* „id.“ (Škaljić 168; Skok 1:303; Stachowski 1992:25). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чекмече* (Јашар-Настева 66), буг. *чекмеджџе*, рум. *sestegea*, арум. *ciçtîge*, алб. *çektexhe* (Boretzky 1976:34). ▼ Домаћа турска реч, од тур. *çekme* „фиока“, глаголске именице од *çekmek* „вући“, и суф. *-ce* (Tietze 1:491).

чекрдак т. „коштица само од брескве“. ☐ Од тур. дијал. *çekrdek* „коштица“ Призрен (Jusuf 165), поред *çekirdek*, уп. Škaljić 168. ☐ Уп. можда алб. *çekërdhek* „пола четвртине“ (Boretzky 1976:33). ▼ Нејасно. Tietze 1:491 тумачи је као ономатопеју. ☐ Skok нема. Албанска реч у вези са *черек*, уп. Skok 1:303, s.v. *чџрепек*.

чекрк т. „направа за намотавање конца на цефке; направа на бунару за вађење воде кофом; направа за дизање терета увис“, *чекрклија* адј. „нарецкан по ободу“. ☐ Од тур. дијал. *çekrik* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *çikrik, çikrikli*, уп. Škaljić 169; Skok 1:303–304. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чекрк* (Јашар-Настева 74), буг. *чекрџк*, рум. *ciçric*, арум. *ciçrică*, алб. *çikrik*, нгр. *τζικρίκι*. ▼ Највероватније домаћа реч, мада је неки тумаче и као позајмљеницу из иранских језика, уп. са литературом Tietze 1:507, детаљно Doerfer III § 1083.

челебија м. „уредан, господског држања, тачан“. ☒ Од тур. *çelebi* „id.“ (Škaljić 169; Skok 1:304). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *челебија* (Јашар-Настева 176), буг. *челебија*, рум. *celebiu*, арум. *cilibi*, алб. *çelepi* (Boretzky 1976:34), нгр. *τζελε(μ)πής*. ▽ Од тур. ЛИ *Çalab*, *Çalar* „Бог, Алах“, ар. порекла, од *ğallāb* „робовласник, трговац робљем“ и суф. *-ī* (Tietze 1:491, 468).

челик¹ м. „ковно гвожђе“. ☒ Од тур. *çelik* „id.“ (Škaljić 170; Skok 1:304). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *челик* (Јашар-Настева 56), буг. *челик*, рум. *cilic*, арум. *ciliche*, *ciuliche*, *ciulecǎ*, алб. *çelik*, нгр. *τσελίκι*. ▽ Нејасног порекла, свакако по пореклу различита реч од етимона **челик²**, изводи се од псл. **ocěľь* у ком случају би била повратна позајмљеница (Tietze 1:492; Räsänen 104).

челик² м. „клис; дечја игра клисом“. ☒ Од тур. *çelik* „кратко одсечена грана, штап“ (Redhouse). ☐ Уп. мак. *челик* (Јашар-Настева 99). ▽ Домаћа турска реч, од основе глагола *çelmek* „скретати с пута; ударати; резати“ (Tietze 1:492). ☉ Уп. и *челаџик* „нека врста игре, клиса“ Косово (Елезовић II) које Skok 1:304 смешта у исту одредницу са *челик¹* сматрајући разлику у значењу семантичким развојем турске речи. Škaljić нема.

чембер, чемберлија м. „платно“. ☒ Од тур. дијал. *çember* „женска марама, платно, јеменија“ (DS 1127–1128), уп. Škaljić 170; Skok 1:306. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чембер* (Јашар-Настева 36), буг. дијал. *чембер* (ПРОДД), алб. *çember*, *çimber* (Boretzky 1976:34). ▽ Од нперс. *çambar* „марама, огрлица“ (Eren 84; Tietze 1:494; Stachowski 1998:47–48). ☉ За порекло и паралеле срп. дијал. *чембер* м. „ивица на горњем делу котла“, *џимбар* „горњи ужи део бакрача“ в. Petrović 2003., уп. *чимбар*.

ченгел м. без значења [„гвоздена кука“]. ☒ Од тур. *çengel* „id.“ (Škaljić 171; Skok 1:307). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ченгел* (Јашар-Настева 74), рум. *cinghiel*, арум. *cinghel'u*, алб. *çengél*, нгр. *τσιγγέλι*. ▽ Од нперс. *čängāl* (Stachowski 1998:48; Eren 84; Tietze 1:496).

ченгија ф. „неваљала жена“. ☒ Од тур. *çengi* „играчица“ (Škaljić 171; Skok 1:307). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ченгија* (Јашар-Настева 100), буг. *ченгија*, арум. *cinghie*, алб. *çengi*, *çingi* (Boretzky 1976:34). ▽ Од тур. *çeng* „саз, врста жичаног музичког инструмента“ и суф. *-ī*. Тур. *çeng* је од нперс. *çang* (Tietze 1:495, 496). ☉ За помак у значењу „играчица“ → „неваљала жена“ забележеног у балканским позајмљеницама уп. и тур. дијал. *çengi* „брбљивица, алапача“ (DS 1134).

чейкен т. „врста копорана“, **чейкенлија** „аљетак мушки и женски у кога су од рамењаче потпуно отворене и висе као две равне плоче чија је спољна страна богато везена“. ☒ Од тур. *çerken* „врста кратког горњег дела одеће без рукава или са изрезаним рукавима“, уп. Škaljić 172 s.v. *çevken*. ☐ Само у српском. ▼ Тумачи се као домаћа турска реч, од основе глагола *çekmek* „вући, затезати, просецати“ и суф. *-men / -tan*. Облик *çekmen* сматра се примарним, док су *çerken*, *serken* добијени метатезом (Eren 69; Tietze 1:430, оба s.v. *serken*). ☕ Skok нема, уп. и **чейкѐн** т. „рукав богато везом украшен од џемадана, џубета, већим делом отворен и обично се не облачи, него виси као за украс“ Косово (Елезовић II).

чѐрга ф. „костретни покривач за под“, врсте: *бојама*, *ѝасмалија*, *дуз* (*дус*), *чергѝче*, *чергѝнче* п. дет., *чергинчићу* coll. ☒ Можда у вези са тур. (и дијал.) *çerge* „id.“ Призрен (Jusuf 165), евентуално повратна позајмљеница из балканско-словенских језика; уп. Skok 1:310; Škaljić 172 само у значењу „цигански шатор, колиба; мали шатор“. Као позајмљеницу од протобугарског **čärgäg*, **čärgä-* тумачи Knüppel 2011. ☐ Није извесно које би потврде у балканским језицима могле бити окарактерисане као позајмљенице из османског турског. Као такве тумаче се следеће лексеме: буг. *чѐрга* (Младенов 682), мак. *черга* (Јашар-Настева 67), рум. *cérgă* (Lokotsch 33), арум. *cergă* (Papahagi 352), алб. *çergë*, *cergë* (Boretzky 1976:34), *cergë* (Dizdari 136–137). Међутим, за облике са иницијалним *ç-* наводи се да могу бити преузети из грчког, уп. Skok I.c. ▼ Турска реч тумачи се на различите начине. Као позајмљеницу из балканских језика у оба значења, и „цигански шатор“ и „покривач за под од кострети“, тумачи је Eren 86 наводећи да упркос томе што се тешко може одредити етимолошки примарна реч на Балкану таквом се може сматрати гр. *τσέργα* < стит. *serga* < лат. *serica*. Tietze 1:498 раздваја ова значења у две одреднице и *çerga* „костретни ћилим“ тумачи од гр. *τσέργα*, док *çerga* „шатор“ изводи од буг. *чѐрга*. Гр. *τσέργα* потврђено је само у значењу „вунени покривач“ и изводи се од слов. *черга* које се тумачи као реч романског порекла (Ἀνδριώτης 383). Треба узети у обзир и тур. дијал. *çerge* „колиба направљена као заштита од сунца на њиви или у башти; украшена свадбена кола; ред, група“ (DS 885). Ова турска реч, посведочена у савременим дијалектима, сматра се сродном читавој групи речи из различитих турских језика које се тумаче као позајмљенице из монголског (Doerfer I § 161). Doerfer I.c. сматра и да се ова монголска реч, у великом броју случајева преко турског, проширила у персијски, авганистански, курдски, источнословенске и друге језике, превасходно у значењу „ред“. Чагатајско *čäрге* „ред, поворка“ Räsänen

198 сматра, такође, позајмљеницом из монголског, са чим би, вероватно било сродно и чагатајско значење „одред, војска“ киргиско „насеље од неколико сродних аула, сеоских насеља на Кавказу и средњој Азији; номадско насеље“, тур. „шатор“, које у заједничку одредницу смешта ЭСТЯ 4:25–26. Mollova 2001 сматра да се ради о речи персијског порекла у чијој основи је нперс. *čeharġah* „четири стране света, свет, универзум“, из кога се затим развило значење „шатор“ према четвороугаоном облику објекта; значење „тепих, простирка“ тумачи као секундарно. Knüppel l.c. реконструираше протобугарски облик на основу паралела из турских, али и других балканских језика и мађарског, и српске потврде, као и турске изводи из њега. Jusuf 167 поред одреднице *çerge* има напомену (сх.) као претпоставку да је реч у призренски турски позајмљена из српског.

чере n. „лице“. ☐ Од тур. *çehre* „id.“ (Škaljić 167; Skok 1:303, оба s.v. *чехра*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чере* (Јашар-Настева 86), алб. *çehre, çere* (Boretzky 1976:33). ▼ Од нперс. *čāhrā* (Stachowski 1998:47). Eren 83 и Tietze 486, 516, наводе и нперс. облик *çihra*. ☑ За први помен в. Стаховский 1967:200.

черек m. „четвртина; четвртина од закланог јагњета, прасета, овце; део старе новчане јединице“. ☐ Од тур. *çeyrek* „четвртина“ (Škaljić 167–168; Skok 1:303, оба s.v. *чџрек*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чџрек, черек* (Јашар-Настева 77), буг. *черџек*, рум. *cerchiiu*, арум. *cirec*, алб. *çerek*. ▼ Од нперс. *čār yak* „id.“ од *čār, čahār* „четири“ и *yak* „један“; турски облик је настао метатезом од персијског (Stachowski 1998:49–50; Eren 88; Tietze 1:503). ☑ Облик *черек* могао би бити одраз тур. дијал. **çerek* < *çeyrek* с обзиром на уочену особину монофтонгизације дифтонга *ey* > *e* (Jusuf 43), уп. *џеза*.

чџиши m. „врста; мода“: Донеја три-четири чешита мафесе. ☐ Од тур. *çeşit* „врста, род“ (Škaljić 172; Skok 1:314). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чешиши чешиши* (Јашар-Настева 239), буг. *чешиш*, арум. *cişite*, алб. *çeshit, qeshit, qishit qishit* (Boretzky 1976:35). ▼ Нејасно, није потврђено у старијим изворима нити у неком од других турских језика, можда од курдског *çışt* „роба, ствар“ (Tietze 1:499), уп. и Räsänen 105. Skok l.c. карактерише га као „турцизам персијског порекла“ без етимона.

чешма f. „чесма, славина“, *чешмеџија* m. „мајстор који ради чесме и водовод за њих“. ☐ Од тур. *çeşme* „id.“ (Škaljić 172; Skok 1:313). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чешма, чешмеџија* (Јашар-Настева 36, 73), буг. *чешма*, рум. *ciştea*, алб. *çeshme, çesme, çezmë*,

çeşte (Boretzky 1976:35). ▽ Од нперс. *čäšmä* (Stachowski 1998:48–49; Eren 87; Tietze 1:499). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:200.

чибук м. без значења [„цев са лулом која служи за пушење; пруга, црта“], *чибукаси* adj. само у примеру: ...пасирају шарени и чибукасти шалови..., *чибуклија* adj. само у примеру: Атлаз чибуклија од 1 аршин. ☞ Од тур. дијал. *çibuk* „прут, шипка, лула“ Призрен (Jusuf 165), поред *çibuk*, *çibik*, *çibuk*, *çubuklu*, уп. Škaljić 173; Skok 1:321. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *чибук* (Јашар-Настева 101), буг. *чибук*, рум. *ciubuc*, арум. *ciubuche*, алб. *çibúk*, нгр. *тсццлоўк*. ▽ Домаћа турска реч (Tietze 1:503; Räsänen 106).

чивилък м. „вешалица за одећу“. ☞ Од тур. дијал. *çivilik* „id.“ Призрен (Jusuf 166), поред *çivilik*, уп. Škaljić 178; Skok 1:330 s.v. *чивија*. ▣ Уп. мак. *чивјалук* за које Јашар-Настева 26 сматра да је позајмљено преко српског, такође и алб. *çivillyk* (Dizdari 176 s.v. *çivi*). ▽ Од тур. *çivi* „клинац, ексер“ и суф. *-lik*. Порекло тур. лексеме није сасвим јасно, вероватно домаћа турска реч (Eren 95; Tietze 1:523–524). ☞ Могуће је да је ова реч домаћа творба од тур. *çivi* > *чивија*, али би се у том случају очекивало **чивијалук*. Треба нагласити да је само у призренском турском говору забележен овакав турски облик.

чивий м. „биљно средство за бојење на загасито плаво“. ☞ Од тур. *çivit* „id.“ (Škaljić 178; Skok 1:330). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *чивий* (Јашар-Настева 57), рум. *civit*, алб. *çivit* (Boretzky 1976:36). ▽ Вероватно домаћа турска реч (Eren 95; Tietze 1:524; Räsänen 112).

чизма м. [f.] „врста обуће“, *чизме* f. pl. „чизме као обична обућа; чизме краћих и широких шара од црвеног сафијана за српске невесте“. ☞ Од тур. *çizme* „id.“ (Škaljić 178; Skok 1:331 s.v. *чизџа*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *чизма* (Јашар-Настева 95), буг. *чизма*, рум., арум. *cizmă*, алб. *çizmë*. ▽ Домаћа реч, потврђена само у турском. У осталим турским језицима, па и у самом турском за исту реалију користи се реч *edik*. Тур. *çizme* доводи се у везу са тур. *çizmek* „повлачити линије, цртати; прецртавати, грепсти“, али није прихватљиво једноставно извођење од глаголске именице *çizme*. Eren сматра да је постојала синтагма *çizme edik* „откопчане чизме“ од које је отпадањем (елипсом) лексеме *edik* остало само *çizme* (Eren 95–96). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:200–201.

чилайаси adj. [*чилаи*]. ☞ Од тур. *çil at* „пегав коњ“ (Skok 1:324), уп. и Škaljić 176 само *чилаиш*. ▣ Уп. даље алб. *çil* (Dizdari 172), можда и буг. *чилест* „беле и риђе длаке“ које Младенов 685 тумачи

као посл. реч. ▽ Тур. *çil* је домаћа реч (Tietze 1:516; Räsänen 111), за *at* в. *áii*.

ч^иле п. „канура, штрингла конца, вунице, ибришима, памука, свиле, срменог златног конца и др.“: Намотала с^ьм три чилета. ☐ Од тур. *çile* „id.“ (Skok 1:324). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чиле* (Јашар-Настева 77), буг. *чиле* (Зеленина 1991:74), алб. *çile* (Boretzky 1976:36). ▽ Вероватно од нперс. *çila*, *çilla* „тетива на луку“, уп. тур. *yay çilesi* „тетива на луку“ поред *yay kirişi* (Eren 92). Другачије Tietze 1:517–518, од тур. *çille* „мера за платно“ од нперс. *çihil* „четрдесет“. ☑ Škaljić нема.

чимбар, *чембер* т. без значења, можда исто што и *чимбâри* т. рl. „гвоздена направа са зупцима за растезање платна на разбоју“, *чимбâри* „id.“ Косово (Елезовић II). ☐ Од тур. дијал. *çimbar*, *çimbar* и сл. „id.“ (Petrović 2003:70–73; Stachowski 1992:26), уп. и Skok 1:292 s.v. *чамйар*. ☐ Уп. мак. *чамйара*, *чамйаре*, буг. *чимбаре*, *чимбер*, *чимбар*, *чембар*, *чъмнар* (Petrović l.c.). ▽ Од нперс. *çämbär* (Stachowski 1998:47–48; Eren 84, Tietze 1:493–494). ☑ За детаљно фонетско и семантичко објашњење оваквог тумачења в. Petrović l.c. Škaljić нема.

чирак т. без значења и примера [„свећњак“ или „слуга, помоћник“], уп. *очирач^ийи се* рf. „усрећити се, обогатити се“. ☐ Уп. тур. дијал. *çirak* „шегрт“ Призрен (Jusuf 165), поред *çirak*, или од тур. *çirağ* „лампа, свећњак“, уп. Škaljić 177; Skok 1:327; Knežević 80. ☐ У значењу „помоћник, шегрт“ балкански је турцизам, уп. мак. *чирак* (Јашар-Настева 72), буг. *чирак*, рум., арум. *circa*, алб. *çirák*, нгр. *τσιράκι*. У значењу „свећњак“ уп. алб. *çirak* (Boretzky 1976:36). ▽ У оба случаја се ради о речима перс. порекла, тур. *çirak* „шегрт“ од нперс. *çirāğ* „id.“ (Eren 90 s.v. *çirak*; Tietze 1:510 s.v. *çirak*); тур. *çirağ* „лампа, свећњак“ од (хомонимног) нперс. *çirāğ* „id.“ (Eren 90 s.v. *çira*; Tietze 1:521, уп. и 510 s.v. *çira*, 497 s.v. *çerağ*); уп. и Stachowski 1998:50 од нперс. *çärāğ*. ☑ За први помен в. Стаховский 1967:200.

чиралък т. „осушено дрво за потпалу“. ☐ Вероватно домаћа творба од тур. дијал. *çira* „луч, јеловина“ Призрен (Jusuf 165), поред *çira*, уп. Skok 1:327; Knežević 80. ☐ Овако само на Косову и Метохији. ▽ Од нперс. *çirāğ* (Eren 90; Tietze 1:510; Stachowski 1998:50), истог крајњег порекла као тур. *çirağ* „лампа, свећњак“ в. **чирак**. ☑ Škaljić нема овако.

чифлак, *ч^ифлък*, *чифлик* т. „пољско имање“, *чифлъкција*, *чифлъкчија*. ☐ Од тур. дијал. *çiflik* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *çiflik*, уп. Škaljić 174; Skok 1:322 s.v. *ч^иф*. ☐ Основни облик је балкански турцизам, уп. мак. *чифлик* (Јашар-Настева 83), буг. *чиф(т)лик*,

алб. *çiflik*, нгр. τσιφλίκι. ▽ Од тур. *çift* в. **чифт̄** и суф. *-lik*. ❶ Облици *чифлькчија*, *чифлькчија* вероватно су домаћа творба.

чифт̄, *чівт̄* м., adj. indecl. „пар; парњак; јарам (о воловима); паран“: Веј два опњка несу чифт. ☐ Од тур. *çift* „id.“ (Škaljić 174–175; Skok 1:322 s.v. *чиф*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чифт̄* (Јашар-Настева 77), буг. *чифт*, арум. *cifte*, алб. *çift*. ▽ Од нперс. *cift*, *cuft* (Tietze 1:444 s.v. *cift*; Stachowski 1998:50–51).

чифт̄е п. „ловачка пушка двоцевка; коњски удар обема задњим ногама“. ☐ Од тур. *çifte* „id.“ (Škaljić 174–175; Skok 1:322 s.v. *чиф*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чифт̄е фрла* (Јашар-Настева 49, 155), буг. *чифт̄е*, арум. *cifte*, алб. *çifte*. ▽ Од нперс. *cifta*, *cufta* (Tietze 1:515), сродно са етимоном **чифт̄**.

чифт̄елија adj., м., f. „настран; настрано мушко и женско челаде“. ☐ Од тур. и дијал. *çifteli* „неваљалац, смутљивац“ (DS 1205), уп. Škaljić 175; Skok 1:322 s.v. *чиф*. ☐ У овом значењу само у српском; уп. буг. *чифтелија*, арум. *ciftili*. ▽ Од тур. *çifte* „пар; ритање“, в. **чифт̄е**, и суф. *-li*.

чифчџја, *чивчџја* м. без значења и примера [„кмет, сељак“]. ☐ Од тур. *çiftçi* „id.“ (Škaljić 174; Skok 1:322 s.v. *чиф*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *чифтчи* (Grannes 1996:67), алб. *çifçi*, *çipçi* (Boretzky 1976:35). ▽ Од тур. *çift*, в. **чифт̄**, и суф. *-çi*.

чичек¹ м. само у примеру из тефтера: 2/8 лакта чичек по 11 гроша. ☐ Вероватно у вези са тур., и дијал. *çiçek* „цвет; шара на тканини“, уп. Jusuf 165, (Škaljić 173–174). ☐ Овако само у Призрену, уп. даље мак. *јорган чичеклија* (Јашар-Настева 110), буг. дијал. *чичеклик* (Grannes 1996:223, 206), алб. *çiçeksu* (Dizdari 168). ▽ Домаћа турска реч (Eren 91–92; Tietze 1:514). ❷ Skok нема.

чичек² м. „јавна играчица, плесачица, чочек“. ☐ Од тур. дијал. *çiçek* „id.“ Призрен (Jusuf 165), поред *köçek*, *küçek*, *küçek* (Петровић 2000:808–809), уп. Škaljić 179 s.v. *чочек*; Skok 1937–38:338 s.v. *ћоћаци*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чочек* (Јашар-Настева 100), буг. (и дијал.) *кичџек*, *кичеци*, *кьочџек*, *кљечек*, *к’учек* (Петровић l.c.), рум. *chiocsek*, алб. *çoçek*, *çiçek*, *çuşek* (Boretzky 1976:37). ▽ Недовољно јасног крајњег порекла. Вероватно домаћа турска реч (Räsänen 286), можда у вези са *küçük* уп. ЭСТЯ 5:75–77. Räsänen 294 упоређује је и са тур. *köçek* „штене; младунче“ за чије порекло в. ЭСТЯ 5:126–127. Уп. и, ипак, непоуздану потврду тур. *köçük* „задњица“ које Clauson 697 повезује са општетурским *göt* „id.“ (за порекло в. ЭСТЯ 3:84–86). На основу семантике тур. *köçek*, *küçek*, *küçek* „плесач, мушкарац одевен у женску одећу; ветропир, несталан човек“ не може се јасно

одредити семантичка мотивација, а самим тим ни прецизна етимологија, уп. можда и ујгурско *kenç kiçig* „млада жена“ (Clauson l.c.) које би могло поткрепити везу са тур. *küçük*. ☞ Варирање вокала у почетном слогу у српским, бугарским и албанским потврдама: -у- : -у- : -и- јасно осликава фонетску разноликост полазних турских дијалекатских облика. Прелазак тур. *k-* > *ç-* пред палаталним вокалима готово да је регуларна појава у призренском турском говору (Jusuф 57–58), а вероватно је била заступљена и у другим турским говорима из западнорумелијске групе о чему сведоче посебно албанске потврде. Рефлекс непалатализованог изговора тур. *k-* огледа се у бугарским облицима. Boretzky l.c. албанске облике, али и значење „ветропираста особа“ тумачи укрштањем са тур. *çiçek* „нестална особа, особа лаког морала (пре свега жена)“.

чйрйк adj. indecl. „покварен, неисправан, са маном; тпуо; чаршијски, а не миријски (о новцу); сулуд“. ☞ Од тур. *çürük* „id.“ (Škaljić 182; Skok 1:344, оба s.v. *чурук*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чурук* (Јашар-Настева 109), буг. *чурук*, рум. *ciuruc*, алб. *çuryk*, *çuruk* (Boretzky 1976:38). ▽ Домаћа турска реч од основе глагола *çürümek* „трулити, покварити се и сл.“ (Tietze 1:541).

чкѣмба f. „бураг, шкембе“. ☞ Од тур. *işkembe* „id.“, вероватно преко српског облика *шкѣмбе*, са променом *шк-* > *чк-*, уп. Škaljić 591; Skok 3:400 оба s.v. *шкѣмбе*. ☐ Балкански турцизам, са иницијалним *ш-*, уп. мак. *шкѣмбе* (Јашар-Настева 87), буг. *шкѣмбе*, арум. *schimbei*, алб. *shkëmbë* (Dizdari 973), нгр. *σκεμπές*. ▽ Од нперс. *işkanba* (Eren 196), поред *şikambe* (Stachowski 1998:87).

чоа, **чоја**, **чоха** f. „глатка вунена тканина“. ☞ Од тур. *çoha* „id.“ (Škaljić 179; Skok 1:333, оба s.v. *чѡха*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чоа*, *чоја*, *чоха*, *чова* (Јашар-Настева 79), буг. *чохà*, арум. *çioahă*, алб. *çohë*, *chokë* (Boretzky 1976:37), нгр. *τξόχα*. ▽ Од нперс. *çохā* (Stachowski 1998:52; Tietze 1:537). ☞ Облици *чој* и *чоха* потврђени само у писаним изворима. За први помен в. Стаховский 1967:201.

чѡбан, **чѡбанин** m. „пастир“. Погодимо чѡбанина за маалске козе, *чѡбанче* n. dem. ☞ Од тур. *çoban* „id.“ (Škaljić 178; Skok 1:332). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *чѡбан* (Јашар-Настева 177), буг. *чѡбан(ин)*, рум. *cioban*, арум. *çiubân*, алб. *çoban*, нгр. *τσομπάνης*. ▽ Од нперс. *çōbān*, *şōbān*, *şivān* (Eren 96; Tietze 1:525; Stachowski 1998:52). Постоји мишљење да је промена *š-* > *ç-* у персијском настала под турским утицајем (Tietze l.c.). ☞ За први помен в. Стаховский 1967:201.

чѡлак m., adj. indecl. „особа саакта у руку; који је сакат у једну руку“. ☞ Од тур. *çolak* „id.“ (Škaljić 180; Skok 1:334). ☐ Балкански

турцизам, уп. мак. *чолак* (Јашар-Настева 53), буг. *чолџак*, рум. *ciolac*, алб. *çollák*. ▽ Домаћа турска реч (Eren 97–98; Tietze 1:528).

чорбаџије м. пл. „стари назив за српску црквено-школску општинску управу у Призрену“. ☐ Од тур. *çorbacı* „јаничарски капетан; продавац чорбе; господин, газда“, уп. и дијал. *çorbacı* „трговац“ (DS 1271); уп. Škaljić 180; Skok 1:335 оба без овог значења. ▣ Балкански турцизам у значењу „јаничарски капетан, господин“, уп. мак. *чорбаџија* (Јашар-Настева 73), буг. *чорбаџија*, рум. *ciorbăgiu*, арум. *ciorbăgi*, алб. *çorbaxhijas* (Dizdari 180 s.v. *çorbë*). ▽ Од тур. *çorba*, од нперс. *šorbā* (Stachowski 1998:53; Eren 98; Tietze 1:530) и суф. *-ci*. Детаљније о пореклу турске речи, семантичком развоју, аргументима у прилог томе да је тур. *çorbacı* полукалк од нперс. *čārvā-dār* „сточар“, као и фонетским варијантама у новоперсијском Mollova 2001:171–174.

чуалћес [м.] само у тефтеру: 4 те (ста) игле „чуалћес“ за гроша. ☐ Први део вероватно од тур. дијал. *çual* „врећа“ (DS 1300; Jusuf 65), поред *çival*, други део нејасан, уп. *çувалдуз* „велика игла“ од тур. *çivaldız* „id.“ Škaljić 182; Skok 1:345. ▣ Овако само у Призрену. ▽ Тур. *çival* од нперс. *ğuvāl*, *çivaldız* од нперс. *ğuvāldūz* „id.“ (Stachowski 1998:53–54; Tietze 1:540; Eren 102).

чукур м. „бара, барица, вир; камени валов код чесама и бунара“, *Чукурлија дукаџи* „дукат на коме су цар Константин и царица Јелена, на средини угнут“. ☐ Од тур. *çukur* „јама, удубљење, жарак“ (Skok 1:363 s.v. *ћукур*). ▣ Уп. даље алб. *çikurnie* (Dizdari 180). ▽ Позајмљеница из чагатајског (Tietze 1:538). ☉ Škaljić нема.

чул м. „покровац од кострети, мутавцијска рукотворина“. ☐ Од тур. *çul* „id.“ (Škaljić 181; Skok 1:341). ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *чул*, алб. *çull*, нгр. *τσούλι*. ▽ Од ар. *ğull* (Tietze 1:538).

чунгур м., *чунгура* ф. „музички инструмент налик на тамбуру“: Чунгур ми чука под Видин, Пушти ме, бабо, да видим НП. ☐ Вероватно од тур. дијал. *çiğür*, *çöğür*, *çükür*, *çükür*, *çöör* „врста музичког инструмента, тамбуре“ (DS 1280), поред *çöğür* (TSS, Redhouse), уп. Knežević 83. ▣ Овако само у српском. ▽ Недовољно јасног порекла, можда домаћа турска реч. Eren 98 повезује је са тур. дијал. *çöğür* „трновито дрво; грање са дугачким трњем“. Tietze 1:532 раздваја тур. *çöğür* „врста музичког инструмента“ (тумачи је од чагатајског *çöğür*) и *çöğür* „трновито дрво“ које изводи од чагатајског *çükür* / *çügür* „трн“. Ова реч се у персијском третира као позајмљеница из турског (Doerfer IV § 2024). ☉ Škaljić, Skok немају, уп. и *чунгур* м. „музички инструмент“ Косово (Елезовић II), *тџџџ-чунгура*.

чу̀ттура f. без значења [„овалан пљоснати суд за пиће“]. ☐ Можда преко тур. дијал. *çutura* „id.“ поред *çotra*, *çötre*, *çutra*, *çotara* (Tietze 1:532), или непосредно од рум. *ciutură* Skok 2:248 s.v. *кӯшал*; уп. Škaljić 182 од тур. *çotra*. ☐ Балканска реч, буг. *чутура*, *чотура*, *чотра*, алб. *çuturë*, *çotrë*, нгр. *τσίотρα*. ▼ У турском се тумачи као позајмљеница из балканских језика (Eren 99). Tietze l.c. као етимон даје ит. *ciotola* што је мало вероватно, јер се рум. *ciutură* свакако може сматрати изворним за балканске језике, уп. Ciorganescu 203–204.

Ц

џаба, **џабе** adv. „бесплатно, бадава“, **џабалџк** m. ☐ Од тур. *saba* „id.“ (Škaljić 231; Skok 1:469). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *џџаба̀*, арум. *ğeába*, алб. *xhabá*, нгр. *τζάμπλα*. ▼ Нејасног порекла, можда у вези са кумичким *çaba* „поклон“, уп. тур. *saba etmek* „поклонити“, за детаљну дискусију в. Tietze 1:411, уп. и Eren 67. ☐ Облик **џабалџк** је можда домаћа творба.

џаде n. „друм, главни друм, насут, калдрмисан пут“. ☐ Од тур. *cadde* „id.“ (Škaljić 231; Skok 1:469). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џаде* (Јашар-Настева 61), буг. *џџадѐ*, арум. *giadee*, алб. *xhadé*. ▼ Од ар. *ğādda* (Tietze 1:412).

џам m. „прозор; прозорско стакло“, **џамлија** f. „са прозорима“: соба џамлија, **џам-ћерџиво** n. „прозорска дрвенарија“. ☐ Од тур. *cam* „id.“, за **џам** - **ћерџиво** уп. **ћерџиво**, уп. Škaljić 232; Skok 1:469 који немају трећи облик и значење. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. **џам** (Јашар-Настева 64), буг. *џџам*, *џџамлија*, рум. *geam*, арум. *giam*, алб. *xham*, нгр. *τζάμι*. ▼ Од нперс. *ğām* (Stachowski 1998:39; Tietze 1:414).

џамфес, **џанфес** m. „фабричка свилена материја за израду димија, разних боја, понекад са гранама“, **џамфеслија** adj. „израђен од тканине џамфес“: Димије џамфеслије. ☐ Од тур. *canfes* „id.“ (Škaljić 233–234; Skok 1:470). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. **џанфес**, **џанфезли** (Јашар-Настева 79), буг. *џџамфез̀*, *џџанфез̀*, рум. *geanfes*, арум. *giamfese*, алб. *xhanfes* (Boretzky 1976:139), нгр. *τζαμφέσι*. ▼ Недовољно јасног порекла, вероватно од ар. *ğunfās* „грубо платно“ од нгр. *καυναβίς* „конопља“ (Tietze 1:417), мање убедљиво од нперс. *ğanfēzā* досл. „који увесељава срце“ (Škaljić l.c.; БЕР 1:356); тумачи се и од ит. *genovese (seta)* (Skok l.c.).

џанарџика f. без значења [„врста шљиве“]. ☐ Од тур. и дијал. *canerġi* „врста киселе, воденасте шљиве која се једе док је зелена; кајсија“ (DS 855), уп. Škaljić 233; Skok 1:470. ☐ Уп. буг. *џџанерџик*,

[мак.] *дџанерика* Тетово, нгр. $\tau\zeta\alpha\nu\epsilon\rho\acute{o}$. ▽ Недовољно јасно. Најчешће се тумачи као изафетска сложеница од тур. *can*, од нперс. *gān* „душа“ и тур. *erik*, *-gi* „шљива“ у ком случају би значило „шљива као душа“ што не одговара у потпуности турском значењу, а и могло би бити последица народне етимологије (Škaljić, Skok, l.c.; БЕР 1:356). Другачије и убедљивије Tietze 1:417 према Tzitzilis 1994:208, од нгр. $\tau\zeta\alpha\nu\epsilon\rho\acute{\iota}\kappa\acute{\iota}$, а ово метатезом и анаптиксом интерконсонантског ϵ од дијал. $\tau\zeta\alpha\rho\nu\acute{\iota}\kappa'$, $\tau\zeta\iota\rho\nu\acute{\iota}\kappa'$ од слов. *črnik* од псл. **čьrнь* „црн“. Уп. буг. дијал. *черника*, *чърникъ* „дуд“, срп. *црника* „назив за разне врсте трешања, грожђа, крушака“, слов. *črnika* „црна трешња“ (ЭССЯ 4:153 s.v. **čьrnika*).

џанџм „душо моја; у народним песмама као припев, без значења“. ☐ Од тур. *canım* „душо моја“ (Škaljić 234; Skok 1:470). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џанам*, *џаним*, *џанум* (Јашар-Настева 124), буг. *дџанџм*, арум. *gēán(am)* алб. *xhanëm* (Boretzky 1976:139). ▽ Од тур. *can* „душа“, од нперс. *gān* (Stachowski 1998:39–40; Tietze 417) и суф. *-ım* 1. sg. possessivum.

џар m. без значења, можда исто што и *џар* m. „четвртасто, обично од свилене материје парче платна којим турске жене покривају лице кад излазе на улицу“ Косово (Елезовић II). ☐ Од тур. дијал. *car* „зар, фереца“ Призрен (Jusuf 163; DS 859) поред *zar* уп. Škaljić 647 s.v. *zār*, Skok 3:644 s.v. *zār*² без овог облика. ☐ Као рефлекс тур. *zar* балкански турцизам, уп. и алб. *xhar*, *xhare* (Boretzky 1976:139). ▽ Од ар. *'izār* (Tietze 1:418; Eren 68).

џар и дџи „комбинација у игри тавле 4 и 2“. ☐ Од тур. **car*, *çar* „четири“ и *dü* „два“. ☐ Овако само у Призрену. ▽ Позајмљеница из персијског, по облику перс. изафет од *čār* и *du* (Tietze 1:476, 667 s.vv. *çar*, *dü*), уп. *дубара*. ☑ Skok, Škaljić немају.

џар џјек „комбинација у игри тавле 4 и 2 [требало би 1]“. ☐ Од тур. **car*, *çar* „четири“ и *jek* „један“. ☐ Овако само у Призрену. ▽ Позајмљеница из персијског, по облику перс. изафет од *čār* и *jek* (Tietze 1:476 s.v. *çar*), в. **џар и дџи**. ☑ Skok, Škaljić немају.

џар џсе „комбинација у игри тавле 4 и 3“. ☐ Од тур. **car*, *çar* „четири“ и *se* „три“. ☐ Уп. мак. *џарисе* (Јашар-Настева 98). ▽ Позајмљеница из персијског, по облику перс. изафет од *čār* и *se* (Tietze 1:476 s.v. *çar*), в. **џар и дџи**. ☑ Skok, Škaljić немају.

џебај m. „одговор“: Не може џебап да даде. ☐ Од тур. *cevap* „id.“ (Škaljić 239; Skok 1:473). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џевај* (Јашар-Настева 155), буг. *дџеван*, арум. *giuvape*, алб. *xheváp*. ▽ Од ар. *ğāwāb* (Tietze 1:432–433).

цезаја f. „казна, глоба“: Платија цезају двајесипет гроша. ☞ Од тур. *ceza* „id.“ (Skok 1:473 s.v. *цезај*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *цеза* (Јашар-Настева 206), буг. *дјеза̀*, алб. *xheza* (Boretzky 1976:141). ▼ Од ар. *ğazā* (Tietze 1:434). ☛ Škaljić нема.

цеза̀ реиз, *цеза̀ реизи* m. „председник кривичног суда“. ☞ Од тур. *ceza reisi* „id.“. ☐ Уп. алб. *xhezareiz* (Dizdari 1115). ▼ Неодређени изафет од тур. *ceza*, в. **цезаја**, и *reis* „председник“, ар. порекла (Eyuboğlu 565; уп. Škaljić 533 s.v. *рејсул-улема*).

цезва f. [„бакарна посуда за кување кафе“], *цезве* n., *цезвиче* dem., *цезвићи* coll. ☞ Од тур. *cezve* „id.“ (Škaljić 240; Skok 1:473). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џезве* (Јашар-Настева 69), буг. *дјезвѐ*, арум. *gezve*, алб. *xhezvë*. ▼ Од ар. *ğadwa* (Tietze 1:435).

цезија f. „тканина“, *цезија* „фабричка свилена тканина за израду димија разних боја, са шарама у виду усправних штрафти“. ☞ Од тур. *gezi* „врста тканине од памука и свиле“, дијал. **cezi* уп. *cezinti* < *gezinti* (Jusuf 163), уп. Škaljić 250. ☐ Овако само у српском. ▼ Од нперс. *gazi* „врста памучног платна“ (Eren 155). ☛ Skok нема.

целати m. „крвник, целат“. ☞ Од тур. *cellât* „id.“ (Škaljić 236; Skok 1:471). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *целати* (Јашар-Настева 198), буг. *дјелат(ин)*, рум. *gelât*, арум. *gilât*, алб. *xhelât*, нгр. *τζελάτης*. ▼ Од ар. *ğällād* (Tietze 1:426).

цемедан m. „врста прслука“. ☞ Од тур. *camadan*, *camedan* „id.“ (Škaljić 232; Skok 1:472). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *џамадан* (Јашар-Настева 93), буг. *дјсамадан*, рум. *geamantan*, арум. *giumîndane*, алб. *xhamadan*, *xhemadan* (Boretzky 1976:139). ▼ Од нперс. *ğāmādān* (Stachowski 1998:39; Eren 67; Tietze 1:414, 415).

цемидејџи m. „удружење, друштво - *Цемидејџи* политичка организација муслимана у Старој Србији и Македонији између I и II св. рата“. ☞ Од тур. *cemiyet* „id.“ (Škaljić 237; Skok 1:472 s.v. *цѐмаџи* нема овај облик). ☐ Уп. алб. *xhemjet* (Boretzky 1976:140). ▼ Од ар. *ğam‘iyu(a)t* (Tietze 1:427–428).

ценабети m. „поган човек, ђудљиво створење“. ☞ Од тур. *cenabet* „id.“ (Škaljić 237–238; Skok 1:472). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ценабети* (Јашар-Настева 108), буг. *дјснабѐтин*, арум. *gianabet*, алб. *xhenabët*, нгр. *τζαναμπέτης*. ▼ Од ар. *ğanāba(t)* (Tietze 1:428).

ценазе n. „погреб, сахрана (код Турака)“. ☞ Од тур. *cenaze* „id.“ (Škaljić 238; Skok 1:472). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дјсназе* „покојник“, алб. *xhenaze* (Boretzky 1976:140). ▼ Од ар. *ğanāza* (Tietze 1:448).

цeнeм т. без значења [„пакао“]. ☐ Од тур. *cehennem* „id.“ (Škaljić 235; Skok 1:471, оба s.v. *цexèнeм*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дџендèм*, алб. *xhenet* (Boretzky 1976:140). ▼ Преко ар. *ğehennem*, хебрејског порекла (Tietze 1:424).

цeйана f. „муниција, цeбана“. ☐ Од тур. (и дијал.) *serane* „id.“ Призрен (Jusuf 163), поред *cebhane*, уп. Škaljić 234–235; Skok 1:470–471. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *цeйанe* (Јашар-Настева 80), буг. *дџeпанè*, арум. *giuphane*, алб. *xherhánë*. ▼ Од нперс. *ğabeḫāne* (Stachowski 1998:41; Tietze 1:422).

цeрима f. „новчана казна; погрдно име за домаћу животињу“. ☐ Од тур. *cerime*, *cerete* „новчана казна“ (Škaljić 239; Skok 1:473, само у првом значењу). ☐ У значењу „новчана казна“ је балкански турцизам, уп. мак. *цeрeмe* (Јашар-Настева 108), буг. *дџeрeмè*, арум. *girime*, алб. *xherime* (Boretzky 1976:140). ▼ Од ар. *ğarīma*, можда преко персијског (Tietze 1:432).

цибра f. „комина, муљ, талог“. ☐ Од тур. *cibre* „id.“ (Škaljić 240; Skok 1:473). ☐ Уп. буг. *дџибри*, *дџубри*. ▼ Недовољно јасног порекла. Можда домаћа турска реч, у вези за општетурским *çöb* „талог, комина“, уп. тур. дијал. облике *çöpre*, *çöpüre*, *cöbre*, *cübre*, *cibre* који показују различите ступњеве (регуларних) фонетских промена на дијалекатској равни. Мање вероватно у вези са тур. дијал. *cibimek* „смекшати у води“, детаљно ЭСТЯ 4:26–27. Другачије, од нгр. *τσιπουρα* (Tietze 1:521). Уп. и ОС 81 s.v. *-цибрићи*.

цигерица f. само у примеру из тефтера [„јетра“]. ☐ Од тур. дијал. *ciger* „јетра“ Призрен (Jusuf 163), поред *ciğer*, уп. Škaljić 240–241; Skok 1:473–474. ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дџигèр*, мак. *цигер* (Јашар-Настева 86), алб. *xhigëre* (Dizdari 1118). ▼ Од нперс. *ğigär* (Stachowski 1998:42; Eren 72; Tietze 1:444). ☐ За први помен в. Стаховский 1967:202.

цинка f. без значења, можда исто што и *цџнка*, *цџнче* п., *цџнчићи* pl. coll. „врста врло ситних кокоши; врста сасвим ситних паприка шиљастих или округлих“ Косово (Елезовић II). ☐ Можда од тур. дијал. *cinka* „ситна кокош“ Призрен (Jusuf 163), уп. и *cingi* „пиле“ (DS 979), *cinik* „веома мала ствар“ (id. 980), *cin*, *cinек* „мали, веома мали“ (id. 974), *cindik* „мала ствар“ (id. 977). ☐ Овако само на Косову и Метохији и ји. Србији. ▼ Нејасно, можда у вези са тур. *cüce* „пиле; младунче; дете; мали а дебео човек“ које се тумачи као позајмљеница од нперс. *ğūga* (ЭСТЯ 4:35–36; Tietze 1:456). Уп. тур. дијал. *cicik* „мали, слабшан; младунче“ (DS 959). ☐ Škaljić нема, Skok 1:470 s.v. *цџнарика* помиње Елезовићеву потврду описујући је као „бугарску

варијанту са *u*“. Елезовић I.c. је изводи од ар. *ğin* „дух“, што преузима и Кнежевић 135. Основна семантика тур. речи је „нешто мало, младо“. Развој је могао ићи од тур. *cin* > срп. **цин*, *цинче* n. dem. > *цинка* f., у ком случају би турска потврда из Призрена могла бити позајмљена из локалног српског говора. За значење „мали а дебео човек“ уп. и буг. *джудже* (БЕР 1:369), нгр. *τσουτσές* (ЭСТЯ I.c.)

цџа f. без значења [„звечка, имитација правог накита“]. ☐ Од тур. *cici* „нешто лепо, мило; лепа ствар, играчка“ (Škaljić 240; Skok 1:473). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дџидџе*, *дџидџи* „нешто светлуцаво и шарено, чему се деца радују; лепо“, алб. *xhixhi* (Dizdari 1122–1123). ▼ Недовољно јасног порекла. Tietze 1:443 тумачи тур. *cici* као редупликацију (експресивну, ономатопејску реч) из дечјег језика. Уп. и тур. дијал. *cinci* „куглице од стакла, порцелана, кристала; парчићи стакла“, *cincik*, *cincik* „украси од стаклића“ (DS 976, 918–919) које Egen 70 доводи у везу са *inci bocuk* „стаклене куглице, бисерне куглице, ђинђуве“, које је у говорном језику прешло у *cinci boncuk*, а ово у *cincik boncuk* што је на крају дало *cincik*, *cincik*.

цџбе n. „празнични женски горњи хаљетак без рукава, од чохе вишњеве боје, богато извезен златним бџметом, свекар је дарује невести“, *цџбе* „мушки и женски хаљетак од варошке ношње, израђен од чохе и богато извезен златом или срмом, без рукава, до испод колена, до струка је припијен а одатле у виду звона, пешеви су раздалеко и не закопчавају се“. ☐ Од тур. дијал. *cübe* „id.“ Призрен (Jusuf 164), поред *cübbe*, *cüppe*, уп. Škaljić 243 s.v. *цџбе*; Skok 3:420 s.v. *цџба*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *цџбе* (Јашар-Настева 93), буг. *дџубе*, *дџебе*, алб. *xhybe*, *xhube*, *xhur* (Boretzky 1976:142). ▼ Од ар. *ğubba* (Tietze 1:456).

цџмбџис, *цџмбџиш*, *цџмбџиш* m. „забава, весеље са игром и песмом и (за мушкарце) нешто пића“. ☐ Од тур. *cümbüş* „id.“ (Škaljić 244 s.v. *цџмбџиш*; Skok 1:476 s.v. *цџмбус*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *цџмбџиш* (Јашар-Настева 100), буг. *дџумбџиш*, рум. *giumbuș*, арум. *giumbușe*, алб. *xhytbysh*, *xhumbush* (Boretzky 1976:142), нгр. *τσџмџџс*. ▼ Од нперс. *ğunbiš* (Stachowski 1998:42; Tietze 1:457–458).

цџмле adv. „сви заједно, све, укупно“. ☐ Од тур. *cümle* „id.“ (Škaljić 244; Skok 1:476, оба s.v. *цџмле*). ☐ Балкански турцизам, уп. буг. *дџумле*, алб. *xhýmle* (Dizdari 1128–1129). ▼ Од ар. *ğumla* (Tietze 1:458).

III

шадрџан м. „водоскок“. ☐ Од тур. *şadırvan* „id.“ (Škaljić 578; Skok 3:385 s.v. *шедрџан*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шадрџан* (Јашар-Настева 36), буг. *шадрџан*, алб. *shadërvan*, *shatërvan*, *shatrivan* (Boretzky 1976:122), нгр. *σαρδιβάκι*. ▼ Од нперс. *šādurvān* (Stachowski 1998:201; Eren 383).

шаиџи м. „сведок“. ☐ Од тур. *şahit* „id.“ (Škaljić 579; Skok 3:378). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шаиџи* (Јашар-Настева 84), буг. *шахит*, алб. *shahit*. ▼ Од ар. *šāhid* (Räsänen 440).

шакáкльк м. „женски накит израђен од срмене жице; има их два комада; закачени горњим крајевима на глави они висе поред сваког образа по један; носе их само невесте и млађе жене“. ☐ Свакако у вези са тур. *şakak* „слепоочница“ (TSS) и суф. *-льк*, можда домаћа творба. ☐ Овако само у Призрену. ▼ Еуубоғлу 621 тумачи као позајмљеницу из монголског. ☐ Škaljić, Skok немају.

шакџа indecl. „несташан“, *шакџки* adv., *шакџльк* м. „несташлук“. ☐ Од тур. дијал. *şaki* „id.“ Призрен (Jusuf 180), уп. Skok 3:379. ☐ Ако је у вези са тур. *şaka* „шала“ онда је балкански турцизам, уп. мак. *шакаџија* (Јашар-Настева 221), буг. *шака*, арум. *şică*, алб. *shaká*. ▼ Нејасно. Räsänen 441 наводи паралелу из чагатајског и третира је као домаћу реч. Еуубоғлу 621 изводи од ит. *giuoco*, што је мало вероватно. ☐ Škaljić нема. Облик *шакильк* је вероватно домаћа творба.

шал м. „већа или мања марама од свиле или вуне за обавијање око врата (мушки) или огртање (женски)“. ☐ Од тур. *şal* „id.“ (Škaljić 579–580; Skok 3:379). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шал* (Јашар-Настева 94), буг. *шал*, рум. *şal*, алб. *shall*, нгр. *σάλι*. ▼ Од нперс. *šāl* (Stachowski 1998:204–205).

шалвáре f. pl. „мушке широке чакшире са испуштеним туром; ногавице до испод колена, а испод дизљци (тозлуци)“. ☐ Од тур. *şalvar* „id.“ (Škaljić 580; Skok 3:380). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шалвару* (Јашар-Настева 216), буг. *шалвáри*, рум. *şalvari*, арум. *şilvari*, алб. *shallváret* (Dizdari 946), нгр. *σαλβάρι*. ▼ Од нперс. *šalvār* (Stachowski 1998:205; Eren 383).

шам м. „тканина; Дамаск“. ☐ Од тур. топ. *Şam* „Сирија, Дамаск“ (Škaljić 580; Skok 3:380). ☐ Балкански турцизам, уп. рум. *şam* „платно од памука и лана“, буг. *шам*, мак. *шам куџнија* (Јашар-Настева 236), алб. *sham* (Dizdari 946–947). ▼ Ар. порекла (Räsänen 441).

шамалаџа, *шам-алаџа* f. „црвена, бордо свила са пругама за антерије“. ☞ Од тур. *Şam* в. **шам** и *alaca* в. **алаџа** (Škaljić 580; Skok 3:380). ☐ Уп. рум. *şamalagea*, *şalamangea*.

шам кутниџа f. „свилена тканина бордо боје, испругана белим пругама“. ☞ Од тур. *Şam* в. **шам** и *kutniye* в. **кутниџа** (Škaljić 580; Skok 3:380). ☐ Овако само у Призрену.

шамџа f. „рубац уопште; рубац од памучног конца; рубац који је жена држала у левој руци приликом изласка из куће, обучена у цубе и покривена авлијом“. ☞ Од тур. *şame* „врста мараме“ или од *Şamî* adj. „сиријски“ в. **шам**, уп. Škaljić 580 који изводи од тур. *şame*; Skok 3:380 од *Şam*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шамџа* (Јашар-Настева 94), буг. *шамџа*, рум. *şamă*, арум. *şamie*, алб. *shamî*. ▼ За тур. *Şam* в. **шам**; *şame* од нперс. *šāme* (Škaljić l.c.).

шамдан m. „свећњак“. ☞ Од тур. *şamdan* „id.“ (Škaljić 585 s.v. *šemîdān*; Skok 3:380 s.v. *шамдан*). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шандан* (Јашар-Настева 69), буг. *шандан*, арум. *şindane*, алб. *shandan*, нгр. *σαντάλι*. ▼ Од нперс. *šam'dān*, сложенице арапско-персијског порекла, од ар. *šam* „восак, свећа“ и суф. за место *-dan*, перс. порекла (Stachowski 1998:205–206; Eren 384).

шаркџа f. „музички инструмент сличан тамбури, само већи“. ☞ Од тур. дијал. *şarki* „песма; мелодија; народна песма“ Призрен (Jusuf 180), поред *şarki* „id.“; уп. Škaljić 580–581; Skok 3:383. ☐ Уп. алб. *sharki*, *shargi*, *sharqi* (Boretzky 1976:123). ▼ Од ар. *şarqiyu* (Räsänen 442).

шашдисаџи pf. „побудалити, пошашавити; оглупети; збунити се; духовно се изгубити“. ☞ Од тур. *şaşti* (дијал. **şaşti*) 3. sg. перфекта од *şaşmak* „чудити се, не моћи разумети; изгубити главу“, уп. Škaljić 581; Skok 3:383 s.v. *шашкин*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шашџис(ув)а* (Јашар-Настева 112), буг. *шашџис(в)ам*, арум. *şiştimară*, алб. *shashtis*, нгр. *σαστισμός*, *σάστισμα*. ▼ Вероватно домаћа турска реч (Euuboğlu 624).

шашџа m. „разрок“. Старејо му девојче ка да је шашлија: тебе гледа, мене види. ☞ Од тур. *şaşi* „id.“ (дијал. **şaşi*), уп. Škaljić 581; Skok 3:383 s.v. *шашкин*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шашлив*, *шашоок* (Јашар-Настева 1976:53), буг. *шашав*, рум. *şaşiu*, алб. *shashi* (Boretzky 1976:123). ▼ Вероватно домаћа турска реч у вези са тур. *şaşmak* в. *шашдисаџи*.

шашкџн m., adj. indecl. „будала, луд; глуп; збуњен; духовно изгубљен“. ☞ Од тур. *şaşkin* „id.“ (Škaljić 581; Skok 3:383). ☐ Уп. мак.

шашкан (Јашар-Настева 108), буг. *шашкѐн(инѐ)*. ▽ Од тур. *şaşmak* в. *шашдисаѝи*.

ше м. „старешина текије, дервишког реда“. ☐ Од тур. дијал. *şe(h)* „id.“ Призрен (Jusuf 180), поред *şeyh*, уп. Škaljić 583; Skok 3:386, оба s.v. *шѐх*. ▣ Уп. алб. *sheh* „старешина бекташијског дервишког реда“ (Boretzky 1976:123). ▽ Од ар. *šāyḥ* (Räsänen 444).

шебѐк м. „мајмун (за човека)“: А ти шебеку једѐн! ☐ Од тур. *şebek* „мајмун; ружан и дрзак човек“, уп. Škaljić 581 само као назив за животињу; Skok 3:386 s.v. *шејбѐк*. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *шебек* (Јашар-Настева 51), буг. *шебѐк*, рум. *şubec*, алб. *shebëk* (Dizdari 955), нгр. *сѐмлѐка*. ▽ Нејасно.

шегрѝ м. без значења [„ученик заната“]. ☐ Од тур. *şagirt, şagird* „id.“ (Stachowski 1998:204), поред *şakirt*, уп. Škaljić 583; Skok 3:386. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *шегрѝ* (Јашар-Настева 36), буг. *ше-гѝр(м)*, *шегѝрт*, рум. *şagărt*, алб. *shagërt, shegërt*. ▽ Од нперс. *šāgird* (Stachowski l.c.).

шеер, шехер м. „варош“. ☐ Од тур. *şehir* „id.“ (Stachowski 1998: 207–208), поред *şehir*, уп. Škaljić 583; Skok 3:386. ▣ Балкански турцизам, уп. буг. *шеер*, алб. *sheher*. ▽ Од нперс. *šahr* (Stachowski l.c.; Eren 385).

шеј м. само у тефтеру: Сестра Велина узѐ шеј свега ... 1 топ сим и шеј ☐ Можда исто што и *шаж* уп. *мѐрмер-шаж*. ▣ Овако само у Призрену.

шејѝне-бејане само у примеру: Како - тако, нађоше му шејане-бејане те га турише у ћутинку (бошкачки: „тамница“). ☐ Уп. *бејѝне*.

шејѝтан м. „ђаво“. ☐ Од тур. *şeytan* „id.“ (Škaljić 584; Skok 3:386). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *шејѝтан* (Јашар-Настева 108), буг. *шеитан*, алб. *shejtán*. ▽ Преко арапског, крајњег хебрејског порекла (Räsänen 441).

шенљѝк м. „веселје, радост“. ☐ Од тур. дијал. *şenlik* Призрен (Jusuf 180), поред *şenlik*, уп. Škaljić 585; Skok 3:387. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *шенљѝк* (Јашар-Настева 155), буг. *шенлик*, рум. *şenlic*, алб. *shendllëk* (Dizdari 962). ▽ Од тур. *şen* које се тумачи као позајмљеница из јерменског (Eren 385) и суф. *-lik*.

шѐр м., adj. indecl. „лукавство, зло; лукав, препреден“, *шѐрљив* adj. „досетљив, лукав“, *шѐрбудѝла* м. без значења [„потпуна будѝла“]. ☐ Од тур. *şer* „id.“ (Škaljić 585; Skok 3:387–388). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. дијал. *шѐр* (Budziszewska 1983:157), арум. *şără*, алб. *sherr*. ▽ Од ар. *šārr* (Škaljić l.c.).

шѐрбеѝ m. „врућ напиток од печена шећера; сируп од пржена шећера за преливање слаткиша“, *шербеѝка* f. „врста ситне слатке јабуке“. ☞ Од тур. *şerbet* „id.“ (Škaljić 585–586; Skok 3:388). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шербеѝ* (Јашар-Настева 91), буг. *шербет*, арум. *şirbet*, алб. *sherbët*, нгр. *σερμπέτι*. ▼ Од ар. *šärbät* (Räsänen 444–445).

шѐћер m. (овако само у семантичким дефиницијама), *шећера̀ча* f. „врста шљива пожега“: Имам само јену сливу шећерачу, *шећерџија* m. „занатлија који израђује и продаје послатице од шећера, шећерлеме“. ☞ Од тур. дијал. *şeçer* „id.“ Призрен (Jusuf 180), поред *şeker*, *şekerci*; уп. Škaljić 581; Skok 3:384. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шеќер* (Јашар-Настева 35), буг. *шекер*, арум. *şicher*, алб. *sheqer*. ▼ Од нперс. *šekär*, санскртског порекла (Stachowski 1998:208–209).

шећерџа̀ре f. pl. „врста ситних колача четвртаста облика који се спремају од истог теста као и *шејсеџије*“. ☞ Од тур. *şekerpare* (дијал. **şeçerpare*) „id.“ (уп. Škaljić 582). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шеќерџаре* (Јашар-Настева 91), алб. *sheqerpare*, *shiqerpare* (Boretzky 1976:124). ▼ Од тур. *şeker* в. **шећер** и, можда, *para* в. **џара**. ☞ Skok нема.

шеш-беџ m. „назив за игру табле; комбинација у игри тавле 6 и 5“. ☞ Од тур. *şes beş* „id.; досл. шест пет“ (Škaljić 587; Skok 3:388–389 s.v. *şêcî*). ☐ Уп. мак. *шеш беш* „шест и пет у игри тавле“ (Јашар-Настева 98). ▼ Од *şes* перс. порекла (Škaljić l.c.) и тур. *beş* в. **беџлук**.

шилѝе n. само у примеру из тефтера [„душечић за седење“]. ☞ Од тур. *şilte* „id.“ (Škaljić 589; Skok 3:393). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шилѝе* (Јашар-Настева 67), буг. *шилте*, рум. *saltea*, алб. *shiltë*, нгр. *σελτές*, *σιλτές*. ▼ Нејасно, можда од нгр. *πίλον* „паперје“, дијал. *φτίλος*, *φτιλτόν* (Tzitzilis 1987:109), уп. Eren 386.

шимшѝра f. „део мутавцијског разбоја који служи за отварање зева на основи да би се могао провући ђар (чунак) са намотаном потком; дрвена алатка у виду лењира, у средини дебљег, а на крајевима тањег“. ☞ Од тур. дијал. *şimşire* „ткачка алатка, која се назива брдило и отвара пут ткачком чунку; дугачка и танка даска на коју је намотан конац и коју уместо ткачког чунка користе ткалци на ручном разбоју“ (SDD 1290). ☐ Као мутавцијски термин само у Призрену. ▼ Вероватно од тур. *şimşir* „биљка *Buxus Sempervirens*“ в. **шимширлија**. ☞ Уп. Škaljić 589; Skok 3:393 само као назив за врсту дрвета.

шимширлија adj. „од шимшира“. ☞ Од тур. *şimşir* „врста дрвета *Buxus Sempervirens*“, *şimşirli* „од шимшира“ (Škaljić 589; Skok 3:393). ☐

Као *шимшир* је балкански турцизам, уп. мак. *шимшир* (Јашар-Настева 46), буг. *шимшир*, рум. *cimşir*, *simcir*, арум. *şimşir*, нгр. *τσιμσίρι*, алб. *shimshir* (Boretzky 1976:124). ▽ Од нперс. *šimšād* (Stachowski 1998: 210–211).

шиндра f. „танке и око 10 cm широке даске за облагање стреје преко којих се ређају ћерамиде на крову“. ☐ Можда од тур. *şendere* „id.“ (Škaljić 589). Skok 3:271 s.v. *скүдла* сматра је позајмљеницом од нем. *Schindel* крајњег латинског порекла. ☐ Уп. алб. *shindër* (Dizdari 971); рум. *şindrilă* тумач се као германизам (Cioranescu 759). ▽ У турском је забележена и варијанта *şindere* која се тумачи као позајмљеница из балканских језика, крајњег немачког порекла, од *Schidel* (Eren 387).

шиник m. „мера за жито, 8 ока 1/4 карлице; мера за површину 5–6 ари“. ☐ Од тур. *şinik* „мера за жито“ (Škaljić 589–590; Skok 3:393). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шиник* (Јашар-Настева 20), буг. *шиник*, алб. *shinik*, *shënik*. ▽ Од нгр. *σινίκι* (Eren 387–388). ☐ За први помен в. Стаховский 1967:209.

шира f. само у примеру из тефтера: 1 ардов шириу... [„врста слатког вина“]. ☐ Од тур. *şira* „id.“ (Škaljić 590; Skok 3:395). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шира* (Јашар-Настева 92), буг. *шира*, алб. *shirë* (Dizdari 971). ▽ Од нперс. *širā* (Stachowski 1998:211).

ширић m. „често саткана златна, сребрна, свилена или каква друга пантљика за опшивање хаљетака“. ☐ Од тур. *şirit* „id.“ поред *şerit*, уп. Škaljić 587 s.v. *шерић*; Skok 3:395. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *ширић* (Јашар-Настева 79), буг. *ширић*, рум., арум. *şirit*, алб. *sherit*, нгр. *σε(ι)ρήτι*. ▽ Од ар. *šārit* (Škaljić l.c.).

шишана f. „пушка кремењача, дугачке цеви, дебела и споља призмаста“, *шешана* само у примеру из тефтера. ☐ Од тур. *şişane* „пушка; кућиште за шест метака код пушке“, поред *şeşhane*, уп. Škaljić 587; Skok 3:389, оба s.v. *шешана*. ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шешана* (Јашар-Настева 80), буг. *шишане*, рум. *şişanea*, алб. *shishané*. ▽ Од нперс. *šeš* „шест“ и суф. *-hane*.

шише n. „стаклени суд за течности, боца; стаклени цилиндар за петролејску лампу“: Напуни с ракију тој батино шише и тури га да се лади, *шише ламба* f. само у примеру из тефтера. ☐ Од тур. *şişe* „id.“ (Škaljić 590; Skok 3:396). ☐ Балкански турцизам, уп. мак. *шише* (Јашар-Настева 68), буг. *шише*, арум. *şişă*, алб. *shishë*. ▽ Од нперс. *šīše* (Stachowski 1998:211–212; Eren 388).

шишко m. „дебео, гојазан, трбушаст; дебелко“: Ете га иде тај шишко Стојан. ☐ Турског порекла; или од тур. дијал. *şişko* „id.“ При-

зрен (Jusuf 180) или домаћа творба од *шѝшман*, уп. Škaljić 590; Skok 3:396. ▣ Балкански турцизам (у албанском можда преко српског или македонског), уп. мак. *шшико* (Јашар-Настева 53), алб. *shishko* (Boretzky 1976:125). ▽ Од тур. *şiş* „дебео“ уп. *шѝшман*, *шшшшисаѝи* и наставка *-ко*.

шѝшман м. „дебео; дебељко“. ▣ Од тур. *şişman* „id.“ (Škaljić 590; Skok 3:396). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *шшшман* (Јашар-Настева 53), буг. *шшшман*, алб. *shishman*, нгр. *σισιμόνης*. ▽ Домаћа реч од општетурске основе *sīš* (Clauson 857).

шшшшисаѝи pf. „надути се, отећи“. ▣ Од тур. *şişti* 3. sg. перфекта од *şişmek* „id.“. ▣ Овако само у Призрену. ▽ Домаћа турска реч в. *шѝшман*. Ⓚ Škaljić, Skok немају овај облик.

шѝш њебай м. „месо исечено на комадиће натакнуте на ражањ; њевап“. ▣ Од тур. *şiş kebar* „id.“, дијал *џебар* Призрен (Jusuf 165), уп. Škaljić 590; Skok 3:395. ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *шшшекебаѝ* (Јашар-Настева 89), буг. *шѝшъ-кебапъ*, алб. *shishqebap* (Boretzky 1976:125). ▽ Од тур. *şiş* „ражањ“ које је домаћа реч (Clauson 856–857), хомоним етимона срп. *шѝшман*; за *kebar* / *џебар* в. *њебай*.

шѝле-бѝле indecl. „како-тако, овако онако; када жели да се представи избегавање некога да учини оно што је дужан учинити, те ово те оно“. ▣ Од тур. дијал. *şüle* „тако, овако“, *büle* „id.“ Призрен (Jusuf 43), поред *şöyle böyle* „id.“, уп. Skok 3:392 s.v. *шѝле-бѝле*, 420 s.v. *шѝ-бѝ*. ▣ Овако само на Косову и Метохији. ▽ Домаће турске речи; *böyle* се тумачи од тур. показне заменице *bu* „овај“ (за чије порекло в. ЭСТЯ 2:225–228; Tietze 386–387) и постпозиције *ile* (ЭСТЯ 2:107–108; Tietze 1:382). На исти начин је тур. *şöyle* од показне заменице *şu* „тај“ и постпозиције *ile*. Ⓚ Škaljić нема. За монофтонгизацију дифтонга *-öy-* > *-ü-* в. Jusuf 43.

шѝреѝи м. „лепота“, *шѝреѝиѝија* „оно што је лепо“,. ▣ Од тур. *şöhret* „id.“, *şöhretli* (Škaljić 592 s.v. *шѝхреѝи*). ▣ Уп. алб. *shyhret*, *shyret*, *shuret* (Boretzky 1976:125). ▽ Од ар. *şuhrä(t)* (Räsänen 449). Ⓚ Тур. дијал. облик могуће **şühret*. Skok нема.

шѝруѝи м. „сируп; заслађен лек“. ▣ Од тур. *şurup* „id.“ (Škaljić 592; Skok 3:243 s.v. *сирѝѝи*). ▣ Балкански турцизам, уп. мак. *шѝруѝи* (Јашар-Настева 92), алб. *shurup* (Boretzky 1976:125). ▽ Од ар. *şurūb* (Škaljić l.c.; Eyuuboğlu 631).

III. ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Ова студија је конципирана првенствено као етимолошко истраживање турцизама из српског призренског говора и оно чини његов средишњи део, дат у облику речника. Већина коментара који се тичу фонетике, морфологије или семантике турцизама налазе се у оквиру појединачних одредница. У закључним разматрањима анализираћемо неке специфичности обрађеног материјала, али се нећемо бавити детаљним описом свих фонетских карактеристика призренских турцизама из два разлога. Први је тај што би такав приступ захтевао посебну студију јер би морао укључити и лексички материјал из арално блиских говора са Косова и Метохије, као и поређење са турцизмима из стандардног српског и других балканских језика како би закључци добијени таквом компаративном анализом били заиста релевантни. Други, и битнији, јесте тај да о фонетској адаптацији турцизама већ постоји исцрпна и релевантна литература.⁴⁶ У тим радовима често је истицана чињеница да је већина турцизама у српском језику позајмљивана непосредним контактом са турским народним говорима, као и то да разлике у облицима речи између дијалекта и стандардног турског језика нису нашле одраза у најзначајнијим речницима турцизама. Стога ћемо ми указати на извесне особине обрађене лексичке грађе којима се она издваја од осталог корпуса српских турцизама, као и на оне које одражавају специфичне дијалекатске особине локалног турског говора, а последица су непосредног, вишевековног, живог контакта двају дијалеката, српског и турског. Већина тих особина представља карактеристике западнорумелијских турских говора, а њихов утицај огледа се и у турцизмима са ширег српско-хрватског терена. Компаративна анализа фонетских промена приликом адаптације турцизама у односу на шири српско-хрватски корпус није детаљно спроведена. Разлике у фонетском лику између одредница код Скока и Шкаљића наведене су под одговарајућим ле-

⁴⁶ У најзначајније радове из ове области спадају: Дмитриев 1928, Дмитриев 1929, Nazai 1961a, Stachowski 1973, Adamović 1972–1973, Адамовић 1973. За детаљније податке о литератури в. и Петровић 1993:92–102, уп. и Petrović 2000a.

мама, али би исцрпан инвентар подударности и разлика захтевао значајно већи простор од овако конципиране књиге.

ФОНЕТИКА

Вокали

У завршним разматрањима ограничили смо се на анализу фонетске адаптације оних турских вокала којих у стандардном српском језику нема — *ı*, *ı̇* и *ö*⁴⁷ — сматрајући да се на тај начин може указати на специфичности овде изложеног корпуса турцизама, зато што су остали вокали — *a*, *e*, *i*, *o*, *u* — преузети на начин који битно не одступа од осталог српско-хрватског корпуса.⁴⁸ Материјал је изложен тако што су најпре анализирани рефлекси турских вокала у турцизмима који се налазе у основи речи.⁴⁹ О фонетском лику вокала који се налазе у финалној позицији турских речи и турским суфиксима биће говора у посебним одељцима зато што је то питање повезано са архаичним особинама западнорумелијских дијалеката и призренског турског говора које се тичу непоштовања правила вокалне хармоније карактеристичног за савремени турски језик.

Тур. дијал. *ı*. Досадашња проучавања фонетске адаптације турцизама углавном су на располагању имала онај — највећи — део српског лексичког корпуса, који у свом вокалском систему нема полуглас.⁵⁰ Због тога су резултати тих анализа указивали на најчешћи и очекивани рефлекс тур. *ı* > срп. *u* као и на могућност спорадичне појаве свих осталих вокала на његовом месту. Једино Stachowski 1973:39–40 помиње полуглас у дијалектима као рефлекс тур. *ı*, наводећи малобројне примере из Елезовићевог речника. Имајући у виду ограде везане за бележење сваког конкретног случаја са полугласом у Чемерићићевој збирци, овде наводимо уочене особености које се тичу адаптације турског *ı*.

⁴⁷ Рефлекс овог вокала биће разматран под тур. дијал. *ı̇* где се налази и објашњење оваквог приступа.

⁴⁸ О томе детаљно Stachowski 1973:35–114.

⁴⁹ При том су као турски суфикси посебно разматрани само они који су се као морфолошке јединице одомаћили у српском језику, а не сви турски суфикси, попут *-ki* / *-gi*, *-i* и сл. Њихов вокализам биће анализиран у поглављу о одсуству вокалне хармоније код речи које се завршавају на *-i*.

⁵⁰ Детаљније о полугласу у дијалекатским турцизмима из јужне и југоисточне Србије Petrović 2000a.

Тур. дијал. *ɪ* (савремено *ɪ*) > **срп. дијал. *ь***: *агъзльк, азън, акъз, алдъриса̄и, ал̄ӣн, ар̄ӣьриса̄и, а̄съл, а̄ӣьр, а̄фъз, а̄чък, ба̄кър, ба̄ӣьриса̄и, ва̄къф, емър, зъмба, з̄ӣи, ја̄зък, ја̄нгл̄и, ја̄р̄ьм-й̄ӯӣӣне, ка̄д̄на, к̄на, ка̄ль̄и, ка̄й̄ан̄ьк, кар̄ь̄ӣьк, кр̄мъз, к̄з̄ар̄ӣма, к̄з̄г̄н, к̄льк, к̄й̄ӣӣја, к̄скан, к̄шла, ла̄г̄ьм, ла̄г̄ь̄и, ма̄н̄г̄ьр, нӣш̄ад̄ьр, ра̄с̄ӣьк, с̄ьб̄ьр (s.v. **са̄бор**), са̄къз, са̄нд̄ьк, са̄р̄ьк, са̄ӣьр, с̄ькле̄и, с̄ьр̄ьк, ш̄ак̄ьм, ш̄ьльс̄ьм, ф̄ьнд̄ьк, ф̄ьс̄ӣьк, ча̄д̄ьр, ча̄й̄к̄ьн, ца̄н̄ьм, ша̄ӣк̄ьн.*

Тур. *ɪ* најчешће је у српски призренски говор преузимано као полуглас, што може бити у складу са уоченом особином Чемерицићевог материјала који бележи сразмерно мали број речи са пуном „вокализацијом“ изворно словенског полугласа (Реметић 1996:363). У српском призренском говору полуглас је најбоље очуван под акцентом⁵¹, а код турцизама се јавља и под акцентом и као неакцентован.

Тур. дијал. *ɪ* (савремено *ɪ*) > **срп. дијал. *и***: *а̄кибей̄, а̄ӣӣк¹, а̄ӣӣк², е̄ӣкија, ка̄да̄ив, ка̄ик, ка̄ӣӣ, ка̄мӣи, кӣја̄ме̄и, кӣја̄фе̄и, кис-ме̄и, ма̄ја̄сил̄ь, Мисир, мӣӣес̄ариф, ча̄кӣӣре.*

Тур. дијал. *ɪ* (савремено *ɪ*) > **срп. дијал. *е***: *а̄јер¹, а̄јер², ја̄лдез, кр̄мез.*

Тур. дијал. *ɪ* (савремено *ɪ*) > **срп. дијал. *а***: *ја̄заци, ја̄с̄ӣак, кала̄и-лӣја, кала̄џо̄јне, кана, кр̄маз, ма̄н̄гар, са̄ра̄џа, ш̄ара̄бозан, ча̄дар, ча̄кар.*

Тур. дијал. *ɪ* (савремено *ɪ*) > **срп. дијал. *у***: *а̄ӣула, ја̄с̄ӣук⁵², ма̄н̄гур, фӯрӣшуна, фӯндук, ча̄й̄кун.*

Тур. дијал. *ɪ* (савремено *ɪ*) > **срп. дијал. *о***: *ӣр̄ӣол.*

Тур. дијал. *ɪ* (савремено *ɪ*) > **срп. дијал. *й̄***: *й̄ала̄бӣй̄ј̄клӣја.*

Тур. дијал. *ɪ* (савремено *ɪ*) > **срп. дијал. *р***: *й̄а̄лдр̄м, ђа̄гр̄ӣльк.⁵³*

Тур. дијал. *ɪ* (савремено *ɪ*) > **срп. дијал. *ѐ***: *ка̄йс, кла̄бодан, ш̄акл̄диса̄и се.*

Неке од наведених речи јављају се у варијантама са и без полугласа, као и са различитим гласовима на месту тур. *ɪ*.

⁵¹ Постојање полугласа у турском вокалском систему и преузимање изворног изговора речи са овим гласом у српском призренском говору могло је допринети његовој стабилности у наглашеној и ненаглашеној позицији. Детаљно о полугласу у овом говору Реметић 1996:358–388.

⁵² Овај облик би могао бити последица утицаја стандардног језика.

⁵³ Ова је појава више заступљена на широј српско-хрватској територији него у самом призренском говору, уп. Stachowski 1973:42–44, Petrović 2000a:177–178.

Тур. -ir- > срп. дијал. p: *агршак, азр, азрòла, багрдак, калдрма, крдиса̀и, кркме, крма¹, крма², крмез, лакрдија, нишадр⁵⁴, ѱасирма, срма, срча, ширiol, фрча, фрча, фршуна, чадр, шадрван.*

Тур. -ir- > срп. дијал. -ьр-: *алдъриса̀и, аршъриса̀и, батъриса̀и⁵⁵, кандъриса̀и.*

Досад су истраживачи посебно разматрали рефлекс турског *-ir-*, *-ir-*⁵⁶ а као једна од најзанимљивијих карактеристика адаптације тур. *i* истицана је његова замена вокалним *p* (Дмитриев; Skok 1914:346; Schmaus 1955; Stachowski 1973:42–44; Petrović 2000a:175–176).

Тур. дијал. i (савремено *i*) > **срп. дијал. њ:** *бир-вакш⁵⁷, емър, зьндан, изьн.*

Веларизација палаталног *i* карактеристична је за призренски турски говор в. Hafiz 1977a:72–73; Jusuf 33.

Тур. дијал. и (савремено *i*) > **срп. дијал. y:** *фурна.*

За појаву преласка равних вокала у округле у призренском турском говору в. Hafiz 1977a:74.

Тур. дијал. i (савремено *i*) > **срп. дијал и:** *бичакчија, чирак, сичан-ош.*

За појаву палатализације веларног *i* у призренском турском говору в. Jusuf 32; Hafiz 1977a:72. Порекло и системност ове турске дијалекатске фонетске особине нису до краја испитани па је немогуће извести закључке о њиховој законитости. Сваки пример мора се третирати појединачно како би се, приликом етимолошке анализе, могао навести што адекватнији етимон. То значи да је у поменутиим случајевима забележен одговарајући турски предлогак па се, на пример, глас *и* у бичакчија третира као етимолошки, док се у раније изложеном материјалу код кога се на месту тур. дијал. *i* јавља срп. *и* његова појава тумачи као последица промене настале у српском језику.

Неетимолошко срп. дијал. њ: *афьз⁵⁸, балгьм⁵⁹, баишьк, баишьк, даљк, зьмбак⁶⁰, јальнција, јаськ, ресьм* (алтернира са *и, а, у*), *сьбьр, шькьлдиса̀и се, шьмьн, шьрсьне, һейеньк, һуньк.*

⁵⁴ Забележена је и варијанта *нишадр*. У оба случаја *-и-* у првом слогу је одраз тур. дијал. *nişadır*.

⁵⁵ Потврђено је и *башариса̀и*.

⁵⁶ Нарочито детаљно Stachowski 1973:40–42.

⁵⁷ Потврђено је и *бир-вакш*, где је *-а-* могло настати секундарно од *-ь-*.

⁵⁸ Тако и у македонском и албанском.

⁵⁹ И у албанском.

⁶⁰ И у албанском.

Појава неетимолошког полугласа у турцизмима из Призрена релативно је ређа него у осталим говорима јужне и југоисточне Србије (уп. Petrović 2000a:181–184). Већина примера има дублете и са етимолошким вокализмом, па се може претпоставити да је у неким случајевима дошло до редукције вокала, посебно у неакцентованом положају.⁶¹ У примерима *баџиљк* и *даљк* до преласка *a > њ* могло је доћи по угледу на вокализам суфикса *-љк*, чији је најчешћи облик у локалном српском и турском говору управо са полугласом.⁶²

Тур. дијал њ. Приликом анализе рефлекса тур. дијал. *њ* у нашој грађи треба имати у виду неколико важних дијалекатских особина како српског, тако и турског локалног говора.

Фонема *њ* у српском језику постоји само у говорима са простора Косова и Метохије и јавља се искључиво у позајмљеницама из турског и албанског језика који у свом вокалском систему поседују овај глас.⁶³ Његова појава у тим говорима последица је вишевековне живе полилингвалне средине, но и поред тога, говорници га осећају као страни, најчешће турски, елемент.⁶⁴ Примећено је и његово замењивање вокалима *у* и *и* у новије време (Реметић 1996:366). Ту тенденцију показује и овде анализирани материјал, чиме се у највећој мери може објаснити постојање дублета са вокализмом *њ*, *и*, *у* на месту турског *њ*.

Како би се избегло извођење погрешних закључака о фонетској адаптацији српско-хрватских турцизама⁶⁵ важно је одредити порекло гласа *њ* у призренском турском говору. У поређењу са савременим турским језиком и источнорумелијским дијалектима, призренски турски говор показује неке стандардне фонетске особине западнорумелијских дијалеката, али и извесне специфичности, које се тичу управо порекла овог вокала.

Осим што је у највећем броју случајева етимолошки, дакле, као такав регистрован и у осталим говорима и стандардном језику, у призренском турском говору он може настати и као последица једне од

⁶¹ О овој појави у српском призренском говору в. Реметић 1996:363–364, а шире на подручју југоисточне Србије Ивић 1991a:202.

⁶² В. ниже анализу суфикса *-љк*.

⁶³ Детаљно о вокалу *њ* у српском призренском говору Реметић 1996:366–367.

⁶⁴ У неким текстовима на македонском језику, где се бележи као *ю*, као и код старијих појединаца у говорном језику чува се изворни изговор тур. *њ*, што се објашњава живим контактом македонског и турског језика (Јашар-Настева 181).

⁶⁵ На пример, означавање прелаза тур. *ö > срп. у* код речи *дулум* (в. s.v.) како то чини Škaljić 38.

најкарактеристичнијих особина западнорумелијских дијалеката — су-жавања вокала $\ddot{o} > \ddot{u}$ у почетном слогу. О овој дијалекатској особини, која представља једну од темељних дистинктивних црта у одређивању границе између два турска балканска дијалекта, постоји обимна литература.⁶⁶ За разлику од ситуације у западнорумелијским дијалектима, где ова промена није доследно спроведена, већ се прецизније може одредити као преовлађујућа тенденција, у призренском турском говору вокал \ddot{o} је потпуно изгубио свој квалитет и у највећем броју случајева замењен је са \ddot{u} , а спорадично са o и e .⁶⁷

Глас \ddot{u} у призренском турском говору може бити и резултат палатализације веларног u . Ова појава није потврђена код великог броја лексема, али је забележена и у другим косовским турским говорима (Jusuf 32–33; Hafiz 1977a:72). У свим случајевим се ради о позајмљеницама из арапског језика у турски.

Као рефлекс тур. \ddot{u} , ма ког порекла тај вокал био, у стандардном српско-хрватском корпусу турцизама, најчешће се јавља глас u .⁶⁸

Тур. дијал. \ddot{u} (савремено \ddot{u}) > **срп. дијал. \ddot{u}** : *биќме, биљѝќ², бићѝн, дирићин, дишек, диѓме, дићз, дићзѝн, дићздисаѝи, дићзљќ, дићзѝабан, зиљѝфа, ѝљѝија, ѝста, ѝћѝмаѝ, ѝѝети, ѝићир, карадићен, кићик бојлија, мићжде, мићнасиј, мићфлетѝ, мићфљѝз, мићдѝрићз, мићдићр, мићир, мићљќ, мићмћѝн, мићтевелија, мићфѝићићи, мићшићр, ѝићкиљ, рићдбе, сиљмен, сићнећи, сићргѝн, сићрдисаѝи, сићрме, сићрѝуќ, ѝиљбе, ѝиљбен, чићрик, чићбе, чићмбићи, чићмле.*

У досадашњим истраживањима која су се бавила фонетском адаптацијом турских речи у српском језику само студија Стаховског обухвата дијалекатски лексички материјал са Косова и Метохије, прецизније из Елезовићевог речника. Стога се једино у њој могу наћи подаци, егземпларни а не исцрпни, о преузимању тур. \ddot{u} као срп. дијал. \ddot{u} (Stachowski 1973:57).

Тур. дијал. \ddot{u} (савремено \ddot{u}) > **срп. дијал. u** : *биќме, биљбиљ, бићрјан, дићрићин, дићшек, ићѝрка, кићик бојлија, мићжде, мићдѝрићз, миљѝзим, мићнасиј, мићрдесен, мићрѝнећи, мићфлетѝ, мићфлиз, мићфѝићија, мићшићерија, ѝирићнићик, сићмбиљ, сићѝлијач, сићѝмавија, чићек².*

⁶⁶ Уп. нпр. Németh 1953, Németh 1956:17, 37–39. О одразу ове турске дијалекатске особине у балканским турцизмима такође в. Hazai 1961a:129–132; Stachowski 1973:46–53; Boretzky 1975:170–172; Адамовић 1973; Петровић 2000.

⁶⁷ Уп. Jusuf 34–35, Hafiz 1977a:73.

⁶⁸ О рефлексу тур. дијал. \ddot{u} које одговара тур. стандардном \ddot{o} в. Адамовић 1973:23.

Код извесног броја речи срп. *-и-* представља одраз тур. дијал. *-и-* које је настало делабијализацијом *-и-*. Ова појава уочена је у неким западно- и источнорумелијским дијалектима (Stachowski 1973:56–57). Регистрована је и у призренском турском говору, али само код мањег броја речи, углавном арапског порекла (Jusuf 40; Hafiz 1977a:74). За примере из овог поглавља пронашли смо само три адекватна турска етимона код којих је потврђена делабијализација: један из призренског турског говора: *köçek, küçek > çıçek > чичек²* и два из анадолских говора: *büryan : biran⁶⁹ > би́рјан* и *bülbül > билбил > би́лбиљ*. У сва три случаја и албанске потврде имају истоветан фонетски лик. Остале лексеме могу се тумачити на два начина: претпостављањем непосредног турског дијалекатског облика са извршеном делабијализацијом или адаптацијом тур. *ü* > срп. *и*. Друга могућност је вероватнија у случају када постоје дублети *би́кме* : *би́кме, ди́рјин* : *ди́рјин, ди́шек* : *ди́шек* : *ду́шек, ми́жде* : *ми́жде, ми́насиј* : *ми́насиј, ми́флеј* : *ми́флеј, ми́флиз* : *ми́флиз*. У Чемериџићевеј збирци није забележена варијанта са гласом *и* за реч *си́мбиљ*, али се она може упоредити са ареално блиским *си́мбиљ* (Елезовић II 224).

Тур. дијал. *ü* (савремено *и*) > **срп. дијал. *у***: *ду́шек, дузи́на, ђу́вез, ђу́вѐнда, ђу́гум, ђу́љ, ђу́мрук, ђурулџи́ја, зу́лумћар, ићи јузлџи́ја, јузбаши́ја, јузлџк, ју́клук, ју́мбасма, ру́швети, си́рџук, суари́ја, сунђер, шџерџуман, шу́лбени⁷⁰, ђу́курџи, ђу́мез⁷¹, ђу́нк, ђу́и, ђу́рк, ђу́скија, ђу́шук*.

У стандардном корпусу српско-хрватских турцизама на месту тур. *ü* најчешће се јавља срп. *у* (Stachowski 1973:53). Ту особину показује и изванредан број призренских турцизама. Остаје да се детаљније испитају услови под којима долази до веларизације тур. *ü*, односно прелаза у срп. дијал. *у*, а не у *и*. Оно што пада у очи јесте да се ова појава одиграла у највећем броју потврда иза палатализованог тур. *g-* и *k-*, који су прешли у дијал. *с-* и *ç-*, а потом иза сонаната *j-* и *c-*. Облик *ду́шек* има варијанте са *-и-* и *-и-*, па се може помишљати и на извесну хиперкорекцију према стандардном изговору. До ове промене је дошло и у два случаја иза ликвида *р* и *л*.

Тур. дијал. *ü* (савремено *ө*) > **срп. дијал. *и***: *би́љџик¹, би́љџикба́ша, ди́рџи́ја, ди́шема, ди́нме, и́рџи́ја, ни́бетџи, ђи́мџир, шџи́ретџи*.

Тур. дијал. *ü* (савремено *ө*) > **срп. дијал. *и***: *ди́рџи́ја, ди́шема,*

⁶⁹ За овај облик је у речнику наглашено да је забележен од досељеника са Балкана.

⁷⁰ Са напоменом да је у овом облику забележено само у писаним изворима.

⁷¹ Дијал. турски облик је *çimez*, тако да је промена ишла тур. *ü* > тур. дијал. *и* > срп. *у*.

Тур. дијал. *ï* (савремено *ö*) > **срп. дијал. у:** *дурѝѝја*, *дүлүм*, *ђузузүлк*, *ђузбојаѝѝја*, *ђүкс*, *ђунунлѝѝја*, *ђүѝѝка*, *ђүѝѝурүм*, *ђүрија*, *ђүрнек*, *карађуз*, *ђүмлекѝѝја*, *ђүмүр*, *ђүѝѝек*, *ђүфѝѝа*, *ђүше*.

Ови примери показују исте одлике као рефлекси тур. *ï* (савремено *ï*) анализирани у претходном одељку. Потврде *дурѝѝја* / *дурѝѝја* и *дишема* имају дублете и са вокалом *ï* на месту тур. *ï*, док речи *ђүрија* и *ђүрнек* имају протетско *j-*. У осталим потврдама код којих је дошло до промене тур. *ï* > срп. у турски глас се налази испред палатализованих *k* и *g*, односно српских *ћ* и *ђ*.

Тур. дијал. *ï̇*, **ï̇* (савремено *u*) > **срп. дијал. *ï̇***: *ђүрбеѝѝ*, *кѝбе*, *кѝвеѝѝ*, *сүреѝѝ*,

Тур. дијал. *ï̇*, **ï̇* (савремено *u*) > **срп. дијал. *u***: *ђүрбеѝѝ*, *мишека*,⁷² *миѝесариф*, *мифѝѝар*, *мифѝѝач*, *мишема*, *сүреѝѝ*.

Тур. дијал. *ï̇*, **ï̇* (савремено *u*) > **срп. дијал. у:** *ђүрбеѝѝ*, *мишесариф*, *сүреѝѝ*.

Запажа се варирање вокала у турцизмима код већине ових потврда, што може бити одраз евентуалне неуједначености њиховог изговора у локалном турском говору. Прелаз тур. *u* > тур. дијал. *ï* може бити последица локалне промене палатализације вокала (Jusuf 33). Неке од ових лексема — *ђүрбеѝѝ*, *миѝесариф*, *мифѝѝар*, *сүреѝѝ* — имају паралеле са вокализмом *-y-* [ü] и у албанском⁷³. То може имплицирати две претпоставке — о заступљености ове фонетске промене и у турским говорима ван Косова и Метохије, пре свега на територији Албаније, или о евентуалном посредству, албанском или српском, приликом позајмљивања ових речи.

Тур. дијал. *ï̇* (савремено *i*) > **срп. дијал. *ï̇***: *дүбек*, *мисафир*⁷⁴.

Ови примери су малобројни, али могу бити од значаја за евидентирање турске дијалекатске промене, лабијализације *-i-* > *-ï̇-* (Наѝиз 1977а:74; Jusuf 38). Облик *мисафир* потврђен је у турском призренском говору, док је *дүбек* забележен само у дијалектима на територији данашње Турске републике. Пошто је мало вероватно да се

⁷² Тур. дијал. облик **мишека* није посведочен, али је вероватније да је овај призренски турцизам преузет од етимона таквог фонетског лика него од *musaka*. Већина потврда које би рефлектовале прелаз тур. *u* > срп. *u*, имају забележену дијалекатску варијанту са променом *u* > *ï̇*; уп. *мифѝѝар*, *мишема*.

⁷³ Уп. Boretzky 1975:180–181 који пример алб. *gyrbet* од тур. *gurbet* објашњава тежњом ка вокалној хармонији. И у албанском најчешће постоје две фонетске варијанте, са *-y-* и *-u-*.

⁷⁴ Забележена је и варијанта *мисафир*, која се, имајући у виду турску дијалекатску потврду из Призрена *мисафир*, може третирати као адаптација тур. *ï̇* > срп. *u*, али и као непосредна позајмљеница од тур. *misafir*.

промена *u > ü* одиграла у призренском српском говору⁷⁵ треба претпоставити да је она у том облику постојала у локалном турском говору или да је посредник евентуално био албански језик (в. *дѹбек*); уп. и Boretzky 1975:178–179.

Тур. дијал. *ü* (као последица монофтонгизације дифтонга) > срп. дијал. *ü*: *шѹбе, шѹле-бѹле*⁷⁶.

Монофтонгизација тур. *eu* > тур. дијал. *e* > срп. дијал. *e*: *лелек* (s.v. *ћор лелек*), *ћенир*, *ћеза*, *ћеф*, *черек*, *ше*.

Ова особина западнорумелијских дијалеката одражена је и у призренском турском говору (Jusuf 43)⁷⁷, а није ограничена само на српски говор из Призрена, већ су ове лексеме у истом облику потврђене широм српско-хрватске територије, као и у другим балканским језицима.⁷⁸

Консонанти

Глас *x*. У призренском турском говору глас *h* показује тенденцију губљења у свим позицијама. У медијалној и финалној позицији готово да је потпуно нестао и среће се само спорадично у речима арапског порекла из области верске терминологије. Иницијални положај је једини у коме показује извесну стабилност, али су и тада бројнији примери у којима је ишчезао.⁷⁹ Ни српски призренски говор у свом систему нема глас *x*,⁸⁰ тако да код турцизама није увек могуће одредити да ли је нека реч преузета без *x* или је оно накнадно у српском говору изгубљено.⁸¹ У Чемериџиној грађи, додуше, има

⁷⁵ Ниједан такав случај није посведочен (Реметић 1996:366–367).

⁷⁶ У турском се одиграла монофтонгизација дифтонга *öy > ü*. в. s.v. *шѹле-бѹле*, и *-öy- > -ü-* в. s.v. *шѹбе*.

⁷⁷ Додуше, као пример се наводи једино *tēze < teyze*.

⁷⁸ За албански уп. Boretzky 1975:177.

⁷⁹ Детаљно о овој особини призренског турског говора Jusuf 62–64. Њу показују и други турски говори на Косову и Метохији. Природа овог гласа, који је у старотурском, као и у многим источноанадолским говорима изразито веларан, у румелијским дијалектима а посебно у западним говорима, показује особину редуковане палаталне артикулације, а неретко и потпуног губљења. О пореклу ове промене постоје различита мишљења, па чак и претпоставке о евентуалном словенском утицају, али она ни до данас није објашњена на довољно подробан и општеприхваћен начин (уп. нпр. Németh 1956:21).

⁸⁰ О губљењу овог гласа и његовој супституцији детаљно Реметић 1996:402–406.

⁸¹ И албански турцизми показују значајну, иако не потпуну, подударност са српским материјалом у погледу статуса гласа *x*, о чему детаљно Boretzky 1975:164–166.

неколико речи са потврђеним овим гласом, али се скоро по правилу ради о примерима из тефтера, а на једном месту у рукопису стоји напомена да су писари сами вршили реституцију гласа *x* који нико од Срба није изговарао.⁸² У неким случајевима је могло доћи и до хиперкорекције под утицајем књижевног језика. О статусу овог гласа у српско-хрватским турцизмима детаљније Stachowski 1973:145–150.

Губљење гласа *x* на почетку речи: *аре, алал, алва, арамџа, арем, арч, асрет, ашаш, евенка, еџен, есаџ, еџим, иле, исе, иџерка, овардар, ор, оџоз, оџа.*

До ове појаве је, у највећем броју случајева, вероватно дошло у српском говору. Само су четири турске речи *alva, asret, avli* и *erpen* потврђене без почетног *h*, све осим последње у Призрену.

Губљење гласа *x* у средини речи: *баџи, биџда, дуан, заџра, замеџ, зеџер, ислџана, ислџаџи, маџла, малеџија, мамудија, марџма, маслџаџи, меана, миџр, муџбеџи, муџеџеџија, муџџер, муџџаџџез, наџја, џелиџан, раџџилџк, раџан, рџсаџи, саџан, саџаџи, џаџан, џаџмин, џаџрана, џаџсиџ, чеџе, џаџџи, шеџе.*

Српски призренски говор показује особину отпорности хијата насталог услед губљења гласа *x* што потврђују и примери из наше грађе. У неколико случаја дошло је до уметања сонанта *j*: *меџана, меџлем, насџјаџи, реџем.*

Губљење гласа *x* на крају речи: *саџба, сиџа, ше.*

Замена гласа *x* другим гласовима:

x > в: *арџвал.*

x > ф: *миџфлеџи, миџфџар.*

Оваква промена забележена је у призренском турском говору, с тим што је за реч *миџфџар* потврђен адекватан етимон, док се за *миџфлеџи* може евентуално реконструисати.

x > ш: *џџердаџи.*

x > к: *баџиџиџи.*

Ова промена се одиграла још у турском призренском говору, в. s.v. *баџиџиџи.*

Рефлекс стосм. велара *g*. Фонетска вредност овог гласа, који је у савременом турском језику, али и бројним дијалектима, еволуирао у фрикатив *ǰ*, у призренском турском говору очувана је у медијалној позицији пред консонантима и између вокала, чешће оних задњег реда (Jusufović 55–56; Nafiz 1977a:78). Ова особина је у складу са главним

⁸² Од тога одступа једино *ихџиџбар*, где *x* није етимолошко, већ је замена за ар. глас *ç*, о чему в. ниже.

карактеристикама западнорумелијских дијалеката.⁸³ Турцизми из српског призренског говора, а и на широј српско-хрватској територији⁸⁴, рефлектују овакву дијалекатску ситуацију.⁸⁵

Очување велара *g* у медијалној позицији пред консонантом: *áгда, беглѐри, даглáри, дограма, еглендисáтии, јаглија, магдонац, ог-раисáтии, огрáмак, разјагми́тии, саглам.*

Очување велара *g* у медијалној позицији пред вокалом: *áга, агъзлѝк, áзгън, багрдак⁸⁶, бајаги, бегендисáтии, бóгаз, букагије, бур-гија, дегѐнек, ђугум, ђугузлѝк, загар, игрмильк, јайáган, јега, јóрган, лагъм, лагъй, лѐген, магаза, мѐгерем, оклагија, ђагрѝльк, угурсуз, ци-герица.*

Ишчезавање фрикатива *-ǰ-*: *иу́ра¹.*

Ова појава је посведочена и у призренском турском говору (Jusuf 56).

Палатализација стосм. велара *g*. Испред палаталних вокала, најчешће у почетном слогу, у призренском турском говору долази до палатализације велара *g* и његовог преласка у *c* (Jusuf 56–57; Hafiz 1977a:78). Ову особину показује већина турских косовских говора, али и неки други западнорумелијски говори.⁸⁷ У турцизмима из Призрена рефлекс тур. *g* > дијал. *c* > срп. *ћ* среће се најчешће у иницијалној позицији. Треба имати у виду да је у српском призренском говору дошло до изједначавања *ц* и *ћ*, и *ч* и *ћ*, али да је Чемерикић бележио сва четири гласа, па тако и ми преносимо његов материјал у изворној графици. Он је доследно рефлекс тур. дијал. *c*, које је покрлом од палатализованог *g*, увек бележио са *ћ*.⁸⁸

У иницијалној позицији пред палаталним вокалима: *ђебра, ђеврек, ђелина, ђељ заман, ђемија, ђене, ђердан, ђердек, ђерђеф, ђериз, ђефшек, ђечрдисáтии, ђириѝ, ђог, ђувез, ђувѐнда, ђугузлѝк, ђугум, ђузбојаѝија, ђукс, ђуљ, ђумрук, ђунулија, ђуѝка, ђуѝурум, (карађуз).*

⁸³ Уп. Hazai 1961a:122–125; Stachowski 1973:34; Адамовић 1973. У финалној позицији овај глас у призренском турском говору прелази у *k* (Jusuf l.c.).

⁸⁴ Уп. Stachowski 1973:150–159; Адамовић 1973:234–235.

⁸⁵ О рефлексу овог гласа у албанским турцизмима в. Boretzky 1975:175–176. У бугарском је ситуација битно другачија и у складу је са разграничењем западних и источних румелијских дијалеката (Hazai l.c.).

⁸⁶ Тур. етимон је *bagırdak*, тако да се ради о интервокалној позицији.

⁸⁷ Пре свега они са територије Албаније, уп. Németh 1961:21. Македонске турске говоре не карактерише ова особина (Jusuf l.c.).

⁸⁸ О одразу ове промене у српском и другим балканским језицима в. Schmaus 1968a:177–182, Stachowski 1973:156–159, Boretzky 1975:175–176.

У иницијалној позицији пред веларним вокалима: *ħaʔur*.

Палатализација пред веларним вокалима јавља се у призренском турском говору само код извесног броја позајмљеница, што је случај и са тур. *gavur* > дијал. *caur* > срп. *ħaʔur*.

У медијалној позицији: *инħилиз*, *јенħа*, *ленħер*, *менħуша*, *сунħер*.

Палатализација тур. *k*. Палатализација тур. *k* пред вокалима предњег реда регуларна је појава у турском језику и дијалектима, али је у призренском турском говору израженија него другде, што је довело до преласка тур. *k* > дијал. *ç* у великом броју случајева. Као и код палатализације велара *g* и ова промена се најчешће среће када се глас *k* налази у иницијалној, нешто ређе у медијалној, а сасвим спорадично у финалној позицији (Jusuf 57–58; Hafiz 1977a:79). Наведене речи показују прелазак тур. *k* > срп. *ħ* и пред веларним вокалима, што је подударно са Јусуфовим описом ове фонетске промене (Jusuf l.c.). Мора се напоменути да су сви такви примери у турском алоглотског порекла и да, иако се код њих глас *k* налази испред *a*, оно је увек рефлекс тур. *â* које означава палатализован изговор претходног гласа. Ова појава уочена је и на ширем српско-хрватском терену (Stachowski 1973:142–143; Адамовић 1973:233–234), као и у другим балканским језицима (Schmaus 1968; Boretzky 1975:74–82). У сваком појединачном случају није увек потврђена фонетски адекватна паралела у призренском турском говору за српски турцизам, али се она са великом вероватноћом може претпоставити. Осим тога, и на овај материјал се односи констатација да је у Чемерицићевој грађи бележена опозиција срп *ħ* : *ç* која је поништена у живом говору (Реметић 1996:407–408).

Тур. *k* > тур. дијал. *ç*, **ç* > срп. дијал. *ħ* у иницијалној позицији: *ħагрѝльк*, *ħаија*, *ħаја*, *ħар*, *ħаѝиѝ*, *ħафир*, *ħафур* (све пред тур. *-â-*), *ħебай*, *ħелѝѝр*, *ħелеш*, *ħелъ*, *ħемане*, *ħемер*, *ħенар*, *ħенеф*, *ħеѝек мѝјлем*, *ħеѝенък*, *ħерамида*, *ħересѝенѝија*, *ħерѝич*, *ħерчиво*, *ħеса*, *ħесаѝѝ*, *ħесим*, *ħескин*, *ħесме-камењ*, *ħеф*, *ħефиъ*, *ħефш*, *ħешке*, *ħибар*, *ħибриѝѝ*, *ħилер*, *ħими*, *ħираѝѝја*, *ħирија*, *ħиреч*, *ħириш¹*, *ħор*, *ħосе*, *ħукурѝѝ*, *ħумез*, *ħумлекѝѝја*, *ħумур*, *ħунк* / *ħунък*, *ħуѝ*, *ħурк*, *ħускија*⁸⁹, *ħусѝек*, *ħуѝек*, *ħуѝѝук*, *ħуфѝа*, *ħуше*.

⁸⁹ Уколико се у једној речи два гласа *k* нађу испред палаталних вокала, долази, готово увек, до палатализације само једног, обично оног у иницијалној позицији, што је карактеристично за призренски турски говор, на пример *küskü* > *çüski*, а не **çüščü*. У другим косовским турским говорима забележена је појава палатализације два гласа *k* у истој речи: *çüščü* < *küskü*, *çesçin* < *keskin* (Jusuf 58).

Тур. *k* > тур. дијал. *ç*, **ç* > срп. дијал. *ћ* у медијалној позицији: *ásh̄er*, *berih̄eī*, *be'har*, *ve'hil'v*, *e'fhar*, *zijan'har*, *zulum'har*, *iz-me'har*, *ih̄i-bir*, *ih̄meī*, *ih̄imāī*, *ih̄meī*, *kalem'h̄arka*, *le'ha*, *ma'h̄ina*⁹⁰, *memle'heī*, *me'h̄are*, *me'h̄ik*, *meh̄ema*, *mir'e'heī*, *mi'ih̄eī*, *nam'h̄or*, *ih̄esh̄ir*, *ih̄ostāh̄ija*, *sānh̄i*, *ih̄eve'he'lija*, *ih̄ene'ha*, *ih̄ene'har*, *sh̄e'her*.

Тур. *k* > тур. дијал. *ç*, **ç* > срп. дијал. *ћ* у финалној позицији: *e'lah̄*, *e'm'lah̄*.

Прелаз почетног *k*- > *ç*-: *g'avaz*, *g'olsuz*, *gumrija*.

Три примера из Чемериџијевог корпуса показују прелаз почетног *k*- у *ç*-, а *g'avaz* и *gumrija* посведочени су код Шкаљића и Скока са почетним *k*-. Соноризација почетног *k*- регистрована је као појава у неким балканским дијалектима⁹¹, али је у том, измењеном облику реч *gutra* потврђена само у анадољским дијалектима, док је као турцизам забележена само у Призрену. На основу тога може се претпоставити и да су етимони срп. *g'avaz* и *g'olsuz* могли бити позајмљени од већ промењеног турског дијалекатског предлошка. То је вероватније у случају речи *g'avaz*, која је у том облику потврђена и у македонском, бугарском и албанском. Детаљније о овим речима и њиховим балканским паралелама Петровић 2008.

Прелаз *-kb-* > *-çb-*: *ih̄gbal*, *ma'gbul*, *bi'lyih̄g'ba'ha*.

Озвучавање гласа *-k-* у овом положају забележено је у призренском турском говору у случају етимона прве две речи. По аналогiji са тим примерима иста промена могла се одиграти и у локалном српском говору у речи *bi'lyih̄g'ba'ha*.

Глас *љ*. Једна од особености призренских турцизама јесте појава гласа *љ* као рефлекса тур. *l*. Палатализација *l* пред вокалима предњег реда карактеристична је и за шири српско-хрватски корпус турцизама⁹² али се у призренском говору јавља често и у оним речима у којима се у стандардном језику и другим дијалектима ван Косова и Метохије претежно среће сонант *л*. Ова појава везана је на првом месту за специфичност призренског српског говора. Но, пре него што пређемо на излагање лексичког материјала у којем је она регистрована, морамо да скренемо пажњу на фонолошку специфичност овог гласа који је у Чемериџијевој збирци бележен графемом *љ*. У студији о српском призренском говору Реметић указује на природу и порекло овог гласа и неадекватност његовог записивања као *љ* (Реметић

⁹⁰ Забележена је и варијанта *макина*.

⁹¹ Уп. и Jusuf 75 без ових примера.

⁹² Уп. Stachowski 1973:128–130.

1996:411–414). Не желећи да овом приликом улазимо у исправку Чемерикихе графици, што није чињено ни у другим случајевима, све речи су наведене онако како су забележене у рукопису. Палатализација сонанта *l* пред вокалима предњег реда једна је од карактеристика не само српског већ и турског локалног говора. У турском говору, међутим, примећена је палатализација овог сонанта и пред вокалима задњег реда (Jusuf 59).⁹³ Порекло ове појаве углавном се објашњава утицајем албанског језика на српске и турске говоре.⁹⁴ Како је у лексичком материјалу из локалног турског говора палатализовано и непалатализовано *l* бележено истом графемом, није увек могуће одредити да ли је фонетска промена *l > љ* (односно *l'*) преузета преко турског изговора или је последица конвергентног процеса у оба локална призренска говора, српском и турском. На процес позајмљивања може се помишљати са већом вероватноћом када се глас *l* налази испред вокала задњег реда.

У иницијалној позицији: *љаље, љаљџа, љаљџиф, љаур.*

Код свих наведених примера турски етимон је алоглотског порекла, у ком случају долази до палатализације *l* пред веларним вокалом (Jusuf 59).

У медијалној позицији: *ајљак, ајљаз, бељаја, биљбиљ, биљур, биљџик¹, биљџик², диљбер, ељверисаџи, ељџезен, ељаћ, ељбегше, ељмаз, емљаћ, зиљџифа, иљаљк, иљам, иљач, иљми абер, исљааџа, исљааџи, каљаја⁹⁵, миљк, нафиље, ииљаф, сељаметџи, сиља, сиљџисаџи, сиљенек, шељак, шељал, фиљан, џељаџи.*

У финалној позицији: *бедељ, већилъ, ђељ заман, ецељ, зембиљ, кабиљ, каиљ, каишиљ, иијскиљ, резиљ, речељ, сџимбиљ, шџисилъ, шџељ, ђељ, ченгељ.*

У призренском турском говору сонант *l* се у финалној позицији палатализује иза вокала предњег реда, што је случај у свим наведеним примерима (уп. Jusuf 60).

Глас *v*. Једна од особености призренских (и не само призренских) турцизама јесте губљење интервокалног *v*. Ова фонетска промена одликује призренски турски говор (Hafiz 1977a:82; Jusuf 65), а

⁹³ Палатализација *l* испред палатаних вокала карактеристична је и за друге косовске, и шире, македонске турске говоре, док је палатализација пред веларним вокалима забележена само у призренском говору (Jusuf l.c.).

⁹⁴ О примерима палатализације стандардног тур. *l* у албанским турцизмима в. Boretzky 1975:95–99.

⁹⁵ Ова реч је и у призренском турском говору забележена са палаталним *l*: *kal'a* (Jusuf 59).

секундарна појава преласка *-к-* > *-г-*, можда по аналогоји са *игбал*, *магбул*.

Уметање *-ӣ-* између *с* и *р*: *бас̄тира*, *мас̄тираф*.

Ова појава је последица српске дијалекатске особине уметања *-ӣ-* у групу *ср* (Реметић 1996:438). Она је спорадично потврђена и у локалном турском говору (Наџиз 1977а:81) али се може сматрати страним, највероватније српским, утицајем. Лексема *мас̄тираф* посведочена је и у облику *масраф*.

Непоштовање правила вокалне хармоније

Правило вокалне хармоније једна је од најкарактеристичнијих одлика турског језика. Међутим, та особина није одувек постојала у османском турском језику, нарочито не на начин на који је данас у савременом турском заступљена, већ је настала у одређеној фази његовог развоја. У неким дијалектима она је имала тенденцију бржег и свеобухватнијег ширења, док су други дијалекти чували архаичне особине. Како је и сам савремени турски језик само један „фаворизовани“ дијалекат, треба увек имати у виду да је база из које је позајмљена већина турцизама, не само српских већ и балканских, заправо био народни говор. Западнорумелијски турски говори показују одступање од овог правила, како у основи вишесложних речи, тако и у суфиксима¹⁰¹, док је у призренском турском та тенденција чак и изразитија него у другим сродним и ареално блиским говорима (Јусуф 48–53; Наџиз 1977а:67–71). Турцизми у српском призренском говору, уз мањи број изузетака, доследно одражавају ову особину турске дијалекатске базе из које су позајмљени.

На крају вишесложних речи тур. дијал. *-i* (савремено тур. *-i*, *-i*, *-u*, *-ü*) > **срп. *-u(ja)***¹⁰²: *алиџија*, *аранија*, *баскија*, *борија*, *бурџија*, *гумрија*, *даџија*, *дирџија*, *ђурулиџија*, *иљџија*, *јирџија*, *јаврија*, *јазџија*, *јакџија*, *јалија*, *јанџија*, *јайџија*, *јурија*, *каџисъз*, *каџиџик*, *кариџија*, *касџија*, *кашаџија*, *коџиши*, *куџија*, *лакрдџија*, *мазија*, *мифџија*, *оклаџија*, *ордџија*, *оросџија*, *јусџија*, *разија*, *ракија*, *саџџија*, *санџије*, *софи*, *џаџија*, *ђускија*, *фучџија*, *чалџије*, *чарџија*, *чаџија*, *шаркија*.

¹⁰¹ Ова појава се углавном тумачи као чување архаичних црта у западнорумелијским говорима, о томе више Németh 1956:12–13; Hazai 1961a:120–121; Boretzky 1975:161–162.

¹⁰² У овој групи се налазе речи код којих вокал *-i*, са гледишта турске морфологије, није увек део основе, већ суфикса, али из перспективе српског језика ти суфикси се не препознају као творбени елементи, па их стога обрађујемо у истом одељку.

Ова особина одликује и турцизме са шире српско-хрватске територије (Адамовић 1973:229–231; Stachowski 1973:63–67;¹⁰³ Hazai 1961a:122–123), као и оне у албанском језику (Boretzky 1975:166–167). Осим речи *софи* и *којши*, те *кайиџик* и *кайисъз*, код којих се на крају речи налази тур. суфикс, све остале лексеме имају наставак *-ја* ради уклапања у морфолошки систем српског језика.

Наставак турског одређеног перфекта *-di / -ti* > срп. *-дисаџи* / *-џисаџи*: *аздисаџи*, *бајалдисаџи*, *басџисаџи*, *баџисаџи*, *бегендисаџи*, *боздисаџи*, *бојадисаџи*, *бракџисаџи*, *даврандисаџи*, *дајандисаџи*, (*далбасџија*), *далдисаџи*, *дилиндисаџи*, *дјздисаџи*, *дојдисаџи*, *ћечрдисаџи*, *еглендисаџи*, *јмрендисаџи*, *јарадисаџи*, *јарандисаџи*, *каврдисаџи*, *казандисаџи*, *кандисаџи*, *кондисаџи*, *крдисаџи*, *курдисаџи*, *кусџисаџи*, *къздисаџи*, (*ољдимџи*), *осандисаџи*, *сиљдисаџи*, *сјрдисаџи*, *сурдисаџи*, *џаклдисаџи се*, *џакџисаџи се*, *ујдисаџи*, *шаидисаџи*, *џиџиџисаџи*.

У призренском турском говору суфикс одређеног перфекта у 3. лицу једнине и множине не подлеже правилима вокалне хармоније и увек има вокализам *-i*, али су његови облици двоваријантни у складу са једначењем сугласника по звучности и гласе *-di / -ti* (Hafiz 1977a:69; Jusuf 50). Тај суфикс је у српском језику адаптиран уз помоћ наставка *-(у)саџи* грчког порекла.¹⁰⁴ Све потврде у призренским турцизмима доследно рефлектују овакве особине, осим облика *шаидисаџи*, где је у турском морало бити *şaşti*. Комплетан корпус српско-хрватских турцизама такође показује исте особине у адаптацији овог турског суфикса. Stachowski 1973:80–81, ипак, наводи да је у материјалу који анализира дошло до преласка стосм. *и - i, о - i* > срп. *у - и, о - и*.

Суфикси

О турским суфиксима у српском језику постоји обимна литература, која се углавном темељи на материјалу из стандардног и књижевног језика. За проучавање њиховог фонетског лика, посебно у светлу историјског развоја и дијалектологије турског језика, в. Адамовић 1972–1973; Hazai 1964. Суфиксима турског порекла посвећене су и две студије. Подробну анализу суфикса страног порекла у српско-хрватском језику даје Stachowski 1961. Она од дијалекатског ма-

¹⁰³ Иако се код турцизама у оним српско-хрватским говорима који не поседују полуглас домаће *и* у овим примерима може тумачити и као адаптација тур. *и*, чини се исправнијим нагласити адекватан облик турских етимона.

¹⁰⁴ О томе више Stachowski 1961:69–70.

теријала укључује само Елезовићев корпус, а од суфикса турског порекла следеће: *-ана*, *-чија/-џија*, *-лија* и *-лук*. У монографији П. Радића истражени су суфикси турског порекла (*-чија/-џија*, *-лија*, *-лук*, *-ана*, *-ли*, *-баша*, *-и*, *-иле*, *-дар/-џар*, *-суз*, *-џик*)¹⁰⁵ са творбеног и семантичког становишта, на синхронном плану и на нивоу савременог српског језика (Радић 2001). О другим, ситнијим прилозима овој теми в. Петровић 1993а:102–109.¹⁰⁶ Једна од најкарактеристичнијих особина турских суфикса у српском језику јесте то да се јављају у унификованом фонетском облику. Тиме се не одликују само српски турцизми, већ је иста појава присутна и у стандардном македонском (Јашар-Настева 185), албанском (Boretzky 1975:265–269) и бугарском, док се у дијалектима примећује варирање вокализма (Grannes 1996:210–230). То се, на првом месту, тумачи као одраз старијег стања и дијалекатских особина турског језика из кога су речи са овим суфиксима преузимане. Како су се ове турске морфеме временом одомаћиле и постале део творбеног система српског и других балканских језика, не би требало занемарити ни могућност накнадне унификације лика суфикса сходно најраспрострањенијој варијанти.¹⁰⁷ Због осамостаљености у морфолошком погледу у сваком појединачном случају не може се одредити да ли су речи у којима се ти суфикси јављају преузете у целини или су резултат домаће творбе. Код појединих лексема се у речнику наглашава када је, сходно значењу и облику, вероватније да се ради о српској креацији. Овде наводимо све турцизме који су забележени са суфиксима турског порекла, зато што се они најчешће налазе у наслову леме, него у оквиру одреднице чији је носилац основна реч.

Тур. дијал. *-lik* (стандардно *-lik*, *-lik*, *-lük*, *-luk*). У призренском турском говору не постоји стандардна вокална четвороваријантност овог суфикса, већ је он унификован у облику *-lik* (Jusuf 51; Hafiz 1977а:70).¹⁰⁸ За разлику од књижевног српског језика и осталих његових дијалеката, где се он јавља најчешће као *-лук*¹⁰⁹, турцизми из

¹⁰⁵ Са становишта турског језика нису све наведене морфеме суфикси, на пример *ile* > срп. *-иле* је постпозиција, а *başa* > срп. *-баша* је именица која улази у састав сложеница. Но, методолошки приступ аутора, који их разматра као део творбеног система српског језика, другачији је од нашег, па оне овде неће ни бити анализирание.

¹⁰⁶ О овим суфиксима у другим балканским језицима такође постоје бројни радови, уп. за бугарски Grannes 1996:159–249, за албански Boretzky 1975:265–269.

¹⁰⁷ Уп. Grannes 1996:228–229.

¹⁰⁸ Слична је ситуација и у албанском, уп. Boretzky 1975:169.

¹⁰⁹ Стандардни српски облици *-лук* и *-суз* такође највероватније воде порекло од тур. дијал. једноваријантних *-lik* и *-siz*. Очекивани прелаз тур. *-i* > срп. *-и* изостао је,

Чемерикићеве збирке готово доследно показују једнообразност овог суфикса у варијанти *-лък*¹¹⁰: *агџлък, араълък, арамиълък, аџамиълък, бешилък, бинлък, валиълък, ганиълък, делиълък, диџлък, дишеклък, диџлък, ђугуџлък, ешеклък, игрмиълък, јаџлък, кадиълък, каршиълък, шейелък, шенълък*, као и сви облици који се налазе у одељку о суфиксу *-џилък*.

Постоји и мањи број примера у којима је овај наставак забележен као *-лик, -лук, -лак*: *алииџлук, беџлук, ђуиџлук, иџилук, иџилак, муџлук, ориџаклук, џифлик, џифлак*. Већина ових речи има дублете са варијантом *-лък*. Облик *-лук* могао је бити коригован према стандардном језику, а неке од речи су можда преузете из других суседних српских говора у којима нема полугласа.

Тур. дијал. *-siz* (стандардно *-siz, -siz, -suz, -süz*). У призренском турском говору овај суфикс такође не подлеже закону вокалне хармоније и увек има облик *-siz* (Jusuf 52; Hafiz 1977a:70).¹¹¹ У српском призренском говору рефлектује се као *-сџз*, осим у два примера који имају дублете и са гласовима *а* и *у*: *ајерсџз, ајансџз, ајџерсџз, биџимсџз, гамсџз, едејсџз, имансџз, инсафсџз, кајисџз (кајиџсаз, кајисус, кајисџз), лезејсџз, намсџз, џердесџз, рсџз*¹¹², *џербијејџсџз, џефсџз, угурсџз (угурсџз)*.¹¹³

Тур. дијал. *-li* (стандардно *-li, -li, -li, -lu*). Овај суфикс је у турском призренском говору једноваријантан и гласи *-li* (Jusuf 50; Hafiz 1977a:68).¹¹⁴ Као такав је преузет и у српски призренски говор и адап-

могуће, по аналогiji са сличним речима у којима се овај турски вокал јавља у последњем слогу: *сандук* < тур. *sandık*, *балук* < тур. *balık* и сл., уп. Adamović 1972–1973:286. Томе у прилог иде и ситуација у македонском где се ови суфикси јављају као *-лак* и *-саз* (Јашар-Настева 185). Адамовић, међутим, на основу анализе речника у којима се на основу графичке може препознати западнорумелијски дијалекатски слој, допушта могућност да се старија варијанта суфикса *-lik* у новијој фази развоја западнорумелијских говора развила у три облика: *-lik, -luk* и *-lük* (Adamović 1972–1973:290).

¹¹⁰ Проблем фонетске адаптације овог турског суфикса посебно је разматран у горенаведеним радовима, а за тенденцију његове унифицираности у форми *-лък* у призренско-тимочким говорима и односу према шире распрострањеној и стандардној варијанти *-лук* в. и Petrović 2000a:178–181.

¹¹¹ Ова појава је карактеристична за западнорумелијске дијалекте и нашла је одраз у облицима овог суфикса у балканским турцизмима, нпр. у албанском као *-sëz* (Boretzky 1975:170), у македонском као *-саз* (Јашар-Настева 185).

¹¹² Турски етимон гласи *hırsız*, али је дошло до испадања пачетног *h-* и до замене *-ır-* вокалним *р*.

¹¹³ У стандардном српском језику овај суфикс има облик *-суз* што би могло бити саобразно турској дијалекатској бази. За потврде у савременом српском језику в. Радић 2001:105–106.

¹¹⁴ И у другим западнорумелијским говорима овај суфикс је имао само варијанту *-li*, што је у складу са горепоменутом особином овог дијалекта да код речи

тиран домаћим наставком *-ја*, а формално се не разликује од речи са овим суфиксом на широј српско-хрватској територији¹¹⁵: *алаџалија*, *алићлија*, *анасонлија*, *арчлија*, *аџлија*, *басџирлија*, *бералија*, *берићлија*, *бичимлија*, *бојлија*, *борчлија*, *бузлија*, *бурмалија*, *вараклија*, *веремлија*, *весвеселија*, *виљајетлија*, *гајлелија*, *далгаллија*, *дамарлија*, *дамкалија*, *деликанлија*, *дерџлија*, *диреклија*, *дџџабанлија*, *дукаџлија*, *ђувезлија*, *ђунунлија*, *еснафлија*, *завалија*, *заметлија*, *заналија*, *зерделија*, *зорлија*, *игбалија*, *илетлија*, *ићи јузлија*, *јаглија*, *јаслија*, *кабајетлија*, *калайлија*, *каџаклија*, *Карадаклија*, *каџианлија*, *кисметлија*, *кибелија*, *киветлија*, *кљљклија*, *лезетлија*, *лећелија*, *лимонлија*, *љаурлија*, *маказлија*, *маразлија*, *марифетлија*, *мегданлија*, *мејшетлија*, *мекамлија*, *мемлећетлија*, *мераклија*, *мишћевелија*, *моралија*, *муабетлија*, *назлија*, *нафакалија*, *нијетлија*, *олуклија*, *џалабџијклија*, *џамуклија*, *џашаџорџлија*, *џенџерлија*, *расџџклија*, *роганлија*, *руфетлија*, *рушветлија*, *салџианалија*, *себајлија*, *срмалија*, *џанур-ђуџлија*, *џасмалија*, *џаџилије*, *џауџлија*, *џашаклија*, *џевећелија*, *џербијетлија*, *џоџлија*, *џоџузлија*, *џуџџараклија*, *ћесимлија*, *уџлија*, *чардаклија*, *чаршилија*, *чекрклија*, *чемберлија*, *чейкенлија*, *чибуклија*, *чиџетлија*, *џамлија*, *џамфеслија*, *шимширлија*, *ширетлија*.

У Чемерицићевој збирци забележено је само неколико примера речи са турским суфиксом *-ли* којима није додат домаћи наставак *-ја*: *бџзбели*, *бурмали*, *џаџили-серџи* и *чакмали (обрве)*.

Тур. дијал. -џи, -џи (стандардно *-џи, -џи, -џи, -џи; -џи, -џи, -џи, -џи*). У западнорумелијским говорима, па тако и у призренском турском, овај суфикс се јавља у две консонантске варијанте, звучној и безвучној, и само са вокалом *i*.¹¹⁶ У Чемерицићевом материјалу, исто као и шире на српско-хрватској језичкој територији¹¹⁷, он има облик који одговара турском дијалекатском предлошку. У Призрену је посведочен као *-џи-* / *-џи-* само пред наставком *-љк*, и то најчешће у облику *-џи-*, док од осам лексема код којих је забележена варијанта *-џи-* пет имају дублете и са *-џи-*. Када је забележен самостално, овај суфикс добија домаћи наставак *-ја*.

које у стандардном језику имају четвороваријантни лик са вокалима *-i, -i, -i, -i* на крају увек стоји *-i*. Иста особина забележена је и у североисточним анадољским дијалектима, говорима Ризе и Трабзона који показују многе формалне сличности са западнорумелијским говорима (уп. посебно Németh 1956:46–47).

¹¹⁵ О овом суфиксу у српском језику в. Stachowski 1961:41–49; Радић 2001: 34–61, за македонски в. Јашар-Настева 185.

¹¹⁶ Такво дијалекатско стање одражено је и у другим балканским језицима, уп. за албански Bogatzky 1975:266–267, за македонски Јашар-Настева 185.

¹¹⁷ Детаљно о овом суфиксу у српско-хрватском језику Stachowski 1961:20–40.

Облик -џиљк: абаџиљк, алваџиљк, анциљк, арабаџиљк, башичеџиљк, башичеванџиљк, бозаџиљк, бојаџиљк, босџанџиљк, бунариџиљк, демириџиљк, дилинџиљк, дограмаџиљк, ђузбојаџиљк, екмеџиљк, инаџиљк, јабанџиљк, јеменџиљк, јорганџиљк, казанџиљк, калаџиљк, калдрмџиљк, канџариџиљк, кондуриџиљк, кујунџиљк, мејанеџиљк, мумџиљк, муџавџиљк, наљнџиљк, џаџуџиљк, сааџиљк, сандџџиљк, џенеџеџиљк, џираџиљк, џумлекџиљк, фиџмеџиљк, фуриџиљк, фурунџиљк.

Облик -џиљк: аџиљк, баџакџиљк, бџакџиљк, екмеџиљк, муџафџиљк, сааџиљк, сандџџиљк, џумлекџиљк.

У наведеним облицима користи се за грађење апстрактних именица, у највећем броју случајева назива заната и занимања.

Облици -џија, -џика¹¹⁸: ајљкџија, аманеџија, аџиџија*, аџиџија*, баџакџија*, бегџија, бџакџија, бурунџија, гајре(џ)џија*, гирбе(џ)џија¹¹⁹, дикаџија*, есаџија, зарзаватџија, изме(џ)џија*, иџија, јасакџија, кабајеџија*, калџија, маџаџија, муабетџија, мукајеџија, муџафџија*, ниџетџија, рушветџија, сааџија, сандџџија, џелиграфџија, џумлекџија, џурџија, фесаџија, чанакџија, џифљкџија, џифџија.

Облици -џија, -џика: абаџија, аберџија*, ајнаџија*, алваџија, амамџија, анција, ајсанџија*, арабаџија, арија, аџерија*, бадијавџија*, бакалџија¹²⁰, бандаџија, башичеџија, башичеванџија, белџија*, бинеџија, бозаџија, бојаџија*¹²¹, босџанџија, бунариџија, грнаџија, даиреџија*¹²², далаверџија*, дауџија*, демириџија, дилинџија*, дџиџија*, дограмаџија*¹²³, долдурмаџија, ду(в)анџија, дубараџија, џемиџија, џузбојаџија, екмеџија, еџаџија, илеџија*, јабанџија*, јаланџија*¹²⁴, јанџесеџија, јеменџија*, јолџија, јорганџија, јордамџија*, кабајеџија*, кавеџија, казанџија, калаџија, калдрмџија, канџариџија*, катранџија, китџерија, колџија, комариџија, кондуриџија, кујумџија*, кџсканџија*, локмаџија, лустџариџија, маскарџија*, мејанџија*, меџареџија, миџдеџија*, миџиџија*, муасебеџија, мумџија, му-

¹¹⁸ Биће наведени само облици у мушком роду и звездicom наглашени они код којих је Чемериџи забележио и облик женског рода где најчешће није наводио значење.

¹¹⁹ В. под одредницом све фонетске варијанте ове лексеме.

¹²⁰ Нема облика бакалџика, али има бакалка „бакалинова жена“.

¹²¹ Само у значењу „бојаџијина жена“.

¹²² Наведена су значења и „жена која удара у даире“ и „даиреџијина жена“.

¹²³ Само у значењу „столарева жена“.

¹²⁴ Забележено је и јаланџиче п.

члану синтагму, чије чланове некад повезује цртицом, а некад не. У свим потврдама турски етимон представља неодређени изафет код којег је детерминанс без суфикса, док детерминатум добија присвојни суфикс 3. sg. Позајмљивање ових синтагми није искључива специфичност српског призренског говора, оне су забележене и на широј српско-хрватској територији. Оно што их издваја из корпуса наших турцизама који су до сада били проучавани са становишта фонетско-морфолошке адаптације јесте очуваност — не у свим, али у највећем броју примера — крајњег вокала који је одраз турског присвојног суфикса 3. sg. У стандардном језику тај вокал је четвороваријантан (-i, -ɪ, -i̇, -u), док се у призренском турском говору јавља само као -i (Jusuf 50; Hafiz 1977a:68).¹³⁰ Škaljić 40 и Schmaus 1961–62 у својим анализама истичу да у српскохрватском језику, за разлику од бугарског, крајњи вокали из овог типа конструкција редовно испадају. Међутим, такав закључак се може односити само на стандардни језик, док дијалекатска лексика показује другачије особине. Наиме, у материјалу из Призрена, крајњи вокал из изафетске конструкције очуван је у највећем броју примера, а неки који су забележени без тог вокала имају дублете и са њим. Ово није специфичност само српског призренског говора, слична ситуација уочена је и у ареално блиском материјалу из Елезовићевог речника.¹³¹ Упоредни балкански материјал показује да бугарске потврде, у великој већини случајева, такође чувају овај вокал, у албанском није забележен ниједан облик са очуваном вредношћу крајњег гласа, док македонски примери варирају од случаја до случаја.

Тур. дијал. -i (савремено -i, -ɪ, -u, -i̇) > **срп. дијал. -u:** *ба̀дем ја̀ги, ба̀л ка̀баги, ба̀љк-ја̀ги, ба̀љк-о̀џи, бимбашѝја, би̇џи-о̀џи, би̇љџбашѝја, би̇љџк-ѐмини, десџо̀џи ве̇џиљи (s.v. ве̇џил), дарчин-ја̀ги, инџѝјаги, јузбашѝја, ка̀веренги, ко̀џабашѝја, на̀не ја̀ги, онбашѝја, со̀фра-бези, усџабашѝја, церибашѝја, џеза̀ рѐизи, чѐклик-бу̀џи.*

Тур. дијал. -i (савремено -i, -ɪ, -u, -i̇) > **срп. дијал. -ø:** *би̇љџкба̀ша, би̇љџк-ѐмин, дѐве ро̀ган, дизба̀га, ка̀на чичек, ка̀рџо̀џи, ко̀џаба̀ша, лимо̀нџоз, сичан-о̀џи, со̀фра-без, суба̀ша, џо̀џерѝга¹³², усџаба̀ша, џеза̀ рѐиз.*

Тур. дијал. -i (савремено -i, -ɪ, -u, -i̇) > **срп. дијал. -e:** *калаџо̀јне.*

¹³⁰ Ова појава карактеристична је и за већину западнорумелијских говора јер се уклапа у тенденцију да се на крају вишесложних речи увек налази вокал -i.

¹³¹ Уп. Петровић 1994:430.

¹³² Код ове речи није очуван вокал из изафетске конструкције, али јесте измењена вредност финалног консонанта: *top erigi, дијал. *top erigi < top и erik.

МОРФОЛОГИЈА

Начин адаптације турских речи и постојање творбених морфема преузетих из турског биле су предмет досадашњих проучавања морфолошког лика српско-хрватских и балканских турцизама. На том плану Чемериџићев материјал показује стандардне особине карактеристичне за корпус српско-хрватских турцизама и ми се на њима нећемо посебно задржавати.¹³³ Оно што је карактеристично за призренске турцизме јесте изванредан број речи преузетих у облику турског плурала: *агалари*, *ајилари*, *аџилари*, *бабалари*, *оџалари*, *џашалари*, *чаушлар*.¹³⁴ Ова појава није изолована, такви су примери забележени и на терену југоисточне Србије: *ашиклар* Лесковац (Митровић), а може се рећи да је карактеристична и за друге балканске језике, посебно албански.¹³⁵ Већина наведених речи има паралеле у албанском: *ајилари*, *бабалари*, *оџалари*, *џашалари*, док је ова последња забележена и у македонском и арумунском. Занимљиво је да се, са изузетком потврде *ајилари*, ради о речима које означавају верске, административне или војне титуле и особе од поштовања.

Треба скренути пажњу и на то да међу турцизмима у Чемериџићевој збирци има много таквих, од којих ћемо навести само неке, који су окарактерисани истовремено као именице и као непромењиви придеви: *абдал*, *азгън*, *ајилън*, *ашик*², *диљбер*, *имансъз*, *кабадаџа*, *кајилъ*, *кџокоз*, *овардар*, *џџџал*, *шер* и др. Етимони ових речи су именице, међутим, у српском језику оне су коришћене у непроменљивом облику, као детерминанс, уз неку другу именицу. То се сматра турским утицајем¹³⁶ и представља рефлекс бесуфиксног, односно придевског изафета. У другим лексикографским изворима, код Шкаљића на пример, ове речи дефинисане су као именице, као и у РСА где се најчешће одређују као именице у придевској служби.

СЕМАНТИКА

Проучавању семантичког аспекта турцизама може се прићи на више начина. Један би подразумевао попис и анализу степена њихове

¹³³ За литературу из ове области в. Петровић 1993:102–109, новије и Радић 2001. За компаративна проучавања морфолошке адаптације турцизама за македонски уп. Јашар-Настева 205–244, за албански Boretzky 1975:216–273.

¹³⁴ Код Шкаљића је потврђен само облик *агалари*, а код Елезовића само *ајилари*.

¹³⁵ О овом суфиксу код албанских турцизама в. Boretzky 1975:237–238.

¹³⁶ За литературу о овом питању в. Петровић 1993:103.

семантичке адаптације.¹³⁷ Пошто такво испитивање позајмљеница претпоставља да се свака реч посебно анализира и упореди са семантичким дијапазоном изворне лексеме, али и са одговарајућим паралелама из других балканских језика, због обима грађе то није могуће учинити у овој књизи.¹³⁸ Други начин семантичке анализе јесте груписање турцизама по тематским областима, како би се стекао увид о томе у којим сферама живота у Призрену су турски језик и цивилизација оставили најдубљи печат.¹³⁹ У складу са тим навешћемо лексички материјал из наше грађе сврстан у двадесет и две скупине¹⁴⁰:

1. Анатомија: *арка, баџак, бебе, бенг, бубрек, далак, дамар, ђукс, ђуџка, миде, сиреџ, шабан, шашак, чере, чкемба, џигерица.*

2. Људске особине: *абдал, азгън, аздисаџи, ај-уј, ајерлија, ајерсџ, ајлаз, ајлак, ајнаџија, ајџа, аџис, ачак, амакљк, арамија, аслан, асъл, аџиф, аџиџ, аџамија, бабаџан, бајалдисаџи, бајмак, банга, баџак¹, баџал-бојлија, беана, бербаџ, биџик², бозгун, бозда, будала, весвеса, гамсџ, гарџа, дџели, деликанлија, делиџала, дџембељ, дџив, диванија, дџџаџан, џеџешек, едеџсџ, еџаџ, ербаџ, забун, зџвзек, зџнгин, зунџа, џлеџ, имансџ, иџи јузлија, јаланџија, јармаз, језџика, јордам, кабаџеџ, кабиљ, каџиљ, каџи, каџазан, киџик бојлија, кодоџ, кокоз, коџук, кџзгън, кџдисаџи, кџљк, кџџиџија, локмаџија, мазбаџа, мариџеџ, меџџеџлија, мизџевир, мукаџеџ, наџеџ, нам, намсџ, намџор, нџрсџ, овардар, ор, џалабиџиџлија, џаџ, џезџевенк, џис, џиџкин, џиџман, џуџиџ, разџија, резџилљк, рџсџ¹, сабор, саџлам, саџаџи, саџфра, серсем, сирџиџк, шабиџаџи, шакаџи, шанур-џуџлија, шеџеџелија, шеџеџ, џиџиџиз, џоџмак, џоџџал, џуџаџ, џуџикун, џџеш, џџељ, џџескин, џџеџ, џџбар, џор, џосе, уџурсџ, узун, уџ, уџгун, уџубеџи, фаџир, фодул,*

¹³⁷ Уп. Соболев 2004б:213–215; за примарну и секундарну семантичку адаптацију турцизама в. Вјеџеџић 1995, Петровић 1995.

¹³⁸ Оваква анализа послужила би, поред осталог, и евиденцији о томе у којим су значењима лексички балканизми турског порекла истовремено и семантички балканизми, а која од њих представљају семантички развој својствен само једном језику. За проучавање појединих греџицама овом методом в. Вџаџић-Роровић 1996.

¹³⁹ Уп. на пример Кнеџеџеџић 359–446, Вајраџтареџеџић 1958. Оба ова приступа би, свакако, била од значаја, како за социолингвистички и етнолингвистички аспект проучавања турцизама из призренског говора, тако и за балканолошка истраживања и теорију језичких контаката.

¹⁴⁰ Предложена подела се заснива на комбинацији семантичких целина које су примењиване у радовима сличне тематике. Она не улази у бројне нијансе значења — многе речи би се могле сврстати и у више група — и не претендује на целовитост — у њој нису нашле место све лексеме поменуте у речнику. Намера нам је била да укажемо само на најизразитије семантичке особености турцизама из Призрена са надом да ће се пружити прилика да се тај аспект подробије анализира на другом месту.

чајкун, челебија, чифтелија, чирік, чолак, ценабеи, шакија, шашија, шашкџн, шебек, шер, шинко, шиман.

3. Осећања: атир, ашик², бегендисаи, гајле, гајреи, гараметі, даглари², далга, дері, двлеи, душмански, замей, зор, инаи, инсаф, имрендисаи се, јазк, јарадисаи, карасевода, касавеи, корка, кьскан, мерак, раитльк, севда, ськлеи, шенльк.

4. Родбина, својта: ала¹, алка², арем, аџа, баба, бабальк, баџанак, баша, даја, џелина, јенђа, кабиле, мелезанче, назлија, симсиле, шеза.

5. Држава (администрација, управа), војска, оружје, титуле: ага, аза, аз дур, азна, азнаитар, аљк, ак¹, алај, алиија, алишпайлак, аис, арбија, арзовал, ашиер, баждарана, бајрак, бајракиар, башибозук, башчауш, беглери, бедељ, бедељаи, беледија, бератлија, бидајети, бимбашија, биљибаша, биљик-емин, боздован, борија, борозан, бумбашир, вакџф, валија, верџија, већил, вилајети, гаваз, дава, даија, дауџија, дебој, девер, девлеи, девр², деврија, диичик, џумрук, џунулија, емџаћ, емр, забии, заишпайија, зьндан, игдам, идаре меџлис, икрар, иљам, иљми абер, иљтизам, ираде, иљаана, иљааи, исиаи¹, истииндак, истиифа, ишмаи, иџети, ишир, јавер, јасакчија, јашаган, јузбашпайија, кадија, кадилк, каза, каиш, кајмекам, кама, каиаклија, кайсол, каракол, колџија, коџабаша, крма², кумиџа, кьшила, лива, мазгала, мал мидир, мартиолоз, меариф комисиони, медреса, мемур, мехџема, меџлис, миљазим, мирџа, мишесариф, мифтар, мидир, миир, миљк, миштеншик, мишевелија, мифешиш, мишир, муасебеџија, муџер, мустифџз, наџија, нарк, нафака, нефер, нџам, нџан, нџеи, нуфуз, онбашпайија, орџија, џазван, џаша, џашаибори, џијаде, џранга, џул, џусаи, џусија, џусула, редиф, ресим, ридбе, русадија, руфети, сајбија, сандџ емини, санџак, сиља, сирџин, сџаија, суарија, субаша, шалим, шайија, шасил, шасилдар, шаутилија, шелиграф, шескера, шетишк, шештердар, шимар, шобиуз, шефш, фалаке, ферман, фишек, френџија, фрџка, џерибашпайија, чауш, чифлак, чифте, чифчија, чирік, чорбаџије, џезаја, џеза реиз, џељаи, џемијети, џџана, џерима, шииш, шииана.

6. Занимања, занати, трговина, алат¹⁴¹: абаџија, агршак, алач, алаџак, алаџак-верецек, алџи-вереш, амал, арабаџија, асас, ајдук, асија, афија, бакал, баскија, башча, башчеванџија, бегчија, бербер, бичакчија, бичкија, борч, бурџија, везме, вересџија, верецек, гирбей, демирџија, дивши, дикиш, дирџија, дограма, дунђерин, дућан, џар,

¹⁴¹ У ову групу спада и већина речи наведених у одељку о суфиксима -џија / -џија, које нећемо поново наводити; овде су дате само речи са овим суфиксима које се налазе у наслову одреднице.

10. Кућа, покућство: *аван, авлија, ајай, аралък, аранија, айула, багрдак, бадана, бакрач, баскија, баца, баши, бинаја, бинлык, бунар, бурма, дибек, диванана, дирек, дишек, дишеклык, дишема, долай, дувар, дурацак, ћердек, ћерћеф, ћериз, ћугум, емзик, ендек, ерендија, зарф, зембиљ, ибрик, ирам, ицерка, јан, јайија, јастак, јайак, јорган, јуклук, казан, калкан, канца, кайак, кайицик, кай, кафез, кйбе, конак, кондисаи, кофа, курна, кушија, ламба, леген, ленћер, марам, маша, мемшиана, мершек, миндер, мишема, мосандра, мумаказе, мумлук, мутивак, оклагија, олак, оцак, памиур, пачавра, пенцера, пенцерлија, перде, пешимеаљ, пешир, постакија, поч, раф, реза, саан, салдрма, сандалија, сандък, сайлак, савър, сач, сачак, сацајак, сељамлык, синија, синцир, сирме, софра, софра-без, сйармаче, срча, сунћер, сърък, шава, шаванка, шадгар, шанур, шайа, шарабозан, шенећа, шенцера, шейсија, шезејије, шестија, шулга, шулум, шарилък, шенеф, шейенък, шерамида, шерийч, шерчиво, шеса, шилер, ширши¹, шумез, шунк, шуй, шускија, шуше, фак, фенер, ферач, финчан, фишль-ламба, фрча, фурна, фучија, чадър, чакмак, чанак, чардак, чаршаф, чайма, чекмеце, чекрк, черга, шешма, цивилък, чушура, цам, шадрван, шандан, шильше, шеше.*

11. Одећа, обућа, тканине: *алаца, аншерија, аре, астар, атилаз, басма, бичимлија, бичимсез, бошча, бујумбаг, верем памук, видељо, гјиан, голсуз, дамаска, дџе роган, дегрмија, дџа, дизбага, дизга, димје, дџме, докума, ћердан, ћугулук, ибришим, измир, јазлык, јака, јаръм-пуйине, јелек, јеменија, јумбасма, кабуи без, калемћарка, кал-пак, калчина, кайела, караване, каук, кафтанлија, кече, кијафеи, клабодан, колчак, кондура, коңи, којаран, којча, крма¹, кушинија, кушак, ласиика, лелија, љаур, мафез, мермер-шаж, месџије, миншан, муацер-басма, наљна, ошоз, памук, пайуча, пифи, пача, перваз, пиринцик, пйскиљ, пул, роган, руба, салшамарка, самур калиак, саншарач, сарък, сафшијан, сељбен, сеише, шалаган, шараболоз, шейельк, шерлик, шешемел, шире, шильбен, шокай, шойук, шорба, шунуз, шура², шурбан, шмер, шенар, шурк, учкурлук, ферџа, фермене, фес, чакшире, чарайа, чембер, чейкен, чизма, чиле, чоа, цамфес, цезија, цемедан, цйбе, шал, шалваре, шам, шамија, ширити.*

12. Јело, пиће, дукан: *ажвар, алва, араванија, афјетидола, ачкарњна, ашија, ајай, баклава, бамња, бибер, бирјан, боза, бурнуи, горабија, дарчин, дарчин-јаги, дојдисаи (се), долдурма, дуан, ћеврек, евенка, екмек сакъз, енфије, ерзак, заира, зерде, зифи, исюи, јаваш, јаглија, јаланци сарма, јанија, јуфка, кава, каврдисаи, кадаив, кајмак, камши, кайама, кайамајанија, карабибер, карышък, каурма, кафеана, кашкавал, киризим, кишер, колйи, кос алва, кудрей-алва, кзарима,*

леблебија, лезети, лимонаџа, лимонџоз, локанџа, локма-шећер, локум, магдоџа, мајеш, мисека, нарџиле, наџи, нишесте, џаџаз јанија, џасџирма, џача, џексимџи, џенир, џенџевџи, џиљаф, раџија, речел, ром, саде, саџија, сакџз, сарма, себзе, сиџијаџ, сомун, соџук, џаџан алва, џава, џарана, џарашор, џаџије, џаџи-серџи, џаџи-џулумба, џоз-шећер, џоџија, џаџа, џебай, џимнон, џуфџа, чибуџ, шебџи, шећер, шећерџа, џиџи џебай, џуруџ.

13. Накит, козметика, хигијена: аџда, азбаџча, беленџик, ваџрак, дџздисаџи, џиџиџи саџун, џуљсуџ, еџезен, зџиџфа, џаљк, каџма, кана, крџме, маџија, менџуша, мерџан, миџск, џериџан, расџџк, сакџз, сари-кџна, шељ, џрџиол, чеџиџи, шаџаџк.

14. Медицина (болести, лекови): амбербуџ, анаџон, аџи, баџдем јаџи, баљџм, баљџ-јаџи, баљџ-оџи, баџџра, биџи-оџи, верем, даџла, деџаја-миџск, џуџурум, еџим, еџзаџија, зеер, џџач, џниџјаџи, јаџија, каџс, караџуш, лаџа, маџасиљ, маџраз, меџлем, наџе јаџи, џерде, раџвен, саџије, сараџа, сичан-оџи, сиљмен, сиџдисаџи, џекнеџез, џизаџи, џиџџаџ, френџа.

15. Урбани живот, саобраћај: амаџ, аџски, биџети, ваџор, гаџз, гаџеџа, дџмен, џеџија, калдрџма, кале, каљаја, лаџџм, маџала, мезарџк, џазар, џаџион, џамџур, сараџ, соџак, џерезије, џиљбе, џкела, чариџија, џаде, шеер.

16. Новац: аџка, алџилуџ, алџџн, аџрч, беџлуџ, золоџа, игрмиљк, иџилаџ, јаџија, јуџлуџ, каџма, каџик, лира, мамуџија, маџџџр, меџелиџ, меџедија, џара, џура¹, уруџија, френџ.

17. Мере: аџшин, боџ, даџика, даџа, деџе, деџг, дереџе, деџфа, драџм, дуџина, дуџум, еџсик, еџџиџе, оџа, оџиџа, оџиџабоџ, џарче, саџџи, шеџк, шеџте, џоџи, џоџиџан, џеса, уруџи, уџаџкџк, черек, чиџџи, џиџиџиџ.

18. Боје: аџ², аџ², аџовиџи, амбербоџ, аџџк, беџбеџа, боџа, џувезлија, еџмер, каџверенџи, каџанџк, кара-боџа, крџез, куџиџсаџи, лимонлија, маџви, моџр, џембе, џорџоџал, реџг, сиџмаџија, чаџар.

19. Биљке: аџиџами-сеџфа, аџџмина руџа, аџгоџван, аџс караџмиљ, аџшаџи, баџдем, баџкла, баџл каџбаџи, боздоџанџа, боџџан, буџлија, буџџгур, далбаџиџија, џуљ, џуљ аџма, заџмбаџк, зарзаџаџи, зеџџиџаџа, џнџир², џнџирџа, јаџмин, кана чичек, караџмиљ, караџ-кани, карџиџоџи, касџија, лимон, џаље, џаџиџа, миџиџеџи, муџмуџла, наџа, наџр, џаџиџиџан, џиџиџиџи, џорџоџал, сиџмиљ, синанмеџи(к), џоџериџа, џоџи караџмиљ, џурџфанда, уруџа, фидан, фџнџџк, фџџџџк, чаџм, чеџклик-буџиџи, џанариџа.

20. Животиње: аџџван, аџкреџи, аџџи, аџџмаџа, биљбиљ, биџџиџа, гуџриџа, доџмуџ-баџла, еџшек, заџгар, зердаџв, јаџвриџа, моџрка, самџсон, сиври сиџнеџк, џаџлаџија, џор лелеџк, чаџал.

21. Метали, минерали и сл.: *а́лѣѣн, ба́кѣр, би́кме, би́љур, е́л-маз, ју́злук, ка́лај, ми́рдесен, ниша́дѣр, ѡ́аквон, ѡ́ѣринч, сѣм, ср́ма, шѣуч, ша́фур, шѣреч, шѣкурѣѣ, шѣмур, фи́лѣдиш, челик¹.*

22. Природа (пејзаж): *ба́ѣак², ба́ѣал, ба́ѣлак, бо́газ, ви́ран, ви-ранѣја, дѣзлѣк, ја́лија, јурија, ме́гдан, ѣѣѣе, чукур.*

23. Време, временске прилике: *ава́ја, ва́каѣѣ, ва́кѣѣиле, кија́-меѣѣ, саба, саба́јле, фуру́ѣѣѣѣ.*

Највећи број речи из Чемериѣићеве збирке везан је за градску средину и људску делатност у њој (занати, трговина, друштвени живот), као и за државни и војни систем, што важи и за целокупан корпус српско-хрватских турцизама. Ти термини би се могли сврстати у групу културно-историјских позајмљеница, које означавају нове реалије и појмове прихваћене доласком османске цивилизације на Балкан.¹⁴³ С обзиром на то да су речи за Чемериѣићеву збирку сакупљане у првој половини двадесетог века, још је приликом бележења значења сам аутор често наводио да се многе од њих односе на „бившу турску државу“. Занимљиво би било упоредити овај материјал са савременим српским вокабуларом, но и без подробнијег контрастирања може се претпоставити да је велики број речи ишчезао из употребе заједно са реалијама које су означавале. Међутим, и у овом материјалу, а и у српском језику уопште, постоји извештан број турцизама који спадају у групу етно-историјских позајмљеница. То су речи које не означавају сасвим нове појмове и припадају различитим семантичким областима, посебно онима који се односе на термине сродства, делове тела, особине, природне појаве и сл. Позајмљивање ових речи има за последицу стварање низа синонима и семантичку специјализацију и сужавање или домаће или позајмљене лексике. Предуслов за позајмљивање овог типа јесте значајан степен билингвизма и масовног и дуготрајног контакта два језика, што је управо случај са призренским турцизмима. Било би занимљиво, семантичком анализом и контрастирањем са синонимном лексиком аутохтоног порекла, утврдити који турцизми спадају у коју од ове две групе.¹⁴⁴

¹⁴³ О подели и одређењу *културно-историјских* и *етно-историјских* позајмљеница в. Десницкаја 1988:134–136. Такође, може се говорити и о дистинкцији између *културних позајмљеница* (*cultural borrowings*) и *нејосредних позајмљеница* (*intimate borrowings*), која подразумева сличне критеријуме (Bloomfield 461).

¹⁴⁴ Турцизми који су просечном говорнику српског језика и данас познати спадају у области које се односе на различите семантичке сфере. Неки од њих су очувани само у антропонимима, као на пример, *Чолаковић, Тојаловић* и сл. Многи су стилски или функционално обојени, док је мали број неутралних, које чине део свакодневне комуникације. Међу њима има и културно-историјских позајмљеница које

КАЛКОВИ И ПОЛУКАЛКОВИ

У лексичком материјалу из српског призренског говора забележен је извештан број калкова и полукалкова са турског језика. Калкирање је језички процес за који се у лингвистици користе различити термини¹⁴⁵ а означава преношење значења из страног језика на реч која је по свом другом значењу синоним дотичне стране речи (Simeon 1:631). Да би овакав процес био могућ, потребно је да у једној средини постоји значајан степен активног билингвизма. О Призрену као о изразито мултилингвалној средини већ је било речи, па је стога разумљиво што се у Чемерицићевој збирци налазе примери семантичких и синтагматских калкова и полукалкова.¹⁴⁶ Ова појава је карактеристична и за шири балкански простор и треба је, кад год је то могуће, посматрати и анализирати у том контексту.¹⁴⁷

Калкови

Из Чемерицићеве збирке овде наводимо само неколико потпуних калкова, за разлику од парцијалних, којих је знатно више. Један од разлога лежи у томе што циљ овог рада није ни био да се да њихов потпуни инвентар, а други — и значајнији — јесте тај што се оваквој врсти појаве мора прићи са ширег компаративног плана да би се избегле замке примамљивог тумачења одређених значења као калкираних, док се, у ствари, може радити и о аутохтоним архаичним значењима или семантичким помацима објашњивим као последица генералних или универзалних семантичких процеса и потенцијала једног језика.¹⁴⁸ Поред израза *немајџи време* „немати материјалних сред-

немају одговарајући синоним домаћег порекла и означавају предмете који су и данас у употреби (*ајвар*, *јасџук* и сл.) и етно-историјских које означавају апстрактне појмове (*боја*, *ћелав*, „типично српски“ *инајџи*) и најчешће се не доживљавају као речи страног порекла.

¹⁴⁵ Калк као термин среће се у већини европских језика, док се појединачно користе и други сложени термини као енгл. *Translated loan-words*, нем. *Lehnübersetzung*, ит. *Prestito semantico*, фр. *Calque linguistique*, а код нас још и *преведеница*, *преведена њосуђеница*, *семантичка њосуђеница* и сл.

¹⁴⁶ Калкови се, такође, у науци о језику деле на *учене* или *књижевне* и *народне*. Потврде из нашег материјала спадају у ове друге.

¹⁴⁷ Уп. Рарагаги 1908, Јашар-Настева 125–162, Јашар-Настева 1962–63 где је дата компаративна, односно сумарна анализа различитих типова калкова, док за појединачне примере в. Schick/Petrova 1985, Schick 1992, Петровић 1999, Петровић 2001.

¹⁴⁸ Упоредне појаве у семантичкој структури на лексичкој равни називају се и међујезичка изосемија. О овоме на балканској равни в. Асенова 1989:35–40.

става (превасходно у контексту свадбе)“ о коме је било речи s.v. *абер* (уп. и *вакай̣и има̣й̣и / нема̣й̣и*), овде се могу се убројати и следећи изрази:

дим бидна̣й̣и / учини̣й̣и „разљутити се, побеснети“ који се може довести у везу са тур. *duman etmek* „разбацивати, растурати, разбити“ (досл. *дим учини̣й̣и*) (TSS).

й̣й̣и̣и (дуан) „пушити, шмркати“: Што не пије дуан ни бурнута од тур. *içtek (sigara, nargile)* „пушити цигаре, наргиле“, досл. *й̣й̣и̣и (цигаре, наргиле)* s.v. *дуан*.

Једини поуздани случај калкирања појединачне лексеме забележен је у случају придева *о̣й̣ворен* „светле боје“ од тур. *açık* „id.“, о чему детаљно Петровић 2001.¹⁴⁹

Полукалкови

Под полукалковима се подразумевају парцијално калкирани изрази (конструкције) као одраз турских синтагми које могу бити глаголске и именске.¹⁵⁰

Глаголски полукалкови

Глаголске синтагме представљају, у највећем броју случајева, турске састављене глаголе саграђене од именске речи и глагола. Они су у српски преузети тако што је глагол преведен, а именица очувана као позајмљеница. Овај тип полукалкова је у Чемерицићевој грађи знатно бројнији од калкова и именских полукалкова, а овде наводимо

¹⁴⁹ Свакако је могуће да у Чемерицићевој збирци има још примера за калкирање, односно семантичко позајмљивање код речи ван синтагматског контекста, али се сваки такав потенцијални случај мора претходно подробно испитати. На пример, глагол *седети̣и* „становати“ на први поглед може се протумачити као калк према тур. *oturmak* „седети; становати“, како то чини Јашар-Настева 136 за мак. *sedi* „живети, становати“. Међутим, домаће *седети̣и* у наведеном значењу забележено је још половином XIV века код западних писаца (RJA), а и у другим словенским језицима адекватни глаголи имају исту семантику, уп. нпр. буг. *сѣдя* „седети, живети, становати“ (БЕР 6:585–587), чеш. *seděti* са допуном *kde* раније се употребљавало у значењу *sídliti* „боравити, пребивати“ (Váša / Trávníček). Такође, треба имати у виду да је калкирање по турском моделу вероватније уколико у идиому који позајмљује постоји и турцизам одговарајућег значења, што је случај код речи *о̣й̣ворен* и изрази *има̣й̣и / нема̣й̣и време*, а није са глаголом *oturmak*. Његов рефлекс је потврђен само у Шкаљићевом речнику, без примера, као *о̣й̣уриса̣й̣и* „сести“ (Škaljić 505).

¹⁵⁰ О парцијалним калковима у македонском уп. Јашар-Настева 149–162.

само њихов попис, док је сваки израз појединачно обрађен под одговарајућом лемом у речнику:

абдес узети, абер немаџи, ајљак седеџи, ак (доћи некоме до ака)¹⁵¹, айларе играти, ацеле (у)чиниџи, вакаџи имаџи / немаџи, дајак изесџи, девр чиниџи (s.v. девр²), диван сџа(ја)џи, дизгин даџи / џусџиџи, дикаџи (у)чиниџи (се), есаџи измиџи, идаре чиниџи, кусур гледаџи, мегдан даџи / искочиџи на, оџуз бир чиниџи / удариџи, џишман биџи / учиниџи се, рџезиљ учиниџи (се), искочија на сељамеџи, џебдиљ учиниџи, џелеф биџи / учиниџи се, џенби учиниџи.

Именски полукалкови

Именски полукалкови су одраз турских двочланих именских синтагми, изафета. У Чемериџићевој збирци забележена су само два таква примера. Један је парцијално преведен неодређени изафет *hanımeli* и гласи *аньмина рука*, док други, *чаџма веђе*¹⁵², представља бесуфиксни или придевски изафет *çatma kaş*. Ово вероватно нису једини примери именских полукалкова, посебно оних насталих делимичним преводжењем бесуфиксног изафета. Код бројних потврда непроменљивих придева, или именица у придевској служби, треба испитати сваки појединачни случај синтагматске употребе, како би се дошло до обухватнијег пописа оваквог типа именских полукалкова.¹⁵³ Овде наведени једини пример *чаџма веђе* издвојен је стога што је турцизам *чаџма*, као самостална реч код Чемериџића наведен без семантичке дефиниције, а шире на српском терену је потврђен само као грађевински термин.

¹⁵¹ Уп. Škaljić 301.

¹⁵² Уп. и чакмали обрве.

¹⁵³ На пример, Јашар-Настева 150 мак. *јаглија сирење* тумачи као полукалк од тур. *yağlı peynir*. Сходно томе и *јаглија сирење* из Чемериџићеве збирке могло би бити полукалк од ове турске синтагме. Међутим, како је *јаглија* „мастан“ посведочено и самостално, а и у значењу „сир“ на ширем терену, може се са подједнаком вероватноћом претпоставити да је овај придев био коришћен у различитим синтагматским склоповима, па и уз *сир*. У македонском је потврђено и *јагли њењер*, док је у нашем материјалу *џенир* забележен самостално и у потврди из тефтера.

IV. ЗАКЉУЧАК

Основни циљ овог рада био је што прецизнија и свеобухватнија **етимолошка обрада турцизама из српског призренског говора**. То је подразумевало на првом месту одређивање адекватног турског етимона, у фонетском и семантичком смислу, кад год је то било могуће. Нека од понуђених етимолошких решења, не само нова, већ пре свега она допуњена и исправљена, могу се применити и на турцизме ван Призрена. На пример, прецизнији етимони наведени код речи *каур* и *ћаур* могу разјаснити поједине проблеме које су имали истраживачи приликом досадашњих тумачења фонетских ликова и порекла ових двеју позајмленица потврђених на ширем српско-хрватском терену. Узимање у обзир извесних турских дијалекатских особина као што је, на пример, губљење интервокалног *в*, чини излишним потребу да се разлика између стандардних турских облика речи и домаћих турцизама тумачи као последица промена насталих у оквиру српског језика приликом њихове адаптације (уп. *дауџија*, *каурма*, *чауш* и др.). То се односи и на тумачење преласка тур. *h* > срп. *к* код речи *бакиши* као последице фонетске адаптације у српском језику (Škaljić 31), што није неопходно јер је та реч у старијим изворима и турским дијалектима забележена као *bakşiş*, затим на објашњење разлике призренског облика *зенгија* аферезом *у-* од стандардног турског *üzengi*, при чему је та промена извршена још у турским дијалектима и у таквој форми посведочена и у другим балканским језицима (Реметић 1996: 383), или третирање полугласа у речи *зџндан* као неетимолошког, мада је он управо у одговарајућем лику забележен у турском говору, (id. 364)¹⁵⁴, као и на бројне друге одреднице у којима је као етимон наведен турски дијалекатски облик речи (*басџира*, *бирјан*, *шефџер* и многе друге); затим код облика суфикса и свих оних варијанти о којима је у закључним разматрањима било речи, а које одступају од стандардних турских особина и форми. Оно што увек треба наглашавати јесте да када год постоји разлика између облика турцизма и

¹⁵⁴ Треба истаћи да је аутор наведене студије уложио хвале вредан труд да у обзир узме особине призренског турског говора приликом тумачења фонетских облига турцизама.

турске речи из савременог језика, објашњење за то на првом месту треба потражити у турским дијалекатским облицима и особинама, па тек онда разматрати могућност утицаја српског језика у процесу адаптације позајмљеница.

Све то је имало за циљ да се понуди **модел етимолошког речника турцизама** који би био у складу са расположивим сазнањима из области турске дијалектологије и историје турског језика. Резултати добијени оваквом студијом треба да помогну будућим истраживачима турцизама у српском језику и укажу им да ваља имати у виду не само савремени турски језик, његове форме и карактеристике, него пре свега народни језик и релевантне турске дијалекатске особине, чак и онда када лексика из изворног турског говора није посведочена, већ се њени облици дају реконструисати као поуздани и валидни. Овде изложени материјал, а посебно методологија етимолошке обраде, наћи ће своју примену преваходно у изради *Етимолошког речника српског језика*. Истовремено, овако анализирана грађа пружа солидну основу за истраживања турцизама из Призрена на различитим лексиколошким нивоима — семантичком, социолингвистичком и етнолингвистичком, затим за њено поређење са одговарајућим материјалом из суседних говора и дијалеката, са резултатима савремених теренских и дијалектолошких истраживања, контрастирање са облицима и значењима из стандардног српско-хрватског корпуса турцизама, као и за сагледавање њеног места и значаја у балканском контексту.

Управо тај **балканолошки ниво** представља један значајан аспект овог рада. Дискусија о томе какав је и колики значај лексичких позајмљеница за балканологију и балкански језички савез још увек је отворена.¹⁵⁵ Међутим, независно од њеног крајњег исхода, успостављање формалних и семантичких балканских изоглоса турцизама, посебно оних дијалекатских, може дати допринос комплетнијем увиду у распрострањеност турцизама на Балкану, раздвајању „учених“ од „народних“ турцизама, сагледавању степена њихове очуваности и

¹⁵⁵ Преглед релевантних мишљења о месту и значају турцизама за проучавање балканског језичког савеза, као и других позајмљеница и лексике уопште даје Соболев 2004а:62–64. Аутор истиче значај проучавања балканске дијалекатске лексике, посебно, позајмљеница, залажући се да се, с обзиром на то да је „балкански језички савез конвергентна творевина ареално-типолошког карактера [...] он се може и треба проучавати пре свега лингвогеографским и ареално-типолошким методама, што подразумева спој балканске лингвистике и дијалектологије, а посебно израду балканског лингвистичког атласа“ (id. 64). Важност лексичког материјала за формирање језичких савеза какав је балкански посебно је истицала Десницкая 1988.

продуктивности у дијалектима као најконзервативнијем делу језика, као и проучавању низа других занимљивих тема. За наизглед усамљене потврде из Призрена, незабележене код Скока и Шкаљића, пронађене су паралеле у другим балканским језицима. Неке од тих речи, као што су: *бал кабаги*, *диичик*, *ђелина*, *ђукс*, *инђилиз*, *лустрација*, *мисиција*, *муасебеџија*, *пајтон*, *руба*, *сене*, *ћимнон* могу се убројати у корпус лексичких балканских турцизама, а неретко им управо ова српска дијалекатска реч омогућава тај статус, односно представља трећу потврду, поред постојеће две из несродних балканских језика. Друге имају паралеле само у неком од јужнословенских језика или само у албанском, као на пример: *дјиздисаџи*, *јузлук*, *џаксиџи*, *мазала*, *мићџин*, *ниџиџи*, *оџоз*, *џенир*, *џирол*, *сиљдисаџи*, *сиџ*, *ћими*, *уџ*. Оне не спадају у корпус балканских турцизама, али се евентуалном појавом новог дијалекатског материјала из других балканских језика могу, овако забележене, сврстати у ту групу.

Значај пручавања турцизама за дијалектологију и историју турског језика често је истицан.¹⁵⁶ Српски дијалекатски материјал из Призрена је са овог аспекта посебно вредан зато што показује изразиту подударност у свим оним дистинктивним, често и архаичним, дијалекатским особинама које одликују призренски турски говор, и шире, западнорумелијске дијалекте. Овде нећемо поново наводити све те карактеристике пошто су оне изложене у уводним и закључним разматрањима која се тичу фонетике и фонетске адаптације турцизама из Призрена. Увид у раширеност тих особина код турцизама омогућава да се поједини незабележени турски дијалекатски облици могу са већом сигурношћу реконструисати, као што је то случај код етимона речи *бајмак*, *бџнг*, *мејџеџија*, *мџндиз* и др. Тиме и реконструкција других турских дијалекатских облика као непосредних етимона балканских турцизама добија на научној веродостојности. Понекад потврде турцизама дају поуздан податак о очуваности изворне семантике код непотврђеног турског дијалекатског глагола (в. s.v. *кусџисаџи*). Разуме се, тек увид у комплетан корпус не само српских, већ и других балканских дијалекатских турцизама, може довести до прецизнијих и релевантнијих закључака везаних за историју и дијалектологију турског језика. Овај рад представља један у низу покушаја да се тај корпус допуни у складу са захтевима модерне етимолошке обраде.

Од овде обрађених близу хиљаду седамсто одредница, нешто више од четристо одредница, а много више речи које се у оквиру њих

¹⁵⁶ Уп. посебно Nazai 1961a, Stachowski 1962.

налазе, нису посведочене у Скоковом или Шкаљићевом речнику. Од тог броја више од двеста одредница изостају појединачно у сваком од ова два приручника, док се око стотину њих не налазе нити у једном.¹⁵⁷ У овај статистички осврт нису урачунате специфичне фонетске варијанте призренских турцизама, јер би у том случају ове бројке биле далеко веће. Такође нису убројане ни исправке етимолошких тумачења, као ни адекватнији турски етимони предложени у овом речнику. Преко хиљаду одредница могу се сврстати у корпус балканских лексичких турцизама, а преко четресто педесет имају паралеле у барем још једном балканском језику. Осамдесет и пет речи представљају искључиво градске, призренске, позајмљенице потврђене само у Чемерикићевој збирци. Близу четрдесет имају локални карактер, односно забележене су још једино у Елезовићевом речнику. Око осамдесет речи из Призрена немају паралеле у другим балканским језицима, али су потврђене на широј српско-хрватској територији. Ови подаци се, наравно, морају узети са извесном резервом и подложни су изменама. Сваким новообјављеним или нама тренутно недоступним лексичким материјалом, како из српског тако и из других балканских језика, они могу бити допуњавани и кориговани.

Навођење ових статистичких података, поред модела предложеног етимолошког речника, послужиће нам као додатна потпора за оправданост оваквих истраживања турцизама и данас. Почетком осамдесетих година прошлог века, безмало сто година након изласка капиталног Миклошичевог речника турцизама, изражено је уверење да је лексички корпус турцизама на простору Балкана толико нарастао да је балканологији нужан један „нови Миклошич“ (Назај 1981). Основа за такав подухват били би речници турцизама у сваком од балканских језика, у којима би дијалекатска лексика обавезно морала бити заступљена.¹⁵⁸ Године 2011. навршило се педесет пет година од смрти Петра Скока, а 2012. године биће и педесет пет година од изласка првог литографисаног издања Шкаљићевог речника турцизама.¹⁵⁹ У међувремену је објављено осамнаест томова РСА, као и низ дијалекатских и термилошких речника, студија и ситнијих прилога који доносе лексичку грађу из српско-хрватских дијалеката — њихов број

¹⁵⁷ О диспропорцији између Шкаљићевог, Скоковог и Елезовићевог корпуса турцизама в. Петровић 1994а.

¹⁵⁸ Уп. Соболев 2004а:63.

¹⁵⁹ Прво штампано издање изашло је 1965. године. Оно је допуњено грађом у односу на литографисано, али не значајније је од њега се разликује на првом месту по допунама и исправкама етимолошких тумачења. О томе в. Петровић 1993:82–85, Petrović 2000b.

мери се стотинама¹⁶⁰ — а који своје место нису могли наћи у два највећа и најзначајнија приручника за проучавање турцизама у српском језику, Скоковом *Етимологијском рјечнику хрватскога или српскога језика* и Шкаљићевом речнику *Турцизама у српскохрватском–хрватскосрпском језику*. Појавом прве свеске *Етимолошког речника српског језика* (ЕРСЈ) 2003. године започето је издавање свеобухватног етимолошког приручника српског језика који би требало да обради комплетан лексички материјал из српског књижевног језика и његових дијалеката.¹⁶¹ Турцизми, разуме се, чине саставни део тог корпуса. Но, овај речник, сходно својој концепцији, неће дати комплетан инвентар турцизама — у њему своје место неће наћи они локални и слабо потврђени, нити ће се на овде изложени начин анализирати њихово дубље порекло и наводити сви деривати и семантичке нијансе¹⁶², а рад на издавању оваквих капиталних пројеката нужно траје више деценија. Имајући у виду овакву ситуацију, чини нам се умесним да се послужимо сликовитим изразом са почетка овог одељка и приметимо како би, и за србистику и за балканологију, било корисно и потребно да се изради један „нови Шкаљић“.

¹⁶⁰ За детаљан списак ових извора године в. ЕРСЈ 1:13–20, id. 2:5–6, id. 3:7–9.

¹⁶¹ До сада су изашле још две свеске, 2006. и 2008. године.

¹⁶² О методологији обраде турцизама у ЕРСЈ в. Петровић 1997.

V. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

- Абаев** — В. И. Абаев, *Историко-этимологический словарь осетинского языка* 1–4, Москва / Ленинград, 1958–1989.
- Адамовић 1969** — М. Адамовић, Турске позајмице неосманског порекла, *НЈ* 17/5, 284–298.
- Адамовић 1970** — М. Адамовић, Неке османске етимологије, *Анали Филолошког факултета* 10, Београд, 61–69.
- Адамовић 1973** — М. Адамовић, О пореклу српскохрватских османизама, *ЈФ* 30/1–2, 229–236.
- Алексовски 1985** — Д. Алексовски, *Сџранскије зборови во крајовскиот говор*, Скопје.
- Андоноски 1951** — А. Г. Андоноски, Зборови от Дебарско, *МЈ* 2/3–4, 93–95.
- Андоноски 1952** — А. Г. Андоноски, Зборови от Дебарско, *МЈ* 3/5, 119–120.
- Асенова 1989** — П. Асенова, *Балканско езиковознание. Основни проблеми на балканския езиков съюз*, София.
- Бајрактаревић 1961** — Ф. Бајрактаревић, Прилог проучавању наших позајмица оријенталног порекла, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 27/1–2, Београд, 65–79.
- БД** — *Българска диалектология*, София.
- БЕ** — *Български език*, София.
- БЕР** — *Български етимологичен речник*, София 1971—.
- Бјелетић/Влајић-Поповић/Лома 1997** — М. Бјелетић, Ј. Влајић-Поповић, А. Лома, Нивои етимолошке анализе и сегментација одредница у ЕРСЈ, *ЗбМСФЛ* 40/1, 9–19.
- Бјелетић 1996** — М. Бјелетић, Од девет брата крв (фитоними и термини сродства), *Кодови словенских култура* 1, Београд, 89–101.
- Бјелетић 2002** — М. Бјелетић, Духовна култура Словена у светлу етимологије: јсл. (х)ала, *Dzieje Słowian w świetle leksyki*, Kraków, 75–82.
- Богдановић 1979** — Н. Богдановић, Говори Бучума и Белог Потока, *СДЗб* 25, 1–178.
- Богдановић 1987** — Н. Богдановић, Говор Алексиначког поморавља, *СДЗб* 33, 7–302.
- Борисова 2007** — Д. Борисова, За произхода на бълг. харч, арч, хардж, срхр. харч, арч, харач, арач (и на производни од тях), *Словенска етимологија данас*, Зборник симпозијума одржаног од 5. до 10. септембра 2006. године у Београду, Београд, 41–49.
- Вачева-Хотева/Керемидчиева** — М. Вачева-Хотева, С. Керемидчиева, *Говорът на село Зарово Солунско*, София, 2000.

- Видоески 1968** — Б. Видоески, Дебарските говори (со посебен осврт на нивното разграничување), *МЈ* 19, 59–96.
- Вук** — В. Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, Београд 1898³.
- Вукићевић 1996** — М. Вукићевић, Турцизми у називима покућства у говору Приштине и њене околине, *О лексичким позајмљеницама*, Суботица–Београд, 267–275.
- Геров** — Н. Геров, *Речник на българския език I–V; Дополнение*, Пловдив 1895–1908, репринт София 1975–1978.
- Даничић** — Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних сџарина српских I–III*, Београд 1863–1864.
- Десницкая 1988** — А. В. Десницкая, Типы лексических взаимосвязей и вопросы образования балканского языкового союза, *Славянское языкознание, X Международнџ съезд славистов*, Москва, 131–150.
- Дзидзилис** — Х. Дзидзилис, *Фонемични проблеми при етимологизуване на грџките заемки в българския език*, София 1990.
- Дмитриев** — Н. К. Дмитриев, Этюды по сербско-турецкому языковому взаимодействию, *Доклады Академии Наук СССР*, II 17–22, XII 268–275, Москва 1928; I 89–95; 103–108, Москва 1929.
- Добрева/Добрев 1983** — А. Добрева, И. Добрев, Предпосылки иранского языкового влияния и его результаты в болгарском языке, *ЛВ* 2, 37–53.
- Ђинђић 1972** — С. Ђинђић, Турско Врање у делу Боре Станковића, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 1–2, Београд, 28–53.
- Ђинђић 1974** — С. Ђинђић, Ка турцизмима Боре Станковића, *Анали Филолошког факултета* 11, Београд, 113–120.
- Ђинђић М.** — М. Ђинђић, *Терминологија коњарства у српском језику с посебним освртом на џурцизме, Истџоци и уџоци. Сећање на Славољуба Ђинђића*, Зборник радова, Филолошки факултет у Београду, Београд 2009, 229–352.
- Елезовић** — Г. Елезовић, Речник косовско–метохиског дијалекта I *СДЗб* IV (1932); II *СДЗб* VI (1935).
- ЕРСЈ** — *Етимолошки речник српског језика*, Београд 2003–.
- ЭССЯ** — *Этимологический словарь славянских языков*, Москва 1974–.
- ЭСТЯ** — Э. В. Севортян et al., *Этимологический словарь тюркских языков*, Москва 1974–.
- Живановић 1887** — Ј. Живановић, Српски језик у околини Призренској, Пећкој, Моравској и Дибарској, *Сџражилово* III, Нови Сад, 554–556, 573–574, 585–587.
- Живковић** — Н. Живковић, *Речник џиројског говора*, Пирот 1987.
- ЗбМСФЛ** — *Зборник Маџице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад.
- Зеленина 1991** — Э. И. Зеленина, О диалектных истоках болгарской текстильной терминологии, *Studia slavica, K 80-летию Самуила Борисовича Бернитейна*, Москва, 70–77.
- Зиројевић 1999** — О. Зиројевић, Призрен — пример хришћанско-исламске коегзистенције, *Новопазарски зборник* 23, Нови Пазар, 127–134.
- Златановић** — М. Златановић, *Речник говора јужне Србије*, Врање 1998 [1997].
- Златановић 1982** — М. Златановић, Ђурђевданска мантафа, *Народно џеснишџво јужне Србије*, Народни музеј, Посебна издања, књ. 7, Врање, 33–38.

- Ивић 1991a** — П. Ивић, О пореклу и особинама пиротског говора (и других говора српског југоистока), *Из српскохрватске дијалектологије*, Ниш, 191–203.
- Ивић 1991b** — П. Ивић, *Изабрани огледи II (Из историје српскохрватског језика)*, Ниш.
- Ивић М. 1995** — М. Ивић, *О зеленом коњу, нови лингвистички огледи*, XX век, Београд.
- Јашар-Настева** — О. Јашар-Настева, *Турскије лескички елементи во македонскиој јазик*, Скопје.
- Јашар-Настева 1962–1963** — О. Јашар-Настева, Македонските калки од турскиот јазик, *МЈ* 13/14, 1–2, 109–172.
- Јашар-Настева 1970** — О. Јашар-Настева, Турскиот говор во гостиварскиот крај, *Гостиварскиој крај (македонскиој, албанскиој и турскиој говор)* II, Гостивар, 271–306.
- Јовановић 2004** — В. Јовановић, Речник села Каменице код Ниша, *СДЗб* 51, 319–688.
- ЈФ** — *Јужнословенски филолог*, Београд.
- Κυρανούδης** — Π. Κυρανούδης, *Φωνητική των τουρκικών δανείων του ιδιώματος Σουφλίου*, Неobjављени магистарски рад.
- ΛΚΝΗ** — ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ, Θεσσαλονίκη 2001.
- Митровић** — Б. Митровић, *Речник лесковачког говора*, Лесковац 1984.
- Михајловић** — В. Михајловић, *Грађа за речник сѝраних речи у ѝредвуковском ѝериоду*, I–II, Нови Сад 1972–1974.
- МЈ** — Македонски јазик, Скопје.
- Младенов** — С. Младенов, *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*, София 1941.
- Моллова 1964** — М. Моллова, Относно ориенталските заемки в „Български тълковен речник“, *БЕ* 14/6, 534–539.
- Москов 1964** — М. Москов, Обци по производ турски заемки в балканските езици, *БЕ* 14/2–3, 186–190.
- Москов 1969** — М. Москов, Турски и тюркски заемки от звукоподражателен и незвукоподражателен характер в балканските езици, *Годишник на Софийския университет, Факултет по славянски филологии* 62, София, 433–532.
- Москов 1995** — М. Москов, Към българския етимологичен речник, *БЕ* 45/4, 316–321.
- Николић 1955** — Ј. Николић, Мутавције Ниша и околине, *Гласник Етнографског музеја* 18, Београд, 137–156.
- НЈ** — *Наш језик*, Београд.
- НССУВД** — *Научни састѝанак славистиѝа у Вукове дане*, Београд.
- ОС** — *Огледна свеска*, Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ, Библиотека ЈФ, н.с. 15, Београд 1998.
- Пеев 1988** — К. Пеев, *Кукушкиој говор*, II *Речник*, Скопје.
- Пеев 1999** — К. Пеев, *Речник на македонскиѝе говори во југоистѝочниој егејски дел*, Скопје.
- Панајотовић** — Т. Г. Панајотовић, *Адеѝи. Живоѝи и обичаѝи сѝановниѝиѝва ѝироѝског краја*, Пирот 1986 (речник 151–164).

- Петровић 1993а** — С. Петровић, Историјат и стање проучавања турцизама у српскохрватском језику, *ЗбМСФЛ* 36/2, 71–127.
- Петровић 1993б** — С. Петровић, Парне речи и понављања турског порекла у српскохрватском језику кроз разне језичке нивое, *НССУВД* 21/2, 102–109.
- Петровић 1994а** — С. Петровић, Значај дијалекатског материјала за проучавање турцизама у српском језику, *Говори призренско-џимочке области и суседних дијалеката*, Ниш, 427–431.
- Петровић 1994б** — С. Петровић, Сх. аљкав „неуредан“, *ЗбМСФЛ* 27/1–2, 461–468.
- Петровић 1995** — С. Петровић, Неки турцизми у српскохрватској кулинарској терминологији, *ЈФ* 51, 223–232.
- Петровић 1996** — С. Петровић, Етимолошке белешке (сх. *бага*, *баглама*, *баге*, *багља*), *НЈ* 31/1–5, 137–140.
- Петровић 1998** — С. Петровић, Сх. *бага* „обољење зглобова код коња и људи“, *ЈФ* 54, 175–185.
- Петровић 1999** — С. Петровић, *Ни абера нема*, *НЈ* 33/1–2, 90–98.
- Петровић 2000** — С. Петровић, Дијалекти у контакту — порекло и фонетски лик шест турцизама из јужне Србије, *ЈФ* 56/3–4, 803–812.
- Петровић 2001** — С. Петровић, *Отворено и затворено* као ознаке за светлу и тамну нијансу боја, *Кодови словенских култура* 6, *Боје*, Београд, 32–41.
- Петровић 2002** — С. Петровић, [Приказ] П. Радић, *Турски суфикси у српском језику са освртом на сјање у македонском и бугарском*, Библиотека ЈФ, н.с. 17, Београд 2001, *ЈФ* 58, 132–136.
- Петровић 2004** — С. Петровић, Путеви лексичког позајмљивања на Балкану, Позајмљенице из албанског у српском призренском говору, *Balkanica* 34, Београд, 157–172.
- Петровић 2005** — С. Петровић, За произхода на два турцизма: сјрб. *бенг* „младеж“, *болме* „тњнк зид, преграда“ и техните паралели в балканските езици, *БЕ* 51/4, 89–94.
- Петровић 2006** — С. Петровић, Срп. дијал. *кавал* „каналѝ између оцака са радом поврћа“ — порекло и балканске паралеле, *Годишњак за српски језик и књижевност* 20/8, Ниш, 345–350.
- Петровић 2007а** — С. Петровић, Раздвајање хомонима, словенско–балканска прожимања, *Словенска етимологија данас*. Зборник радова са скупа одржаног од 5. до 7. септембра 2006. у Београду, Београд, 349–359.
- Петровић 2007б** — С. Петровић, Из црногорске дијалекатске лексике, *ЗбМСФЛ* 50, 667–674.
- Петровић 2008** — С. Петровић, О турцизмима *гаваз / каваз*, *голсуз / колсуз*, *гумрија / кумрија*, Зборник Института за српски језик САНУ I, Београд, 429–434.
- Петровић 2009а** — С. Петровић, Од именице *(х)ајтар* „воља, наклоност, милост“ до придева *безајтарен* „необазрив“, *ЈФ* 65, 319–330.
- Петровић 2009б** — С. Петровић, Прилог проучавању турцизама из Врања и суседних говора, *Исјоци и ујшоци. Сећање на Славољуба Ђинђића*. Зборник радова, Филолошки факултет у Београду, Београд, 147–157.
- Петровић 2010а** — С. Петровић, Збирка речи из Призрена Димитрија Чемерићића као извор за проучавање језичке и културне интерференције на Косову и Метохији, Међународни тематски зборник *Косово и Метохија у цивили-*

зацїјским *ѣоковима*, књ. 1, *Језик и народна ѣрадиција*, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 325–337.

Петровић 2010б — С. Петровић, *Дахија и даија* — „насилник“ и „јунак“, *ЈФ* 66, 373–386.

Петровић 2011 — С. Петровић, Турцизми у црногорским народним говорима (1), *ЗбСФЛ* 54/2, 191–197.

Петровић Т. 2000 — Т. Петровић, Хомонимија, терминологија и етимолошка пракса: сх. *чай* „мера, алатка за мерење раздаљине“, *ЈФ* 56/3–4, 813–821.

Петровић 1993 — С. Петровић, Об одном псевдотурцизме: сербохорв. *алиѣи* „баловатъ“, *ЛВ* 36/2, 159–163.

Поповић Ђ. 1884 — Ђ. Поповић, Турске и друге источанске речи у нашем језику, *Гласник српског ученог друштва* 59, Београд.

Радић 2001 — П. Радић, *Турски суфикси у српском језику, са осврћом на сѣање у македонском и бугарском*, Библиотека Јужнословенског филолога, н.с. 17, Београд.

Радлов — В. В. Радлов, *Опыт словаря тюркских наречий* 1–4, Санктпетербургъ 1893.

Рачева 1971 — М. Рачева, Ориенталски заемки в български език. Към етимологијата на *бекяр(ин)*, *БЕ* 21/5, 461–462.

Рачева 2003 — М. Рачева, Ещо раз „О зеленом коне“, *Этимология 2000–2002*, Москва, 80–109.

РБЕ — *Речник на български език*, София 1977–.

Реметић 1996 — С. Реметић, Српски призренски говор I (гласови и облици), *СДЗб* 42, 319–614.

РМЈ — *Речник на македонскиот јазик со српскохрватски ѣолкувања*, Скопје 1986.

РРОДД — *Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век*, под редакцијата на Ст. Илчев, София 1974.

РСА — *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ, Београд 1959–.

СДЗб — *Српски дијалектјолошки зборник*, Београд.

Симоновић — Б. Симоновић, Прилози за речник врањског говора, *Врањски Гласник* 31–32/1998–1999, Врање 1998–1999, 211–237.

Соболев 2004а — А. Н. Соболев, Опыт исследования тюркизмов в балканских диалектах (I), *ЗфВ* 40/1, 61–91.

Соболев 2004б — А. Н. Соболев, Опыт исследования тюркизмов в балканских диалектах (II), *ЗфВ* 40/2, 206–229.

Стаховский 1965 — С. Стаховский, Заметки о методологии этимологических исследований турецких заимствований в сербо-хорватском языке, *Этимология 1964*, Москва, 56–69.

Стаховский 1967 — С. Стаховский, Турцизмы в словаре Я. Микали, *Этимология 1965*, Москва, 196–210.

Стојаковић 1985 — Особености турцизама у „Протоколу писама“ Проте Матије Ненадовића, *Зборник радова са научног скупја „Пројна Матија Ненадовић и његово доба“*, САНУ, Научни скупови XXVI, Београд, 433–441.

- Табакова 1998** — Д. Табакова, Срхр. *ćiriš* в етимологичния речник на Петър Скок, бълг. *кириш*, *чирши*, *Съпоставително езикознание / Contrastive linguistics* 23/3–4, София, 108–111.
- Тодоров 1994** — Т. Ат. Тодоров, *Етимологични етюди, Произход на български думи*, София.
- Ћирић 1983** — Љ. Ћирић, Говор Лужнице, *СДЗБ* 29, 7–191.
- Хазаи 1964** — Г. Хазаи, О некоторых актуальных вопросах исследования балкано-турецких диалектов, *ЛВ* 9/1, 57–69.
- Чемериќић** — Д. Чемериќић, Збирка речи из Призрена.

*

- Adamović 1972–1973** — М. Adamović, Razvitak vokalizma kod nekih osmanskih sufiksa, *POF* 22–23, 281–299.
- Andrić 2003** — М. Andrić, Turcizmi u seoskom govoru Slavonije, *Migracija i etničke teme* 19/1, Zagreb, 17–27.
- Bajraktarević 1958** — F. Bajraktarević, The Influence of Oriental Languages on Serbo-Croat, *Proceedings of the Eight International Congress of Linguists*, Oslo, 128–130.
- Bajraktarević 1961** — F. Bajraktarević, Prilog proučavanju naših pozajmica orijentalnog porekla, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор* 27/1–2, Београд, 65–79.
- Berneker** — E. Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, А–могъ, I–II, Heidelberg 1908–1913.
- Bezljaj** — F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Ljubljana 1977–.
- Bjeletić 1995** — М. Bjeletić, Turcizmi u srpskohrvatskoj terminologiji srodstva, *JФ* 51, 203–221.
- Bloomfield** — L. Bloomfield, *Language*, New York 1962.
- Boretzky 1975** — N. Boretzky, *Der Türkische Einfluss auf das Albanische, Teil I, Phonologie und Morphologie der albanischen Turzismen*, Wiesbaden.
- Boretzky 1976** — N. Boretzky, *Der Türkische Einfluss auf das Albanische, Teil II, Wörterbuch der albanischen Turzismen*, Wiesbaden.
- Caferoğlu** — A. Caferoğlu, Die anatolischen und rumelischen Dialekte, *Philologiae Turicae Fundamenta* I, Wiesbaden 1959, 239–260.
- Cioranescu** — A. Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano*, Tenerife 1966.
- Clauson** — G. Clauson, *An etymological Dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*, Oxford 1972.
- Çabej** — E. Çabej, *Studime etimologjike në fushë të shqipës*, Tiranë, I–II 1976, III 1987.
- Çağatay 1954** — S. Çağatay, Türkçede *ñ* ~ *ğ* sesine dair, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1954, Ankara, 15–30.
- DELI** — M. Cortelazzo, P. Zolli, *Dizionario etimologico della lingua italiana* 1–5, Bologna 1979–1988.
- Devereux 1983** — R. Devereux, Il contributo dell'italiano al vocabolario turco, *Le lingue del mondo* 3, 4, 5, Firenze, 217–225, 317–325, 406–415.

- Doerfer** — G. Doerfer, *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen I–IV*, Wiesbaden 1963–1975.
- DS** — *Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü I–IX*, Ankara 1963–1977.
- Đindić** — S. Đindić, *Udžbenik turskog jezika*, Beograd 1983.
- Eckmann 1941** — J. Eckmann, Die türkische Mundart von Warna, *Körös-Csoma-Archivum* 3/2, Budapest, 144–214.
- Eckmann 1950** — J. Eckmann, Razgrad Türk ağzı, *Türk Dili ve Tarihi hakkında Araştırmalar* 1, Ankara, 1–25.
- Eckmann 1960** — J. Eckmann, Dinler (Makedonya) Türk ağzı, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, 189–204.
- Eckmann 1962a** — J. Eckmann, Kumanova (Makedonya) Türk ağzı, *Németh armağanı*, Ankara, 111–144.
- Eckmann 1962b** — J. Eckmann, The Turkish Dialect of Edirne, *American Studies in Altaic Linguistics* 13, Bloomington, 45–69.
- Eren** — H. Eren, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara 1999.
- EWU** — *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* 1–6, Budapest 1992.
- Eyuboğlu** — İ. Z. Eyuboğlu, *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*, İstanbul 1991.
- Friedman 2005** — V. A. Friedman, Turkish in the Balkans: Roles and Reversals, *Языки и диалекты малых этнических групп на Балканах, Материалы международной научной конференции (Санкт-Петербург, 11–12 июня 2004. г.)*, Санкт-Петербург – Мюнхен, 219–236.
- FSHS** — *Fjalor shqip-serbokroatisht*, Prishtinë 1981.
- Grannes 1996** — A. Grannes, *Turco-Bulgarica. Articles in English and French concerning Turkish Influence on Bulgarian*, Wiesbaden 1996.
- Hadrovics 1985** — L. Hadrovics, *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest.
- Hafiz 1977a** — N. Hafiz, Specifičnosti prizrenskog turskog govora, *POF* 27, 61–100.
- Hafiz 1977b** — N. Hafiz, Prištine Türk ağzının özellikleri, *Uluslararası Yunus Emre, Nasreddin Hoca, Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türk dili semineri*, Konya, 239–265.
- Hafiz 1979** — N. Hafiz, Kosova Mitroviçasi Vuçiturn ve Prištine Türk ağızlarının başlıca özellikleri, *Çevren* 6/1–2, Prištine, 75–91.
- Hazai 1959** — G. Hazai, Les dialectes turcs du Rhodope, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 9/2, Budapest, 205–229.
- Hazai 1960** — G. Hazai, Beiträge zur Kenntnis der türkischen Mundarten Mazedoniens, *Rocznik Orientalistyczny* 23/2, Warszawa, 83–100.
- Hazai 1961a** — G. Hazai, Remarques sur les rapports des langues slaves des Balkans avec le turc-osmali, *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 8/1–3, Budapest, 97–138.
- Hazai 1961b** — G. Hazai, Contribution à l’histoire d’une limite dialectale dans les Balkans, *Orbis* 10/1, Louvain, 15–19.
- Hazai 1964** — G. Hazai, Prilog istorijatu morfeme *-luk*, *ЗМФЛ* 7, 55–62.
- Hazai 2001** — G. Hazai, Zur Geschichte des Wortpaares *kâfir* ~ *gâvur* ‘Unglaubiger; Nicht-Moslem’ im Türkkeitürkischen, *Studia in Honorem Professoris Verae Mutaščieva*, Sofia, 127–134.
- Hazai/Kappler** — G. Hazai, M. Kappler, Der Einfluss des Türkischen in Südosteuropa, *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*, Wiesbaden 1999, 649–675.

- Juraga 2010** – E. Juraga, Turcizmi u Murterskom govoru, *Čakavska rič* 38/1-2, siječanj – prosinac, Split, 333-342.
- Jusuf** – S. Jusuf, *Prizrenski turski govor*, Priština 1987.
- Kahane/Kahane/Tietze** – H. Kahane, R. Kahane, A. Tietze, *The Lingua Franca in the Levant, Turkish nautical Terms of Italian and Greek Origin*, Urbana 1958.
- Kakuk 1958** – S. Kakuk, Le dialecte turc de Kazanlyk, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 8/2, Budapest, 169–187.
- Kakuk 1961** – S. Kakuk, Die türkischen Mundarten von Küstendil und Mihailovgrad, *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 11, Budapest, 301–386.
- Kakuk 1972** – S. Kakuk, Le dialecte turc d’Ohrid en Macédoine, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 26, Budapest, 227–282.
- Kaleši 1962** – H. Kaleši, Prizren kao kulturni centar za vreme turskog perioda, *Gjurmime Albanologjike* 1, Priština, 91–115.
- Kappler 2000** – M. Kappler, Turkologie und Südosteuropalinguistik, *Die Südost-europa-Wissenschaften im neuen Jahrhundert, Akten der Tagung vom 16.–19. 10. 1999*, Wiesbaden, 129–143.
- Katona 1969** – L. K. Katona, Le dialecte turc de la Macédoine de l’Ouest, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, 57–149.
- Klaić** – B. Klaić, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb 1983.
- Klaparić 2001** – B. Klaparić, *Turcizmi u govoru i narodnim pjesmama Imotske krajine*, Imotski.
- Knežević** – A. Knežević, Die Turzismen in der Sprache der Kroaten und Serben, Meisenheim am Glan 1962.
- Knüppel 2011** – M. Knüppel, Noch einmal zur Herkunft von serbokroatisch *čêrga* ~ *čërga* '(kleines) Zelt, Teppich etc.', *Studia Etymologica Cracoviensia* 16, Kraków, 17–22.
- Korkmaz 1990** – Z. Korkmaz, Anatolian Dialects, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, Teil I, Budapest, 388–413.
- Kowalski 1926** – T. Kowalski, Osmanisch-türkische Volkslieder aus Mazedonien, *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 33, Wien, 166–231.
- Kowalski 1930** – T. Kowalski, Einige Probleme der osmanisch-türkischen Dialektforschung, *Rocznik Orientalistyczny* 7, Warszawa, 264–280.
- Kowalski 1933** – T. Kowalski, *Les Turcs et la langue turque de la Bulgarie du Nord-Est*, Cracovie.
- LB** – *Linguistique balkanique / Балканско езикознание*, София.
- Lokotsch** – K. Lokotsch, *Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs*, Heidelberg 1927.
- Menges 1969–1970** – K. H. Menges, Zum neuen Български етимологичен речник und den türkischen Elementen im Bulgarischen, *ZfB* 7/1, 2, 55–83.
- Miklosich** – F. Miklosich, *Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen, Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe*, 34/1884, 239-326, 35/1885, 105-192, Nachträge. 37/1889, 1-88, 38/1890, 1-194.

- Miklosich 1890** — F. Miklosich, *Über die Einwirkung des Türkischen auf die Grammatik südosteuropäischen Sprachen, Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe*, Wien.
- Mollova 1968** — M. Mollova, Parler turc de Florina, *LB* 13, 95–127.
- Mollova 1973–1974** — M. Mollova, Balkanlarda Türk e-ağzları, *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 2–3, Ankara, 357–414.
- Mollova 1982** — M. Mollova, Quelques turcismes en a- dans les langues serbocroate et bulgare, *LB* 25/2, 37–66.
- Mollova 1986** — M. Mollova, Sur quelques turcismes à d-, e-, ž- en bulgare, *JФ* 42, 147–163.
- Mollova 2001** — M. Mollova, Sur certains orientalismes en bulgare et serbocroate, *ZfB* 37/2, 168–188.
- Mollova 2003** — M. R. Mollova, *Doğu Rodop Türk Ağzlarının Sözlüğü, Dictionnaire Dialectologique du Turc du Rhodope de l'Est, Turc-Français*, Ankara.
- Németh 1953** — Gy. Németh, Le passage ö > ü dans les parlers turcs de la Roumélie nord-ouest, *Rocznik Orientalistyczny* 17, Warszawa, 114–121.
- Németh 1956** — Gy. Németh, *Zur Einteilung der türkischen Mundarten Bulgariens*, Sofia.
- Németh 1961** — Gy. Németh, Traces of the Turkish Language in Albania, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 13/1–2, Budapest, 9–29.
- Németh 1965** — Gy. Németh, *Die Türken von Vidin. Sprache, Folklore, Religion*, Budapest.
- Nosić** — M. Nosić, *Rječnik posuđenica iz turskoga jezika*, Rijeka 2005.
- Orel** — V. Orel, *Albanian Etymological Dictionary*, Leiden etc. 1998.
- Papahagi** — T. Papahagi, *Diçtionarul dialectului aromân, general si etimologic I–II*, Bucureşti 1963.
- Papahagi 1908** — P. Papahagi, Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanischen, Neugriechischen und Bulgarischen, *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig* 14, Leipzig, 113–170.
- Petkova-Schick 1992** — I. Petkova-Schick, Osmanisch-türkische Reflexionen im Balkanslawischen unter besonderer Berücksichtigung der Phraseologie und Lexikologie, *LB* 35/1–2, 59–66.
- Petkova-Schick/Petrova 1985** — I. Petkova-Schick, S. Petrova, Zum osmanisch-türkischen Einfluss auf die Balkansprachen, *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 31, Budapest, 357–366.
- Petrou 2008** — M. Petrou, Greek elements in Turkish argot, *ZfB* 44, 159–185.
- Petrović 2000a** — S. Petrović, Some problems of Balkan Turcisms, *Balkanlinguistik - Synchronie und Diachronie*, Thessaloniki, 175–187.
- Petrović 2000b** — S. Petrović, O rečima persijskog porekla u srpskom jeziku, *Persijska kultura na prostoru Jugoslavije*, Beograd, 72–80.
- Petrović 2003** — S. Petrović, On Some Serbian Dialectal Turcisms, *Съпоставително езикознание / Contrastive linguistics* 28/2, София, 70–77.
- Petrović 2004** — S. Petrović, Fehim Bajraktarević o rečima istočnjačkog porekla u srpsko-hrvatskom jeziku, *Nur* 12/40, Beograd, 71–75.
- POF** — *Prilozi za orijentalnu filologiju*, Sarajevo.

- Račeva 1998** — M. Račeva, Zur historisch-etymologischen Untersuchung der türkischen Farbbezeichnung *mor*, *Studia Turcologica Cracoviensia*, Kraków, 209–215.
- Račeva 2000** — M. Račeva, Balkanische Sprachbeziehungen, widerspiegelt in einer bulgarischen Farbbezeichnung, *Balkanlinguistik — Synchronie und Diachronie*, Thessaloniki, 189–192.
- Räsänen** — M. Räsänen, *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkischen*, Helsinki 1969.
- Redhouse** — *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük*, İstanbul 1988¹⁰.
- RJA** — *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*, Zagreb 1880–1976.
- Rollet** — J. Rollet, *Les turcismes en serbo-croate, bulgare, grec, roumain et hongrois*, İstanbul 1996.
- Schaller 1999** — H. W. Schaller, Die Lehnwortbeziehungen der Sprachen in Südosteuropa, *Handbuch der Südosteuropa-Linguistik*, Wiesbaden, 463–485.
- Schmaus 1955** — A. Schmaus, Zur Lautgestalt der türkischen Lehnwörter in den südslavischen Sprachen, *Münchener Studien zur Sprachwissenschaft*, Heft 6, München, 104–123.
- Schmaus 1961–1962** — A. Schmaus, *Gramatički rod turskih imenica u južnoslovenskim jezicima*, *36МСФЛ* 4–5, 300–308.
- Schmaus 1968a** — A. Schmaus, Türkisch *k' ~ g'*, *ç ~ c* in den Balkansprachen, *Slavistische Studien zum VI International Slavistikongress in Prague*, München, 170–182.
- Schmaus 1968b** — A. Schmaus, Pojave tursko-srpskohrvatske jezičke interferencije, *Godišnjak centra za balkanološka ispitivanja* 4/4, Sarajevo, 120–135.
- SDD** — *Türkiye' de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi I–IV*, İstanbul 1939–1949.
- Skok** — P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*, Zagreb 1971–1974.
- Skok 1937–1938** — P. Skok, Prilozi proučavanju turcizama u srpskohrvatskom jeziku, *Slavia* 15, Praha, 166–190, 336–366, 481–505.
- Smailović** — I. Smailović, *Muslimanska imena orijentalog porijekla u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1977.
- SP** — *Słownik prasłowiański*, Wrocław etc. 1974—.
- Stachowski 1961** — S. Stachowski, *Przyrostki obcego pochodzenia w języku serbochorwackim*, Kraków.
- Stachowski 1962** — S. Stachowski, Die osmanisch-türkischen Lehnwörter im Serbo-croatischen und ihre Bedeutung für die historische Phonetik des Osmanisch-Türkischen, *Folia Orientalia* 4, Kraków, 143–170.
- Stachowski 1963** — S. Stachowski, Studien über den osmanisch-türkischen Wortschatz, *Folia Orientalia* 5, Kraków, 75–88.
- Stachowski 1965a** — S. Stachowski, (приказ) A. Škaljić, *Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj književnosti Bosne i Hercegovine I–II*, Sarajevo 1957, *Rocznik Slawistyczny* 24/1, Kraków, 162–171.
- Stachowski 1965b** — S. Stachowski, Studien über den osmanisch-türkischen Wortschatz, *Folia Orientalia* 6, Kraków, 41–54; 75–89.
- Stachowski 1967** — S. Stachowski, *Studia nad chronologią turcyzmów w języku serbo-chorwackim*, Kraków.

- Stachowski 1973** — S. Stachowski, *Fonetyka zapożyczeń osmańsko-tureckich w języku serbsko-chorwackim*, Wrocław.
- Stachowski 1979** — S. Stachowski, Slawische Wörter in der türkischen Sprache des 17. Jahrhunderts, *Studia Slavica Hungarica* 25, Budapest, 363–370.
- Stachowski 1992** — S. Stachowski, *Türkische Lehnwörter im serbischen Dialekt von Pirot*, *Prace językoznawcze* 111, Kraków.
- Stachowski 1994** — S. Stachowski, Geschichte des osmanisch-türkischen *pınar* „Quelle“, *Rocznik Orientalistyczny* 49/2, Warszawa, 185–190.
- Stachowski 1997** — S. Stachowski, Turcizmy w dialektach serbsko-chorwackich (1), *Prace językoznawcze* 118, Kraków, 87–102.
- Stachowski 1998** — S. Stachowski, *Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü / Wörterbuch der neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen*, İstanbul.
- Stachowski 1999** — S. Stachowski, Turcizmy w dialektach serbsko-chorwackich (2), *Prace językoznawcze* 119, Kraków, 111–117.
- Stachowski 2000** — S. Stachowski, Słowniczek bałkańskich turcizmów T. Jeża, *Prace językoznawcze* 120, Kraków, 199–218.
- Stachowski 2003** — S. Stachowski, Turcizmy w gwarze macedońskich wsi Suche i Wysoka w Soluńskim, *Prace językoznawcze* 121, Kraków, 271–305.
- Stachowski M. 1997** — M. Stachowski, A current Bibliography of Turcic Etimologies 1 (1994–1995), *Studia Etymologica Cracoviensia* 2, Kraków, 283–330.
- Symeonidis 1997** — Ch. Symeonidis, Zu den italienischen Lehnwörtern des Griechischen, *Graeco-Romanica*, Θεσσαλονίκη, 115–133.
- Šaćirović 2003** — R. Šaćirović, Orijentalizmi i lokalizmi u selima Koštanpolja, *Tutinski zbornik* 4, Tutin, 219–266.
- Škaljić** — A. Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo 19794.
- Tanasković 1983** — D. Tanasković, Sociolingvistički aspekti ideologizacije pozajmljenica (Na materijalu srpskohrvatskih turcizama), *Jezik u savremenoj komunikaciji*, Beograd, 96–115.
- TBAS** — T. Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Ankara 1994.
- Tietze** — A. Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati*, İstanbul - Wien 2002–.
- Tietze 1955** — A. Tietze, Griechische Lehnwörter im anatolischen Türkisch, *Oriens* 8/2, 204–257.
- Tietze 1957** — A. Tietze, Slawische Lehnwörter in der türkischen Volkssprache, *Oriens* 10, Leiden, 1–47.
- Tietze 1958** — A. Tietze, Direkte arabische Entlehnungen im anatolischen Türkisch, *Jean Dénys Armağanı*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 255–333.
- Tietze 1990** — A. Tietze, Der Einfluss des Türkischen auf andere Sprachen, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, Teil I, Budapest, 119–145.
- Tietze 1999** — A. Tietze, *Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch*, İstanbul.
- Tiktin** — H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch I-III*, 2. überarbeitete und ergänzte Auflage von P. Miron, Wiesbaden 1986–1989.

- Todorov 2005** — T. At. Todorov, Mots d'emprunt turcs en bulgare: *затумурѹчен, малекат, маликат, таут, таутлѹ*, *Studia Turcologica Cracoviensia* 10, Kraków, 465-471.
- Trudgill** — P. Trudgill, *Dialects in Contact*, Oxford 1986.
- Tryjarski 1990** — E. Tryjarski, Balkan Dialects, *Handbuch der türkischen Sprachwissenschaft*, Teil I, Budapest, 414-453.
- TSe** — Речници турског језика у електронској верзији, на интернет адреси <http://www.tdkterim.gov.tr>
- TSS** — S. Đinđić, M. Teodosijević, D. Tanasković, *Türkçe-sırpça sözlük*, Ankara 1997.
- Tzitzilis 1987** — Ch. Tzitzilis, *Griechische Lehnwörter im Türkischen (Mit besonderer Berücksichtigung der anatolischen Dialekte)*, Wien.
- Tzitzilis 1994** — Ch. Tzitzilis, Das Griechische als unmittelbare Quelle und als Vermittler von Wortgut im Türkischen, *Festschrift für Andreas Tietze*, Praha, 199-209.
- Tzitzilis 1997** — Ch. Tzitzilis, Die türkischen Elemente im Neugriechischen verglichen mit der türkischen Elementen in anderen Balkansprachen, *ZfB* 33/1, 101-112.
- Vajzović 1996** — H. Vajzović, Semantička adaptacija posuđenica (analizirano na primjerima orijentalizama), *Naša škola* 43/1, Sarajevo, 3-16.
- Vajzović 1997a** — H. Vajzović, Sarajevo i orijentalizmi — pola milenija poslije, *Pola milenija Sarajeva 1993*, Sarajevo, 179-189.
- Vajzović 1997b** — H. Vajzović, Sufiksi orijentalnog porijekla u bosanskoj jeziku (adaptacija, funkcionalnost, značenje, frekvencija, plodnost), *POF* 46/1996, 39-59.
- Vajzović 1999** — H. Vajzović, *Orijentalizmi u književnom djelu : lingvistička analiza*, Institut za jezik, Orijentalni institut, Sarajevo.
- Vajzović 2003** — H. Vajzović, Sociolingvistički status orijentalizama u bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku, *Bosanski - hrvatski - srpski, Aktuelna pitanja jezika Bošnjaka, Hrvata, Srba i Crnogoraca, Wiener slavistischer Almanach, Sonderband 57*, Wien, 283-302.
- Váša/Trávníček** — P. Váša, F. Trávníček, *Slovníček jazyka českého* (II), Praha 1937.
- Vinja 1957** — V. Vinja, Alcuni tipi di incroci linguistici neolatino-slavi, *Studia romanica zagrebiensia*, 2/3, Zagreb, 31-45.
- Vlajić-Popović 1996** — J. Vlajić-Popović, Semantic Evolution of Some Greek Loans in Serbo-Croatian, *ZfB* 32/1, 109-116.
- Ylli** — X. Ylli, *Das slavische Lehnwort im Albanischen*, 1. Teil, Lehnwörter, München 1997.
- ZfB** — *Zeitschrift für Balkanologie*, München — Wiesbaden.
- Zlatanović 1978** — M. Zlatanović, Hidrellez Martafaları, *Çevren, Haziran — Eylül* 6/18-19, Priştine 79-84.

VI. СКРАЋЕНИЦЕ

ЈЕЗИЦИ И ДИЈАЛЕКТИ

алб.	албански	псл.	прасловенски
ар.	арапски	ром.	романски
арум.	арумунски	ромс.	ромски
буг.	бугарски	рум.	румунски
вен.	венедијански	рус.	руски
глуж.	горњолужички	с.-х.	српско-хрватски
гр.	грчки	слн.	словеначки
енгл.	енглески	слов.	словенски
ие.	индоевропски	сргр.	средњогрчки
ит.	италијански	срп.	српски
јерм.	јерменски	сртур.	средњетурски
јсл.	јужнословенски	ст.	старо-
кип.	кипчачки	стсл.	старословенски
лат.	латински	тат.	татарски
лит.	литавски	тур.	турски
мађ.	мађарски	ујг.	ујгурски
мак.	македонски	укр.	украјински
н.	ново-	фр.	француски
нгр.	новогрчки	хебр.	хебрејски
нем.	немачки	цсл.	црквенословенски
нперс.	новоперсијски	чеш.	чешки
перс.	персијски	шп.	шпански
пољ.	пољски		

ГРАМАТИЧКЕ СКРАЋЕНИЦЕ

accus.	accusativus, акузатив
adj.	adjectivum, придев
adv.	adverbium, прилог
augm.	augmentativum, аугментатив
coll.	collectivum, збирна именица
conj.	conjunctio, везник
dat.	dativus, датив
dem.	deminutivum, деминутив
encl.	encliticus, енклитика
f.	femininum, женски род
fut.	futurum, футур
gen.	genetivus, генитив
impf.	imperfectivum, несвршени вид
impt.	imperativus, императив
indecl.	indeclinabilis, непроменљив
inf.	infinitivus, инфинитив
instr.	instrumentalis, инструментал
interj.	interjectio, узвик
loc.	locativus, локатив
m.	masculinum, мушки род
n.	neutrum, средњи род
nom.	nominativus, номинатив
opt.	optativus, оптатив
part.	particula, честица
pass.	passivum, пасив
rej.	rejoativus, рејоратив
pf.	perfectivum, свршени вид; perfectum, перфекат
pl.	pluralis, множина
pl.t.	pluralia tantum, само у множини
praes.	praesens, презент
pt.	participium, партицип
sg.	singularis, једнина
vb.	verbum, глагол
voc.	vocativus, вокатив

ОСТАЛЕ СКРАЋЕНИЦЕ

БиХ	Босна и Херцеговина
бот.	ботанички
дијал.	дијалекатски
досл.	дослован, дословно
заст.	застарео
књиж.	књижевни
колок.	колоквијално
ЛИ	лично име
мтоп.	микротопоним
НП	народна песма
НПосл	народна пословица
НПр	народна приповетка
покр.	покрајински
савр.	савремен
топ.	топоним
фиг.	фигуративан
ЦГ	Црна Гора

*

ib(id).	ibidem, на истом месту
id.	idem, исти (аутор), исто (дело, значење)
l.c.	loco citato, на наведеном месту
l.cc.	locis citatis, на наведеним местима
op.cit.	opus citatum, наведено дело
s.v.	sub voce, под одредницом
s.vv.	sub vocibus, под одредницама

VII. SUMMARY

Turcisms in the Serbian Speech of Prizren

Based on Material from the Lexicon Manuscript
by Dimitrije Čemerikić

The title *Turcisms in the Serbian Speech of Prizren* specifies the object of this study, while the subtitle *Based on Material From the Lexicon Manuscript by Dimitrije Čemerikić* defines the lexical material it is based on. The term *the Turkish language* is used here to refer to the language which was in contact with Serbian from the 14th to the 20th century. Its chronological and dialectal stratification are taken into account, as is the genetic diversity of its lexis. Therefore, this book uses the term *turcisms* for any words borrowed from Turkish or via Turkish, regardless of their deeper origin. The same term is used for words borrowed from the *Ottoman language*, which represents one phase in the historical development of Turkish. The book does not deal in detail with *pre-Ottoman turcisms* — words borrowed before the arrival of the Ottoman Turks in the Balkans — which are genetically different from the *Ottoman turcisms* and are part of the broader Serbo-Croatian lexicon.

History of the Topic

The study of turcisms in the Serbo-Croatian language has a long tradition with significant results. The awareness of turcisms as a separate part of the Serbian wordstock first appeared in Vuk Karadžić's *Srpski rječnik (Serbian Dictionary)*, published in 1818, in which turcisms were marked with an asterisk. From that time until 1993 nearly 250 papers and lexicographical manuals on this topic were published (Petrović 1993a: 120–127), and since then there have been at least another hundred publications. Since the literature on turcisms in Serbian cannot be viewed separately from the literature on turcisms in other Balkan languages, it is understandable why it is impossible to give an exhaustive history of the topic in this overview. The most important dictionaries for the study of the ety-

mology of turcisms in Serbian include those by Miklosich, Škaljić, Knežević and Skok. There have also been many studies and papers on turcisms in Serbo-Croatian, and we shall mention only the most significant of them — for a phonological perspective on turcisms there is Дмитриев, Schmaus 1995, Hazai 1961a, Adamović 1972–1973, Stachowski 1973, Petrović 2000a, and for a morphological perspective Miklosich 1890, Stachowski 1961, Schmaus 1961–1962. Most contributions to this topic deal with smaller, selective corpuses of turcisms. Among them there are those that use words excerpted from the works of certain authors or particular lexicographical sources; those that study turcisms within terminological or semantic groups; and those that analyse particular etymologically interesting words (Stachowski 1967, Стаховский 1967, Адамовић 1970, Адамовић 1973, Ђинђић 1974, Mollova 1982, Vjeletić 1995, Vajzović 1999, Petrović 2003, Стојаковић 1985, Петровић 1995, Петровић 1996, Петровић Т. 2000, Ђинђић М.). There are also works dealing with calques and semi-calques from Turkish (Петровић 1999, Петровић 2001). As for the more recent contributions to the study of Turkish formational elements in Serbian, it is worth mentioning Радић 2001 and Vajzović 1997b.

Most papers and studies published by 1993 were based on material from standard Serbo-Croatian and standard lexicographical sources. During the 1990s the interest shifted towards the study of turcisms in Serbo-Croatian dialects, and their significance is evidenced by the fact that this area of research is now considered to be among the most current in the field of Balkan lexicology and lexicography (Соболев 2004a:62). A significant contribution to this topic, as well as to the metodological approach to the study of turcisms within smaller, geographically contained corpuses, was given by the Polish linguist Stachowski (Stachowski 1992, Stachowski 1997, Stachowski 1999) see also Петровић 1994a, Петровић 2000, Соболев 2004a, Соболев 2004б.

Dialects in Contact

During nearly six centuries of living together, various peoples — Serbs, Albanians, Turks, Aromanians, and many others — achieved a significant level of tolerance and good interethnic relations; Prizren stood out as an example of a city that was ethnically heterogeneous, but homogeneous in mentality. This was due, among other things, to the urban way of life and its activities — mostly commerce and trade — which required certain modes of behaviour and communication. This caused Prizren to develop into a multilingual community, which was reflected in all local vernaculars. Through the ages Turkish had a prestigious and privileged status

in Prizren — it was the *lingua franca* of urban communication, and it is therefore no surprise that, as such a culturally dominant language, it was a source of lexical borrowing. The Turkish vernacular of Prizren retained this role into the 20th century primarily because it was home to the largest Turkish community in Kosovo, so the influence of Turkish on the local vernacular of Serbian was far greater in Prizren than in any other Serbian city (Реметић 1996:338).

About the Turkish Speech of Prizren

The Turkish speech of Prizren belongs to the Western Rumelian dialects of Turkish (Caferoğlu 239–260). The study of these dialects holds a prominent place in the research of the dialectology and history of the Turkish language (see Tryjarski 1990). This linguistic discipline thrived after the Second World War, when many Turkish vernaculars on the territory of Bulgaria, Greece, Macedonia and, to a lesser degree, Albania were described using contemporary dialectological methods, mostly under the auspices of the Hungarian school of Turkology. At the time, the Turkish vernaculars in Kosovo were of marginal interest to foreign and local Turkologists. In the 1970s N. Hafiz published several studies on the Turkish speeches of Priština, Kosovska Mitrovica, Vučitrn and Prizren (Hafiz 1977a, Hafiz 1977b, Hafiz 1979), and in the late 1980s S. Jusuf published several contributions (see Jusuf 187–188), as well as a monograph entitled *Prizrenski turski govor (The Turkish Speech of Prizren)* (Jusuf). These works were invaluable for the research of turcisms in the Serbian speech of Prizren, especially S. Jusuf's book, which provides a mini dictionary along with the description of the vernacular. Without these works, this study would be mostly based on hypothesis and reconstruction of not only certain features of the Turkish speech of Prizren, but also of specific Turkish etymons.

All of the features characteristic of Western Rumelian dialects have been recognised in the Turkish vernacular of Prizren (for these features, see Németh 1956:12–20), although some deviation is registered when it comes to the plural suffix, which in most cases is encountered in the variant form *-lar* (Jusuf 87).

At the same time, as a consequence of the historical circumstances and geographical position of Prizren, certain phonetic and morphological features are exclusive to this vernacular. For more on these features, see Jusuf 56–65 and Hafiz 1977a:78–82.

About the Serbian Speech of Prizren

There is relevant dialectological literature on the Serbian speech of Prizren. Besides several works dealing directly or indirectly with the Serbian vernacular of Prizren, there is also a comprehensive study by S. Remetić entitled *Srpski prizrenski govor I (glasovi i oblici) (The Serbian Speech of Prizren I: Sounds and Forms)*, published in *Srpski dijalektološki zbornik (The Serbian Dialectological Review)* in 1996. This study provides an overview of the historical development of the Serbian speech of Prizren, along with a comprehensive accentual, phonetic and morphological analysis. Based on this, the author of the study concludes that, “today’s Prizren speech stands at a kind of meeting-point between two dialect types: the Kosovo-Resava and the Prizren-Timok dialect types” and that, “its current form is, above all, a reflection of its autochthonous organic development, with more traces of influence from non-Slavic languages” (Реметић 1996:538). This influence is registered on the morphological and syntactic levels, but is most evident on the phonetic level. What was crucial for such a pervasive influence of Albanian and (more importantly) Turkish was the borrowing of a great number of words from these languages into the Serbian vernacular. In particular, the influence of the Turkish language on the lexis, “was so great that the reader of Čemerikić’s manuscript or the listener of live Prizren speech would sometimes have the impression that he is dealing with a foreign language, ‘pronounced in a Serbian way’” (id. 535).

Lexical Material

The lexical material which forms the basis of this book was excerpted from the Dimitrije Čemerikić’s lexicon manuscript, which, according to the box, contains 15,561 word lists. Words of Turkish origin make up a significant portion of that corpus — the dictionary of turcisms that follows contains 1677 headwords and over 2500 lexemes.

Dimitrije Čemerikić, a Prizren native, collected the material for his lexicon during the first half of the 20th century. He included excerpts from written sources in his lexicon — primarily commerce and trade address books of Prizren families — as well as words from everyday speech. He submitted the manuscript to the Serbian Academy of Sciences and Arts’ Institute for the Serbo-Croatian Language in 1950, and the manuscript is still in the possession of the Serbian Academy of Sciences and Arts’ Institute for the Serbian Language. Only the material for the first four letters

(A — Γ) has been retyped on A4 paper, while the rest of the manuscript consists of notes, exactly as Čemerikić submitted it. The notes are hand-written on pieces of paper of varying format and quality. Some were written in ink and others in pencil that has faded over time, making the reading of certain parts of the manuscript difficult.

Čemerikić's main goal was for this lexicon to form an integral part of the PCA corpus, so he mostly adapted to the method of lexicographic processing used in the PCA. This should be taken into consideration when analysing its shortcomings. The first and foremost of them is the infinitive form, which Čemerikić reconstructed even though it does not exist in the Serbian speech of Prizren. The verbs are only given in the infinitive as headwords, while there is no evidence of infinitives in the examples. The principal objections regarding this lexicon concern the accent — its quality, quantity and position (Реметић 1996:344–345). Čemerikić's manuscript marks the short falling accent and the post-accent length, which does not agree with the current situation on the ground. In this regard, our dictionary makes the following corrections: there are no post-accent lengths and the dynamic accent (á) has replaced the symbols for the short falling (ä) and long falling accents (â). Accent position has not been changed. In words lacking an accent in the manuscript no accent has been added. Furthermore, the manuscript marks *ч*, *ћ*, *џ* and *ђ* as separate phonemes, even though the Serbian speech of Prizren reduces *ч* and *ћ* to 'ч, and *џ* and *ђ* to 'џ. Čemerikić's material also fails to reflect the assimilation of the sonorant *љ* in all positions and the assimilation of *л* before front vowels into 'л, the hardening of *л* before back vowels in syllable-final positions, and the disruption of the relationship between the sonorants *н* and *њ*. Words in which these changes occur have been used in our material the way Čemerikić recorded them. The sound *й* is sometimes written as *ÿ* in the manuscript, which has been corrected here. There are also a number of words in Čemerikić's lexicon containing the sound *х*, which is not present in the Serbian speech of Prizren. These are mostly words he copied from written sources, noting that some scribes, "use etymological spelling for the words we borrowed from the Turks, even though they do not pronounce them that way". Some semantic definitions have been shortened or somewhat altered in a way that does not compromise the precision and validity of the data.

We have included in our material all the appellatives for which we could provide or adequately assume their Turkish origin. We have left out a great deal of onomastic material, toponyms and microtoponyms. We have also left out Muslim names, surnames and nicknames, because their processing would require a separate methodological approach. We did not

include hybrid words which represent a combination of a Slavic base and a Turkish suffix, nor did we include possessive adjectives derived from turcisms unless they are semantically distinctive, as they provide no significant etymological data.

Čemerikić's lexicon is in many ways incomplete. First of all, the material is highly disproportionate: there is significantly more lexical material for the letters at the beginning of the lexicon, with the quantity of material conspicuously decreasing towards the end. At the same time, the quality of lexicographical processing is significantly weaker towards the end of the lexicon than at the beginning, with many words lacking semantic definitions and examples. Where possible, we have reconstructed the meanings based on comparison, first with Elezović's dictionary and then with other dictionaries, too (PCA, Škaljić, Skok). Čemerikić's lexicon, like any other, cannot cover the entire lexical fund of a vernacular, so this corpus of turcisms has its shortcomings. The base forms of certain turcisms are missing, while their derivatives have been recorded, or these missing forms are given in examples under different headwords.

Methodology and Dictionary Concept

The entries in our dictionary are designed on a flexible lexeme-based principle, rather than based on etymological nests. All derivatives with Turkish suffixes that have gained independence as derivational morphemes in Serbian are listed under the same headword. If the cognate Turkish words have gained formal or semantic independence in the Turkish language itself, then their reflections in Serbian are listed under separate headwords.

The first section of each entry provides attestation from Čemerkić's manuscript, along with grammatical features, meaning and an example, if they exist in the manuscript. Only in rare cases does the first section of an entry provide a parallel from Elezović's dictionary, and this is only the case if the word has no meaning or example given in Čemerkić's manuscript and is not found in Škaljić or Skok.

The second section of the entry begins with the symbol ☒ and provides the Turkish etymon and etymological references. If a more adequate Turkish etymon or dialectal variant has been found for the given form of a turcism, or if the word has been attested in an older form, then this form is listed first, before referencing etymological manuals. In such cases, the sources are listed after the abbreviation "cf.", meaning that the sources — usually Skok and/or Škaljić — list a different Turkish word from the one provided.

The symbol ▣ marks the third section of the entry, which provides parallels from other Balkan languages. Meanings are given in this section only if they differ from the meaning in Serbian. Providing all the relevant meanings of each parallel from other Balkan languages would take up too much space, and their meanings can be looked up in the sources from which they were taken. Furthermore, we are aware that words compared in this way belong to different linguistic levels — for instance, dialectal lexemes are compared with lexemes from standard language. However, forming precise isoglosses would require an areal approach, which exceeds the scope of an etymological dictionary in the usual sense of the term, on the basic methodological principles on which this book rests. As sources for Balkan parallels we consulted the available relevant manuals in Bulgarian, Macedonian, Romanian, Modern Greek and Albanian. When the parallels cited come from these standard sources listed in the bibliography they are not referred to in the entry. We have also used studies on turcisms in particular languages — Boretzky 1975, Boretzky 1976 and Dizdari for Albanian; Јашар-Настева for Macedonian; Grannes 1996 and Тодоров 1994 for Bulgarian; Tzitzilis 1997 for Modern Greek. According to common practice, the term *Balkan turcism* refers to those words which have been attested in at least two other Balkan languages besides Serbian, with at least one of the verifications coming from a non-related language.

The fourth section, beginning with ▽, contains information on the origin of the Turkish word, usually including the etymon. Relevant manuals in this field were consulted first (Räsänen, Clauson, ЭСТЯ, Tietze, Eren, Stachowski 1998) and it is only if the word has not been attested in these primary sources that we provide information from secondary manuals (Škaljić, БЕР). Words of Persian and Arabic origin are given in Latin transcription, usually in the form taken from the appropriate source. The transcription of hitherto unrecorded Arabic etymons was based on the one used in Škaljić's dictionary. In the principal dictionaries of turcisms in Serbian more attention is given to Turkish words of Persian and Arabic origin, usually with no reference to source manuals, while the origin of native Turkish words typically receives no commentary. Since there is ample literature on Turkish etymology, we felt that it would be useful in this study to indicate the origin and mutual relations between autochthonous words, and to expand the existing interpretations of Turkish words of alloglottic origin by referring to the relevant sources.

The fifth section, beginning with Ⓚ, provides phonetic, semantic, and/or morphological commentary, and explicitly states if a given word has not been attested by Skok or Škaljić.

This kind of segmentation of entries is derived from the methodology used for the ERSJ (*Etimološki rečnik srpskog jezika — Etymological Dictionary of the Serbian Language*), and has been expanded by the addition of the fourth and fifth sections. This enables the data to be used in different kinds of research, and also makes it easier to use.

The dictionary is followed by a final discussion focussing on the analysis of the phonetic features specific to the turcisms in the Serbian speech of Prizren formed as a reflection of the Turkish dialectal base. The discussion also includes a section on the most frequent semantic groups based on the dictionary corpus, and a look at the morphology, calques and semi-calques of Turkish words. The Turkish word index is followed by a four-page Appendix with a dozen or so scanned notes from Čemerikić's manuscript, chosen as representative samples to illustrate the format and the way in which the words were recorded and the varying degrees of lexicographic processing.

Conclusion

The main goal of this work is to **etymologically process turcisms in the Serbian speech of Prizren** as precisely and as comprehensively as possible. This involves, first of all, the identification of the correct Turkish etymon phonetically and semantically. Some of the etymological solutions given — not only new ones, but most of all the revised and expanded ones — can also be applied to turcisms outside of Prizren. For example, the more precise etymons given for the words *каур* and *џаур* may explain the problems which researchers have had in their past interpretation of the phonetic profiles and origins of these two loanwords attested across the Serbo-Croatian area. Taking into account certain dialectal Turkish features, such as the loss of the intervocalic *в* in the words *дауџија*, *каурма*, *чауш*, etc, makes it unnecessary to interpret the difference between the standard Turkish forms and local turcisms as the consequence of changes which occurred in Serbian during their adaptation. This also refers to the change of the Turkish *h* into the Serbian *k* in the word *бакуш* as the consequence of phonetic adaptation in Serbian (Škaljić 31), which is unnecessary because that word has been recorded in older sources and Turkish dialects as *bakış*.

The goal of this is to offer the model of a dictionary of turcisms which would agree with the available information in the field of dialectology and the history of the Turkish language. The results obtained by this study are aimed to help future research of turcisms in Serbian and to indicate the value of keeping in mind not only contemporary Turkish and

its forms and features, but most of all the spoken language and the relevant dialectal features of Turkish, even when the native Turkish lexis is not attested, but its forms can be reconstructed as reliable and valid. The material presented here, in particular the methodology of etymological processing, will be useful, above all, in the compiling of the EPCJ (*Etymological Dictionary of the Serbian Language*). At the same time, material analysed in this way provides a solid base for the research of turcisms in Prizren on different lexicological levels (semantic, sociolinguistic and ethno-linguistic), for comparison with appropriate material from adjacent vernaculars and dialects, comparison with the results of contemporary dialectological and field research, comparison with the forms and meanings from the standard Serbo-Croatian corpus of turcisms, and for the evaluation of its place and significance in the Balkan context.

This **balkanological level** is a very important aspect of the work. The debate about the significance of lexical loanwords for balkanology and the Balkan Sprachbund is still open (cf. Соболев 2004a:62–64). However, regardless of the final outcome of this debate, the establishment of formal and semantic isoglosses of turcisms in the Balkans, especially dialectal ones, can contribute to a more complete insight into the distribution of turcisms in the Balkans, the separation of “learned” and “popular” turcisms, the assessment of their level of preservation and productivity in dialects as the most conservative part of language, and the study of a number of other interesting topics. For words seemingly only attested in Prizren, unrecorded by Skok or Škaljić, we have found parallels in other Balkan languages. Some of these words, such as *бал кабаги*, *дийчик*, *ћелина*, *ћукс*, *инђилиз*, *лустрација*, *мисиција*, *мусебеџија*, *џајџон*, *рубa*, *сене*, *ћимнон* can be classified among the lexical Balkan turcisms, and it is often precisely the Serbian dialect word that enables that status. Other words have parallels in only one South Slavic language or only in Albanian, as is the case with *дјздисаџи*, *јузлук*, *џакситџи*, *мазала*, *мџм-ћџн*, *ниџиџи*, *оџоз*, *џенир*, *џирол*, *сиџдисаџи*, *сим*, *ћими*, *уџи*. They are not part of the corpus of Balkan turcisms, but if new dialectal material emerges from other Balkan languages they could become part of that corpus in the way they are recorded here.

The significance of studying turcisms for the **dialectology and history of the Turkish language** is often stressed. Serbian dialectal material from Prizren is particularly valuable from this aspect because it demonstrates a pronounced correspondence with all of the distinctive and often archaic dialectal features of the Turkish speech of Prizren, and, more broadly, the Western Rumelian dialects. Insight into the distribution of these features in turcisms enables certain unrecorded Turkish dialectal

forms to be reconstructed with more certainty, as is the case with the etymon of the word *бајмак*, *бенг*, *мејџејлија*, *мендиз*, etc. This lends scientific credibility to the reconstructions of other dialectal Turkish forms as direct etymons of Balkan turcisms. Sometimes the verification of turcisms provides information on how preserved the original semantics is in an unattested dialectal Turkish verb (see *куџиисаџи*). Of course, it is only by looking at the entire corpus of not only Serbian, but also other dialectal Balkan turcisms, that we can draw more precise and relevant conclusions about the history and dialectology of the Turkish language. This work is one of a number of attempts to expand that corpus according to modern etymological processing.

Out of the nearly 1700 headwords processed here, a little over 400—and many more words listed under them — have not been attested by Skok or Škaljić. More than 200 of these headwords are individually absent in each of those dictionaries, while around 100 are absent from both. Over 1000 headwords can be classified as Balkan lexical turcisms, and over 450 have parallels in at least one other Balkan language. Eighty-five words are strictly urban Prizren loanwords, attested only by Čemerikić. Around forty are local words, meaning they have only been previously recorded by Elezović. Around eighty Prizren words have no parallel in other Balkan languages, but have been attested across the Serbo-Croatian territory. Naturally, this data is subject to modification, and must be treated with circumspection. As new lexical material from Serbian or other Balkan languages is published or made available, this it will naturally be expanded and revised.

Listing this statistical data may serve to further justify this kind of research of turcisms today. In the early 1980s, nearly a hundred years after the publication of Miklosich's capital dictionary of turcisms, it was believed that the lexical corpus of turcisms in the Balkans had expanded to the point that Balkanology needed "a new Miklosich" (Hazai 1981). The basis for such an enterprise would be the dictionaries of turcisms from different Balkan countries, where dialectal lexis would have to be represented. Last year, 2011, marks the 55th anniversary of Petar Skok's death, and 2012 marks the 55th anniversary of the publication of the first lithographed edition of Škaljić's dictionary of turcisms. In the meantime, eighteen volumes of the PCA have been published, along with a series of dialect and terminological dictionaries, studies and (hundreds of) smaller contributions providing lexical material from the Serbo-Croatian dialects which never made it into the two major and most significant manuals on turcisms in Serbian — Skok's *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (*Etymological Dictionary of the Croatian or Serbian Lan-*

guage) and Škaljić's *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku* (*Turcisms in the Serbo-Croatian/Croato-Serbian Language*). The first volume of the EPCJ (*Etymological Dictionary of the Serbian Language*), which appeared in 2003, marked the beginning of the publication of a comprehensive etymological manual of the Serbian language, supposed to process the entire lexical corpus of the standard Serbian language and its dialects. Turcisms are, naturally, an integral part of that corpus. However, due to the concept of the dictionary, it will not provide a full inventory of turcisms — there will be no space in it for local and little-attested turcisms, nor will it analyse their deeper origin or list all of the derivatives and semantic nuances in the way in which this has been done here. Furthermore, work on this kind of capital project takes several decades. With all of this in mind, we find it appropriate to use the colourful expression from the beginning of this paragraph and state that both Serbian Studies and Balkanology need and would benefit from the publication of a “new Škaljić”.

Translation: Charles Robertson

VIII. РЕГИСТАР

У регистар су увршћене све турске речи које се помињу у књизи, у посведоченим дијалекатским, стандардним, свременим или архаичним облицима. Реконструисане дијалекатске форме налазе се под посведоченом речју, будући да се у највећем броју случајева од ње незнатно разликују. Слово *n* после броја стране значи да се реч на тој страници налази у напмени.

A	<i>ağa</i> , * <i>aga</i> 31	<i>alafranga</i> 41
<i>abacı</i> , * <i>abaci</i> 29	<i>ağaç</i> 17, 129	<i>alâka</i> 146
<i>abdal</i> 29	<i>ağalık</i> 31	<i>alal</i> 40
<i>abdest</i> 29	<i>ağda</i> , * <i>agda</i> 32	<i>alavere</i> 102
<i>abdest almak</i> 29	<i>ağırşak</i> , * <i>agirşak</i> 32	<i>alay</i> 40
<i>abdes(t)hane</i> 29	<i>ağız</i> 32	<i>alca</i> 43
<i>aber</i> 29	<i>ağızlık</i> 32	<i>alçak</i> 44
<i>aca</i> 56	<i>ağlama</i> , * <i>aglama</i> 96	<i>aldırmak</i> 42
<i>acaba</i> 57	<i>ağlamak</i> 96	<i>alış-veriş</i> 44
<i>acami</i> 56	<i>ah(a)r</i> 52	<i>alka</i> 42
<i>acayip</i> 56	<i>ahçı</i> 58	<i>Allah</i> 40
<i>acele</i> 56	<i>ahır</i> 52	<i>alma</i> 130
<i>acele etmek</i> 56	<i>ahmalık</i> 44	<i>almak</i> 29, 41, 42, 44
<i>Acem</i> 56, 57	<i>ajdaha</i> 33	<i>alt</i> 44
<i>aco</i> 56	<i>ajder</i> 33	<i>altı</i> 43
<i>aç</i> 56	<i>ak</i> 38, 39	<i>altılık</i> 43
<i>aç karnına</i> 56	<i>akçe</i> 39	<i>altın</i> 43
<i>açık</i> 55, 358	<i>akibat</i> 39	<i>altın sarısı</i> 43
<i>açmak</i> 55	<i>akrep</i> 39	<i>altıpatlak</i> 43
<i>adet</i> 32	<i>akşam</i> 39	<i>altıpatlar</i> 43
<i>adeta</i> 32	<i>akşam sabah (güzeli)</i> 39	<i>alti</i> 43,
<i>aferim</i> 55	<i>akşamlık</i> 39	<i>alva</i> 41, 187, 336
<i>aferin</i> 55	<i>al</i> 40, 42, 43	<i>aman</i> 45
<i>afiyet</i> 55	<i>ala</i> 41	<i>aman zaman bilmemek</i>
<i>afiyetola</i> 55	<i>alaca</i> 41, 321	<i>(dinlememek)</i> 45
<i>agaç</i> 17	<i>alacak</i> 41	<i>amanat</i> 45
<i>agazlık</i> 32	<i>alacak-verecek</i> 41	<i>amanı zamanı yok</i> 45

- ambar* 45
amberbuy 46
amberiye 46
amica 56
am(m)a 44
an 48
anason 46
anasonlu 46
anberbu 46
ansız 48
anteri 47
antika 47
antikali 47
apansız 48
ara 49
arabacı 48
arabacılık 48
arabatı 48
Arabistan 49
aral 49
aralık 49
arani 50
argovan 50
arka 51
Arna(v)ut 51
a(r)slan 52
arşın 52
artırmak 51
artmak 51
arzıhal 51
arzuhal 51
asas 52
aselsuz 53
asil 53
âsi 52
asil 53
asker 58
askerî 73
askeriye 58
aslı 53
asma 303
asma çardağı 303
- asret* 53, 338
astar 53
aş 259
aşçı 58
aşçılık 58
aşık 57
âşık 57
aşk 137
aşlık 52, 58
aşure 58
at 53, 54, 122, 127, 189, 310, 311
atlar 53
atlar oynatmak 54
atlas 54
atlaz 54
atlı 53
atmaca 54
avli 31, 336
ay 37
ayak 254
ayan-beyan 74
ayat 35
aydut 36
ayrılı 37
aylak 37
aylamak 37
aylanmak 37
aylık 37
aylıkçı 37
ayna 38
aynaci 37, 38
az- 34
âza 33
azgın 33
azgınlık 33
azmak 34
- B**
baba 58, 59, 227
babacan 59
babalar 17, 59
babaler 17
babalık 59
baca 70
bacak 70
bacanak 70, 71
bacdar 60
bacey 60
baci 60
baco 60
badana 59
badem 59, 60
badem yağı 60
badihava 60
badiyava 60, 65
baga 65, 66
bağırdağ 59, 337H
bağ 89, 114
bağa 65, 66
bağalı 65
bağçe 71
bağıldak 59
bağırdağ 59
bahana 72
bahane 72
bahçe 33, 71
bahçeci 71
bahçecilik 71
bahçıvan 72
bahşiş 63, 64
baht 68
bajdar 60
baji 60
bakanak 65
bakara 201
bakare 201
bakır 63, 64
bakkal 63
bakkallık 63
bakla 63
baklava 63
bakraç 63
bakşiş 63, 361

- bal* 64
balak 109
balgam 64
balık 64, 65, 122, 198, 211, 345H
balık otu, **balık oti* 65
balık yağı, **balık yağı* 64
balkabağı, **balkabağı* 64
balsıra 68
bambedava 65
bamya 65
bandacı, **bandacı* 66
barabar 66
barbut 66
bare(m) 67
bari(m) 67
basıra 68
baski 67
basma 67, 162, 219
basmak 67, 68, 103
basra 68
bastırma 234
baş 70, 71, 79, 84, 182, 187, 228, 264, 295, 301
baş çaus 72
baş 71, 235, 344H
başıbozuk 71
başka 71
batak 68, 69
batakçı 68
batakçılık 68
bataklık 70
batal 69
batırmak 69
batlak 70
batmak 68, 69, 70
battal 69
bat(t)al boylu 69
bayacı 60
bayacı 60
bayane 72
bayat 61
bayılmak 61
bayrak 62
bayraktar 62
bayram 62, 190
bayramlık 62
bebe(k) 72
bedava 60
bedel 73
bedelât 73
bedeli askerî 73
beg 73, 199, 207
begler 73
beğ „младеж“ 76
beğ „титула“ 199, 207
beğenmek 73
behane 72
bek 74
bekâr 77
bekaya 74
bekçi 74
bekere 201
Bektaş 74
Bektaşî 74
Bektaşîye 74
belâ 75
belâlı 75
belâlık 75
belçi 82
belediye 75
belki 82
belli 73, 75
bellük 130
bembeyaz 75
bembez 75
benğ 76
benk 76
bent 76
beraber 66
beratlı 76
berbat 76
berber 77
bereçet 40
bereket 77
bereket versin 77
bereketli 77
besbelli 73, 105
beş 78, 112, 323
beş bir yerde 78
beşlik, **beşlik* 78
beter 99
bey 73, 199, 207
beyan 74
beyane 72
beyaz 75
beyhude 74
bez 164, 205, 262
bıçak 82
bırakmak 88
bıyık 232
biber 78, 174
bıçak 82, 83
bıçakçı 82
bıçakçılık 82
biçim 83
biçimli 83
biçimsiz 83
biçki 83
biçmek 82
bidayet 78
bilbil 79, 333
bile 78
bilet 78
bilezik 75
billur 79
bin 79, 80, 227
bina 79
binbaşı, **binbaşı* 79
binek 79
bini 80
binici 80
binlik 80
binmek 80
bir 80, 81, 151, 230

- bir-da* 80
bir daha 80
bir vakit 80
biran 81, 333
birdirbir 81
birim 81
birinci 80
bisbitevi 82
bit 82
*bit otu, *bit oti* 82
bitevi 82
bogas 84
boğaz 84
bohça 88
bohçalık 88
bol 86
bolluk 130
borazan 87
borç 87
*borçlu, *borçli* 87
bori 87
boru 87
boruzan 87
bostan 87
*bostancı,*bostancı* 87
*bostancılık, *bostancılık* 87
bostanlık 87
boy 69, 86, 229, 297
boy boy 86
boya 86, 174
boya gecesi 86
boya günü 86
*boyacı, *boyacı* 86, 129
*boyacılık, *boyacılık* 86
boyamak 86, 129
*boylu, *boyli* 86, 183
boyun 89
boyunbağı 89
boza 84
*bozacı, *bozacı* 84
bozdığan armudu 85
bozdoğan 85
bozduğan 85
bozgun 85
bozmak 85
bozuk 71
böbrek 88
bölük 83
bölük emini 84
*bölükbaşı, *bülükbaşı* 84
börek 185
böyle 325
brakmak 88
branka 242
bu 44, 325
budala 88
budalalık 88
*bukağı, *bukagi* 89
bulgur 90
bulmak 227
bunar 90
bungeviş 237
burgi 90
burgu 90
burgul 90
burma 90
*burmalı, *burmalı* 90
burnut 91
burun 91
buruntu 91
but 306
buyrun 89
buyurmak 89
buz 89
*buzlu, *buzli* 89
bübrek 88
bükme 78
bükme 66, 78
bülbül 79, 333
büle 325
bülüg 83
bülüğe ermek 83
bülük „стадо“ 83, 84
bülük „пунолетство“ 83
bülük emini 84
bürüncük 240
bürünmek 240
büryan 81, 333
bütün 82, 84
bütün bütüne 84
büyücü 129
C
ca 124
caba 315
caba etmek 315
cadde 315
cağ 124
cam 315
camadan 317
camedan 317
can 316
caneriği 315
canfes 315
canım 316
car 316
caur 125, 338
cebhane 318
cehennem 318
cel 227
celin 126
cellât 317
cemi 126
cemiyet 317
cenabet 317
cenaze 317
cene 126
cepene 318
cepken 308
cerceğ 127
cerdek 127
cereme 318
cerge 308
cerime 318
cevap 316

- cevrek* 125
ceza 317
ceza reisi 317
cezinti 317
cezve 317
cıncık 319
cibimek 318
cibre 318
cici 319
cicik 318
ciger 318
ciğer 318
cihar 112
cimbar 311
cin 318, 319
cinci 319
cinci boncuk 319
cincik 319
cincik boncuk 319
cindik 318
cinek 318
cingi 318
cinik 318
cinka 318
cok 127
cöbre 318
cübbe 319
cübe 319
cübre 318
cüce 318
cügüs 128, 129
cük 175
cüks 129
cükür 314
cül 129
cümbüş 319
cümle 319
cünül 130
cüppe 319
cüre 175
cütürüm 131
cüya 175
- cüzdän* 226
- Ç**
- ça* 124
çadır 301
çadırcı 301
çağıt 284
çağ 124
çahar 112
çakal 301
çakır 302
çakmak 302
çakşır 302
Çalab 307
Çalap 307
çalgı 302
çalgıcı 302
çalgi 302
çalmak 302
çam 302
çanak 302
çanakçı 302
çanta 303
çapkın 303
çapkınlık 303
*çar, *car* 112, 285, 316
çarap 303
çardak 303
çare 303
çark 304
çarşaf 304
çarşı 304
çarşi 304
çatal 304
çatı 304
çati 304
çatip 285
çatma 302, 305
çatma kaş 359
çatmak 304, 305
çauş 305
çavuş 305
- çavuşlar* 305
çavuşluk 305
çay 198
çaya 136, 285
çebap 285, 325
çehar 112
çehre 309
çekic 306
çekirdek 306
çeklik 306
çekme 306
çekmece 306
çekmek 306, 308
çekmen 308
çekrdek 306
çekrık 306
çel 286
çelebi 307
çelepür 285
çelik 307
çelmek 307
çemane 286
çember 307
çemer 286
çenar 286
çeng 307
çengel 307
çengi 307
çepek 286
çepen 287
çepken 308
çerağ 311
çerçive 287
çeremit 287
çerge 308, 309
çeri 301
çeribaşı 301
çerpiç 287
çeşcin 338H
çese 287
çeşit 309
çeşme 309

- çevirme* 306
çevirmek 305
çevre 305
çeyrek, **çerek* 309
çıbık 310
çıbuk 310
çıkırık 306
çıkırlıklı 306
çımbar 311
çıra 311
çırağ 311
çırak 311
çibuk 310
çiçek „цвет“ 149, 171, 198, 312, 333
çiçek „играч, врста игре, чочек“ 312, 313
çiflik 311
çift 312
çiftçi 312
çifte 312
çifteli 312
çiflilik 311
çigara içmek 122
çil 310, 311
çile 311
çille 311
çira 311
çirak 311
çiriş 290
çivi 310
çivilik 310
çivilik 310
çivit 310
çizme 310
çizmek 310
çoban 313
çoha 313
çolak 313
çor 290, 291
çorap 303
çorba 314
- çorbacı* 314
çotara 315
çotra 315
çöb 318
çögür 314
çömlek 291
çömlekçi 291
çömlekçilik 291
çöör 314
çöpre 318
çöpüre 318
çötre 315
çual 314
çubuk 310
çubuklu 310
çuğur 314
çukur 314
çul 314
çumez 291, 333H
çutra 315
çutura 315
çuval 314
çuvaldız 314
çüfte 293
çügür 314
çükür „јамa“ 314
çükür „трн“ 314
çükürt 291
çümlek 291
çümüür 291
çürumek 313
çürük 313
çüşcü 338H
çüşki 292, 338H
çüstek 292
çüşe 293
çütek 293
çütük 293
- D**
dāārcık 270
dağar 266
- dağ* 100, 175
dağarcık 270
dağdağalı 100
dağılım 100
dağılmak 100
dağın 105
dağınık 100, 105
dağınmak 100
dağıtmak 100
dağlara düşmek 100
dağlı 100
dah etmek 100
daha 80, 99
dahabeter, **da(a)beter* 99
dahi 101
daima 102
daire 101
daireci 101
dak, -*gi* 175
dakika 102
dal 103
dalak 103
dalaş 121
dalavera 102
dalga 103
dalgalı, **dalgalı* 103
dalmak 103
damar 104
damarlı, **damarlı* 104
damasko 104
damazlık 121
damga 104
damgalı, **damgali* 104
damla 104
damlamak 104, 121
dangalak 268
dangıl 268
dangıl dungul 268
dara 105
dāārcık 270
darçin 106
dardağan 105, 106

- darmadağan* 105, 106
darmadağınık 105, 106
dava 99, 106
davacı 106, 175
davranmak 99
dayak 102
dayak yemek 102
dayanmak 102
*dayı,*dayı* 101, 272
*dayılık,*dayılık* 101
dayıma 102
dayo 101
debboy 106
defa 112
defter 278
*defterdar,*tefterdar* 278
degenek 108
degirmi 108
değenek 108
değirme 108
değirmen 108
değirmi 108
değrim 108
deli 109
delibalak 109
delik 299
*delikanlı,*dalikanlı* 109
*delilik,*delilik* 109
dembel 110
deme 110
demek 110
demet 110
demir 110, 186
demirci 110
*demircilik,*demircilik* 110
denbel 110
deng 110
denk 110
depo 106
deppoy 106
derece 111
derman 111
ders 111
dert 111
dertli 111
derviş 111
deste 277
destimal 277
destmal 277
destur 112
deşmek 108, 109
devaimisk 107
deve roğani 107
devir 107
devirmek 108
devlet 107, 119
devr 107
devretmek 108
devr-i âlem 107
devriye 108
dib 116
diba 112
dibek 112
dibidüz 112
dik 114
dikiş 115
dikkat 115
dikkat etmek 115
dikmek 115
dil 115
dilber 116
dilemek 115
dilenci 115
*dilencilik,*dilencilik* 115
dilenmek 115
dillemek 115
dillenmek 115
dimi 116, 162
dip 116
dipçik 116
direk 116
direkli 116
dir(h)em 122
diş 298
div 113
divan 113
divan durmak 113
divane 113
divanhane 113
divit 113
diz 114
*diz bağı,*diz bağı* 113
dizge 114
dizgin 114
*dizlik,*dizlik* 114
dizluk 114
dizlük 114
dogri 17
*doğrama,*dograma* 120
doğramacı 120
doğramacılık 120
doğru 17
dokuma 120
dokumak 120
dolap 120
dolaş 121
dolaşmak 121
dolma 156
domazlık 121
domuz 122
domuz balık 121
dondorma 121
dondurma 121
*dondurmacı,*dondurmacı* 121
dondurmak 121
dor 122
dort 17
doru 122
doymacak 120
doymak 120
doyunca 120
doyunca 120
dölüm 123
*dönme,*dünme* 119
dönmek 123

- dönüm* 123
dört 17, 112
dörtcihar 111
döşek 117
*döşeklik, *düşeklik* 117
*döşeme, *düşeme* 118
dövmek 112
dubara 122
duhan 122
duman etmek 358
dunya 107
duracak 123
durbin 117
durma 123
durmak 34, 37, 113, 123, 124
durmamak 123
duru 182
duşman 124
duvar 123
dü 316
dübek 112, 334
dübeş 112
dübüdüz 112
düçan 124
*düğme, *dügme* 118
dükân 124
dülbent 280
dülger 123
dümen 119
dümenci 119
dünüm 123
düpdüz 112
düpedüz 112
dürbin 117
dürbün 117
düri 182
dürpi 116
düse 117
düşek 117
düşeş 119
düşman 124
- düz* 113, 118, 119
düzen 175
düzgün 118
düzine 123
*düzlük, *düzlık* 119
düzmek 118, 175
düztaban 119
- E**
- ecel* 136
ecza 137
eczacı 137
edeb 131
edep 131
*edepsiz, *edepsız* 131
*edepsizlik, *edepsızlık* 131
edik 310
efendi 136
efkâr 136
egle(n)mek 131
*eğе, *ege* 160
*eğence, *egence* 131
eğle(n)mek 131
ehlinin gûru 133
ejdaha 33
ejdeha 33
ejder 33
ekmek 132
ekmekçi 132
ekmekçilik 132
eksen 132
ekser 67, 132
eksik 132
el 48, 132
elbet 133
elbette 133
elin(in) körü 132
elma 130
elmas 133
elmasım 133
elpeze 133
- elvermek* 132
emanet 45
emanetçi 45
emir 134
emin 84, 134, 251
emlâk 134
emma 44
emmek 134
emzik 134
enfiye 134
engiç 134
engiş 134
engişdene 134
engişte 134
enser(i) 132
entari 47
epmek 132
epten 135, 336
erbab 135
erbap 135
erende 135
ergavan 50
erguvan 50
erik 281, 316, 349H
erzak 135
esmer 135
esnaf 136
espab 136
estağfurullah 136
esvab 136
eşek 137
eşkiya 137
eşkin 135
eşmek 135
etmek 132
evimin 17
evimin 17
evvel 213
- F**
- fak* 295
fakfon 231

fakir 295, 296
falaka 296
falan 298
falan fıstık 298
foyda 295
foyde 295
foyton 231
fener 296
ferace 296
ferec 296
ferece 296
fereci 296
fereç 296
ferman 297
fermele 297
fermene 297
fermile 297
ferraş 296
fes 283, 297
Fes 297
fesat 297
fesatçı 297
fındık 300
fırça 300
fırın 300
fırıncı 300
fırıncılık 300
fırka 299
fırtına 300
fıstan 300
fıstık 300
fidan 297
fil 298
fil dişi 298
filân 297
filân fıstık 298
filcan 298
filhal 297
fincan 298
fıravun 298
fır'avnî 298
fışek 299

fışeklik 299
fitil 298
fitne 298
fitneci 298
fitnecilik 298
fiyat 297
fodul 299
fodullık 299
frank 299
frenği 299
Frenk 299
frenk ileti 299
fuçi 300
fukara 296
furun 300

G

gâh gâh 124
gaile 96
galiba 96
gam 97
gamsız 97
gani 97
garamet 97
gargara 97
garip 97
gâur 125, 180
gâvur 125, 179, 180, 338
gayle 96
gayleli 96
gayret 96
gaytan 96
gaz 95
gazep 95
gazeta 95
gazete 95
gazhane 95
gebre 125
geçirmek 127
geçmek 126, 127
gelin 126
gelincik 126

gelmek 126, 227
gemi 126
gemici 126
gene 126
*gerdan, *cerdan* 127
gerdek 127
gergef 127
*geriz, *ceriz* 127
germek 127
geviş 237
gevrek 125
gevşek 127
gevşemek 127
*gezi, *cezi* 317
gezinti 317
gırnata 98
Girit 127
göğermek 128
gögezi 128
göglü 128
gögüs 128, 129
gögüslük 128
gök 127, 128, 175
gönezi 128
gönül 130
göre 175
görmek 290
*göt, *cüt* 131, 269, 313
götlü 269
götlük 131
gövem 128
gövezi 128
göya 175
göz 175
göz bayıcı 129
göz boyacı 129
gözbağıcı 129
gözbebeği 72
gulâmpare 189
gulgule 99
gumra 339
gurabiye 98

<i>gurbet</i> 97, 334 _H	<i>hamail</i> 44, 45	<i>hatıl</i> 54
<i>gurbetçi</i> 97	<i>hamal</i> 44	<i>hatır</i> 54
<i>güce</i> 129	<i>hamallık</i> 44	<i>hav</i> 31
<i>gücü</i> 129	<i>hamam</i> 45	<i>hava</i> 30, 272
<i>gügermek</i> 128	<i>hamamcı</i> 45	<i>havala</i> 31
<i>gügüm</i> 128	<i>hamamcık</i> 45	<i>havan</i> 31
<i>güğermek</i> 128	<i>hamaylı</i> 44, 45	<i>havli</i> 31
<i>gügüm</i> 128	<i>han</i> 46, 47	<i>havyar</i> 35
<i>gül</i> 130	<i>hancı</i> 46	<i>hayat</i> 35
<i>gül suyu</i> 130	<i>hancılık</i> 46	<i>hayde</i> 36
<i>gümrük</i> 130	<i>hanım</i> 46, 47, 48	<i>haydi</i> 36
<i>güren</i> 99	<i>hanumeli</i> 47	<i>haydud</i> 36
<i>gürlemek</i> 130	<i>hap</i> 48	<i>haydut</i> 36
<i>gürültü, *cürülti</i> 130	<i>hapis</i> 48	<i>haygara</i> 36
<i>güvende</i> 128	<i>hapishane</i> 48	<i>hayhuy</i> 35
<i>güvermek</i> 128	<i>haps</i> 48	<i>hayır</i> „корист“ 36, 37, 247
<i>güvez</i> 128	<i>hapsāne</i> 48	<i>hayır</i> „не“ 36
<i>güvezi</i> 128	<i>hapsen</i> 48	<i>hayırlı</i> 37
<i>güvezli</i> 128	<i>hara</i> 50	<i>hayırsız</i> 37
H	<i>harabat</i> 48	<i>haylamak</i> 37
<i>haber</i> 29, 147	<i>harabatı</i> 48	<i>haylaz</i> 37
<i>haberci</i> 29	<i>harabatılık</i> 48	<i>haylazlık</i> 37
<i>haber(im) var / yok</i> 29	<i>haral</i> 49	<i>Hayri, Hayriye</i> 38
<i>hacı</i> 57	<i>haram</i> 49	<i>hayrije altini</i> 38
<i>hacılık</i> 57	<i>harami</i> 50	<i>hayta</i> 38
<i>hafız</i> 55	<i>haramilik</i> 50	<i>hayvan</i> 35
<i>hafif</i> 55	<i>haranı</i> 50	<i>hayvar</i> 35
<i>hafıye</i> 55	<i>harar</i> 49	<i>hazır</i> 34
<i>hain</i> 38	<i>harbi</i> 50	<i>hazır dur</i> 34
<i>hak</i> 38	<i>harç</i> 51	<i>hazır olmak</i> 35
<i>hakından gelmek</i> 38	<i>harçlı</i> 51	<i>hazine</i> 34
<i>hal</i> 40	<i>harçlık</i> 51, 58	<i>hazinedar</i> 34
<i>hala</i> 40, 42	<i>hare</i> 50	<i>hazna</i> 34
<i>halal</i> 40	<i>haremlık</i> 50	<i>hazne</i> 34
<i>halbuki</i> 44	<i>has</i> 33, 52	<i>haznedar</i> 34
<i>halis</i> 42	<i>has-bahçe</i> 33	<i>hekim</i> 136
<i>halka</i> 42	<i>hasdur</i> 34	<i>helâk</i> 133
<i>hallaç</i> 41	<i>hasıl</i> 53	<i>helal</i> 41
<i>halva</i> 42, 264	<i>hasret</i> 53	<i>helva</i> 42, 189
<i>halvacı</i> 42	<i>haşhaş</i> 57	<i>helvacı</i> 42
<i>halvalık, *alvalık</i> 42	<i>hata</i> 54	<i>helvacılık</i> 42

- helvalık* 42
hem hem 133
hemşehri 134
hemşehrilik 134
hemşeri 134
hendek 134
hep 135
hepten 135
hepyek 134
hesap 135
hesapçı 135
hevenk 131
hırsız 247, 345_H
hırsızlık 247
hiyanet 145
hikmet 151
hilal 146
hilâl 147
hilâli 147
hile 146
hileci 146
Hint yağı 148
hırfet 247
hisse 149
hizmet 145
hizmetkâr 145
hoca 230
hocaları 230
hor 228
horoç 229
hoş 227
hoş buldum 227
hoş geldin 227
hotaz 229
hotoz 229
hotuz 230
hovarda 226
hovardalık 226
höcere 152
hurma 294
huvarta 226
huy 294
huylu 294
hüccet 154
hücre 152
hüçüre 152
hükümet 153
hükümet 153
I
ırz 247
ırzsız 246, 247
ısı 150
ısıot 150
ıslah 150
ıslahane 150
ıslahat 150
İ
iane 146
Ibrahim 144
ibret 144
ibrik 144
ibrişim 144
icazet 152
iç kur 295
içinci 151
içi 151, 227
i'dam 144
idare 145
idare etmek 145
iftar 152
iftira 152
igbal 144
igirmi 144
ihanet 145
ihram 149
ihtiyaç 151
ikbal 144
ikballı 144
iki 151, 227
*iki yüzlü, *içiyüzlü* 151
*ikilik, *içilik* 151
ikinci 151
*ikindi, *içindi* 151
ikrar 146
iktiza 150
ilâç 147
ilâka 146
ilâm 147
ile 137, 143, 178, 248, 325, 344_H
ilim 147
illet 146
ilm 147
ilmühaber 147
iltizam 147
iman 147
imansız 147
imdat 147
imrenmek 153
imza 148
inat 148
inatçı 148
ince 148
inci çocuk 319
inci çiçeği 149
incir 148, 149
ingiliz 148
insaf 136, 148
insafsız 148
insan 148
inşallah 152
irade 149
iram 149
irit 149
isiot 150
iskele 301
ıslah 150
ispat 150
ispati 150
ispermeçet 263
istemek 150
ister istemez 150
istifa 151
istintak 151

<i>iş</i> 153	<i>kahverengi</i> 165	<i>kapama</i> 173
<i>işalla(h)</i> 152	<i>kâhya</i> 136, 285	<i>kapamak</i> 173, 174
<i>işaret</i> 153	<i>kail</i> 166	<i>kapanık</i> 173
<i>işçi</i> 153	<i>kaime</i> 167	<i>kapela</i> 173
<i>işkembe</i> 313	<i>kakma</i> 167	<i>kapı</i> 173, 174
<i>itibar</i> 152	<i>kakmak</i> 167	<i>kapıcık</i> 174
<i>i'tibar</i> 152	<i>kakule</i> 167	<i>kapısız, *kapısız</i> 173
<i>iyi</i> 236	<i>kal'a</i> 340H	<i>kapi</i> 173
<i>ızın</i> 145	<i>kalabalık</i> 168	<i>kapicik</i> 174
<i>İzmir</i> 145	<i>kalan</i> 168	<i>kapik</i> 173
K	<i>kalavus</i> 168	<i>kaplamak</i> 174
<i>kaba</i> 163	<i>kalay</i> 168	<i>kapsol</i> 174
<i>kabadayı</i> 164	<i>kalaycı</i> 168	<i>kar</i> 177
<i>kabahat</i> 164	<i>kalaycılık</i> 168	<i>kâr</i> 285
<i>kabahatli</i> 164	<i>kalçın</i> 170	<i>kara</i> 174, 175, 176, 177
<i>kabak</i> 64	<i>kaldırım</i> 169	<i>Kara dağ, *Karadak</i> 175
<i>kabat</i> 164	<i>kaldırımcı</i> 169	<i>kara düzen</i> 175
<i>Kâbe</i> 164	<i>kaldırımcılık</i> 169	<i>karabiber</i> 174
<i>kabık</i> 164	<i>kaldırmak</i> 169	<i>karaca</i> 176, 177
<i>kabız</i> 174	<i>kale</i> 169, 171	<i>karagöz, *karacüz</i> 175
<i>kabızlık</i> 174	<i>kalem</i> 169, 170	<i>karagöl</i> 176
<i>kabil</i> 164	<i>kalemkâr</i> 170	<i>karakol</i> 176
<i>kabile</i> 164	<i>kalfa</i> 170	<i>karakoncolos</i> 176
<i>kabuk</i> 164	<i>kalıp</i> 168, 171	<i>karakuş</i> 176
<i>kabul</i> 164	<i>kalıplı</i> 168	<i>karanfil</i> 176
<i>kaçak</i> 181	<i>kalkan</i> 170	<i>karasevda</i> 176
<i>kada</i> 165	<i>kalmak</i> 168	<i>karavana</i> 175
<i>kadayıf</i> 165	<i>kalp</i> 170	<i>karavul</i> 176
<i>kadı, *kadi</i> 165	<i>kalpak</i> 170, 251	<i>kardaşkanı</i> 177
<i>kadılık</i> 165	<i>kalpazan</i> 170	<i>kardeş</i> 177
<i>kadın</i> 165	<i>kalup</i> 171	<i>kardeşkanı</i> 177
<i>kafes</i> 180	<i>kama</i> 171	<i>karın</i> 56
<i>kâfir</i> 125, 179, 180, 285	<i>kamış</i> 171	<i>karışık</i> 105 177, 178
<i>kaftan</i> 181	<i>kan</i> 109, 177	<i>karışmak</i> 178
<i>kâfir</i> 285	<i>kanca</i> 172	<i>karma</i> 105, 177
<i>kâfurî</i> 285	<i>kandırmak</i> 172	<i>karmakarışık</i> 105, 177
<i>kâğıt</i> 234, 284	<i>kanmak</i> 171, 172	<i>karpuzi</i> 98
<i>kâhi</i> 284	<i>kantar</i> 172	<i>karşı</i> 177
<i>kahkaha</i> 163	<i>kantarcı</i> 172	<i>karşılık, *karşılık</i> 177
<i>kahve</i> 164, 165, 180	<i>kantarcılık</i> 172	<i>karşi</i> 177
<i>kahvehane</i> 180	<i>kapak</i> 172	<i>karşi karşiya</i> 177
	<i>kapaklı</i> 172	<i>kartopu</i> 177

- kasap* 139, 178
kasavet 178
kasd 178
*kasdiyle, *kast ile* 178
kasıt, -stı 178
*kasnı, *kasni* 178
kaş 302, 305
kaşagi 181
kaşkaval 181
kat 178
katana 178
katil 179
kâtip 285
katmak 179
katran 179
katrancı 179
kaval 164, 179
kavas 95
kave 164
kavil, -vli 179
kavl 179
kavuk 179
kâvur 179
kavurma 180
kavurmak 180
kayd 167
kayda 167
kayde 167
kaydetmek 167
kayık 166
kayıt 167
kaymak 167
kaymakam 167
kaynak 183
kaza 165
kazan 166
kazancı 166
kazancılık 166
kazanmak 166
kazaz 166
kebab 285, 325
keçe 181
kēf 288
kefil 288
kefillik 288
kehaya 136, 285
kekik 306
keklik 306
keklik otu 306
kel 286
kelepir 285
kelepirci 285
keleş 285
keman 286
kemanci 286
kemer 286
kemik 183
kenar 286
kenef 286
kepek 286
kepenk 287
keremid 287
keremit 287
kereste 287
keresteci 287
kerpiç 287
kesat 288
kesatlık 288
kese 287
kesim 288
keskin 288, 338H
kesme 288
kesmek 157, 288
keşif, -şfi 288
keşke 289
keyf 288
keyif 288
keyifli 288
keyifsiz 288
kezzap 278
kılabdan 183
kılaptan 183
kılavuz 168
kılıç 169
kılıçoynu 169
kılık 192
kılıklı 192
kına 171, 232, 253
Kıpti 192
kıravana 175
Kırgız 247
kırk 188
kırkma 188
kırkmak 188
kırma 188
kırmak 188
kırmız 188
kıskan 193
kıskancı 193
kısmet 182
kısmetli 182
kış 193
kışla 193
kışlamak 193
kıtır 182
kıyafet 182
kıyamet 181
kıyma 188
kıymet 181
kız 39, 193
kızartma 192
kızartmak 192
kızgın 192
kızmak 192
ki 251
kibar 289
kibrit 289
kiler 289
kilerci 289
kim 289
kimi 289
kimyon 289
kira 290
kiracı 289
kiracılık 289
kireç 290

- kiriş* 290, 311
kismet 182
kitir 182
koca 187
kocabaşı 187
kodoş 183
kofa 187
koga 187
kokona 184
kokoz 184
kol 98, 169, 176, 185
kolan 184
kolböreği 185
*kolcu, *kolci* 185
kolçak 185
kolpide 185
kolsuz 98
komisyon 206, 207
komor 185
komşu 184
konak 185
konç 186
kondura 186
konmak 186
konşu 184
koparan 186
kopça 187
kopmak 186
kopuk 186
kordele 190
korkmak 187
korko 187
korku 187
kos 187
kotas 230
kotaz 230
kova 187
koy 183
koynak 183
*koysi, *koysilik* 184
koz 187
köçek 312, 333
köçük 313
köfte 293
kömür 170, 292
kömürlük 292
köprü 17
kör 290
kör sıçan 291
körkütük 291
köse 291
köstek 292
köşe 293
köşek 313
kötek 293
kötürüm 131
*kubbe, *kübbe* 182
kubbeli 182
kûçek 312
kudret 189
kula 189
kule 189
kulkula 184
kumar 185
kumkuma 184
kumpanya 189
*kumru, *kumri* 98
kundura 186
kunduracı 186
kunkula 184
kurban 190
kurdele 190
*kuri, *küri* 182
kurmak 190
kurna 190
kurtarmak 190
kurtulmak 190
kuru 182
kuskun 191
kusmak 191
kusur 168, 191
kusura bakmamak 191
kuş 176
kuşak 192
kutniye 191, 321
*kutu, *kuti* 191
kuvvet 182
kuvvetli 182
kuyum 189
*kuyumcu, *kuyumci* 189
kuyumculuk 189
küçek 312, 333
küçük 183, 312, 313
kükürt 291
kümes 291
künk 292
küp 292
küpri 17
kürk 292
kürkçü 292
küskü 292, 338H
kütük 291, 293
- L**
- lâf* 241
lağım 193
lâğap 193
lağım 193
*lağıp, *lağıp* 193
Lahur 198
lâhurî 198
lâkap 193
lakırdı 193
lakırdi 193
lâl 197
lâle 197
lamba 194
lanet 222
lapa 194
lâstik 194
Lâtîf 198
lâtîfe 198
lâtîlokum 197
lâzım 224
lebbeyke 195
leblebi 194

- leçe* 195
legen 194
leğen 194
Lehli 195
leke 195
lekeli 195
lenger 195
lep(p)e 195
leppi 195
leylek 208, 291
lezzet 194
lezzetli 194
lezzetsiz 194
lilek 208
limon 195, 196
limon tozu 196
limonata 196
limonî 196
limonlu 195
limun tuzu 196
lira 196
liva 195
lokanta 196
lokma 196
lokmacı 196
lokum 196, 197
lonca 197
lostracı 197
lustracı 197
- M**
- maale* 199
maarif 206, 207
maazallah 200
macun 206
maçına 201
maden 200
madrabaz 205
madrabazlık 205
mafes 205
magbul 199
magdonos 199
- mağaza, *magaza* 199
mağdanos 199
mahalle 199
mahallebi 202
mahfaza 205
mahıv 205
mahkeme 78
Mahmud 202
mahmudiye 202
mahrama 203
mahsus 201
mahv 205
mahvolmak 205
makam 209
makara 201
makas 201, 220
makbul 199
makina 201
maksus 201
mal 181, 202
male 199
malebi 202, 210
malif 210
manca 203
mangır 202
marama 203
maraz 203
marebe 210
marifet 203
marifetli 203
martaval 203
martaval atmak / okumak 203
martival 203
martifal 203
martoğa 203
martoloz 204
martufal 203
martuval 203
masal 204
masarif 211
masat 204
- masır(a)* 202
maskara 204
maskaralık 204
maslahat 204
masraf 205, 211
masura 202
maşa 206
maşala(h) 206
matrabaz 205
matrapaz 205
mavi 199, 205, 260
mayasıl 200
maydanos 199
maydanoz 199
mayhoş 200
maymak 61
maymun 201
maytap 201
mazbata 200
mazgal 200
*mazi, *mazi* 200
Mecid 212
Mecidiye 212
meclis 145, 212
medrese 208
meger 207
meğer 207
mehkeme 212
mekam 209
mekik 212
mek(k)âre 211
mekkâreci 211
*mektep, *meytep* 208
mektepli 208
mektup 208
melez 209
*melhem, *mehlem* 208
meme 209
memişhane 209
memleket 209
memleketli 209
memur 209

- mengelez* 209
mengene 209
mengûş 210
merak 210
meraklı 210
mercan 211
merem(m)et 210
merhaba 15н
merhem 208
mermer 210
mermerşahi 210
mertek 210
mest 211
meşale 206
metelik 211
Mevlevî 207
meyâne 206
meydan 54, 207, 208
meydan(a) vermek 207
meydana çıkmak 207
meyhane 206
meyhaneçi 206
meyhaneçilik 206
meytup 208
mezar 208
mezarlık 208
Mısır 215
midan 208
mide 212
mil 213
minare 213
minder 214
minderlık 214
mintan 214
mintanlık 214
miri 214
misafir 215, 334н
misafirlik 215
misitçi 215
misk 215
misket 217
mitep 208
mitit 224
molla 220
mor 218, 219
morik 219
muhabbet 219
muhabbetli 219
muhacir 219
muhalebi 210
muhaliif 210
muhallebi 202
muharebe 210
muhasebeci 219
muhtaç 216
muhtar 216
mukayyet 219
mukayyet olmak 220
mum 220
*mumcu, *mumci* 220
muamluk 220
murtad 220
murtat 220
*musaka, *müsaka,*
**misaka* 215, 334н
musandıra 219
muşamba 216
muşemma 216
muşmula 221
mutafçı 220
mutafçılık 220
*mutasarrıf, *mütesarrıf*
215, 216
mutasarrıflık 215, 216
mutbah 221
mutbak 221
mutfak 221
mutlak 221
mübaşir 89
müderris 217
müdür 217
müdür 202, 217
müfettiş 218
müflis 216
müftaç 216
müftar 216
müfti 216
müftü 216
*mühendis, *mendis* 210
mühlet 216
mühür 217
mühürlemek 217
müjde 212
müjdeci 212
mülâzim 213
mülk 218
mülle 220
mümkün 218
münasib 213
münasip 213
münla 220
mürdeseng 214
mürdesenk 214
müreçep 214
mürekkep 214
mürted 220
mürtet 220
müsafir 215, 334
müstahfiz 220
müstantik 218
müşama 216
müşir 218
müşteri 217
mütevelli 218
müzev(v)ir 213
müzevirlik 213
N
nafaka 223
nafile 223
nahiye 221
nalbant 221
nalbantlık 221
nalça 222
nalet 222
nalın 222

- nalıncı* 222
nalıncılık 222
nam 222
namçor 222
*namsus, *namsız* 222
nane 222, 223
nane yağı 223
nankör 222
nar 223
nargile 223
nargile içmek 358
nark 223
nasihat 223
naz 221
nazlı 221
ne 224
nefer 224
nefes 224
neme lâzım 224
nişadır 224
nişadır 224, 330H
nişan 225
nişancı 225
nişasta 225
nişeste 225
niyet 224
niyetli 224
nizam 224
nohut 223
noksan 225
*nokta, *noktaci* 225
nout 223
nöbet 225
nöbetçi 225
nüfus 226
nur 225
nursuz 225
nut 223
nüfus 226
nübet 225
- O**
ocak 230
ograk 226
*oğramak, *ogramak* 226
ok(k)a 227
oklagı 227
oklağı 228
oklak 227
oklamak 228
oklava 228
oldi mi 228
olmak 55, 228, 240, 241
oluk 228
on 228
onbaşı 228
ordi 228
ordu 228
*orospi, *orospi* 228
orospu 228
orta 229
ortak 229
ortaklık 229
oruç 229
osanmak 229
ot 65, 82, 91, 150, 177, 198, 260, 306
otlukana 229
otlukhane 230
oturmak 358H
otuz 230
otuz bir 230
otuz bir çekmek 230
oynak 183
oyun 169
- Ö**
ölünün gûru 133
*örnek, *ürnek* 163
örtmek 153
örtü 153, 164
örü 163
öşr 154
- P**
pabuçluk 233
paç 235
paça 235
paçavra 235
pafta 235
pak' 235
pala 232
pala bıyıklı 232
palavra 232
paldım 232
paldırım 232
pampur 232
pamuk 232
pamuklu 232
panca 233
pança 233
papas 233
papaz 233
papaz yahnisi 233
papuç 233
papuççı 233
papuççu 233
papuççuluk 233
para 233, 323
paramparça 233
parça 233
parçe 233, 234
pare 233
parmağı içinde 234
parmak 234
parmaklık 234
pastırma 234
pastırma yazı 110
paşa 71, 235, 236
*paşaları, *paşalari* 235
paşaport 236
pata 234
patlamak 43
patlıcan 234

- patlican* 234
payanda 231
paydos 231
paymak 61
paytak 61
payton 231
payvan 231
payvand 231
pazar 161, 230
pazarlık 230, 231
paze 133
pazvant 231
pehlivan 236
pehriz 239
pek 236
peki 236
peksimad 236
peksimet 236
pelit 239
pelivan 236
pembe 237
pencere 237, 238
pencereli 238
pencevüş 237
penc-ü çar 238
penc-ü dü 238
penc-ü se 238
penc-ü yek 238
pençe 233
pençeviş 237
penir 237
perdah 238
perdaht 238
perde 238
perdesiz 238
perende 239
peris, -zi 239
perişan 239
perişanî 239
pervaz 238
peşkir 239
peştemal 239
- peynir* 208, 237
peynir şekeri 237
peynirli 237
pezevenk 236, 243
pınar 90
pide 185
pilâv 239
pinir 208
pir 240
pir ol 240
pirinc 240
pirinç 240
pis 240
pislik 240
pişkin 240
pişman 241
pişman olmak 241
pişmek 240
piyade 239
portakal 241
portokal 241
posteçi 241
posteki 241
pota 241, 242
pranga 242
pranka 242
pul 242
punar 90
pusat 242
pusı 242
pusula 243
puşt 243
püskül 241
püskürmek 241
- R**
raf 245
rahat 197, 243
rahatlık 243
rahatlokum 197
rahatülhukum 197
rahvan 243
- raki, *raki* 244
ramazan 244
rastık 244
ravend 244
ravent, -di 244
*razı, *razi* 244
reçel 246
redif 245
rehin 245
reis 317
rende 135, 246
reng 245
renk 165, 245
resim 246
revani 243
revent 244
reze 245
rezil 245
rezil olmak 245
rezillik 245
rom 246
ruba 247
rubiye 294
rugan 246
ruhsat 247
rüşvet 247
rüşvetçi 247
rütbe 246
- S**
saat 248
saatçi 248
saatçilik 248
sabah 248
sabaylen 248
sabahleyin 248
sabır 248
sacayak 254
saç 254
saçak 254
saçmak 254
sadaka 248

- sade* 249
sađı 253
sađra 254
sađra atmak 254
*sađlam, *sađlam* 248
sahan 247
sahat 248
sahip 249
sahtiyân 254
sai 249
sakat 249
sakdiyan 254
sakız 249
salde(m) 249
salep 198
salta 250
saltamarka 250
saltanat 250
saltanatlı 250
salt(i) 249
saman 250
samsun 250
samur 251
sana(a)t 138
sanatçı 139
sanath 139
sancak 252
sancı 252
sanci 252
sañçi 251
sañçmak 252
sandaliye 251
sandalye 251
sandık 251, 345H
sandık emini 251
sandıkçı 251
sani 213
sanki(m) 251
sanmak 251
sansun 250
santranç 251
saplak 252
sapun 127
saraç 253
saraptar 34
saray 252
*sarı, *sari* 253, 43
sarıca 259
sarık 253
sarma 253
sarmak 253
sarp 253
sarrađ 252
sarrađlık 252
sât 248
satır 253
saybi 249
sayğı 249
saygi 249
saymak 249
se 316
sebâdü 254
sebeđ 255
sebze 255
secade 257
seccade 257
sefa 39
selâm 256
selâmet 256
selâmete çıkmak 256
selâmlık 256
sencir 259
sene 256
senet 256
sepet 256
serabdar 34
serbend 256
serbes 256
serbez 256
sermaye 256
sermiye 256
sersem 257
sert 257, 271
setre 257
sevap 255
sevaplı 255
sevda(h) 176, 255
sevmek 255
seyek 255
seyir 255
seysana 255
seyskane 255
siçan 260
siçanotu 260
sıklet 264
sıraca 253, 259
sırça 263
sırık 264
sırma 263
sırmalı 263
sicim 260
siçan 260
sigara içmek 358
silâh 257
silinmek 258
silmeđ 258
silsile 259
sim 258
simit 236, 258
simitçi 258
simsar 258
simsi 258
sinameki 259
sind'ir 259
sinek 257
sini 259
sinsile 259
sipahi 263
sipahilik 263
sipsi 258
sivri 257
sivrisinek 257
sofi 262
sofra 262
sofra bezi 262
sokak 261

- som som* 250
somun 262
sondurma 250
sopa 262
soytarı 261
su 130, 264, 276
su terazisi 276
*subaşı, *subaşı* 264
sucuk 262
sundurma 250
sundurmak 250
suret 261
surna 264
sü 264
sülümen 260
sümbül 258
süncer 264
sünet 260
sünger 264
sünnet 260
sürgün 260
sürme 261
sürmek „терати“ 260,
 261
sürmek „трљати, гулити,
 стругати“ 261
sürtük 261
sürülmek 261
sürünmek 261
süt 259, 260
süt mavisı 259
sütlâç 259
sütlü aş 259
süvari 263
- Ş**
şadırvan 320
şagird 322
şagirt 322
şahi 210
şahit 320
şaka 320
şakak 320
şaki 320
şal 198, 320
şalvar 320
Şam 320, 321
şamdan 321
şame 321
Şamî 321
şarkı 321
şarki 321
*şaşı, *şaşı* 321
şaskın 321
şaşmak 321, 322
şaşti 343
şebek 322
şeçer 323
şeçerpare 323
şe(h) 322
şehar 322
şeker 237, 280, 323
şekerci 323
şekerpare 323
şen 322
şendere 324
şenlik 322
şenlik 322
şer 322
şerbet 323
şerit 324
şeş 323
şeş beş 323
şeşhane 324
şeyh 322
şeytan 322
şilte 323
şimşir 323
şimşire 323
şimşirli 323
şindere 324
şinik 324
şira 324
şirit 324
- şiş* 325
şiş kebab 325
şişane 324
şişe 324
şiško 324
şişman 325
şişmek 325
*şöhret, *şühret* 325
şöhretli 325
şöyle 325
şu 325
şurup 325
şüle 325
- T**
taahhütlü 271
tabak 265
tabaka 265
tabakhane 265
tabaklık 265
taban 119, 265
tabhane 265
tabiat 265
tabiatli 265
tabiyatlı 196
tabla 265
tagar 266
tagarçık 266
tağarcık 270
tahan 264
tahan helvası 264
tahin 264
tahmin 268
tahsil 270, 271
tahsildar 271
takat 267
takılmak 267
takım 267
takla 267
taklacı 267
takmak 267, 268
taksim 245

- taksirat* 267
taksit 267
talagan 268
talim 268
tamam 81, 268
tambura 274
tamina 268
tanur 268
tapa 269
tapi 269
tapu 269
Tarabulos 269
Tarabulus 269
taraf 270
taraf taraf 270
tarak 269
taramak 269
tarator 270
tarhana 270
tarmar 105, 106
tarumar 105, 106
tasma 271
taş 271
taşak 271
tat 271
tath 271, 282
tava 266
tavan 266
tavlamak 266
tavuk 219
taze 267
tebdil 272
tebdil etmek 272
tebdil gezmek 272
tebdil olmak 272
tebdil-i hava 272
tebeşir 272
teçlif 273
teferiç 278
teferrüç 278
tefter 278
tek 272, 273
tek nefes 273
teklif 273
tel 273, 274
telef 273
telef etmek 273
telef olmak 273
telgrafçı 273
telgrafhane 273
tel(i)graf 273
tellâk 274
tellâl 274
tellâlık 274
tellemek 274
tembel 110
tembelhane 110
tembih 274
tembih etmek 274
temenna 274
tenbel 110
tencere 275
tenekâr 275
teneke 274, 275
tenekeci 274
tenekencilik 274
tepe 275
tepelik 275
tepsi 275
ter 276
terazi 275, 276
terbiyet 275
terbiye(t)li 275
terbiye(t)siz 275
terbiye(t)sizlik 275
tercüman 277
terezi 275
terlik 276
ters 276
ters pers 276
tersine 276
terzi 276, 299
terzilik 276
teslim 277
teste 277
testemle 277
testi 277
testimal 277
testimel 277
tetik 277
tevekkel 272
teyze 272, 335_H
teze 272
têze 335_H
tezgâh 272
tezkere 226, 277
tiknefes 273
tılsım 284
tımar 278
tîñ 273
tırabzan 269
turnakıp 281
tırtıl 282
tiftik 279
timar 278
tire 278
Tire 278
tiryak 279
tita 279
titiz 279
tizâb 278
toka 280
Tokat 280
tokmak 280
tomruk 280
tomurmak 280
top 177, 280, 281, 349_H
top eriği 281
topal 280
topli 281
toplu 281
toprak 107
toptan 281
topuk 281
topuz 281
torba 281

- toz* 196, 280
toz şeker 280
törpü 116, 117
tövbe 279
Trablus 269
tuç 284
tugla 282
tuğla 282
tuğra 283
tuhaf 282
tulum 282
tulumba 271, 282
tulumba tatlısı 282
tunç 284
Tunus 283
Tunus fesi 283
tura „грб“ 283
tura „канура конца“ 283
turfa 283
turfanda 283
tutarak 284
tutkun 284
tutmak 284
tutun içmek 122
tübe 279
tülbent 280
türbe 279
Türk 283
- U**
uç 17
uçkur 295
uçkurluk 295
ud 295
ufak 295
ufaklık 295
ugurler 293
ugurli 293
uğrak 226
uğramak 226
uğur 293
*uğursız, *uğursız* 293
- ukubet* 294
umut 182
urfet 247
urup 294
usta 295
ustabaşı 295
ut 295
uydurma 294
uydurmak 294
uygun 294
uymak 294
uzun 293
- Ü**
üç 17
ümit 182
ürfet 247
ürti 153
*ürü, *üri* 163
ürüç 229
üst 153
üşür 154
üti 153
ütmek 153
ütü 153
üvez 128
üzengi 141, 361
üzüm 182, 217
- V**
vade 91
vakıf 92
vakut 80, 91, 92
vaki 91
vakit 30, 80, 91, 92
vakti olma(ma)mak 91
vakti(y)le 91
vala 257
vali 92
*valilik, *valilik* 92
vapor 92
vapur 92
- varak* 92
*varaklı, *varaklı* 92
vasi 92
vay 91
veçil 94
vedela 94
vekil 94
verecek 94
verem 93
veremli 93
veresi 93
veresiye vermek / almak 93
verev 93
vergi 93
vermek 44, 77, 93, 94, 132
vesvese 94
vesveseli 94
vezne 92
videle 94
vilâyet 94
viran 95
*viranelik, *viranlık* 95
virani 95
- Y**
yaban 154
*yabancı, *yabancı* 154
*yabancılık, *yabancılık* 154
yafta 160
yag 155, 223
yagız 32
yagli 154
yağ 60, 64, 106, 148, 155, 223, 263
yağlı 154
yağlı peynir 359н
yağma 244
yahni 157, 173, 233
Yahudi 160

- yaka* 155, 156
*yakı, *yaki* 156
yalan 156
yalancı 156
yalancı 156
yaldız 156
*yalı, *yali* 156
yallah 156
yan 157
yangı 157
yangın 157
yangi 157
yanglış 157
yankeseci 157
yankesici 157
yanlış 157
yapanca 157
yapınca 157
yapi 158
yapma 158
yapmak „покривати“ 158
yapmak „радити“ 158
yaramak 158
yaramaz 158
yarınmak 158
yarım 158
yas 159
yasak 159
yasakçı 159
yasamak 159
yasemin 159
yaslamak 159
*yaslı, *yasli* 159
yastık 159
yatagan 159
yatağan 159, 160
yatak 160
yatmak 159
yatsi 160
yavaş 154
yaver 154
yavri 154
yavru 154
yay 155, 198, 311
yaygara 35
yayla 198
yayla balığı 198
yaymak 36
yaz 110, 155
yazı 155
yazıcı 155
yazık 155
yazi 155
yazlık 155
yazmak 155
yedek 160
yedmek 160
yek 135, 316
yek i dü 160
yel 133
yelek 161
yelpaze 133
yemek 161
yemeni 161
yemenici 161
yemenicilik 161
yemiş 161
yenge 161
yetim 161
yetmek 160
yezit 160
yiğirmi 144
yine 126
yirmi 144
yol 161
yolci 161
yolcu 161
yordam 162
yordamcı 162
yorgan 162
yorgancılık 162
yorgancı 162
yormak 162
yufka 163
yuvar 162
yuvarlak 162
yük 162
yüklük 162
yün 162, 163
yürü 163
yürümek 163
yüz 151, 162
*yüzbaşı, *yüzbaşı* 162
*yüzlük, *yüzlük* 162
- Z**
- zabit* 137
zabun 137
zagar 138
zağar 138
zahire 138
zahmet 138
zahmetli 138
zaman 126
zambak 138
zanaat 138
zanat 138
zapt 139
zaptetmek 139
zaptiye 139
zar 139, 316
zarar 139
zarari lahm 139
zarf 140
zarzavatçı 139
zavallı 138
zeamet 141
zebun 137
zeher 140
zehir 140
zeman 126, 227
zemberek 140
zembil 140
zengi 141
zengin 141
zengü 141

<i>zerdali</i> 141	<i>zeytūni</i> 140	<i>zolota</i> 142
<i>zerdava</i> 141	<i>zimba</i> 143	<i>zonta</i> 143
<i>zerde</i> 141	<i>zindan</i> 143	<i>zor</i> 142, 143
<i>zerdeli</i> 141	<i>zit</i> 143	<i>zorlen</i> 143
<i>zerdeva</i> 141	<i>ziamet</i> 141	<i>zorlu, *zorli</i> 142
<i>zerzevat</i> 140	<i>zift</i> 142	<i>zrd</i> 143
<i>zeval</i> 137, 138	<i>zincir</i> 259	<i>zrt</i> 143
<i>zevk</i> 141	<i>zindan</i> 143	<i>zulūm</i> 143
<i>zevzek</i> 140	<i>ziyafet</i> 142	<i>zulūmkâr</i> 143
<i>zevzeklik</i> 140	<i>ziyan</i> 142	<i>zurna</i> 264
<i>zeytin</i> 140	<i>ziyankâr</i> 142	<i>zülüf</i> 142

О АУТОРУ

Др Снежана Петровић, виши научни сарадник, рођена је 1965. године у Београду. Дипломирала је 1988. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду на групи за Оријенталну филологију. Магистарску тезу под насловом *Историјат и станање проучавања турског језика у српскохрватском језику* одбранила је 1993. године на Филолошком факултету у Београду, а докторску тезу под насловом *Турцизми у српском призренском говору* 28. септембра 2006. године на истом факултету.

Од 1991. године ради у Институту за српски језик САНУ, најпре као сарадник Етимолошког одсека, а затим на пројекту *Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика*.

Бави се српском, балканском и словенском етимологијом, а посебно утицајем страних језика, на првом месту турског, на ове језике. До сада је као коаутор учествовала у изради *Огледне свеске* и три свеске *Етимолошког речника српског језика*, објавила преко четрдесет радова и приказа у еминентним научним часописима, учествовала на 18 научних скупова у земљи и иностранству, одржала низ предавања на страним и домаћим факултетима и била члан пет комисија за одбрану магистарских радова на Филолошком факултету у Београду.

Члан је Уређивачког одбора ALE (Atlas Linguarum Europae) од 2008. године.

